O’ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

«TA’LIM JARAYONIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISH SAMARADORLIGI»

mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to'plami

2023-yil 20-oktabr Chirchiq, O’zbekiston

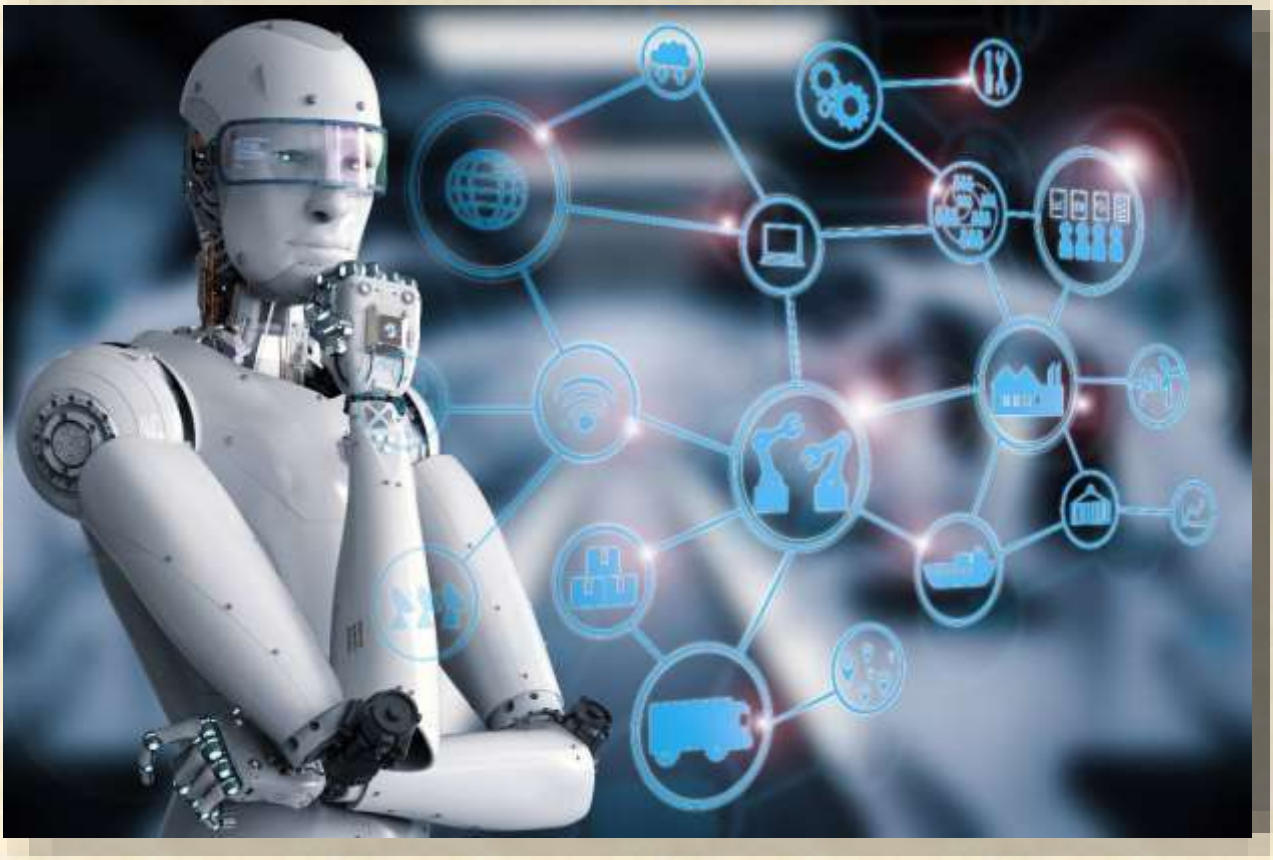

Chirchiq – 2023

«TA’LIM JARAYONIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISH SAMARADORLIGI» mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi
(2023-yil 20-oktabr Chirchiq, O’zbekiston)

UO’K: 371

MAS`UL MUHARRIR:
Axmedov B.A. – ChDPU

TAHRIR HAY’ATI RAISI:
Muxamedov G.I. ChDPU rektori, kimyo fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY’ATI A’ZOLARI:
k.f.d. professor **Ziyadullayev O.E.**
p.f.b.f.d.(PhD) **Axmadjanov D.B.**
p.m.f.d. professor **Eshchanov B.X**
p.f.d.(DSc) professor **Maxmudova D.M.**
p.f.b.f.d.(PhD) **Boymurodov A.X.**
p.f.b.f.d.(PhD) **Xurramov A.X.**
Katta o’qituvchi **Sultonov R.O.**
Katta o’qituvchi **Xalmetova M.X.**
Katta o’qituvchi **Djamirzayev A.A.**
Katta o’qituvchi **Kuralov Yu.**
O’qituvchi **Ibodullayev D.**
O’qituvchi **Rajabov O.T.**

TAQRIZCHILAR:
Mamarajabov M.E. - p.f.d., professor
Radjabov B.Sh. - t.f.d., professor
Akylbayev M.T. – t.f.n., dotsent

O’zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligining 2023-yil 2-maydagi “2023-yilda o‘tkazilishi rejalashtirilgan xalqaro va respublika miqyosidagi ilmiy va ilmiy-texnik tadbirlar ro’yxatini tasdiqlash to’g‘risida”gi 118-sonli buyrug’ida belgilangan vazifalarning ijrosini ta’minlash maqsadida 2023 yil 20 oktyabr kuni Chirchiq shahrida (Chirchiq davlat pedagogika universitetiida) «Ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalarni joriy etish samaradorligi» mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallaridan iborat.

To`plamda joy olgan tezislarda keltirilgan ma`lumotlarning to`g`riligiga mualliflar javobgardirlar.

XORIJIY TILLARNI O‘QITISHDA RAQAMLI TEXNOLOGILARNING O‘RNI

Azimova U.O.
Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Chirchiq, O‘zbekiston

Annotatsiya: Ushbu maqola xorijiy tillarni o‘qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanishning samarali jihatlariga qaratilgan. O‘quv jarayonida texnologiyalarning ahamiyati va o‘rni tahlil qilinib, ularning ijobiy va salbiy tomonlariga e’tibor qaratiladi, shu bilan birga ularni chet tili darslarida tatbiq etish usullariga ham alohida to‘xtalib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli texnologiyalar, vizualizatsiya, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari

Barchamizga ma’limki, raqamli texnologiyalar dunyo bo'ylab o'qitish va o'qitish jarayonini o'zgartirib va kundalik hayotimizning ajralmas qismiga aylandi. Zamonaviy jamiyatda ta'lim sifatiga o‘qituvchining samarali aralashuvi yoki chet tili darslarida q‘'llaniladigan ta'lim texnologiyalari yoki resurslari ta'sir qiladi. Demak, raqamli texnologiyalar nafaqat ta'lim jarayonini tezlashtiradi va sezilarli darajada osonlashtiradi, balki o‘quv jarayonini yanada interaktiv va kognitiv qiladi.

Binobarin, axborot texnologiyalarini o‘quv jarayoniga tatbiq etish nafaqat har qanday muammoli masalalarni (passivlik, yomon baho, qoloqlik, charchoq va hokazo) hal qilishda yordam beradi, balki idrok etish nuqtai nazaridan, tanlab olish jarayonida shaxsning ijodiy salohiyatini ham boshqaradi. Axborot texnologiyalarini o‘z ichiga olish talabalarni diqqatni jamlaydi, diqqatli qiladi va shu bilan turli xil xotira turlarini rivojlantirishga yordam beradi. Axborot texnologiyalari talabalarning tafakkur xarakteriga ta’sir qila olmaydi, balki ularni harakatga safarbar qiladi, chunki ularning javobi ekrandagi stimulga reaktsiya sifatida paydo bo‘ladi. Texnologiyalar o‘z-o‘zini o‘rganuvchilarga qanchalik katta yordam berishi ajablanarli emas. Vizualizatsiya, o'quv materiallari tezligi va shakllarini o'zgartirish imkoniyati va badiiy litsenziya kabi omillar raqamlashtirishni talabalarning charchashini kamaytirishning ajralmas va muhim qismiga aylanishiga imkon beradi.

Raqamli texnologiyalarning chet tili darslarini qo‘llab-quvvatlashdagi afzalliklaridan biri shundaki, talabalar o‘z darslarini ijodkorlik bilan to‘laqonli tashkil etish uchun cheksiz imkoniyatlarga ega bo‘ladi. Texnologik yangiliklar seminarlarda guruh va mustaqil ishlarni samarali tashkil etishga yordam beradi va talabalarda amaliy ko'nikma va malakalarning yaxshilanishiga olib keladi, shu bilan o'quv jarayonini individuallashtiradi, hamda talabalarning darsga qiziqishini oshiradi. Bu orqali talabalarda nafaqat bilish faolligini, balki ularning ijodiy salohiyatini ham rivojlantiradi.

Raqamli texnologiyalarning barcha afzalliklarini hisobga olgan holda, ulardan ortiqcha foydalanish, hatto noto'g'ri foydalanish ham o'quv jarayonini yomonlashtirishi mumkinligini ham unutmaslik kerak. Texnologiyalar ta'limda muhim rol o‘ynasa ham, ular yangi ta'lim modellari bilan birga o‘qitish jarayoniga to‘g‘ri kiritilishi kerak.

Raqamli texnologiyalarni joriy etish chet tillarini o‘qitishda o‘ziga xos xususiyatlarga ega, biroq u talabalarning to‘g‘ri ta’lim strategiyasi va raqamli vositalarni tanlash qobiliyatiga bog‘liq bo‘lib, bu o‘z navbatida talabalarning muvaffaqiyat darajasiga ta’sir qiladi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish xorijiy tillarni o‘rganishda raqamli media vositalarini qo'shish bilan chambarchas bog'liq bo'lib, dastlab grammatika, lug'at va talaffuzni o'zlashtirishda o'rganishni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan shaxsiy kompyuterga asoslangan mashqlar va amaliyot faoliyati bilan ham bog'liq edi. Bu nuqtai nazar chet tillarini o‘rgatishda texnologiyaga yangicha yondashuv bilan almashtirildi, bunda ommaviy axborot vositalari global o‘zaro hamkorlik va global savodxonlikning muhim vositasiga aylandi. Har qanday xalqaro chet tili darslari yangi texnologiyalarni

kiritish chet tilini o'zlashtirishni rivojlantirishning muhim vositasi bo‘lib ko'rinadi, chunki bu talabalarning motivatsiyasi va kommunikativ malakasini oshiradi. Talabalarga chet tilini avtonom o‘rganishga yordam beradigan ko'plab yangi qurilmalar paydo bo‘ldi. Chet tillarini o'qitishda korpusni amalga oshirish juda mashhur bo'lib, u turli xil o‘qitish vositalardan foydalangan holda talabalarga o‘zlarining o‘quv materiallarini yaratish yoki talabalarga o‘zlari uchun tadqiqot olib borish imkonini beradigan juda foydali xisoblanadi. Haqiqiy tilning korpusiga ega bo‘lish nafaqat talabalarga tildan to‘g‘ri foydalanish yo‘llari haqidagi taxminlarini aniqlashtirishga yordam beradi, balki talabalarga eng tez-tez uchraydigan birikmalar haqida ma‘lumot olishga va shu bilan ularga haqiqiy materiallar asosida o‘z ish varaqlarini yaratishda yordam beradi.

Xulosa tarzida shuni alohida ta’kidlash lozimki, chet tillarni o‘rgatishda raqamli texnologiyalarning roli juda ham muhimdir. Chunki texnologiyaga asoslangan ta'lim elektron texnologiyalar yordamida o'rganish jarayoni sifatida paydo bo'ldi va til o'rganishni sezilarli darajada kengaytirdi. U dars muhitida ham, undan tashqarida ham ulkan ta'lim salohiyatiga ega, chunki u talabarga turli ta'lim platformalaridan foydalangan holda turli xil o'quv materiallariga osongina kirish imkonini beradi, talabalarning chet tilida so'zlashuvchilarning darslari va o'quv qo‘llanmalari bilan tanishishini hamda ularning turli xil onlayn kurslarda qatnashishini osonlashtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Afshari M, Ghavifekr S, Siraj S, Jing D. Students’ attitudes towards computer-assisted language learning. Procedia Soc Behav Sci. 2013;103:852–859. doi: 10.1016/j.sbspro.2013.10.407

2. Bullock D. Moving from theory to practice: an examination of the factors that preservice teachers encounter as they attempt to gain experience teaching with technology during field placement experiences. J Technol Teach Educ. 2004;12(2):211–237.

3. Usmonova, R. (2020). Improving Listening Skill in Foreign Languages. International Engineering Journal for Research and Development, 5(1), 197-204.

4. Chowdhry S, Sieler K, Alwis L. A study of the impact of technology-enhanced learning on student academic performance. J Perspect Appl Acad Pract. 2014;2(3):3–15.

IMKONIYATI CHEKLANGAN O’QUVCHILARGA MATEMATIKA FANINI INTEGRATSIYA ORQALI O’RGATISH YO’LLARI

Davlatova Munisa Aminovna
Chirchiq davlat pedagogika universiteti “Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi” kafedrasi o’qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada ta’limga alohida ehtiyoji bo’lgan o’quvchilarga matematika fanini o’rgatishda ona tili fanining integratsiyasining ahamiyatini haqida fikr yuritilgan.

Kalit so’zlar: nutq, tovush, matematika, tushuncha, matematik atama, mashq, ifoda, aksioma.

Ta’limda alohida ehtiyoji bo’lgan o’quvchi o’yin jarayonida arifmetik amallarni bajaradi, bir tarkibli masalalarni yechadi, o’zining fazo, miqdor va vaqt to’g’risidagi tasavvurlarini boyitadi, hisobni mashq qiladi, sonlarni va geometrik shakllarni tahlil qiladi va qiyoslaydi.

Matematikaning ona tili fani bilan integratsiyasiga asoslangan holda dars paytida matematik nutq ustida ish olib borishda quyidagi yo’nalishlarni ajratib ko’rsatish mumkin:

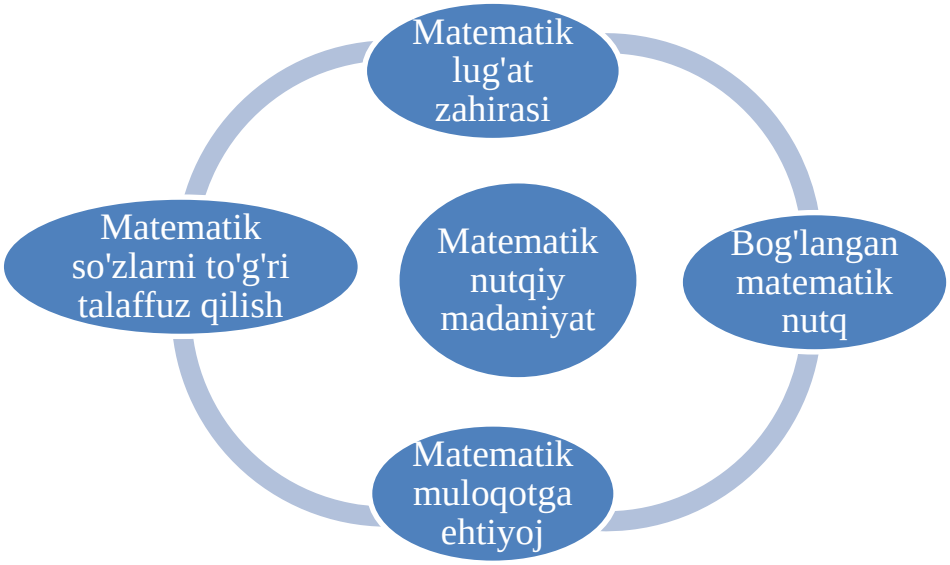

Nutqning tovush jihati ustida ishlash taffuzni shakllantirish va matematik atamalarni to'g'ri qo'llashga o'rgatishdan iborat. Eshitadigan bolaning nutqiy tajribasi unga yangi so'zning kelishigi, soni shaxs-son qo'shimchalarini, ushbu so'z qanday grammatik shaklda kiritilayotganidan qat'i nazar, o'ylab o'tirmay, avtomatik tarzda o'zgartirishga yordam beradi. Kar va zaif eshitadigan bola bunday tajribaga ega bo'lmagani tufayli, ularga atamalar dastlab bosh kelishikda beriladi va keyinchalik boshqa kelishik shakllari ham kiritiladi. Bunda sonlarning to'g'ri talaffuz qilinishi, so'zlar va ifodalarning rasional tartibi, ifoda tarkibidagi so'zlar o'rni, uning mazmuniga zarar yetkazmay turib, o'zgartirilishi kuzatib boriladi. Yangi atamalarni kiritishda doskaga ushbu atamalarni ifodalovchi so'zlar yozilgan taxtachalar yoki kartochkalar ilib qo'yiladi va o'quvchilarning e'tibori ularning talaffuzi va yozilishiga jalb qilinadi.

Har kuni eshitish idrokini tekshirish bosqichida o'quvchilarga atamalarni qo'llashga qaratilgan vazifalarni o'z ichiga olgan mashqlar topshiriladi. Masalan:

-bu so'zlarni urg'uni to'g'ri qo'yib va to'g'ri talaffuz qilib o'qing: sakkiz, o'n sakkiz, sakson, qo'shish, ko'paytirish, ko'paytma, ayirma va h.k.

- quyidagi ifodalarda matematik atamalarni qo'llab o'qing:

(87 - 47) : 4 –87 va 47 sonlarining ayirmasini 4 ga bo'lish;

- ifodalarni har xil usulda o'qing:

36 + 18 (36 ga 18 qo'shiladi; 36 va 18 sonlar yig'indisi; 36 plyus 18);

- **ifodani o'qing**: 63 : 3 = 21;

- **amal qanday ataladi?**

- bo'linuvchi, bo'luvchi, bo'linmani ko'rsating (ayting).

- bo'linmani 4 ga ko'paytiring va boshqalar.

O'quvchilarda matematik atamalar mazmunini tushuntirib berish malakasi har xil mashqlar vositasida shakllantiriladi. Masalan:

- so'zlar va ifodalar mazmunini tushuntirish: kamayuvchi (bu sondan boshqa son ayiriladi);

qo'shish (plyus belgili amal);

bo'linuvchi (bu son bo'linadi), sonlarning ko'paytmasi (ko'paytirish natijasiva h.k.

- "To'g'ri – Noto'g'ri" o'yini (ifoda to'g'ri yoki noto'g'ri ekanligini aniqlash).

- qo'shish amaliga tegishli so'zlarni tanlab olish: ayirish, ko'paytma, qo'shish, yig'indi, ko'paytiruvchilar, qo'shiluvchilar, ...ga ko'paytirish, ...ga ortiq, plyus.

- sanab o’tilgan so’zlar va ifodalar qaysi amalga tegishli: 5 tadan 6 marta olish, ...marta ko’paytirish, ko’paytirish, ko’paytma, ko’paytiruvchilar.

Quyidagi mashqlar atamalarni qo’llashga oid bilimlardan foydalanishni talab qiladi (to’g’ri va noto’g’ri):

- mazkur ifoda to’g’ri yoki noto’g’riligini aniqlash: 8 va 2 sonlarining ko’paytmasi 21 ga teng; birinchi ko’paytiruvchi 6, ikkinchisi - 3, ko’paytma 18 ga teng va h.k.

- noma’lum son qaysi tenglamada to’g’ri ko’rsatilgan?

a) 320 : x = 80 – bo’linma;

b) 90 * x = 450 – ko’paytiruvchi.

Matematik atamalarni to’g’ri yozishni o’zlashtirishda quyidagi mashqlar qo’llanadi:

- tushirib qoldirilgan harflarni qo’yish: **b..r, sa...kiz, ...o’shish, bo’...uvchi, ko’...aytma, ayi...ma, miq...or, bo’li...**va h.k.

- tushib qolgan so’zlarni qo’yish:

agar ....dan ayirma olib tashlansa, ayriluvchi hosil bo’ladi; bo’linuvchini topish uchun ...ni ...ga ko’paytirish kerak va h.k.

- komponentlar nomini yozish:

18 - 6 = 1

Bu amallar belgilari nimani bildiradi?

«+» - «-»

Ishning navbatdagi – matematik nutq madaniyatini shakllantirish yo’nalishi o’quvchilar nutqidagi xatolarni, nutqiy kamchiliklarni to’g’rilashga qaratiladi. Bular: nutqning noaniqligi va qashshoqligi, ortiqcha so’zlarning ishlatilishi, gaplarda so’zlarning noto’g’ri tartibi va h.k.

Grammatik va matematik xatolarni bartaraf etishda quyidagi mashqlar qo’llanadi:

- matndagi xatoni bartaraf etish:

“□ + 12 = 84 ifodada noma’lum sonni topish uchun 84 ga 12 ni qo’shish kerak”.

- o’qituvchining savoliga o’quvchilardan biri shunday javob berdi:

«5 raqamiga 4 soni qo’shilsa 9 bo’ladi».

Shu bois, matematik nutq, matematik xisobning dastlabki qadami deb hisobladik va buning ustida maqsadli ish olib borilishi kerak degan amaliy xulosaga keldik.

Matematikani o’qitishdan kuzatilgan amaliy maqsad - o’quvchilar olgan bilimlarni, amalda qo’llay olishga o’rgatishdan iborat. Olingan bilimlarni sonlar va matematik ifodalar, nuqtalar ustida bajariladigan amallarga tatbiq qila bilish, har xil masalalarni yechishda foydalana bilishga o’rgatish. Bu bilimlarni kundalik hayotda uchraydigan masalalarni hal qilishga qo’llay bilishga o’rgatishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jumayev M, Matupayeva Sh. Matematikaga ixtisoslashgan sinflarda bolang’ich sinf o’quvchilar bilan ijodiy ishlarni tashkil etishga oid tavsiyalar. Илимий-методикалық журнал. Муғаллим ҳәм үзликсиз билимлендириў. № 5-6 2014 jыl. 110-113 b

2. Qodirova F,Matupayeva Sh. Matematika o’qitish metodikasi (inklyuziv ta’limda). Pedagogika universitet hamda institutlarining maxsus pedagogika yo‘nalishidata’lim olayotgan talabalar uchun darslik «YANGI CHIRCHIQ BOOK » Toshkent – 2022

3. Jumayev M .E. Boshlang 'ich matematika nazariyasi va metodikasi. - T -2005,

4. Jumayev E.E. Bolalarda matematik tushunchalarni rivojlantirish nazariyasi. - T.: “ Ilm - Ziyo” , 2005,

5. Matupayeva Sh. Inklyuziv ta’limdagi o’quvchilarga matematik tasavvurlarini rivojlantirish. Ta’lim tizimida uzluksiz kasbiy rivojlanish jarayonining ijtimoiy va pedagogik-psixologik asoslari mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konfrensiya. Toshkent – 2022. 217-221 b

C++ DASTURLASH TILIDAN FOYDALANIB MATEMATIKA FANINI O‘QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH

G‘aniyev Ilhom Do‘stnazarovich
Nishonov Sardor Ixtiyor o‘g‘li
Chirchiq davlat pedagogika universiteti, katta o‘qituvchisi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Matematika va informatika fakulteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada C++ dasturlash tilidan foydalanib, talaba yoshlarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda fanlararo integratsiya muhim ahamiyatga ega ekanligi ko’rsatib o’tilgan.

Kalit so‘zlar: C++ dasturlash tilidan foydalanib keltirib o’tilgan, dasturiy vosita, dastur kodi, integratsiya, kompilyatsiya

Respublikamizda so‘nggi yillarda oliy ta’lim muassasalarida yetuk mutaxassislar tayyorlash hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanib borayotgan bir paytda talabalarni tayyorlash ularning kasbiy kompetentligini rivojlantirish, amaliy dasturiy paketlar va dasturlash tillaridan foydalanish metodikasini takomillashtirish, talabalar ishtirokida pedagogik dasturiy mahsulotlar ishlab chiqishning me’yoriy asoslari va moddiy texnika bazasi yaratildi. “Uzluksiz ta’lim tizimini yanada takomillashtirish, sifatli ta’lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga muvofiq yuqori malakali kadrlar tayyorlash siyosatini davom ettirish” ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Bu borada dasturchi talabalarning mutaxassisligiga xos sifatlarni va kasbiy kompetentlik darajalarini baholash metodikasini ishlab chiqish ularning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishda imkoniyatlari kengayadi [5].

Faoliyat motiv, maqsad, vosita, natijaga ko‘ra doimiy harakatlanadigan ijtimoiy hodisa, u o‘zining boshlanishi va yakuniga ega. Amaliy faoliyatning boshlanishi o‘quv maqsadlarini belgilash, anglash, ularni amalga oshirish bilan yakunlanishi ta’limdan ko‘zlangan natijaga erishishi bilan tavsiflanadi. Demak, talabaning o‘qish-o‘rganishi boshlanishida ta’lim loyihasi, yakunlanishida esa ta’lim natijasi yotadi.

Amaliy faoliyatni davriy boshqarishning bosh vazifasi mazkur variantlar orasidan eng samaralisini tanlash va uni ilmiy asoslash. Bunday ish o‘qish-o‘rganishning umumiy va alohida xususiyatlarini ajratishni taqozo qiladi. Matematikadan bajariladigan amaliy ishlar mazmuni, o‘quvchining o‘quv maqsadlari, o‘rganish vositalari, ta’lim uslublari o‘qish-o‘rganish umumiyligini ta’minlaydi. Demak, matematikadan amaliy ishlarni bajarishni har bir o‘quvchi o‘z imkoniyati va salohiyati darajasida o‘zlashtiradi. Natija induvidualligi amaliy faoliyatning xususiyati hisoblanadi.

Faoliyat - bu ijtimoiy qimmatli motivlarga ko‘ra aniq bir maqsadga yo‘naltirilgan, o‘ziga oid vositalar asosida ma’lum natija bilan yakunlanadigan harakatlar tizimi. Talaba amaliy faoliyatining harakatlar tizimi. Talaba amaliy faoliyatining o‘zaro daxldor ikki jihati ajratiladi. Bu o‘qish va bilish [3].

Ma’lumki, funksiyaning integral tushunchasi matematika va fizikaning eng sodda misol va masalalaridan boshlab tabiatning eng muammoli masalalarini yechishda keng qo‘llaniladi. C++ dasturlash tilidan foydalanib ko‘rsatib o‘tiladi va eng sodda misollar vositasida integral funksiyani qo‘llanilishini algoritmi keltiriladi [2].

Bu integralni hisoblashda formulalardan foydalanib yechamiz:

$$J=\int(\sin x\cos x)^2\cos^2 xdx=\int\left(\frac{\sin 2x}{2}\right)^2\cdot\frac{1+\cos 2x}{2}dx=$$

$$=\frac{1}{8}\int\sin^2 2x(1+\cos 2x)dx=\frac{1}{8}\int\sin^2 2xdx+\frac{1}{8}\int\sin^2 2x\cos 2xdx=$$

$$=\frac{1}{8}\int\frac{1-\cos 4x}{2}dx+\frac{1}{8}\cdot\frac{1}{2}\int\sin^2 2xd(\sin 2x)=\frac{1}{16}\int(1-\cos 4x)\cdot dx+$$

$$+\frac{1}{16}\int\sin^2 2xd(\sin 2x)=\frac{1}{16}x-\frac{\sin 4x}{64}+\frac{\sin^3 2x}{48}+c.$$

```
#include<iostream>
#include<math.h>
using namespace std;
int main(){
 float x,c,J;
 cout<<"x=";cin>>x;
 cout<<"c=";cin>>c;
 J=x/16-sin(4*x)/64+pow(sin(2*x),3)/48+c;
 cout<<"J=S((sin(x)cos(x))^2*cos(x)^2)dx="<<J<<"\n";
 system ("pause");
 return 0;
}
```

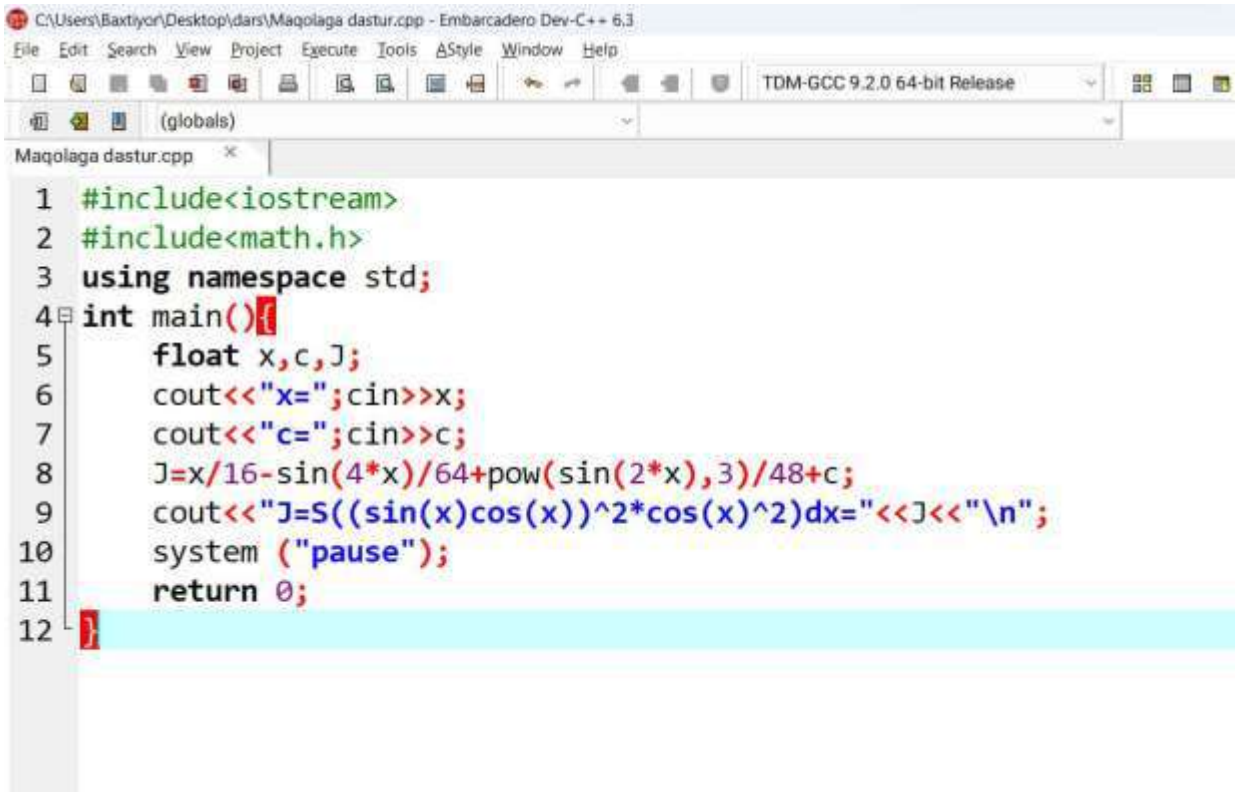

C++ dasturlash tili va dasturiy paketdan foydalanish natijasida shunday xulosaga kelish mumkinki, bu dastur matematik amallar bajarishdagi yuqori aniqlikdaligi, tezkorligi va talaba o‘rganishi uchun qulayligi bilan boshqa dasturlash tillaridan ajralib turadi. Matematik amallarni bajarishda ijodiy fikrlashni kengaytiradi va yosh talaba dasturchilar uchun mukammal dasturlar yaratishida asos bo‘lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar:

1. Yo.Soatov. Oliy matematika. Toshkent “O’qituvchi”,1995y.
2. С.В. Глушаков и др. Язык программирования С++. Харьков «Фолио» 2001г.
3. Hally More. MATLAB for engineers. Prentice Hall 2012y.
4. S.J. Turayev, Dasturiy vositalar asosida talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlash metodikasini takomillashtirish. PhD dissertatsiya.Toshkent.-2019 y.198-b
5. Ganiev I.D. Basic Requirements For Educational Electronic Resource / Creativity and Intellect in Higher Education: International Scientific-Practical Conference, 138–139. Retrieved from.

TARMOQ TEXNOLOGIYALARI KURSINI O‘QITISHNI TAKOMILLASHTIRISH

G‘aniyev Ilhom Do‘stnazarovich
Chirchiq davlat pedagogika universiteti, katta o‘qituvchisi

Tarmoq texnologiyalaridan foydalanish diqqatni jamlashning o‘ziga xos psixologik jihatlarini rivojlantirish, barqarorlik, e’tiborlilik darajasi, e’tiborni taqsimlash va qaytadan fikrni jamlashga yordam beradi. Bundan tashqari, ta’lim berayotgan va ta’lim oluvchi o‘rtasida mustahkam aloqa o‘rnatiladi. O‘quv muassasasining veb saytlari, shuningdek pedagoglarning shaxsiy veb sahifalari, ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish uchun yangi yo‘nalishni ochishga imkoniyat yaratadi. Talabalar fanlardan amaliy va laboratoriya ishlar bajarishda sohaga oid axborotlarni olish, qayta ishlash va uzatishda ijodiy va kommunikativ yondashish sust holatda uchraydi. Bunday vaziyatda tarmoq texnologiyasidan foydalanib, dars jarayonida nazariy bilimlarni qo‘llash mexanizmini chuqur va ko‘rgazmali o‘rganish imkonini beradi. Jumladan, tarmoq texnologiyalari asosida talabalar o‘quv xonasidagi texnik qurilmalarni o‘z o‘rnida qo‘llay olishi, ular o‘qituvchi tomonidan berilgan topshiriqlarni bajarishlarida mavjud tarmoq

texnologiyasi imkoniyatlaridan foydalana olishlari imkoniyatini ko‘rsatadi. Tarmoq texnologiyasi asosida ishlaydigan kompyuter sinflarida quyidagi tarmoq xizmatlaridan foydalanib, o‘quv jarayonini tashkil etish mumkin: fayl-server, proksi-server, boshqaruv xizmatlari va boshqalar. Bu tarmoq xizmatlaridan foydalanib o‘qitishni tahlil qiladigan bo‘lsak, fayl-serverli tarmoqning o‘quv jarayonida bir qator imkoniyatlari mavjud bo‘lib, talabalar mijoz kompyuterlar orqali ajratilgan serverdagi ma’lumotlar bazasidan foydalanishi mumkin. O‘qituvchi server kompyuterdan tarmoq dasturiy ta’minoti orqali mijoz kompyuter bilan aloqani o‘rnatish imkoniyatlaridan foydalanadi [1]. Dars jarayonida tarmoq va axborot texnologiyalarini qo‘llash yordamida diqqatni bir ob’yektdan boshqasiga qayta ulash qobiliyatini rivojlantirish mumkin. Rossiyalik pedagog olim G.M.Kodjaspirov fikricha, o‘quv dasturlaridan foydalanish va ularni tahlil qilishda psixologik, pedagogik, metodik va tashkiliy jihatlarni unutmaslik lozim. Ushbu jihatlar jarayonlarni butunligicha tashkil etish va o‘qitishning samaradorligi, o‘quv dasturlarini tashkil etishga talablar, ta’lim oluvchilarning motivatsiyasini ham hisobga oladi [1].

Buyuk mutafakkir pedagog K.D.Ushinskiy ta’lim oluvchilarning e’tiborini rivojlantirishga sabab bo‘ladigan, ta’limda muvaffaqiyatga erishishda yordam beradigan bu omil juda ham muhim ekanligini qayd etgan. K.D.Ushinskiy tomonidan o‘qitishda texnik vositalardan foydalanish psixologik xususiyatlarni rivojlantirishga yordam berishi quyidagicha tavsiflangan.

1. Diqqatlilik. O‘qitishning texnik vositalarida qo‘llaniladigan yorug‘, rangli obrazlar qandaydir aniq ob’yekt haqida talabalar e’tiborini jamlashi mumkin.

2. Barqarorlik. Texnik vositalar sababi bilan qiziqish talabalarning qo‘yilgan vazifadan chalg‘imasliklariga imkon beradi.

3. E’tiborlilik darajasi. Yetarli darajada talabalar qamrab oladigan axborot miqdori, tarmoq texnologiyasidan foydalanish yordamida ortishi mumkin, bu uning tarqalish dinamikasi va xilma-xilligiga asoslangan.

4. E’tiborning taqsimlanishi. Odatda talabalar uchun bir vaqtning o‘zida bir qancha ob’yektlarga e’tiborni qaratish va ularni to‘liq qabul qilish murakkab hisoblanadi, lekin tarmoq texnologiyalaridan foydalanish ushbu xususiyatlarni sezilarli rivojlantirishi mumkin. Bu holatda kompyuter sinflarida boshqaruv tizimlaridan foydalangan holda o‘quv jarayonini samarali tashkil etish va kompyuter qurilmalaridan foydalanishda o‘qituvchiga katta imkoniyat yaratib berishi mumkin. O‘qituvchi mavzuga oid o‘quv materiallarni talabalarga bosh kompyuter orqali uzatishi mumkin va uni o‘rgatishda boshqaruvchi tizimlarning texnik va dasturiy vositalaridan foydalanadi. Texnik va dasturiy vositalar yordamida qisqa vaqt ichida talabalarga amaliy tushunchalar berish, shu bilan birga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash orqali darsni sifatli tashkil etish mumkin.

5. O‘tkazilish xususiyati. Dars jarayonida tarmoq va axborot texnologiyalarini qo‘llash yordamida diqqatni bir ob’yektdan boshqasiga qayta ulash qobiliyatini rivojlantirish mumkin [2].

Mavzuning dolzarbligi shundaki, bizning mamlakatimizda ijtimoiy tarmoqlardan ta’lim maqsadlarida foydalanish amaliyoti keng tarqalgan emas. Ijtimoiy tarmoqlar bo‘sh vaqt o‘tkazish, do‘stlar bilan suhbatlashish va ta’limga oid

bo‘lmagan sahifalarni ko‘rish uchun vosita sifatida qaraladi. Ammo o‘qituvchining ta’lim faoliyatida ijtimoiy tarmoqlardan ta’lim jarayoni muammolarini hal qilish uchun foydalanish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Kodjaspirova G.M., Petrov K.V, Texnicheskiye sredstva obucheniya i metodika ix ispolzovaniya. – M.: «Akademiya», 2001.–S. 256).

2. Ushinskiy K.D. Izbrannie pedagogicheskiye sochineniya. V 2-x tomax. – Md.: «Pedagogika», 1974. Tom 1. -S. 339-341)
3. Amirov D.M. Atadjanov A.YU. va boshqalar. Axborotkommunikatsiya texnologiyalari izohli lug‘ati. BMTTDning O‘zbekistondagi vakolatxonasi, 2010 y.
4. Ganiev I.D. Basic Requirements For Educational Electronic Resource / Creativity and Intellect in Higher Education: International Scientific-Practical Conference, 138–139. Retrieved from.

ИНГЛИЗ ТИЛИ ФАНИНИ ЎТИШ ЖАРАЁНИНИ БОШҚАРИШДА АХБОРОТ - КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИНГ АҲАМИЯТИ

Каримова Мохира
Тошкент давлат аграр университети, тиллар кафедраси ўқитувчи
Гулбаев Н.А.
Тошкент давлат аграр университети, доценти

Бошқарув қарорларини қабул қилиш жараёнлари ижтимоий-иқтисодий ҳар бир соҳасида мавжуд бўлиб, жумладан, таълимни янгилаш ва модернизациялаш шароитида мактаб раҳбарларининг бошқарув соҳасида чуқур билимга эга бўлиши ва замонавий бошқарув техникасидан фойдаланган ҳолда муассасани бошқариш амалиёти билан танишиб боришлари зарур.

Бугунги кунда инновацион педагогик жараёнлар умумий ўрта таълим мактаблари ўқув фаолиятининг асосий компонентларидан бири ҳисобланади. Таълим тизимида инновациялар назарий жиҳатдан асосланган, аниқ мақсадга қаратилган ҳамда амалий татбиқ этишга йўналтирилган юқори самарадорликка эга янгиликдир.

Инглиз тили фанидаги бутун савол ва муаммолар занжири уларнинг аниқ ечими ўқитувчига юкланган вазифалар бўйича қарорларни тўғри қабул қилиш ва ўз вақтида бажарилишига боғлиқ. Ечилаётган муаммоларнинг ҳаммаси ҳар-қандай бошқарувчи томонидан хисобга олинади ва бу нарса унинг бошқарув услубида ҳамда бутун бошқарув жараёнида акс этади.

Инглиз тили фанида ўқитувчилар таълим жараёнини ташкил этиш ва бошқаришда қуйидаги ёндашувлар асосланади:

- **Интуитив ёндашув.** Бирор бир таҳлил ўтказмай, ички бир туртки асосида қарор қабул қилиш (кам ўрганилган).
- **Мантиқий ёндашув**. Тажриба ва содда мантиққа асосланиб қарор қабул қилиш (кўп вақт талаб этмайди, аммо консерватив усул ҳисобланади).
- **Рационал ёндашув.** Чуқур ва ҳар томонлама аналитик тахлилга асосланган қарор қабул қилиш (энг қиммат усул бўлса ҳам - энг сифатли қарорлар).

Инглиз тили фанига ахборот – коммуникация технологияларини жорий этишда, бошқарув қарорларини оптимизациялаш усуллари ва уларни бажарилишини ташкил этишни билиши талаб қилинади.

Таълимда бошқарув қарорларининг асоси деб оптимал вариантга энг яқин бўлган, энг зўр вариант қабул қилинади. Бу вариант меҳнатни, молиявий-техник ресурсларни ва вақтни энг кам сарф қилинган холда, корхонадаги мавжуд холат ҳақидаги мантиқий ахборотларни йиғиб, таҳлил қилиш орқали келиб чиқади.

Оптимал қарорни ёки унга яқин қарорни танлашда керакли усул ва услубни қўллаш даркор. Бошқарув амалиётида қарорларни қабул қилиш ва улар билан ишлашнинг қуйидаги усуллари мавжуд:

тизимли-иқтисодий ва ижтимоий тахлил, статистик жавоблар ва бахолар усули;

вариантли қаторларнинг, яъни режа - ишлаб чиқариш каби моделларни таҳлили, ривожланиш тенденцияларини ва ишлаб чиқаришнинг мавсумий характерини аниқлаш усули;

тажриба жавобларини статистик таҳлилини ўз ичига олган, тажрибавий моделлаштириш усули. Ечилаётган муаммоларни, жараёнларни моделлаштириш усули, ЭХМ ва иқтисодий-математик методлар орқали бажарилса, хўжалик юритувчи субъектнинг фаолиятидаги камчилик ва ютуқлари оптимал равишда кузатиш мумкин

математик дастурлаш усули;

мақсадларни баҳолаш ва кутилаётган хавф назарияси усули. Бу усул ўқитиш ва мотивация назариясини хисобга олиб табиатни ўлчаш ва башорат қилиш учун ишлатилади;

моделлаштириш ва тадбиркорликка оид ўйинлар усули. Бу усул компьютер дастурлари билан ишлашни тақозо этади.

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, инглиз тили фанида дарсларни ташкил этиш ва бошқаришда ахборот – коммуникация технологиялари ютуқларидан фойдаланиш ўз аҳамиятини сақлаган ҳолда, ҳозирги замон педагогидан юксак малака билим талаб қилади

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

[1]. “Умумий ўрта таълим мактабларида миллий ғоя тарғиботи ва маънавий ишлар самарадорлигини оширишда замонавий усул ва воситалардан фойдаланишни такомиллаштиришнинг долзарб масалалари. Республика илмий амалий конференция материаллари. Тошкент 2014 й.

[2]. Гулбаев Н.А., Куралбаева А.Т., Гулбоева Д.З. “ “Ахборот тушунчаси” мавзусини ўтишда педагогик технологиялардан фойдаланиш “ Таълим сифати самарадорлигини оширишда халқаро тажрибадан фойдаланиш: муаммо ва ечимлар мавзусидаги халқаро илмий-амалий офлайн/онлайн конференция материаллари тўплами, 2-том, 2021 йил 19 октябрь (Ҳарбий фанлар доктори, профессор, полковник С.С.Абдурайимовнинг умумий таҳрири остида). – Чирчиқ.: Чирчиқ ОТҚМБЮ, 2021.

[3]. Н.А. Гулбаев, Ж.Ғ. Абдураимов С.Ғ. Худойқулова. “Таълимда хорижий тилларни ўқитишнинг компетенциявий ёндашуви”. “Чет тилларни ўқитишда инновацион технологиялар ва онлайн таълим жараёнида талабаларни баҳолаш”. Халқаро илмий-конференция 2021 - йил 15-16 октябрь.-- Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти.

TALABALARNING FAZOVIY TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISHDA GEOGEBRA MATEMATIK PAKETINI QO’LLASH TEXNOLOGIYASI (AYLANISH JISMLARI MISOLIDA).

Quchqarova Dilnovoz Shaymaxammat qizi
Toshkent viloyati Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti o‘qituvchisi
quchqarovadilnavoz@gmail.com

ANNOTATSIYA

Biz ushbu maqolada talabalarning fazoviy tafakkurini shakllantirishda Geogebra maxsus dasturi yordamida uch o’lchovli fazoda aylanish jismlari misolida grafiklar qurish, ularning modellarini yaratish ko’rsatib berilgan.Biz [4] va [5] adabiyotlardan foydalandik.

Kalit so’zlar

Geogebra,axborot kommunikatsion texnologiyalar, fazoviy jismlar, konus, masofa, silindr.

SPATIAL THINKING OF STUDENTS TECHNOLOGY OF USING THE GEOGEBRA MATHEMATICAL PACKAGE IN FORMING (EXAMPLE OF BODIES OF ROTATION).

Kuchkarova is the daughter of **Dilnovaz Shaymakhammat**
Tashkent region Chirchik State Pedagogy
University teacher
quchqarovadilnavoz@gmail.com

ANNOTATION

In this article, we show how to build graphs and create models of objects of rotation in three-dimensional space with the help of Geogebra special software for the formation of students' spatial thinking. We used literature [4] and [5].

Key words

Geogebra, information communication technologies, spatial bodies, cone, distance, cylinder.

KIRISH

Oliy ta’lim muassasalarida geometriya darsini o'tkazishni ko'rgazmali qurollarsiz tasavvur qilish qiyin. Bir tomondan, umumiy auditoriyadan juda kam sonli talabalar fazoda u yoki bu jismni tasavvur qila oladilar, ikkinchi tomondan, fazoviy jismlarni ko'rsatish, tushuntirish o'qituvchi uchun ham oson emas. Kerakli ma'lumotlarni talabalarga tez va samarali etkazish kerak. Agar parallelepiped yoki kub kabi uch o'lchamli jismlarni qandaydir tarzda tekislikda parallel chiziqlar usuli yordamida tasvirlash mumkin bo'lsa, unda boshqa figuralarni aylantirish orqali hosil bo'lgan jismlarni ko'rsatish oson ish emas. Bunday jismlarning tasvirini, shuningdek, ularning tarkibiy qismlari va ular bilan bog'liq bo'lgan ba'zi elementlarni tekislikda ko'rsatish juda qiyin va uzoq, bu esa taqdim etilgan materialni tushuntirish uchun emas, balki chizilgan rasmni ko'rsatish uchun ko'proq vaqt talab etadi. Bunday holda, bu jarayonni yengillashtirish va tezlashtirish uchun o'qituvchining qo'lida ba'zi vositalar bo'lishi kerak. Agar kompyuterlar va ulardagi dasturiy ta'minot paydo bo'lgunga qadar o'qituvchilar figura maketlaridan foydalangan bo'lsa, yuqori texnologiyalar rivojlanishi bilan bu maketlarni o'qituvchi tomonidan maxsus dasturlar yoki tayyor matematik paketlar yordamida yaratilgan raqamli modellar bilan almashtirish mumkin.

Bunday raqamli modellarni yaratish taklif etilayotgan materialni tushuntirishda o'qituvchining vaqtini sezilarli darajada tejaydi, ular dinamikada ko'rib chiqilishi va vazifaga qarab o'zgartirilishi mumkin. Boshqa geometrik shakllarni, masalan, konusni aylantirish natijasida hosil bo'lgan fazoviy jismlarning modellarini yaratish ayniqsa oson.

GEOGEBRA3D eng kuchli kross-platforma kompyuter matematika tizimlaridan biridir. Ushbu dasturiy ta’minot 2002-yil avstriyalik matematik Markus Hohenvarter tomonidan yaratilgan, hozirgi kunda millionlab kishilar foydalanmoqda. Unda nafaqat turli funktsiyalarni, differentsial tenglamalarni hisoblash, ularning grafiklarini chizish, planimetrik figuralar bilan ishlash, balki uch o'lchovli jismlarning modellarini yaratish, ularni dinamikada, kesimda, boshqa jismlar bilan birgalikda ko'rib chiqish, amallarni bajarish mumkin va ular bo'yicha hisob-kitoblar mavjud.

ASOSIY QISM

Fazoviy grafiklarni yasash uchun, GEOGEBRA matematik to'plamidan foydalanib, fazoviy jismlarning o'zlarini ko'rib chiqaylik. Buni amalga oshirish uchun GEOGEBRA dasturini ishga tushirgandan so'ng,

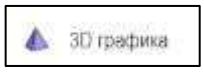

belgi bilan ko'rsatilgan jismlarni qurish menyusiga o'ting. Keyinchalik, ekranda koordinatali bo'shliq paydo bo'ladi, uning yordamida biz nuqtalarning koordinatalarini o'rnatishimiz mumkin, so'ngra ulardan kerakli rasmni qurish uchun foydalanamiz.

Geogebra instrumentlardan nuqtani belgilab A va B nuqtalarni kiritamiz, so'ngra konusni belgilab avval A nuqtani keyin B nuqtani belgilaymiz asosini radiusini son qiymatini kiritamiz, ya'ni 1-rasmdagidek holat bo'ladi.

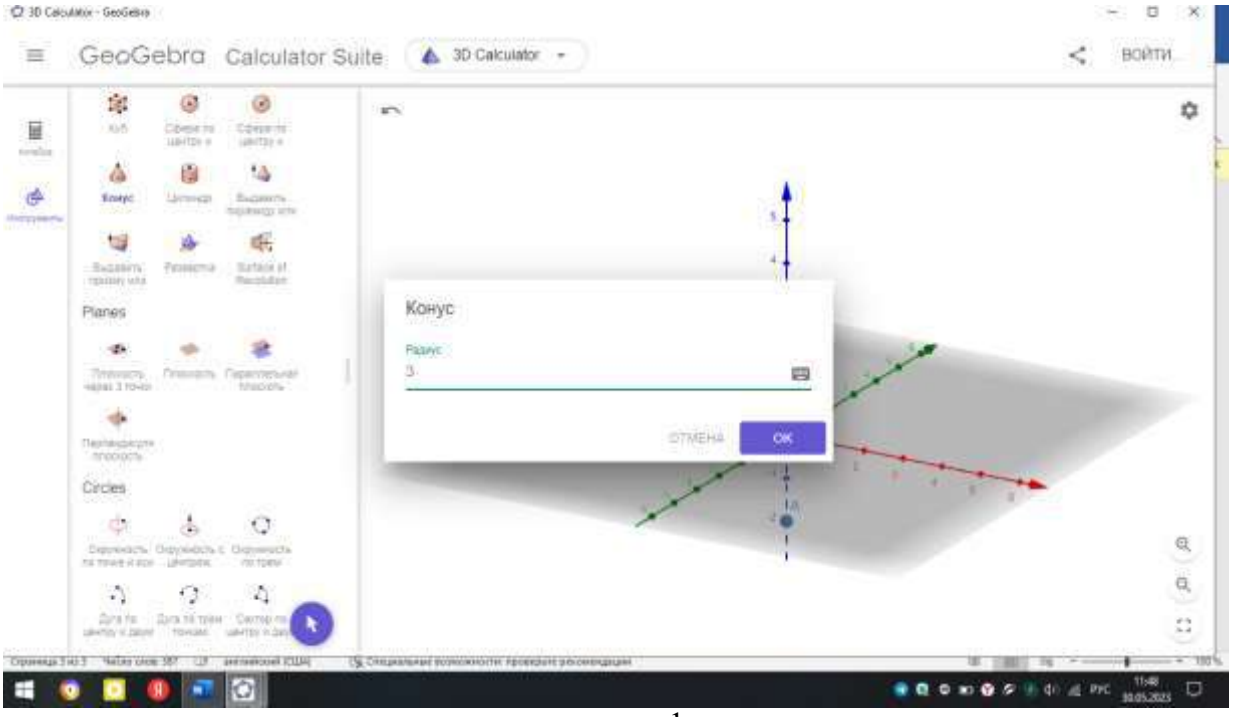

1-rasm

Radiusini kiritganimizdan keyin 2-rasmdagidek konus chizmasi chiqadi

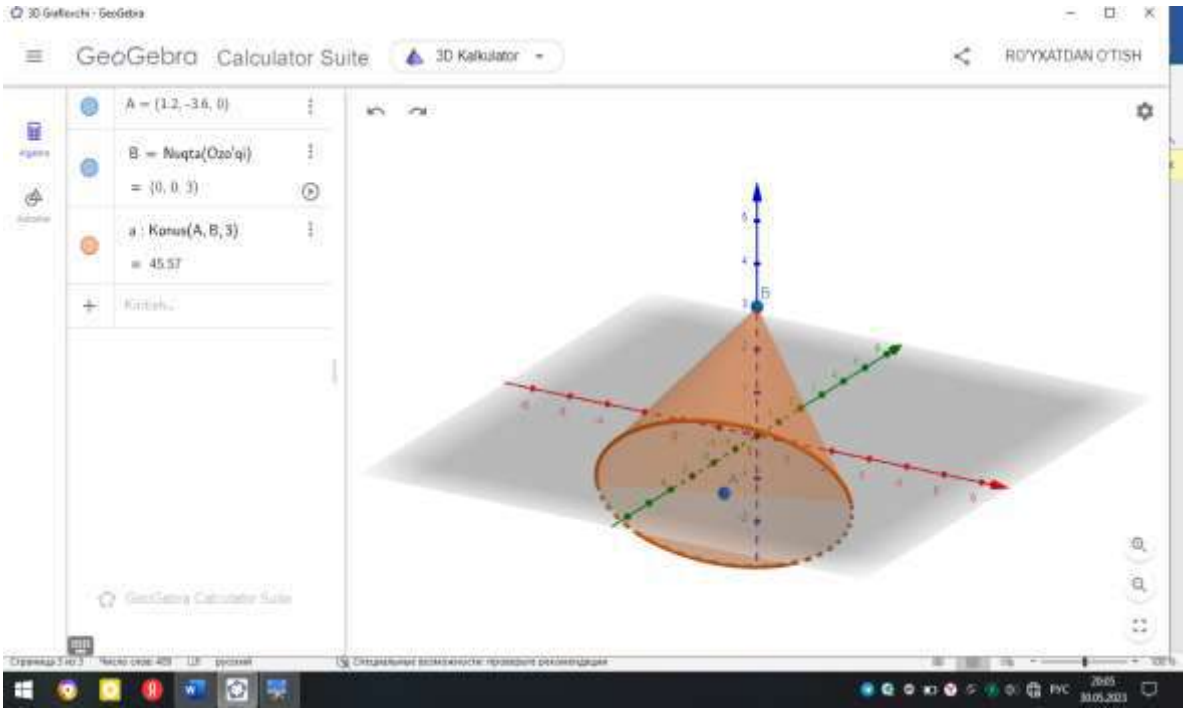

2-rasm

Yana C va D nuqtalarni belgilab keyin silindrni konusni hosil qilgandek bajaramiz va natijada 3-rasmdagi figuralar hosil bo'ladi.

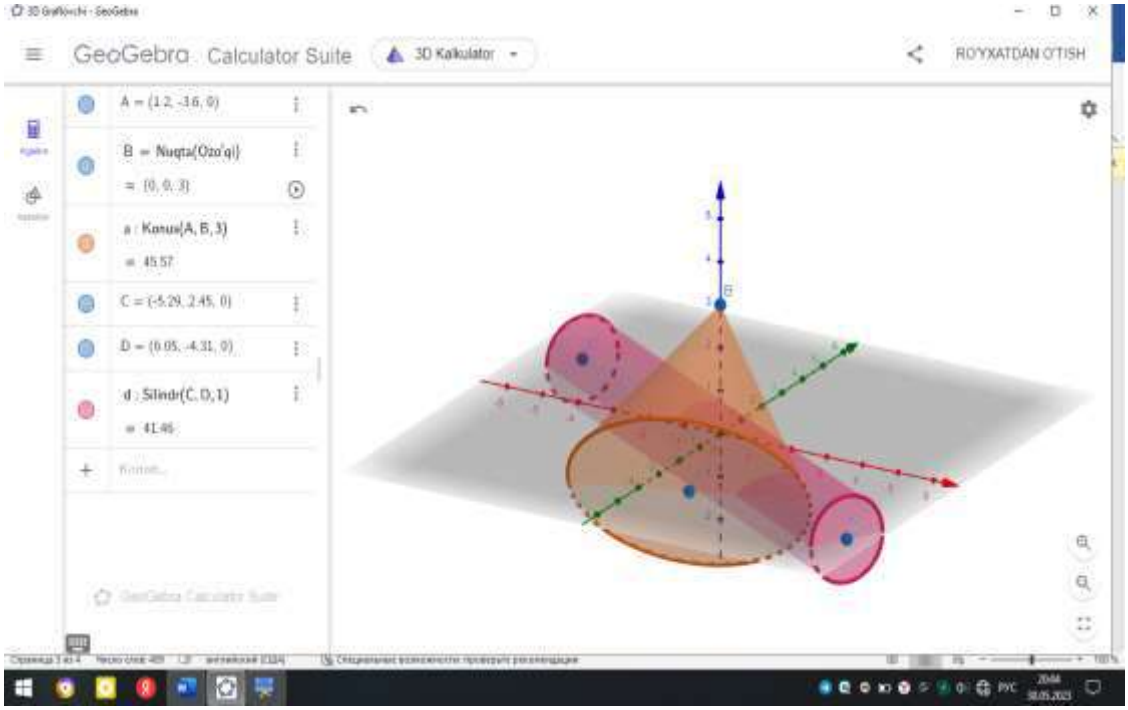

3-rasm

Nafaqat chizma balki o'lchovlarni ham topish oson masalan ikki nuqta orasidagi masofani topish uchun ixtiyoriy ikki nuqtani belgilab asboblar panelidan masofani tanlaysiz orasidagi masofa 4-rasmdagidek ifodalanib turadi.

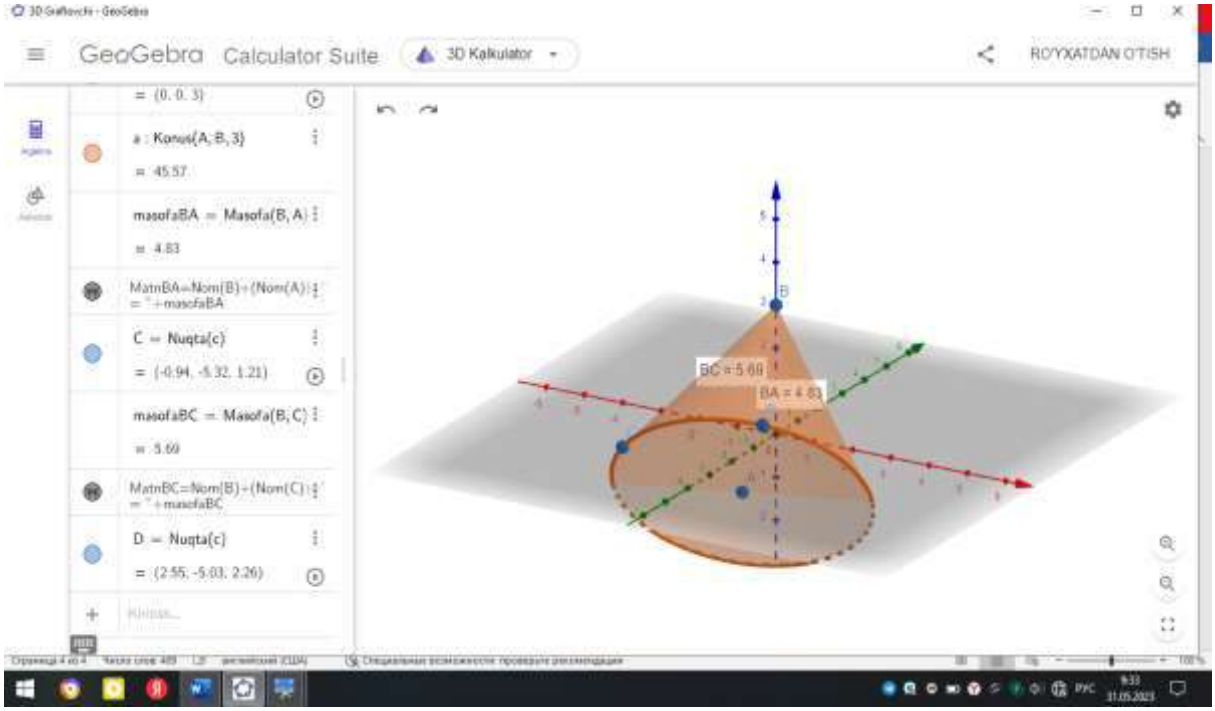

4-rasm

Yuqoridagi namunalarda konus va silindrlarni hosil qilishni, masofani topishni ko'rib chiqdik.

Xulosa: Geogebra dasturi juda foydali dastur hisoblanadi dastur yordamida uch o'lchovli fazodagi grafiklarni talabalar tasavvurini shakllantirishda foydalansak bo'ladi. Ba'zi grafiklarni talabalarga

tasvirlab berish uchun juda ko’p vaqt sarflanadi, ikkitalik grafiklarning kombinatsiyasi bo’lsak-u undanda ko’p vaqt ketadi, shuning uchun GEOGEBRA dasturidan foydalansak vaqt tejaladi va misol ishlash uchun vaqt yetarli bo’ladi. Bu dastur yordamida nafaqat grafiklar balki masofa, burchak, yuzalarni va boshqa kattaliklarni ham topish mumkin. Bu dastur ham vaqtni ham tasavvurni shakllantirishda yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bezumova O. L., Ovchinnikova R. P., Troitskaya O. N., Troitskiy A. G., Forkunova L. V., Shabanova M. V., Shirikova T. S., Tomilova O. M. Obucheniye geometrii s ispol’zovaniyem vozmozhnostyey GeoGebra: uchebnometodichyeskoye posobiye [Learning geometry using the features of GeoGebra: educational and methodical textbook]. Arkhangelsk, “KIRA” Publ., 2011. 140 p. (in Russia
2. Larin S. V. Kompyuternaya animatsiya v sredye GeoGebra na urokakh matematiki: uchebnoye posobiye [Computer animation in GeoGebra environment in mathematics lessons: textbook]. Rostov-on-Don, Legion Publ., 2015. 192 p. (in Russian)
3. Smirnov V. A., Smirnova I. M. Geometriya s GeoGebra: stereometriya: uchebnoye posobiye [Geometry with GeoGebra: textbook]. Moscow, Prometey Publ., 2018. 171 p. (in Russian).

INKLYUZIV TA’LIM SHAROITIDA MATEMATIKA O’QITISHNING ZAMONAVIY USULLARI

Matupayeva Shohsanam Zaripboy qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti “Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi” kafedrasi o’qituvchisi, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori,(PhD)

Annotatsiya

Ushbu maqolada matematikani o’qitishning zamonaviy usullari muammoli, evristik, matematik modellarni qurish, aksiomatik, ta’limga ehtiyoji bor bo’lgan o’quvchilarga analiz va sintez usullarini o’rgatish ularning fikrlash qobiliyatini rivojlantirish haqida fikr yuritilgan.

Tayanch tushunchalar: metod, induksiya, deduksiya, anologiya, suhbat, kuzatish, kataxezik.

Insoniyat tomonidan ishlab chiqilgan matematik bilimlar mazmuni so’z orqali ifodalangan shaklda umumlashtirilgan va mustahkamlangan, shuning uchun ular faqat til vositalari yordamida to’laqonli berilishi va o’zlashtirilishi mumkin. O’quvchilar matematik tushunchalarni ifodalagan so’zlar va so’z birikmalarini, gaplarni, o’qituvchining va boshqa o’rtoqlarining og’zaki nutqini, darsdagi matnlarni, masala va misol shartlari ifodalangan ta’riflarni va h.k.larni tushunishlari, darslikdan mustaqil foydalana olishlari kerak. Buning uchun matematika darslarida o’quvchilarning og’zaki nutqi ustida muntazam olib boriladigan metodik ish taqozo etiladi. Matematika darslarida og’zaki nutq vositalari turli xildagi ko’rgazmali material bilan birgalikda qo’llanishi lozim. Bu material, bir tomondan, berilgan masalalarning og’zaki sharhiga illyustrasiya sifatida xizmat qilsa, ikkinchi tomondan matematik tushunchalar o’rtasidagi o’zaro bog’liqliklarni ochib berish vositasi sifatida namoyon bo’ladiki, bu uning asosiy vazifasidir.

O’quvchilar matematikani o’zlashtirishda matematik aloqalar va munosbatlarni ifodalaydigan o’ziga xos nutqiy birliklarni o’zlashtirishga qiynaladilar. Har bir mavzu bo’yicha matematik atamalar bilan bog’liq til vositalarini o’rgatishda tabiiy vaziyatlarni yaratib berish kerak. O’quvchilar faoliyatini notanish iboralar va atamalarni faqatgina eslab qolishga emas, balki nutqda bog’likliklar va munosabatlarni ifodalashga yordam beradigan modellar, gaplarni o’zlashtirishga yo’lnaltirish lozim. Bu eslab qolinishi kerak bo’lgan maxsus ibora va atamalar sonini ancha qisqartiradi. Ya’ni o’quvchilarga nutq vositalaridan to’g’ri foydalanishga yordam beradigan eng muhim omil bu o’quvchilardan o’qish faoliyatida o’z ehtiyojlarini qondirishni talab qiladigan pedagogik shart-sharoitlarni yaratib berishdan

iborat. Matematik tushunchalarni bildiradigan so’zlar ma’nolarini eshitmaydigan o’quvchilar tezda o’zlashtirib ololmaydilar. Bunda dastlab so’zlarning ma’nolari ochib beriladi, buning uchun ular maxsus tanlangan mashqlar tizimi yordamida tushuntiriladi. Avval predmetlar bilan amaliy xatti-harakatlar bajariladi. Bu yo’l bilan amallarning komponentlari va natijalari to’g’risidagi tushunchalar ma’nolari ochib beriladi. Bunday hollarda so’zlarning ma’nolarini o’quvchilar amallarni so’z-belgi shaklida bajarish davomida o’zlashtiradilar. So’z ma’nosini tushuntirish asosida izohlab beriladi. Izoh butun gap asosiga quriladi, chunki so’z faqat iborada aniq mazmun kasb etadi. Yangi so’zning gap tuzilmasiga kiritilishi o’quvchilar nutqida ushbu so’z ma’nosidan aynan mos foydalanish uchun shart-sharoit yaratadi. Matematik bilimlarning o’zlashtirilishi, nafaqat alohida so’zlar va iboralarning, balki ushbu bilimlar singdiriladigan butun gaplarning ma’nolari tushunarli bo’lishiga bog’liq.

Matematikani o’qitishning zamonaviy usullari muammoli, evristik, matematik modellarni qurish, aksiomatik va boshqalar. Ta’limga ehtiyoji bor bo’lgan o’quvchilarga analiz va sintez usullarini o’rgatish ularning fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Ushbu usullar xalqaro baholash dasturlari talablarini egallashda samarali hisoblanadi.

Matematikani o’qitishning maxsus usullaridan biri aksiomatik usuldir. O’qitish usuli sifatida aksiomatik usul ta’limda alohida ehtiyoji bo’lgan o’quvchilarning bilimlarini tizimlashtirishga, “nima, nimadan kelib chiqishini” aniqlashga, jumlalardagi haqiqat(yechim)ni matematikaga xos tarzda o’rnatishga, mavjudlardan yangi bilimlarni olishga xizmat qiladi.

Ta’limda alohida ehtiyoji bo’lgan (kar, zaif eshituvchi, ko’zi ojiz, nutqida, tayanch harakatida muammolari bor, yengil darajadagi aqliy muammolari bo’lgan, autizm sindromli bolalar) umumta’lim muassasalarida matematika ta’limida muhim omillardan biri bu integratsion yondashuvlardan foydalanishdir. Integratsiya fanlararo, fan ichida bo’lishi mumkin. U ta’lim oluvchining bilimini oshirishga yo’naltirilgan bo’ladi.

Imkoniyati cheklangan bolalarga matematikani samarali o’rgatishda jarayonga qiziqishni uyg’otish muhimdir. Bunda ularning diqqatini jalb qilish, ishini faollashtirish talab qilinadi. Agar bolaning matematik mashqqa qiziqishi bo’lsa, agar u ijobiy emosional kayfiyatda bo’lsa, bu holda darslarning samaradorligi ham ortadi. Bu vaziyatda samarali yo’l didaktik o’yinlardan foydalanishdir. Chunki o’yinlar “qiyin”, “zerikarli” materialni o’quvchilar uchun qiziqarli qilib, jarayonni mashq maydoniga aylantiradi. O’yin jarayonida yuzaga keladigan ijobiy his-tuyg’ular o’quvchining ixtiyoriy diqqatini rivojlantiradi, bolaning xotirasi va xatti-harakatlarini faollashtiradi. Ta’limda alohida ehtiyoji bo’lgan O’quvchi o’yin jarayonida arifmetik amallarni bajaradi, bir tarkibli masalalarni yechadi, o’zining fazo, miqdor va vaqt to’g’risidagi tasavvurlarini boyitadi, hisobni mashq qiladi, sonlarni va geometrik shakllarni tahlil qiladi va qiyoslaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jumayev M, Matupayeva Sh. Matematikaga ixtisoslashgan sinflarda bolang’ich sinf o’quvchilar bilan ijodiy ishlarni tashkil etishga oid tavsiyalar. Илимий-методикалық журнал. Муғаллим ҳәм үзликсиз билимлендириў. № 5-6 2014 jыl. 110-113 b
2. Qodirova F,Matupayeva Sh. Matematika o’qitish metodikasi (inklyuziv ta’limda). Pedagogika universitet hamda institutlarining maxsus pedagogika yo‘nalishidata’lim olayotgan talabalar uchun darslik «YANGI CHIRCHIQ BOOK » Toshkent – 2022
3. Jumayev M .E. Boshlang 'ich matematika nazariyasi va metodikasi. - T -2005,
4. Jumayev E.E. Bolalarda matematik tushunchalarni rivojlantirish nazariyasi. - T.: “ Ilm - Ziyo” , 2005,

5. Matupayeva Sh. Inklyuziv ta’limdagi o’quvchilarga matematik tasavvurlarini rivojlantirish. Ta’lim tizimida uzluksiz kasbiy rivojlanish jarayonining ijtimoiy va pedagogik-psixologik asoslari mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konfrensiya. Toshkent – 2022. 217-221 b

INNOVATIVE APPROACHES TO TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Murodova E'tibor G'ayrat qizi
Chirchik State Pedagogical University

Abstract. The article discusses the effectiveness of using modern pedagogical technologies to increase motivation for learning foreign languages. Definitions of such concepts as "smart education", "pedagogical technology" are given. The article provides an example using different internet resources when teaching a foreign language to adult learners using the English language as an example. The role of using Internet resources in combination with traditional teaching methods is discussed. The role of a language teacher is revealed as a coordinator who directs students to independent activities. The author concludes that today the teacher a foreign language has a lot of opportunities to make the learning process more diverse, interesting and effective. For the correct organization of his educational process, the teacher needs to constantly develop himself, be aware of all the innovations, analyze the reliability information, discuss with students possible ways of independent work.

Key words. new information technologies, innovative approaches, adult listeners, Internet resources, pedagogical technology, smart education.

INTRODUCTION

In the last decade, the problem of adult education has become the more relevant in the context of the continuous introduction of innovative technologies in various areas of human activity. This is a necessary view of the development of modern society. In periodicals and scientific publications terms such as “innovation”, “innovative approach”, “innovative processes” are always on the to of discussion. Smart education and smart technologies are new terms that are increasingly discussed in the educational environment. The goal is to consider the problem of finding new ways and techniques to increase to motivate adult students to learn foreign languages, determine the range of the main media resources that contribute to the effective mastery of speech students' skills as well as to define the concepts of "new", "smart- education”, “pedagogical technologies”[2,115].

Innovative activity is “one of the main concepts of modern pedagogy associated with the creation of a new practice of education "(I.A. Kolesnikova, A.M. Saranov, V.A. Slastenin, M.A. Petrenko, N.R. Yusufbekova and others). Let's define the term "new". In the conventional view it is "first created or made, appeared or appeared recently, instead of the former, reopened"[3,25].

We live in an era of rapid change. These changes are taking place in education. They cover the entire educational processes. In these areas there are specialists who are aware of the trend of constant changes. They strive to keep up with the times, keeping up with the pace of life.

Modern technologies have been introduced into the field of studying foreign languages immediately and now are a permanent element of language classes. Process teaching a foreign language is a system of teaching methods and techniques, aimed at developing the student's communicative knowledge. This implies the emergence of new methods and forms of teaching and their introduction into the educational process. The use of innovative approaches and technologies actualizes the effective new mastery of a foreign language. In the classroom, where they are constantly used Internet resources that allow you to listen to the media in real time languages (such as Youtube, for example), language acquisition and

development of speech skills and audiovisual skills in students occur much faster and more unobtrusive. The main task in teaching a foreign language is the development of communicative foreign language competence of students.

MAIN PART

Learning a foreign language is a rather laborious process that requires large energy. Due to psychological and age characteristics, adult students often experience difficulties in mastering a foreign language. As a result, their motivation is reduced. They feel uncomfortable, it is difficult for them to concentrate. Monotonous memorization and pronunciation of lexical material do not give a stable result[4,89]. Thanks to the use of modern sources in the learning process, adult students become more motivated, they awaken an interest in learning and a desire to speak the language that they are learning as soon as possible. As they listen to native speakers online, they develop audiovisual skills and they gradually realize that they began to understand at first individual words, and then whole lines.

Communication skills develop faster and this makes the learning process interesting, unobtrusive and easy. Let us define the concept of "pedagogical technology". “This is a set of techniques in an area of pedagogical knowledge that reflects the characteristics deep processes of pedagogical activity, features of their interaction, the management of which ensures the necessary efficiency of the educational process "[5,78]. Complementing traditional teaching methods, which, despite the "digitalization of education”, are fundamental in the learning process, modern pedagogical technologies contribute to the formation of communicative communication skills in a foreign language, reveal the creative potential of an adult listener, and help increase interest in the language being studied.

With the introduction of a computer in the process of teaching foreign languages, there were such concepts as "computer learning of foreign languages",

"computer lingo-didactics", etc. Access to foreign language sources contributes to the diversity of the educational process, the creation of an authentic language environments conducive to interpersonal communication of adult learners.

The use of interactive resources contributes to the intensification of the process teaching foreign languages. Thanks to the use in teaching foreign languages of multimedia resources, the process of mastering the student accelerated speech skills, and communication with a teacher via the Internet increases a level of self-education of students.

Of greatest interest there are training videos that contribute to the gradual development of speech material. Using this video as an example, let's look at how it can be used in the classroom. At the stage "preview" the teacher distributes to the students prepared in advance methodological developments with lexical material. Trainers become familiar with new vocabulary. Next, the tutorial video starts. At the first watching the video, adult listeners try to understand the general meaning of what they heard. At the second listening, the teacher stops the video for working out the most difficult replicas for a better understanding. At the same time, students should try to reproduce the heard remark. At the stage “post-viewing” the teacher asks questions: “Who? What? Where?" etc. and on. At the final stage, students read aloud a pre-prepared the text of the video they listened to. Further work is being done in pairs. Students must reproduce what they have heard and worked through[6,91]. Material can be in a dialogic form. The only homework left is consolidation of lexical material and independent viewing of the video and speaking aloud all the key authentic replicas of native speakers. A few decades ago it was not possible to listen native speaker in real time, but today thanks to modern technologies, it becomes ubiquitous in teaching foreign languages. This contributes to the rapid mastery of the speech skills of a foreign language.

The need for a language curriculum that would allow students to utilize the second language in everyday settings led to the development of communicative language education in the 1980s. Prior until now, the primary focus of foreign language instruction has been on grammatical proficiency rather than on improving students' communication and interpersonal skills. Role-playing is a well-liked CLT pastime. Role-playing has a lighthearted element that allows pupils to practice speaking without feeling under pressure. You may, for instance, give your kids parts to play or let them choose the location. Pick a subject that your pupils will find interesting or that relates to other concepts covered in class. As a result, role-playing will be included into language classes rather than being used as a standalone activity.

CONCLUSION

We can expect to see much more investments in personalized learning, greater acceptance of blended and hybrid learning, a build-up of asynchronous learning modules to promote independent study, and more brave innovators embracing artificial intelligence, augmented and virtual reality in the classroom.

Very often we find ourselves in a time and place where the status quo is the goal. We may be coasting with enough success in the classroom that there isn't much appetite to shake things up. For better or worse, that isn't the current landscape and not one we can expect to return to anytime soon.

Innovation in the classroom has been unleashed. School districts have quickly realized that they're behind and will look to not only catch up but surpass their innovation deficits. Innovation in education trends of 2022 are going to continue and accelerate what we've already seen throughout 2020 and 2021. Embracing innovation in education promotes critical thinking, a sense of adventure, and an openness to adapt that will serve our students in the classroom. It will provide them with the necessary tools to tackle the challenges of their future workplace and give them the confidence and skills to continue to adapt.

THE LIST OF USED LITERATURE:

1. Petrenko M.A., Chopsieva G.M. Innovacionnye metody obucheniya inostrannomu yazyku. Available at: https://sworld.com.ua/konferm2/226.pdf%20(data%20obrascheniya%20
02.04.2021
2. Ozhegov S.I., Shvedova N.Yu. Tolkovyj slovar' russkogo yazyka: 8 0000 slov i frazeologicheskih vyrazhenij. Moskva: AZ``, 1994.
3. Nazarova N.B., Mohova O.L. Novye informacionnye tehnologii v obuchenii inostrannym yazykam. Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya. 2016; № 3. Available at: http://
science-education.ru/ru/article/view?id=24564
4. Serostanova N.N., Choporova E.I. Sovremennye tehnologii prepodavaniya inostrannyh yazykov v `epohu cifrovizacii obrazovaniya. Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya.
2020; № 6. Available at: http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=30254
5. SMART v obrazovanii: novyj podhod ili vliyanie tehnologij? Available at: https://interactiv.su/2019/02/08/smart

MACROMEDIA FLASH MUHITIDA ELEKTRON DARSLIK YARATISH

Rizayeva Sanobar Davlataliyevna
Chirchiq davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi
E-mail: sanobar2304@gmail.com
Mirzaliyeva Muazzam Ismoil qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti 5-bosqich talabasi
E-mail: muazzam2304@gmail.com

Macromedia Flash muhitida elektron darslik yaratish Texnologiyaning rivojlanishi va Internetning mavjudligi bilan elektron darsliklar ta’lim jarayonining izchil qismiga aylandi. Ular interaktiv tarzda o'rganish imkoniyatini beradi, bu esa o'quv jarayonini yanada qiziqarli va samarali qiladi. Bunday ilmiy materiallarni yaratish vositalaridan biri Macromedia Flash muhiti edi.

Ushbu maqolada biz ushbu mashhur dastur yordamida elektron darslikni qanday yaratishni ko'rib chiqamiz. Macromedia Flash dasturi nima? Macromedia Flash Adobe Animate o'rniga yangi ilovalar va animatsiyalarni ishlab chiqish uchun mo'ljallangan edi. Biroq, Flashning ko'pgina funksiyalari va vositalari elektron darsliklarni yaratish uchun ishlatilishi mumkin. Bu muhit interaktiv animatsiyalarni, audio va video materiallarni yaratish, shuningdek, dastur foydalanuvchisining kontent bilan o‘zaro munosabatini yaratish imkonini beradi[1].

Macromedia Flash dasturida elektron darsliklarni yaratish qiziqarli va samarali o'rganish usuli bo'lishi mumkin. Elektron darslik yaratishga yordam beradigan bir necha bosqichlar mavjud:

1-bosqich: Rejalashtirish va loyihalash. Darslikni yaratishni boshlashdan oldin, oldindan rejalashtirishni amalga oshirish muhimdir. Darslikning maqsadlarini, siz erishmoqchi bo'lgan auditoriyani va yoritmoqchi bo'lgan mavzularingizni aniqlang. Keyin darslikning strukturasini ishlab chiqing, materiallar tartibini aniqlang va konturni tuzing. Shuningdek, darslik dizayni haqida o'ylash kerak. Flash ijodiy interfeyslar va animatsiyalarni yaratish uchun keng imkoniyatlarni taqdim etadi. Biroq, uni haddan tashqari oshirmaslik kerak - interfeys aniq va o'quvchilar materialidan mustaqil faodalana olish ko’nikmasiga ega bo'lishi kerak.

2-bosqich: Kontent yaratish. Macromedia Flash dasturida kontent yaratish animatsiya, interaktiv elementlar, video va audio fayllarni yaratishni o'z ichiga olgan jarayondir. Ob'yektlarni to'g'ridan-to'g'ri Flash dasturida chizishingiz, rastr va vektor tasvirlarni, shuningdek audio va video fayllarni import qilishingiz mumkin. Kontent uchun vaqt jadvallari va strukturasidan foydalaniladi.

3-bosqich: Interaktivlikni qo‘shish. Flash elektron darsliklarining asosiy xususiyatlaridan biri bu interaktivlikdir. Siz tugmalar, elementlar, ovoz qutilari va boshqalarni qo'shishingiz mumkin. Buning uchun Flash muhitida mavjud amallar va skriptlardan foydalaning. Misol uchun, siz sahifalarni almashtiradigan, yashirin matnni ko'rsatadigan yoki animatsiyani ishga tushiradigan tugma yaratishingiz mumkin.

4-bosqich: Qo’llash: Darslikni maqsadli auditoriyaga tarqatiladi. Bunda elektron pochta, ijtimoiy media yoki xosting xizmatlari kabi turli tarqatish usullaridan foydalanish mumkin[3].

Macromedia Flash dasturida maxsus dasturlash tili Action Scriptni birlashtiradi, bu dasturiy ta'minot modullarini o'rganish osonroq.

Elektron darsliklarni yaratuvchisi mustaqil ravishda kiritilgan kliplarni boshqaradi, buning uchun u o'rnatilgan dastur Action Script yordamida kichik dastur yozish mumkin, lekin Macromedia Flash dasturida ishlash ko’nikmasiga ega bo’lish shart emas, yaxshi dasturchi bo'lsa, interaktivlik elementlariga ega veb-saytlarni yaratish mumkin

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Электронный ресурс. Статья «Стандарты и технологии разработки электронного учебника. Технология Macromedia Flash». Автор Черкашина В.М. Источник http://electro-book.narod.ru/

2. Самарина С.В. Разработка электронного учебника «Экономика» в программной среде Macromedia Flash — Дипломная работа. Кафедра математических методов и информационных

систем в экономике. — Алматы.: Изд-во МОиН Республики Казахстан «Евразийский институт рынка», 2006. — С. 84–91.

3. Электронный ресурс. Статья «Macromedia Flash MX — первые шаги». Автор статьи Юрий Гринь. Источник http:/www.comprice.ru/

TA’LIM JARAYONIDA AXBOROT KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARNING O‘RNI

Ruzmetova Mamlakat Azadovna
Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Annotatsiya: Bugungi kunda ta'limni axborotlashtirish sharoitida ta'lim jarayoni sub'ektlari o'rtasida samarali hamkorlikni tashkil etish uchun yangi imkoniyatlar ochadigan yangi zamonaviy innovatsion texnologiyalar paydo bo'lmoqda. Axborot texnologiyalaridan foydalanishning dolzarbligi va tarmoqlarning imkoniyatlari yurtimizda ta'limni rivojlantirishning strategik yo'nalishlari bilan tasdiqlangan.

Kalit so’zlar: AKT, ta’lim, pedagogika, filologiya, chet tillar, ta’lim jarayoni, ta’lim samaradorligi.

2021-yildan O’zbekistonda ta'limini modernizatsiya qilish kontsepsiyasi, umumta'lim sifatini oshirishning asosiy shartlaridan biri sifatida, umumta'lim maktablarining bir qismini ixtisoslashtirilgan ta'limga o‘tkazishni belgilaydi. Prezidentning “Fizika sohasida ta’lim sifatini oshirish va ilmiy tadqiqotlarni takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori (2021-yil 19-mart, PQ-5032-son) qabul qilindi. Farmon bilan 2021–2023-yillarda fizika fanidan ta’lim sifatini oshirish va fizika sohasidagi ilmiy tadqiqotlar samaradorligini ta’minlash bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi tasdiqlandi. Fizika sohasida kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish, tizimini rivojlantirish Kompleks dasturning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. 2021-2022-yillarda respublika hududlarida bosqichma-bosqich 28 ta fizikani chuqurlashtirib o‘qitishga ixtisoslashtirilgan tayanch maktablar tashkil etiladi va ularga tegishli oliy ta’lim muassasalarining kafedralari biriktiriladi. Shuningdek, 2021-2023-yillarda 175 ta maktabda fizika fanini chuqurlashtirgan sinflar tashkil etiladi[3].

Axborot texnologiyasi – Ob’ekt, jarayon yoki hodisaning holati haqida yangi sifat axboroti olish uchun ma’lumotlar yig‘ish, ishlov berish va uzatishning vosita va uslublarining jamlanmasidan foydalanadigan jarayondir. Telekommunikatsiya-kompyuter tarmoqlari va zamonaviy texnik aloqa vositalari negizida ma’lumotlarni masofadan uzatishdir.

Zamonaviy axborot texnologiyasi kompyuter texnikasi va aloqa vositalari sohasidagi yutuqlarga tayanadi. Hozirda kompyuter texnikasi va axborot texnologiyalarining gurkirab rivojlanishi turli xil axborotdan samarali foydalanishga qaratilgan axborot jamiyatining rivojlanishiga turtki bo‘ladi. bu jamiyatda ko‘pchilik ishlovchilar axborot, uning oliy shakli bo‘lmish bilimlarni ishlab chiqish, saqlash, ishlov berish va amalga oshirish bilan band bo‘ladilar. Axborot jamiyatida kompyuterlashtirish jarayoni odamlarga ishonchli axborot manbaalaridan foydalanish, ishlab chiqarish va ijtimoiy sohalarda axborotga ishlov berishni avtomatlashtirishning yuqori darajasini ta’minlashga imkon beradi. Bu jamiyatda nafaqat ishlab chiqarish, balki butut turmush tarzi, qadriyatlar tizimi ham o‘zgaradi. Jami faoliyat mahsulotlarini ishlab chiqarish va iste’mol etishga yo‘naltirilgan sanoat jamiyatiga nisbatan axborot jamiyatida tafakkur, bilimlar ishlab chiqariladi va iste’mol etiladiki, bu holatlar aqliy mehnat ulushining oshishiga olib keladi. Ushbu jamiyatning moddiy va texnologik negizini kompyuter texnikasi va kompyuter tarmoqlari, axborot texnologiyalari, telekommunikatsiya aloqalari asosidagi turli xil tizimlar tashkil etadi. O‘quv materiallarini ishlab chiqish bo‘yicha hozirda Respublikamizda ma’lum bir ishlar qilinmoqda. Bunga yetakchi mutaxassislar jalb qilingan bo‘lib, o‘quv materiallari ta’lim yo‘nalishlari bo‘yicha yaratilmoqda.

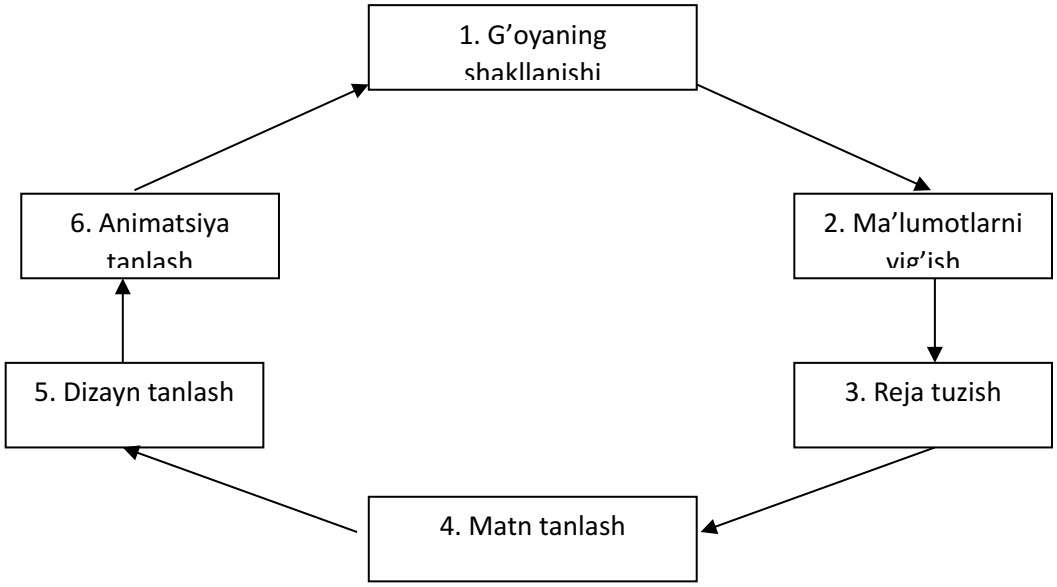

Taqdimot materiallarini tayyorlash bosqichlari

Yuqoridagi chizmadan ko‘rinib turibdiki, taqdimot materiallarini tayyorlashning birinchi bosqichi tayyorlanadigan material bo‘yicha g‘oyaning shakllanishidir. Ya’ni material kimlar uchun mo‘ljallangan va qanday ko‘rinishda bo‘lishi to‘g‘risida yaratuvchida bir necha g‘oyalar shakllanadi. Ikkinchi bosqichda material bo‘yicha kerakli ma’lumot yig‘iladi. Ushbu ma’lumotlar mavzuga taaluqli va aniq maqsadga qaratilgan bo‘lishi lozim. Aks holda keraksiz va foydasiz ma’lumotlar yig‘ilishiga hamda vaqtning behuda sarflanishiga olib keladi. Uchinchi bosqich reja tuzish bosqichi hisoblanib, unda materiallar saralanib olinadi va mantiqiy ketma-ketlikda joylashtirish rejalashtiriladi. To‘rtinchi bosqichda saralab olingan materiallar ichidan slaydga beriladigan matn tanlab olinadi. Slaydlardagi matnlar juda ko‘p bo‘lishi maqsadga muvofiq emas. Matnlar qisqartirilgan ko‘rinishda tanlab olinadi. Bir slayddagi matnlar 7-8 qatordan oshmasligi lozim. Ta’lim beruvchi dars jarayonida qisqartirilgan matnlarni og‘zaki to‘ldirgan holda tushuntirib beradi. Dizayn tanlash bosqichida matnning shrifti, matnga qo‘shimcha rasm, chizma, grafika va ranglar tanlab olinadi. Shundan so‘ng, ya’ni oltinchi bosqichda barcha tanlab olingan materiallarga animatsiya qo‘yiladi. Animatsiyada matn va tasvirlarni harakatlantirish, unga ovoz berish imkoniyatlari mavjud. Animatsiyadan foydalanish materialni yanada jonliroq va qiziqarli bo‘lishiga olib keladi. Bu esa o‘z navbatida ta’lim oluvchiga berilgan materialning uzoq vaqt hotirasida saqlanib qolishiga va ularning motivatsiyasining oshishiga yordam beradi.

Bugungi kunda pedagogik adabiyotlar va amaliyotda “loyihalash” atamasi ko‘p qo‘llanilmoqda.

U muayyan darslar, alohida mavzular, yaxlit o‘quv fanlari, o‘quv mashg‘ulotlari yoki fanlar komplekslarini ishlab chiqish bilan bog‘lanadi va texnologiyalashgan pedagogik ob’ektlar, jumladan, pedagogik jarayonlarni ishlab chiqishga ko‘maklashadi.

Loyihalashtirilgan pedagogik jarayonlar asosida shaxsning kasbiy sifatlarini shakllantirish qonuniyatlariga asoslangan ijobiy natijaga bosqichma-bosqich olib keladigan g‘oyalar yotadi.

Bugungi kunda muammoli o‘qitish, aqliy harakatlarni bosqichma-bosqich shakllantirish, ta’lim berishning kompyuter texnologiyasi, modul ta’lim texnologiyasi, kabilar keng qo‘llanilmoqda va ular pedagogik jarayonni loyihalashga asos bo‘ladi.

Zamonamiz shiddat bilan rivojlanib borayotgan hozirgi davrda texnika va texnologiyalar ma’naviy jihatdan tez eskirib qolyapti.

Ishlab chiqarish bilan qiyoslash asosida aytish mumkinki, pedagogning kasbiy faoliyati davomida ta’lim-tarbiya texnologiyalari 2-3 larga almashib ulgurmoqda.

Masalan: xususiy kompyuter yaqin-yaqingacha ta’limning eng noyob vositalaridan biri bo‘lib, hamma o‘qituvchilar ham u bilan muomala qila olmasdi. Bugun esa ta’limda kompyuter texnologiyasi keng tarqalgan. Bu ishni o‘quvchilarga mos usulda va o‘quv dasturiga muvofiq amalga oshirishi lozim.

Xulosa qilib aytganda pedagogik loyihalash pedagog va o‘quvchilarning samarali faoliyatini ishlab chiqish bilan bog‘liq. Puxta, savodli loyihalashtirilgan pedagogik jarayonlar, texnologiyalar va boshqa ob’ektlar vositasida pedagog o‘quvchi shaxsini va o‘z-o‘zini rivojlantirishga erishadi, turli salbiy omillar ta’sirini kamaytiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Burteshova, A. B. (2023). Agresiv hulq-atvorning gender farqlari. Перспективы развития, 1(1), 354-360.
2. Burteshova, A. B. (2023). O’smirlar agresivligi xususiyatlarining empirik ko’rsatkichlari. Образование и педагогика, 1(1), 176-186.
3. Burkhanovna, B. A., & Rajabboyevna, Q. O. (2022). Psychological research on the problem of gender characteristics of adolescent aggression. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 10(10), 440-447.

SKALYAR VA VEKTOR KO’PAYTMALARGA OID MISOLLARNI YECHISHNING BIR NECHA USULLARI

Islomov S.M.

Chirchiq davlat pedagogika universiteti doktoranti

Dolliyeva D.A

Chirchiq davlat pedagogika universiteti talabasi

Vektor nisbatan yangi matematik tushuncha hisoblanadi. “Vektor” terminining o‘zi 1845-yilda Vilyam Rouen Gamilton tomonidan kiritilgan. Vektor tushunchasiga son qiymati va yo‘nalishi bilan xarakterlanuvchi ob’ektlar bilan ish ko‘rilganida duch kelinadi. Bunday ob’ektlarga kuch, tezlik tezlanish kabi fizik kattaliklar misol bo‘ladi. Vektor matematikaning turli bo‘limlarida, masalan, elementar, analitik va differensial geometriya bo‘limlarida qo‘llaniladi. Vektorli algebra fizika va mexanikaning turli bo‘limlariga, kristallografiyaga, geodeziyaga tatbiq qilinadi. Vektorlarsiz nafaqat klassik matematika, balki bashqa ko‘plab fanlarni tasavvur qilib bo‘lmaydi. Vektorlar ustida qo‘shish va songa ko‘paytirish, amallarini, vektorlarning skalyar, vektor va aralash ko‘paytmalarini shu kabi masalalarni o‘rganish vektorli algebraning predmeti hisoblanadi.

Skalyar ko‘paytma $\vec{x}, \vec{y} \in R^n$ fazoda aniqlangan. Ortonormallangan bazisda $a = \{x_1, y_1, z_1\}, b = \{x_2, y_2, z_2\}$ berilgan bo‘lsa ularning skalyar ko‘paytmasi $a \cdot b = x_1 \cdot x_2 + y_1 \cdot y_2 + z_1 \cdot z_2$ shu ko‘rinishda topiladi. Skalyar ko‘paytmada biror bir skalyar son hosil bo‘ladi. Vektor ko‘paytma esa faqatgina R^3 fazoda aniqlangan.Vektor ko‘paytmada R^3 fazoda aniqlangan ikkita vektorni vektor ko‘paytiradigan bo‘lsak biz yangi bir vektorni hosilqilamiz. a va b vektorlarning vektor ko‘paytmasi $a \times b$ yoki $[a,b]$ ko‘rinishida belgilanadi.

Endi bitta misolning bir necha xil usulda ishlanishini ko‘rib chiqamiz.

1-usul: Bizga $a=\{x_1,y_1,z_1\}, b=\{x_2,y_2,z_2\}$ vektorlar berilgan bo‘lsin. Biz ularni $a=\begin{bmatrix}x_1\\y_1\\z_1\end{bmatrix}, b=\begin{bmatrix}x_2\\y_2\\z_2\end{bmatrix}$ ko‘rinishda yozib olamiz. Bunda a va b vektorlarning vektor ko‘paytmasi quyidagicha topiladi: $\begin{bmatrix}x_1 & x_2\\y_1 & y_2\\z_1 & z_2\end{bmatrix}$ *bunda birinchi satr o'chirib* $y_1z_2-y_2z_1$ *hosil qilamiz*

$\begin{bmatrix}x_1 & x_2\\y_1 & y_2\\z_1 & z_2\end{bmatrix}$ *ikkinchi satr o'chirib* $y_1z_2-y_2z_1$ *hosil qilamiz*

$\begin{bmatrix}x_1 & x_2\\y_1 & y_2\\z_1 & z_2\end{bmatrix}$ *uchunchi satr o'chirib* $y_1z_2-y_2z_1$ *hosil qilamiz*

natijada $[a,b]=\begin{bmatrix}x_1 & x_2\\y_1 & y_2\\z_1 & z_2\end{bmatrix}=\begin{bmatrix}y_1\cdot z_2-y_2\cdot z_1\\z_1\cdot x_2-z_2\cdot x_1\\x_1\cdot y_2-x_2\cdot y_1\end{bmatrix}$ *hosil bo'ladi*

Misol: $a=\{2,3,1\}, b=\{5,6,4\}$ vektorlarning vektor ko‘paytmasini toping.

$[a,b]=\begin{bmatrix}2 & 5\\3, & 6\\1 & 4\end{bmatrix}=\begin{bmatrix}3\cdot4-6\cdot1\\5\cdot1-2\cdot4\\2\cdot6-5\cdot3\end{bmatrix}=\begin{bmatrix}6\\-3\\-3\end{bmatrix}$ bundan $[a,b]=\{6,-3,-3\}$.

2-usul: Bizga $a=\{x_1,y_1,z_1\}, b=\{x_2,y_2,z_2\}$ vektorlar berilgan bo‘lsin unda vektor ko‘paytma quyidagicha topiladi: $[a,b]=\begin{vmatrix}i & j & k\\x_1 & y_1 & z_1\\x_2 & y_2 & z_2\end{vmatrix}$ detirminantni yechib i, j, k larning oldidagi sonlarni olamiz.

Misol: $a=\{2,3,1\}, b=\{5,6,4\}$ vektorlarning vektor ko‘paytmasini toping.

$[a,b]=\begin{vmatrix}i & j & k\\2 & 3 & 1\\5 & 6 & 4\end{vmatrix}=12i+12k+5j-15k-8j-6i=6i-3j-3k$ bundan $[a,b]=\{6,-3,-3\}$.

3-usul: Ortonormallangan bazisda berilgan $a=\{x_1,y_1,z_1\}, b=\{x_2,y_2,z_2\}$ vektorlar uchun

$[a,b]=\left\{\begin{vmatrix}y_1 & z_1\\y_2 & z_2\end{vmatrix},\begin{vmatrix}z_1 & x_1\\z_2 & x_2\end{vmatrix},\begin{vmatrix}x_1 & y_1\\x_2 & y_2\end{vmatrix}\right\}$ tenglik o’rinli.

Misol: $a=\{2,3,1\}, b=\{5,6,4\}$ vektorlarning vektor ko‘paytmasini toping.

$[a,b]=\left\{\begin{vmatrix}3 & 1\\6 & 4\end{vmatrix},\begin{vmatrix}1 & 2\\4 & 5\end{vmatrix},\begin{vmatrix}2 & 3\\5 & 6\end{vmatrix}\right\}=\{6,-3,-3\}$

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. S.V.Baxvalov, P.S. Modenov, A.S. Parxomenko “Analitik geometriyadan masalalar to‘plami” 2005 b 293-295.

2. Islomov.S.M. Geometrik masalalarni yechishda birinchi tartibli differensial tenglamalarni roli // Academic research in educational sciences // VOLUME 2 | ISSUE 6 | 2021 ISSN: 2181-1385 Scientific Journal Impact Factor (SJIF) 2021: 5.723 DOI: 10.24412/2181-1385-2021-6-180-187

3. Islomov.S.M. Ellipsga doir murakkab masalalarni yechish usullari // Fan va texnika taraqqiyotida intellectual yoshlarning o‘rni // 28.4.2023

RAQAMLI TARIX MUKAMMAL XOTIRA ASOSI SIFATIDA.

Sa’dullayeva Mahfuza Husenovna.
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Jahon tarixi kafedrasi o’qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada ta’lim jayonlarida xotirani o’tkirlash va charxlash mnemonik usullardan foydalanish va mukammal xotira shakillantirish usullari haqida so’z ketadi. Talabalar va ularda mavjud xotira bilan bog’liq muammolarni bartaraf etish yo’llarini ochib berishga harakat qilindi.

Kalit so’zlar: Pedagog, mnemonika, xotira, texnologiya, raqamli avlod, material, mnemonic usul, svilizatsiya, potensial, innovatsion, kreatif yondashish.

Biz ta’lim va tarbiya tizimining barcha bo‘g‘inlari faoliyatini bugungi zamon talablari asosida takomillashtirishni o‘zimizning birinchi darajali vazifamiz deb bilamiz.[1.2016]

Bugun ayni hayot sur’atlari tezlashgan zamonda inson omili uchun xizmat qlishi lozim bo’lgan ko’plab jihatlar raqamlashtirilmoqda. Zero dunyoning kuzatuvchisi sifatida inson o’zgarish va yangiliklarni o’rganishi, ulani qayta ishlashi va eslab qolishi muhim. Bu jaroyon albatta insondan ruhiy va jismoniy mehnat talab etadi. Biz pedagoglar esa talabalarimiz duch kelayotgan ana shunday muammolar ustida tahliliy va tartibli faoliyat olib borishimiz juda muhim. Zero, talabalarga ketma-ketlikda berilgan o’quv materiallari, tarixiy voqealar ularni barchasini eslab qolishlari uchun qiyinchilik tug’diradi. Talabalarda berilgan ma’lumotlarni anglab, eslab qolishlari uchun xotira mashqlarini, mnemonik texnikalardan foydalangan holda olib borish lozim. Mnemonik mashqlar bilan bir qatorda darslarni vizual, 3d formatda, prezintatsiyalar asosida tashkillashtirish maqsadga muofiq. Raqamli tarix jarayoni mnemonik texnologiyaga singdirilgan holda tashkillashtirilgan darslar mukammal xotirani shakllantirishi aniq.

Bugungi kun talabasi albatta mukammal xotira egasi bo’lishi, zamonaviy talaba sifatida “raqamli avlod” ko’zgusini o’zida paydo qilmog’i lozim.

Xotiraning mukammalligi talaba yoshlarni qiychiliklardan qutqaradi Masalan “Jahon tarixi” yoki, “O’zbekiston tarixi”dagi mavzularni oladigan bo’lsak bu mavzularda qanchalab raqamlar, joy nomlari, tarixiy shaxslar nomlari va voqelik jarayonlarini o’z ichiga oladi. Ularni barchasini eslab qolish uchun vizualizatsiya qilamiz yoki raqamlashtirib chiqamiz. Bu mashq jarayonlarini mnemonik metodlarning biridan foydalangan holda boshlasak ham bo’ladi. Biz mnemonik metod qanchalik mahoratli bo'lishidan qat'i nazar, talabaga biroz vaqt beramiz chunki, bunga vaqt sarflamasdan yangi materialni o'zlashtira olmaydi. Umumiy vaqt gipotezasiga ko'ra, yodlangan material miqdori sarflangan vaqt miqdoriga to'g'ri keladi, shu sababli biz talaba bir zumda yodlashni kutishimiz xato uni xotira saroylariga joylashiga, mustahkamlashiga yo’l qo’yib berishimiz lozim.

Takrorlash usuli. To'plash va taqsimlash qonuniga ko'ra, cheklangan takrorlashlar bilan vaqt bo'yicha taqsimlangan takrorlashlar bir martalik takrorlashlarga qaraganda samaraliroq eslab qolishga imkon beradi bu g’oya xotira tadqiqotchisi G.Ebbingxaus [2.2019] tomonidan ilgari surilgan. Bu metodga berilgan manbani qayta-qayta tez-tez tanaffus bilan takrorlab turish lozim.

Tarixni o‘rganish, yodlash, takrorlab turish zarur, bu talabalar uchun muammo, qiyin jarayon kabi anglashiladi. Shu sabab ham o‘quvchilarga mnemonik usullardan qulay va samarali foydalanishda dastlab motivatsiyalar berish zarur [3.472].

Tarixni o'qitishda faol izlanish usuli dolzarbdir. Ushbu so'zlar bilan dasturni va qo'shimcha tarixiy materialni qayta ishlash va tushunish bo'yicha doimiy ishlarni tushunish kerak, ham o'qituvchi, ham uning shogirdlari tomonidan. Ayniqsa, hozirgi siyosiy va iqtisodiy vaziyatni hisobga olgan holda. O'qituvchi zamonaviy ilm-fanni yoritishda ko'rinib turganidek, bolalarni tarix olami bilan tanishtirishi va shu bilan birga tarix zamonaviy sivilizatsiya poydevorini tashkil etuvchi bugungi kun uchun tirik ekanligini ko'rsatishi kerak.

Fikrlashni rivojlantirish bo‘yicha ishlar katta hajmdagi bilimlarni samarali o‘zlashtirishni ta’minlash va ijodiy rivojlangan shaxsni shakllantirish imkonini beradi. Bu borada

Ushbu tavsiyalarni har qanday yangi materialni o'zlashtirishingiz kerak bo'lgan holatlarda qo'llash yodlash samaradorligini oshiradi.

Imtihonda qiyin savolga javob berasizmi, omma oldida improvizatsiya qilasizmi, murakkab ma'lumotlarni tahlil qilasizmi yoki taqdimot qilasizmi, ma'lumotni tezda qayta ishlash qobiliyati hayotiy mahoratdir. Agar siz birinchi jumlani ikkilanmasdan o'qigan bo'lsangiz va unda nima deyilganini darhol tushungan bo'lsangiz, unda sizning ish xotirangiz bilan nisbiy tartib mavjud. Aks holda, uni yaxshilash uchun ba'zi samarali strategiyalar va texnikalar bilan qurollanishingiz kerak. “Tizim o’z oldiga hududlar sohalar kesimida har tomonlama yuksalishiga munosib hissa qo’sha oladigan o’rta bo’g’in kadrlarni tayyorlash yoshlarrni malakali mehnat orqali o’z hayot faravonliigini ta’minlashga o’rgatish, o’z mehnat faoliyatiga innovatsion va kreatif yondashish, yaratuvchanlik, ma’naviy potensialni rivojlantirish kabi vazifalarni qo’yadi” [4.3-4]

Adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining saylangan Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag‘ishlangan tantanali marosimdagi ma’ruzasi. 12.12.2016
2. Герман Эббингауз" : Британника. 2019 июль 27 июнь, Британника: //britannica.com .
3. Sa’dullayeva Mahfuza. Tarix ta’limida mnemonika: xotiradan to’g’ri va noto’g’ri foydalanish.// Ta’lim, fan va innovatsiya. 2023.2-son 471-473-betlar.
4. Xolmuxammedov M.M. “Professional ta’lim tizimini zamonaviy yondashuvlar asosida modernizatsiya qilish”//Uzluksiz ta’lim ilmiy-uslubiy jurnal. 2021.6-son 3-4- betlar.

EMERGING USES OF TECHNOLOGY IN LANGUAGE TEACHING AND LEARNING

Samadova Svetlana Jontoshevna

independent researcher

Chirchik State Pedagogical university, Interfaculty department of Foreign Languages

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta`lim sohasida ishlatiladigan “texnologiya” va “texnika” terminlari ustida so`z yuritilib, har ikkalasining farqi ko`rsatilib o`tilgan. Asosiy e`tibor mashg`ulotlarda qo`llanishi kengayib borayotgan zamonaviy texnikalarga qaratilgan.

**Kalit so`zlar**: asl (haqiqiy), audio, internet, virtual, butun jahon o`rgimchak to`ri, kommunikatsiya rivojlanishi, ijtimoiy o`zaro harakat.

Annotation: This article discusses the terms “technology” and “technique” used in education, and the differences between them. The main attention is focused is on the modern techniques which is the usage in the classroom is expanding.

Key words: authentic, audio, internet, virtual, world wide web, evolution of communication, social interaction.

Аннотация: В данной статье автор рассуждая об используемых в сфере образования терминах «техника» и «технология», показывает разницу между этими двумя понятиями. Основное внимание уделяется современным техникам, всё чаще применяемым на занятиях.

Ключевые слова: подлинный, аудио, интернет, вертуал, всемирная паутина, развитие коммуникации, социальное взаимодействие

There are two main ways to think about technology for language learning: technology as providing teaching resources and technology as providing enhanced learning experiences. On the one hand, if we think of technology as providing resources, then it is clear that technology has long been associated with language teaching. For years, the technology may have only been chalk and a blackboard. Later, film strips, audio, and video recording and playback equipment were additions to the technological tools available to many teachers. These days, of course, there are digital technological resources that teachers can draw on. The Internet, which connects millions of computers around the world, makes it possible to communicate from one computer to another. As a result, the world wide web (www or ‘the web’), a way of accessing information over the Internet, has enabled teachers to find authentic written, audio, and visual texts on most any topic imaginable. There is a breadth and depth of material available for those who know how to surf the web.

Computers also provide the means to access online dictionaries, grammar and style checkers, and concordances. On the other hand, if we think of technology as providing enhanced learning experiences, then the implications are even greater: Technology is no longer simply contributing machinery or making authentic material or more resources available that teachers can use; it also provides learners with greater access to the target language. As a result, it has the potential to change where and when learning takes place. Furthermore, it can even shape how we view the nature of what it is that we teach. At first glance, neither definition of technology—providing teaching resources and providing enhanced learning experiences—would appear to constitute a method. However, the use of technology for the latter is at least a significant methodological innovation. As Kern has put it: Rapid evolution of communication technologies has changed language pedagogy and language use, enabling new forms of discourse, new forms of authorship, and new ways to create and participate in communities. (Kern 2006: 183)

A classroom setting with a teacher in front at the blackboard/whiteboard and with students at their desks reading from a textbook, while still the norm in much of the world, is giving way to the practice of students working independently or collaboratively at computers and using other technology, such as cell phones (mobile phones), inside and outside of classrooms. The new discourse, which students use to author and post messages online, has features of both written and oral language, and students participate in online or virtual communities that have no borders. Even if all their language learning is done in formal learning contexts, learners who have access to computers have more autonomy in what they choose to focus on. With the use of technology, students are more likely to use language for: … ongoing identity formation and personally meaningful communication in the service of goals that extend beyond ‘practice’ or ‘learning’ in the restrictive senses associated with institutional settings. (Thorne 2006: 14)

Technology also allows teaching to be tailored to the individual to a greater extent than is normally possible. A few Computer-assisted Language Learning (CALL) programs can even adapt to diverse

learners by analyzing their input and providing customized feedback and remedial exercises suited to their proficiency. There are also programs that feature computer adaptive testing so that students respond to test questions at an appropriate level.

Complementing the greater individualization is the greater social interaction that can result from the ability to link students through networked computers. Vygotsky claimed that learning takes place through social interaction (Vygotsky 1978). Social interaction helps students co-construct their knowledge by building on one another's experience. The fact that interaction in technology happens mainly through writing means that the interaction is available for later reflection and analysis.

So technology makes possible greater individualization, social interaction, and reflection on language, greater student motivation. At the same time as technology enhances language learning experiences, it also contributes to reshaping our understanding of the nature of language: Language is not a fixed system. Instead, it is always changing and being changed by those who use it (Larsen-Freeman and Cameron 2008). Because technology allows learners to explore language used in process, it helps make visible the emergent, changing nature of language. In fact, this more dynamic view of language has even been applied to grammar in what Larsen-Freeman (2003) calls grammaring. Grammaring is not knowledge of grammar rules, but is rather the ability to use grammar structures accurately, meaningfully, appropriately, and creatively as well. Despite what technology has to offer, we should always remember:

> … that it is not technology that affects the learning of language and culture but the particular uses of technology. This emphasis on use highlights the central importance of pedagogy and the teacher. (Kern 2006: 200)

Technology should be integrated into the curriculum and not just added in because it is new. What are the goals of the teacher? The teacher seeks to provide students with access to authentic language. The language should be used in interaction with others and in relation to knowledge creation. Learning to use technology to support one's language learning is also important because it makes students more autonomous learners. The teacher's role is to plan activities that students accomplish via technological means. Then the teacher monitors their work and guides the students as they learn the language. The students' role is to be actively involved in using the language, in taking risks with the language by connecting with others, and in exploring information via the target language. Students help each other to learn. Learning languages through the use of technology brings learners into contact with authentic language use. Student-generated language is what is focused upon. Since it is understood that language learning is a non-linear process, there is no particular pre-set order to the language items that are learned. Language is emergent, dynamic, and continuously evolving. It is influenced both by the topical focus and by the personal relationships that are developing. Cultivating students' language awareness is important. Much online work involves reading and writing; therefore, a good portion of class time involves speaking and listening in the target language. A language is learned by using it (emergentism—Ellis and Larsen-Freeman 2006). The teacher guides the process while students enjoy a great deal of autonomy over what is focused on and on how the tasks are achieved. Student-to-student interaction can take a number of forms, including students working together on websites or blogs, editing one another's writing, and participating in online discussions, called 'online chats.' Students are motivated by online tasks. They are able to choose how they wish to represent themselves in their profiles on social networks and in online communities. They enjoy autonomy in what they want to focus on and learn about. Language is seen as a tool for social interaction, relationship building, and for knowledge creation. It is used for communication. Native speaker usage is not necessarily the model or indeed the goal. Language consists of patterns. Some language patterns are stable, and others are reshaped through use. Students learn about the everyday life

or culture of speakers of the target language through their online interactions, such as those from e-pen pals. They can also 'visit' and learn virtually about different parts of the world. Personal statements, sharing of opinion or facts, reporting and reflecting are emphasized. Computer use naturally requires the skills of reading and writing, although speaking and listening may also be worked on depending on the type(s) of technology used. Because of the emphasis on the written medium, class time can be profitably spent in face-to-face interaction. A student's native language can be used for communication and support for learning the target language, as needed.

Given the dynamic environment that technology affords, editing one's own work is an ongoing process. Therefore, errors are not a preoccupation of the teacher. Language use is creative and forgiving. New forms and uses of language are constantly emerging. Students have a record of their interaction and can always return to it to improve it, if they want to or if the teacher directs them to.

Technology Used for Providing Language Learning Experiences Here is a brief review of some of the options that teachers use. This review includes options not featured in the Experience above but ones that you should be aware of. It would not be possible to include all of the options within a single lesson, and, of course, the options are always increasing—given the rate of development in the field.

In conclusion we can say that technology is always evolving, and new forms of connection are constantly being developed. We realize, therefore, that any technology we refer to in this article, will likely change in the coming months. Still, we felt that it was important to discuss the use of technology in providing enhanced language learning experiences. For one thing, not everyone has access to the technology described here, although having even one computer in class can be helpful. For another, the use of technology is not any more neutral than any other method or medium. For example, Reeder, Macfadyen, Roche, and Chase (2004) claim that certain e-tools for communication and education are based on Western-style notions of efficiency, and they question whether they are necessarily appropriate for international groups of learners. Nonetheless, there is no doubt that technology will have an increasing presence in education. What is important from our perspective is that teachers be knowledgeable about technology, and if they choose to use it, that they do so in pedagogically sound ways. We agree with van Lier who wrote: … if technology is to be a positive force in education, it should not be cast as an alternative to classroom teaching, or as replacing the teacher, but as a tool that facilitates meaningful and challenging classroom work. (van Lier 2003: 2)

REFERENCES

1. English Language Learning and Technology. Amsterdam: John Benjamins. Egbert, J. 2008.
2. Supporting Learning with Technology: Essentials of Classroom Practice. Upper Saddle River, NJ: Merrill/Prentice-Hall. Ellis, N. and D. Larsen-Freeman. 2006.
3. 'Student modeling and ab initio language learning.' System 31: 519–35. Kern, R. 2006.
4. 'Foreign language learning as global communicative practice' in D. Block and D. Cameron (eds.). Globalization and Language Teaching, 83–100. London: Routledge. Larsen-Freeman, D. 2003.

AutoCAD GRAFIK DASTURI YORDAMIDA MODEL YASASH ORQALI TALABALARNING FAZOVIY TASAVVURINI OSHIRISHGA OID METODIK TAVSIYALAR

Sattarov Shavkat Yuldashevich

Termiz davlat universiteti, Termiz. O'zbekiston.

sattarovs215@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu tezisda talabalarning grafik savodxonligini oshirishda AutoCAD grafik dasturining o‘rni va ahamiyati yoritib berilgan. Fazoviy tasavvurni rivojlantirishga oid masalalar AutoCAD grafik dasturi yordamida bajarishga namunalar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: tafakkur, grafik vazifalar, fazoviy tasavvur, AutoCAD grafik dasturi, modul yasash, ko‘rinishlar.

Istiqlol tufayli o‘qitish metodikasi va pedagogika-psixologiyada o‘quv ishlarining eng yaxshi usullarini tanlashga, ta’lim jarayonida o‘quvchilarning bilish faoliyatini faollashtiradigan masalalarni kiritishga katta ahamiyat berilamoqda. Ayniqsa, dars jarayonida o‘quvchilarning o‘quv faoliyatlarning almashinuvchanligini amalga oshirish barcha o‘quv predmetlari qatorida chizmachilikni o‘qitish metodikasining diqqat marakzidagi vazifalardan biri bo‘lib kelmoqda.

Ma’lumki, grafikaviy faoliyat o‘zining o‘ziga xos hususiyati bilan va mohiyatiga ko‘ra pirovard natijada chizmalarni o‘qish sohasidagi bilimlar va uquvlar hajmi bilan texnikaga taaluqli sistemalashtirilgan bilimlarni uyg‘unlashtirish bilan harakterlanadi, ya’ni chizma bajarish osondan qiyinga, soddadan murakkabga qarab yo‘naltirilgan bo‘ladi.

Chizma deb - mavjud davlat standart talabi asosida barcha qonun-qoidalarga rioya qilib, chizma asboblari yordamida biror maqsadni ko‘zlab bajariladigan tasvirga aytiladi [4].

O‘quvchi (talaba) larning chizma to‘g‘risidagi bilimi va fazoviy tasavvurini oshirishda turli xil model yasash ancha samarali natija beradi. Shuni hisobga olib model yasashning bir necha xil usullarini topshiriqlar asosida ko‘rib o‘tamiz.

1-topshiriq. Simdan yasalgan modelning ko‘rinishlari berilgan (1-rasm, a). uning chapdan kovrinishi yaqqol tasviri aniqlansin [2].

Yechish. 1. kubning yaqqol tasviri chiziladi.

2. Kubning yaqqol tasvirida simning qaysi qirralarida ekanligi belgilab chiqiladi va kontur chiziqda belgilab olinadi.

3. Modelning uchinchi (chapdan) ko‘rinishi yaqqol tasviri berilgan ko‘rinishlari o‘zaro solishtirilib aniqlanadi (1-rasm, b).

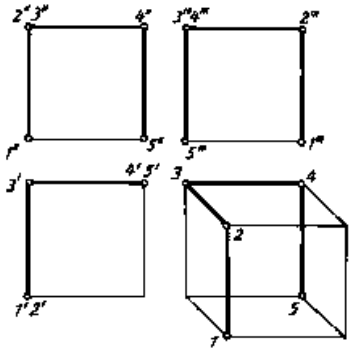

1-rasm. Simdan yasalgan modelning ko‘rinishlari.

2-topshiriq. Simdan yasalgan modelning olddan va ustdan ko‘rinishlari berilgan (2-rasm). Uning chapdan ko‘rinishini aniqlash jarayonida u model qancha variantlada bo‘lishi mumkinligi anilansin.

Yechish. Javobini kubning yaqqol tasvirida izlash orqali model bir nechta variantlada bo‘lishi mumkinligi aniqlandi (2-rasm, a, b, c, d, e).

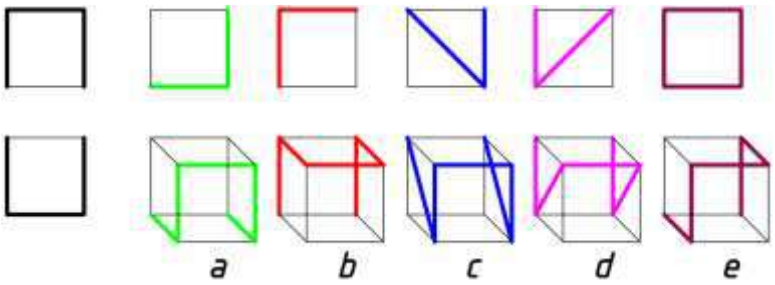

2-rasm. Simdan yasalgan modelning ko‘rinishlari.

3-topshiriq. Berilgan teshikdan tig‘iz o‘tadigan modelning uchta ko‘rinishi va yaqqol tasvirini yasang (3-rasm) [1].

Yechish. Bu topshiriqni ishlash uchun avvalombor shuni hisobga olish kerakki ya’ni loyihalanayotgan detal modeli uchala ko‘rinishdan ham tig‘iz o‘tishi lozim.

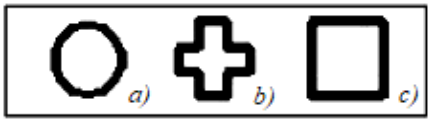

3-rasm. Modelning uch ko‘rinishi chegaralari.

1. Modelning gabarit o‘lchamlari o‘zaro teng, shuning uchun birinchi navbatta diametrik va balandligi teng silindr yasab olamiz.

2. Ikkinchi bosqichda 3-rasm b shaklga mos ko‘rinishni chizib uning aksonometriyasini bajaramiz.

3. Uchinchi bosqichda 3-rasm c shaklli kvadratga mos kub chizib olamiz

4. Oxirgi bosqichda aksonometrik tasvirlarini birlashtiramiz va “Пересечение” - buyrug‘i yordamida kerakli aksonometrik tasvirga ega bo‘lamiz (4-rasm) [3].

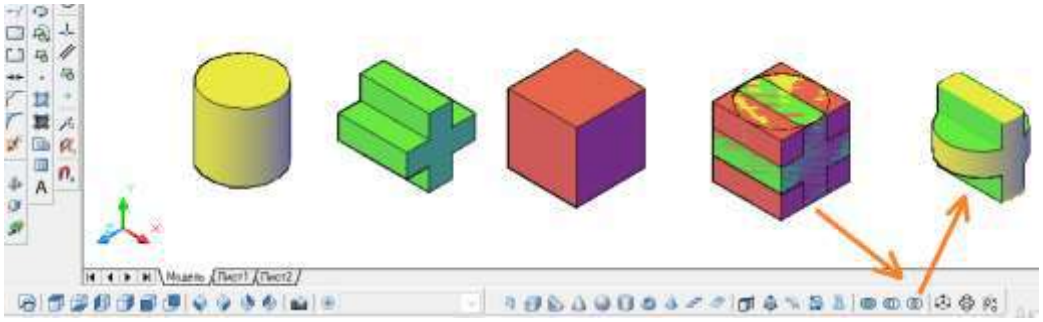

4-rasm. AutoCAD grafik dasturida ishning bajarilishi.

Insonning yaratuvchanlik faoliyatida grafik tasvir o‘zaro bog‘langan ikki vazifani bajaradi. Birinchidan, chizma fikrlashning o‘ziga xos quroli, ikkinchidan fikr (g‘oya)ni beruvchi vositadir. Shuning uchun ham loyihachilik faoliyatida asosan grafik jihatlarni ajratib o‘rganamiz lozim.

Adabiyotlar:

[1] Rahmonov I. va boshqalar. Chizmachilik o‘qitishda pedagogik texnologiyalar. Toshkent – 2012. 122-123-betlar.

[2] Xalimov M.K., Ochilov F.E. Chizmachilik (Geometrik va proyeksion chizmachilik). Toshkent – 2012. 57-58-betlar.

[3] Turayev X.A., Sattarov Sh.A. “Muhandislik kompyuter grafikasi”. O‘quv qo‘llanma. Toshkent “Lesson Press 2023-yil. 85-89-betlar.

[4] Sattarov Sh.Y. “Model yasash yo‘li bilan talabalarning fazoviy tasavvurini oshirish”. Termiz muhandislik texnologiyalari instituti, “Muhandislik fanlarini o‘qitishning dolzarb muammolari va yechimlari” Respublika ilmiy-texnik anjuman materiallari. 4-5-noyabr 2022-yil. 146-149-betlar.

ZAMONAVIY TA'LIMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING O'RNI VA ROLLARI

F.A.Israilova
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
2-kurs magistranti feruzaisrailova45@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada bugungi kunda inson hayotida zamonaviy texnologiyalarning o'rni yoritilgan. Raqamli texnologiyalar jamiyat hayotining ko'p jabhalariga kirib bormoqda. Ta'lim ham bu jarayondan istisno emas. Maqolaning maqsadi raqamli texnologiyalar imkoniyatlarini tahlil qilish asosida o'quv jarayonini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlari, ularning afzalliklari va tahdidlarini ko'rib chiqishdir. Maqolada elektron ta'limning afzalliklari va kamchiliklari tahlil qilinib, ta'lim tizimidan yangi maqsadlarni qo'yadigan, ta'lim jarayonining tuzilishi va mazmunini o'zgartiradigan kompleks yondashuvni talab qiladigan raqamlashtirish shakllari ko'rsatilgan. Muallif ularni oliy va kasb-hunar ta'limi tashkilotlari faoliyatiga ilmiy asoslangan tatbiq etish zarurligi to'g'risida gipotezani shakllantirdi.

Kalit so'zlar: Raqamli texnologiyalar, raqobatbardosh ta'lim modeli, elektron ta'lim tizimi, ta'lim muhitini raqamlashtirish shakllari, elektron ta'limning afzalliklari va kamchiliklari.

PLACES AND ROLES OF GIGITAL TECHNOLOGIES IN MODERN EDUCATION

Abstract. The relevance of the study is due to the fact that human life today is impossible to imagine without modern technology. Digital technologies are beginning to penetrate into many aspects of society. Education in this process is no exception. The purpose of the article is to consider the priority areas of the educational process, their advantages and threats based on the analysis of the capabilities of digital technologies. The article analyzes the advantages and disadvantages of electronic education, shows the forms of digitalization that require an integrated approach from the education system that would set new goals, change the structure and content of the educational process. The author formulated a hypothesis about the need for their scientifically substantiated implementation of higher and vocational education organizations. The article is intended for employees of the higher and vocational education system.

Keywords: digital technology, competitive educational model, e-education system, forms of digitalization of the educational environment, advantages and disadvantages of e-education.

Raqamli texnologiyalar hayotning barcha sohalariga faol kirib bormoqda. Axborot resurslari barcha toifadagi fuqarolar uchun: yosh bolalardan tortib pensionerlargacha axborot texnologiyalari zamonaviy jamiyatni tashvishga soladigan mutlaqo barcha muammolarni hal qilishga qodir degan g'oyani yaratadi.

Zamonaviy raqamli texnologiyalar butun dunyo bo'ylab universitetlar va boshqa ta'lim muassasalarini rivojlantirish uchun yangi vositalarni taqdim etadi. Raqamlashtirish tajriba va bilim almashish imkoniyatini beradi, odamlarga ko'proq o'rganish va kundalik hayotlarida ko'proq ongli qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Yaqin kelajakda ta'lim muhitida raqamlashtirish bilan bog'liq jiddiy o'zgarishlar kutilmoqda. Elektron ta'lim tizimi yangi imkoniyatlar va yangi muammolarni yuzaga keltirmoqda. Asosiy imkoniyatlar qatoriga ta'lim olish muammolarini hal etish, ta'lim shaklini tanlash imkoniyatlarini kengaytirish, bilimlarni uzatish vositalarining xilma-xilligini ko'paytirish kiradi.

Raqamlashtirish tufayli bugungi kunda hamma ilgari faqat mutaxassislar va olimlar uchun mavjud bo'lgan ma'lumotlarga kirishi mumkin. Ta'lim va fan olami global tus oldi. Misli ko'rilmagan o'zgarishlar davrida ko'plab universitetlar o'zlarining noyob fazilatlari va raqobatdosh ustunliklarini saqlab qolgan holda, moslashishga va global ilmiy va ta'lim xaritasida o'z o'rnini topishga harakat qilmoqdalar.

"Raqamli"dan foydalanishga asoslangan joriy etilayotgan texnologiyalarning so'zsiz afzalliklarini

hisobga olsak, axloq, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish, robotlar va tashkilot xodimlari o‘rtasidagi raqobatning huquqiy jihatlari va boshqalar bilan bog‘liq masalalar tobora ko‘proq birinchi o‘ringa chiqmoqda. Raqamli texnologiyalarning zamonaviy ta’limdagi o‘rni va rolini tushunish zarurati oliy va kasb-hunar ta’limi metodologiyasi va didaktikasi sohasidagi zamonaviy tadqiqotlarda o‘z ifodasini topishi kerak.

Universitetlar hozir duch keladigan savollar keyingi rivojlanish strategiyasini tanlash va ular e'tibor qaratishni rejalashtirgan yo'nalishni tanlashga to'g'ri keladi. Kelajakda raqobatbardosh ta'lim va tadqiqot modeliga o'tish uchun raqamli transformatsiya dasturini hozirdan ishlab chiqish kerakligi aniq.

Elektron ta'lim tizimining muammolarini ikki sinfga bo'lish mumkin: joriy (o'tish davri) va immanent. Hozirgi vaqtda elektron ta'lim kunduzgi ta'limga taqlid qilish istagi, o'quv mahsulotlari sifatini nazorat qilishning zaifligi, interaktivlikning pastligi, kompetentsiyalarning primitivizatsiyasi kabi muammolarga duch kelmoqda. Elektron ta'lim tizimining eng muhim o'ziga xos kamchiliklari sotsializatsiya va yashirin bilimlarni uzatish muammolaridir. Raqamlashtirish muqarrar ravishda ta’lim xizmatlari bozorining o‘zgarishiga olib keladi. Asosiy o‘yinchilar yetakchi universitetlar bo‘ladi (yangi bilimlarni yaratish, prinsipial jihatdan yangi ta’lim mahsulotlarini ishlab chiqish, ilmiy kadrlar tayyorlash); elektron ta'lim mahsulotlari va global ta'lim platformalarini ishlab chiqaruvchi kompaniyalar (tayyor o'quv mahsulotlarini iste'molchiga translyatsiya qilish).

Bugungi kunda ta’lim tizimining raqamli texnologiyalarga sho‘ng‘ish tezligi hozirda axborot makonida taklif etilayotgan ko‘p narsalarni jiddiy tahlil qilish va pedagogik asoslash uchun asos bo‘lib xizmat qilmoqda. Ushbu maqolaning maqsadi raqamli texnologiyalarning imkoniyatlarini tahlil qilish, ularni oliy o'quv yurtlari ishiga ilmiy asoslangan tatbiq etish zarurligi haqidagi gipoteza asosida ta'lim jarayonini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarini, ularning afzalliklari va tahdidlarini aniqlashdir.

Ta'lim muhitini raqamlashtirish turli shakllarda amalga oshirilishi mumkin:

- mavjud o‘quv materiallarini, shu jumladan ma’ruzalar, taqdimotlar, darsliklar, mustaqil ish uchun topshiriqlar va bilimlarni nazorat qilish vositalarini elektron muhitga o’tkazish;
- o‘qituvchilar va talabalarning o‘zaro hamkorligi uchun interaktiv elektron muhitni shakllantirish, jumladan, o‘qituvchilar uchun elektron kabinetlar yaratish, vebinarlar, muhokama forumlari va boshqalarni o‘tkazish;
- ta’lim vositalarining yangi turlarini yaratish: elektron darsliklar, elektron muammoli kitoblar, videoma’ruzalar, kvestlar;
- elektron muhit imkoniyatlaridan foydalangan holda ta’limning prinsipial yangi shakllarini yaratish – axborotni obrazli uzatish doirasini kengaytirish, rolli o‘yinlar davomida turli vaziyatlarni taqlid qilish, raqobatbardosh o‘yinlarni simulyatsiya qilish va boshqalar;
- o‘quv jarayoniga sun’iy intellekt imkoniyatlarini kiritish.

Bugungi kunda ta’lim muassasalarining aksariyatida ta’limni raqamlashtirish jarayoni asosan dastlabki ikki shaklda amalga oshirilmoqda. Bu talabalarning o'quv materiallaridan foydalanishini osonlashtirish, mazmunli ma'noga ega bo'lmagan o'quv yuklamasini kamaytirish, o'quv fanining mazmuni va o'quv jarayoni ustidan nazoratni osonlashtirish imkonini beradi. Bundan tashqari, ushbu jarayon masofaviy ta'lim xizmatlari ko'lamini sezilarli darajada kengaytiradi.

Biroq, ushbu tendentsiyadan keyin ertami-kechmi ta'lim tizimidagi o'z o'rningizni yo'qotishingiz mumkin. Yoxan Vissemning elektron ta’lim “buzuvchi innovatsiya bo‘lib, samarasiz universitetlarni muqarrar ravishda yo‘q qilishga olib keladi, shundan so‘ng nisbatan oz sonli yetakchi universitetlar ushbu yangi texnologiyadan foyda ko‘radi” degan tezislariga qo‘shilmaslik mumkin emas.[3, 20-b].

Elektron ta'lim innovatsiyalarning ushbu turiga tegishli. Hozirgi vaqtda u iste'molchilar uchun muhim

bo'lgan bir qator xususiyatlar bo'yicha oflayn ta'limdan sezilarli darajada past. Biroq, onlayn ta'lim bozorida o'z vaqtida o'z o'rnini egallay oladigan va ommaga doimiy ravishda yaxshilanib borayotgan tegishli xizmatlar sifatini taklif eta oladigan ta'lim tashkilotlarigina kelajakda ta'lim maydonida qolish imkoniyatiga ega.

Elektron ta'limning afzalliklari quyidagilardan iborat:

1) ta'lim olish muammolarini hal qilish: bilim olish yo'lidagi hududiy to'siqlarni bartaraf etish; vaqt cheklovlarini olib tashlash - foydalanuvchi uchun qulay vaqtda kirish; sinflarni bloklarga bo'lish tufayli darslarga kirish imkoniyati; yuqori malakali o'qituvchilardan bilim olish.

2) Tanlash imkoniyatlarini kengaytirish: o'qituvchi va materialni taqdim etish usulini tanlash qobiliyati; mantiqqa, tasvirlarga (assotsiatsiyalarga) yoki amaliyotga (holatlar, vazifalar) urg'u berish; materialni assimilyatsiya qilish usulini tanlash qobiliyati: eshitish, vizual, vosita qobiliyatlari yoki interaktiv ishtirok etish orqali; materialni o'zlashtirish chuqurligini tanlash qobiliyati - kurslarning keng doirasi; bilimlarni sinab ko'rishning qulay usulini tanlash qobiliyati: testlar, topshiriqlar, loyihalar, sun'iy intellekt bilan interfaol suhbatlar va boshqalar.

3) Bilimlarni uzatish shakllari va vositalarini kengaytirish: an'anaviy ma'ruzalar, chiqishlar va seminarlar bilan bir qatorda loyiha ishi, guruh bahslari, rolli o'yinlar va raqobatbardosh o'yinlar, shu jumladan virtual ishtirokchilar bilan va boshqalardan foydalanish.

4) Ijtimoiy-iqtisodiy afzalliklar: manfaatlar asosida ijtimoiy intellektual tarmoqlarni shakllantirish imkoniyati; nisbatan arzonligi (yuqori sarmoya va past operatsion xarajatlar).

Bugungi kunda mavjud onlayn ta'lim tizimining past sifatini belgilovchi asosiy muammolar quyidagilardir:

–kunduzgi ta’limga taqlid qilish istagi, bu original tizimga nisbatan nusxa sifatining yomonlashishiga olib keladi;

–o'quv mahsulotlari sifatini nazorat qilishning zaifligi. Afsuski, ba'zi zamonaviy onlayn kurslar ularni tayyorlaydigan o'qituvchilarning past malakasini aks ettiradi. Bugungi kunda ta’limga raqamli texnologiyalarni joriy etish bilan shug‘ullanuvchi mutaxassislarning ko‘pchiligi pedagogika fanini yaxshi bilishmaydi, lekin axborot-texnika tizimlarini yaxshi bilishadi. Raqamli texnologiyalarni joriy etish nuqtai nazaridan qaraganda ushbu toifadagi ishchilar - dasturchilar, muhandislar uchun asosiy psixologik-pedagogik tayyorgarlik muhim, psixologiya, pedagogika, tibbiyot sohasidagi ilmiy tadqiqotlar natijalarini bilishni birinchi navbatga qo’yishlari kerak, [6, 3-b];

–past interaktivlik. Bugungi kunda “tushunish – takrorlash – yodlash” an’anasiga asoslangan an’anaviy ta’lim tizimi o‘quvchining bilish jarayoniga jalb etilishiga asoslangan faol ta’lim usullaridan samaradorligi jihatidan sezilarli darajada past ekanligi isbotlangan deb hisoblash mumkin [4, 122-b.]

– sotsializatsiya muammosi. Ta'limning interfaol shakllaridan foydalangan holda ham, o'quvchilarni tarbiyalash va ularga ijtimoiy o'zaro munosabat ko'nikmalarini berish muammosi saqlanib qolmoqda.

Mamlakatimiz uchun ta'limni raqamlashtirishning asosiy tahdidi global ta'lim muhitining chekkasida qolishdir. Bu tahdid bir necha omillar natijasida amalga oshirilishi mumkin: jahon bozoriga kech kirish; mahsulot sifatining pastligi; til to'sig'i.

Jahon bozoriga kirishning kechikishi ichki bozorning sezilarli ko'lami va ta'lim atarkiyasini saqlab qolish ehtimoli xayolotining natijasi bo'lishi mumkin. Bugungi kunda fuqarolarining aksariyati mahalliy ta'limga talabi bor. Bu pozitsiya foydasiga argument aholimizning ingliz tilini yomon bilishidir. Biroq, siz allaqachon Internetda bepul til kurslarini topishingiz mumkin va kelajakda tegishli ta'lim xizmatlari taklifi faqat kengayadi. Ingliz tilida so'zlashuvchi ta'lim tashkilotlari uchun ushbu mahsulot ularning asosiy mahsulotlariga talabning oshishini ta'minlaydigan rag'batlantiruvchi mahsulot bo'ladi.

Shunday qilib, elektron ta'lim rivojlanishi bilan ta'lim xizmatlari bozori tobora globallashib bormoqda. Shu bilan birga, shuni tushunish kerakki, har qanday bozorga o'z vaqtida kirmaslik uning ierarxiyasida muhim mavqega erishishda katta qiyinchiliklarga olib keladi. Va bu nafaqat muhim bozor ulushini egallash har doim uning shakllanishi (o'sishi) bosqichida erishish osonroq ekanligi, balki hukmron o'yinchilar o'zlarining standartlari va o'yin qoidalarini o'rnatishlari haqida ham. Bu ularning bozor sohasida, bu soha ierarxiyasidagi o'zgarishlarni oldini oladi [5].

Adabiyotlar:

1. Bromwich D. Trapped in the Virtual Classroom //Флигстин Н. Архитектура рынков: - The New York Review of Books. – 2015. – July 9.
2. Yu.S.Glazyev. Kelajak iqtisodiyoti. – M.: Книжный мир, 2016.
3. Y.Vissema. Uchinchi avlod universiteti. O'tish davridagi universitet boshqaruvi / Й. Виссема. – M.: Олимп-Бизнес, 2016.
4. E.X.Mayxner. Korporativ treninglar / X.E.Майхнер. – M.: ЮНИТИ, 2002.
5. Polanyi M. The Tacit Dimension. Garden City / M.Polanyi. – New York: Doubleday, 1966. References.
6. Yu.V.Sharonin, Oliy va kasbiy ta'limdagi raqamli texnologiyalar: mutaxassislarni maqsadli tayyorlashda shaxsga yo'naltirilgan smart-didaktikadan blokcheyngacha/ Ю.В. Шаронин //Современные проблемы науки и образования. – 2019.

TA'LIMDA AXBOROT XAVFSIZLIGINING HOZIRGI HOLATI

Yo’ldoshev Shohruhbek Zokirjon o’g’li

Chirchiq davlat pedagogika universiteti o’qituvchisi

E-mail: norintoshloq1997@gmail.com

Ta'lim muassasalari tadqiqotdan tortib test hujjatlarigacha, talabalarning shaxsiy ma'lumotlarigacha bo'lgan muhim ma'lumotlarni saqlaydi. Moliyaviy sanoatdagi kiberxavfsizlik katta e'tiborni jalb qilsa- da , so'nggi ko'rsatmalar ta'lim sohasidagi zaiflikni ham ta'kidlaydi. Ta’lim muassasalari sinf xonalari va ma'muriy idoralarga ko'proq texnologiyani kiritar ekan, axborot xavfsizligi tobora muhim ahamiyat kasb etadi.

Biznes sektori bilan solishtirganda, ta’lim muassasalari notijorat tashkilotlari hisoblanmaydi (garchi ko'p hollarda ular shunday bo'lsa ham). Natijada paydo bo'ladigan savol, hujum sodir bo'lganda ta’lim muassasalari nimani yo'qotadi? Javob hujum turiga qarab o'zgaradi. Agar ta’lim muassasalari jiddiy tadqiqotlar va ilmiy nashrlar bilan mashhur bo'lsa, buzilgan tarmoq tadqiqotning obro'si va yaxlitligiga katta ta'sir ko'rsatishi mumkin. Hujum kompyuterda uzilishlarga olib kelishi yoki o'qitishda ishlatiladigan boshqa vositalarni ishdan chiqishiga olib kelishi mumkin.

Bunday hujumlar nafaqat talabalarni ortda qoldiribgina qolmay, balki o'qituvchilarning talabalarga berishi mumkin bo'lgan ta'lim turini ham cheklaydi. Tasavvur qiling-a, dasturlash sinfiga nosozlik, buzilgan kompyuterlar bilan dars berishga harakat qiling! Aytishga hojat yo'q, ta'lim muassasalariga qilingan hujumlarning oqibatlari universitetlar uchun har xil, ammo halokatli emas. Shaxsiy ma'lumotlar, mablag'lar va innovatsion tadqiqotlar o'rtasida universitetlar juda ko'p ma'lumot tahdidiga ega.

Ta'lim muassasalarida axborot xavfsizligini kompleks ta'minlash yil davomida, real vaqt rejimida, kechayu kunduz standartlashtirilishi va nazorat qilinishi kerak. Shu bilan birga, xavfsizlik tizimi ma'lumotlarning paydo bo'lishidan to to'liq yo'q qilinishi yoki tashkilot uchun ahamiyatini yo'qotishigacha bo'lgan butun hayot tsiklini hisobga olishi kerak. Bir nechta maqolalarni tahlil qilish ta'lim muassasalarida axborot xavfsizligini ta'minlashning umumiy maqsadlarini aniqlash imkoniyatini keltirib chiqaradi:

1. Axborotning takrorlanuvchanligi tufayli sizib chiqishi, o‘g‘irlanishi, yo‘qolishi, buzilishi va soxtalashtirilishining oldini olish ;

2. Axborotning oshkor etilishi yoki buzib tashlanishi tufayli shaxs, korxona, jamiyat va davlat xavfsizligiga tahdidlarning oldini olish;

3. Axborotni yo'q qilish, o'zgartirish, buzish, nusxalash yoki blokirovka qilish bo'yicha ruxsat etilmagan harakatlarni oldini olish, bu uning potentsial samaradorligini pasayishiga olib kelishi mumkin;

4. Axborot resurslari va korxona tizimlariga noqonuniy aralashuvlarning har xil turlarini oldini olish;

5. Mulk ob'ekti sifatida axborotning huquqiy himoyasini ta'minlash (uning noqonuniy takrorlanishi ehtimolini istisno qilish) ;

6. Fuqarolarning shaxsiy sirlarini va korxona axborot tizimlarida saqlanadigan shaxsiy ma'lumotlarning maxfiyligini saqlash bo'yicha konstitutsiyaviy huquqlarini himoya qilish;

7. Hujjatlashtirilgan axborotning qonun hujjatlariga muvofiq konfidensialligi (maxfiylik, foydalanish va tarqatish huquqlari va boshqalar).

Ushbu maqsadlarga erishish uchun ko'plab echimlar va yondashuvlar mavjud. Shunga qaramay, ba'zi bir asosiy chora-tadbirlar ta'lim muassasalari uchun ayniqsa muhim va muhimdir. Bularga quyidagilar kiradi:

1) Ikkala ish joyidagi ma'lumotlarga kirishni nazorat qilish va amaliy dasturlar.

2) faqat keyinchalik ma'lumotlar va ilovalarga kirish huquqiga ega bo'lgan avtorizatsiya qilingan foydalanuvchilarga ruxsat berish zarurati;

3) qaysi foydalanuvchilar ma'lum ilovalar va ma'lumotlarga kirishi mumkinligini aniqlaydigan avtorizatsiya tartib-qoidalarini ishlab chiqish va tashkilotda bunday tartiblarni joriy etish bo'yicha tegishli choralarni ko'rish ;

4) fayllarga kirishni cheklash protseduralarini ishlab chiqish: fayllardagi ma'lumotlar turini va xavfsizlikning zarur darajasini ko'rsatish uchun tashqi va ichki teglardan foydalanish; arxivlar, fayllar va ma'lumotlar kutubxonalari saqlanadigan binolarga kirishni cheklash; vakolatli foydalanuvchilarning fayllarga kirishini cheklash uchun tashkiliy choralar va proshivkalardan foydalanish;

5) Ma'lumotlar yaxlitligini himoya qilish, xatolarni tekshirish, uning to'liqligi va aniqligini ta'minlash. Olingan qayta ishlash natijalarini kutilgan natijalar bilan solishtirish uchun ma'lumotlarning to'g'riligi protseduralar yordamida tekshirilishi kerak;

6) Tizim dasturiy ta'minotini himoya qilish. Dasturlarni ishlab chiqishda himoya choralari dasturga o'zgartirishlar kiritish, uni qabul qilish va amalga oshirishdan oldin foydalanuvchi tomonidan sinovdan o'tkazish tartib- qoidalarini o'z ichiga olishi kerak;

7) Xavfli aloqa liniyalari (Internet) orqali ma'lumotlarni uzatishda kriptografik yopilish, bu erda uni tajovuzkor osongina ushlab olish mumkin.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR

1. Axborot xavfsizligi asoslari: Darslik / I. M. Karimov, N. A. Turgunov. T.: O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, 2016. – 91 b.

2. Yo'ldoshev Shohruhbek Zokirjon o'g'li, Mirzamaxmudov Azamatjon Baxtiyor o'g'li. (2022). Axborot xavfsizligi darajasi va uning zamonaviy kompyuter tarmoqlaridagi o'rni. Galaxy xalqaro fanlararo tadqiqot jurnali , 10 (5), 966–968.

3. Yo'ldoshev Shohruhbek Zokirjon o'g'li (2023). Integratsiyalashgan axborot xavfsizligi tizimini joriy etish. «Zamonaviy informatikaning dolzarb muammolari: o‘tmish

tajribasi, istiqbollari» mavzusida respublika miqyosidagi ilmiy-amaliy anjuman – T.: TDPU, 2023, (382-385).

INGLIZ MEDIA MATNLARIDA FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING IFODA ETILISHI NEW YORK TIMES GAZETASIDAGI FRAZEOLOGIZMLAR MISOLIDA

Chirchiq davlat pedagogika instituti 2-bosqich magistranti
Shuxratova Zebo Shavkat qizi
Ilmiy rahbar: **Sadullayeva Nilufar Azimovna**

Annotatsiya: Maqolada ingliz media matnlarida frazeologik birliklarning ifodalanishi haqida ma’lumot berilgan. Ingliz va o’zbek tillaridagi frazeologik birliklarning qiyosiy tahlili bir qancha misollar bilan tahlilga tortilgan. Nazariy ma’lumotlarga munosabat bildirilgan.

Kalit so`zlar: frazemalar, lug’aviy birlik, lingvomadaniy aspekt, chog‘ishtirma tadqiq, leksik birlik, sinonim, media matn.

Axborot jamiyati shakllanishining zamonaviy sharoitida ommaviy axborot vositalari tilini o'rganish alohida ahamiyatga ega. Hozirgi vaqtda axborot va texnologiyalar rivojlanishi davrida, hayot va jamiyatni ommaviy axborot vositalarisiz, xususan, media olam, gazetalarning elektron va bosma shakllarisiz tasavvur etib bo'lmaydi. Media olam axborotni uzatish vositasi sifatida o'quvchi bilan aloqaga kirishadi. O’quvchiga mamlakat va butun dunyodagi ichki va tashqi voqea va xodisalar haqida ma’lumot berish bilan chegaralanmaydi, balki kundalik hayotda asqotadigan maslahatlar bilan o'rtoqlashadi, mashhur hikoyalar va romonlardan parchalarni nashr etadi, reklama bilan ham shug’ullanadi, o'quvchilarning savollariga, ham huquqiy, ham psixologik va albatta, moliyaviy savollarga ham javob berib boradi.

An'anaviy ommaviy axborot vositalarining jadal rivojlanishi: bosma nashrlar, radio, televideniya, yangi kompyuter axborot texnologiyalarining paydo bo'lishi, jahon axborot makonining globallashuvi - bularning barchasi ishlab chiqarish jarayoni va so'zning tarqalishiga ta'sir qilmay qolmadi. Ommaviy axborot vositalari matnlari yoki media matnlari bugungi kunda til mavjudligining eng keng tarqalgan shakllaridan biridir[1] Global axborot oqimida ingliz tilidagi media matnlar alohida o'rin tutadi. Bir qator siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy-madaniy sabablarga ko'ra ingliz tilidagi ommaviy axborot vositalari matnlarining umumiy hajmi boshqa tillardagi ommaviy axborot vositalari matnlari hajmidan sezilarli darajada yuqori.

U yoki bu materialni yaratish – medianing turi va janriga qarab tanlanadi, rasmiy gazetada taqdim etilgan ma'lumotlar ommaviy axborot vositalaridan farq qiladi. Yillar mobaynida media olamning jamiyat hayotidagi o’rni alohida ahamiyatga ega bo’lib kelmoqda. Hozirgi kunda media matnlarning bosma versiyasiga qaraganda, elektron shakli ommaga ko’proq taqdim etiladi. Gazetalarning veb-saytlari, instagram hamda, telegram kanallari tashkil etilgan.

Bosma nashrga kelsak, shuni ta'kidlash kerakki, har bir xalqning media materialini turiga, tashkil etilishiga asoslanib, o'ziga xos tanlovi mavjud. A.Abdusaidov ta’kidlaganidek, “Gazeta tilining o‘ziga xosligi shundaki, gazeta jurnalistikasi badiiy jurnalistikadan o’zining original formati, maxsus lingvistik shakli bilan ajralib turadi[2]" Ingliz media olami, barcha media olamlar singari, nafaqat ichki, balki

[1] Zokhida Sharobidinovna Tursinova O‘ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA SIYOSIY EVFEMIZMLARNING QIYOSIY TAHLILI Текст научной статьи по специальности «Строительство и архитектура»
[2] Abdusaidov A. Language features of newspaper genres: Ds. dis. abstract - Tashkent, 2005. - P. 37.

mamlakatning tashqi muammolarini ham tahlil qiladi, buning natijasida turli iboralarning o'zaro ta'siri sababli media matn tili boshqa tillar bilan doimiy aloqada bo'lib, bu tillararo faollikka yordam beradi.

Barchaga ma’lumki, har qaysi tildagi gazeta media matnlarida katta miqdordagi frazeologik birliklarni ko’rishimiz mumkin va ularning asosiy maqsadi:

- verbal iqtisod (so’zni tejash)
- toftologiyaga yo’l qo’ymaslik (fikrni bir xil jumla bilan ifoda etilishiga)
- mushtariyga ta’sir etish va hokozolar.

Sahifalarda chop etilgan illustratsiyalarda aks etgan frazeologik birliklardan foydalanish gazetxonning tasavvur olamiga sezilarli darajada ta'sir qiladi. Frazeologik birliklar sababli, tilning estetik aspektlari oshiriladi, ranglarning turli jilosi singari tilning ma’lumot aspekti olamni va hayotni xissiy intuitsiya orqali namoyon etadi[3]. U yoki bu frazeologik birlikdan foydalanish ommaviy axborot vositasining shakli va sifatiga bog’liqdir. Rasmiy (yuqori sifatli) gazetalarda ma’lumotning ma’nosi, kirish so‘z, so’z birikmalari, siyosiy va ilmiy atamalar, klishe kabilar neytral frazeologik birliklar bilan ifoda etiladi. Tabloid (ommaviy) gazetalar kam real yangiliklarni yetkazadi asosan, ifodaviylik aspekti yuqori bo’lgan idiomalarga boy bo’lgan shov-shuvli materiallarni nashr etadi. Frazeologik birliklardan foydalanish ingliz zamonaviy gazetalaridagi media matnlarning yetakchi xususiyati hisoblanadi.

Ingliz media matnlarida frazeologizmlarning ifoda etilishini ingliz tilshunosligida xizmatlari benihoya katta bo’lgan A.V.Kuninning klassifikatsiyasi asosida o’rganib, tahlil etib chiqamiz. Quyida tahlil etiladigan frazeologizmlar ommaviy axborot vositalari, gazeta, jurnal nashrlari, hamda telegram, instagram, mashhur brendlarning reklama matnlaridan olingan.

1. “Santorum has done a good job in pointing out that Achilles’ heel in Romneycare,” Ms. Palin said. Achiles’ heel — a weak feature that someone or something has that could cause failure or could be attacked. It is rooted in the myth of Achilles’ mother dipping him in the River Styx, making his entire body invulnerable except for the part of his foot where she held him. Biron bir shaxs yoki narsaning mag’lub bo’lish, shikast yetish, sinishiga sabab bo’luvchi kuchsiz, og’riqli nuqtasi. Yuqorida keltirilgan frazeologizmning kelib chiqishi miflarga borib taqaladi, o’zbek tilida ushbu frazeologizmning tarjimasi yo’q, lekin ekvivalent sifatida – nozik nuqta, joy birikmasini ishlatish mumkin.

2. “I’m not willing to light my hair on fire to try to get support,” Mr. Romney said. If something sets your hair on fire, it excites you or catches your attention urgently. Possibly from stories of Viking marauders said to have set their hair and beards on fire when running into battle in order to appear fanatical and fearsome. Hayajonga soladigan yoki zudlik bilan e'tiborni tortadigan vaziyat uchun ishlatiladi. Viking talonchilarining hikoyalaridan kelib chiqqan holda, qo'rqinchli ko'rinish uchun jangga kirishayotganda sochlari va soqollariga o't qo'yishgan. Bu frazeologizmning ham o’zbek tilida tarjimasi yo’q, qo’qisdan, to’satdan, kutilmaganda bo’lgan holat yoki vaziyat uchun ishlatiladi.

3. That inevitably leads him to discuss President Obama and his health care law, a topic that gets Mr. Santorum’s blood boiling, and that of his listeners. To get someone’s blood boiling — to make very angry. People used to think blood actually boiled when they became angry or excited. To enrage someone. The term the blood boils has meant anger since the seventeenth century. The precise cliché appears in Thomas Macaulay’s History of England (1848): “The thought of such intervention made the blood, even of the Cavaliers, boil in their veins.” Birovning qonini qaynatish, qattiq g'azablantirishni ifoda etishda foydalaniladi. Ilgari odamlar g'azablanganda yoki hayajonlanganda qon haqiqatan ham qaynaydi deb o'ylashgan. Birovni jahlini chiqarish. "Qon qaynaydi" iborasi XVII asrda Tomas Makoleyning “Angliya tarixi” (1848) asarida uchraydi: “Bunday aralashuv haqidagi fikr hatto otliqlarning qonini qaynatdi”.

[3] Breus E.V., 2005, p. 15

Ushbu birlik o’zbek tilida ham mavjud va quyidagi shakllari bor: qonini qaynatmoq, achchig’ini keltirmoq.

4. Truth has gone out the window. By that point in the argument, reason had gone out the window. One member of the audience started shouting at the speaker during the presentation, and all sense of decorum went right out of the window. Once the government deregulated the industry, expensive safety precautions were the first thing out the window. Out the window — used for saying that you stop doing something. Forgotten or disregarded; lost or wasted. Biron narsani to’xtatganda ishlatiladigan turg’un birlik. Unutilgan yoki e'tibordan chetda qolgan; yo'qolgan yoki isrof qilinganda foydalaniladi. O’zbek tilida tarjimasi yo’q, muqobil variant shaklida quyidagilarni ishlatish mumkin: hayoldan ko’tarildi, chippakka chiqdi, havoga uchdi. Yuqoridagi misollani o’rganib chiqgan holda, shuni ta’kidlashimiz joizki, frazeologik birliklar media matnlarda asosiy funksiyalarni bajaradi va frazeologizmlar media matnlarda maqola yoki medi matnlarda mushtariy e’tiborini tortish, asosan sarlavha qismida, gapning ma’nosini chuqurroq yetkazib berish va o’quvchining tasavvur olamini uyg’otish. maqsadlarda foydalaniladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Zokhida Sharobidinovna Tursinova o‘zbek va ingliz tillarida siyosiy evfemizmlarning qiyosiy tahlili Текст научной статьи по специальности «Строительство и архитектура»

2. Abdusaidov A. Language features of newspaper genres: Ds. dis. abstract - Tashkent, 2005. - P. 37.

3. Breus E.V., 2005, p. 15

4. https://www.insightpublications.com.au/what-to-look-out-for-when-analysing-a-media-text/

THE LINGUA- CULTUROLOGICAL ASPECT OF TERMINOLOGY

Kabulova Zulfiya Xojanayevna

Chirchik State Pedagogical university, Interfaculty department of Foreign Languages

Abstract: Terminology plays a pivotal role in the field of linguistics, with its significance deeply intertwined with both language and society. This article delves into the lingua-culturological characteristics of terminology, exploring how it reflects and shapes cultures and societies.

Key words: terminology, lingua-culturological characteristics, culture, language, society

Culturological terms are not only words but also windows into the values, beliefs, and worldview of a particular culture. They can be challenging to translate precisely into other languages because they often encapsulate complex cultural ideas and experiences. Understanding these terms can provide valuable insights into the richness and diversity of human cultures.

1. Language as a Cultural Mirror

Language is more than just a means of communication; it is a reflection of culture. Terminology within a language embodies the values, traditions, and knowledge of a particular culture. For example, terms related to cuisine, clothing, and rituals can provide insights into the cultural nuances of a society[1][2].

2. Terminology as a Cultural Identifier

Terminology can serve as a cultural identifier, distinguishing one group from another. Regional dialects and specialized vocabularies can reveal a person's origin, profession, or social affiliation. This linguistic diversity is a testament to the rich tapestry of human culture.

3. Influence of Globalization

In an increasingly globalized world, the spread of English as a lingua franca has led to the adaptation and incorporation of English terminology into various languages and cultures. This phenomenon, known as anglicization, showcases how terminology can transcend cultural boundaries[3].

4. Terminology and Cultural Evolution

Languages are dynamic and evolve over time, often due to cultural shifts. New terminology emerges to describe technological advancements, societal changes, and cultural trends. For instance, the digital age has given rise to a host of tech-related terminology that reflects the modern way of life.

5. Terminology Preservation

Cultural heritage is preserved through terminology. Indigenous languages, for example, house terminology that encapsulates centuries-old traditions and knowledge. Efforts to document and revitalize such languages are vital for safeguarding cultural diversity.

Culturological terms, also known as cultural terms or cultural concepts, are words or phrases that carry cultural meaning and significance. These terms are deeply rooted in a specific culture and often do not have direct equivalents in other languages or cultures. Culturological terms are essential for understanding and describing various cultural aspects, traditions, beliefs, and practices. Here are a few examples of culturological terms:

Saudade (Portuguese): This term represents a deep emotional state of longing or nostalgia, often associated with the Portuguese and Brazilian cultures. It conveys a unique mixture of sadness, melancholy, and a desire for something absent.

Namaste (Sanskrit): In Indian culture, "Namaste" is a respectful greeting or salutation. It is used to acknowledge the divine spark within each person and show respect for their inner spirit.

Hygge (Danish): Hygge describes a Danish concept of coziness, comfort, and well-being. It encompasses the feeling of contentment and warmth that comes from enjoying simple pleasures in life, like spending time with loved ones or savoring a cup of tea by the fireplace.

Guanxi (Chinese): Guanxi refers to the intricate social networks and relationships in Chinese culture. It involves personal connections and mutual obligations that play a crucial role in business and social interactions.

Ubuntu (Nguni Bantu): Ubuntu is an African philosophy that emphasizes the interconnectedness of all people. It translates to "I am because we are" and underscores the importance of community, compassion, and shared humanity.

Schadenfreude (German): This term represents the pleasure or satisfaction derived from the misfortune or suffering of others. It reflects a complex human emotion not easily expressed in a single word in many other languages.

Bildung (German): Bildung encompasses the concept of personal and intellectual development through education and cultural enrichment. It emphasizes self-cultivation and lifelong learning.

Dharma (Sanskrit): Dharma is a fundamental concept in Indian religions and philosophies, including Hinduism and Buddhism. It refers to one's moral duty, righteousness, and the path to spiritual fulfillment.

Terminology plays a pivotal role in linguistics, acting as a bridge between language and society. To understand the lingua-culturological characteristics of terminology, we must delve into its significance and how it reflects the intricate relationship between language and culture.

1. Language as a Cultural Marker

Language is not merely a means of communication but also a reflection of culture. Each language embodies the beliefs, values, and social norms of the community that uses it. Terminology, as a subset of language, carries these cultural markers within its lexicon and usage.

2. Terminology's Cultural Significance

Terminology encompasses specialized vocabulary used within specific fields or communities. This specialized language reflects the unique knowledge systems, practices, and traditions of those groups. For example, medical terminology reflects the culture of the medical profession, while legal terminology embodies the culture of the legal system.[3]

3. Terminology's Role in Identity

Terminology reinforces group identity and solidarity. It allows professionals within a field to communicate effectively and distinguishes them from others. This creates a sense of belonging and shared cultural values.

4. Language and Globalization

In an era of globalization, English has emerged as a lingua franca in various fields, including science and technology. The use of English terminology in these contexts brings about a clash of cultures as non-native speakers adapt to English-language norms.[2]

5. Challenges and Opportunities

The study of terminology in a culturological context helps bridge gaps between cultures and promotes understanding. However, it also raises challenges, such as the potential loss of indigenous knowledge as English dominates. Balancing the preservation of cultural diversity with effective communication remains a key challenge.

The act of translation goes beyond simply transferring words from one language to another. It also encompasses the realm of intercultural communication. This underscores the pivotal role of translators as intermediaries between cultures. However, it's essential to recognize that this task is not straightforward, given the challenges arising from cultural terminology.

As highlighted by Guerrera in 2012, translating terms rooted in specific cultural contexts, such as realia or cultural terms, can pose significant difficulties. Nevertheless, these challenges should not lead to the assumption that such terms are untranslatable. Resorting to the concept of "untranslatability" would be an oversimplification. Instead, there are effective approaches to tackle the intricate task of translating cultures.[4]

To overcome these obstacles and achieve successful cultural translations, the translator's role becomes indispensable. A culturally aware translator can employ various methods, techniques, and strategies to bridge the cultural gap. Guerrera discusses some of these strategies and procedures in relation to translating cultures.[4]

According to Nida , differences in translations can generally be attributed to three fundamental factors: the nature of the message, the author's purposes, and the type of audience. Additionally, Nida distinguishes between two types of equivalence: formal and dynamic.[5] Formal equivalence focuses on preserving both the form and content of the message, while dynamic equivalence seeks to achieve naturalness of expression and connect the receptor to behaviors within their own cultural context, without requiring them to understand the source-language cultural patterns.

Newmark points out that translation challenges often arise when there's a cultural emphasis, stemming from the cultural differences between the source and target languages. He offers several categories for translating between cultures. The first category deals with ecology, encompassing aspects such as flora, fauna, geography, and climate. The second category pertains to material culture, covering

items like clothing, transportation, architecture, and notably, cuisine. The third category delves into social culture, addressing aspects related to work, leisure, and societal norms. The fourth and fifth categories encompass organizations, customs, activities, procedures, and concepts, including political, administrative, artistic, and religious elements, as well as non-verbal communication like gestures and habits, such as "cock a snook" and "spitting."[6]

In accordance with Vinay and Darbelnet, translators generally have two methods at their disposal: direct (literal) translation and oblique translation.[7] Direct translation includes techniques like borrowing, calque, and literal translation, while oblique translation comprises strategies such as transposition, modulation, equivalence, and adaptation.

Conclusion

In conclusion, terminology is not just a linguistic tool; it is a cultural artifact that reflects the values and identity of its users. Understanding the lingua-culturological characteristics of terminology is essential for effective cross-cultural communication and the preservation of cultural diversity. Therefore, terminology is not merely a linguistic tool; it is a cultural artifact that reflects the intricacies of societies and their evolution. Understanding the lingua-culturological characteristics of terminology is crucial for appreciating the richness and diversity of human culture.

Sources

1. OpenConference - Characteristics of the Terminology and its Significance
2. Britannica - Language | Definition, Types, Characteristics
3. ResearchGate - The Cultures of English as a Lingua Franca
4. Guerrera, A. F. (2012). “Translating culture: problems, strategies and practical realities”. Art and Subversion. No. 1- Year 3. ISSN 1847-7755; doi: 10.15291/sic/1.3.lt.1.
5. Nida, E. (Ed.) (2000). Principles of Correspondence. The Translation Studies Reader. London:Routledge.
6. Newmark, P. (1988). A Textbook of Translation. New York: Prentice Hall.
7. Vinay, J. P. & Darbelnet, J. (1977). Stylistique comparée du français et de l’anglais. Méthode detraduction . París: Didier.

MATEMATIKANI O’QITISHDA AXBOROT TEXNALOGIYALARINING AHAMIYATI

Abduraxmanov.A.G

Chirchiq davlat pedagogika universiteti Algebra va matematik analiz kafedrasi kata o’qituvchisi

Hozirgi kunda axborot texnologiyalari kundalik hayot va kasbiy faoliyatning ajralmas qismiga aylanib borayotgan bosqichda. Ta'lim tizimi albatta bu bosqichda muxim o'rin tutadi, chunki raqamli iqtisodiyot fuqarolarimizning qanchalik tayyor bo‘lishiga bog‘liq.

"Matematika" o'quv jarayonida axborot texnologiyalarini qo'llash uchun katta imkoniyatlar yaratadi Bunda o'quv jarayonining turli bosqichlarida (yangi materialni o'rganish, ilgari o'rganilgan bilimlarni mustahkamlash va tizimlashtirish, bilimlarni va o'rganilgan faoliyat usullarini nazorat qilish, materialni umumlashtirish va takrorlash) darsning turli bosqichlarida. (bilimlarni yangilashda, yangi materialni taqdim etishda va hokazo) va, o'quv jarayonining ajralmas qismi bo'lgan auditoriyadan tashqari mashg'ulotlarda foydalanish mumkin. Chirchiq Davlat pedagogika universiteti o'qituvchilarining faoliyati doirasida matematika o'qituvchilarining ish tajribasini tahlil qilish axborot texnologiyalarining matematika o’qitish jarayonida sistematik ravishda qo’llanilishini ko’rsatdi.

Bularga quyidagilar kiradi:

- multimedia taqdimotlari nazariy material va uning birlamchi mustahkamlanishi;

- o'rnatilgan videodarslar, test savollari va o'z-o'zini nazorat qilish uchun savollarga ega elektron darsliklar,mobil ilovalar;

- algebra va matematik analizni o'qitish jarayonida qo'llaniladigan grafik dasturlari (Excel, AdvancedGrapher, MathCad va boshqalar);

- geometriyani o'qitishda ishlatiladigan virtual konstruktorlar ("Live geometriya","Geogebra" va boshqalar);

- murakkab mavzularni yoritishda dasturiy paketlar (Matematika ,Maple va boshqalar)

- test sinov muhitlari.

Matematika o‘qituvchilari bilan bo‘lib o‘tgan suhbatlar ularning aksariyati o‘quv jarayoniga zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish tayyor ekanligini ko‘rsatdi, lekin quyidagi qiyinchiliklar bu jarayonga to‘sqinlik qilmoqda

zarur moddiy-texnik ta'minotning etishmasligi: yoki o'quv jarayonida qo'llaniladigan mavjud resurslar axborot texnologiyalari imkoniyatlarini amalga oshirishga imkon bermaydi

- zamonaviy axborot texnologiyalarini qo'llash bo'yicha o'qituvchilar (ayniqsa, o'rta va katta yoshdagi o'qituvchilar) uchun zaruriy tayyorgarlikning yo'qligi;

- innovatsion yondashuvlarning yetarlicha uslubiy ishlab chiqilmaganligi axborot texnologiyalaridan foydalanish, o'quv materiallarini mustaqil tayyorlash va ishlab chiqish juda katta vaqtni talab qiladi.

Shu munosabat bilan, axborot texnologiyalarining zamonaviy imkoniyatlarini o'rganish va maktabda o‘rta maxsus va oliy o‘quv yurtlarida matematikani o'qitish jarayonida ulardan foydalanish bo'yicha uslubiy tavsiyalar ishlab chiqish zarurati paydo bo'ladi. Mobil ta'lim maktabda o‘rta maxsus va oliy ta'limning bir qismi bo'lgan yangi yo'nalish sifatida ajralib turadi Yangi davlat ta'lim standartlari joriy etilishi munosabati bilan talabalarning mustaqil ishlari hajmi oshdi Bir necha o'n yillar davomida mustaqil dars deganida ko'pincha bosma adabiyot bilan mustaqil ishlash tushunular edi. Yangi axborot texnologiyalaridan foydalangan holda mustaqil ta'limni tashkil qilish imkoniyatlari sezilarli darajada oshdi. Murakkab formulalar,teoremalarni mustaqil o'rganish qiyin, shuning uchun ushbu kurs uchun interaktiv multimedia ma'ruzalarini yaratish va o'quv dasturlarini yaratish zarurati tug'ildi. Bu erda, shubhasiz, o'qituvchi va talabaga yordamga nafaqat kompyuter, balki ko'plab gadjetlar (telefonlar, planshetlar va boshqalar) kelishi mumkin. Shu ma'noda yaratilgan mobil ilova bu masalani hal qilishda yordam boladi deb umid qilaman. Ilova “Aniqmas va aniq integrallar” nomli o'quv qo'llanmasi asosida tayyorlangan bolib “matematik analiz”ning integrallar bo'limini o'z ichiga oladi.Mobil ilova uchta bob ,mustaqil echish uchun misol va masalalar va namunaviy masalalar echimidan iborat.Bunda Maple dasturiy paketidan keng foydalanilgan va Play marketga joylashtirilgan. Quydagi hovola orqali kirish mumkun: https://play.google.com/store/apps/details?id=com.xorazmapp.akt_matanaliz

Bunday ilovalardan talabalar mustaqil talimda keng foydalanishi mumkin. Tajriba-sinov natijalari shuni ko'rsatdiki, ushbu axborot texnologiyalari vositalaridan foydalanish talabalarda kognitiv jarayonlarni sezilarli darajada faollashtiradi va matematikani o'rganishga qiziqishni oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Abdurahmanov AG. "The use of modern information technology in solving nonstandard problems." European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol 8.12 (2020).

2.. Гельфанова Д.Д., Шамилев Т.М. Применение прикладных математических пакетов в математической подготовке инженеров-педагогов // «Проблеми сучасної педагогічної освіти», Сер.: Педагогіка і психологія. – Зб. статей. – Ялта: РВВ КГУ, 2009 – Вып.23 – Ч.1 – стр. 50-5

3. Садуллаев А., Мансуров Х. Т., Худойберганов Г., Ворисов А. К., Гуломов Р. Математик анализ курсидан мисол ва масалалар тўплами, 1, 2, 3 қ. Т. “Ўқитувчи”, 1995, 1995, 2000.

ИННОВАЦИОННЫЕ ФОРМЫ И МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОСТИ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ «РУССКОГО ЯЗЫКА И ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ»

Гульмира Джуманиязовна Арсланова
Преподаватель кафедры «Методика начального образования»
факультета «Начальное образование»
Чирчикского государственного педагогического университета

Аннотация.

Данная статья знакомит с инновационными подходами развития креативного мышления у учащихся начального образования. Автором предложены примеры креативных педагогических технологий, способствующих развитию мотивации к познавательной деятельности, совершенствованию творческих способностей и логического мышления, выработке коммуникативных навыков и усвоению социального опыта для духовного и нравственного становления гармонично развитой личности младшего школьника.

Ключевые слова: инновационные методы, креативность, «Русский язык и читательская грамотность», педагог, младший школьник, творческие способности.

Введение

В процессе современного развития нашего общества перед школьным образованием стоит важная задача повышения её качества. Образование непосредственно связано с технологией, экономикой, наукой, культурой, традициями каждого государства и является значительной частью общенациональной стратегии для его усовершенствования.

В книге Президента Узбекистана Ш. М. Мирзиёева «От национального возрождения – к национальному прогрессу» написано: «Качество национальной образовательно-воспитательной системы определяют уровень нашей сегодняшней жизни и требования завтрашнего дня» [1].

Для полноценного решения учебно-воспитательных задач в школьном образовании необходимо использование современных, инновационных, интерактивных форм и методов.

«Целесообразным должно быть признано такое сочетание методов и форм деятельности, которое позволило бы учителю достичь успеха, решить все намеченные задачи, научить каждого ученика» [2].

Педагогу, в процессе обучения и воспитания школьников, необходимо развивать у них духовные и нравственные качества, активизировать творческие способности для их социализации в общественной жизни.

«Именно поэтому сегодня в мировой системе образования социализация личности рассматривается как ключевой вопрос в процессе воспитания» [3].

Для успешной социализации ребёнка в обществе и умения осуществлять намеченные цели, учителю необходимо вырабатывать у детей коммуникативные навыки и креативность.

Креативность – это умение творчески, нестандартно, неординарно, уникально и удобно находить пути выполнения поставленных задач.

Человек, обладающий креативным мышлением, отличается способностями генерировать идеи, импровизировать и находить новые оригинальные подходы.

Для активизации творческого потенциала у младших школьников, учителю рекомендуется во время учебного процесса и во внеурочной деятельности применять новые приёмы для тренировки креативности у детей.

Практическое применение инновационных форм и методов для развития креативного мышления школьников

Наиболее результативной методикой совершенствования качества образования является реализация творческих подходов в учебно-воспитательный процесс.

Метод – это путь достижения какой-либо цели с применением определённых способов и правил.

Формы применения интерактивных методов в учебном процессе могут быть различные: индивидуальные, «работа в парах», «работа в малых группах», коллективная деятельность.

На уроках по предмету «Русский язык и читательская грамотность» учитель начальных классов может использовать оригинальные методы, способствующие развитию творческого потенциала у младших школьников.

Учащимся можно предложить упражнения для расширения креативного мышления:

Задание 1. «Необычное использование». Предложить ученикам назвать любой предмет и придумать как можно больше способов его использования. Ответы могут быть нестандартными, оригинальными, новаторскими.

Этот метод развивает у детей навыки ассоциативности, сравнения, поиск рациональных путей решения проблемы.

Задание 2. «Любопытство». Учащимся предлагается рассмотреть картину. Для выполнения данного упражнения учитель делит учеников на две команды. Первая команда составляет 10 вопросов по картине, а вторая команда отвечает на поставленные вопросы.

Применение данного задания развивает у учащихся наблюдательность, речь, умение составлять вопросы и обосновывать свои ответы, культуру общения и эстетическое восприятие действительности.

Задание 3. «Слова». Это упражнение рекомендуется проводить в игровой форме в виде соревнования. Коллектив учеников делится на группы. Каждая группа должна записать в тетради как можно больше слов по пройденной теме.

Проведение такой нетрадиционной формы урока улучшает память, закрепляет полученные знания, мотивирует на учёбу, увеличивает словарный запас детей.

Задание 4. «Занимательные предложения». Учащиеся называют любую букву и составляют предложение, каждое слово которого начинается с этой буквы. Предложения могут быть оригинальными, нетрадиционными, своеобразными и увлекательными.

Это упражнение повышает эмоциональное настроение у детей, развивает сообразительность, умение синтезировать идеи, проявлять индивидуальность.

Задание 5. «Сочинение стихотворения». Учитель или ученик читает первую строчку любого известного стихотворения. Учащиеся в процессе коллективной деятельности продолжают сочинять стихотворение по-новому.

Использование данного коллективного литературного творчества на уроке совершенствует у учащихся образное мышление, умение строить предложения, находить рифмы к словам, повышает культуру речи, коммуникативные способности и воспитывает чувство коллективизма.

Проведение таких нетрадиционных уроков с использованием дополнительных творческих заданий, проводится в рамках тем учебной программы по «Русскому языку и читательской грамотности», но выводит педагогический процесс на новый уровень с целью развития креативного мировоззрения у младших школьников.

В учебниках по предмету «Русский язык и читательская грамотность», согласно учебной программе, содержатся загадки, пословицы, скороговорки, считалочки, сказки и развивающие упражнения для достижения высокого уровня креативности, коммуникативных навыков, образного мышления и речевых способностей.

Рассмотрим первую часть учебника **«Русский язык и читательская грамотность»** для 1-го класса.

В данном учебнике помещено поучительное стихотворение о речевой культуре.

Приведу строки из этого стихотворения:

Кто хочет разговаривать,
Тот должен выговаривать
Всё правильно и внятно,
Чтоб было всё понятно.
Мы будем разговаривать.
И будем выговаривать
Всё правильно и внятно,
Чтоб было всем понятно. [4]

Данное стихотворение воспитывает у учеников навыки устной разговорной речи, чёткого произношения слов, умение вести диалог.

В упражнении 49 дано увлекательное задание: заменить в словах одну букву и написать новое слово.

Рука – мука, роса - …, коса - …, мак - …, галка - …, дочка - …, кости - …, флот - …, род - …, пруд - …, лес - … . [5]

Представленное упражнение улучшает у учащихся словарный запас, сообразительность, критическое мышление.

Заключение

Начальное образование – это багаж накопленных учениками знаний, навыков и умений; платформа для дальнейшего усовершенствования интеллектуального, нравственного, духовного и творческого потенциала личности каждого ребёнка.

Успеху воспитания творческой личности сопутствует применение новых подходов к образованию и воспитанию.

Проведение нестандартных уроков с использованием разнообразных педагогических технологий для повышения творческих способностей и критического мышления у детей, предполагает:

1. Использование различных форм работы;
2. Активизацию интереса к предмету;
3. Развитие самостоятельного мышления;
4. Реализацию обучающей, развивающей, воспитательной деятельности;
5. Совершенствование креативного и логического мышления.
6. Выявление и дальнейшее развитие творческих индивидуальных способностей учеников;
7. Воспитание у учащихся нового подхода к решению учебных и жизненных задач;
8. Достижение инновационных отношений учителя с учащимися.

«Для того, чтобы превратить школу в настоящий очаг духовности, просветительства и культуры, нужно шире применять интерактивные методы образования и воспитания» [6].

Использованная литература:

1. Шавкат Мирзиёев. От национального возрождения – к национальному прогрессу. т.4 Ташкент – «Узбекистан» - 2020. С.-128
2. Б.С. Абдуллаева, М.Б. Уразова, Н.Х. Вохидова. Общая педагогика. Учебное пособие. «Sano-standart», Ташкент – 2017.С.-163
3. Шахло Ботирова, Турдали Султонов. Методика преподавания предмета «Воспитание» в начальных классах. Учебное пособие. «ZEBO-PRINT» Тошкент – 2022. С.-30
4. Русский язык и читательская грамотность [Текст]: учебник для 1-го класса 1-часть / Миркурбанов Н. и др. – Ташкент: Республиканский центр образования, 2021. С.-4
5. Русский язык и читательская грамотность [Текст]: учебник для 1-го класса 1-часть / Миркурбанов Н. и др. – Ташкент: Республиканский центр образования, 2021. С.-38
6. Шавкат Мирзиёев. От национального возрождения – к национальному прогрессу. т.4 Ташкент – «Узбекистан» - 2020. С.-135
7. М.Х. Умарова. Теория и история педагогики. Учебное пособие. Издательско-полиграфический творческий дом имени Чулпана. Ташкент – 2018.
8. Юлдашева Тохта Аметовна. Учебное пособие по предмету «Культура речи преподавателя». Ташкент «ZEBO PRINT» - 2022.
9. https://www.booksite.ru

ИНГЛИЗ ТИЛИ ДАРСЛАРИДА МЕДИАСАВОДХОНЛИКНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ

Р.Ғ.Тўхтасинова

Тошкент давлат аграр университети ўқитувчиси

Д.З.Гулбоева

Тошкент вилояти касб-ҳунар мактаби инглиз тили фани ўқитувчиси

Келажак учун энг яхши сармоя бу – сифатли таълим, деб бежиз айтилмаган. Бугунги ислоҳотларимиз тақдири эртага биз кутган натижани бериши учун ҳар соҳада ёш авлоднинг билим

ва дунёқарашини кенгайтириш, уларга мунтазам равишда янги тажрибаларни ўргатиб боришимиз даркор.

Келажак касбий фаолияти соҳасида ютуқларга эришиш учун халқаро тил ҳисобланган инглиз тилини рақамли технологиялар асосида билиш зарур.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 11 августдаги 610-сон «Таълим муассасаларида чет тилларини ўқитишнинг сифатини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари ва Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш. Мирзиёевнинг 2018 йил 5 мартда Наманган вилояти Тўрақўрғон туманидаги Исоқхон Ибрат номли мактаб-интернатдаги нутқида, 2019 йил 19 июлдаги 606-сон «Олий малакали илмий ва илмий педагог кадрларни мақсадли тайёрлаш тизимини такомиллаштириш тўғрисида» қарорлари ҳамда бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган вазифаларни амалга оширишда рақамли технологиялардан самарали фойдаланиш зарурлиги айтилган.

Республикамизда ахборот оқимларининг кўпайиши билан таълимнинг турли соҳалари мутахассисларини медиасаводхонликка бўлган эҳтиёжи ошиб бормоқда. Сўнгги йилларда инглиз ва бошқа хорижий тилларни чуқур ўргатиш, ўқув жараёнига рақамли технологияларни жорий этиш масалаларига устувор аҳамият берилмоқда.

Хорижий мамлакатларнинг етакчи илмий марказлари ва олий ўқув юртларида медиатаълимнинг ўзига хос хусусиятлари, медиасаводхонликни шакллантириш воситалари ва усулларини ўрганиш таълим жараёнида медиатехнологиялар ва медиаматнлардан фойдаланишда рақамли технологияларнинг муҳим илмий ва амалий аҳамиятга эга эканлигини кўрсатмоқда.

Хорижий тадқиқотчиларнинг асарларида медиа таълими, медиа саводхонликни рақамли технология асосида шакллантириш ва ривожлантириш билан боғлиқ масалалар кенг муҳокама қилинган.

Н.В. Чичеринанинг ишларида медиатаълим тушунчаси асосланади ва филологик йўналишдаги олий ўқув юртлари талабалари учун чет тилидаги медиаматнлар рақамли технология асосида медиасаводхонликни шакллантиришнинг самарали усуллари таклиф этилади

Мамлакатимизда педагогика фанида медиатаълим, талабалар ва бўлажак ўқитувчилар ўртасида медиа маданиятини ривожлантириш, рақамли технологияларидан фойдаланиш усуллари, шунингдек медиа компетенциясини шакллантиришда рақамли технологияларнинг ўрни тадқиқ мавзулари сифатида олинмоқда.

Медиа маданиятини рақамли технологиялар асосида ривожлантиришда қуйидагиларга эътибор қаратилиши лозим деб ўйлаймиз. Яъни:

- медиакомпетенциянинг таркибий қисмлари ва уларни шакллантириш усулларини рақамли технологиялар асосида ривожлантириш;
- лойиҳалаш тамойиллари ва кейс материаллари асосида талабалар ўртасида лойиҳалаш маданиятини шакллантиришнинг самарали методологиясини рақамли технология асосида ишлаб чиқиш;
- медианинг функционал-коммуникатив ва культурологик хусусиятларини рақамли технологиялар асосида таҳлил қилиш;
- нофилологик йўналишдаги олий ўқув юртларида тилларни ўқитиш масалаларига рақамли технологияларни жорий этиш;
- медиа воситалари тилининг ўзига хослигини рақамли технологиялар ёрдамида таҳлил қилиш ва бошқалар.

Инглиз тилини мукаммал биладиган талабалар сони хам йилдан йилга ошиб бормокда. Талабалар фикрига биноан инглиз тилида ўтилаётган маъруза ва амалий машғулотларнинг сифати сезиларли яхшиланган.

Ўзлаштириш кўрсаткичи бир неча омилларга боғлиқ. Буларга биринчи ўринда талабанинг ўқишга бўлган муносабати, уларнинг билим даражаси, рақамли технологиялар ва хорижий тилларни мукаммал билиши, профессор-ўқитувчиларимизнинг педагогик маҳорати ва савияси, дастурларимиз ва баҳолаш мезонларининг мукаммаллиги, ўқув жараёнининг ташкил этилиш даражаси, ҳамда кафедраларнинг моддий-техник базаси киради.

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, вақт бир жойда тўхтаб турмайди. Ҳали кўп ўтмай одамлардан инглиз тилини ёки компьютердан фойдаланишни биласизми-йўқми деб сўраш беадабликдек туюлади.

Адабиётлар

[1]. Гулбаев Н.А., Куралбаева А.Т., Гулбоева Д.З. “ “Ахборот тушунчаси” мавзусини ўтишда педагогик технологиялардан фойдаланиш “ Таълим сифати самарадорлигини оширишда халқаро тажрибадан фойдаланиш: муаммо ва ечимлар мавзусидаги халқаро илмий-амалий офлайн/онлайн конференция материаллари тўплами, 2-том, 2021 йил 19 октябрь (Ҳарбий фанлар доктори, профессор, полковник С.С.Абдурайимовнинг умумий таҳрири остида). – Чирчиқ.: Чирчиқ ОТҚМБЮ, 2021.

[2]. Н.А. Гулбаев, Ж.Ғ. Абдураимов С.Ғ. Худойқулова. “Таълимда хорижий тилларни ўқитишнинг компетенциявий ёндашуви”. “Чет тилларни ўқитишда инновацион технологиялар ва онлайн таълим жараёнида талабаларни баҳолаш”. Халқаро илмий-конференция 2021 - йил 15-16 октябрь.-- Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти.

«ОБЩИЕ ВОПРОСЫ МЕТОДИКИ ОБУЧЕНИЯ РЕШЕНИЮ ЗАДАЧ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ»

Закия Ахмедовна Наримбетова
Старший преподаватель кафедры «Методика начального образования»
факультета «Начальное образование»
Чирчикского государственного педагогического университета
Сытина Наталья Владимировна
Студентка кафедры «Теория начального образования»
факультета «Начальное образование»
Чирчикского государственного педагогического университета

АННОТАЦИЯ

Аннотация: в работе представлена общая структура работы над задачами разного типа, а также важность учёта дифференцированного подхода при выборе способа решения задач по математике в начальных классах.

Ключевые слова: задача, методика, связи, термины, условие задачи, этапы решения, закрепление.

"GENERAL QUESTIONS OF THE METHODOLOGY OF TEACHING PROBLEM SOLVING IN PRIMARY CLASSES"

Zakiya Akhmetovna Narimbetova
Senior lecturer of the Department "Methodology of Primary Education"
of the Faculty "Primary Education"
of Chirchik State Pedagogical University
Sytina Natalia Vladimirovna
Student of the Department of "Theory of Primary Education"
of the Faculty of "Primary Education"
of Chirchik State Pedagogical University

Abstract: the paper presents the general structure of work on problems of various types, as well as the importance of taking into account a differentiated approach when choosing a way to solve problems in mathematics in elementary grades.

Keywords: task, methodology, connections, terms, task condition, solution stages, consolidation.

В начальных классах ведется работа над группами задач, решение которых основывается на одних и тех же связях между данными и искомым, а отличаются они конкретным содержанием и числовыми данными. Группы таких задач называются задачами одного вида.

Чтобы добиться успеха в решении задач того или иного вида, учитель должен предусмотреть в методике такие ступени:

1. Подготовительную работу к решению задач;
2. Ознакомление с решением задач;
3. Закрепление умения решать задачи:

а) Подготовительная работа к решению задач [1].

В подготовительную работу входит: чёткое усвоение связей, на основе которых выбираются арифметические действия, знание объектов и жизненных ситуаций, о которых говорится в задачах.

До решения простых задач ученики усваивают знание следующих связей:

1. Связи операций над множествами с арифметическими действиями, то есть конкретный смысл арифметических действий. Например, операция объединения непересекающихся множеств связана с действием сложения; если имеем 2 и 4 груши, то чтобы узнать, сколько всего груш, надо к 2 прибавить 4;
2. Связи отношений «больше» и «меньше» (на сколько единиц и в несколько раз) с арифметическими действиями, то есть конкретный смысл выражений «больше на…», «больше в … раз», «меньше на…», «меньше в … раз». Например, больше на 2, это столько же и еще 2, значит, чтобы получить на 2 больше, чем 5, надо к 5 прибавить 2.
3. Связи между компонентами и результатами арифметических действий, то есть правила нахождения одного из компонентов арифметических действий по известному результату и другому компоненту. Например, если известна сумма и одно из слагаемых, то другое слагаемое находится действием вычитания. Из суммы вычитают известное слагаемое.
4. Связи между данными величинами, находящихся в прямо или обратно пропорциональной зависимости, и соответствующими арифметическими действиями. Например, если известна цена и количество, то можно найти стоимость действием умножения.

В методике работы на этой ступени выделяются следующие этапы:

1 этап – ознакомление с содержанием задачи;

2 этап – поиск решения задачи;

3 этап – выполнение решения задачи;

4 этап – проверка решения задачи [2].

Выделенные этапы органически связанны между собой, и работа на каждом этапе ведется на этой ступени преимущественно под руководством учителя.

2. Поиск решения задачи включает в себя: установление связи между данными и искомыми; выбор арифметического действия; способ решения задачи.

При аналитическом способе решения задачи выясняется, что нужно предварительно узнать, чтобы ответить на вопрос задачи. Чтобы помочь детям вести рассуждения аналитическим способом, можно использовать прием, называемый “деревом рассуждений”. Суть его состоит в том, что по ходу рассуждений строится схема, которая помогает увидеть, какие простые задачи следует выделить и каким будет план решения данной составной задачи.

3.Решение задачи– это выполнение арифметических действий, выбранных при составлении плана решения.

Основные формы записи решения:

1.Составление по задаче выражения и нахождение его значения;

2.Запись решения в виде отдельных действий с пояснением или без них;

3.Составление по задаче уравнения и его решение;

4.Проверка решения задачи- установление правильности решения.

Существуют четыре способа проверки:

1. Составление и решение обратной задачи.
2. Установление соответствия между числами, полученными в результате решения задачи, и данными числами.
3. Решение задачи другим способом.
4. Прикидка ответа – то есть до решения задачи устанавливается больше или меньше какого- то из данных чисел должно быть искомое число.

Закрепление умения решать задачи.

Для проведения работы над задачей после ее решения используют следующие приемы:

- преобразование задачи;
- сравнение задач;
- самостоятельное составление аналогичных задач;
- обсуждение разных способов решения задачи.

Используемая литература

1.Бантова М.А., Бельтюкова Г.В.Методика преподавания математики в начальных классах.-«Просвещение»1984 год.

2. Д. Пойа «Как решать задачу», Москва, «Учпедгиз»1961 -го, стр. 204.

3. Зайцева С.А, И.Б. Румянцева, И.И. Целищева. – М.: Владос, 2008,стр.11

4.Кирилина Р.38 типов задач начальной школы и как их решать.-Издательские решения

7.Шклярова Т.В. Как научить вашего ребёнка решать задачи. -Грамотей.

8.Математика -учебник для 2-го класса для средних и общеобразовательных школ, Ташкент,2021 год

9. Математика -учебник для 3-го класса для школ общего и среднего образования, Ташкент,2022 год

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРЕПОДАВАНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА В ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВУЗАХ

Шокаримова Камола Абдуллаевна
Старший преподаватель
Чирчикский государственный педагогический университет

Жапакова Тумарис Галым кизи
Студентка группы РТР -21/1
Чирчикский государственный педагогический университет

Аннотация: В статье рассматривается вопрос использования информационно коммуникационных технологий в обучении студентов педагогических ВУЗов. Подчеркивается важность развития критического мышления студентов для оценки материала, представленного в сети Интернет

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, ИКТ, коммуникативные навыки, Интернет.

Информационно-коммуникационные технологии (ИКТ) играют важную роль в обучении переводчиков при отработке самых разных навыков. Они позволяют сделать урок более увлекательным за счет различных видов работы, видеозаписей, красочных иллюстраций (преподаватель может оформлять презентации), материал – более разнообразным, а также способствуют повышению мотивации и интереса учащихся. Так как современные студенты имеют доступ к широкому выбору ресурсов, преподаватель должен предложить материал и формат, который привлечет внимание и сможет конкурировать с источниками, находящимися в открытом доступе. Следует отметить, что студенты стали более требовательными в этом плане. Кроме того, в наше время требования работодателей к специалистам изменились: обязательным – помимо высокого уровня владения иностранным и родным языками – является умение работать на компьютере в различных программах, уметь искать и анализировать информацию. Основы всех этих умений должны закладываться в вузе. Исследователи отмечают, что «современный лингвист-переводчик должен ... знать основы и перспективы развития новых технологий; иметь практические навыки и умения использования информационно-компьютерных технологий в переводческой деятельности; уметь совершать оптимальный выбор информационно-компьютерных технологий при принятии переводческих решений и т. д.» [1]. Мы рассмотрим применение ИКТ на занятиях только по русскомуязыку (в основном для развития коммуникативных навыков), а не переводу, поэтому многие ресурсы и вопросы останутся за рамками статьи. Под термином «информационно-коммуникационные технологии» мы будем понимать «совокупность методов, процессов и программно-технических средств, интегрированных с целью сбора, обработки, хранения, распространения, отображения и использования информации».

А. А. Оксюта отмечает, что «Основными вопросами при выборе преподавателем цифровых технологий являются: что применять, как применять и, самое главное, зачем применять тот или иной ресурс» [3]. Нужно исходить из поставленной цели, отобрать ресурсы и внимательно их изучить, продумав, как они могут быть использованы для достижения поставленной цели.

Рассмотрим некоторые виды работы с применением ИКТ для развития коммуникативных навыков. На занятиях могут быть использованы видео- и аудиозаписи со следующими заданиями для проверки понимания: ответить на вопросы, выбрать ответ или определить истинное/ложное высказывание, пересказать на русском языке, сделать по фразовый перевод, подробный перевод всей записи, расшифровку (транскрипт), написать реферативный перевод. Также студентам может быть предложено упражнение «снежный ком» и задание на по фразовое повторение за диктором, что способствует усвоению моделей иностранного языка и улучшению произношения.

В сети Интернет представлен широкий выбор видеозаписей на актуальные и интересные темы, которые могут способствовать повышению мотивации студентов. Например, на сайте TED Talks (и соответствующем канале на сайте Youtube) представлены достаточно короткие выступления, посвященные темам из самых разных областей, а лекции Mindvalley Talks посвящены саморазвитию, достижению профессиональных успехов, что может быть интересно многим студентам. На сайте Youtube также можно найти уроки для изучения лексики (например на канале Oxford Online English), грамматики, знакомства с культурой разных стран и т. д. Интересно также и то, что можно подбирать материалы с разными акцентами, темпом речи, разговорной или специальной лексикой. Хорошие учебные материалы представлены на сайтах Voice of America и BBC. Причем на этих сайтах есть новости, адаптированные для учащихся (текст и аудио). Студентам продвинутого уровня можно предложить неадаптированные новости с британских и американских информационных сайтов, а также канала euronews на сайте Youtube, на котором новости разбиты на отдельные сюжеты с названием, что облегчает подбор новостей по темам. Часто студенты хорошо воспринимают учебные записи, но с трудом понимают записи, на которых говорят естественно, быстро и/или с акцентом. ИКТ позволяют поработать и над этой стороной. Также можно просить студентов в качестве домашнего задания надиктовать текст, свой перевод или устный ответ на предложенные вопросы для отработки навыков говорения за пределами аудитории. Запись может быть переслана преподавателю по электронной почте.

Стоит отметить следующее. Важно развивать у студентов критическое мышление, чтобы они могли самостоятельно и грамотно оценивать материал, представленный в Интернете, и отбирать тот, который будет способствовать углублению знаний, а не созданию ложных убеждений и представлений, в частности, относительно культуры стран изучаемого языка, а также самого языка, разных тем. В Интернете представлено много материала для изучения русского языка, в которым есть ошибки, в том числе и на авторитетных сайтах. ИКТ позволяют углублять критическое мышление, но в том случае, если показать студентам, как оценивать материал, какие критерии применять. В некоторых случаях ошибки встречаются и в учебниках – студенты механически заучивают предложенную лексику, запоминая и ошибочные варианты. Важно показать им, как, используя ИКТ, можно проверять лексику, точность перевода, особые характеристики лексической единицы (разговорный стиль, устаревшая лексика и прочее). Важно научить студентов смотреть контекст, сочетаемость лексической единицы. Часто студенты знают слово, но не могут правильно его произносить и употреблять, подобрать глагол, определение, предлог, не знают грамматических категорий. Нужно научить их пользоваться корпусами текстов и толковыми словарями, например, на сайтах http://ozdic.com (словарь сочетаемости), https://onelook.com (толковые словари) https://www.ldoceonline.com (Longman). Произношение можно проверить (в виде транскрипции и/или аудио) на указанных выше сайтах, а названия географических объектов – в словаре Collins (https://www.collinsdictionary.com). Существуют специальные сайты для проверки произношения, и на сайте Youtube часто можно найти видеозаписи с озвучиванием имен собственных. Крайне

важно ознакомить студентов с алгоритмами поиска, а также научить критически оценивать сайты с точки зрения надежности, грамотности языка, чтобы студенты могли самостоятельно совершенствовать свои навыки.

ИКТ также позволяют моделировать ситуации, с которыми студенты могут столкнуться в дальнейшем при работе, для повышения их конкурентоспособности.

Подводя итоги, можно сказать, что «использование вербальных, графических, изобразительных, звуковых опор облегчает смысловое восприятие, разгружает оперативную память и активизирует функционирование долговременной, развивает механизм вероятностного прогнозирования и повышает мотивацию учения» [4]. Выбор ресурсов широк. Следует определить цель и подобрать в соответствии с ней нужные ресурсы. Необходимо критически оценивать материалы, представленные в сети Интернет, и научить этому студентов, а также показать им алгоритмы поиска информации в сети и подход к оценке информации.

Русский - один из важнейших языков, сыгравших значимую роль в процессе глобализации. Это наиболее распространенное средство связи во всем мире.

Внедрение информационных технологий в реальный жизни сегодня более важно, чем когда-либо прежде, так как это вызвано изменяющейся средой обучения. За последние несколько месяцев, в особенности в период пандемии, наблюдается повышенный интерес к современным информационным инструментам, помогающим в преподавании языков. Исследования уже не раз подтверждали, что информационные и коммуникационные технологии (ИКТ) играют важную роль в области преподавания русского языка как иностранного. Применение ИКТ требует определенных языковых навыков и стратегий. Внедрение ИКТ в преподавание и изучение иностранного языка влечет за собой изменение учебной программы и изменение самого процесса обучения. Следовательно, интеграция новых инструментов ИКТ, такие как ноутбук, интерактивная доска, ЖК-проектор, Интернет и социальные сети в образовательной среде помогут учащимся использовать русский язык в очень естественной, реальной коммуникативной и свободной от стресса среде изучения языка.

Что означают информационно-коммуникационные технологии (ИКТ)?

В этой статье ИКТ используются для охвата компьютерных и интернеттехнологий. Множество источников определяют ИКТ как инструменты, средства, процессы и оборудования, которое обеспечивает необходимую среду с физической инфраструктурой и услуги по генерации, передаче, обработке, хранению и распространению информации во всех формах, включая голос, текст, данные, графику и видео [1].

Некоторые примеры ИКТ: Интерактивные доски, компьютеры, программное обеспечение для изучения языков с помощью компьютера, офисные приложения (например: Word, PowerPoint, инструменты для рисования и т. Д.), Интернет - веб-сайты и загружаемое программное обеспечение, CD-ROM с коммерческими учебниками, DVD-плееры, мобильные телефоны, электронные словари, цифровые фотоаппараты и видео, информационные проекторы [3].

Интеграция ИКТ в преподавание языков.

Без сомнения ИКТ - ценный и инновационный инструмент обучения, улучшающий преподавание иностранных языков. Быстрый рост ИКТ естественным образом повлиял на все аспекты учебного процесса. Использование технологий положительно влияет на преподавание и изучение русского языка. Компьютер, Интернет, умные доски, сотовые телефоны, видеоигры, музыкальные плееры и т. Д. – все это мы можем использовать в процессе изучения языка для повышения мотивации учащихся и повышения языковой осведомленность [2]. Внедрение ИКТ

уже привело к разнообразию содержания уроков и модернизации педагогических методов. ИКТ делают уроки русского языка более интерактивными, гибкими и инновационными. Интеграция информационных технологий на уроках русского языка позволяет разносторонне мотивировать студентов, вынести обучение за пределы класса и учитывать индивидуальные различия обучающихся. Наличие большого количества аутентичных материалов, таких как изображения, анимация, аудио- и видеоклипы облегчают презентацию и отработку языка.

Что касается студентов, ИКТ повышают мотивацию. ИКТ – мощный фактор в обеспечении более интересной учебной среды, которая, в свою очередь, помогает мотивировать учащихся к самовыражению и стимулирует к улучшению результатов. Кроме того, ИКТ способствуют автономии учащихся. Инструменты предоставляют учащимся возможность взять на себя ответственность за собственное обучение. Студенты могут сами выбирать материалы, подходящие для их стиля обучения [4].

В отличии от традиционной среды обучения, ИКТ предлагает все больше возможностей для отработки знаний в реальной среде – например видеоконференции, звонки и переписки. Суммируя вышесказанное, ИКТ имеет следующие преимущества:

- Возможность легко адаптировать учебные материалы к обстоятельствам, потребности и реакция учащегося;

- ИКТ позволяет реагировать и использовать свежие новости, предлагает доступ к достоверным материалам в сети;

- Возможность комбинировать / использовать попеременно (базовые) навыки (текст и изображения, аудио и видео);

- Новизна и креативность. Уроки становятся более интересными и менее обычными, что способствует повышению успеваемости учащихся.

- Учитель может использовать разные материалы для каждого [5].

Однако во многих учебных учреждениях страны использование ИКТ на уроках иностранного языка ограничено. Это вызвано отсутствием опытных преподавателей и по большей части отсутствием технического оснащения. Выделяют три основные проблемы, с которыми сталкиваются учащиеся:

1. Отсутствие эффективного обучение [6]. Ученики не обучены пользоваться информационными платформами. Даже в современных реалиях мы наблюдаем ограниченное использование ИКТ в классной среде. Незнание приводит к потере мотивации и, следовательно, к ухудшению качества знаний.

2. Использование однотипных стилей преподавания [6]. Многие преподаватели не могут справиться с индивидуальными различиями между учащимися. Используя однотипные задания, ученики теряют интерес к предмету.

3. Ограниченное техническое оснащения

У большинства студентов отсутствует доступ к материалам ИКТ, потому что большинство из них так же необходимы и другим членам семьи (если мы говорим о домашнем обучении). Плохое качество интернет соединения или вообще его отсутствие. Все это мешает прогрессу в обучении, демотивирует и создает препятствия в познании.

В заключение можно сказать, что внедрение образовательных технологий и коммуникация в контексте преподавания русского языка обеспечивает гибкий и разнообразный набор технологических инструментов, способствует развитию навыков решения проблем учащихся, дает возможность учащимся использовать навыки более высокого порядка, развивать критическое

мышление и навыки эффективной обработки информации. Поощряет активное и независимое, автономное и совместное изучение языка, мотивирует и способствует изучению языка, повышает квалификацию учителей. Однако, интеграция ИКТ в практику преподавания языков имеет и свои ограничения. ИКТ должны быть интегрированы в обучение иностранному языку как эффективное дополнение к традиционной форме обучения.

REFERENCES:

1. Akhmedov, B. A. (2022). Analysis of the Reliability of the Test form of Knowledge Control in Cluster Education. Psychology and Education, 59(2), 403-418.
2. Муратов, К. (2021). Анализ сложноподчиненных предложений при изучении синтаксиса. Academic research in educational sciences, 2(4), 1371-1378.
3. Саиджалилова, Д. Д., Мирзаева, Д. Б. (2019). Изучение роли генетического исследования системы гемостаза в эффективности экстракорпорального оплодотворения. Медицинские новости, 7(298), 60-62.
4. Ayupova, F. M., Saidjalilova, D. D., Muminova, Z. A., Hodjaeva, D. N. (2019). The Interdependence of Fetal and Maternal Extracellular DNA in Pregnant Women with Fetal Malformations. Central Asian Journal of Medicine, 2019(3), 45-50.

GRAMMATICAL POSSIBILITIES OF CONNECTION IN THE COGNITIVE FORMATION OF ARTISTIC TEXT

Kayumova G.A.
Chirchik State Pedagogical University

Abstract: The fact is that it is necessary to study separately that, although various layers of vocabulary have been thoroughly studied in studies related to the content plan of the language, the semantics of linking verbs in English has not been studied enough. , and this, in turn, is an obstacle to the full understanding of many aspects. of linguistic facts.

Key words: text size is formed differently, stylistic analysis within the text from the point of view of cognitive linguistics, lack of works and textbooks devoted to the translation of fiction and scientific literature, including the features of English and Uzbek languages.

In the years of independence, the tasks carried out in the field of science as the priority directions of the state policy of the Republic of Uzbekistan are preparing the ground for the country to achieve great achievements in the socio-political, economic, spiritual, educational and scientific fields. As an integral part of this policy, it is also worth mentioning positive aspirations in the field of linguistics.

It is natural to study advanced languages, which are considered world languages along with Uzbek as the state language, and conduct comparative scientific research on their theoretical and practical education, which will raise the state policy on linguistics to a higher level.

Naturally, the performance of such huge functional potential tasks of the language does not affect the expansion of its grammatical construction, vocabulary composition and methodological use. The language of each field is differentiated in a certain sense, therefore, it has its own traditions and begins to have properties and characteristics that are unique to it. Ultimately, such development leads to each field having its own traditional lexical-grammatical system. Such areas will have their own vocabulary, term base and system of specific grammatical structures.

In this article, as one of the attempts to fulfill this task, the achievements in the field of language, their problems, the level of study of problems, the important theoretical aspects of foreign language learning and translation are studied, in which the synonym series of action verbs in English, connectives, auxiliary verbs and grammar in general functional-semantic, stylistic analysis of auxiliaries within the text from the point of view of cognitive linguistics is planned.

The situation that needs to be studied separately is that, although various layers of the vocabulary have been deeply studied in the studies related to the content plan of the language, the semantics of linking verbs in the English language has not been sufficiently studied so far, and this, in turn, is an obstacle to the full understanding of many aspects of the language facts. Therefore, researching these problems and finding their solution is a current problem of linguistics.

The theoretical importance of the article is that the raised topics and solutions provide an opportunity to understand the nature of certain ambiguities and problems encountered during the research of the vocabulary of the language in the form of a cognitive system, and to find their solution, and fills the gap in this regard.

The language material analyzed in the research, the method used, the conclusions drawn and the working hypothesis are explained by their usefulness in lexicology, translation theory, theoretical grammar and practical courses, oral and written speech practice, translation practice classes in the field of philology and translation, and coursework, graduation- it can also help in writing master's theses and master's theses.

Language is a mental lexical possibility formed in accordance with the social mentality of a person, and speech is a manifestation of this mental lexical possibility as a social phenomenon that serves as a basic and widely important communication - intervention, thinking tool among people.

Speech is constantly changing as a process of the speaker's use of language tools and as a result of such a process, it is also related to the use of a certain part of language capabilities for the purpose of expressing an idea. Human speech consists of a meaningful association of paradigms of language elements. Therefore, speech is a social and mental-physiological activity of a person, as well as the manifestation and use of language materials.

As noted in the literature on linguistics, language and speech can be compared in the following cases:

1. If language is the material of communication, speech is the form of communication.
2. Language is created by the nation, and speech is created by each individual.
3. The life of the language is long, it is related to the life of the people. And the life of speech is short, it exists only when it is spoken.
4. Language is a stable, static phenomenon, and speech is a moving, dynamic phenomenon.
5. The volume of language is uncertain, and the volume of speech is definite: it can be in the form of text. Accordingly, the size of the text is also formed differently: minimal text (such as a reference, telegram, application biography, decision, letter, power of attorney, explanatory letter, newspaper report, announcement), maximal text (story, short story, epic, poem, novel, dramatic work) etc.

According to their structure, the texts consist of a phrase, a sentence, a complex syntactic unit, a paragraph, a section, a part, a chapter, and a clause. The issue of studying the grammatical relations formed in these units, in particular, the possibilities of meaning and form of linking verbs, has been relevant in English linguistics for a long time.

We are a witness that the achievement achieved in the field of science and technology or the scientific discovery made in one country does not remain within this territory, but is mastered and studied

by representatives of another nation across the borders. In this case, language and translation come into play as a first-class tool. In other words, any translation, especially the translation of English fiction and scientific literature, also creates the need to exchange information, understand reality and influence it.

So, at this stage of society's development, we are on the one hand directly relying on linguistics, especially translation studies. Because it is during the process of translation that exchange of information, mutual cooperation, communication occurs, or a certain concept that does not exist in the Uzbek people is named.

So, solving the problem in some way depends directly on the translator. Especially when English-Uzbek scientific dictionaries have not yet been created in the relevant fields, the translator's responsibility in this regard increases even more. Because if the term used in translations correctly expresses a certain meaning, it is not only the translator's achievement, but also the entire terminological system. However, if the term used in the translation expresses the concept incorrectly and it is not explained based on the grammatical laws of the Uzbek language, it will be an obstacle to the activities of the users of the term. For example, at the beginning of our century, the suffix -lash (-sizing), which was used to form the determining part of the compound terms, could no longer justify itself. Attempts to correct this obvious mistake today cause objections: this form has been absorbed into the Uzbek language, and it has led to the emergence of questions such as whether there is a need to try to correct it, whether it is better to continue using it.

Most of these terms are expressed in translated works and original literature published in Uzbek. However, in these sources, English and Russian scientific terms are expressed in such a variety of different ways that as a result, lexical semantic phenomena such as synonymy, polysemy, homonymy took root in the scientific terminology of the Uzbek language; writing the terms in any form is rampant.

The above-mentioned opinions and circumstances determine the importance of the chosen direction and the general description of our work to a certain extent.

List of used literature

1. Abramov B.A. Nauchno-technicheskaya literatura kak odno iz sfer funktsionirovaniya zyzykovoy sistemy - M., 1973, 183 p.
2. Aksenenko I. Predlogi angliyskogo yazyka - M., 1956, 210 p.
3. Apolova M.A. Specific English - M., Mej.otn., 1977, 190 p.
4. Budagov R. A. Human and ego language. M. 1974.
5. Boronov J., Hoshimov O'. Ismatullaev H. English grammar.

ТАЪЛИМДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ

Куралов Юлдаш Абдуллаевич
Чирчиқ давлат педагогика университети, Ўзбекистон,
y.kuralov@cspi.uz

Аннотация. Мақолада олий таълим ўқув жараёнига ахборот-коммуникация технологияларининг таъсири тадқиқ этилган. Олий таълимни 2030 йилгача ривожлантириш Концепциясидаги стратегик вазифалардан келиб чиқиб, ўқув жараёнини ташкил этишнинг замонавий шакллари ва рақамли технологиялари имкониятлари таҳлил қилинган. Мақолада илгари сурилган ғояларнинг мақсади – АКТ имкониятларидан самарали фойдаланиб, таълим сифатини оширишдир.

Калит сўзлар: олий таълим, ахборот-коммуникация технологиялари, рақамли технологиялар, таълим сифати ва самарадорлиги, интернет.

Кириш

Кириш Бугунги кунда келажакнинг рақамли саноатини яратиш, инсон капиталини ривожлантириш даражасини ошириш орқали мамлакатни рақамли трансформациясини ишга туширишни, таълимда тезкор суръатларда рақамли ўзгартиришни талаб қилади.

Бугунги кун аудиториялари ўн йил аввалгиларидан жуда катта фарқ қилади ва синф хоналари компьютерлар, iPad, планшетлар, смарт-доскалар ва бошқа турдаги таълим технологиялари билан жиҳозланган. Дунёнинг бошқа жойларида бўлгани каби Ўзбекистонда ҳам рақамли авлоднинг етти экранли авлоди - телевизор, компьютер, планшет, таблет, фаблет, смартфон ва смартсоатлари пайдо бўлди. Бундай зич рақамли муҳитга эга бўлиш ва у билан доимий ўзаро муносабат натижасида бугунги кун талабаларининг фикрлаши ва ахборотларга ишлов бериш жараёнлари олдинги фикр юритиш ва ахборот жараёнларидан тубдан фарқ қилади. Рақамли авлод ота-оналаримиз ўрганган услубда ўқитилиши мумкин эмас ва бўлмаслиги ҳам керак. Бу авлодни ўқитишда қора доска ва оқ бўрдан фойдаланиш мумкин эмас. Қора доскани оқига ва бўрни маркерга ўзгартириш ҳеч нарсани ўзгартирмайди, яъни замонавий талабаларни билим олишга ва меҳнат бозорида муваффақиятга эришиш кўникмаларини ривожлантиришга ундаш усули бўла олмайди.

Ахборот ва коммуникация технологияларига асосланган инновацион таълим технологиялари ва дидактик моделларни оммавий ва самарали қўллаш орқали таълим тизимини рақамли авлодга мослаштириш зарур. Шу билан бирга, таълим жараёнида тадқиқотга асосланган ёндашувдан фаол фойдаланиш лозим ва бу билан илмий тадқиқотда талабаларнинг кўникмаларини ривожлантириш ва IT- компетенцияга асосланган ижодий қобилиятларини ва ижодий фикрлашларини шакллантириш мумкин. Ахборот ва коммуникация технологиялари – таълим тизимидаги барча муаммоларга ечим эмас, балки рақамли авлод учун маърузалар ва семинарларни маълумотларга бой ва интерактив қилиб амалга ошириш воситасидир. Шуни ҳам таъкидлаб ўтиш лозимки, ўқитувчилар талабаларнинг эҳтиёжларига йўналтирилган интерфаол ўқув жараёнида асосий ролни сақлаб қолади.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 5 октябрдаги «Рақамли Ўзбекистон — 2030» стратегиясини тасдиқлаш ва уни самарали амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПФ-6079-сон фармонида “олий таълим тизими учун электрон таълим ресурсларини янада такомиллаштириш, шунингдек, ички ва жаҳон таълим ресурсларидан фойдаланишни таъминлаш” [1], 2019 йил 8 октябрдаги “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида” ПФ-5847-сон фармонида “таълим жараёнига рақамли технологиялар ва замонавий усулларни жорий этиш, рақамли технологиялар асосида индивидуаллаштириш, масофавий таълим хизматларини ривожлантириш, вебинар, онлайн, «blended learning», «flipped classroom» технологияларини амалиётга кенг жорий этиш” [2] каби вазифаларнинг белгиланиши эса мазкур йўналиш доирасида қатор ишларни амалга оширишни тақозо этади.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили

Мамлакатимиз олий таълим тизимини рақамлаштириш, ўқув жараёнига замонавий ахборот-коммуниация технологияларини жорий этиш, улар орқали талабаларга замонавий билимларни бериш, компьютер саводхонлигини ошириш бўйича бугунги кунга қадар қатор илмий тадқиқотлар олиб борилган. Жумладан, Академик С.С.Гулямов ҳамда доцент М.Абдуллаев томонидан олий таълим тизимини рақамлаштириш, рақамли иқтисодиёт технологиялари бўйича янги йўналишлар

ва фанларни жорий этиш, булутли технологиялардан фойдаланиш орқали таълим тизимини ислоҳ қилиш, ўқитишда замонавий усуллар, жумладан интерактив доскалар ҳамда планшетлардан самарали фойдаланиш, суниъий интеллект технологияларини қўллаш [3], талабаларга масофавий таълим беришда рақамли технологиялардан фойдаланишнинг зарурати, афзалликлари ва масофавий таълим соҳасидан фойдаланиш бўйича статистикалар келтирилган ҳамда рақамли технологиялардан фойдаланиш ва масофавий таълимнинг янги авлод тизимларини жорий этиш лозимлиги, масофавий таълим тизими орқали янги кўникмаларни ёки мавзуга оид материалларни ўрганиш тезроқ, осонроқ ва арзонроқ эканлиги атрофлича ёритиб берилган. Шунингдек, мамлакатимизда масофавий таълимни рақамли технологиялардан фойдаланган ҳолда самарали йўлга қўйиш борасида тўсқинлик қилаётган муаммолар ва уларни ечиш бўйича тадқиқотлар олиб борилган [4].

С.Аллаярова томонидан Ўзбекистонда олий таълим ўқув жараёни сифати ва самарадорлигини оширишда ахборот-коммуникация технологияларининг ўрни, таълим жараёнида ахборот-коммуникация технологиялари ва илғор педагогик технологияларнинг бир-бири билан тақозоланганлиги, соҳанинг истиқболли тенденцияларига нисбатан олиб борилаётган ислоҳотлар динамикасининг таҳлилига эътибор қаратилган ҳамда ўқув жараёнини ташкил этишнинг замонавий шакллари ва рақамли технологиялари имкониятлари таҳлил қилинган [1].

Анъанавий таълимнинг кўплаб муаммоларига масофали таълим, онлайн курслар, мобиль, электрон таълим манбалари ечим топиб бермоқда. Дунё эътироф этган айрим олим-тадқиқотчиларнинг илмий натижаларини келтириб ўтиш ўринли. Дэвид Франклин Нобл фан, таълим ва технология тарихчиси сифатида масофали таълим имкониятлари, унинг ютуқ ва камчиликларини тадқиқ этган [3].

Яна бир технолог олим Боб Джонстон фан – техника тараққиёти бўлган ҳар қандай натижаларга чеклов қўйиш эмас, балки улардан самарали фойдаланиш лозим[2] дейди. Унинг асосий ғояси – замонавий таълим ёшларнинг IT технологияларига қизиқишини тўсиши керак эмас, балки уларга бу воситалардан рационал фойдаланишни ўргатиш мақсадга мувофиқ эканлигида намоён бўлади. Биз ҳам Боб Джонстоннинг ёндашувини қўллаб қувватлаймиз. Чунки ёшлар замон янгиликлари, ютуқлари воситасида ўзларининг ҳаётий мақсад ва позицияларини белгилайди. Фан, илм орқали ўз ҳаётларини яратдилар.

Келтириб ўтилган муаллифларнинг тадқиқотларида АКТнинг таълим тизимига татбиқ этилишидаги ижобий ютуқлар мустақил таълим орқали амалга ошиб, таълим олувчиларнинг билим олиш, касб ўрганишга онгли ёндашувини талаб қилиши эътироф этилган. Биз ҳам уларнинг фикрларини қўллаб-қувватлаб, ҳар қандай юқори технологиянинг мавжудлиги агар унга онгли (мақсадли) ёндашилмаса давр учун керакли шахсни тарбиялай олишга ҳисса қўша олмаслигини таъкидлаймиз. Инсонлар ахборот-коммуникация технологияларининг мақсадга эришиш йўлидаги восита эканлигини доим эътиборда тутишлари лозим.

Тадқиқот методологияси Мазкур мақолада ёритишда сўнгги йилларда таълим тизимига АКТ ва инновацион ёндашувларни татбиқ қилиш бўйича олиб борилаётган тадқиқотларни таққослама таҳлил қилиш, муаммоларни аниқлаш, кузатувларни амалга ошириш, ҳамда таълим жараёнига татбиқ этилиши лозим бўлган рақамли технологиялар бўйича илмий асосланган таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқиш ҳисобланади.

Таҳлил ва натижалар

Ижтимоий тузилмаларда АКТни қўллаш бўйича жаҳон тажрибаси ҳақида сўз кетганда 2005 йилдан буён ҳар йил якунида бутун дунёда электр-алоқалар (АКТ)дан фойдаланиш

кўрсатгичларини таҳлил қилиб борувчи Бутунжаҳон телекоммуникациялари (АКТ) индикаторлари Симпозиуми (World telecommunication/ICT indicators symposium (WTIS) [2] фаолияти ҳақида тўхталиб ўтиш муҳим. Симпозиум Швециянинг Женева шаҳрида жойлашган Бутунжаҳон электралоқалар бюроси ва Электралоқаларнинг халқаро бирлашмаси ташаббуси билан 2018 йилда ўн олтинчи марта ўтказилди. Симпозиумнинг асосий мақсади – бутун дунёда электр алоқаларнинг барча турларини таъминлашга хизмат қиладиган АКТдан фойдаланиш рейтингини аниқлашдан иборат. Тадқиқот натижалари географик худудлар кесимида ўрганилган бўлиб унга кўра 2019 йил охирига келиб дунё аҳолисининг 51,5 фоизи, яъни 3,9 миллион киши интернетдан фойдаланган[9]. Симпозиум хулосаларида Ўзбекистонда ижтимоий-иқтисодий соҳага АКТни татбиқ этилиши бўйича рақамлар келтирилган. Рақамлар юртимизда АКТдан фойдаланиш имкониятлари ўсаётганлигини, бироқ бошқа ривожланаётган давлатларга нисбатан бу ўсишнинг анча пастлигини кўрсатмоқда[10]. Бу кўрсатгичларнинг талаб даражасида эмаслигига таъсир этувчи бир қанча омиллар мавжуд. Булар қаторида, республикамизда интернет тезлиги, нархи ва бошқа муҳим хусусиятлари талаб даражасида эмас. Бу эса, молиявий имкониятлар, мавжуд моддий-техник қурилмаларнинг сифати ва сони аҳоли эҳтиёжлари, замон талабларига жавоб бера олмаётганлигига бориб тақалади. Шунга қарамай, таълимга АКТни татбиқ қилиш, имкониятларини кенгайтириш ва оммалаштириш давом этмоқда.

Тадқиқотчиларнинг эътироф этишича, давлатни ривожланиши учун таълим соҳасидек бирор бир соҳа муҳим бўла олмайди. Ўзбекистон Республикаси Олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясида таълим жараёнига рақамли технологиялар ва замонавий усулларни жорий этиш бўйича бир нечта тадбирларнинг амалга оширилиши кўзда тутилган [2]. Жумладан, таълим жараёнларини рақамли технологиялар асосида индивидуаллаштириш, масофавий таълим хизматларини ривожлантириш, вебинар, онлайн, «blended learning», «flipped classroom» технологияларини амалиётга кенг жорий этиш[2] масалаларига тўхталиб ўтилган. Маълумки, «blended learning», «flipped classroom» технологиялари ўқув жараёнини ташкил этиш шакллари бўлиб, унда талабанинг креатив ва тизимли фикрлаш, мустақил қарор қабул қила олиш, илмий фаолиятни ташкил этишга оид кўникма ва малакаларни шакллантирувчи жиҳатлар мавжуд. Шу билан бирга, ўқитишнинг бу шакллари мустақил таълимга асосланган бўлиб, унда шахсни ўз-ўзини ташкиллаштира олиш, ривожланишдан тўхтамаслик, мақсадларини аниқ белгилаш, истиқболини кўра олиш кўникмаларини шакллантиради. Ривожланишнинг ҳозирги тенденциялари инсоннинг узлуксиз таълим (Life longing education) олишини талаб қилмоқда. Бу учун инсон-тадқиқотчи бўлиши лозим. XXI асрдаги тадқиқотчиликнинг муҳим хусусиятлари қуйидагиларда намоён бўлади:

– ахборотни яратиш;
– ахборотни қидириш;
– ахборотни саралаш;
– ахборотни ўзлаштириш.

Юқоридаги «blended learning», «flipped classroom» технологияларининг тўғри ва ўз ўрнида қўлланилиши олий таълим субъектларини айнан шу малака ва кўникмаларини шакллантиришга ва ривожлантиришга хизмат қилади. Бу технологиялар АКТсиз самарали амалга ошмайди. Шу жиҳатдан ҳам, олий таълимда профессор-ўқитувчи ва талабанинг АКТ компетецияси алоҳида ўринга эга.

Ахборот коммуникация технологияларининг ривожи электрон таълимнинг пайдо бўлишига сабаб бўлди. Электрон таълим (инглизча Electronic Learning, қисқача E-Learning) – ахборот ва

электрон технологиялари воситасида таълим олиш демакдир. ЮНЕСКО электрон таълимга қуйидагича таъриф беради: E-Learning – интернет ва мультимедиа ёрдамида таълим олишдир.

Электрон таълим олиш қуйидагиларни қамраб олади:

● телевизор, DVD, мобиль телефон, шахсий компьютер ва бошқа воситалардаги электрон материаллар билан мустақил ишлаш;

● масофавий мулоқотга киришиб ҳудудий (минтақавий) жиҳатдан узоқда жойлашган эксперт (ўқитувчи)лардан маслаҳат, йўналиш ва баҳо олиш;

● виртуал таълим олиш фаолиятини йўлга қўйган ижтимоий тармоқлар фойдаланувчилар жамоаларини яратиш;

● электрон ўқув материалларини ўз вақтида ва кун давомида етказиб бера олиш (электрон ўқув материаллари стандартлари, масофадан ўқитишнинг махсус воситалари) ва ҳоказо. Келтирилган «blended learning», «flipped classroom» технологиялари электрон таълимни ташкил қилиш воситаларидан биридир.

Хулоса ва таклифлар

Умуман олганда, олий таълимга АКТни татбиқ қилиш доирасини кенгайтириш – давр талаби. Бутунжаҳон экспертларининг эътирофича, истиқболда IT мутахассисларига эҳтиёж ортиб боради. Шу боис, ҳам давлатимиз раҳбари 2020 йил 24 январдаги Олий Мажлисга Мурожаатномасида “Бир миллион дастурчи” лойиҳасини амалга ошириш таклифини илгари сурди. Шундай экан, биз ҳам жаҳон тараққиётидан узилмаган ҳолда, мавжуд камчилик ва тўсиқларга қарамасдан АКТни татбиқ этиш орқали талаб юқори бўлган малакали кадрлар етиштиришга ҳаракат қилишимиз керак. Юқоридагилардан келиб чиқиб, қуйидаги таклифларни билдирамиз: – таълим олиш, касб-ҳунар ўрганиш йўлида замон билан бирга қадам ташлаш, техноген ютуқлардан ортда қолмасликни таъминлаш учун юртимизнинг барча фуқароларида ахборот-коммуникация технологиялардан фойдаланиш компетенцияларини оммавий ривожлантириш зарур; – республикамиздаги ҳар бир оилада камида биттадан ноутбук бўлишига эришиш лозим. Бу таклиф биринчи келтирилган таклифимизнинг амалга ошишига замин яратади. Ота-оналарнинг ушбу ишни амалга оширишда масъулиятларини ҳис этадиган вақтлари келди деб ўйлаймиз. Зеро, таълим, билим олишга сарфланган инвестиция ҳар доим ўзини оқлайди; – олий таълим тизимида илмий-педагогик фаолият олиб бораётган намунали профессор-ўқитувчиларнинг ахборот–коммуникация технологияларидан самарали фойдаланиш, хусусан, таълим беришдаги инновацион ёндашувлари, ижодкорлигини қўллаб-қувватлаш, шундай иқтидор кузатилганда уларга ўқув машғулотларини ташкил этишда эркинлик бериш, юқори натижадорлик кузатилганда рағбатлаштиришни жорий этиш; – ҳар бир олий таълим муассасалари (чекка ҳудудлардаги филиаллар ҳам) ички имкониятларидан келиб чиқиб ўқув жараёнини ташкил этишда ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланишнинг самарали усул ва воситаларини амалиётга татбиқ этишни йўлга қўйиш лозим. Бунда ёш, изланувчи-тадқиқотчилар учун локал муаммоларни ечишга қаратилган стартап, инновацион лойиҳалар танлови каби тадбирларни мунтазам ташкил этиш, уларни қўллаб-қувватлашни ташкил этиш мақсадга мувофиқ.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Kuralov, Y. A., (2020). Development Of Geometric Creativity Of Secondary Scholl Students By Computer. International Journal of Scientific & Technology Research - (IJSTR) Volume-9 Issue-2, February 2020 Edition, 4572-4576.

2. Kuralov, Y. A., Makhmudova, D. M., (2020). METHODOLOGY OF DEVELOPING CREATIVE COMPETENCE IN STUDENTS WITH PROBLEMATIC EDUCATION. European

Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. 8 No. 4, 2020, Part IIISSN 2056-5852, 142-146.

3. Абдуллаева, У. Т. (2022). Умумий ўрта таълим мактабларида қардош халқлар адабиётини қиёсий ўқитишнинг илмий - назарий асослари. Globallashuv davrida tilshunoslik, 1(5), 272-274.

4. Абдуллаева, У. Т. (2021). Туысқан халықтар әдебиетін оқыту. Современный образовательный потенциал и достижения, 1(3), 9-11.

5. Абдуллаева, У. Т. (2021). Мектеп оқушыларына еліктеу сөздер туралы түсінік тақырыбын өтуде резюме технологиясын қолдану. Кластер педагогического образования проблемы и решения, 1(2), 1181-1183.

МУСИҚА ТАЪЛИМИДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРГА БЎЛГАН ЭҲТИЁЖ

Мамиров Мансуржон
Ўзбекистон давлат санъат ва маданият институти

Ўзбекистон мустақилликка эришганидан сўнг унинг маънавий, иқтисодий ва ижтимоий ривожланиши учун рақамли технологиялардан фойдаланиш учун кенг йўллар очилди. Мустақилликнинг биринчи кунидан бошлаб, Республикамизнинг мусиқа соҳасини техник қайта қуроллантириш, замонавий техника ва технология билан таъминлаш ҳамда халқаро замонавий талабларга жавоб берувчи рақамли технология ва компьютерли алоқа тизимини ривожлантириш долзарб масалалардан бири бўлиб қолди.

Ўзбекистон ҳамдўстлик давлатлари орасида биринчилардан бўлиб рақамли технологияларнинг яхлит давлат сиёсатини амалга оширишга асос солди. Мамлакатимизни рақамли технологиялар асосида ахборотлаштириш муаммосига ҳукуматимнз алоҳида эътибор қаратмоқда. Хусусан, Вазирлар Маҳкамасининг 2002 йил 6 июндаги «Компьютерлаштиришни янада ривожлантириш ва ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш чора тадбирлари тўғрисида»ги қарорлари қабул қилинди. Шу муносабат билан республикамизда мусиқа таълими муассасалари компьютер техникаси ва электрон ўқув қўлланмаларининг янги авлоди билан жиҳозланишига эътибор берилди.

Бугунги кунда мамлакатимизда рақамли технологиялардан мусиқа таълимида фойдаланиш, ривожлантиришнинг асосий йўналишларидан бири бўлиб қолмоқда. Мустақиллик йилларида мавжуд телекоммуникация хизматларининг ишончлилигини ва сифатини ошириш ҳамда замон талабларига жавоб берадиган рақамли технологияларни ҳаётга татбиқ этиш борасида катта ишлар қилинмоқда. Бутун Республика миқёсида илғор коммуттацион ускуналар ўрнатилиб, ишга тушурилди, тезкор оптик толали алоқа линиялари ётқизилди. Тармоқдаги бундай ўзгаришлар аниқ стратегияга эга. Зеро, соҳа жадал живожланиб бормоқда.

Мусиқа таълими ва тарбиясининг асосий мақсади ўқувчиларда мусиқа санъатини гўзаллик қонуниятларини рақамли технологиялар асосида ўргатиш малакасини шакллантириш ва уларда замонавий мусиқа маданиятини таркиб топтиришдан иборатдир.

Шундай экан мазкур мақсад ўқитувчи олдига ўқувчиларда мусиқавий – бадиий дид ва ахлоқий эстетик ҳис – туйғуларни таркиб топтириш: Ижодий қобилятларини ривожлантириш, мусиқа санъатига нисбатан қизиқиш ва уларнинг мусиқа фаолиятида бадиий эҳтиёжини кучайтириш, мусиқа саводхонлиги маданиятини шакллантиришда рақамли технологиялардан фойдаланиш, мусиқа – давр, ҳаёт, инсон ҳис-туйғулари ва унинг орзу умидлари ифодаси эканлиги

ҳақида тушунча ҳосил қилиш каби қатор вазифалар қўяди. Мактабдаги мусиқа фанлари болани соғлом, ҳар томонлама камол топиб шаклланишини таъминлайди, унда ўқишга интилиш ҳиссини уйғотади, уни мунтазам таълим олишга тайёрлайди. Мусиқий тарбияни рақамли технологиялар ёрдамида ривожлантириш учун қуйидагиларни амалга ошириш лозим бўлади:

- малакали тарбиячи ва педагог кадрларни рақамли технологиялардан фойдалана олиш компитенциясини шакллантириш;

- мусиқий тарбиянинг самарали психологик-педагогик услубларини рақамли технологиялар ёрдамида излаш ва жорий этиш;

- болаларни оилада тарбиялашни ташкилий, психологик, педагогик ва услубий жиҳатдан таъминлашни рақамлаштириш;

- замонавий ўқув-услубий қўлланмалар, техник воситалар, ўйинчоқлар ва ўйинлар яратиш ҳамда уларни ишлаб чиқаришда рақамли технологиялар имкониятларидан фойдаланиш;

- болаларни халқнинг бой маданий-тарихий мероси ва умумбашарий қадриятлар асосида маънавий-ахлоқий жиҳатдан тарбиялаш учун рақамли технологиялардан фойдаланиш учун шарт-шароитлар яратиш.

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, агар “Мусиқа маданияти” дарсларининг “рақамли технологияларни қўллаш” жараёни талаб даражасида шакллантирилса, ўқувчиларда мусиқий диднинг ва жисмонан соғломлиги шаклланишининг самарадорлиги ошади. Шу жараён орқали бизнинг миллий мусиқа бойлигимиз, мумтоз қўшиқ куйларимиз келгуси авлод онгига чуқур сингиб бориши амалга ошади.

Адабиётлар

[1]. Н.А.Гулбаев, Ж.Ғ. Абдураимов А.Н. Ўришов. “ Ахборот - коммуникация технологияларининг таълимни инновацион бошқаришдаги ўрни “. “Янги Ўзбекистонда ислоҳотларни амалга оширишда замонавий ахборот- коммуникация технологияларидан фойдаланиш” мавзусидаги Халқаро илмий-амалий конференция илмий мақолалар тўплами. 27-29 октябрь. 2021 йил. Андижон.

[2]. Гулбаев Н.А., Куралбаева А.Т., Гулбоева Д.З. “ “Ахборот тушунчаси” мавзусини ўтишда педагогик технологиялардан фойдаланиш “ **Таълим сифати самарадорлигини оширишда халқаро тажрибадан фойдаланиш: муаммо ва ечимлар** мавзусидаги халқаро илмий-амалий офлайн/онлайн конференция материаллари тўплами, 2-том, 2021 йил 19 октябрь (Ҳарбий фанлар доктори, профессор, полковник С.С.Абдурайимовнинг умумий таҳрири остида). – Чирчиқ.: Чирчиқ ОТҚМБЮ, 2021.

“ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ” ФАНИНИ ЎҚИТИШДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ЎРНИ

Н.А.Гулбаев
Тошкент давлат аграр университети доценти
А.Ш.Курбанова
Тошкент давлат аграр университети талабаси

Республикамизда кадрлар тайёрлаш миллий дастурини амалга оширишда, қишлоқ хўжалиги тармоқларига АКТ соҳасида чуқур билимга эга мутахассисларни тайёрлаш мухим масалалардан биридир. Ахборот технологиялари қишлоқ хўжалиги жараёнларининг режалаштиришга, бошоратлашга, таҳлил қилишга ва моделлаштиришга боғлиқ катта миқдордаги масалаларни ечишда мухим ёрдам беради. Ахборотларни йиғиш ва қайта ишлашнинг юқорисамарадор

технологиялари, ишлаб чиқариш жараёнларини координация қилиш йўли билан мақсадга эришишнинг ускунавий воситаси бўлиб амалда қўлланилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 3 июлдаги “Ўзбекистон Республикасида рақамли иқтисодиётни ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-3832-сон қарори қабул қилиниб, давлат бошқарув тизимини замонавий ахборотқоммуникация технологиялари асосида янада такомиллаштириш, рақамли иқтисодиётни жорий этиш ва ривожлантиришни таъминлаш бўйича шарт-шароитларни яратиш мақсадида ушбу қарор билан Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Лойиҳа бошқаруви миллий агентлиги рақамли иқтисодиётни жорий этиш ва ривожлантириш соҳасида ваколатли орган этиб белгиланди ва унга бир қатор вазифалар юклатилган [1].

Ушбу қарорда белгиланган вазифаларни амалга ошириш мақсадида Тошкент давлат аграр университети ўқув жараёнида рақамли технологиялардан фойдаланиш масаласи энг долзарб масалалардан бири бўлиб турибди. “Қишлоқ хўжалигида ахборот технологияларидан фойдаланиш” фани юқорида зикр этилган вазифаларни бажаришда алоҳида аҳамиятга эга бўлган фанлардан биридир.

Ушбу фан талабаларга қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини режалаштириш ва самарали бошқаришда аҳборот базаларидан ва замонавий аҳборот техҳологияларидан фойдаланиш кўникмаларини эгаллашга имкон беради. Фанни ўқитишдан асосий мақсад: талабаларда қишлоқ хўжалигида ахборот технологияларни қўллаш хақида тассавурини шакллантириш, ўз касбий фаолиятида қўллаши учун фаннинг назарий асосларини ўзлаштириш ва амалий янгиликларни олиш ҳамда замонавий таълим ва ахборот технологиялар асосида узлуксиз ўзининг касбий махоратини мустақил ошириб боришдир. Ахборот технологиялари фанининг вазифаси – компьютернинг техник ва дастурий воситаларида ишлашни ўргатиш. Ахборот технологиялари ва тизимлари, ахборот коммуникация технологиялари имкониятларидан фойдаланиш ва унда ишлаш кўникмаларини мустахкамлашдир.

«Қишлоқ хўжалигида ахборот технологиялари» фани машғулотлари маъруза ва амалий машғулотлар тарзида олиб борилади. Маъруза машғулотларини ташкил этишда қуйидаги мавзуларни тавсия этишимиз мумкин.

- «Қишлоқ хўжалигида ахборот технологиялари» фани мақсади ва вазифалари, ахборотнинг назарий асослари;
- Қишлоқ хўжалигида ахборот жараёнларининг техник ва дастурий таъминоти ва уларнинг ривожланиш жараёнлари;
- Қишлоқ хўжалиги масалаларини ечишда амалий дастурлардан фойдаланиш;
- Қишлоқ хўжалигида компьютер графикаси ва дизайн;
- Қишлоқ хўжалигида дастурлаш асослари, C++ дастурлаш тилидан фойдаланиш асослари;
- Ахборот тизимлари, уларнинг қишлоқ хўжалиги жараёнларини бошқаришдаги ўрни;
- Қишлоқ хўжалигида маълумотлар базалари ва уларни бошқариш тизимларидан фойдаланиш;
- Қишлоқ хўжалигида маълумотлари билан ишлашда тармоқ технологиялари;
- Қишлоқ хўжалигида Web технологиялар;
- Қишлоқ хўжалигида электрон бошқарув тизими;
- Қишлоқ хўжалигида ахборот хавфсизлиги ва ахборотларни химоялаш усулларидан фойдаланиш.

Бошқарув тизимини ўз вақтида ахборотлар билан таъминлаш бошқарув жараёнида қабул қилинадиган қарорларнинг белгиланган муддатда бажарилишига имкон беради. Корхона ва ташкилотларнинг фаолияти тўғрисидаги ахборотларнинг юқори бошқарув поғоналарига узатилиши ва унинг ташкилий тизими орасидаги маълумотларни айланиб юриши ахборот технологияси ёрдамида амалга оширилади. Ахборотлар керакли қарор қабул қилиш учун зарур бўлади. Бошқарув тизимини ахборотлар билан таъминлаш – барча вазифалар ичида энг муҳимларидан бириҳисобланади. Чунки, бошқарув тизимининг самарадорлиги ахборотлар таъминотига кўп жиҳатдан боғлиқдир.

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш лозимки, қишлоқ хўжалигини бошқаришда рақамли технологиялардан фойдаланиш масаласи ҳар доим долзарб бўлиб қолаверади.

Адабиётлар

[1]. Н.А.Гулбаев “Tariximizni o‘rganishda axborot texnologiyalarining o‘rni”. “Zamonaviy axborot texnologiyalari va ta’lim tizimini rivojlantirish istiqbollari” xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallar to’plami T.2023 йил.

[2].Ж.Ғ.АБДУРАИМОВ, М.И.УББИНИЯЗОВ., Н.А.ГУЛБАЕВ. **“**Ўқитувчиларнинг электрон таълим ресурслари ва платформалари учун ёрдамчи материаллар”. Монография.Т. 2023 йил.

ИНГЛИЗ ТИЛИ ЎҚИТУВЧИСИ КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ ОШИРИШДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЛАРНИНГ ЎРНИ

М.Х.Нурматова
Тошкент давлат аграр университети Тиллар кафедраси катта ўқитувчиси
Н.Х.Сулаймонова
Тошкент давлат аграр университети Тиллар кафедраси ўқитувчиси

Ҳозирги кунда ҳар қандай мамлакатнинг кучи унинг соҳаларга рақамли технологияларни жорий этиш каби интеллектуал салоҳияти билан белгиланади. Салоҳиятга эса турли йўллар билан эришиш мумкин. Ўзбекистонда бевосита ўзимизга хос, ўзимизга мос бўлган, такрорланмас буюк тарихимиз, анъаналаримизга асосланган ва шу билан бирга рақамли технологиялардан амалда фойдалана олиш талабларига жавоб бера оладиган кадрлар тайёрлаш миллий модели яратилмоқда.

Моделнинг асосий хусусиятларидан бири – бу хорижий тилларни рақамли технологиялар асосида пухта эгаллайдиган, Ватанимизнинг халқаро андозалардаги тараққиётини таъминлай оладиган, дадил, мустақил тафаккурли, малакали, билимли ва инсоний сифатларга эга бўлган мутахассис кадрларни тайёрлашдан иборат.

Шу боис, талабалар учун рақамли технологиялар имкониятларидан фойдаланиб, янги ўқув дастурлар, ўқув қўлланмалар, ҳамда дарсликлар яратиш албатта, профессор-ўқитувчилар зиммасига юклатиладиган катта вазифаларидан бири бўлиб турибди.

Рақамли технологиялар асосида яратилган ҳар бир қўлланманинг асосий вазифаларидан бири бу талабаларнинг хорижий тилларга бўлган қизиқишини кучайтириш, инглиз тилида мутахасиссликка оид матнларни ўқиб тушуна олишга, берилган сўз ва сўз бирикмаларни мустақил луғат орқали таржима қилишга, грамматик мавзуларни ўзлаштириш ва машқларда мустаҳкамлашга қаратилган бўлиши лозим.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги «2022 — 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида»ги ПФ-60-сон Фармонига мувофиқ, рақамли технологияларидан таълим соҳасида фойдаланиш бўйича янги босқичга олиб чиқиш бўйича устувор вазифалар белгилаб берилган.

Бугунги кунда бутун жаҳон интернет тармоғида энг кўп ахборот алмашинадиган тил инглиз тили бўлиб, у асосий маълумот алмашинувининг 55 фоизини эгаллаган. Кейинги ўринларда испан ҳамда рус тиллари туради. Ўзбек тилидаги маълумотларнинг камлиги эса шу тилда сўзлашувчи ижтимоий тармоқ фойдаланувчиларига ўзларига керакли маълумотни топишига тўсқинлик қилади. Ўз навбатида бугунги глобаллашув замонида рақамли эркинлик кўрсаткичларига ҳам салбий таъсир кўрсатмоқда.

Ҳозирги кун талаби, инглиз тилини ўрганиш ва интернет тармоқларида ўзбек тилидаги сифатли маълумотлар миқдорини кўпайтиришнинг энг самарали усулларидан бири бу, википедияда ўзбекча мақолалар сонини кўпайтиришдан иборат. Сабаби, википедия кўп тилли, эркин, интернет энциклопедияси ҳисобланиб, у кўнгиллилар жамоаси томонидан очиқ ҳамкорлик асосида юритилади. Википедия бугунга келиб, энг катта ва энг кўп мурожаат қилинадиган маълумотлар манбасига айланган. Маълумот жойлашнинг афзалликларидан бири ахборотнинг барча тилларга уланишидир. Бу эса ўзаро маълумот алмашинувининг самарали кечишини таъминлайди. Рақамли технологиялар асосида инглиз тилини тезда ўрганиш имконияти яратилади. Айниқса, кундалик долзарб масала бўлган ўзбекча википедиялар сонини оширишда рақамли технологиянинг аҳамияти жуда катта. Жумладан, ўзбекча википедиядаги мақолалар чет тилларига таржима қилинади. Бунда мақолалар камида инглиз, рус, испан, немис ва француз тилларига таржима қилиниши мумкин. Шу билан бирга, ушбу мақолалар тегишли тиллардаги википедияларнинг администраторлари томонидан тасдиқланиши ҳам мумкин.

Тил бизни тўғридан-тўғри миллий тарихимиз, аждодларимиз маданий ва адабий ютуқлари билан боғлайди. Инглиз тили рақамли технологиялар, туризм, молия сектори ва бошқа кўплаб соҳаларда глобал тилга айланди. Инглиз тилини билиш меҳнат бозорига кирадиган ҳар қайси ёш авлод учун катта афзаллик туғдиради. Барчамизга маълумки, Ўзбекистон тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларга йўл очиб берди ва рақамли технология соҳасини ҳам ривожлантирмоқда. Сўнгги икки йил мобайнида Ўзбекистон университет ва мактабларида меҳнат қилиб келаётган инглиз тили ўқитувчилари, Фулбрайт инглиз тили ўқитувчилари ва инглиз тили мутахассислари сонини 3 дан 18 гача оширган.

Сўнгги йилларда ишлаб чиқилган яна бир қизиқарли дастурлардан бири бу – инглиз тилини ўрганиш учун STEM дастури. Ушбу дастур фан, технология, муҳандислик ва математика каби фанларни ўрганишда биринчи курс талабалари билан ишлайди, уларга замонавий глобал иқтисодиётда муваффақият қозониш учун зарур бўлган инглиз тилини ривожлантиришга ёрдам беради.

Хулоса сифатида қуйидагиларга эътибор бериш зарур деб биламиз.

- Коммуникатив компетенцияни шаклланиши учун ўқитувчи ўз она тилида чиройли нутқий маданиятга эга бўлиши;
- Хорижий тилларда лингвистик компетенцияни яъни унинг фонетикаси, грамматикасини ва лексикасини мукаммал эгаллаши;
- Социолингвистик компетенцияни мукаммал шакллантириш;
- Прагматик компетенцияни эгаллаш орқали ўқитувчи ҳар қандай вазиатдан педагогик такт орқали чиқи кетишни таъминлай олиш ва бошқалар.

Адабиётлар

[1]. Н.А. Гулбаев, М.Х. Халметова Д.З.Гулбоева. “Таълимда ахборот технологиялари” фанини ўқитишда инглиз тилининг ўрни. “Чет тилларни ўқитишда инновацион технологиялар ва онлайн таълим жараёнида талабаларни баҳолаш”. Халқаро илмий-конференция 2021 - йил 15-16 октябрь.-- Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти.

[2]. Н.А. Гулбаев, Ж.Ғ. Абдураимов С.Ғ. Худойқулова. “Таълимда хорижий тилларни ўқитишнинг компетенциявий ёндашуви”. “Чет тилларни ўқитишда инновацион технологиялар ва онлайн таълим жараёнида талабаларни баҳолаш”. Халқаро илмий-конференция 2021 - йил 15-16 октябрь.-- Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти.

ОБЩЕСТВО ИНФОРМАЦИИ И ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Раъно Улугбек кизи Зарипова

Студентка 2-курса Чирчикского Государственного педагогического университета

Арслон Комилович Нафасов

Преподаватель Чирчикского Государственого педагогического университета

Аннотация:Информационное общество-общесво,котором большинство работающих полностью занято(или хотя бы частично участвует) в производстве,хранении,переработке и реализации информации, особенно высшей её формы-знаний.

Ключевые слова: Информационное общество, коммуникация, технологии, управление , постиндустриальное общество трансформированной прессы

Annotation. The information society is a society in which the majority of workers are fully engaged (or at least partially involved) in the production, storage, processing and sale of information, especially its highest form - knowledge.

Key words: Information,society,communication,technology management,post-industrial society,transformed press.

Возникновение, существование и необходимость решения глобальных проблем требуют новых цивилизационных изменений в человеческом обществе.Чтобы понять природу этого процесса, необходимо обратить внимание на его скорость, глубину и масштаб.Поскольку социальные отношения, кажущиеся неизменными, за десятки и даже сотни лет, за очень короткое время меняется коренным образом.Такая ситуация видна во всех аспектах жизни людей.По шкале. этот процесс не обошел ни один регион.

В начале 60-х годов 20 века Япония, испытывающая недостаток природных ресурсов, столкнулась с вопросом, по какому пути идти. информационное общество, технологии, ответом на вопрос была информатизация.Развитие японской информационной системы в начале 1970-х годов.США также приняли

Известно, что понятие «информация» издавна существовало в знаниях, выражающих мировоззрение.Зарождение и развитие кибернетики привело к широкому использованию этого понятия вместе с понятиями «коммуникация» и «управление». генерация, обработка, хранение, воспроизведение и распространение информации отдельно составляют научную область - область информационных технологий.Это слово было введено во Франции в 1964 году.Быстрый рост информационной области и развитие методов ее автоматизации привели к компьютеризация.Это, в свою очередь, породило теорию будущего "информационного общества".Наука во многом является продуктом науки.Наука является высшей из духовных ценностей, созданных человеком,

и несмотря на то, что оценки данные ей всегда резко отличаются друг от друга, она никогда не теряет своего значения как выражение актуальной информации.Техника есть инструмент науки.

К середине 1980-х годов многие страны перешли на путь информационного развития - информационной системы, основанной на Интернете, мультимедиа, космонавтике, радио и спутниковой связи.К настоящему времени социальные сети охватили значительную часть населения.

Чтобы обсудить информационное общество и особенности обмена информацией в нем, прежде всего, необходимо остановиться на понятии «информационное общество» и его происхождении. Понятие «информационное общество» изначально было глубоко проанализировано в исследовании истории развития информационных технологий[2] американским социологом Дэниелом Беллом (1919-2011г).

Американский социолог Д. Белл говорил, что информационное общество – это, прежде всего, общество, формирующее элиту нации на основе уровня образования и навыков. Он также интерпретировал информацию как «коллективный продукт», который не может быть физически потреблен и не изнашивается, а поскольку это совершенно новый продукт в жизни человека в этом индустриальном обществе, он обратил внимание на необходимость применения стандартов и критерии к нему, бытовавшие в то время в обращении [3].

По мнению Э. Тоффлера, подчеркивавшего, что метод получения новых знаний в информационном обществе основан на вычислительной технике, «В информационном обществе методы науки позволяют собирать очень большую по размеру информацию» [4].]. Таким образом, вместо того, чтобы извлекать новые факты, ученые получают научную информацию посредством информационных операций, извлекая данные для изучения корреляций и тенденций. Поэтому пространство развития в информационном обществе зависит от технологий сбора знаний, анализа и синтеза информации, символической коммуникации.

Одна из таких теорий информационного общества отличается глубокой философской интерпретацией, разработанной японским социологом и футурологом Йоней Масуда. Он был опубликован в 1972 году. «Ахборотлашган жамият -постиндстуриал жамият» номли китобида В своей книге «Информационное общество – постиндустриальное общество» он рассматривал компьютерные технологии как основу социального устройства будущего и отмечал приоритетную роль интеллектуального коктейля в производственных отношениях.

Узбекский социолог О. Абдуазимов, изучавший зарождение информационного общества и средств массовой коммуникации, предложил разделить историю развития средств массовой коммуникации на три периода, в третьем периоде произошел переход к информационному обществу с появление электронного обмена информацией [5].

Ю. Масуда разделил развитие человеческой цивилизации на: традиционное, индустриальное и информационное (постиндустриальное) общество, а информационное общество разделил на 10 признаков: по модели «4Т Теории Прессы» в социологии массовых коммуникаций, Факторы формирования и развития «трансформированной прессы» в информационном обществе [6], представленные науке доктором социологических наук О. Абдуазимовым.

Социолог Мануэль Кастельс, один из крупнейших представителей теории информационного общества, одним из первых поставил вопрос о важности сетей в информационном обществе. Важны его мысли о том, что между понятиями «информационное общество» и «информационное общество» существует существенная разница. Если в первом случае подчеркивается решающая роль информации в обществе, то вновь возникающее «информированное общество» строится

таким образом, что «создание, обработка и передача информации становится основным источником эффективности труда и власти»[7]. По его словам, на протяжении всей истории человечества информация и информационный обмен развивались и приобретали значение во всех цивилизациях и обществах.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Кастельс М. Галактика Интернет: Размышления об Интернете, бизнесе и обществе. - Екатеринбург: Ю-Фабрика, 2004.-230с.

2. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: опыт социального прогнозирования. Пер.с англ. В. Л. Иноземцева.-М.:АкадемияД999.-956с

3. Тоффлер, Э. Третья волна = Третья волна. - М.: АСТ, 2010. - С.448.

4. Абдуазимов О. Роль социологии массовых коммуникаций в обеспечении мониторинга общественного мнения в информационном обществе (на примере материалов узбекских СМИ в 2001-2016 гг.). Монография.-Ташкент: Наука и технологии, 2016. - Б. 49-66.

5. В том месте. Б.184 – 211.

6. Абдуллаев И.З. Информационное общество и глобализация: критическая неолиберальная концепция.- Ташкент: «Фан и технологии», 2006.-

7. Тешабаев Т.З., Отакузиева З.М. Информационная экономика: Министерство развития информационных технологий и коммуникаций Республики Узбекистан; Ташкентский университет информационных технологий имени Мухаммада аль-Хорезми. -Ташкент: Алокачи 2017.-Б.26.

8. Якубова М. Информатизация общественного развития и культуры. -Ташкент: Нишан-насир, 2010. - Б.9.

9. Устьянов В.Б. Пространство информационного общества // Информационная цивилизация: протрансство, культура, человек. - Саратов., 2000. - С.7.

11. Мухамеджанова Л.А. (2021) «Тенденции изменения этических норм в информационном обществе». Материалы конференции Социальная реальность виртуального пространства. С. 48-54

12. Туляев, А. Я. (2018). НРАВСТВЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ВИРТУАЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА. В книге «Общественные науки в современном мире: политология, социология, философия, история» (с. 78-84).

НЕКОТОРЫЕ ОСНОВЫ МОДЕЛИРОВАНИИ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ

Менгнаров Х.Э.

Старший преподаватель Чирчикского государственного педагогического университета

Некоторые выводы были сделаны при моделировании экологических процессов, в частности, обыкновенных дифференциальных уравнений или уравнений в частных производных, которые составляют математические модели, в той или иной степени описывающие воспроизводство, борьбу видов, запасы продовольствия, загрязнение окружающей среды и так далее. В нашем сценарии мы обсуждаем связь процессов распространения медиа и процессов усвоения информации в педагогическом процессе. Наши модели отличаются от общепризнанных статистических моделей в педагогике тем, что они обладают свойством описывать исследуемый процесс в целом, а не объявлять эксперимент, проведенный на людях, тестировать метод и вычислять параметры, имеющие отношение к исследователю. В противном случае представление конкретного информационного процесса в целом и его отражение в микро- и макросреде ученика и ИПС с намеренно заданными параметрами для создания математической модели, при этом

основным результатом являются прогнозы и подсказки при анализе работы модели для Учителя или преподавателя с возможностью последующей коррекции методов обучения.

Вот пример того, как был применен на практике новый подход к изучению учебных процессов. Математическая основа теории, характеризующей массовую составляющую процессов распространения информации в социальных системах, может быть создана с использованием термодинамических или статистических особенностей или сходства с другими физическими процессами. Одновременно мы считаем, что окружающая среда имеет границы и плотность. Адольф Фик исследовал уравнения, характеризующие взаимодействие различных сред с различными параметрами в 1855 году. В частности, был описан процесс диффузии нескольких химических веществ. В качестве теоретической основы было использовано уравнение теплопроводности, открытое Фурье в 1822 году. Если мы говорим об образовании и воспитании, то первый закон Фика описывает взаимосвязь между информационной насыщенностью информационного потока и информационным потоком в единицу времени, проходящим через микросреду. Стоит отметить, что образовательные эффекты оказывают прямое влияние на способность человека "воспринимать" поток образовательных данных. Такое уравнение может быть выражено следующим образом в упрощенной ситуации: $I = -D\frac{\partial U(\mathrm{x,y,z})}{\partial x}$, где I – поток информации в единицу времени от источника информации, например в организации учебного дискурса, D – коэффициент диффузии (взаимодействия сред), $U\left(x,y,z\right)$ – функция успешности образовательного процесса, которая зависит от переменных x – стиль кодирования (зависит от возраста), y – способы (психофизические возможности) хранения информационных сообщений (текстов), z – культура обработки информации принятой в данной макро среде или национальная культура.

Существенной проблемой обмена информацией и, как следствие, передачи учебного материала в контекстах, характеризующихся пограничными обстоятельствами, является решение этого уравнения при различных начальных и граничных условиях. Уравнение $\frac{\partial U(\mathrm{x,y,z,t})}{\partial t} = -I = D\frac{\partial U(\mathrm{x,y,z,t})}{\partial x}$ записано для одномерного пространства ретрансляции информационных сообщений.

Стоит отметить, что, учитывая параметры, изложенные ранее, второй закон Фика может быть использован для моделирования [2]

1. Х.Э.Менгнаров Методические аспекты в преподавании математики и экологии (Монография)./Ташкент:Bookmany print,2022.-145 ст

2. Жаров В.К., Таратухина Ю.В. Педагогический конструктивизм в кросс-культурной среде. М.: «Янус-К», 2015. – 276 с.

3. В.К.Жаров.Жаббаров Н.М.Менгнаров Х.Э. Учебный глоссарий.Учебное пособие для школьников общеобразовательных школ. Ташкент.”InnovatsiyaZiyo”.2021 г.105 с.

O‘QISH SAVODXONLIGIDA RAQAMLI MA’LUMOTLAR BILAN ISHLASHNING AHAMIYATI

Achilova Emina Sa’dulloyevna
CHDPU o‘zbek adabiyotshunosligi kafedrasi o‘qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada raqamli ma’lumotlar bilan ishlash savodxonligi haqida fikr-mulohazalar bildirilgan. O‘qish savodxonligida kampyuter texnologiyalarning afzalliklari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: kampyuter, texnologiya, format, afisha, o‘qish savodxonligi, noutbuk, planshet, smartfon.

Аннотация: в статье даются отзывы о грамотности работы с цифровыми данными. В области грамотности чтения освещаются преимущества компьютерных технологий.

Ключевые слова: компьютер, технология, формат, плакат, грамотность чтения, ноутбук, планшет, смартфон.

Annatation: The article provides feedback on the literacy of working with digital data. In the field of reading literacy, the advantages of computer technology are highlighted.

Keywords: computer, technology, format, poster, reading literacy, laptop, tablet, smartphone.

Hozirda insonlarning o‘qib-tushunish ko‘nikmasi 20 yil avvalgidan katta farq qiladi. 1990 - yillarning o‘rtalariga qadar insonlar asosan yozma ma’lumotlarni mutolaa qilar edi. Bolalar adabiyotidan katta hajmdagi katta yoshdagi kitobxonlar uchun nashrdan chiqarilgan asarlargacha, kichik hajmli varaqalardan qomuslargacha, gazeta va jurnallardan tortib, ilmiy jurnal va adabiyotlargacha va murojaat blankalaridan to reklama afishalarigacha turli shakl, format va vositalar yordamida chop etiladigan yozma adabiyotlar mavjud bo‘lgan va hamon nashr etib kelinmoqda. 90 - yillarning boshlarida juda kam sonli odamlargina kompyuterga ega bo‘lgan bo‘lib, bu kompyuterlarning ko‘pchiligi oddiy uy kompyuterlari yoki universal elektron hisoblash mashinalari edi. Juda kam sonli odamlargina o‘zlarining shaxsiy noutbuklariga ega edi. Raqamli planshetlar va smartfonlardan foydalanish hali ommalashib ulgurmagan edi. Ma’lum foydalanuvchilargina kompyuter yordamida o‘qir edi, xususan, ilmiy yoki texnik ma’lumotlar bilan ishlaydigan ixtisoslashgan mutaxassislargina kompyuter yordamida ma’lumotlarni o‘qir edilar. Bundan tashqari, kompyuter erkanlarining sifati uncha yaxshi bo‘lmagani tufayli kompyuter yordamida o‘qish jarayoni yozma materiallarini o‘qishga qaraganda birmuncha sekin, xatoliklarga to‘la va ancha qiyinchilik tug‘dirar edi. Avvaliga “zerikarli va bir qolipga solingan” yozma matnlardan kitobxonni “ozod qilish” vositasi, deb ta’riflanib, keyinchalik internet sahiflariga joylashtiriladigan elektron matnlar texnologiyasi yuzaga kelib, raqamli ma’lumotlar safihalarini internet orqali uzatilishi kitobxonlarni turli ma’lumotlar bilan tezlikda ishlash imkonini yaratdi, internet rivojlanishning erta bosqichida bo‘lishiga qaramasdan, bu, o‘z navbatida, aqliy yukalamalarni oshishiga va insonlarni vaqt va zamon nutai nazardan nomutanosib faollashuviga olib keldi. Bunday yuzaga kelgan o‘zgarish o‘qish savodxonligini ko‘nikma sifatida ta’riflash uchun muhim asos bo‘la oladi. Birinchidan, insonlar onlayn tarzda o‘qiydigan matnlar an’anaviy yozma matnlardan farq qiladi. Ma’lumotlardan ko‘proq foydalanish maqsadida kommunikatsiya va boshqa xizmat turlari raqamli qurilmalar orqali taklif etilmoqda, onlayn foydalanuvchilar kichik hajmli displeylar, ko‘zga salbiy ta’sir ko‘rsatuvchi ekranlardan va rang-barang veb sahifalardan foydalanishlariga majbur bo‘lmoqdalar. Bundan tashqari, elektron pochta, qisqa elektron yozishma dasturlar, elektron ko‘rinishidagi forumlar va ijtimoiy tarmoq ilovalari kabi raqamli kommunikatsiya vositalarining yangidanyangi avlodlari paydo bo‘ldi. Shuni e’tiborga olish lozimki, bu raqamli texnologiyaning rivojlanishi bilan qator turli ma’lumotlar ichidan insonlar o‘zlariga mosini qidirib o‘qishlari kerakligini anglatadi.

Zamonaviy elektron qurilamar va ilovalardan foydalanishlari uchun ulardan informatsion kommunikatsiya texnologiyalariga oid bilimga ega bo‘lishlari talab etiladi. Shuningdek, ular elektron qidiruv panellari, menyulari, linklari, tablari, boshqa elektron safihalar va funksiyalardan foydalanish orqali o‘zlariga kerak bo‘lgan matnlarni qidirib, topishlari ham kerak. Hayratlanarli darajada ko‘p ma’lumotlarning internet orqali almashinuvi natjasida undan foydalanuvchilari ham ko‘p ma’ulmotlar ichidan o‘zlariga keraklisini tanlay olishi va ularni sifati va ishonchliligiga ko‘ra ajrata olishlari kerak. Shu o‘rinda aytib o‘tish joizki, foydalanuvchilar ma’lumotlarni talqin qilish, ular orasidagi ehtimoliy nomutanosibliklar va ixtiloflarni aniqlash va bartaraf etish uchun matnlarni o‘qibtusuhnishlari talab etiladi. Matnlar bilan bunday usulda ishlash qayday turdagi matn qayta ishlanayotganiniga ta’sir ko‘rsatadi. Tajribaliroq foydalanuvchilar alohida vazifalarni

bajarish uchun talab etilgan strategiyalarni tanlashga harakat qiladi. Yaxshiroq foydalanuvchi esa keraksiz matnlar yoki safihalarni o‘qimasdan, kerakli safihalarni tezlik bilan topishga harakat qiladi. Shunday qilib, dunyoning ko‘p qismida, insonning jamiyatda faol ishtirok etishi va o‘z oldiga qo‘ygan maqsadlariga erishishi uchun kerakli qobiliyatlarini ishga solish quroli bu raqamli ma’lumotlarni mohirona o‘qish ko‘nikmasi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Achilova, E. S. (2022). ARTISTIC PSYCHOLOGY ON THE EXAMPLE OF THE WORK “SPRING DOES NOT RETURN”. AnInternational Multidisciplinary Research Journal, 11(10), 1991-1994

2. ACHILOVA, E. (2022). SUJET, OBRAZ, USLUB XUSUSIYATLARI. Til va adabiyot ta'limi, 3(1), 26-27

3. Achilova, E. (2022). O'tkir Hoshimovning "Urushning so'nggi qurboni" hikoyasidagi psixologik tasvir. Til va adabiyot ta'limi, 1(1), 40-42

4. ACHILOVA, E. (2021). O’TKIR HOSHIMOV ASARLARIDA BADIIY PSIXOLOGIZM MUAMMOSI. “XALQ TA’LIMI”, 5(1), 88-91.

5. Зуннунов А., Хотамов Н., Эсонов Ж. Адабиёт ўқитиш методикаси. Ўқув қўлланма. -Т.: Ўқитувчи, 2009. - 329 б.

6. Usmonova, R. (2020). Improving Listening Skill in Foreign Languages. International Engineering Journal for Research and Development, 5(1), 197-204.

7. To‘xliyev B. Adabiyot o‘qitish metodikasi. O‘quv qollanma. T.: Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2010. 167-b.

8. O‘qish savodxonligi qamrov doirasi. PISA 2018. T: 2021

INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI FANIDA MACROMEDIA FLASH DASTURINI FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI

Boymurodov Adxam

Ajatayeva S.S

Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti dotsenti

Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti

5-kurs (sirtqi) talabasi

Inqilobiy multimedia platformasi bo'lgan Macromedia Flash Informatika va axborot texnologiyalari fanida katta ro`l o'ynadi. So'nggi yillarda Flash asosan eskirgan bo'lsa-da, uning tarixiy ta'siri va sa`noatga olib kelgan afzalliklarini tan olish muhimligicha qolmoqda. Ushbu maqolada biz Informatika va axborot texnologiyalari fanida Macromedia Flash-dan foydalanishning afzalliklarini o'rganamiz, uning ko'p qirrali imkoniyatlarini, interaktivligini, multimedia xususiyatlarini va tez rivojlanish muhitini ta'kidlaymiz.

Kompyuter texnologiyasining rivojlanishi hozirgi zamonda ixcham va bejirim, foydalanuvchi uchun qulay bo’lgan harakatli dasturlar yaratilish imkoniyatini yaratmoqda. Bu yaratilgan dasturlar Netscape Navigatir (NN) bilan birga ishlashdan tashqari, Internet Explorer (IE) bilan ham ishlaydi. Micromedia kompaniyasi tomonidan shunday programmalardan biri Flash paket programmasi yaratilgan bo’lib, bu programma texnik WEB-dizayn vositalarining to’liq imkoniyatidan foydalanish imkoniyatini beradi. [2]

Macromedia Flash o'zining ko'p qirrali multimedia imkoniyatlari bilan imkoniyatlar dunyosini yaratdi. Bu ishlab chiquvchilarga vizual jihatdan ajoyib va interaktiv ilovalar, veb-saytlar va foydalanuvchi interfeyslarini yaratishga imkon berdi. Flash dizaynerlar va ishlab chiquvchilarga vektorga asoslangan grafikalar, animatsiyalar, audio va video elementlarni muammosiz integratsiya qilish imkoniyatini berdi, bu esa foydalanuvchilarning jozibador va immersiv tajribasini keltirib chiqardi.

Macromedia Flash-ning o'ziga xos xususiyatlaridan biri uning yuqori darajada interaktiv tarkibni yaratish, foydalanuvchilarning ishtirokini va ishtirokchini rag`batlantirish qobiliyati edi. Flash ishlab chiquvchilarga interfaol menyular, tugmalar, shakllar va o'yinlarni amalga oshirish imkonini berdi, bu esa foydalanuvchilarga ilovalar bilan faol muloqot qilish imkonini berdi. Ushbu interaktivlik nafaqat foydalanuvchi tajribasini oshirdi, balki intuitiv navigatsiya va kontentni o'rganishni ham osonlashtirdi.

Macromedia Flash internetda animatsiyada inqilob qildi va ishlab chiquvchilarga vaqt jadvaliga asoslangan kuchli animatsiya tizimini taqdim etdi. Flash-ning animatsiya imkoniyatlari silliq, jozibali va ko'rish uchun jozibali animatsiyalarni yaratishga imkon berdi. Bundan tashqari, Flash keng ko'lamli vizual effektlarni, o'tishlarni va filtrlarni qo'llab-quvvatladi, bu esa ishlab chiquvchilarga statik tarkibni jonlantirish va dinamik vizual tajribalarni yaratish imkonini beradi.

Macromedia Flash foydalanuvchilar uchun qulay ishlab chiqish muhitini taklif qildi, bu esa rivojlanish jarayonini sezilarli darajada tezlashtiradi. O'zining intuitiv interfeysi va sudrab olib tashlash funksiyasi bilan Flash prototiplar, kontseptsiyalarni isbotlash va interaktiv demolarni yaratishni soddalashtirdi. Ishlab chiquvchilar o'z g'oyalarini tezda qurishlari va takrorlashlari mumkin, bu esa rivojlanishning hayotiy siklida vaqt va kuchni tejaydi.

Flash-ning o'zaro platformalar bilan mosligi ishlab chiquvchilar va foydalanuvchilar uchun juda yaxshi bo'ldi. Flash tarkibiga turli xil operatsion tizimlar va veb-brauzerlarda doimiy ravishda kirish va ko'rish mumkin edi. Ushbu muvofiqlik uzluksiz foydalanuvchi tajribasini ta'minladi va ishlab chiquvchilarning platformaga xos muammolar haqida tashvishlanish zaruratini bartaraf etdi, bu Flash-ni kontentni keng tarqatish uchun ideal tanlovga aylantirdi.

Flash brauzerining mustaqilligi veb-brauzerlar o'rtasidagi nomuvofiqliklar tufayli yuzaga kelgan davrda muhim afzallik edi. Ishlab chiquvchilar turli xil brauzerlarda doimiy ravishda ishlaydigan ilovalar va kontent yaratishlari mumkin edi. Flash barqaror ish vaqti muhitini ta'minlab, foydalanuvchining brauzer tanlashidan qat'i nazar, kontentning maqsadga muvofiq ishlashini ta'minladi.

Web-sahifa va web-saytlar yaratishda formalar hosil qilish va ularga ma’lumotlami kiritish, kiritilgan ma’lumotlami jamlash muhim hisoblanadi. Macromedia Flash 8 dasturida ushbu ishlami amalga oshirish imkoniyati mavjud. Macromedia Flash 8 dasturida kataklar hosil qilish uchun Text tool (T) jihozidan, web-sahifa ishchi holatga o‘tkazilib, qiymatlar kiritiladigan har bir kataklar alohida ko‘rinib turishi uchun Properties boTimining Show border around tex bandidan, hosil qilingan kataklarga qiymatlar kiritish va hisob natijalarini chiqarish uchun Input text bandidan, kiritilgan matnlami katakka chiqarish uchun Dynamic Text bandidan foydalaniladi. Macromedia Flash 8 dasturida arifinetik amallar va matematik fiinksiyalar Java Script dasturlash texnologiyasi bilan bir xil. [1] Macromedia Flash ishlab chiquvchilar, dizaynerlar va ishqibozlarning jonli va qo'llab-quvvatlovchi hamjamiyatiga yordam berdi. Bu hamjamiyat foydalanuvchilar yo'l-yo'riq izlashi, bilim almashishi va hamkorlik qilishi mumkin bo'lgan ko'plab resurslar, o'quv qo'llanmalar va onlayn forumlarni taklif qildi. Bunday resurslarning mavjudligi ishlab chiquvchilarga Flash bilan yangi imkoniyatlarni o'rganish, muammolarni bartaraf etish va o'rganish imkonini berdi.

Macromedia Flash rivojlanayotgan texnologiyalar tufayli mashhurligi pasaygan bo'lsa-da, uning Informatika va axborot texnologiyalari fanida ta'sirini e'tiborsiz qoldirib bo'lmaydi. Flash-ning ko'p qirrali

multimedia imkoniyatlari, interaktivligi, animatsiya xususiyatlari, tezkor ishlab chiqish muhiti, o'zaro platformalar mosligi, kichik fayl o'lchamlari, brauzer mustaqilligi va qo'llab-quvvatlovchi hamjamiyat ishlab chiquvchilar va foydalanuvchilarga sezilarli foyda keltirdi. Biz oldinga siljiganimizda, Macromedia Flash-ning tarixiy ahamiyatini va uning raqamli landshaftni shakllantirishdagi rolini tan olish muhimdir.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Informatika va axborot texnologiyalari,11-sinf, Taylaqov N.I., Axmedov A.B.
2. Achilova, E. S. (2022). ARTISTIC PSYCHOLOGY ON THE EXAMPLE OF THE WORK “SPRING DOES NOT RETURN”. AnInternational Multidisciplinary Research Journal, 11(10), 1991-1994
3. ACHILOVA, E. (2022). SUJET, OBRAZ, USLUB XUSUSIYATLARI. Til va adabiyot ta'limi, 3(1), 26-27
4. Achilova, E. (2022). O'tkir Hoshimovning "Urushning so'nggi qurboni" hikoyasidagi psixologik tasvir. Til va adabiyot ta'limi, 1(1), 40-42
5. ACHILOVA, E. (2021). O’TKIR HOSHIMOV ASARLARIDA BADIIY PSIXOLOGIZM MUAMMOSI. “XALQ TA’LIMI”, 5(1), 88-91.
6. Usmonova, R. (2020). Improving Listening Skill in Foreign Languages. International Engineering Journal for Research and Development, 5(1), 197-204.

USE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS

Dzhabbarova Feruza Odilovna
Chirchik State Pedagogical University

Abstract: This article highlights the great importance given to foreign languages in the Republic of Uzbekistan, as well as the innovative technologies necessary for learning them.

Key words: Foreign language, game, innovative technology, technological tools, methods, methods.

In today's rapidly developing age, science and technology are growing rapidly. Progress is being made in every field. In particular, great changes and significant achievements are being made in science. Delivering each subject to students using new innovative technologies is one of the main requirements of today's education. In the process of globalization, it is difficult to imagine our life without the Internet. It is one of the most effective ways to use it effectively in the process of learning and teaching a foreign language. You will have the opportunity to communicate with people who speak a foreign language through the Internet. It is possible to improve the writing exercise by writing a letter via e-mail. Bringing modern communication technologies into the educational process, using them purposefully and correctly, and using them to increase the student's interest in a foreign language, teaching increasing efficiency is the most important issue. Through this, the opportunity to use innovative technologies of education will be created and the demand will increase.

Today, there are several different methods of innovative educational technologies. If they use wide and different methods to cover the topic in classes, the effectiveness of the lesson will be high and the increase of students' interest in the lesson will be ensured. It is intended to increase the effectiveness of education by introducing innovations into the educational process and implementing them. The use of various role-playing and action games in the teaching of foreign language classes increases the interest in the lesson and language learning. It helps students to communicate with others by working in pairs or small groups.

The research process used methods of historical, logical, analysis and synthesis of practical knowledge. In the process of this research, today's importance of using information technology in foreign language lessons was objectively revealed. Today, the stages of teaching Boom's taxonomy are taught in a logical sequence using innovative technologies.

The use of graphic organizers in the educational process is one of the most important tools for explaining the topic and delivering it to students. It is also possible to use several different graphic organizers to cover the same topic. When teaching a foreign language, it is appropriate to use graphic organizers to explain new words and grammatical rules related to the topic. If these are given through graphic organizers, it will be easier to remember them. The effectiveness of using different tables in the process of teaching a foreign language is also high. Using tables in the educational process, students can learn a certain grammatical rule, for example, making sentences using tenses, placing new words.

At a time when the need to learn a foreign language is high, effective use of modern information technologies and innovative educational technologies in the educational process will make this process effective. The effectiveness of innovative educational technologies lies in their correct and effective use in the educational process.

After our country gained independence, interest in teaching foreign languages increased and many opportunities were created for young people. As our first president Islam Karimov said, "Currently, teaching foreign languages is given great importance in our country. This is certainly not for nothing.

Today, there is no need to overestimate the importance of perfect knowledge of foreign languages for our countries, which are striving to take their rightful place in the world community, for our people, who are building their great future in solidarity and cooperation with our foreign partners. As a logical continuation of these thoughts, the Presidential Decree "On measures to further improve the system of teaching foreign languages" adopted on December 10, 2012 expanded the opportunities for learning foreign languages. New methods and requirements have been developed in accordance with the recommendations of the European framework for the assessment of teachers' knowledge and skills (CEFR). According to it, textbooks were created for students of general education schools and vocational colleges. In accordance with these requirements, classrooms were equipped with stands and new information and communication techniques. The demand for learning a foreign language is increasing day by day. Foreign language science is divided into four aspects (reading, speaking, listening comprehension and speaking), and separate concepts and skills are given for each of them. Educational technologies are effective use of modern information technologies in the educational process. It is also intended to increase the quality and efficiency of education by introducing modern innovative technologies into the educational process. In particular, there are several advantages of using such information and communication technologies in learning a foreign language. The role of modern technology in language learning and teaching is incomparable. The use of technological tools is useful in every aspect of learning a foreign language (reading, writing, listening and speaking). For example, in order to listen and understand, of course, this process cannot be carried out without a computer, player, CD discs. Listening comprehension is one of the most important parts of language learning. At the same time, the reader is required to pay attention to the speaker's pronunciation, adherence to grammatical rules, vocabulary and its meanings. An important factor in the use of modern technologies in the educational process is that students know information and communication technologies well and are able to use them. Teaching and learning a foreign language using modern technologies is one of the most fruitful ways. In this process, including:

- when using computers, the student can watch and listen to foreign language videos, demonstrations, dialogues, movies or cartoons;

- it is possible to listen and watch foreign language radio broadcasts and television programs; - use of tape recorders and cassettes, which are considered a more traditional method;

- CD players can be used. The use of these technical tools makes the process of learning a foreign language more interesting and effective for students.

Today, teaching through interactive games is becoming a tradition in schools. It is known that the lesson is conducted on the basis of various games, which ensures that students demonstrate their capabilities, concentrate, improve their knowledge and skills, and become stronger. The basis of the use of game technology is the activity that activates and accelerates the student. According to psychologists, the psychological mechanisms of playful activity rely on the fundamental needs of a person to express himself, find a stable place in life, self-control, and realize his potential. Any game should be based on generally accepted educational principles and tactics. Educational games should be based on educational subjects. In the process of games, the student is more interested in this activity than in a regular lesson and works freely.

LIST OF REFERENCES:

1. Bekmuratova U. B. Abstract on "Using innovative technologies in teaching English". Tashkent - 2012

2. Otaboeva, M. R. The use of modern innovative technologies in foreign language teaching and its effectiveness / M. R. Otaboeva.

3. N. Q. Khatamova, M. N. Mirzayeva. "INTERACTIVE METHODS USED IN ENGLISH LANGUAGE LESSONS" (methodical guide), Navoi, 2006, 40 pages.

BO`LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILARINING RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISHNING ASOSIY KOMPONENTLARI

Ergasheva F.T.

Navoiy davlat pedagogika instituti, Navoiy, Ozbekiston

Ta’lim sohasidagi zamonaviy va raqobatbardosh mutaxassis ma’lum darajada raqamli texnologiyalardan foydalanish kompetensiyasiga ega bo‘lishi hozirgi zamonning muhim talablaridan biridir. Raqamli kompetensiya sohasidagi tadqiqotlar tahlili shuni ko‘rsatdiki, raqamli texnologiyalardan foydalanish konsepsiyasining mazmuni axborot texnologiyalaridan foydalanish konsepsiyasiga nisbatan yetarli darajada ochib berilmagan [1]. Raqamli kompetensiyani shakllantirish mutaxassisning hozirgi mehnat bozoriga moslashishi, ochiq onlayn ta’lim platformalari va global Internet tarmog‘ining boshqa resurslaridan foydalanish uchun zarur bo‘lgan bilimlarni shakllantirish imkonini beradi [2]. Ko‘p sonli shaxsiy muhit vositalari ularni tanlash, tartiblash va qo‘llashda tizimlashtirish masalasini ko‘taradi, bu esa raqamli ko‘nikmalar va tanqidiy fikrlashni talab qiladi, ya’ni raqamli kompetensiyani yaratishning barcha darajalarida bilim, malaka va ko‘nikmalarga ega bo‘lish imkonini beradi.

Ushbu ma’ruzada bo`lajak boshlang`ich sinf o`qituvchisining pedagogik faoliyatiga moslangan holda ularning raqamli texnologiyalardan foydalanish kompetentligini shakllantirishning asosiy komponentlari (tashkil etuvchilari) tahlil qilingan.

1. Raqamli texnologiyalardan foydalanishdagi umumiy kompetentlik komponentlari. Raqamli texnikalarni va vositalarni ishlatishda texnika xavfsizligi qoidalariga rioya qilish, nosozliklarni bartaraf eta oliish, kerakli materiallar bilan ta’minlash, ergonomik talablarni bilish va umumta’lim maktablarida

raqamli texnologiyalarni o'zlashtirish natijalariga kiritilgan boshqa masalalar. Bu komponentlarning tarkibiga quyidagilar kiradi:

- raqamli texnologiyalardan foydalanishning axloqiy va huquqiy me'yorlariga rioya qilish (shu jumladan, axborotlardan ruxsatsiz foydalanish va majburlashga yo'l qo'yilmasligi);
- tabiatdagi va ta'limdagi jarayonlarning video va audio shaklidagi raqamli axborotlarini yaratish va qayta ishlash;
- kompyuter, videoproyektor, planshet, printer, skaner, smartfon kabi raqamli texnik vositalarni ishlatish, ulardagi mavjud funksiyalarni sozlash, zarur hollarda o`zaro integratsiyalash;
- Audio-video-matnli kommunikatsiya (video yoki audio konferensiya, onlayn chatlar, lahzali va kechiktirilgan xabarlar, matnlarni avtomatlashtirilgan holda qayta ishlash va tillar orasidagi elektron yoki sinxron tarjimalar);
- Ma’lumotlar bazasi va internetda izlash;
- Mavjud ko'nikmalardan kundalik va kasbiy sharoitlarda tizimli foydalanish.

2. Raqamli texnologiyalardan foydalanishdagi umumpedagogik komponentlar. Axborot muhitida pedagogik faoliyat va uni quyidagi vazifalarga muvofiq doimiy aks ettirish:

– ta’lim jarayonini rejalashtirish va obyektiv tahlil qilish;

- o'quv jarayonini tashkil etish: talabalar uchun topshiriqlar, keyingi dars oldidan topshiriqlarni tekshirish, oraliq va yakuniy natijalarni ko'rib chiqish va qayd etish, shu jumladan berilgan mezonlar tizimiga muvofiq, talabalar va o'zlarining elektron portfoliolarini tuzish va izohlash, o`quvchilarga masofaviy maslahat berish. topshiriqlarni bajarishda talaba va o'qituvchi o'rtasidagi o'zaro hamkorlikni qo'llab-quvvatlash;

- o'quv jarayonini tashkil etish, unda o`quvchilar tizimli ravishda, ta'lim maqsadlariga muvofiq: ochiq, boshqariladigan axborot makonida faoliyat olib boradilar va natijalarga erishadilar, iqtiboslar va havolalar normalariga rioya qiladilar (plagiat tizimlaridan foydalanish), ularga taqdim etilgan axborot faoliyati vositalaridan foydalanish;

– kompyuter yordamida, shu jumladan telekommunikatsiya muhitida nutqlar, munozaralar, maslahatlar tayyorlash va o‘tkazish;

– telekommunikatsiya muhitida guruh (shu jumladan maktablararo) faoliyatini tashkil etish va o‘tkazish;

– faoliyatni loyihalash vositalaridan foydalanish (shu jumladan jamoaviy), rollar va voqealarni vizuallashtirish;

- hozirgi holati, shaxsiy xususiyatlari, oldingi tarixi, turli o`quvchilar haqida ilgari to'plangan statistik ma'lumotlarga asoslanib, o`quvchilarning individual rivojlanishini bashorat qilish, loyihalash va nisbiy baholash;

– raqamli ta’lim resurslari (manbalari, vositalari) sifatini va ulardan foydalanishning belgilangan ta’lim maqsadlariga nisbatan baholash;

– ommaviy axborot makonini, xususan, yoshlar makonini hisobga olish;

- talabalar ishida umumiy foydalanuvchi komponentigini shakllantirish va o`quv jarayoniga tadbiq etishni qo'llab-quvvatlash;

- talabalarning sog'lig'i holatining monitoringini tashkil etish.

3. Raqamli texnologiyalardan foydalanishdagi fanga oid pedagogik komponentlar.

- Mavzu bo`yicha mavjud virtual laboratoriyalarda tajribalar tashkil etish va o'tkazish.
- Mavzu doirasida raqamli o'lchash va hisoblash vositalaridan foydalanish, o'lchov va eksperimental ma'lumotlarni to'plash asosida raqamli ma'lumotlar statistikasini shakllantirish.

- Kompyuter statistikasi va vizualizatsiya vositalaridan foydalangan holda raqamli ma'lumotlarni qayta ishlash.
- Tabiat fanlarini o`qitishda geolokatsiya tizimlaridan foydalanish, obyektlarni xaritalar va sun'iy yo'ldosh tasvirlarida tanib olish usullaridan foydalanish.
- Turli tizimlarda ishlashda raqamli identifikatorlardan foydalana bilish.
- Mavzu bo`yicha sifatli axborot manbalarining statistikasini tashkil qilish va ulardan fanni o`qitish jarayonida foydalanish, jumladan:
  - fanga oid adabiy matnlar va kinofilmlar, tarixiy hujjatlar va fan nomoyondalariga oid tarixiy ma’lumotlar;
  - fanni o`qitishda ierarxiya tamoyillari va vaqt jadvallaridan foydalangan holda raqamli ma’lumotlarni taqdim etish;
  - musiqiy kompozitsiya va ijroning raqamli texnologiyalaridan foydalanish;
  - vizual ijod uchun raqamli texnologiyalardan foydalanish, jumladan animatsiya, multipikatsiya, uch o‘lchamli grafika va prototiplash.
  - raqamli boshqaruvga ega virtual va real qurilmalarni loyihalash.

Adabiyotlar:

1. Солдатова Г.У., Рассказова Е.Н. Психологические модели цифровой компетентности российских подростков и родителей // Национальный психологический журнал. – 2014. – № 2 (14). – С. 27-35.

2. Ergasheva, F. T. Formation of ict competence of future primary school teachers in the process of studying the discipline ‘information technologies in primary school’ // Academic Research in Educat. Sciences, 2022. 3(10), P.221–229.

MULTIMEDIA AND DIGITAL TECHNOLOGIES IN TEACHING ENGLISH LANGUAGE AND LITERATURE

Eshonqulova Sarvinoz Yashinovna
Chirchik State Pedagogical University

Abstract: The article discusses the problems of using multimedia technologies in teaching school subjects, in particular English language and literature. An analysis of existing teaching software in English language and literature and the effectiveness of their use in school education was carried out.

Key words: multimedia technologies; software; English language; literature.

Interactive technologies make it possible to transform the learning process from a routine task into an interesting cognitive game; they make learning more interesting and effective, involving most of the student’s sensory components in the process of perceiving educational information.

The use of information technology in a modern school in the context of universal informatization is an important and integral part of the educational process. The interests of schoolchildren change following social progress and already in the classroom cannot be satisfied only by the material of a traditional textbook and the word of the teacher. Consequently, today the need for teachers who would possess information technology at the proper level has increased.

Schools are actively introducing IT into the education of schoolchildren, but the following problems that arise in the teaching process can be identified: computer illiteracy of teachers and lack of consistency in the use of IT due to the lack of computer equipment in classes or the lack of computer classes.

Organization of classroom training using modern computer tools makes it possible to use training sessions more effectively. During the lesson, students can create an interactive, visual learning and gaming environment, which produces a positive effect in the perception of the subjects “English Language” and “Literature” by schoolchildren.

The use of IT in teaching English language and literature contributes to more efficient organization of the teacher’s work. The main advantage of IT is that these technologies make it possible to diversify the forms of work and activities of students, intensify the cognitive activity of students, and increase the creative potential of the individual.

The learning process using IT becomes more productive: the pace of the lesson and the quality of learning increases, the proportion of students’ independent work increases, and it also allows students to intensify their interest and need for knowledge.

The technical capabilities of the English language and literature classroom include the presence of an interactive whiteboard, computer, projector, software and methodological complex for English language and literature, and access to the Internet. The use of these software and hardware systems in teaching schoolchildren provides the teacher with unlimited opportunities to “immerse” the student in the world of literature, allowing them to hear the voices of great writers and poets with their own eyes. Watch theatrical performances of the most famous theater troupes.

Information technologies are used at all stages of education:

• in the teacher's introductory speech;

• at the stage of explaining educational information;

• at the stage of mastering educational material in the process of interactive interaction with a computer; • at the stage of repetition and consolidation of acquired knowledge (skills, abilities);

• at the stage of intermediate and final control, self-monitoring of achieved learning results; • at the stage of correction of the learning process itself and its results by improving the dosage of educational material, its classification, systematization, etc.;

• during extracurricular hours when preparing homework, speaking at lessons and scientific and practical conferences, in preparation for extracurricular activities;

• in preparation for exams.

In English language and literature lessons, you can use various training programs, electronic textbooks, test tasks, electronic dictionaries, audio books, videos, as well as computer training programs: “Lessons of Cyril and Methodius”, “1C: Tutor”. “Library of electronic visual aids”, “Phrase”, “School mentor. Computer training".

Electronic manuals of the Cyril and Methodius school are widely used for school teaching. The main part is interactive literature lessons of various classes, both middle and senior levels. These manuals also contain reference books on literary theory and encyclopedic articles. “Literature Lessons from Cyril and Methodius” is recommended to be used in class for explanation, reinforcement of material, for additional work, for individual independent use (by teacher and students) in extracurricular activities on literature.

The software product includes a unique electronic library of texts, “Anthology of English Literature,” which contains all the key works of the school curriculum from grades 5 to 11, biographies and photographs of writers. Thanks to the interactive content, it is possible to work with one or several works at the same time, create bookmarks, and access cultural and historical comments.

The advantage of the programs in this series is the user-friendly interface (navigation, design, digital design, ease of use). The program also provides a set of lessons for the course, consisting of drawings,

photographs and three-dimensional models, interactive simulators, video clips, sound fragments, tests and verification tasks, a course exam, testing on topics and lessons, a progress diary and encyclopedic articles.

For teaching English, the programs include lessons on various topics of the school course. Theoretical material includes tasks intended for general discussion, which allow students to learn to present their point of view and be able to defend it with reason. The software package contains reference books on theoretical material.

"Lessons of Cyril and Methodius" are made according to one principle: a teacher's lecture with illustrative material (audio, video, drawings, graphs, photographs, etc.). Such lectures are fully consistent with the explanatory-illustrative teaching method and can be used both as a stage of a lesson ("explanation of new material") and as a complete lesson, and can also be divided into several separate lessons. Any lesson can be edited by the teacher to the extent that he needs it, depending on the set educational goals and objectives.

The program update for 2015 can be tracked on the official website "Computer programs for education of the 1C company"

I would also like to consider the "Phrase" program - a training simulator on the rules of English spelling and punctuation. The program is designed to improve writing literacy, repetition and consolidation of knowledge of the rules of the English language. "Phraza" is successfully used in many Russian schools and has a certificate from the Ministry of Education and Science of the Russian Federation. The program has a unique algorithm for processing student errors (instant program response to each error and provision of contextual information for making the right decision independently, the ability to complete tasks at a unique pace), as well as the presence of a detailed work protocol (indicating how many errors were made and what rule was made) .

The "Phrase" software product allows you to detect and quickly fill knowledge gaps and significantly improve students' literacy.

A modern teacher of English language and literature must be able to work with new teaching tools to improve the quality of education. It is worth noting that information technologies do not replace classical pedagogical technologies. Information technologies are designed to help teachers distribute their labor costs, use their time more efficiently and focus on individual and creative work with students [1].

Thus, the use of information technologies in the teaching of English language and literature is aimed at increasing the effectiveness of existing pedagogical technologies by increasing the share of creative tasks, research types of work, and the ability to use the global information network Internet in classes and electives. Information technology tools are an effective means of improving the quality of education and instilling in students a desire to acquire new knowledge, creating conditions for building individual educational trajectories for schoolchildren.

Use of electronic dictionaries and encyclopedias, Internet resources

In the process of teaching English, the teacher and student traditionally turn to various sources of information: encyclopedias, dictionaries, reference books, anthologies, etc. Its main source is no longer the traditional library; it has been replaced by electronic dictionaries, encyclopedias, and databases, presented in large quantities not only on electronic media, but also on the Internet.

When studying the topic "Types of dictionaries", we not only get acquainted with their types. But we can also skim through the pages using either the presentation or the dictionary itself in electronic form. It is especially convenient when the necessary dictionaries are not at hand.

Elective courses

I teach elective courses in English in grades 9 and 10 (preparation for the exam). I consider the use of ICT technologies mandatory in this case. During classes we actively use the Internet, primarily the FIPI and RESHU websites. From the FIPI website I take tasks on specific issues, and we work on them, and on the SOLVE website, students solve tests and can immediately test themselves and track their level of knowledge. In addition, when repeating theoretical material, many children use the resources of the VKontakte network (group English and some others). There, some of the guys complete tasks every day at a certain time, which we then discuss.

Project activities

When studying English, design and research activities also play an important role, which is one of the best ways to combine modern information technologies, student-centered learning and independent work of students. Projects can be done during lessons and offered as homework, in which case preliminary work must be done in class. For example, the result of studying the topic "Dialogue" in the 6th grade was the defense of a project, which is an interview on a given topic, recorded on video or audio, taken from one of the adults. Thus, sixth-graders simultaneously master the genre of reporting and imagine themselves in the role of journalists. During the lesson, the project is defended and evaluated directly by the class. Projects can also be created to help the teacher, for example, "Special verb forms in tables and diagrams," in which all the material on participles and gerunds is summarized and systematized in a presentation, and can be used in lessons to consolidate and generalize the material. The work may also be of a partial research nature. Last school year, one of the kids defended the project "Youth Language: Scary or Funny?", where he analyzed the modern Internet slang of his peers. This school year, a 9th grade student has worked to create a reference book for preparing for the English language exam, which can be used throughout the school year. 8th grade students prepared a book about English writers of the 18th century. All mentioned works involve the active use of multimedia technologies.

Conclusion

Information and communication technologies in English language and literature lessons, as in any other lessons, are not only possible, but also necessary. We live in an information society, in which whoever owns the information owns the world. Our children are a generation of visual people, whether we like it or not, they are accustomed to receiving information from monitors and displays. The use of multimedia technologies significantly expands the capabilities of a modern lesson.

It must be remembered that this is a LESSON, which means that when selecting educational material, one must observe the basic didactic principles: systematic and consistent, accessible, differentiated approach, scientific, etc. At the same time, the computer should not replace the teacher, it should complement him. I believe that using information technologies in the educational process should not be done sporadically, unsystematically, otherwise they will not affect learning outcomes. It is my firm belief that multimedia lessons in the educational process provide the opportunity to:

- increase motivation and cognitive activity;
- quality of training;
- give students more complete, reliable information about the phenomena and processes being studied;
- increase the time students work in the lesson;
-satisfy the requests, desires and interests of students;
- increase the pace of the lesson;
- increase the share of students' independent work;
- check the development of theoretical knowledge of all students;

- deepen the degree of development of practical skills;
- conduct differentiated work with each student;
- identify students' literacy gaps.

References

1. The use of multimedia technologies in the educational process. Head teacher, No. 31-2007
2. How to prepare a modern lesson. Head teacher, No. 10-2008
3. E.P. Atabekova. Using multimedia technologies in English literature lessons in 7th grade. English language, literature, culture at school and university, No. 5 (23) – 2008

KOMPYUTER TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANIB GEOMETRIYA FANINI O'QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH

G.G'oyibnazarova[1]
1-ALFRAGANUS UNIVERSITY, "Matematika va fizika" kafedrasi dotsenti. Toshkent, O'zbekiston

Ma'lumki, kompyuter texnologiyasidan foydalanib, tashkil etilgan o'qitish va o'quvchilarning olgan nazariy bilimi nazoratini tashkil qilganda, o'quvchiga mo'ljallangan o'quv materialini to'la yetkazish va o'quv fani dasturiga mos o'zlashtirilgan nazariy bilimi, egallangan amaliy ko'nikma va malakalarni bir vaqtning o'zida tez va aniq tekshirish uchun kam vaqt sarflanadi [1].

Ta'lim jarayoniga informatsion texnologiyalarni jalb qilish dasturlari o'quv metodlarini ko'zlangan maqsadga muvofiq ravishda sifat jihatdan o'zgartirishni, xususan, geometriya fanini o'qitish jarayoni samaradorligini oshirishni nazarda tutadi.

Tajribalar shuni ko'rsatadiki, o'quv jarayoniga kompyuter texnologiyasini tatbiq etish bu jarayonni kompleks holda avtomatlashtirish imkonini bermoqda. Demak, geometriyani o'qitish jarayonida ham kompyuter texnologiyasini qo'llash o'qitish samaradorligini oshiradi.

Kompyuter texnologiyasi yordamida o'qitish har doim pedagogolarning diqqat markazida turgan muammolardan biri bo'lib kelgan. Geometriyani o'qitishda kompyuter texnologiyasini tatbiq qilish nafaqat zamonaviy texnika bilan ta'minlanganlikni, balki quyidagi bir necha savollarga ҳam javob izlashni taqozo etadi [2]:

-geometriyani o'qitish sifatini oshirishda qanday informatsion texnologiyalar қўl keladi?

-geometriyani o'qitishni jadallashtirishda o'qitish jarayoniga informatsion texnologiyalarni jalb қilishning qanday usullari qo'l keladi?

-qanday dasturlardan foydalanish geometriyani o'qitishda talabalarning ko'rgazmalilikka bo'lgan e'tiborini kuchaytiradi?

Geometriyani o'qitishda kompyuter texnologiyasining quyidagi jihatlaridan foydalanish o'z tatbig'ini topadi:

1. Tezlik va ko'pgina hajmdagi ma'lumotni tahlil qila olishi.

2. Ma'lumotlarni grafik ko'rinishda ifodalash imkoniyatiga ega bo'lib, bu jihat uning metodik ahamiyatini yanada kuchaytiradi.

3. Katta hajmdagi ma'lumotlarni saqlay olishi, ya'ni kerakli jadval yoki formulalarni xotirada saqlay olish imkoniyatiga ega ekanligi.

Geometriya fanini o'qitish jarayoniga kompyuter texnologiyasining tatbiq etilishi bu kursning tuzilishi va mazmunini takomillashtirish, darsni noan'anaviy usulda tashkil qilish imkonini beradi.

Kompyuter texnolgiyasini o’quv jarayoniga tatbiq etish borasida ko’pgina tajriba to’plangan bo’lib, bu tajribalarning ko’rsatishicha o’rgatuvchi dasturlarni tuzishda quyidagi maqsadlarga erishish nazarda tutilishi zarur:

1. O’quv materialining murakkablik darajasini hisobga olib, o’quv jarayoniga individuallashgan va tabaqalashtirilgan holda yondashish.
2. O’z-o’zini nazorat qila olish va bilimlarni umumlashtirish.
3. O’quv materialini berishda ko’rgazmalilikka e’tibor berish.
4. Mantiqiy fikrlash qobiliyatini shakllantirish.
5. Eng samarali yechim topish qobiliyatini shakllantirish.
6.O’zlashtirish sifatini kamaytirmagan holda vaqtni tejash imkoniyati.

Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib, geometriyani o’qitishda kompyuter texnologiyasidan foydalanish uchun qo’yiladigan asosiy talablarni keltirib o’tish mumkin:

-o’quv jarayonini individuallashtirishni ta’minlash uchun yetarli darajada kompyuterga ega bq’lish;

-ishchi dasturiga mos keluvchi va bilimlarning rivojlanishini e’tiborga olgan holda tuzilgan o’rgatuvchi dasturning mavjud bo’lishi;

-o’quvchilarning geometriyani o’qitishda kompyuterdan foydalana olish darajasi;

-kompyuter texnologiyasi bilan birgalikda o’qitishning boshqa usullaridan (bayon qilish, ko’rgazmalilik va boshqa) ham foydalanish.

Geometriyani o’qitishda kompyuter texnologiyasidan samarali foydalanish uchun o’qituvchiga quyidagi talablar qo’yiladi:

-kompyuter texnologiyasini samarali qo’llash mumkin bo’lgan mavzu va topshirqlarni aniqlash;

-ma’lum bir mavzuni o’qitishda kompyuter texnologiyasidan foydalanish maqsadga muvofiqligini baholay olish;

-darsda kompyuter texnologiyasini qo’llash metodikasini aniqlashtirish;

-o’quv jarayoniga kompyuter texnologiyasini tatbiq etishda zaruriy vositalarni aniqlash.

Kompyuter texnologiyasidan dars jarayonida ko’pgina masalalarni yechishga yordam beruvchi didaktik vosita sifatida foydalanish mumkin. O’quv jarayoniga kompyuter texnologiyasini tatbiq qilinishi o’qituvchi va talaba vaqtini tejash, nazorat qilishning ob’ektiv va individual bq’lishiga imkon beradi. Bundan tashqari, kursni o’qitishda beriladigan ma’lumotlarning ko’pligi ham dars jarayoniga kompyuter texnologiyasini tatbiq etishga bo’lgan talabni tobora ortib borishiga sabab bo’lmoқda.

Foydalanilgan adaiyotlar:

1. Avliyaқulov N.X. Zamonaviy o’qitish texnologiyalari. - Toshkent: 2001.- 67b.
2. Майер. В.Р. Методическая система геометрической подготовки учителя математики на основе новых информационных техноглогий.: Автореф. Дисс. .. док. пед. наук. - М.: 2001.- 38 с.

DEVELOPMENT OF INFORMATION COMMUNICATION CULTURE IN ENGLISH CLASSES

Hamrakulova Orasta Alisher qizi
Chirchik State Pedagogical University

Abstract. The article describes the problem of developing speech culture of schoolchildren, teaching them to respect the word, creative potential and communication skills in English language and literature classes. The task of the teacher of English language and literature: to educate the culture of speech, to reveal to students the power of expression of our language, its euphony, rhythm.

Keywords. Speech culture, communicative competence, formation, illiteracy, activity.

At the meeting devoted to the reform and development of the general secondary education system, the head of state emphasized the need to raise the quality of general secondary education to a new level. At the same time, it is necessary to review the state education standards and curricula based on what skills the student will have in each class. It is necessary to create and publish textbooks on the basis of the most modern methods, to strengthen areas such as technology, technical basics, mathematics, visual arts, and foreign languages in schools, and to re-equip science laboratories. It is also necessary to pay attention to ensuring continuity of pre-school and higher education systems.

In accordance with the state standards, the main goal of teaching English at school at the current stage is the formation of linguistic, cultural and communicative competence of students.

It is no secret that most of us do not have a well-trained voice, do not know how to speak clearly and grammatically correctly, and do not know how to express our opinion.

expressing one's feelings with different intonation means in free creative interpretation in oral and written form, not following the culture of speech and not developing the ability to communicate. Some modern graduates often do not know the norms of the literary language, have no methodological skills, and sometimes are unable to evaluate the moral and aesthetic of written and oral speech. The speech of schoolchildren is often poor, because they do not tend to speak vividly, expressively and in a variety of ways.

In addition, the change of values and attractions in modern society cannot affect the language. Of course, the speech of young people is influenced by the mass media, including the internet and mass media, where illiteracy is shown as the norm, as well as modern youth slang as a literary language. . Of course, it is necessary to fight for this by looking for really effective ways of forming a language personality, effective ways of working on the development of speech, speech culture and speech creativity.

Today, it is more important than ever for the teacher to arouse interest in the sound word, to teach children to feel its true taste and purpose. Undoubtedly, this process is long and laborious and requires a certain organization, system, methodological ingenuity and invention, and practical experience.

"Speech culture is a set of knowledge, skills and abilities that provide the author of a speech to easily construct speech statements for the optimal solution of communication problems."

It is necessary for every person to learn to construct speech clearly and grammatically, to freely creatively interpret his thoughts in oral and written form, to observe speech culture and to develop the ability to communicate.

However, it cannot be recognized that a systematic approach, a system of necessary exercises, and the necessary manuals for this work are often lacking in the formation of consistent speaking skills. This leads to the fact that most of the students in the school at present face a big problem, such as illiteracy, inconsistency, poverty, not only in oral, but also in written language.

Strengthening the communicative direction of school language education can be considered an achievement of methodology science in recent decades. To date, many studies have been devoted to the formation of students' communicative competence (Ladyzhenskaya T.A., Baranov M.T., Kapinos V.I., Soloveichik M.S., Nikitina E.I., Barinova E.A., Sabatkoev R.B., Eremeeva A.P., Demidova A.P.,

Demidova. , Khodyakova L.A., Arkhipova E.V., Voiteleva T.M. and others). Methodology is currently actively engaged in the search for answers to the questions of what it means to be "fluent in a language" and how to achieve it. Working on the text (text activity) simultaneously becomes a means of developing students' speech. In this regard, special attention is paid to literature lessons in the teaching of English, which primarily helps to develop communication skills of schoolchildren (Shansky N.M., Lvova S.I., Vlasenkov A.I., Gorshkov A.I., Annushkin V.I., Temiz. Y.V. and others)

At present, it is necessary to seriously solve the problem of combining the development of speech, the comprehensive formation of the child's personality with the study of the language system. Scientists have repeatedly noted the connection between learning the mother tongue and the development of the human spirit (Buslaev F.I., Ushinsky K.D., Sreznevsky I.I., Dobromyslov V.A., Rybnikova M.A. and others). But the methodology has recently gone to search for such methods and methods of speech development, which are important both in the development of the mind and in emotional-educational plans (Fedorenko L.P., Deikina A.D., Plenkin N.P., Antonova). E.S., Logvinova L.V. etc.).

The student's communicative competence directly depends on the level of speech development. It is known from the scientific literature that 80% of the time a person spends in the waking state is related to his speech activity, and his social role is most clearly manifested in the process of communication.

Developing students' speech is an important problem of modern education.

It is no coincidence that the modern concept of the content of teaching English at school envisages the formation of not only linguistic (linguistic), but also communicative (speech) competence related to mastering all types of speech activities in schoolchildren. as well as the culture of oral and written speech, the rules and methods of using language in various fields of communication.

The formation of a broad linguistic outlook in children, the ability to use the figurative and expressive possibilities of the English language, the development of respect for words, the development of creative potential and communicative competence are of crucial importance. School education aimed at the formation of common culture, cognitive development creates a basis for the independent realization of the individual's capabilities, and also ensures the social success of a person in the information society. A highly educated, language literate specialist can achieve great success, because his horizons of thinking and opportunities to show his creative abilities are expanding. Today, education is seen not as a simple transfer of knowledge from a teacher to a student, but as a collaboration, and working methods that ensure the formation of an independent creative person ready to perceive and solve innovative problems in the educational process begin to dominate. . Therefore, today the school faces big and serious tasks - not only to restore respect for the word, but also to use the possibilities of teaching English language and literature to the maximum in order to search for effective and modern methods of developing the minds of students. speech

The following questions arise before the theory and practice of teaching and training methods: how to improve the process of developing the speech of schoolchildren, create motivation for learning, create technologies aimed at developing and activating the creative abilities of students, the ability to update skills. For this purpose, teaching-methodical manuals are being developed with the involvement of new didactic material, they have the task of developing the creative potential of schoolchildren in addition to mastering the rules of normative speech, developing speech skills and competencies. , serves to further master the mastery. the formation of speech skills and the formation of the ability to learn.

The following methods were used to solve the specified tasks: selection of material in the direction of scientific research;

analysis of linguistic, methodological, pedagogical, psychological literature in order to establish the theoretical foundations of learning;

targeted monitoring of the educational process; study and summarize the pedagogical experience of teachers;

analysis of students' written works;

conducting identification, training and control experiments; processing the results of the experiment;

development of a methodological system for the development of students' speech.

Modern textbooks of the English language contain materials about how the language works and what its basic laws are. Also, they provide practical mastering of the basic orthographic, lexical, and grammatical norms of the modern English language. However, given the current language situation, I would like to expand this aspect of language learning. Therefore, it seems very appropriate to include new methods in the content of sample programs.

Increasing the sense of patriotism is the main task of teachers today. Speech, like a mirror, reflects the speaker's thoughts and inner world, moral values and views, manners and patriotism. Today, teachers of English language and literature face an important task: to educate the culture of speech, to reveal to students the expressive power of our language, its harmony, rhythm, differences and richness of our intonation, etc.

High speech culture of students cannot be determined only by spelling and punctuation literacy. Stylistic literacy, correct oral speech skills and expressiveness of reading, rich vocabulary are other aspects of general speech culture. In the process of daily English lessons, we need to reveal to students the expressive power of our language, its euphony, rhythm, differences and richness of our intonation, etc.

The problem of modern school is that teenagers use slang and embarrassing vocabulary along with common words.

In modern English, youth slang is called slang. Jargon - the speech of any social or professional group, which includes a large number of words and phrases characteristic of this group (some artificial or conditional) Slang of students, young people, thieves and others. These are words and phrases similar to homonyms, colored stylistically: kramming, spur, capets, skiff, tin, etc. The appearance of these slang words is connected with the fact that young people try to show themselves and their attitude to the topic of conversation more clearly in their eyes. friends around. The speech of many young people is "filled" with such words and phrases: cool, cool, super, buzz, baldness, waste, precipitation, atas, nix, fawn, etc.

Today, to speak politely and nicely means to make yourself a laughing stock. Adolescents consider such peers as "pacifiers", "loshars", "mattresses". The use of fashionable, "established" lexical forms has already become a norm and rule of communication in society, especially among young people.

It is worrying that slang often turns into rude words in the speech of young people. According to many, the collective mat unites, allows to establish a close relationship. Mat is an obscene, offensive insult, a bad word.

In ancient times, the Slavs firmly believed that demons enter a house where people curse or swear, but good spirits and angels leave such a house. In Old English literature and folklore, swearing was associated with the idea of offending Mother Earth, the Mother of God, and man's own mother.

An intelligent, polite and decent person, even when angry, does not swear, but finds other words to express his feelings.

From early school age, there is no need to stop the problem of blocking English speech. On the contrary, it is necessary to tell the students that swearing is the language of unsuccessful people. Teachers

- philologists, should do this in English language and literature, speech culture classes, and even in foreign language classes, because children, oddly enough, remember very well the sound of swear words in languages. near and far abroad.

In the classroom, you need to convey the truth about today's "verbal garbage" to the children very accurately. Learn to respect your speech and the speech of others.

Schoolchildren should be able to competently, quickly and accurately convey verbal thoughts in oral and written form, taking into account the conditions of communication, know the signs of good speech, see and feel these signs in literary examples need to awaken in them the desire to improve their speech and at the same time the thought, feeling, spiritual and moral world.

List of references:

1. Mirziyoev Sh.M. The speech of the President of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev at the meeting on the reform and development of the general secondary education system on July 17, 2018

2. Mirziyoev Sh.M. Critical analysis, strict discipline and personal responsibility should become the daily norm of every leader. - Tashkent: "Uzbekistan", 2017.

3. Baranov M.T., Ladyzhenskaya T.A. Methodology of teaching English. - M.: "Enlightenment"

TA’LIM JARAYONIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH ISTIQBOLLARI

Ismoilov Azamat Arslanboevich
Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Chirchiq, O‘zbekiston
azamat.ismoilov.84@mail.ru

Jamiyatning har bir a’zosi, jumladan talabalar ham jahon sivilizatsiyasining axborot maydonidan ma’lumotlar oladi. Bu esa ularning intellektual salohiyatini shakllantirishga xizmat qiladi. Biroq ta’lim jarayonida axborot texnologiyalaridan keng foydalanishda shaxsning xarakteriga, turli xususiyati va sifatlariga albatta e’tibor berilishini talab qiladi. Shuning uchun raqamli texnologiyalar foydalanuvchidan fikrlashni, raqamli texnologiyalardan foydalanish qobiliyatini, yondashuv metodikasini talab qiladi. Ushbu sanab o‘tilgan jihatlar foydalanuvchilarga ta’lim muassasalaridagi pedagogik kadrlar tomonidan yetkazib berilishi zarur. Foydalanuvchilar o‘z faoliyatida zarur bo‘lgan axborotlarni o‘zi mustaqil izlab topishi va mustaqil ilmiy tadqiqot olib borish imkoniyatiga ega bo‘lishi lozim. Ta’lim muassasasidagi kadrlar esa raqamli texnologiyalarni joriy etish va ulardan foydalanish ko‘nikmalariga ega bo‘ladilar. Shu sababli hozirgi kunda ta’limni raqamlashtirib borishda malakali pedagogik kadrlarning o‘rni muhim ahamiyatga ega.

Bugungi kunda ta’lim jarayonini tez sur’atlarda rivojlanishiga asosan raqamli texnologiyalar xizmat qilmoqda. Maktab o‘quvchilari, kasb-xunar maktablari, akademik litsey, texnikum tinglovchilari, oliy o‘quv yurti talabalarining barchasi raqamli texnologiyalarga asoslangan ta’lim jarayonining ishtirokchilari xisoblanadi. Ushbu ta’lim oluvchilar o‘zlarining ta’lim olish bosqichlariga qarab qandaydir platformalardan (kundalik.com, EMIS.edu Hemis va x.k.) o‘zlari uchun yaratilgan profillari orqali foydalanib kelmoqdalar.

Tadqiqotlar raqamli texnologiyalardan foydalanishga asoslangan ta’lim jarayoning mahsuli an’anaviy tarzdagi ta’lim jarayonining mahsulidan ko‘ra samaraliroqligini ko‘rsatmoqda. Shu jihatdan, mamlakatimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoev ta’kidlaganidek “Taraqqiyotga erishish uchun raqamli bilimlar va zamonaviy axborot texnologiyalarini egallashimiz zarur va shart. Bu bizga yuksalishning eng qisqa yo‘lidan borish imkoniyatini beradi [1]. Ta’limda raqamli texnologiyalarni keng joriy etib,

raqobatbordosh kadrlarga bo‘lgan ehtiyojlarni qondirish, ish samaradorligini oshirish, natijadorlikni oshirish, qambag‘allikni qisqartirish, bir so‘z bilan aytganda, odamlarning turmush darajasining yaxshilanilishiga erishish mumkin. Raqamli texnologiyalardan foydalanish bu birgina ta’lim jarayonining yaxshilanishigina emas, balki, ishbilarmonlik, sanoat ob’ektlarini sifatli boshqarish, sifatli va tezkor xizmatlar ko‘rsatish, raqobatbardosh iqtisodiyot sohalari deganidir.

Hozirda ta’lim jarayonlarining raqamli texnologiyalardan foydalanish darajasining keskin ortib borishi o‘quv yurtlarida kompyuterlashtirishning rivojlanishiga, ularni kompyuter resurslaridan tulaqonli foydalanishiga yaqinlashtirib kelmoqda. “Raqamli” atamasi barcha sohalarda axborot texnologiyalaridan faol foydalanishni anglatadi. Agar oddiy iqtisodiyotda moddiy buyumlar asosiy resurs hisoblansa, raqamli iqtisodiyotda bu qayta ishlanadigan hamda uzatiladigan axborot, ma’lumotlar bo‘ladi. Ularning tahlilidan so‘ng esa to‘g‘ri boshqarish bo‘yicha yechim ishlab chiqiladi[2]. Zamonaviy axborot texnologiyalari asosida raqamli texnologiyalardan foydalanish har bir fanni (matematika, fizika, kimyo, biologiya va hokazo) o‘qitishga, o‘quvchilarning fanga bo‘lgan qiziqishlarining ortishiga olib keladi. Bundan tashqari o‘quvchilar ayrim farazli qarashlarni talab qiluvchi fanlardan tasavvur qilinishi qiyin bo‘lgan ob’ekt, pretmetlar to‘g‘risidagi qarashlarga ega bo‘lishi mumkin. Asosiysi esa ta’lim maskanlari o‘zlarining axborot makonlariga ega bo‘lishadi.

Axborot makonlari esa o‘quv maskanlariga quyidagi imkoniyatlarga erishishlarini ta’minlaydi:

- elektron kutubxona ega bo‘lishi orqali o‘quvchilar uchun yangilangan elektron kitoblar, fanlarga taaluqli bo‘lgan ma’lumotlarni taqdim qilib borish;
- ta’lim jarayonini raqamli texnologiyalar yordamida sifatli boshqarish;
- o‘quvchilar uchun ma’lumotlarni tezkor yetkazib berish;
- ta’limda raqamli texnologiyalardan foydalanishning ijtimoiy-psixologik yechimlarni yaratish;
- yangi axborot madaniyatiga ega bo‘lgan raqobatbardosh kadrlarni yetkazib berish orqali korxona va tashkilotlar bilan xamkorlik qilish;
- yangi pedagogik texnologiyalarga asoslangan ilmiy-metodik ishlanmalarga ega bo‘lish;
- o‘zlarining axborot resurslariga ommaviy tashriflarni ta’minlash;
- hujjatlarni uzatish, turli xil shakldagi hisobotlarni yuritish mexanizmlariga ega bo‘lish;
- ta’lim oluvchilarining ota-onalariga ular to‘g‘risidagi axborotlarni yetkazib berish yoki qonun doirasida ochiqligini ta’minlash;
- masofaviy ta’lim xizmatlarini ko‘rsatish.

Ta’kidlash mumkinki, ta’lim muassasalarida raqamli texnologiyalardan foydalanishning joriy etilishi ta’limning sifatini va axborot ta’minotini rivojlanishiga olib keladi. Ta’lim tizimi takomillashuviga bo‘lgan talablarning ortib borishi raqamli texnologiyalarning xam yangi imkoniyatlaridan foydalanish ko‘rsatkichlarining va ko‘nikmalarining ortishiga olib keladi, shuning uchun ham uning hozirgi holatini tanqidiy jihatdan ko‘rib chiqish va raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlarini keng targ‘ib qilish zarur.

Mamlakatimizda raqamli texnologiyalarni rivojlantirish hamda shu tariqa jahon taraqqiyotining global yo‘nalishiga kirib borib ta’lim sohasida raqamli texnologiyalardan foydalanib axborot resurslarini tashkil etishga jiddiy e’tibor qaratilgan. Ta’lim tizimini raqamlashtirishda axborot texnologiyalarini o‘qitish nazariyasidan ajratmaslik, ularning vujudga kelishi hamda rivojlanishini belgilovchi ichki va tashqi omillarning mantiqiy ortiqchaligiga yo‘l qo‘ymaslik lozim. O‘qitishni raqamlashtirishda esa zamonaviy pedagogik metodlarni hamda modellarni o‘zlashtirishni ongli va rejali amalga oshirish, multimedia vositalari, kompyuter texnologiyalari, pedagogik dasturiy vositalar, kompyuter

savodxonlikning eng muhim jihatlaridan foydalanish va ulardan foydalanish ko‘nikmalarini foydalanuvchilarga yetkazib berish asosiy vazifalardan xisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 24 январда Олий Мажлисга йўллаган Мурожаатномаси.
2. Хашимова Д.П., Парпиева Р.А. ЗАМОНАВИЙ ТАЪЛИМДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ. “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali. № 3, may-iyun, 2020 yil.

BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING AHAMIYATI

Jabborova Onaxon Mannapovna
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Boshlang‘ich ta’lim metodikasi kafedrasi mudiri
Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori
o.jabborova@mail.ru

Saparbayeva Dinoraxon Turg‘unboy qizi,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 3 bosqich talabasi
saparboyevadinoraxon@gmail.com

Annotatsiya: maqolada boshlang‘ich ta’limda raqamli texnologiyalarning ahamiyati masalasi to‘g‘risida fikr yuritilgan va tavsiyalar taqdim etilgan.

Kalit so’zlar: ta’lim, boshlang‘ich, raqamli texnologiya, o‘qitish, sifat, bilim, ko‘nikma.

Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasining ta’limga oid vazifalari ijrosi jarayonida boshlang‘ich ta’limni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega [1]. Bunda o‘qitishning turli shakllari, vositalari va metodlaridan foydalanish dolzarb hisoblanadi. Shu jihatdan boshlang‘ich ta’limda raqamli texnologiyalardan foydalanish masalasi bugungi ehtiyojlarning hosilasidir. Mazkur o‘rinda ana shu masalaning tahliliga e’tiboringizni tortamiz.

Raqamli texnologiya mazmuni. Pedagogika fanida o‘tgan asrning 90-yillaridan boshlab axborot-kommunikatsion vositalarga asoslangan o‘qitish texnologiyalarini ishlab chiqish tajribasi yuzaga kelgan [2]. Bunda asosiy e’tibor o‘qitish mazmunini yangilash, qulay vositalardan foydalanish va o‘zlashtirish metodikasini takomillashtirishga qaratilganligini eslatib o‘tish joiz. Shu ma’noda raqamli texnologiya mazmunida quyidagilar muhim o‘rin tutadi:

1) kompyuter o‘quv-texnik vositasiga tayangan o‘qitish va o‘zlashtirish materiallarini tayyorlash;
2) o‘qitishning axborot-kommunikatsion didaktik ta’minotini ishlab chiqish;
3) o‘qitish jarayonida mavjud texnik imkoniyatlardan oqilona foydalanish;
4) ta’lim beruvchi va ta’lim oluvchilarning o‘quv-texnik vositalardan foydalanish ko‘nikmalarini rivojlantirib borish.

Mazkur asoslar raqmli texnologiya mazmunini tashkil etadi. Bunda raqamli tushunchasini o‘quv materiallarini kompyuterli dastur asosida tayyorlash va uzatish nazarda tutilishini eslatib o‘tish joiz [3]. Shu sababli keyingi paytlarda ta’lim tizimida raqamli texnologiyalardan foydalanish masalasiga asosiy e’tibor qaratilmoqda. Bundan maqsad ta’lim tizimida sifatli ko‘rsatkichlarga erishish va o‘zlashtirish jarayonini takomillashtirishdan iborat.

Raqamli texnologiyalar turlari. Boshlang‘ich ta’limda qo‘llanishi lozim bo‘lgan raqamli texnologiyalarning bir necha turlari mavjud. Bu borada raqamli texnologiyalarning eng asosiy quyidagi turlarini eslatib o‘tish joiz:

1) kompyuterli dasturga asoslangan o‘qitish raqamli texnologiyasi;
2) elektron-modulli texnologiya;
3) masofaviy ta’lim texnologiyasi;
4) mustaqil ta’lim texnologiyasi;
5) individual yondashguv texnologiyasi;
6) Internet ta’limi texnologiyasi;
7) milliy portallar texnologiyasi;
8) mohir pedagoglarning shaxsiy texnologiyasi.

Mazkur raqamli texznologiyalar turlaridan maktab muhiti va imkoniyatlariga asosan foydalanish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Misol uchun, bugungi kunda umumiy o‘rta ta’lim maktablari zamonaviy kompyuter jihozlari bilan ta’minlangan. Shu sababli boshlang‘ich ta’limda kompyuterli dasturga asoslangan o‘qitishning raqamli texnolorgiyasidan foydalanish qiziqarliligi, tezkorligi va samaradorligi bilan muhim ahamiyatga ega. Buning uchun quyidagilar amalga oshirilishi kerak bo‘ladi:

a) mavzularning kompyuterli variantlarini tayyorlash;

b) kompyuterli variantlarni o‘quvchilarga taqdim etish va ulardan foydalanish bo‘yicha mexanizmlarini yaratish;

v) vertual aloqa vositasida o‘quvchilarga tegishli mavzular bo‘yicha bilim va ko‘nikmalar berish;

g) tayyorlangan o‘quv materiallarini animatsion va multimediyali tasvirlarga boy tarzda taqdim etish;

d) o‘quvchilarning o‘zlashtrish jarayonini nazorat qilish metodikasini belgilab qo‘yish.

Bunday yondashuv boshlang‘ich ta’lim o‘quv fanlarini chuqurlashtirilgan tarzda o‘qitish imkonini beradi. Raqamli texnologiyalarning o‘ziga xos imkoniyatlaridan biri o‘quv materiallarini yangilab borish mavjudligidir. Shu sababli keyingi paytlarda ta’limning barcha turlarida raqamli texnologiyalardan foydalanishga asosiys e’tibor qaratilmoqda.

2023-2024 o‘quv yilidan boshlab boshlang‘ich sinflarda Informatika fani o‘qitila boshlandi. Bu o‘quv fani o‘quvchilarning kompyuter savodxonligi, ma’lumotlar bilan ishlash ko‘nikmasi va texnik vositalardan foydalanish madaniyatini shakllantirishda muhim o‘rin tutmoqda [4]. Shu sababli mazkur fanni o‘qitish jarayonida boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining raqamli texnologiyalardan foydalanish mahorati bo‘yicha qo‘shimcha mashg‘ulotlar tashkil qilish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Boshlang‘ich ta’limda raqamli texnologiyalarni qo‘llashning ahamiyati. Boshlang‘ich ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanish muhim amaliy ahamiyatga ega. Bunday ahamiyatning asosiylari quyidagilardan iborat:

1) boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini bilim olishga qiziqtirish;
2) o‘quv materiallarini boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga mos ravishda turli vositalar asosida tayyorlash;

3) boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining o‘qituvchi kitobi uchun yangi metodik tavsiyalarni taqdim etish;

4) boshlang‘ich ta’limda o‘qitish jarayonini yangilab borish;

5) o‘qitish jarayoniga xorijiy mamlaktlarning tajribalarini joriy etish;

6) mahoratli boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining individual tajribalarini ommalashtirish;

7) boshlang‘ich ta’lim sifatini raqamli texnologiyalar asosida yuksaltirish.

Shu sababli boshlang‘ich ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalarni qo‘llash muhim ahamiyatga ega. Buning uchun quyidagi ishlarni amalga oshirish dolzarb bo‘lib turganligini eslatib o‘tish joiz:

a) boshlang‘ich ta’limda raqamli texnologiyalardan foydalanish texnologiyasini ishlab chiqish;

b) boshlang‘ich ta’limda samara beradigan raqamli texnologiyalarni saralash va uning majmuini amaliyot uchun taqdim etish;

v) bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining raqamli texnologiyalardan foydalanish ko‘nikmasini tarkib toptirish;

g) Abdulla Avloniy nomidagi Pedagoglarni kasbiy rivojlantirish va metodikalarga o‘rgatish milliy tadqiqot insitutida amaliy faoliyatdagi boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining raqamli texnologiyalardan foydalanish bo‘yicha mahoratini oshirib borish.

Bunday yondashuv boshlang‘ich ta’limda raqamli texnologiyalardan foydalanish mexanizmlarini tarkib toptiradi.

Shunday qilib boshlang‘ich ta’limda raqamli texnologiyalardan foydalanish o‘qitish mazmunini yangilaydi, vaositalarini takomillashtiradi va o‘quvchilarning o‘zlashtirish jarayonini kuchaytiradi. Buning uchun oliy pedagogik ta’lim jarayonida boshlang‘ich ta’limda raqamli texnologiyalarini qo‘llash monitoringini amalga oshirish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Chunki mamlakatimiz umumiy o‘rta ta’lim maktablari hududlardagi oliy pedagogik ta’lim muassasalariga biriktirilgan. Bunday imkoniyatlardan oqilona foydalanish kerak.

Adabiyotlar:

1. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. // www. Ziyonet.uz
2. Hasanboyev J. va boshq. Pedagogika fanidan izohli lug‘at. – Toshkent, 2009
3. Jabborova O., Saparbayeva D. BOshlang‘ich ta’limda mustaqil ta’limni tashkil etish metodikasi. – Chirchiq, 2023
4. Bordovskaya N., Rean A. Pedagogika. – Sankt-Peterburg, 2001

RAQAMLI TEXNOLOGIYANING MUSTAQIL TA’LIM SHAKLI

Jabborova Onaxon Mannapovna
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Boshlang‘ich ta’lim metodikasi kafedrasi mudiri
Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori
o.jabborova@mail.ru

Annotatsiya: maqolada raqamli texnologiyaning mustaqil ta’lim shakli to‘g‘risida fikr yuritilgan va tavsiyalar taqdim etilgan.

Kalit so‘zlar: ta’lim, raqamlashtirish, texnologiya, mustaqil ta’lim, asos, yondashuv, o‘zlashtirish, ko‘nikma.

Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasini “Insonga e’tibor va sifatli ta’lim yili” da amalga oshirishga oid davlat dasturida ta’lim jarayoniga turli innovatsion texnologiyalarni tadbiq etish vazifasi qo‘yilgan [1]. Shu sababli ta’lim tizimida, jumladan, boshlang‘ich ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalarga asoslangan o‘qitishni amalga oshirish muhim hisoblanadi. Chunki raqamli texnologiyalarga asoslangan o‘qitish jarayoni ta’lim oluvchilarni faollashtiradi va ularning mustaqil faoliyat ko‘nikmasini tarkib toptiradi. Shu jihatdan bu o‘rinda e’tiboringizni raqamli texnologiyaning mustaqil ta’lim shakli tahliliga tortamiz.

Mustaqil ta’lim mazmuni. Mustaqil ta’lim shakli ta’lim oluvchilarga erkinlik tamoyili asosida amalga oshiriladi. Shu sababli mustaqil ta’lim uchun o‘quv materiallari alohida tayyorlanib, ularda asosiy e’tibor nazariy va amaliy ma’lumotlarni berishga qaratiladi. Mustaqil ta’lim olish uchun ta’lim oluvchi muayyan tayyorgarlikka ega bo‘lishi kerak. Shu sababli mustaqil ta’lim oluvchi vaqt rejimi, maqsadli dastur va mustaqil ta’lim beruvchi bilan munosabatlar rejasiga ega bo‘lishi taqozo etiladi. Bugungi kunda mamlakatimiz ta’lim tizimida mustaqil ta’lim imkoniyatlaridan keng foydalanishga ahamiyat berilmoqda. Misol uchun, oliy pedagogik ta’lim muassasalarining har bir o‘quv fanida mustaqil ta’lim uchun mavzular va topshiriqlar bo‘limi mavjud.

Mustaqil ta’lim Pedagogika tarixida juda qadimgi an’analarga ega. Shu sababli mustaqil ta’lining imkoniyatlari va xususiyatlarini idrok etish taqozo etiladi. Shunisi muhimki, mustaqil ta’lim jarayoniga ta’lim oluvchining fikri, dunyoqarashi va ta’limga munosabati mustaqil ravishda rivojlanib boradi. Shu sababli xorijiy mamlakatlarda mustaqil ta’lim imkoniyatlaridan keng foydalanilmoqda. Misol uchun, Rossiya Federatsiyasi oliy pedagogik ta’lim muassasalarida mustaqil ta’lim jarayoni yo‘lga qo‘yilgan bo‘lib, unda talabalar tanlash huquqiga ega [2]. Shu jihatdan mamlakatimiz oliy ta’lim muassasalarida ta’limning mustaqil ta’lim shakli imkoniyatlaridan oqilona foydalanish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Mustaqil ta’limni tashkil qilish asoslari. Mustaqil ta’limni tashkil qilish uchun quyidagilar amalga oshiriladi:

1) muayyan fan bo‘yicha mustaqil ta’lim dasturi ishlab chiqiladi va unda fanning eng muhim asoslari qamrab olinadi;

2) muayyan ta’lim yo‘nalishi bo‘yicha mustaqil ta’lim kurslari tashkil qilinadi va bunday kurslar o‘quv yili davomida chuqurlashtirilgan bilim berishni amalga oshiradi;

3) oliy pedagogik ta’lim muassasasining imkoniyatlaridan kelib chiqib muayyan ixtisoslik bo‘yicha mustaqil ta’lim tashkil etiladi va bu bilan ta’lim oluvchilarning ehtiyojlari qoniqtiradi;

4) muayyan professor-o‘qituvchining mustaqil ta’lim kursi tashkil etiladi va unda ta’lim beruvchining tajribasi o‘zlashtiriladi.

E’tibor berilsa, mustaqil ta’limni tashkil etish oliy pedagogik ta’lim muassasasi yoki jamoasining tashabbusiga asoslanadi. Mustaqil ta’lim vositasida ta’lim oluvchilarni kasbga tayyorlashning amaliy imkoniyatlari mavjudligini eslatib o‘tish joiz. Shu sababli bizning yondashuvimizga ko‘ra, oliy pedagogik ta’lim muassasalarining o‘quv fanlari mustaqil ta’lim bo‘limini kuchaytirish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

O‘zbek Pedagogikasi tarixida mustaqil ta’lim qadimiy ildizlarga ega. Misol uchun, o‘rta asrlarda asosan mustaqil ta’lim shakli amalda bo‘lgan. Unga ko‘ra, ta’lim oluvchi mahoratli ta’lim beruvchi ishtirokida va uning ko‘rsatmalari asosida o‘zi qiziqqan fan asoslarini yoki hunarni o‘zlashtirgan [3]. Buning natijasida keyinchalik mustaqil ta’limning shakli bo‘lgan individual ta’lim jarayoni yuzaga kelgan. Shu sababli Pedagogika fanimiz tarixidagi mustaqil ta’lim shakllarini, uning asoslarini va samaradorlik ko‘rsatkichlari mexanizmlarini o‘rganish dolzarb bo‘lib turibdi. Bu bilan raqamli

texnologiya sharoitida uning mustaqil ta’lim shakli bo‘yicha kasbiy bilimlarni chuqurlashtirish imkoniyatiga ega bo‘linadi.

Xorijiy mamlakatlar ta’lim muassasalarida eng zamonaviy ixtisosliklar bo‘yicha mustaqil ta’lim shakli yo‘lga qo‘yilganligini eslatib o‘tish joiz. Buning natijasida jahon mamlakatlarining ta’lim oluvchilari o‘zi istagan mamlakatdagi oliy ta’lim muassasalarida mustaqil ta’lim shaklida o‘qish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda. Shu sababli raqamli texnologiyaning mustaqil ta’lim shakli istiqbolli hisoblanadi. Bugungi kunda mamlakatimizda o‘quv fanlari bo‘yicha mustaqil ta’lim dasturlari mjmuini ishlab chiqish va ularning didaktik ta’minotini yaratish dolzarb bo‘lib turganligini eslatib o‘tish lozim.

Mustaqil ta’lim imkoniyatlari. Raqamli texnologiyaning mustaqil ta’lim shakli ta’lim oluvchilarga keng imkoniyatlarni beradi. Bunday imkoniyatlarning asosiylari quyidagilardan iborat:

1) ta’lim oluvchilarning mustaqil harakat va fikrlash ko‘nikmasini tarkib toptiradi;

2) muayyan fan mavzulari bo‘yicha o‘zlashtirilgan bilim, ko‘nikma va malakalarni chuqurlashtiradi;

3) fanlarning asoslari bo‘yicha qo‘shimcha ma’lumotlar yoki materiallarni berish imkoniyatini beradi;

4) ta’lim oluvchilarning manfaatlari va ehtiyojlarini ro‘yobga chiqaradi.

Shu sababli oliy pedagogik ta’lim jarayonida mustaqil ta’limning imkoniyatlaridan keng foydalanish dolzarb bo‘lib turibdi. Buning uchun quyidagilarga e’tibor berish maqsadga muvofiq bo‘ladi:

1) o‘quv fanlarining mustaqil ta’lim bo‘limini o‘zlashtirish jarayonini qat’iy nazorat qilish;

2) “Mustaqil ta’lim asoslari” maxsus kursini tashkil qilish;

3) o‘quvchilar bilan mustaqil ta’lim imkoniyatlaridan foydalangan holda ishlash metodikasini ishlab chiqish;

4) har bir professor-o‘qituvchining mustaqil ta’lim kurslarini tashkil etish.

Bunday yondashuv ta’lim oluvchilarning kasbiy bilim va ko‘nikmalarini maqsadli tarkib toptirish imkonini beradi.

Shunday qilib raqamli texnologiyaning mustaqil ta’lim shakli ta’lim oluvchilarni amaliy faoliyatga tayyorlash xususiyatlariga egaligi bilan muhim ahamiyatga ega. Shu sababli bo‘lajak o‘qituvchilarni mustaqil ta’limni tashkil etish metodikasi bilan qurollantirish dolzarb bo‘lib turibdi.

Adabiyotlar:

1. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasini “Insonga e’tibor va sifatli ta’lim yili” da amalga oshirishga oid davlat dasturi. // www. ziyonet.uz

2. Bordovskaya N., Rean A. Pedagogika. –Sankt-Peterburg, 2018

3. Jabborova O., Saparbayeva D. Boshlang‘ich ta’limda mustaqil ta’limni tashkil etish metodikasi. – Chirchiq, 2023

THE IMPORTANCE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN LEARNING A FOREIGN LANGUAGE

Karimova Fotima Kamoliddin kizi
Chirchik State Pedagogical University

Abstract: the article talks about the importance of information technology in learning the Shet language.

Key words: Foreign language, game, innovative technology, technological tools, methods, methods.

With the rapid development of information and communication technologies, which is one of the unique features of our time, special attention is being paid to using its possibilities, to fully approach the educational process and to organize it. The 21st century is the age of high technologies, and our modern youth are taking steps not only in accordance with the spirit of the time, but also in accordance with the progress in the electronic world. For this reason, a different approach to the process of teaching the young generation is required. The role of the teacher in the lessons is also changing. The teacher now acts mainly as a guide. It is time for teachers who aim to keep pace with the times to be ready to enliven any part of the lesson through ICT.

In the Decision of the President of the Republic of Uzbekistan in 2022 "On measures to further improve the system of learning foreign languages" "The way to introduce advanced methods of teaching using modern pedagogical and information and communication technologies with, the education of the growing young generation in foreign languages, the fundamental improvement of the system of training specialists who can speak these languages fluently and, on the basis of this, the achievements of world development and their extensive use of world information resources, the development of international cooperation and communication - creation of conditions and opportunities" and the need to implement a number of important tasks for this. This document indicates that from the 2022-2030 school year, foreign languages will be taught in the first grades of general secondary schools, then in the form of games, and then the main ones. teaching using ICT tools is defined as an educational subject. In accordance with this important decision, today, in particular, foreign language lessons were looked at more deeply. In order to protect the country's honor on the world stage, our youth must first be able to compete with their foreign peers. conducted in English, the international business language.

In fact, the role of modern pedagogical technologies and information and communication tools in improving the quality and effectiveness of education, in the purposeful organization of game-based lessons that interest students is very large. is becoming an integral part of the educational process. In order to teach young people English through a computer, first of all, the teacher himself must be able to use computer technologies at a professional level. it also includes the ability to organize new educational programs based on it. In order to become a pedagogue of this level, every foreign language teacher needs to work more on himself in the field of modern technologies. Computer-aided English language teaching has several advantages over traditional teaching methods. First of all, computer-based English language learners have four areas of language (speaking, listening, writing and reading). will be able to test their skills. Currently, this is possible with the help of advanced programs. It is only necessary to be able to properly direct the student to this method of education.

In addition, it has been proven that every rule, every word, every concept unit taught in the teaching of foreign languages with the help of a computer is better stored in the student's memory. the ability to deliver in video form makes computer-based foreign language teaching one of the most effective methods. That's why I want to use the computer's rich capabilities to teach English to 5th grade students. Basically, it is appropriate to use Word and Power Point programs to explain current topics. Because I think that students will understand much easier if the topic is explained using table views through the Word program. In Power Point, students can be more attracted to the topic by showing these topics in audio, picture and video formats.

As stated by our President I. Karimov in his works entitled "High Spirituality-Yengilmaskuch": "If you want to glorify Uzbekistan to the world, glorify its ancient history and bright future, if you want to keep it forever in the memory of generations, first of all We must educate great writers, great poets, and great artists". Therefore, learning a foreign language is a requirement of the current era, and developing new methods of language learning for the young generation based on the "National Personnel Training Program" , recommendation for the study process is one of the urgent issues facing scientists and specialists. In order for our talented young people to become mature specialists in their fields of interest, first of all, it is necessary for them to have a perfect knowledge of any foreign language, including English.

Therefore, introducing technologies and ensuring that teaching methods meet the requirements of the times are the main tasks of pedagogues-scientists that cannot be delayed. At a time when the economic, political, cultural and educational relations of our country with the countries of the world are strengthening, the interest of our youth in the life, culture, customs, and language of foreign countries is increasing. In the development of these relations, the role of foreign languages, especially English, is incomparable.

REFERENES:

1. Bekmuratova U. B. Abstract on "Using innovative technologies in teaching English". Tashkent - 2012

2. Otaboeva, M. R. The use of modern innovative technologies in foreign language teaching and its effectiveness / M. R. Otaboeva.

3. N. Q. Khatamova, M. N. Mirzayeva. "INTERACTIVE METHODS USED IN ENGLISH LANGUAGE LESSONS" (methodical guide), Navoi, 2006, 40 pages.

KOMPLEKS O‘ZGARUVCHILI FUNKSIYALAR NAZARIYASI FANINI O‘QITISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Mo‘minova X.R.

Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Chirchiq, O‘zbekiston

Fizika yo‘nalishida tahsil oluvchi talabalar nafaqat haqiqiy o‘zgaruvchili matematik miqdorlarni, balki matematikaning abstrakt modelini yaxshi o‘zlashtirishlari zarur. Shunday o‘ta zarur modellardan biri – Kompleks o‘zgaruvchili funksiyalar va nazariyasi asosida shakllangan son va funksiyalar modelidir. Kompleks o‘zgaruvchili funksiyalar nazariyasini o‘rganish orqali ushbu model o‘zlashtiriladi. Kompleks o‘zgaruvchili funksiyalar nazariyasi fanini o‘qitishning maqsadi talabalarda kompleks sonlar, kompleks o‘zgaruvchili funksiyalar nazariyasi, chegirmalar nazariyasi va analitik funksiyalarni Teylor va Loran qatorlariga yoyish haqida tushunchalarni shakllantirishdan iborat. Kursni o‘qitishning vazifasi: Kompleks o‘zgaruvchili funksiyalar nazariyasining asosiy tushunchalarini kelib chiqishi va rivojlanishi to‘g'risidagi asosiy tushunchalar bazasini talabalar ongida hosil qilish. Kompleks o‘zgaruvchili funksiyalar nazariyasi ning asosiy tushunchalari va usullarini keyinchalik matematikaning turli bo‘limlari va boshqa tabiiy fanlar

va kasbiy fanlar bo‘yicha amaliy masalalarni hal qilishda qo‘llash uchun o‘zlashtirish, kompleks o‘zgaruvchili funksiyalar nazariyasi ni boshqa fanlar bilan bog’liqligini o‘rganish.

Kompleks o‘zgaruvchili funksiyalar nazariyasi ning tarixiy rivojlanishi uch yo‘nalishda amalga oshirilgan va uzoq vaqtlar bu sohadagi ilmiy tadqiqotlar faqat shu uch yo‘nalishdan birini rivoji bilan chegaralanib qolgan. Birinchi yo‘nalish – differensiallanuvchi Koshi funksiyalari nazariyasi, ikkinchi yo‘nalish – Riman g’oyalari asosidagi geometrik masalalar yo‘nalishi, uchinchi yo‘nalish asosini – funksiyalarni darajali qatorga yoyish haqidagi Veyershtrass g’oyalariga asoslangan analitik yo‘nalish tashkil etadi. Nazariyani taqdim etish ketma-ketligi va teoremalarni isbotlash usullari qaysi yondashuv asos qilib olinishiga bog'liq.

Kompleks o‘zgaruvchili funksiyalarni o‘rgatish metodikasining o‘ziga xosligi: 1. Kompleks o‘zgaruvchili funksiyalar nazariyasi fanining keng tarmoqliligi hisobiga fizik, tehnik va boshqa fanlar bilan o‘zaro bog’liqligi, bu fan o‘qituvchisidan real fizik hodisalarni abstrakt matematika bilan organik bog’liqligini tushuntirib berishini talab qiladi. 2. Haqiqiy sonlar maydonidan farqli o‘laroq kompleks sonlar ustidagi amallar ikki o‘lchamli geometrik vektorlar ustidagi amallarning interperatsiyasi hisoblanadi, shunday qilib, bir abstrakt obyekt ikkinchi abstrakt obyekt bilan tushuntiriladi, bu talabalarga qiyinchilik tug’diradi. 3. Kompleks o‘zgaruvchili funksiyalar nazariyasi fani talabalarni avval o‘rgangan faktlarini yangidan qabul qilishga majbur qiladi. Misol uchun eksponanta davriy bo‘lib qoladi (haqiqiy sonlar maydonida u monoton funksiya hisoblanadi), eng asosiysi — mavhum birlikning o‘zi («manfiy sonning juft ko‘rsatkichli ildizi mavjud emas!»).

Xulosa. Mazmuniga ko‘ra kompleks o‘zgaruvchili funkisyalar nazariyasi fani haqiqiy o‘zgaruvchili funksiyalar xossalari o‘rganiladigan matematik kurslarning davomi hisoblanadi. kompleks o‘zgaruvchili funksiyalar nazariyasi fanida kompleks o‘zgaruvchili funksiyalarning differensiali va integralini hisoblash, kompleks tekislikda sonli, funksional va ko‘rsatkichli qatorlar, chegirmalar nazariyasi va uning tatbig’i o‘rganiladi. Kompleks o‘zgaruvchili funksiyalar nazariyasi fanidan egallangan bilim, malaka, ko‘nikmalar bo‘lajak mutaxassislarga amaliyotda kompleks o‘zgaruvchili funksiyalar nazariyasi metodlarini qo‘llash, matematik metodlarni tushunish va tahlil qilish imkoniyatini beradi. Shuning uchun talabalarni muvaffaqiyatli o‘qitish uchun Kompleks o‘zgaruvchili funksiyalar nazariyasini o‘qitishda kompleks o‘zgaruvchili funksiyalar nazariyasi metodikasining o‘ziga xos jihatlarini e’tiborga olish lozim.

Adabiyotlar:

[1] Makhmudova Dilfuza Melievna, Methodology for the Formation of Creative Competence of Future Teachers in the Process of Teaching Mathematics based on a Special Complex of Tasks. International Journal of Psychosocial Rehabilitation . 2020, Vol. 24 Issue https://www.psychosocial.com/article/PR200376/9945/ 2, p616-627. 12p. Aviable to: .

[2] Алгазин О.Д., Богомолов В.Г., Копаев А.В. Методы теории функций ком плексного переменного в прикладных задачах. Москва, Изд-во МГТУ им. Н.Э. Баумана, 1993, 68 с.

[3] Никольский В.В., Никольская Т.И. Электродинамика и распространение радиоволн. Москва, Либроком, 2012, 544 с.

[4]Богомолов В.Г. Методические особенности преподавания курса теории функций комплексного переменного. Инженерный журнал: наука и иннова ции, 2013, вып. 5. URL: http://engjournal.ru/catalog/pedagogika/hidden/734.html

AXBOROT TEXNOLOGIYALARI VA ULARNING TA`LIM JARAYONIDAGI AHAMIYATI

Saitkulova Nazokat Rahmonovna
Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Annotatsiya

Ushbu maqola chet tilini o‘qitishda eng samarali yondashuvlar qatorida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari vositasida, masofaviy ta’limda til o‘rgatish metodikalarini ko‘rsatish tog’risidadir.

Kalit so‘zlar: vertual resurslar, multimedia texnologilayari, elektron darslik **,** dasturlar, multimedia kurs

Respublikamizda ta’lim jarayonida pedagogik va axborot texnologiyalarni qo‘llashga doir keng ko‘lamda ishlar olib borilmoqda. Ushbu muammoning ilmiy-nazariy asoslari, har bir pedagogik texnologiyaning o‘ziga xos jihatlari ishlab chiqilib, yetarli darajada tajribalar to‘plangan. Ta’lim jarayoniga pedagogik va axborot texnologiyalarni joriy etishda xorijiy mamlakatlarning tegishli tashkilotlari yaqindan yordam ko‘rsatmoqda. Ma’lumki ushbu yo`nalishni amalga oshirishda eng birinchi chet tilini o`rganishda qaratildi. Chet tilini ayniqsa ingliz tilini o`rganishda axborot vositalarni qo`llash undagi dasturlarni ishlab chiqarish ham talablarni amalga oshirish o`zini natijalarini bermoqda. Albatta bularni barchasi zamonaviy dasturlar bo`lib o`quv jarayonida foydalanish imkoniyatiga ega bo`lgan qulayliklar majmuasiga aytiladi.

Chet tilini o‘qitishda eng samarali yondashuvlar qatorida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari vositasida, masofaviy ta’limda til o‘rgatish metodikalarini ko‘rsatish mumkin. Kompyuter texnologiyalari, ayniqsa, Internetdan foydalanib, til o‘rganishda juda keng imkoniyatlar mavjud. Ular quyiidagilarda namoyon bo‘ladi:

1) chet tilida og‘zaki munosabatlar bo‘yicha o‘zlashtirgan bilimlari va malakalaridan amaliyotda faol foydalanib, olgan til materiallaridan faqat o‘zining nutqida emas, balki Internet orqali tanishgan suhbatdoshi nutqini tushunishda ham foydalanishga o‘rganish;

2) o‘zlashtirgan nutqiy bilimlarini munosabatning o‘zgaruvchan vaziyatlariga ko‘chirish moslashuvchan ko‘nikmasini shakllantirish;

3) norasmiy muloqot shaklida amalga oshiriladigan suhbatni uyushtirishga, so‘zlashishni o‘rganishga nisbatan kuchli, darhol yuzaga keladigan motivatsiyani va haqiqatga yaqin munosabat motivatsiyasini yaratish;

4) psixologik to‘siqlarni yengish, xususan, chet tilida so‘zlashishdan va xatoga yo‘l qo‘yishdan cho‘chish, to‘sig‘ini hamda ichki va tashqi tortinish hamda uyalish hissini yo‘qotish;

5) ta’lim sifatining yuqori darajaga ko‘tarilishi va darhol natijaliligi; mashg‘ulotlar ikkinchi mashqidayoq, foydalanuvchilar asosiy o‘quv matnida berilgan nutqiy qolipda o‘rganayotgan chet tilida so‘zlasha boshlaydilar; matn ta’sir ko‘rsatish suggestiv vositalaridan (shu jumladan, xotiraga kiritish) foydalanilib, mashg‘ulotlar birinchi mashqdayoq e’tiborga olinadi;

6) ko‘p sonli nutqiy, yuksak va grammatik birliklarni taqdim etish va o‘zlashtirish; bir taqdim etishda 150-200 yangi so‘zlar, 30-50 nutqiy namunalar va bir necha odatiy nutqiy hodisalar kiritiladi va o‘zlashtiriladi.

Ingliz tili o`rganishda hozirda Yevropa mamlakatlarida juda keng tarqalgan AKT vositalaridan biri bu internet hisoblanadi. Ular modul orqali talabalarga masofaviy ta`limni yo‘lga qo‘yishni ta`minlashmoqda. Dars jarayonini oson hamda tushunarli qilib tinglivchiga havola qilish ham ular oldiga

qo‘yilgan maqsadlardan biri hisoblanadi. Ingliz tili darslarini darajalarga qarab ularga mos ravishda vertual resurslar yaratish chet tilini rivojlanishni ta`minlaydi.

Ta`limda ingliz tili predmetlaridan AKT asosida yaratilayotgan vertual resurslar O‘zbekistonda birinchi marta yangi pedagogik texnologiyalar asosida o‘quv jarayoniga qo‘llanilgan. Ingliz tili predmetlari bo‘yicha yaratiladigan vertual resurslar asosida oliy ta‘limda o‘quv jarayonini axborot va pedagogik texnologiyalardan foydalanishni taqozo etadi. O‘quv jarayonida vertual resurslarni ingliz tili predmetlari bo‘yicha yaratishi boshqa mavjud multimedia texnologilayardan tubdan farq qiladi. Buning boisi ushbu vertual resurslarda milliy g`oya elementlari ham mavjud bo‘lib, ular asosida yoshlar til o`rganish jarayonida xalqimizning hamda tili o‘qitilayotgan mamlakatlarning qadriyatlari urf-odatlari va milliy an’analari ingliz tilida o‘rganib boradi. Ma`lumki ingliz tilida hali bunday milliylik tushnuchasi zamiri bironta ham multimediyali dastuda amalga oshirilmagan edi.

Hozirgi paytda bilimlarni nazorat qilishning barcha turlarini elektron o‘quv nashrlari yordamida maxsus ishlab chiqilgan kompyuter dasturlari asosida amalga oshirish mumkin.Ayniqsa, elektron oquv nashrlaridan yakuniy nazorat tizimida foydalanishning samarasi yuqoridir. Kompyuter test dasturlari o‘rganuvchilar uchun o‘z-o‘zini nazorat vositasigina bo‘lib qolmay, yakuniy nazoratning vazifasini o’z ichiiga oladi.Bunday test dasturi o‘zgartirish mumkin bo‘lmaydigan mustaqil programma bo‘lishi yoki o‘qituvchi tomonidan to‘ldirib, modifikatsiyalandigan qoboq dastur ham bo‘lishi mumkin.

O‘quv elektron vositalari qatorida O‘quv-uslubiy majmualar muhim o‘rin tutadi. O‘quv-uslubiy majmualar nazariy material bilan birga amaliy vazifalar, testlar , ilovalar va boshqalarni saqlaydi. O‘quv-uslubiy majmualar strukturalangan mantiqan bog’langan didaktik elamantalardan tashkil topgan raqamli va analog shakldagi multimedia kurslari sifatida taqdim etilishi mumkin. Zamonaviy o‘quv multimedia kursi – video va audio materiallar bilan boyitilgan matnli interaktiv materialgina bo‘lmay, undagi o‘quv materiallari turli shakl va turli axborot tashuvchilarda joylashtirilishi kerak.Multimedia kurs ta’lim oluvchiga illyustrativ, ma’lumotli, trenajerli va nazorat qiluvchi qismlari yordamida kompleks ta’sir o’tkazish vositasi hisoblanadi.

Elektron darslik -nazariy materialni mustaqil o‘rganishga mo‘ljallangan bo‘lib, unung gipermatnli tuzilishi individual ta’lim traektoriyasi bilan ishlash imkoniyatini beradi.

Xulosa qilib aytganda ,ingliz tilini o‘qitishda AKT asosida tashkil qilish tizimi asosida olib borilayotgan nazariy ishlarning muhim jihati shundan iboratki, u o‘z navbatida bir qator fan yo‘nalishlari bo‘yicha ilmiy tadqiqot ishlarini olib borishni taqozo qiladi. Bunday fan yo‘nalishlariga ingliz tilini AKT asosida o‘qitish metodikasi, pedagogika, psixologiya va boshqa yo‘nalishlar kiritish mumkin. Ushbu fan yo‘nalishlari olib boriladigan ilmiy tadqiqot ishlariga talabalarga ingliz tilidan berilayotgan ma`lumotlarni qanday ko‘rinishda va qancha hajmda ularning mazmun – mohiyatini ochib berishda qo‘llaniladigan pedagogik metod, usullar va psixologik jihatlarni tadqiq qilish kabi ilmiy- uslubiy ishlar kiradi. Ingliz tilini o‘qitish va o‘rganishda axborot-kommunikatsion texnologiyalardan (AKT) foydalanib o‘quv-metodik adabiyotlar tizimini yaratish va o‘quv jarayonini tashkil qilish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati.

1. Boqiyev R,Yuldashev U.Informatika fanini o‘qitishning dolzarb muammolari/. Kasb-hunar ta’limi. -2002. -№5-6. -B. 26-27.

2. Fayziyev M.A. Talabalarning bilim va ko‘nikmalarini kompyuter imitatsion modeli asosida shakllantirish metodikasi. -Toshkent: ТДПУ, 2008. –137 b.

3. Fayziyev M.A. Multimediali electron qo‘llanmalar yaratish tajribasi // Respublika ilmiy-amaliy anjumanlar to‘plami 28 aprel 2004. Toshkent, 2004. 36-37 b

4.Alessi, S.M. &Trollip, S.P. Multimedia for learning: Methods and development.Boston, MA: Allyn and Bacon. 2001. – 128p.

5.. Neuman, D. Learning and the digital library. // Library Trends, 45(4). 1997. – pp.687-708.

Web sahifalalr

1.http://www.uftuit.uzpak.uz/Tatulib/book/ahborot_tehnolog/ahborot_tehnolog_3.htm#model4

2. http://www.bitpro.ru/ITO/2000/II1/14.html

3. http://www.hi-edu.ru/x-books-free/xbook119/01/files/main.css

4.http://www.mpgu.ru/macromedia

PEDAGOGIKA OLIY TA'LIM MUASSASALARI TALABALARINING INFORMATIKADAN AXBOROT-TEXNOLOGIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

O'ktamov Madadjon
Shahrisabz davlat pedagogika instituti
oktamovm03@mail.ru

Ta'limni axborotlashtirish sharoitida pedagogik texnologiya ta'lim mazmunini yangilash, AKTga asoslangan ta'limning innovatsion usullari va texnologiyalarining paydo bo'lishi, o'quv jarayonining vositalari va tashkiliy shakllarini takomillashtirishning tadqiqot vositasi bo'lib xizmat qiladi.

"Ta'limga yondashuv" atamasiga ta'rif berib, shuni ta'kidlash kerakki, yondashuv, bir tomondan, dunyoqarash kategoriyasi bo'lib, u jamiyat ongining tashuvchisi sifatida ta'lim sub'yektlarining ijtimoiy munosabatlarini, ikkinchi tomondan – global va o'quv jarayonini tizimli tashkil etish va uning barcha tarkibiy qismlarini o'z ichiga olgan holda o'zini o'zi tashkil etishni ta'minlaydi.

Umumiy va ijtimoiy pedagogikaga oid atamalar lug'atida "pedagogik texnologiya" tushunchasiga o'zaro bog'liq bo'lgan tarkibiy qismlarning uzluksiz va izchil amalga oshirilishi, metodlarni amalga oshirish, pedagogik jarayonning turli holatlari va uning ishtirokchilari – o'qituvchi va pedagogning muayyan harakatlari tushuniladi.

Tizimli yondashuv nuqtai nazaridan, pedagogik ta'lim yo'nalishi bo'yicha gumanitar yo'nalishdagi talabalarning uzluksiz axborot tayyorgarligi informatika fanlari bo'yicha kompetentlik yondashuvini amalga oshirishda tizimli mazmunli vazifalarning yechimi sifatida qaraladi.

Universitet - ta'lim, tarbiya va shaxsni rivojlantirish maqsadlariga erishishga qaratilgan o'zaro bog'liq bo'lgan o'qitish va o'rganish faoliyatini ta'minlaydigan ta'lim jarayonining asosiy tarkibiy qismidir. Shunday qilib, faoliyat yondashuvining asosiy qoidalari (ta'limning maqsadlari, vazifalari va mazmunini takomillashtirish, didaktik tamoyillar, usullar, shakllar, o'qitish vositalarini ishlab chiqish va o'quv faoliyatini nazorat qilish) metodik tizimni ishlab chiqish uchun asosdir.

Faoliyat yondashuvining o'ziga xos tamoyillari orasida biz talabalar informatika va AKTni o'rganishda amalga oshiriladigan asosiy tamoyillarni ajratib ko'rsatamiz:

- talaba va o'qituvchining birgalikdagi faoliyatining ochiqligi;
- talabaning kelajakdagi mutaxassis sifatidagi shaxsini boyitish, takomillashtirish va chuqurlashtirish;
- o'qituvchi tomonidan talabalarni keyingi ta'limning ustuvor yo'nalishlari, mazmuni, tartibi va istiqbollarini aniqlash;
- yuqori motivatsiya;
- o'quv materialini uslubiy va didaktik takomillashtirish;
- turli tadbirlarni tashkil etish va boshqarishda hamkorlik qilish.

O'quv jarayonini tashkil etishda asosiy e'tibor talabalarni ilmiy bilimlarni amaliyotda qo'llashga tayyor bo'lgan tarbiyalash natijalariga, shuningdek, kasbiy ahamiyatga ega va ilmiy ma'lumotlarni mustaqil ravishda izlashga qaratilgan.

Mustaqil faoliyatni tashkil qilishda talaba maqsadni shakllantirish va qo'yilgan vazifalarni hal qilishda o'ziga xos uslubni rivojlantiradi, harakatlarni amalga oshirish algoritmini ishlab chiqadi, olingan natijalarni tahlil qiladi, tizimlashtiradi va umumlashtiradi, muayyan xulosalar chiqaradi.

AKT vositalaridan foydalangan holda talabalar faoliyati har doim samarali ish usullari, yondashuvlari va uslubini bevosita o'rganish bilan ijodiy mahsulotga olib keladi. Shakllangan axborot kompetentsiyalarini baholashning asosiy usullari universitetda o'qish davrida olingan portfel, aks ettirish va o'qitish natijalarini yaratish, shu jumladan o'quv rejasida nazarda tutilgan turli xil amaliyot turlari. Talabalar yutuqlarini baholash va monitoring qilishning reyting usulidan foydalanish universitetda o'quv jarayonini tashkil etishga ta'sir qiladi. Talabaning faolligi, uning ilmiy-tadqiqot ishlarida, pedagogik mahorat tanlovlari, ilmiy konferensiyalar, seminarlar va boshqalardagi ishtiroki hisobga olinadi. shu bilan birga, talaba va o'qituvchi o'rtasida birgalikdagi ijodiy faoliyatga asoslangan munosabatlar quriladi.

Talabalarda ijodiy va tanqidiy fikrlashni shakllantirishga, ularning intellektual va axloqiy rivojlanishiga, har xil turdagi ma'lumotlar bilan ishlash qobiliyatini shakllantirishga qaratilgan ta'limning yangi uslubiy yondashuvlarini izlash turli xil usullarni ishlab chiqishga va yanada rivojlantirishga olib keldi.

Talabalarda mustaqil fikrlashni takomillashtirish.

Loyihalar usuli pedagogik texnologiya sifatida tabiatan ijodiy bo'lgan izlanish, tadqiqot va muammoli usullarning kombinatsiyasini o'z ichiga oladi. Umuman olganda, loyiha (lot. projectus – ilgari surilgan) deganda belgilangan maqsadga erishish uchun qandaydir niyatning amalga oshishi tushuniladi. Ta'lim tizimiga kelsak, bu amaliy natija berish uchun mavjud muammoning batafsil algoritmini ishlab chiqish orqali didaktik ta'lim maqsadlariga erishish yo'lidir.

O'qitishning maqsad va vazifalariga erishish nuqtai nazaridan loyihalar usuli yangi o'quv mahsulotini ishlab chiqishga, olingan bilimlarni tizimlashtirishga qaratilgan bo'lib, bir vaqtning o'zida talabalar berilgan mavzu bo'yicha tadqiqot, kognitiv, dizayn yoki boshqa ishlarni bajaradilar.

Loyiha usulini qo'llash uzluksiz o'quv jarayonini amalga oshirish va talabalarda loyiha tafakkurini maqsadli rivojlantirish imkonini beradi. Loyiha, agar u eksklyuziv bo'lsa, an'anaviy audit tizimiga qo'shimcha bo'lishi mumkin yoki agar u o'zaro ishlov berilgan yoki standartlardan tashqari bo'lsa, qo'shimcha ta'limda qo'llanilishi mumkin.

Oliy ta’lim muassasalarida talabalarning loyiha faoliyati kurs va bitiruv malakaviy ishi kabi an’anaviy o‘qitish usullari bilan uyg‘unlashgan holda alohida o‘rin tutadi. Talabalar mustaqil qarorlar qabul qilish va o'z tashabbuslarini namoyon qilish orqali tizimli va tanqidiy fikrlashning zarur ko'nikmalariga ega bo'ladilar. Talabaning loyiha faoliyatini amalga oshirish mustaqil izlanishlar olib borishga, loyiha natijalarining dolzarbligi, amaliy ahamiyati va qimmatliligini anglash, talabaning topshirilgan vazifalarni hal qilishda qobiliyatlarini rivojlantirish, o'zaro yordamni shakllantirish va talabalar o'rtasida munosabatlarni o'rnatishga asoslanadi.

Loyiha ustidagi ishlar bosqichma-bosqich amalga oshiriladi:

- dolzarblikni aniqlash, tadqiqot maqsadi va unga erishish vazifalarini aniqlash;
- agar kerak bo'lsa, faraz qilish;
- tadqiqot usullarini tanlash;
- ta'lim sub'ektlari o'rtasida vazifalarni taqsimlash;
- ma'lumotlarni to'plash, umumlashtirish va tahlil qilish;

- natijalarni sarhisob qilish va natijalarni ishlab chiqish;
- xulosalar chiqarish va kerak bo'lganda yangi tadqiqot muammolarini ko'tarish;
- refleks (yutuq va xatolarni tahlil qilish).

Loyihani baholash o'qituvchi, talabalar guruhi yoki tashqi ekspertlar tomonidan quyidagi mezonlar bo'yicha amalga oshiriladi:

- tanlangan mavzuning dolzarbligi va ahamiyati;
- mavzuni ochib berishning zarur va yetarli chuqurligi;
- boshqa fan sohalaridagi bilimlardan foydalanish;
- olingan natijalarni va qo'llaniladigan tadqiqot usullarini qayta ishlashning to'g'riligi;
- har bir ishtirokchining faoliyati;
- asosli xulosalar va xulosalar chiqarish qobiliyati;
- loyiha natijalarini loyihalashning estetikasi;
- raqiblarning savollariga to'g'ri va malakali javob berish qobiliyati.

Atrof-muhit voqeligining ko'plab jarayonlari va hodisalarini modellashtirish ilmiy bilishning muhim usuli hisoblanadi. Modellashtirish usuli texnik tadqiqotlarda ham, boshqa fan sohalarida ham, shu jumladan ta'lim sohasida ham faol qo'llaniladi. Pedagogik nazariyada modellashtirish usulidan foydalanish nafaqat strukturaning modelini, balki ob'ektning xatti-harakati modelini, simulyatsiya qilingan tizimning ishlash samaradorligini va uning elementlari o'rtasidagi funktsional aloqalarni olish imkoniyatini beradi.

Hozirda universitetning o‘quv jarayonida boshqa didaktik tizimlar bilan birgalikda turli xil o‘qitish uslublari qo‘llanilmoqda. Tizim, faoliyat, kompetentsiya va dizayn yondashuvlariga asoslanib, biz universitet talabalarida raqamli kompetentsiyani shakllantirishning uslubiy yondashuvlarini taqdim etamiz. O'quv materiali talabalarning bakalavriat va magistratura ta'lim yo'nalishlariga qarab ta'lim olishning ma'lum mazmunli yo'nalishlari va didaktik maqsadlariga ega bo'lgan tarkibiy modullar shaklida taqdim etiladi. Ta’lim mazmuni ta’limning turli bosqichlarida o‘quvchilarni o‘qitishning asosiy usullari, shakllari va vositalarining AKTdan foydalangan holda o‘zaro bog‘lanishini ta’minlaydi. AKT asosida o‘quv amaliyoti va mustaqil ishlarni tashkil etish AKT sohasida ilmiy-texnikaviy taraqqiyotni rivojlantirishga adekvat bo‘lgan ijodiy, o‘quv, ilmiy-tadqiqot va tadqiqot faoliyatining tarkibiy qismlarini o‘quv jarayoniga kiritishni amalga oshiradi.

Tadqiqotimiz doirasida universitet talabalari uchun informatika va AKT bo‘yicha o‘quv jarayonini tashkil etish modelini yaratish uchun quyidagi bosqichlarni ajratib ko‘rsatamiz:

- Talabaning informatika va AKT bo‘yicha bilim olish maqsadini belgilash va uning kelajakdagi AKTga asoslangan kasbiy faoliyatining xususiyatlarini tavsiflash;
- Rivojlanish va o'z-o'zini rivojlantirishga hissa qo'shadigan axborot faoliyati mazmuni va kasbiy ahamiyatga ega shaxsiy xususiyatlarning tavsifi;
- Informatika va AKT bo'yicha bazaviy ta'limning o'zgarmas komponenti mazmunini fan sohasi strukturasini saqlab qolgan holda siqish orqali nazariy bazani moslashtirish;
- Axborot kompetentsiyalari ro'yxatini va ta'lim faoliyati turlarini belgilash, ular davomida talabalarda ma'lum qiziqish va ehtiyojlar, motivlar, ko'nikmalar, axborot va axborot faoliyatining o'zaro ta'sirining bilim va tajribasi shakllanadi va rivojlanadi;
- O'quv materialini har xil turdagi vazifalarni hal qilish uchun vazifalar turlari bo'yicha taqsimlash, nazariy rivojlantirish, o'rganilayotgan hodisalar, ob'ektlar, vaziyatlar va boshqalarning modellarini yaratish;

• Talabalarda muayyan faoliyat turini amalga oshirishning to'g'ri algoritmlarini shakllantirish imkonini beradigan vazifalar tizimiga talablarni yaratish;

• O'qitishning turli tashkiliy shakllari (amaliy va laboratoriya mashg'ulotlari, ma'ruzalar, mustaqil ishlar va boshqalar) bo'yicha vazifalarni taqsimlash;

• Jadval bo'yicha o'qituvchilar konsultatsiyasini tashkil etish;

• Fanga kognitiv qiziqishni uyg'otish uchun ideal talaba modelini yaratish va u bilan tinglovchilarni tanishtirish;

• O'quv jarayonini tuzatish uchun olingan natijalarni sintez qilish va tahlil qilish.

Talabalarning kelajakdagi kasbida AKTni egallashi va qo‘llashi universitetda o‘qish davrida ularni qo‘llash amaliyoti bilan bevosita bog‘liq. Pedagogik ta’lim yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalarni kompetensiyali yondashuvni amalga oshirishga o‘rgatishdan maqsad raqamli kompetensiyalarni shakllantirish, ijodiy faoliyatni amalga oshirish yo‘llari, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish, mustaqil izlanish va mustaqil izlanish qobiliyatini shakllantirish uchun samarali shart-sharoitlar yaratishdan iborat. Universitetda o'qish davomida talabalar individual va fanlararo tajriba hamda guruh ko'nikmalariga ega bo'ladilar. Shaxsiy tajribani o'zlashtirish o'quv vazifalarini belgilash, o'z mulohazalarini shakllantirish, ma'lum bir mavzu bo'yicha bilimlarni chuqurlashtirish, muammolarni bartaraf etish qobiliyatini rivojlantirish, tashabbuskorlik va faollikni o'z ichiga oladi. Talabalar turli manbalar va ilmiy sohalardagi bilimlarni integratsiyalash jarayonida fanlararo tajribaga ega bo'ladilar va fakt va muammolarni turli tomonlardan tahlil qilish qobiliyatlarini shakllantiradilar. Guruhlarda o‘rganish va ishlash qobiliyati, qarorlar qabul qilishda hamkorlik ko‘nikmalarini egallash, yetakchilik fazilatlarini, taktika va diplomatiyani rivojlantirish talabalarning guruh bo‘lib ishlash ko‘nikmalarini egallashiga yordam beradi. O'z ishining natijalarini taqdim etish va uni guruhda muhokama qilish, muhokamada mantiqiy bahslashish ko'nikmalarini oshirish, eshitish orqali ma'lumotni idrok etish ko'nikmalarini rivojlantirish, bajarilgan ish ko'nikmalarini baholashda muloqot va shaxsiy o'zini o'zi anglashni shakllantirishni ta'minlaydi.

Pedagogik ta'lim yo'nalishi bo'yicha bakalavriat va magistratura yo'nalishlari bo'yicha tahsil olayotgan talabalar kelajakdagi kasbiy faoliyatiga qo'yiladigan talablardan biri o'qituvchining ijtimoiy va kasbiy pozitsiyasi bo'lib, u kasbga intellektual, irodaviy va hissiy-baho munosabatlari tizimidir. O'qituvchining faoliyati ta'lim jarayonini takomillashtirish, shuningdek, o'qituvchi va tinglovchilarning rivojlanishi va o'zini-o'zi takomillashtirish uchun pedagogik nuqtai nazardan kasbiy ahamiyatga ega ma'lumotlarni sharhlash qobiliyati bilan belgilanadi. Umumlashtirilgan shaklda zamonaviy o'qituvchi shaxsiga qo'yiladigan asosiy talablar: kasbiy kompetentsiya, aql-zakovat, raqobatbardoshlik, ma'naviyat.

Fanlarni AKT asosida o‘qitish.

Pedagogik ta'lim yo'nalishida tahsil olayotgan talabalarda raqamli kompetentsiyani shakllantirish shartlari quyidagilardan iborat:

1. Treningning ilg'or xarakterini ta'minlash;
2. informatika va AKT bo‘yicha ta’limning metodik tizimlarini talabaning tayyorgarlik profiliga qarab ishlab chiqish va moslashtirish;
3. Talabalarning bilim olishida zamonaviy AKT vositalaridan foydalanish;

3. Raqamli ta’lim resurslari sifatini tahliliy va ekspert baholash;

4.Talabalarning o‘quv va mustaqil ishlarida Internetning o‘quv raqamli resursidan foydalanish;

5. Dasturiy ta’minot vositalari orqali gumanitar fanlar bo‘yicha elektron ta’lim resurslaridan foydalanish, loyihalash va rivojlantirish;

6. Lokal va global tarmoqlar negizida axborot bilan o'zaro hamkorlikni tashkil etish;

7. Axborot-metodik avtomatlashtirish vositalaridan foydalangan holda o'quv jarayonini boshqarish;

8. Talabalar bilimini tekshirish va nazorat qilishning raqamli tizimlari asosida fanlarni o‘rganishda nazorat faoliyatini tashkil etish;

9. Talabaning kelgusida mustaqil ta'lim olishi, o'z-o'zini rivojlantirishi va o'zini o'zi anglashi uchun zarur bo'lgan ijodiy salohiyatini rivojlantirish.

Xulosa

Tizimli, faollik, kompetentsiya, dizayn va boshqa yondashuvlar asosida o‘quvchilarda raqamli kompetensiyani shakllantirishning uslubiy yondashuvlari ishlab chiqilgan. Gumanitar yo‘nalishdagi talabalarni tayyorlashdan asosiy maqsad universitet bitiruvchilari o‘rtasida quyidagi kasbiy fazilatlarni shakllantirishdan iborat:

- AKT asosida kelajakdagi kasbiy va ta’lim faoliyatini tashkil etishda yangi texnika, usul va vositalarni o‘zlashtira olish;
- AKTni qo'llash bilan o'zaro hamkorlik qilishga tayyorlik;
- AKTga asoslangan ta’limning yangi tashkiliy shakllarini ishlab chiqish va ta’lim jarayoniga kiritish.

Ta’lim mazmuni ta’limning turli bosqichlarida o‘quvchilarni o‘qitishning asosiy usullari, shakllari va vositalarining AKTdan foydalangan holda o‘zaro bog‘lanishini ta’minlaydi. AKT asosida o‘quv amaliyoti va mustaqil ishlarni tashkil etish o‘quv jarayoniga AKT sohasida ilmiy-texnikaviy taraqqiyotni rivojlantirishga adekvat bo‘lgan ijodiy, o‘quv, ilmiy-tadqiqot va ilmiy faoliyat komponentlarini kiritishni amalga oshiradi. Talabalarning AKT vositalaridan foydalangan holda mustaqil ishlashi tahlil, sintez, taqqoslash, prognozlash, fikrlash eksperimentining ma'lum intellektual ko'nikmalarini egallashni o'z ichiga oladi va turli xil axborot manbalari bilan ishlash ko'nikmalarini shakllantirishga mo'ljallangan.

TA’LIM TIZIMLARIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI JORIY QILISH

Panjiyeva Gulhayo Nuriddin qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti 2-kurs talabasi

Birlashgan Millatlar tashkilotining 2030-yilgacha barqaror rivojlanish kun tartibining asosiy tarkibiy qismlaridan biri sifatli ta’limdir. U barcha uchun inklyuziv va sifatli ta’limdir. Raqamli texnologiyalar ushbu maqsadga erishish uchun muhim vosita sifatida paydo bo‘ldi[1].

Hammamizga ma’lumki, raqamli texnologiyalar bugungi kunda hayotimizning ajralmas qismiga aylanib bormoqda: ta’limda, ishlab chiqarishda, energiya samaradorligini oshirishda shu bilan bir qatorda ifloslanish va chiqindilarni kamaytirish yoki yo‘q qilishda natijalarga erishishga intiladi. Raqamli texnologiyalarni ayniqsa, ta’lim sohasida tutgan o‘rni kattadir. Pandemiya sabab unga bo‘lgan ehtiyoj sezilarli darajaga oshdi. Masofaviy ta’lim, online darslar, KHAN academy dasturlari ishlab chiqildi. Talaba yoshlar o‘rtasida ham qog‘oz, qalam o‘rniga hemis dasturi, loyiha va mustaqil ishlar uchun turfa xil dasturlar o‘rin oldi. Bu harakatlarning barchasi samaradorlikni muammolarini hal qilish uchun ishlatilishi mumkin. Masalan, Rasing Mind va DreamBox kabi 70 ortiq kompaniyalar ta’limdagi ehtiyojlardan kelib chiqqan holda avtomatik rejalashtirishi mumkin bo‘lgan o‘quv platformalari yoki moslashtirilgan o‘quv platformalari yaratdi. Kaliforniyadagi Rocketship Education va Nyu-Yorkdagi New classrooms kabi charter maktablarida tobora rivojlanib borgan: o‘qituvchilar o‘quvchilarni iPad-dan uyda yangi bilimlarni o‘zlashtirib, keyin esa dars mashg‘ulotlari davomida bu bilimlarini muhokama qilishga undashadi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ta’kidlaganidek: “Taraqqiyotga erishish uchun raqamli bilimlar va zamonaviy axborot texnologiyalarini egallashimiz zarur va shart. Bu bizga yuksalishning eng qisqa yo‘lidan borish imkoniyatini beradi“[2]. Raqamli texnologiyalardan foydalanib dars o‘tilishi ta’lim

sifatini va samaradorligini oshirmoqda. Ularga misol qilib elektron doskalar, notebook, kompyuterlar, proyektorlarni keltirishimiz mumkin. Shu o‘rinda o‘quvchilarni bilimini baholash online platformalarga ko‘chirilayotgani ortiqcha qog‘ozbozlikni oldini olmoqda, baholashning shaffofligini oshirmoqda, shu bilan birga o‘qituvchilarning o‘quvchilar bilan ko‘proq shug‘ullanishiga sharoit yaratmoqda. Bu platformalarga misol qilib oliy ta’lim o‘quv yurtlari uchun joriy qilingan HEMIS axborot tizimini keltirishimiz mumkin. Hozirgi kunda HEMIS axborot tizimidan O‘zbekistondagi 214 dan ortiq oliy ta’lim muassasalari foydalanib kelmoqda va bu bir milliondan ortiq talaba va o‘qituvchilarni o‘z ichiga oladi. HEMIS axborot tizimidan talabalar o‘zlariga zarur bo‘lgan ma’lumotlarni elektron ko‘rinishda olishlari mumkin va bu subyektlar aralashuvini ta’minlaydi. Bu kabi qulayliklardan talabalarning ota-onalari ham bahramand bo‘la olishadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi “O‘zbekiston Respublikasi Xalq tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risidagi“ PF-5712-sonli Farmonida “PISA“ o‘quvchilarni baholash xalqaro dasturi reytingida O‘zbekistonning 2021-yilda birinchi 70 talikka, 2025-yilda 60 talikka va 2030-yilda esa, birinchi 30 ta ilg‘or mamlakatlar qatoriga kiritish ko‘zda tutilgan[4]. Buning natijasi sifatida oliy ta’lim muassasalarida raqamli universitet loyihasini boshlanib, davom etayotgani isbot bo‘la oladi. Hozirgi kunda oliy ta’lim muassasalarimiz topshirayotgan turli hisobotlar sonini kamaytirish hamda butunlay qog‘oz shaklidan voz kechishga o‘tilmoqda.

Ta’lim jarayonlarida sun’iy intellektning qo‘llanilishi juda katta natijalarga sabab bo‘ldi. Rivojlangan davlatlarda sun’iy intellekt tibbiyot sohasida tashxis qo‘yish va qo‘yilgan tashxisning aniqligini oshirmoqda. Ta’limda sun’iy intellektdan foydalanish byurakratiyaning oldini oladi va ko‘p ma’lumotlarning tezlikda tahlil qilinishi va aniqlik, ta’lim jarayoni ishtirokchilari, o‘qituvchilari va boshqa mas’ullarining mas’uliyatini oshiradi. Shu o‘rinda online darslarga e’tibor qaratadigan bo‘lsak, bu jarayon pandemiya davrida anchagina rivojlandi. Tarqatma materiallar va kitoblar uchun kamroq qog‘ozdan foydalanishning atrof-muhitga foydalari, resurslardan yuqori darajada foydalanish, talabalar va o‘qituvchi-murabbiylar ta’sir doirasini kengaytirish, vaqtni va energiyani tejashning usuli hisoblanadi. Ammo Shvetsiyadagi holatni oladigan bo‘lsak, ular bu fikrlarga qo‘shilmaydi. Mutaxassislarning bildirishicha, planshetlar va kompyuterlar tufayli bolalarning o‘qish va yozish qobiliyati yomonlashgan. Shvetsiya maktablari oxirgi yillarda qilingan raqamli ta'lim islohoti o‘zini oqlamagan ko‘rinadi. Hukumat Milliy ta’lim agentligining maktabgacha ta’lim muassasalarida raqamli qurilmalarni majburiy o‘rnatish to‘g‘risidagi qarorini bekor qilishni rejalashtirmoqda. Bundan tashqari, u 6 yoshgacha bo‘lgan bolalar uchun raqamli ta'limni butunlay to‘xtatish maqsad qilingan.

2016-yildan 2021-yilgacha Shvetsiyada 4-sinf o‘quvchilarining o‘qish ko‘nikmalari PIRLS xalqaro o‘qish va tushunish baholash metodiga ko‘ra 555 balldan 544 ballga tushib ketgan. Ushbu metodika to‘rtinchi sinf o‘quvchilarining ko‘nikmalarini aniqlash uchun qo‘llaniladi: maktabning to‘rtinchi yili bolalar rivojlanishidagi muhim bosqich hisoblanadi. O‘qish va yozish ko‘nikmasining pasayishi sabablaridan biri maktab darslarida ekranlardan ko‘p foydalanish, deydi ta’lim mutaxassislari.

Avgust oyida Shvetsiyaning eng yirik tibbiyot universiteti Karolinska instituti: “Raqamli vositalar talabalarning o‘qishini yaxshilash o‘rniga yomonlashayotgani haqida aniq ilmiy dalillar mavjud“, degan xulosa beradi.

Shvetsiya hukumati bu yil mamlakat maktablariga qog‘oz kitoblar xaridi uchun juda katta mablag‘ ajratmoqda.[5]

Ta’limda VR(vertual haqiqat)dan foydalanish juda katta yutuqlar beradi. Hozirda ayrim universitetlarda qo‘llanilmoqda va VR ko‘zoynak, kostyum va shunga o‘xshash buyumlarini ishlab chiqaruvchi kompaniyalar buning ustida ishlamoqda. Shu o‘rinda bizning oliy ta’lim muassasalarimizda

yaratiliyotgan bunday imkoniyatlar o‘z samarasini beryaptimi? Odiljon Abdurazzoqovning daryo.uz saytida e’lon qilingan maqolasida ta’kidlashicha: “Nima sababdan bizning universitetlar xalqaro universitetlarning Xalqaro universitetlar reytingida top mingtalikka kirmaydi, zero qo‘shni davlatlarning bir emas bir nechta universitetlari u yerdan joy olmoqda. Ayni shu maqolasida u o‘qituvchisining bir gapini keltiradi: “Ajoyib binolarda oddiy odamlar emas, oddiy binolarda ajoyib odamlar ishlagani ma’qul” .Bizning qo‘shni davlatlardagi top mingtalikka kirgan universitetlardagi texnikalar emas balki, ko‘proq o‘qituvchilarning bilimli bo‘lishi va bilimli o‘qituvchilarni jalb qilishga ko‘proq e’tibor qaratilganda, malakali o‘qituvchilar bu texnologiyalarda samaraliroq foydalanadi va yanada sifatli ta’lim berishadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666412722000137
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning 2020 yil 24 yanvarda Oliy Majlisga yo‘llagan Murojaatnomasi. 2020 y.
3. Achilova, E. S. (2022). ARTISTIC PSYCHOLOGY ON THE EXAMPLE OF THE WORK “SPRING DOES NOT RETURN”. AnInternational Multidisciplinary Research Journal, 11(10), 1991-1994
4. ACHILOVA, E. (2022). SUJET, OBRAZ, USLUB XUSUSIYATLARI. Til va adabiyot ta'limi, 3(1), 26-27
5. Achilova, E. (2022). O'tkir Hoshimovning "Urushning so'nggi qurboni" hikoyasidagi psixologik tasvir. Til va adabiyot ta'limi, 1(1), 40-42
6. ACHILOVA, E. (2021). O’TKIR HOSHIMOV ASARLARIDA BADIIY PSIXOLOGIZM MUAMMOSI. “XALQ TA’LIMI”, 5(1), 88-91.
7. Usmonova, R. (2020). Improving Listening Skill in Foreign Languages. International Engineering Journal for Research and Development, 5(1), 197-204.

FINLANDIYA METODLARI ASOSIDA MATEMATIKA FANINI O'QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH USULLARI

Quljonov Nodir Jonadil o’g’li
Abdig’afforov Humoyun Shovxidin o’g’li
Chirchiq davlat Pedagogika Universiteti

Annotatsiya: Bugungi kunda uzluksiz ta’lim tizimida ta`lim sifati va samaradorligini oshirishda ilg‘or xorijiy tajribalarni qo‘llash muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolada “finlandiya metodlari asosida matematika fanini o‘qitish samaradorligini oshirish usullari” ning muhim ahamiyatga ega ekanligi bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: Finlandiya, PISA, Finlandiya ta’limi, o‘qitishning taxliliy usullari, o‘qitish metodikasi.

Abstract: In the modern system of lifelong education, it is important to apply the best world practices to improve the quality and efficiency of education. This article highlights the importance of “Analyzing Mathematics Teaching in Finnish Secondary Schools”.

Key words: Finland, PISA, Finnish education, analytical teaching methods, teaching methods.

Аннотация: В современной системе непрерывного образования важно применение лучших мировых практик для повышения качества и эффективности образования. В этой статье подчеркивается важность «Анализ преподавания математики в финских средних школах».

Ключевые слова: Финляндия, PISA, финское образование, аналитические методы обучения, методы обучения.

Kirish: O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Ta’lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risidagi qarorida keltirilgan:

Bosh vazir o‘rinbosari B.A. Musayev va Ta’lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi:

Xalq ta’limi vazirligi, Moliya vazirligi hamda Tashqi ishlar vazirligi bilan birgalikda 2021-yil 1-yanvarga qadar Finlandiyaning ta’lim sohasidagi tajribasini, shu jumladan o‘quv dasturlari, darsliklari, o‘qitish metodikalari va pedagog kadrlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini xorijga xizmat safarini tashkil etgan holda o‘rganib chiqsin;

Maktabgacha ta’lim vazirligi, Xalq ta’limi vazirligi hamda Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi bilan birgalikda Finlandiyaning ta’lim sohasidagi ijobiy tajribasini O‘zbekiston Respublikasi ta’lim tizimiga hamda Dasturga joriy qilish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlarni amalga oshirsin. Ushbu bandlarga muvofiq ta’lim tizimini o‘rganish, kadrlar malakasini oshirish va pedagog kadrlarni qayta tayyorlash tizimini o‘rganish, Finlandiyaning o‘qitish tizimidagi bir qancha yutuqlari va afzalliklarini tahlil qilgan holda milliy o‘qitish tizimiga asos tariqasida qayta takomillashtirish kabi asosiy masalalar ko‘rib chiqilgan [1].

Ma`lumki, so'nggi paytlarda Finlandiyadagi ta`lim tizimi dunyodagi eng yaxshi tizim ekanligi va mazkur tizimning bunday maqomga erishishda yordam beradigan radikal g'oyalar qanday ishlayotgani haqida fikrlar matbuotda keng muhokama qilinmoqda. Bizning Milliy ta’lim tizimimiz ham bundan mutasno emas.

Asosiy qism: Yuqorida aytib o’tganimizdek Finlandiya ta’lim tizimida matematika fani o’qitilishi bir muncha oson bo’lib, Finlar umumiy o’rta ta’lim maktablarida o’quvchilarning bir hil darajada o’zlashtirishlarini ta’minlash maqsadida darslarni doim osonlilikdan qiyinlilikka bosqichma-bosqich tashkillashtirishadi. Shu o’rinda Finlyandiya umumiy o’rta ta’lim maktablari matematika darsliklarini nafaqat 7-sinflar uchun yozilgan darslikni balki boshqa yuqori sinflar uchun yozilgan darsliklarni taxlili asosida bir nechta mavzularni o’qitilishi va o’rgatish tartibi ketma-ketligi bilan tanishib chiqamiz.

Hammaga ma’lumki O’zbekistonda funksiyalar mavzusi 8-sinf dasturiga kiritilgan bo’lib, eng avvalo chiziqli funksiya, kvadrat funksiya va keyin 9-10-11 sinflarda esa bir qator boshqa ya’ni kasr chiziqli funksiyalar, ko’rsatkichli funksiya, logorifmik funksiya, trigonometric funksiya va teskari trigonometrik funksiyalar o’rganiladi. Ammo Finlandiyada esa funksiyalar mavzusi 9-sinf dasturiga kiritilgan bo’lib, eng avvalo chiziqli funksiya tushunchasi juda chuqur va osonlashtirilgan tartibda juda maydalab tushuntiriladi.

Masalan quyida mavzuga oid bir qator misol va masalalarni keltirib o’tamiz va taxlil qilamiz. Ushbu taxlil asosida Finlandiya umumiy o’rta ta’lim maktab darslarida matematikaning boshqa bo’limlarini o’qitish borasida ham bir muncha tasavvurga ega bo’lish mumkin.

1-misol: f (x) = 2x + 5 funksiya berilgan bo'lsin, Funksiyani belgilash uchun qaysi harf ishlatilgan, erkli o'zgaruvchiga qaysi harf ishlatilgan? F(a) berilgan bo’lsin. Bu yerda funksiyaning argumenti nima?

Ushbu misol orqali funksiya tushunchasining ta’rifi kiritilgach ta’rifdagi erkli va erksiz o’zgaruvchilar tushunchasini o’zlashtirishga erishiladi.

2-misol: f (x) = 2x berilgan bo'lsin. Hisoblang f(5)=. Agar f(x)=x-4 bo’lsa f(8) ni toping

Berilgan ushbu misol orqali umumiy o’rta ta’lim maktab o’quvchilari erkli o’zgaruvchining qiymati berilgan holda funksiyaning qiymatini hisoblash ko’nikmasini shakllantirib borishadi.

3-misol: Quyidagi jumlani funksiya belgisi yordamida ifodalang: f (x) funksiyaning x=7 dagi qiymati 10 ga teng.

Shu va shu kabi misollar yordamida o’quvchilar birhadlar va ko’phadlar bilan ishlash ko’nikmasini shakllantirib, shu bilan birga matematik gaplarni matematik belgilar yordamida ifodalash ko’nikmasini hosil qilishadi. Bu esa o’z o’rnida umumiy o’rta ta’lim maktab o’quvchilariga matematik belgi va ifodalarni o’zlashtirish ko’nikmasdi hosil bo’lishiga olib keldi.

4-misol: Quyidagi (1.1 rasm) grafikdan foydalanib f (0) ni aniqlang.

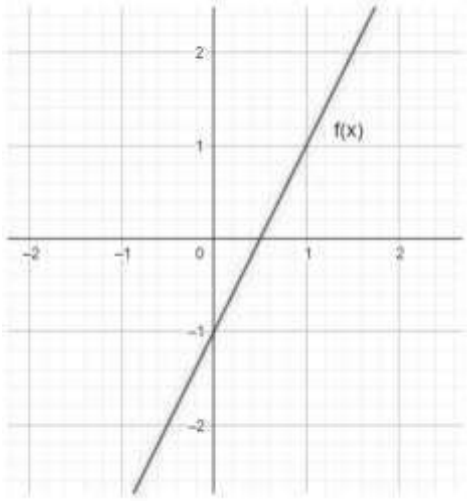

1.1 - rasm

Bunday misollar yordamida umumiy o’rta ta’lim maktab o’quvchilari grafiklar va jadvallar bilan ishlash ko’nikmasiga ega bo’lishadi. Shu bilan birga bugungi kunning eng muhim va harbiy siyosiy mavzuga oid koordinatalar sistemasi va funksiya grafigi yordamida koordinatalarni aniqlash ko’nikmasini shakllantirib, hayotiy tadbiqlarini o’rganib chiqishadi.

5-misol: Ko'pburchakning barcha tomonlarining uzunligi x ga teng

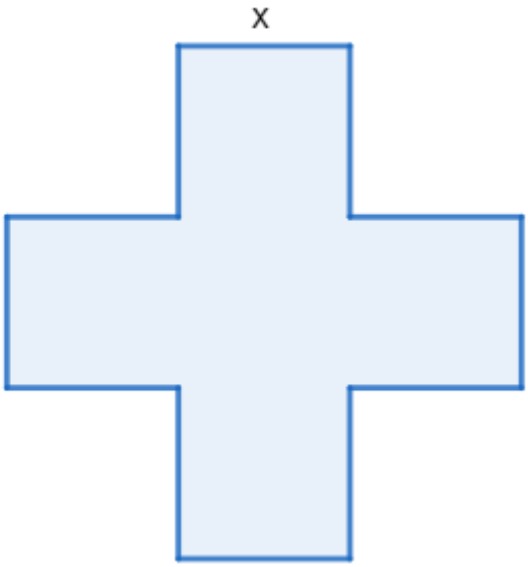

1.2 – rasm

Qiymati ko'pburchak perimetri uzunligiga teng bo'lgan f (x) funksiyani tuzing va f (5 sm) ni hisoblang.[1]

Ushbu kabi (1.2 –rasm) masala va misollar yordamida ba’zi mantiqiy misol hamda masalalar yordamida topshiriq asosida oddiy funksiyalar tuzish va funksiyalarning berilishiga qarab hayotiy misollar tuzish kabi ko’nikmalar hosil qilishlariga erishish mumkin. Bundan tashqari shu o’rinda yana bir narsani ta’kidlash lozimki, doimiy umumiy o’rta ta’lim maktab o’quvchilari tomonidan beriladigan

matematika nimaga kerak kabi savollarga o’zlarida javob topish ko’nikmasini ham shakllantiradi. Finlandiya umumiy o’rta ta’lim maktablarida matematika fanini o’qitishda yana shuni aytish lozimki Finlandlar o’quvchilarni fandan zerikishlarini va darsni unitishlarini oldini olish maqsadida darslikdagi misol va masalalarning tuzilishiga juda katta e’tibor qaratishadi.

Xulosa: Xulosa o‘rnida umumiy o‘rta ta’lim maktab o‘quvchilarini matematika faniga bo‘lgan qiziqishlarini va o‘zlashtirish ko‘rsatkichlarini oshirish uchun qiyinlilikdan osonlikka tomon qadamma-qadam metodidan foydalangan holda, mavzular ketma-ketligini to’g’ri qo’yish va uzviylikni ta’minlash orqali dars jarayonlarini olib borgan ma’qul. Ushbu metod yordamida o‘quvchilar fanga bo‘lgan qiziqishlari oshishi bilan bir qatorda, mavzularni o‘zlashtirishlarida his qilishni va mantiqiy o‘ylashni o‘zlashtirishadi. Bundan tashqari matematika fanining hayotiy va fanlararo bog‘liqligini o‘zlashtirishadi.

Foydalangan adabiyotlar ro‘yxati.

1. **https://lex.uz/docs/-5085887.**

2. Andrews. P., Ryve. A., Hemmi. K. & Sayers. J. (2014). PISA; TIMSS and Finnish mathematics teaching (TIMSS va fin matematikasini o'qitish): an enigma in search of an explanation. In Educ.Stud.Math DOI 10.1007/s10649-014-9545-3

3. Heidi Krzywacki . Leila Pehkonen and Anu Laine. University of Helsinki.
Promoting mathematical thinking in Finish mathematics education.

4. https://www.infofinland.fi/en/living-in-finland/education/the-finnish-education-system; Finlandiya o‘rta ta’lim maktablarini matematika fani o‘qituvchilari uchun darslik va o‘quv qo‘llanmalari.

5. “Matematika sohasidagi ta’lim sifatini oshirish va ilmiy –tadqiqotlarni rivojlantirish chora tadbirlari to’g’risida”. Toshkent shahri, 2020-yil 7-may,PQ-4708.

MAKTAB UMUMIY FANLARINI O’QITISHDA RAQAMLI TEXNALOGIYALARNING O’ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Quzmanova G.B
Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Chirchiq, O’zbekiston

Bugungi dunyoda o‘quvchi yoshlarning internet va ijtimoiy media ilovalardan ipad, planshet, ish stollari, noutbuk va smartfon kabilar orqali kirishi mumkin. Raqamli texnalogiya bugungi maktab o‘quvchilarining ijtimoiy hayotining ajralmas qismi bo‘lib ulgurgan. Zamonaviy dunyoda raqamli texnalogiya va ta’lim yonma-yon turadi desak xato bo‘lmaydi. Dars va darsdan tashqari mashg‘ulotlar bilan bir qatorda uy vazifalarini bajarish jarayoni tushunmaganlarini do‘stlari va o‘qituvchilari bilan muloqot qilish orqali bajaradilar. Darsdan tashqari mashg‘ulotlarda qatnashishi uchun o‘qituvchi bilan uchrashishi shart emas. Raqamli texnalogiyalar orqali ma’lumot almashishi olgan vazifalarini o‘qituvchiga tekshirtirishi mumkin [1]. Bunda e’tibor maktab umumiy fanlarini o‘qitish hamda o‘quvchi shaxsini tarbiyalashga qaratilgan. Bu esa ta’lim jarayonida yangi o‘qitish vosita va metodlarni joriy etishni taqozo etadi.

Bugungi taraqiyot davrida internet ta’lim uchun, barcha maktab o‘quvchilari hamda nogironlar ta’lim olishi uchun katta maydon eshigini ochdi. Chunki bu erda o‘quvchi yoshlarni ta’lim jarayoniga yanada qiziqtirish mumkin.

Google kitoblar 100 dan ortiq mamlakatlardagi 15 million kitoblardan foydalanish

Google akademiyasi turli ilmiy nashrdagi indekslangan jurnallar bilan tanishish

Google Art Rrojest orqali internetda 40 davlatdan 200 dan ortiq muzeylarga virtual sayohat qilish mumkin.

Google madaniyat akademiyasi tarixiy arxiv yordamida tarixni o‘rganishingiz mumkin hamda mamlakatlarning hozirgi va oldingi davrlardagi tarixiga oid raqamli arxivlar uchun platforma mavud.

YouTube video xostingda juda katta miqdordagi professional videolar, kino, sport, san’at, ta’limga oid kanallarni hamda davlat organlari va turli ommabop axborot vositalarining rasmiy kanallarini o‘z ichiga oladi.

Ijtimoiy tarmoq o‘quvchilarning ijtimoiy kompetentligini rivojlantirishda, maktab ta’lim jarayonida ularning fanlarga doir bilim va ko‘nikmalarini shakllantirishda sezilarli darajada ta’sir qildi. Zamonaviy o‘quvchi zamonaviy sharoitdagi shaxs sifatida shakllanishi, zamonaviy jamoat haqidagi g‘oyalari, shuningdek, o‘quvchilarning bilim olish va ijtimoiylashuv jarayonlarida ijtimoiy kompetentligini rivojlantirishda maktab umumiy fanlari muhim ahamiyat kasb etadi. Hattoki, amerikalik ba’zi o‘qituvchilar Fasebook tarmog‘i orqali keshqurun o‘quvchilari bilan jonli bog‘lanib ularga uxlashdan oldin hikoyalar o‘qib berishar ekan. Bundan tashqari ota-onalar raqamli texnalogiyalar vositasida o‘quvchilarning maktabdagi o‘qish jarayonidagi yutuqlarini kuzatib borishga yordam beradi. Fasebook yoki Twitter tarmoqlari orqali ota-onalar maktab bilan bog‘liq tadbirlar, loyihalar va maktabda sodir bo‘layotgan voqealar haqida ma’lumot olishlari mumkin. Bularning barchasi raqamli texnalogiyalarning maktab va ota-onalar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlariga ijobiy ta’siridir, chunki ota-onalar farzandlarining maktabdagi o‘quv va shaxsiy yutuqlarini o‘rganadilar, nazorat qiladilar uyda farzandlarining bilim va ko‘nikmalarini yanada rivojlantirishga yordam beradi.

O‘quvchilar odatda maktabdagi o‘qish va yozishdan zerikishlari kuzatiladi, biroq bunday paytda internet va ijtimoiy tarmoqlardagi diqqatni tortadigan animatsiyalarni o‘z ichiga olgan ko‘plab onlayn ma’lumotlarni taqdim etish va mavzuga doir onlayn xabarlar, sharhlar, yangiliklar, taqdim etish orqali ularga kuch bag‘ishlaydilar hamda ijtimoiy media saytlar ko‘pincha interaktiv bo‘lib o‘quvchilarni o‘ziga jalb etadi [2].

Raqamli texnalogiyalarning ta’limdagi yana bir yutug‘i va afzalligi bu masofaviy ta’lim imkoniyatlaridir. Tez orada bu zamonaviy ta’limning ajralmas qismiga aylanadi. Bugungi kunda Skyre orqali jonli ma’ruzalar yoki Webinar Jam orqali veb-seminarlar o‘tkazish orqali dunyoning chekka hududida yashovchi talabalarga ham ta’lim olish imkoniyatlarini beruvchi yo‘ldir. Shu sababli ham bepul ovozli va video qo‘ng‘iroqlarni amalga oshirish, hujjutlarni almashish boshqa har qanday turdagi ma’lumotlarni taqdim etish imkonini beruvchi media platformalar o‘quvchilarning o‘quv samaradorligini bilimlarini yaxshilashda yuqori samara berishliligi bilan izohlanadi [3].

Sinfdan tashqari mashg‘ulotlarda o‘quvchilarning ijtimoiy kompetentligini rivojlantirish, zamonaviy sharoitdagi universal bilimlarga ega bo‘lishni, raqamli ta’lim mazmunini, elektron kitoblar, vertual muzeylar, raqamlashtirilgan tarixiy arxivlardan foydalanish, 2D va 3D o‘lchamli grafikalarini qurishga doir alohida dasturlarni o‘rganish samaradorligini oshirish imkoniyatini beradi [4]. Ta’lim muassasalari, kompaniyalar, turli rasmiy va norasmiy tashkilotlar ijtimoiy tarmoqlardan tajriba almashish, turli ma’lumotlar va o‘quv materiallarini targ‘ib qilish, mavzuga oid turli fikrlar, sharhlar bilan bo‘lishishda foydalanadilar. Fasebookda o‘qituvchi ma’lum bir kurs yoki modul bo‘yicha ma’lumot, g‘oyalar, viktorinalar, so‘rovnomalar, turli materiallar, rasmlar hamda ochiq va yopiq guruhlar yaratish mumkin. O‘quvchilar o‘z sinfiga oid masalalar, ularda bo‘lishi mumkin bo‘lgan savollar, o‘zaro qiziqarli savollarni javob berishi mumkin. Twitter elektron ta’limda bir mavzu yoki voqea bo‘yicha o‘quv jamoalari yoki sinflarni bog‘lash, rasm yuklash va hk foydalaniladi

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak raqamli texnalogiya va ijtimoiy tarmoq odamlarni faqat bir-biri bilan muloqot qilishi uchun emas balki turli sohalarda jumladan, ta’limda ham katta o‘zgarishlarni amalga oshirayotgan yangi tarmoqlardan biridir. Ular nafaqat muloqot qilish uchun balki, ma’lumot yig‘ish, biror mavzuga doir fikr almashish va boshqa ko‘plab imkoniyatlaridan foydalanadi. Bugungi kunda jahon hamjamiyati raqamli texnalogiyalarning maktab ta’limini rivojlantirishdagi rolini yuqori baholamoqda, chunki bu o‘quvchilar o‘rtasida turli g‘oyalar asosida platformalar ishlab chiqilishiga olib keladi. Tadqiqotchi olimlar Fasebook, Google va boshqa tarmoq saytlarida o‘quvchilarning juda ko‘p vaqt sarflashi sabr-toqatini yo‘qotishiga olib keladi, yani bunda ular sahifalarning tez-tez o‘tishiga moyil bo‘lib qoladi. Shuni aytish joizki ijtimoiy tarmoqlardan maqsadsiz foydalanishdan vos kechish buning o‘rniga vertual dunyoning o‘rganishga targ‘ib qilish muhimdir.

Adabiyotlar:

1.B.B.Mamurov, I.E.Davronov. “Durdona” nashryoti Buxoro-2021.-10-b

2. J.Talpin. Move Fast and Break Tbings:How Facebook, Google, and Amazon Cornered Culture and Unddermined Democracy. N.Y.:Little, Brown and Company,2017.320 p

3.Quzmanova G.B. //Galaxy international interdisciplinary research journal (giirj), ISSN (E): 2347-6915Vol. 11, Issue 1, Jan. (2023). Scientific Journal Impact Factor. –Б. 284-288.

4.Quzmanova G.B. // «International Conferense» Toshkent 2022 y. –B. 336-338.

ANALITIK GEOMETRIYA FANIDAN “IKKINCHI TARTIBLI SIRTLAR” MAVZUSINI O‘RGANISHDA MAPLE DASTURI IMKONIYATLARIDAN FOYDALANISH

Radjabov B.Sh.
Azimqulov S. N.[2]
1 – Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Chirchiq, O‘zbekiston
2 – Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Chirchiq, O‘zbekiston
E-mail: saykhun_94@mail.ru

Hozirgi kunda matematik paketlarning o`quv jarayonidagi o`rni va roli bir qancha sezilarli va sifatliroq. Murakkab matematik masalalarni yechishni osonlashtiradi. Matematik paketlardan o`quvjarayonida foydalanish matematik va texnik talimning fundamentalligini oshirishni ta’minlaydi. Talabalarning nazariy bilimlarini amaliyotga qo`llash mahoratlarini oshiradi. Maple-bu kompyuterda analitik va sonli hisoblashlarni bajaruvchi, 2000 dan ko`proq komandalarni o`z ichiga olgan va algebra, geometriya, matematik analiz, differensial tenglamalar, diskret matematika, fizika, statistika, matematik fizika masalalarini dastur tuzmasdan yechish imkoniyatini beruvchi matematik tizim (sistema)-paketdir. Aytish mumkinki, Maple bu yuqorida sanab o`tilgan sohalardigi matematik masalalarni yechib beruvchi katta kalkulyatordir. Maple takomillashib bormoqda, hozir uning Maple 9.5, Maple 11-versiyalari keng tarqalgan. Analitik geometriya fanini o`zlashtirishda Maple dasturi bugungi kunda talabalarga ko`pgina imkoniyatlarni yaratib bermoqda. Xususan oliy talim jarayonida ikkinchi tartibli sirtlarga oid misollarning yechilishi va grafikaviy chizilmasini chizish murakkab bo`lib keladi, Maple dasturi bilan ishlash esa talabalarga ko`pgina yengilliklar yaratib beradi.

Biz kompyuterdan foydalanib Maple dasturi yordamida geometriya kursidan ikkinchi tartibli sirtning umumiy ko`rinishdagi tenglamasi bilan berilganda grafigini yasash usulin qaraymiz.

Geometriya fanin o`qitishda kompyuter texnologiyalaridan foydalanish bu dars samaradorligini oshirishda, talabalar erkin misollarni ishlab uni kompyuter orqali tekshirish va kompyuterdan foydalanib

Maple dasturi yordamida geometrik obrazlarning grafiklarini yasash talabalarga ko`pgina yengilliklar yaratib beradi.

Maple dasturida ikkinchi tartibli sirtlarning grafigini yasay olamiz.

1-misol. $x^2+y^2+z^2=1$ **tenglamasi bilan berilgan sfera va** $2x+3y-z=0$ **tekislikning o`z-aro vaziyati aniqlang**

>with(plots):

implicitplot3d([x^2+y^2+z^2=1,2*x+3*y-z=0], x=-1..1, y=-1..1, z=-1..1);

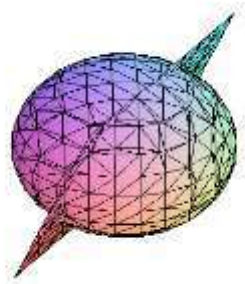

1-rasm.

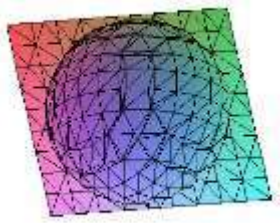

2-rasm.

2-misol. $x^2+2y^2+3z^2-1=0$ **ellipsoidning** $2x+y+z=0$ **tekislik bilan o`z-aro vaziyatini quyidagi dastur yordamida aniqlanadi:**

>with(plots):

implicitplot3d([x^2+2*y^2+3*z^2=1,2*x+y+z=0], x=-1..1, y=-1..1, z=-1..1);

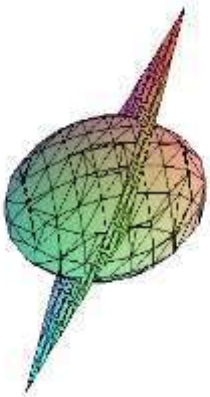

3-rasm.

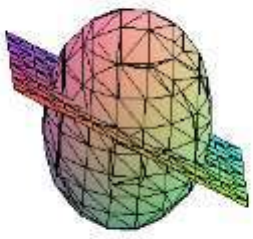

4-rasm.

3-misol. $\frac{x^2}{3}+\frac{y^2}{5}-\frac{z^2}{2}=1$ **giperboloidning** $x+3y-z=0$ **tekislik bilan o`z-aro kesishgan vaziyati aniqlang.**

>with(plots):

implicitplot3d([x^2/3+y^2/5-z^2/2=1,x+3*y-z=0], x=-5..5, y=-5..5, z=-4..4);

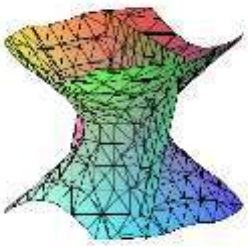

5-rasm.

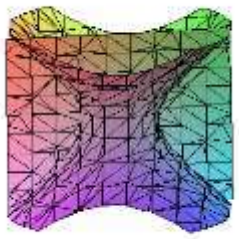

6-rasm.

4-misol. $\frac{x^2}{5}-\frac{y^2}{4}=6z$ **giperbolik paraboloidning** $x-y+6=0$ **tekislik bilan o`zaro vaziyati**

with(plots):implicitplot3d([x^2/5-y^2/4-6*z=0,x-y+6=0], x=-10..10, y=-25..25, z=-10..10);

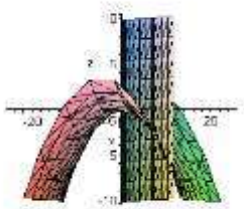

7-rasm.

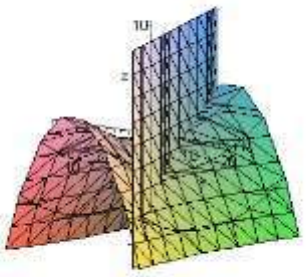

8-rasm.

Shunday qilib, Maple matematik masalalarni yechish dasturiy paketi yordamida nafaqat standart geometrik figuralarni (jumladan paraballoid, ellipsoid, giperbolloid yoki giperbolik parabolloid) turli formulalar bilanlgan murakkab sirtlarni, ularning kesimlari bo`yicha vaziyatlarni tasvirlash mumkin. Agar bu chizmalarni uch o`lchovli fazoga ko`chirilganda 3D formatdagi ko`rinishini xam tasvirlash mumkin va natijani kompyuter yordamida turli rakurslarda ifodalash imkoniyati tug`iladi. Bunday xolatda o`quvchi va talabalarning xususan geometriya kursidagi “Ikkinchi tartibli sirtlar” mavzusini chuqurroq o‘rganish imkoniyatini yaratadi.

Adabiyotlar

1. Dodajonov N.D. M.Sh.Jo’raeva Geometriya, 1-qism, Toshkent “O`qituvchi” 1996, 380 b
2. Imamov A. Maple da matematik masalalarni yechish, uslubiy qo`llanma, NAMDU, 2011,–84 b
3. Narmanov A.Y. Analitik geometriya Toshkent 2008, 171 b.
4. Савотченко С.Е., Кузьмичева Т.Г**.** Методы решения математических задач в Maple: Учебноепособие – Белгород: Изд. Белаудит, 2001. – 116 с.
5. http://www.maplesoft.com

TEXNOLOGIYA FANLARINI O‘QITISHDA INTERFAOL KOGNITIV TA’LIM TEXNOLOGIYALARINI QO‘LLASH

Tadjibayeva Rayxonaxon Muhammadjon qizi
QDPI tayanch doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy talabalar uchun o‘qitishning kognitiv ta’lim texnologiyalaridan foydalanish usullari ko‘rsatilgan. Kognitiv ta’lim texnologiyalariga ta’rif berilgan. Elektron ta’lim resurslari va uning asosiy xossalari tahlil qilingan. Texnologiya fanlarini o‘qitishda interfaol usullarni qo‘llash imkoniyatlari ko‘rsatilgan. Texnologiya fanlarining seminar darslariga interfaol ta’lim texnologiyalari tadbiq qilingan. Interfaol ta’limning asosiy yutuqlari ko‘rsatib o‘tilgan.

Аннотация: В данной статье показаны методы использования когнитивно-образовательных технологий обучения современных студентов. Определены когнитивные образовательные технологии. Проанализированы ресурсы электронного обучения и их основные особенности. Показаны возможности использования интерактивных методов в технологии обучения. Интерактивные образовательные технологии применяются на семинарских занятиях по технологическим наукам. Показаны основные достижения интерактивного образования.

Abstract: This article shows the methods of using cognitive educational technologies of teaching for modern students. Cognitive educational technologies are defined. E-learning resources and their main features are analyzed. Possibilities of using interactive methods in teaching technology are shown. Interactive educational technologies are applied to seminar classes of technological sciences. The main achievements of interactive education are shown.

Zamonaviy talabani qanday o‘qitish kerak? Ko‘rinishdan bu ko‘p yillik savol? Chunki o‘qitishning maqsadlari, mazmuni va usullari doimo o‘zgarib turadigan jamiyat ehtiyojlariga javob berishi kerak. O‘quv jarayoniga zamonaviy yondashuv rivojlanish va faoliyat dinamikasining o‘ziga xos xususiyatlari turli xil ta’lim texnologiyalarining alohida xususiyatlari va ijtimoiy foydali bilimlarni ishlab chiqishda shaxs, jamiyat va davlat ehtiyojlari bilan belgilanadigan o‘quv jarayoniga yangilikni joriy etishga qaratilishi kerak. Bunda talabalarning xatti – harakatlaridagi e’tiqodlari, harakter xususiyatlari va fazilatlari, munosabatlari va tajribasi asosiy rol o‘naydi.

Yangi sharoitda o‘qitishning yangi texnologiyalarini – kognitiv texnologiyalarni, ya’ni talabalarga real dunyoni samarali tushunishga, talabalarni axborot bilan to‘yingan muhitda hayotga muvaffiqiyatli moslashtirishga va ularning intellektual rivojlanishiga imkon beradigan usullar, uslublarini yaratishi kerak. Kognitiv texnologiyalar, metodlar, algoritimlar va dasturlar tizimi sifatida talabalarning amaliy muammolarini hal qilishda kognitiv qobiliyatlarini modellashtirish va oshirish imkonini beradi. Masalan, ma’lumotlar va bilimlar massivlarida naqshlarni aniqlash va identifikatsiyalash, murakkab tizimlarni loyihalash, ma’lumotlarning yetarli emasligi sharoitida qarorlar qabul qilish. [1]

Kognitiv texnologiyalarning o‘ziga xos xususiyati ularning talabalarning intelektual qobiliyati uning tasavvurini rivojlantirishga qaratilganligi bilan bog‘liq. Shunday qilib tabiiyki biz o‘zimizni ta’lim texnologiyalari ya’ni fikrlash qobiliyatini shakllantiradigan fundamental kognitiv qobiliyatlar bilan bog‘liq texnologiyalar soxasida topamiz. Natijada biz tavsiflovchi protseduralar bilan bir qatorda amalga oshirish imkoniyatiga ham ega bo‘lamiz, bunda tushunish ko‘nikmalari shakllantiriladi. [2]

Ta’lim jarayonini an’anaviy tashkil etishda axborotni uzatish usuli sifatida aloqaning bir tomonlama shakli, passiv usuli qo‘llaniladi. Uning mazmun mohiyati o‘qituvchi tomonidan axborotni uzatishda va keyinchalik uni talabalar tomonidan qayta tahrir qilinishidadir. Muloqotning bir tomonlama shakli nafaqat ma’ruza mashg‘ulotlarida, balki seminar mashg‘ulotlarida ham qo‘llanilishi mumkin. Farqi shundaki, ba’zi ma’lumotlar uzatuvchi o‘qituvchi emas balki talabadir. U seminar oldidan o‘qituvchi tomonidan

berilgan savollarga javoblar, tezislar yoki ma’ruza materiallarini takrorlash bo‘lishi mumkin. Uzoq vaqtdan beri mavjud bo‘lgan bunday aloqa shakli bugungi kunda ayrim sabablarga ko‘ra qo‘llanilishi mumkin emas. Avvalo, dars jarayonida talabalarning passivligi tufayli. Uning vazifasi tinglash uchun pedagogik va sotsiologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki tez orada o‘quv jarayonida passiv ishtirok etishda asar ham qolmaydi. Amerikalik tadqiqotchilar R.Karnik va F.Makanro modellariga ko‘ra talaba o‘qigan narsasining 10 foizini, eshitgan narsasining 30foizini, ko‘rgan va eshitgan narsasining 50 foizini, o‘zi aytganining 80 foizini faoliyatda erishilgan narsasining 90 foizini eslab qoladi. [3]

Bugungi kunda asosiy uslubiy o‘qitishning interfaol usullaridan foydalanish bilan bog‘liq interfaol ta’lim, o‘zaro tushunish, o‘zaro ta’sir va o‘zaro bir-birini boyitishni ta’minlaydi. Interfaol usullar ma’ruza mashg‘ulotlarini almashtirmaydi balki ma’ruza materialini yahshiroq o‘zlashtirishga yordam beradi va eng muhimi fikrlash, munosabat va xulq atvor ko‘nikmalarini shakllantiradi. Interaktivlik deganda kimdir (talaba) yoki biror narsa (masalan kompyuter) bilan muloqot qilish qobiliyati tushuniladi. Binobarin interfaol ta’lim eng avvalo muloqotli ta’lim bo‘lib uning davomida o‘qituvchi va talabaning o‘zaro ta’siri amalga oshiriladi. Ushbu o‘zaro ta’sirning o‘ziga xos xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- Ta’lim subyektlarining yagona ijodiy makonda mavjudligi;
- Hal qilinayotgan muammoning muammoli maydonga birgalikda singdirish, ya’ni yagona ijodiy makonga kiritish;
- Yechimni amalga oshirish uchun vosita va usullarni tanlashda kelishuvchanlik;
- Yaqin xissiy holatga birgalikda kirish, qabul qilish bilan birgalikda keladigan yondosh tuyg‘ularni boshdan kechirish va muammolarni hal qilishni amalga oshirish.

Texnologiya fanlarini o‘qitishda interfaol o‘qitish usullaridan foydalanish kognitiv ta’lim yondashuvini keng samarali amalga oshirish imkonini beradi. O‘quv jarayonida interfaol vositalardan foydalanish o‘quv materialini o‘rganish motivatsiyasini va o‘zlashtirish samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Texnologiya fanlaridan seminar darslarni tashkil qilish va o‘tkazish misolida interfaol kognitiv ta’lim texnologiyalaridan foydalanishni ko‘rib chiqamiz.

Zamonaviy sharoitda interfaol darsni elektron ta’lim resurslarini yaratmasdan tasavvur qilib bo‘lmaydi. Davlat ta’lim standartiga asosan elektron ta’lim resurslari bu- elektron manbalardan foydalangan holda ko‘paytirilishi, ishlatilinishi, qabul qilinishi mumkin bo‘lgan ta’lim kontentidir. Elektron ta’lim resurslarining asosiy xususiyatlari interaktivlik va multimediadir.

Vizual ta’lim tizimini yaratish uchun har xil turdagilarni (tovush, grafik, matn) jalb qilishga urinishlarga qaramay, asosiy e’tibor talabalarning axborotlarni vizual idrok etish uchun kompyuter vizualizatsiyasiga qaratiladi. Shu sababli interaktiv ko‘rinish muhim rol o‘ynaydi, bu o‘quv dasturi ta’minoti muhitiga ko’nikish effektini yaratadigan va u bilan o‘zaro aloqani o‘rnatishga imkon beruvchi ko‘rinishning maxsus turini belgilash deb tushuniladi. [4]

Elektron vizualizatsiya komponentlari ham statik(matnlar, rasmlar, diagrammalar, jadvallar, shu jumladan jonlantirilmagan taqdimot ko‘rinishlari) va dinamik(video, animatsiya) tasvirlar bo‘lishi mumkin. Yaxshiroq esda saqlashga erishilganligi haqidagi taklif ekspremental tasdiqlanadi, o‘quv jarayonida bir vaqtning o‘zida eshitish va vizual kanallardan foydalaniladi. Buning uchun o‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi og‘zaki muloqotning ahamiyatini kamaytirmasligi kerak. Shuningdek olingan ma’lumotlarning xabardorligini eslab qolishi uchun talaba olgan bilimlarini qo‘llashga qaratilgan vazifalar to‘plami zarur bo‘ladi. Shunday qilib, texnologiya fanlaridan har bir seminar darsi uchun biz elektron ta’lim resurslarini ishlab chiqdik, u statik (taqdimotlar) va dinamik (o‘quv videolari va annimatsiyalar) audio-video materiallar ketma-ketligini o‘z ichiga oladi. Elektron ta’lim resurslarini

yaratgandan so‘ng bu ma’lumotlarni talabalarga yetkazish kerak. Bunda o‘quv mashg‘ulotlarini o‘tkazishning turli interfaol shakllaridan foydalanish va ularni almashtirish muhim rol o‘ynaydi.

Zamonaviy pedagogika interfaollikning quyidagi yondashuvlariga ega, ular orasida asosiylarini ajratish mumkin:

- Ijodiy vazifalar;
- Kichik guruhlarda ishlash;
- Munozara;
- O‘quv o‘yinlari;
- Interfaol ma’ruzada yangi materialni o‘rganish va mustahkamlash;
- Dars loyihasini ishlab chiqish(loyiha usuli);
- Darsga doir videofilmlarni ko‘rish va muhokama qilish, mutaxassisni taklif qilish;
- Masofaviy ta’lim tizimlari;
- Muammoni muhokama qilish va hal etish;
- Treninglar;
- Keyslar usuli.

Texnologiya fanlaridan seminar mashg‘ulotlarida keng qo‘llaniladigan interfaol usullarni muhokama qilamiz. Psixologlar tadqiqotlari va o‘quv amaliyotiga ko‘ra diqqatni jamlashning optimal davri 20 minut. Ba’zan ma’lumot berish uslubini, tezligini va yetkazib berish vaqtini o‘zgartirish orqali bu davrni 40 minutgacha uzaytirish mumkin.

Hozirda oily o‘quv yurtlarida o‘quv soatlari davomiyligi 1,5 soatni tashkil qiladi. Bunda talabalar diqqatini qanday saqlash kerak? Multimedia proyektori va turli guruhlarning o‘zaro ta’sir qilish usullarini bilish yordamga keladi. Dars mavzusini samarali idrok etish uchun birinchi navbatda xissiy muhitni yaratish kerak. Ushbu maqsadlar uchun kichik ma’ruza yoki videofilmni ko‘rish va muhokama qilish kabi interfaol shakllardan foydalaniladi.

Videofilmlarni ko‘rish va muhokama qilish- mashg‘ulotlarda badiiy va hujjatli videofilmlardan, ulardagi fragmentlardan foydalanishdir. Tegishli mazmundagi videofilmlardan darsning istalgan bosqichida uning mazmuni va maqsadiga muvofiq ishlatilinadi. Videofilmni namoyish etishdan oldin talabalarga bir nechta (3-5 tacha) asosiy savollar beriladi. Bu esa keying muhokama uchun asos bo‘ladi. Siz videofilmlarni oldindan tanlangan kadrlarda to‘htatib muhokama qilishingiz mumkin. Oxir oqibat talabalar bilan birgalikda natijalarni umumlashtirish va chiqarilgan xulosalarni aytish juda muhimdir.

Kichik ma’ruza nazariy materiallarni taqdim etishning samarali shakllaridan biridir. Aslini olganda matn va grafik materiallardan iborat sifatli taqdimot bo‘lib, uning namoyishini o‘qituvchi berilgan mavzular bo‘yicha suhbat bilan birga olib boradi.

Kichik ma’ruzalar va videofilmlar bir xil dars moduliga talluqli bo‘lib, bir-birini almashtirishi va bir-birini to‘ldirishi yoki mustaqil bo‘lishi seminarning turli mavzularini qamrab olishi mumkin. Nazariy materialni mustahkamlash uchun amaliy topshiriqlar bajariladi. Mashqlarni bajarishda kichik guruhlarda ishlash, ijodiy topshiriqlar va keys metodi kabi usullardan foydalaniladi.

Kichik guruhlarda ishlash eng ommabop usullardan biridir, chunki u barcha talabalarga(shu jumladan uyatchanlarga) darsda faol qatnashishni, hamkorlik va shaxslararo muloqot ko‘nikmalarini beradi.

Keys metodi real vaziyatlarni tavsiflashdan foydalaniladigan o‘qitish texnologiyasidir. Talabalar vaziyatni tahlil qilishlari, muammolarning mohiyatini tushunishlari, mumkin bo‘lgan yechimlarni taklif qilishlari va eng yaxshisini tanlashlari kerak. Bunda ishlar haqiqiy aniq materiallarga asoslangan yoki haqiqiy vaziyatga yaqin bo‘lishi kerak.

Muayyan vaziyatlar usuli aniq kasbiy faoliyat yoki odamlarning o‘zaro ta’sirining xissiy va xulq-atvor tomonlarini tavsiflashga asoslanadi. Muayyan vaziyatga duch kelganda va aniq misolni taxlil qilganda talaba aniq holatlarga ko‘nikishi, vaziyatni tushunishi va baholashi, unda muammo bor yoki yo‘qligini, uning mohiyati nimada ekanligini aniqlash kerak. Talabalar muammoni hal qilishda o‘z rolini aniqlaydilar va tegishli xarakat yo‘nalishini ishlab chiqadilar. Xitoy maqolida bejiz aytilmagan: “Menga ayting, men unutaman”, “ Menga ko‘rsating va men eslayman”, “ Meni jalb qiling va men o‘rganaman” –ushbu so‘zlar interfaol ta’limning mohiyatini ifodalaydi.

Kognitiv faollikni shakllantirish, talabalarning mustaqilligi va ijodkorligini rivojlantirish muammosini zamonaviy pedagogikaning dolzarb vazifalaridan biri bo‘lib kelgan va shunday bo‘lib qoladi. Ta’limning shaxsning faollik va muloqotga tayyorligi qobiliyati sifatida kompetensiyalarni shakllantirishga zamonaviy yo‘nalish o‘quv jarayoni ishtirokchisi va faqat intellektual va kognitiv faollikni, balki shaxsiy ijtimoiy qobiliyatni namoyish qilish mumkin bo‘lgan didaktik va psixologik sharoitlarni yaratishni o‘z ichiga oladi. Uning mavqei individualligi, bu unga o‘zini predmetli trening sifatida ifodalashga imkon beradi.

Amalga oshirishning barcha qiyinchiliklariga qaramay interaktiv ta’lim professional ta’limning barcha soxalarini qamrab olmoqda, chunki u ta’lim jarayonining sermahsulligini, emotsional to‘yinganligini, shaxsiy rivojlanganligini orttiradi, bunda ta’lim sifati ham oshadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1) Кудашов, В.И. Соцальные технологии в обществе знания: когнитивные аспекты // Вестник Томского государственного университета. 2012 №4. Вып. 1 (20). С.58-64.

2) Свечкаров В.П. Конвергентное образование на основе когнитивных технологий – URL:http://pandia.ru/text/80/017/12328.php (дата обращения: 14.03.2016).

3) Интерактивные форми проведения учебных занятий. Памятка разработчикам стандартов учебных дисциплин – URL:http://www.inp.nsk.su/chairs/radio/2015/UMK/Pamyatka_interaktivnye_formy-1pdf (дата обращения: 15.03.2016).

4) Пекшова А.Г. Использование средства ИКТ для интерактивной когнитивной визуализации учебного материала – URL:http://pozdnyakova.ucoz.ru/MPI/lab6/pekshev_ispolzovanie_ikt.pdf (дата обращения: 16.03.2016).

MATEMATIKA FANINING RAQAMLI TEXNOLOGIYALARGA BO’LGAN EHTIYOJI

Razokova N.K.

Chirchiq davlat pedagogika universiteti,Chirchiq,O’zbekiston.

Taraqqiyotga erishish uchun raqamli bilimlar va zamonaviy axborot texnologiyalarni egallashimiz zarur va shart. Bu bizga yuksalishning eng qisqa yo’lidan boorish imkoniyatini beradi. Zero bugun dunyoda barcha sohalarga axborot texnologiyalari chuqur kirb bormoqda. [1].

Bugungi kunga kelib, raqamli texnologiyalar shiddat bilan rivojlanib borayapdi. Har bir sohada zamon bilan ham qadam odimlashni taqazo etadi. Ta’limning bunday rivojlanishi o’quvchilarga berilayotgan ma’lumotlarning qulayligi va interaktivligiga yangi talablarni qo’yadi. Bu ko’p jihatdan raqamli va tarmoq enternet texnologiyalarning o’quv jarayoniga keng kirib boorish bilan bog’liq.[2]

Matematikani o’rganishda axborot va kommunikatsiya texnologiyalari o’qituvchilarga o’qitish usullarini boshqa bir ko’rinishga, o’quvchilarni mustaqil izlanib ta’lim olishga, tushunchalar va

matematik mavzularni ochishda faol ishtirok etishga yordam beradigan asosiy vositalarlarni taqdim etadi. Bunda natijasida o'quvchilar matematik g'oyalarni chuqurroq anglaydilar. [3]

Hozirda axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish jarayonida ta'lim tizmida o'quvchilarning bilim darajasini oshirish uchun avvalo o'zimiz o'z ustimizda ishlashimiz kerak. Raqamli texnologiyalardan foydalanish o'quvchilar o'rtasida qiziqish ortishiga, mavzu mohiyatini tushunib bahs munozara qilishga, mavzuni takrorlashga va mavzu yuzasidan ko'proq izlanishga yordam beradi. An'anaviy dars bo'lsa, o'quvchi faqat tinglovchi bo'lib qoladi.

Hozirgi kunda darslarni axborot komunikatsiyalaridan foydalanib o'tsa, qiziqarli interfaol metodlardan foydalansa, o'quvchilar uchun qiziqarli va tushunarli bo'ladi. Faqat har doim javob beradigan o'quvchi emas, fanga qiziqishi bo'lmagan o'quvchi ham nimanidir o'rganishga harakat qiladi.

Matematika darslarida axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan maple dasturida grafiklarni chizib, sirt ko'rinishlarini ko'rsatish o'quvchida tasavvur qilish qobiliyatini shakllantiradi.

a parametrning barcha mumkin bo'lgan qiymatlarida quyidagi tenglamani yeching:

$x^2 - 4xcos(x-a) + 4 = 0$ [4]

Agar bu tenglamani raqamli texnologiyalari yordamida yechishga harakat qilsak, yechim grafigini va uning yechimini a ga bog'liq holda yechishiniz mumkin.

$\overline{abc}$ uch xonali sonni 999 ga ko'paytirishda:

1-qadam: Berilgan uch xonali sondan birni ayiramiz ya'ni $\overline{abc} - 1 = \overline{mnp}$.

2-qadam: 9 raqamidan berilgan sonning birinchi raqamini ayiramiz ya'ni $9 - a = k$

3-qadam: 100 da berilgan sonningoxirgi ikki raqamini ayiramiz ya'ni $100 - \overline{bc} = \overline{xy}$

Demak,

$$\overline{abc} \times 999 = \overline{mnpk}\,\overline{xy}$$

formula hosil bo'ldi. [5]

Sonlarni ko'paytirishda ham yuqoridagi ko'rinishda emas balki, axborot komunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib hisoblasak oson va qulay hosil qilamiz.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston respublikasi prezidinti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojatnomasi. 2020 yil 24-yanvar.
2. Nargiza Kamarovna Razokova. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida matematikani o'qitishning o'quvchilarni tarbiyalovchi ahamiyati. Academic research in educational sciences.2021.№2 pp. 637-645
3. Bahtiyor Iskandarovich Ashurov, Nargiza Kamarovna Razokova. Aqli zaif bolalarga matematikani o'qitish xususiyatlari. Academic research in educational sciences. №2, 2021. Стр. 652- 662.
4. Nargiza Kamarovna Razakova, Farrux Oltinboyevich Husanov. Parametrli tenglamalarni tahliliy yechish. Fizika, matematika va informatika. №4,2019. Стр.89
5. Razokova Nargiza Kamarovna. (2023). Sonlarni 99 soniga ko 'paytirish. golden brain, 2023.№10 pp. 167-172
6. NK Razokova, FX Qarshiyev, BM Tangirova Matematikada ba'zi sonlarni ko'ptirishda zamonaviy usullardan foydalanish. Academic research in educational sciences. 2021.№CSPI conference 3 pp. 948-950

TALABALARNING MUSTAQIL ISHLARINI TASHKIL ETISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING AHAMIYATI

Rustamova Sh.A.
Xasanova.M.F
1-Chirchiq davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi @rustamova3196gmail.com
2-Chirchiq davlat pedagogika universiteti 2-bosqich talabasi @xasanovamohichehra8@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta'lim muasassalari talabalarining mustaqil ishlarini tashkil etishda axborot texnologiyalarining ahamiyati haqida fikrlar yuritildi.

Kalit so'zlar: Mustaqil ta'lim, axborot texnologiyalari, filliped classroom, blended learning, masofaviy ta'lim, matematik dasturiy paketlar, Maple, Mathtype, Mathcad, plagiat tekshiruvi, kredit-modul tizimi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 06.10.2020-yildagi PQ-4851-sonli "Axborot texnologiyalari sohasida ta'lim tizimini yanada takomillashtirish , ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish va ularni IT – industriya bilan integratsiya qilish chora tadbirlari to'g'risida"gi qarorida oliy ta'lim tizimida axborot texnologiyalar sohasini rivojlantirish, fanlarni o'qitishda ta'lim jarayonini integratsiyalash kabi bir qancha masalalar ko'rib chiqilgan.

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasining 3-bob 2-qismida ta'lim jarayonini raqamli texnologiyalar asosida individuallashtirish, masofaviy ta'lim xizmatlarini rivojlantirish, vebinar, onlayn, "blended learning", "flipped classroom" texnologiyalarini amaliyotga keng joriy qilishga keng e'tibor qaratilgan.

Shularni inobatga olgan holda biz ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalari talabalari uchun mustaqil ishlarini tashkil etishda axborot texnologiyalari ahamiyati to'g'risida mulohaza yurittik.

Hozirgi kunda yurtimizda talimning interaktiv va interfaol shakliga katta e'tibor qaratilmoqda . Talabalarning mustaqil ishlarini bajarishlarida axborot texnologiyalarining o'rni kattadir . Har bir talaba axborot texnologiyalari orqali o'zining mavzulari haqida ko'plab ma'lumotlarga ega bo'lishadi va bu o'z o'rnida juda katta ahamiyatga ega. Axborot texnologiyalari talabalarga kompyuterda juda ko'p ma'lumot va resurslarga tezkor kirish imkonini beradi. Shu jumladan, talabalar axborot texnologiya ta'lim resurslaridan kunning ixtiyoriy vaqtida, o'zlariga qulay joyda mustaqil ish ustida izlanishlarini notebook yoki mobil qurilmalari yordamida turli mavzularda video darslar ko'rishi, tadqiqot o'tkazishi va universitet kutubxonasida mavjud bo'lmagan darsliklarini internet sahifalaridan izlab topishiga imkon yaratadi . Axborot texnologiyalaridan foydalanish talabalarning vaqtlarini tejash va mustaqil ishlariga bo'lgan ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi . Ammo axborot texnologiyalarining rivojlanishi, elektron resurslarning ko'payib borishi turli shakldagi va ko'rinishdagi axborotlarga kirish tufayli ayrim talabalar axborot resurslaridan noto'g'ri foydalanishi kuzatilmoqda yani mualliflik huquqiga rioya qilmagan holda talabalar mustaqil ishlarini yozayotganda ko'chirmachilik qilayotganlari kuzatilmoqda . Buning oldini olish maqsadida plagiat tekshiruvi dasturlari tufayli ochiq manbalardagi matnlarni tahlil qilish va ularni tekshirilayotgan matn bilan taqqoslash o'qituvchilar uchun oson yechimga aylandi.Shu sababdan she'rlar, adabiyot asarlari, kurs ishi, maqola, tezislar va boshqa shu kabi adabiyotlardan foydalanishda mualiflik huquqini buzmagan holda atribut va belgilardan foydalanib iqtiboslarni kiritish lozim. Oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayonini bosqichma-bosqich kredit-modul tizimiga o'tkazish joriy etilganidan so'ng talabalarning mustaqil ishlashi taminlandi, talabalar bilimini reyting asosida baholash kiritildi bu esa talabalarning mustaqil ta'lim olishlarida samarali usul bo'ldi . Talabalarning ilk ilmiy-tadqiqot ishi mustaqil ish bo'lganligi sabab dastlab mustaqil ish mavzusi tanlab olinadi, so'ngra

mavzuga taalluqli asar, ilmiy ish va shu kabi adabiyotlar bilan tanishib o‘sha mavzuni yoritib berish bilan birga, ilmiy xulosalar tahlil qilinib, shuningdek, munozarali masalalar haqida fikr bildirib, ayrim masalalar tanqid qilinishi mumkin.[2] Dars mashg‘ulotlarida barcha ma’lumotlarni talabalarga bayon qilish qiyin bo‘lganligi sabab talabalar mustaqil ravishda axborot texnologiyalaridan foydalangan holda o‘z ustilarida shug‘ullanishlari orqali mavzuni yanada chuqur o‘rganishlari mumkin.

Mustaqil ishini baholash mezonlarida foydalanilgan adabiyotlarga to‘g‘ri havola qo‘yish, ifoda to‘g‘riligi va dizayni, adabiyotlar bilan ishlash mahorati kabi qismlariga etibor qaratiladi. “Oliy ta’lim muassasalarida talabalar bilimini baholashning reyting tizimi to‘g‘risida”gi nizomning III bob 17-bandiga ko‘ra “Talabalarning o‘quv fani bo‘yicha mustaqil ishi, joriy, oraliq va yakuniy nazoratlar jarayonida tegishli topshiriqlarni bajarishi va unga ajratilgan ballardan kelib chiqqan holda ushbu qaror bo‘yicha talabalar baholanadi”.[3].So‘nggi yillarda barcha sohalarda axborot texnologiyalarining roli jadal ravishda oshib bormoqda .Shu jumladan matematika va informatika sohasida ham amaliy dasturlar paketlardan masalan Maple, Matlab, Mathcad, Mathtype dasturiy paketidan foydalanib masalalar yechish mustaqil ishni yozishda ancha qo‘l keladi. Masalan geometrik shakllarni, fazoviy shakllarni talabalar ko‘z oldilariga keltirishlari qiyin bo‘lgan ma’lumotlarni tushunarli bo‘lishini ta’minlashda axborot texnologiyalarining o‘rni beqiyos. Talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etishda axborot texnologiyalarining ahamiyati qandayligini aniqlash maqsadida 2023-2024-o‘quv yillarida Chirchiq davlat pedagogika universitetining Matematika va informatika fakulteti talabalari orasida tadqiqot olib borildi bunga ko‘ra talabalarga 2 ta mavzuda mustaqil ishlar berildi. Ulardan bittasini axborot texnologiyalaridan foydalangan holda yozish, ikkinchi mavzuni esa ma’ruzalardan, kutubxonadagi kitoblardan foydalanilgan yozish topshirildi. Talabalarning deyarli 87% axborot texnologiyalaridan foydalangan holda yozishni afzal deb topishdi. Bunga sabab axborot texnologiyalaridan foydalangan holda mustaqil ishini yozish ancha samaraliroqligi, mavzuga aloqador ma’lumotlarni topish muammo bo‘lmaganligi va 2-mavzuni yozishdagidan qisqaroq vaqtda yozganliklarini ta’kidlashdi .

Yuqoridagilardan xulosa qilib shuni aytish mumkinki, ta’lim jarayonida axborot texnologiyalaridan foydalanish va o‘quv jarayonlarida qo‘llash sabablaridan biri bu talabalar faqat tayyor bilimlarni egallabgina qolmasdan o‘zlari axborot texnologiyalaridan foydalangan holda mavzularni mustahkamlab olishlari mumkin bo‘ladi va o‘qituvchi esa talabalarni yo‘naltiruvchilik funksiyasini bajaradi .

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. https://mitc.uz/uz/pages/Documents/623
2. Is‘hoqova Z., Mustaqil ish qanday yoziladi Toshkent “ Yangi nashr “ 2014
3. https://baxtiyor.uz/mustaqil-ish-topshirish-majburiymi/
4. https://kompy.info/1-mavzu-kredit-modul-tizimi-haqida-tushuncha.html
5. https://chto-takoe.net/chto-takoe-plagiat\
6. Rustamova, Sh. A. (2022). INTERFAOL METODLAR ORQALI TALABALAR FAOLLIGINI OSHIRISH. INTERNATIONAL CONFERENCES, 1(11), 41-46.
7. Rustamova, S. A. (2022). MATEMATIKANI O’QITISHDA YANGI PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING O’RNI. Uzbek Scholar Journal, 10, 169-173.

TARIX FANIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH YOXUD RAQAMLI TARIX

Shoyimov Sanjarbek Saidmurod o'g'li
Toshkent moliya instituti, Toshkent, O'zbekiston
sanjarbekshoyimov@gmail.com

Globallashayotgan sivilizatsiya davri – bu davr o'zining ajabtovur texnologik o'zgarishlar hamda fanda inqilob yasagan raqamli texnologiyalari bilan xarakterlidir.

Hozirgi davr fani – bu zamonaviy texnologiyalardan foydalangan holda o'quvchilar uchun interfaol usullar orqali darslarni tashkil etishni dolzarb vazifa sifatida qo'ydi. Chunki, ta'lim oluvchi yoshlar yoshligidan boshlab, texnika vositalari bilan hamohang ravishda o'sib ulg'aymoqda. Bunday fanga qiziquvchi yoshlar o'z ustozlaridan ham fanni zamonaviy texnika yutuqlaridan foydalangan holda o'tishlarini talab etishadi va umuman olganda bugungi kun har bir soha raqobatbardosh mutaxassisi ta'lim berayotgan fanini zamonning ilg'or texnikaviy vositalaridan va yangiliklardan foydalangan holda darsni tashkil etishi lozim.

Xuddi biz ham hozirgi kunda ta'lim muassasalarida o'qitib kelayotgan tarix fani ham mana shunday raqamli formatsiyaga muhtoj. Albatta, savollar tug'ilishi tabiiy, tarix fani o'tgan davrni arxeologik manbalar, tarixiy asarlar, yodgorliklar, muzey eksponatlari, arxivlar va boshqa tarixiy faktlar orqali o'rgansa, bu fanda raqamli texnologiyalardan foydalanishni yoki raqamli tarixni nima keragi bor? deb o'ylashi mumkin. Biz aytmoqchimizki, aynan tarix fani ishqibozlarini ushbu fan yutuqlarini bugungi kun zamonaviy texnologiyalaridan foydalangan holda o'rganish – ya'ni tarix fanini o'qitish, o'rganishni modernizatsiya qilish – ushbu fanda judda katta inqilob(o'zgarish) yasaydi. Masalan, birgina misol o'sha siz va biz tashrif buyuradigan milliy va tarix muzeylarimizdagi eksponatlarning 3D modelini yasash orqali birinchi navbatda biz jonsiz tarixni jonlantiramiz, yani tiriltiramiz, bu tarix ishqibozlari, turistlar va ko'ngilli kishilarni jalb qilishning bir vositasi o'laroq, ushbu muzey va eksponatlarni jahonga mashhur qilishimiz mumkin.

Ya'ni buning uchun fan mutaxassisidan 2 ta muhim narsa talab qilinadi:

1. Sohaviy intellekt.

2.Zamonaviy texnologiya yutuqlaridan foydalana olish.

Raqamli texnologiyalar (ing., Digital technology) – signallarni uzluksiz spektr shaklida emas, balki analog darajadagi diskret signallar bilan ishlaydi. Hozirda raqamli texnologiyalar – bu ma'lumot "raqamlashtirilgan", ya'ni universal raqamli shaklda taqdim etiladigan texnologiyalar bo'lib, ular muammolarni tezda hal qilish uchun axborotni kodlash va uzatish usullariga asoslanadi. Xuddi shu texnologiyalar tarix fanida qo'llash bo'yicha ishlar amalga oshirilgan va amalga oshirilmoqda.

Raqamli tarix (ing.,Digital History) – ushbu ibora ommalashayotganligiga ko'p bo'lmagan bo'lsada, asosan, G'arb va boshqa rivojlangan mamlakatlarda ommalashib ulgurdi.

Xorij tarixshunosligida mazkur terminning tadbiq etilishi asosan XX asrning 90-yillarida AQShda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar bilan uzviy bog'liq. Ammo "Digital History" tarixchilar (tadqiqotchilar va o'qituvchilar) orasida emas, balki muzeylar, arxivlar va boshqa tarixiy-madaniy merosni saqlab qolish muassasalarda IT-ilovalar bilan shug'ullanib tegishli materiallarni raqamlashtirish va ularga kirish, ya'ni ulardan foydalanishni ta'minlash bo'yicha amaliy vazifalarni hal etuvchi "amaliyotchilar" doirasida yuzaga kelgan. "Raqamli tarix" (ing., "Digital History") – raqamli gumanitar fanlarning bir bo'limi bo'lib, o'tmishni o'rganish va taqdim etish uchun raqamli media, kompyuter va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llaydi va ulardan foydalanishni o'rganadi. Keng ma'noda uni

tarixiy materiallarni to‘plash, miqdorini aniqlash, talqin qilish va baham ko‘rishga yordam beradigan komputer, Internet tarmog‘i va dasturiy tizimlarning yangi kommunikatsiya texnologiyalari bilan ishlaydigan o‘tmishni o‘rganish, tasvirlash va sharhlash usuli sifatida tushunish mumkin. Raqamli samaradorligi quyidagilardan iborat: raqamli arxivlar, onlayn taqdimotlar, ma'lumotlar vizualizatsiyasi, interaktiv xaritalar, vaqt jadvallari, audio fayllar va virtual olamlar tarixni foydalanuvchiga qulayroq qilish. So‘nggi raqamli tarix loyihalari ijodkorlik, hamkorlik va texnik innovatsiyalar, ma’lumotlarni intellektual tahlil qilish, korpus lingvistikasi, tarmoq tahlili, 3D modellashtirish va katta ma’lumotlarni tahlil qilishga qaratilgan[3].

Raqamli tarix bilan shug'ullanish, albatta, o'tmishni raqamlashtirishdir, ammo bu bundan ham ko'proq. Bu texnologiya orqali odamlarning boshdan kechirishi, o'qishi va asosiy tarixiy muammo haqidagi argumentni kuzatishi uchun asos yaratishdir[5].

Ma’lumki, “Digital History”ning vujudga kelishi va rivojlanish jarayoni AQShda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar bilan uzviy bog‘liq. Jumladan, 1997-yilda amerikalik tadqiqotchi Edvard Linn Eyers (ing., Edward Lynn "Ed" Ayers) va Uilyam G. Tomas III (ing., William G. Thomas III) tomonidan ilk marotaba “Digital History” termini qo‘llanilib, AQShning Virginiya universitetida “Virginia Center for Digital History, VCDH” (“Virginiya raqamli tarix markazi”) markazi tashkil etilgan [2]. Ushbu olimlar o‘z tadqiqotlari orqali raqamli tarix atamasiga quyidagi ta’riflarni bergan. Edvard L. Eyers “The Pasts and Futures of Digital History” (“Raqamli tarixning o‘tmishi va kelajagi”, 1999) nomli maqolasida tarixchilarni o‘z ishini yanada rivojlantirish uchun raqamli vositalardan foydalanishga undaydi. Uning ta’kidlashicha, “Raqamli tarix tarixning ko‘proq adabiy turini yaratishda ham katalizator, ham vosita bo‘lishi mumkin”. Muallif tarixchilarni “elektron ekranda dinamik ravishda o‘zaro bog‘langan matn” imkonini beradigan gipermatnli hikoyalarni ishlab chiqishga chaqiradi[3].

Raqamli tarix iborasini Edvard Linn Eyers birinchi bo’lib qo’llagan bo’lsa-da, ushbu sohaning rivoji ulkan hissa qo’shgan olim bu - Roy Alan Rozenzveyg (1950-2007) amerikalik tarixchi edi. U raqamli tarixni o’rganish va uni ommalashtirish bo’yicha juda ko’plab, konferensiyalar uyushtirdi. U Tarix va Yangi Media Markazi (CHNM) asoschisi va direktori sifatida u AQSh tarixi, tarixiy tafakkur, Fransiya inqilobi, fan va texnologiya tarixi, 2001 yil 11 sentyabr xurujlari, jahon tarixi kabi turli xil raqamli tarix loyihalarida ishtirok etgan. Bularning barchasi CHNM veb-sayti orqali mavjud. Raqamli tarixdagi ishi 2003-yilda “gumanitar fanlar bo‘yicha stipendiya va o‘qitishni rivojlantirish uchun axborot texnologiyalaridan foydalanishdagi ajoyib yutug‘i” uchun (Milliy gumanitar fanlar markazi va Rokfeller jamg‘armasi tomonidan berilgan) Richard V. Layman, "tarixni o'qitish va o'rganishga qo'shgan ulkan hissasi uchun" Amerika Tarix Assotsiatsiyasining Jeyms Xarvi Robinson mukofotlariga sazovor bo'lgan. Uning o'limidan so'ng markaz uning sharafiga Roy Rozenzveyg tarixi va yangi media markazi deb o'zgartirildi[7].

Bugungi kunda uning ishini Duglas Seefeldt va Uilyam G. Tomas raqamli tarix amaliyoti uchun veb-resurs bo'lgan Digital History (http://digitalhistory.unl.edu/) muharrirlari sifatida davom ettirishmoqda[4]. Rossiyada kiber tarixchi Igor Yakovlev shu sohada faoliyat olib bormoqda.

Raqamli tarix faoliyatiga quyidagilar kiradi:

- ➢ onlayn raqamli arxivlarni ishlab chiqish va ulardan foydalanish;
- ➢ katta hajmdagi ma’lumotlarni tahlil qilish;
- ➢ ma’lumotlarni vizualizatsiya qilishdan foydalangan holda munosabatlarni o‘rganish;
- ➢ matnni tahlil qilish;
- ➢ og‘zaki suhbatlarni raqamli qayta ishlash va saqlash;

➢ tarixiy ma’lumotlarni xaritalar (eski va yangi) bilan birlashtirish va GIS (Geografik axborot tizimlari)dan foydalanish;

➢ tarixiy natijalarni veb-sahifalarda taqdim etish va boshqalar [3]. Raqamli tarix bo‘yicha ko‘plab nashrlarni tahlil qilgan holda, biz uning ikki asosiy yo‘nalishda ish olib borishini ko‘rsatishimiz mumkin: 1) Internet auditoriyasini, ya’ni tarmoq foydalanuvchilarining tarixiy bilimlarini chuqurlashtirish. Bunda ularni raqamli arxivlar, interfaol xaritalar, voqealar xronikasi (yilnomalar), vaqt jadvallari bilan tanishtirish; 2) Tarixchi olimlar uchun tarixni fan sifatida rivojlantirishga yordam beradigan yangi tadqiqot vositalarini yaratish

Tarix uchun, kelajakdagi raqamli muhit bizning ba'zi an'anaviy usullarimizga, ehtimol bizning intizomimizning hunarmandchilikka yo'naltirilgan amaliyotlariga qarshi chiqishi mumkin. Kelajakda bizning manbalarimiz deyarli butunlay raqamli bo'ladi - lahzali xabarlar, elektron pochta xabarlari, hujjat fayllari, pdf-lar, raqamli videolar, podkastlar va ma'lumotlar bazalari. Ularning ko'lami va murakkabligi tarixchilardan o'zlarining raqamli manbalarini yaratish va boshqalar tomonidan yaratilganlardan foydalanish uchun hali amaliyotimizning bir qismi bo'lmagan vositalar va usullardan foydalanishni talab qiladi.

Dunyoda mashhur raqamli tarix markazlari:

- ❖ Jorj Meyson universitetining Tarix va yangi media markazi
- ❖ Merilend universiteti gumanitar fanlar bo'yicha Merilend texnologiya instituti
- ❖ Virjiniya universitetidagi Virjiniya raqamli tarix markazi
- ❖ Virjiniya universiteti qoshidagi Gumanitar fanlar bo'yicha ilg'or texnologiyalar instituti
- ❖ Illinoys universiteti gumanitar fanlar, san'at va ijtimoiy fanlar bo'yicha hisoblash instituti .
- ❖ Klivlend shtat universitetidagi jamoat tarixi va raqamli gumanitar fanlar markazi
- ❖ London King's kollejining raqamli gumanitar fanlar bo'limi
- ❖ Umea universitetidagi HUMlab, Shvetsiya[6].

Tarix fanida raqamli texnologiyalardan foydalanish quyidagi afzalliklarga olib keladi:

- ✓ Birinchi navbatda, fanning modernizatsiya bo’lishi tufayli fanning rivojlanishi, zamon talablariga javob berishi hamda eng asosiysi, fanning o’z tomoshabinlarini yanada ko’payishiga, tarix o’qitish va o’rganishning sifati oshishiga;
- ✓ Ikkinchidan, raqamli texnologiyalarni qo’llash natijasida fanga doir materiallar hajmining ortishi hamda ulardan fan auditoriyasining bemalol foydalana olish mumkinligi;
- ✓ Fanni rivojlantirish maqsadida ilg’or xorijiy mamlakatlarning raqamli tarix markazlari bilan hamkorlik qilish va b.q.

Xususan, O’zbekistonda ham tarix fani va uni bugungi kun zamon talablari darajasida rivojlantirish bo’yicha hukumat tomonidan chora-tadbirlar ishlab chiqilmoqda.

Jumladan, 2022-2026-yillarga mo’ljallangan “Yangi O’zbekiston Taraqqiyot strategiyasi” ning 77-maqsadida: “O’zbekiston tarixini o’rganish va uni targ’ib qilishni rivojlantirish” belgilandi. Shuningdek, 2023-yilning 11-sentabr kuni qabul qilingan “O’zbekiston – 2030” strategiyasining 1.5 bandi “Ma’naviy taraqqiyotni ta’minlash va madaniyat sohasini yangi bosqichga olib chiqish bo‘yicha islohotlar” deb nomlanib, unda tarix fani sohasida quyidagi o’zgarishlar amalga oshirish rejalashtirildi:

- ✓ Til va adabiyot, tarix, arxeologiya, madaniyat va san’at yo‘nalishlaridagi ilmiy dasturlar uchun 2 trillion so‘m ajratish.
- ✓ 2,5 million muzey ashyosini raqamlashtirish.
- ✓ Milliy qahramonlar haqida 10 ta multiplikatsion film va seriallar ishlab chiqarish.

- ✓ Dunyodagi eng ommabop 10 ta internet platformasiga milliy filmlarni joylashtirish[1].

Yuqoridagi rejalardan ko'rinadiki, hukumat ma'naviy taraqqiyotni ta'minlashda tarix fani rolining beqiyosligini anglagan holda ushbu sohani rivojlantirish uchun homiy sifatida qo'llab-quvvatlashga tayyor ekanligidan dalolatdir.

Xulosa sifatida aytish mumkinki, ta'lim tizimida raqamli texnologiyalardan foydalanish, birinchidan, o'qitishning samaradorligini taminlash, ikkinchidan, dars jarayonlariga oid turli ilyutratsiya, video roliklar, ko'rgazmali qurollar, tarqatma materiallar tayyorlash, uchinchidan, o'qituvchi-pedagoglarning multimedia maxsulotlari, kompyuter texnikasi, Internet vositalaridan foydalanish va ularni dars jarayonida qo'llash malakalarini oshirishga xizmat qiladi. Yuqoridagi xulosalarimizdan kelib chiqib quyidagi: birinchidan, o'qituvchilarni raqamli texnologiyalardan foydalanish malakalarini shakllantirishga qaratilgan uzluksiz metodik xizmat tizimini yaratish; ikkinchidan, raqamli texnologiyalardan oqilona va maqsadli foydalanish hamda ta'lim jarayoni ishtirokchilarining raqamli texnologiyalar asosida tashkil etilayotgan darslarga moslashuvchalik qobiliyatini shakllantirish kabi zarur tavsiyalarga amal qilish talab etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

[1] "Yangi O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risida, PF – 158 sonli O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni 2023 yil 11 sentabr. regulation.gov.uz

[2] Yangi O'zbekiston Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida PF-60 sonli O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni. 2022 yil 28 yanvar. https://lex.uz/uz/docs/-5841063

[3] H.Mo'minov, M.Kamolov. Raqamli texnologiyalar va raqamli tarix. // Общество и инновации – Society and innovations, Andijan: 2023. 14-16 betlar.

[4] Douglas Seefeldt, William G. Thomas III. What is Digital History? A Look at Some Exemplar Projects. Faculty Publications, Department of History. 98. May, 2009. – P.2. URL: https://digitalcommons.unl.edu/historyfacpub/98

[5] O.To'xtayev, J.Oripov. Ta'limda raqamli texnologiyalardan foydalanishning dolzarb jihatlari va ahamiyati. Science and innovation international scientific journal volume 1 issue 6 uif-2022: 8.2 | issn: 2181-3337. 311 bet.

[6] https://en.wikipedia.org/wiki/Digital_history

[7] https://en.wikipedia.org/wiki/Roy_Rosenzweig

TA'LIM TIZIMIDA TARMOQ TEXNOLOGIYALARI KURSINI O'QITISHNING SAMARALI USULLARI.

G'aniyev I.D.

Chirchiq davlat pedagogika universiteti katta o'qituvchisi

Ta'limda axborot - kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llaganda talaba eshitish, ko'rish, ko'rganlari asosida mustaqil fikrlash imkoniyatiga ega bo'ladi. Ta'lim jarayonida axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalangan holda darslarni interfaol usullarda tashkillashtirish uchun ma'lum bir shart – sharoitlar mavjud bo'lishi lozim. Shunday ekan, axborot kommunikatsion ta'lim texnologiyalaridan samarali foydalanish hozirgi zamon yutuqlariga asoslangan holda davr talabiga mos keladigan pedagogik mahoratning nazariy amaliy asoslarini hamda uning shakllanish jarayonini yaratish eng dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

Kompyuter va axborot texnologiyalaridan foydalanib, ta’lim sohasida, o‘quv faoliyatida va talabalar ijodiy tafakkurini rivojlantirishda yangi imkoniyatlar yaratiladi. Axborot texnologiyalari ta’limni amalga oshirish jarayonida hayot bilan uyg‘unlashtirishga imkon beradi. O‘qitishni kelajakdagi kasbiy faoliyat bilan chambarchas bog‘lash imkoniyati paydo bo‘ladi. Axborot texnologiyalarini qo‘llashda talaba shaxsining butun imkoniyatlarini amalga oshirishga: kompyuter vositalari orqali talabaning bilishga oid, axloqiy, ijodiy, muloqot qilish va estetikaviy imkoniyatlarini, qobiliyatlarini ro‘yobga chiqarishga intilish lozim. Kompyuter va axborot texnologiyalarini talaba shaxsini rivojlantirishning to‘laqonli vositasiga aylantirish uchun o‘qituvchining o‘zi axborot texnologiyalari sohasida bilimdon (salohiyatli) bo‘lishi kerak.

Tarmoq texnologiyalarining jadal rivojlanishi, ularning ahamiyati, tarmoq texnologiyalari qo‘llanilish sohalarining o‘sishi, kompyuter tarmoqlari endi zamonaviy axborot va telekommunikatsiya tizimlarining asosiy tarkibiy qismi qarala boshlandi. Tarmoq texnologiyalaridan foydalanish ko‘nikmalari pedagogika oliy o‘quv yurtlaridagi matematika va informatika ta’lim yo‘nalishlarida ixtisoslashtirilgan kurslarga kiritila boshlandi.

Bo‘lajak tarmoq texniklari tarmoq texnologiyasi, ma’lumotlar kommunikatsiyalari texnologiyasi yoki tizimlarni boshqarish bo‘yicha sertifikat, assotsiatsiya yoki bakalavriat dasturlari doirasida kurslarni topishlari mumkin. Ushbu dasturlar amaliy fanlar assotsiatsiyasi (AAS) yoki fan bakalavriati (BS) darajasiga olib kelishi mumkin. Sertifikat dasturlari odatda tarmoq texnologiyasining ma’lum bir sohasiga qaratilgan. Ushbu dasturlar talabalarga kompyuter laboratoriyalarida maxsus dasturiy ta’minot va tarmoqlar bilan ishlash bo‘yicha amaliy mashg‘ulotlar olish imkoniyatini beradi.

Tarmoq texnologiyalari kurslarida yoritilgan asosiy mavzulardan ba’zilar bilan tanishib chiqamiz:

Server bilan bog‘liq muammolarni aniqlash va tuzatish, LAN va WAN tarmoqlarini joylashtirish va boshqarish, Kompyuter dasturlash, Simsiz kompyuter texnologiyasi, Tarmoq infratuzilmasi va ilovalari.

Tarmoq texnologiyasi kursi tarmoq texnologiyasi fanining turli mavzularini qamrab olishi mumkin. Ba’zi maxsus kurslar quyidagilarni o‘z ichiga olishi mumkin: Tarmoq kommunikatsiyalari kursi, Mahalliy tarmoq kursi, Tarmoq protokollari kursi, Linux tarmoq tizimi kursi, Tarmoq bilan ishlash kursi, Marshrutlash kursi.

Talabalar ushbu kirish kursida kompyuter tarmoqlari asoslari bilan tanishadilar. Ular tarmoqlarni boshqarish, sozlash, muammolarni bartaraf etish va loyihalashni o‘rganadilar. Kurs shuningdek, tarmoq topologiyalari, serverlar, protokollar, LAN va WAN kabi turli xil tarmoq funktsiyalarini muhokama qiladi. Talabalar, shuningdek, marshrutizatorlar, kalitlar va simsiz texnologiya texnikasi bilan tanishadilar.

Ushbu kurs talabalarni mahalliy tarmoqlar bilan ishlashga tayyorlaydi. Talabalar LAN tizimining ahamiyatini, shuningdek, uni qanday o‘rnatish, boshqarish, rejalashtirish va saqlashni o‘rganadilar. Talabalar odatda dars davomida LAN bilan ishlash bo‘yicha amaliy mashg‘ulotlardan o‘tadilar.

Ushbu o‘rta darajadagi kursda kompyuter tarmoqlari tizimlarida qo‘llaniladigan turli xil protokollar bo‘yicha umumiy kurs ko‘rib chiqiladi. Kurs tarmoq ilovalari va tarmoq protokoli ishlashini muhokama qiladi. Tarmoq protokollari kursi tarmoq dasturlash ilovalari va tizim tarmoqlariga texnik xizmat ko‘rsatish bo‘yicha ko‘nikmalarni talab qiladigan tarmoq texnologiyasi sohalariga kiruvchi talabalarni tayyorlash uchun mo‘ljallangan.

Tarmoq operatsion tizimlari kursi talabalarga turli tarmoq tizimlari bo‘yicha bilim va ko‘nikmalar beradi. Talabalar masofadan kirish, xavfsizlik texnikasi, o‘rnatish tartib-qoidalari va zaxira usullari bilan

tanishadilar. Kursda Windows operatsion tizimining turli versiyalari bilan tanishadilar hamda operatsion tizimlarni o‘rganadi.

Marshrutlash kursini o‘tayotgan talabalar marshrutizator dasturiy ta’minoti, protokoli va konfiguratsiyasi va kirish ro‘yxatlari bo‘yicha asoslarni o‘rganadilar. Talabalar, shuningdek, marshrutizatorlarning WAN, TCP, IP bilan o‘zaro aloqasini o‘rganadilar va muammolarni bartaraf etishni o‘rganadilar.

Adabiyotlar:

1. A.E.Begbo‘tayev “Tarmoq texnologhiyalari” fanini o‘qitishni takomillashtirishning ilmiy-pedagogik asoslari. Toshkent, «Tafakkur» nashriyoti, 2020 – 35.

2. Ganiev I.D. Basic Requirements For Educational Electronic Resource / Creativity and Intellect in Higher Education: International Scientific-Practical Conference, 138–139. Retrieved from.

3. Ganiev I.D. (2023). Classification of educational electronic resource and electronic resource. "online - conferences" platform, 135–137.

4. Ганиев И. Д. Тенденции преподавания курса сетевых технологий // Образование и инновационные исследования (2023 год №7). 383-387.

5. Ганиев И.Д. “blended learning” и “flipped classroom” в совершенствовании методической системы обучения сетевым технологиям // Муғаллим ҳәм узликсиз билимлендириў. (4/2 2023) 340-343.

ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARIDA INNOVATSION TA’LIM TEXNOLOGIYALARINI QO’LLASH.

Xalmetova Muhabbat Xudaynazarovna
Chirchiq davlat pedagogika universiteti katta o’qituvchisi

Hozirgi kunda Ta’limda zamonaviy texnologiyalar ko’payib bormoqda. Bu o’z navbatida o’qituvchlarning ishlarini osonlashtirib, faqatgina zamonaviy texnologiyalarni farqini ajratib olishlari lozim bo’ladi. XX asrning oxirlarida O’zbekiston Respublikasi ta’lim sohasida 4 xil zamonaviy texnologiyalar mavjud bo’lib, jarayonga qarab almashib turishi bilan farq qiladi. Ta’limda zamonaviy texnologiyalarga ta’rif berishdan oldin texnologiyaning o’ziga ta’rif berishimiz lozim

Texnologiya- grekcha so’zdan olingan bo’lib, texnos so’zidan olingan bo’lib, mahorat, san’at degan ma’nolarni beradi.

Ta’limda zamonaviy texnologiyalarning birinchi shakli pedagogik
texnologiyalarda namoyon bo’ladi

Pedagogik texnologiya birinchi bo’lib, Kembirdj universitetida XX asrning 30 yillarida paydo bo’lgan. Pedagogik texnologiya har bir qilanadigan jarayonni o’quvchiga qaratilgan kichik bir usullarni (Ko’rgazmali, savoljavob, bahs-munozara) ko’rinishidagi usullarni nazorat qilgan.

Zamonaviy pedagogik texnologiya- Usullar va texnik vositalar majmuasidir. XX asrning 50-yillarida fan texnikaning rivojlanishi hamda kompyuter asri boshlanishi bilan bog’liq bo’lib, Pensilvaniya universitetida amalga oshirilgan. Pedagogik texnologiyadagi usullarga olimlar tomonidan qo’llanishiga qarab nomlashgan.

Innovatsion texnologiya-Innovatsiya inglizcha so’zdan olingan bo’lib, innovasion yangilik, yangilik kiritish ma’nosini bildiradi va bu texnologiyada o’quvchilar o’z bilimlarini yaqqol namoyon qiladilar.

O’qituvchining vazifasi

1. Kuzatish
2. Nazorat qilish
3. Baholash

Innovatsion texnologiyalar XX asrning 70-80 yillariga to'g'ri keladi va Vashington universitetida qo'llanilgan.

"Innovatsion ta'lim texnologiyalari" tushunchasining mazmuni.

Lug'aviy jihatdan "innovatsiya" tushunchasi ingliz tilidan tarjima qilinganda("innovation") "yangilik kiritish" degan ma'noni anglatadi. Mazmunan esa

tushuncha negizida "innovatsiya" tushunchasi muayyan tizimning ichki tuzilishini o'zgartirishga qaratilgan faoliyatni ifodalaydi. Innovatsiyalarning asosiy ko'rinishlari quyidagilar sanaladi:

- yangi g'oyalar;
- tizim yoki faoliyat yo'nalishini o'zgatirishga qaratilgan aniq maqsadlar;
- noan'anaviy yondashuvlar;
- odatiy bo'lmagan tashabbuslar;
- ilg'or ish uslublari.

Ta'lim innovatsiyalari – ta'lim sohasi yoki o'quv jarayonida mavjud muammoni yangicha yondashuv asosida yechish maqsadida qo'llanilib, avvalgidan ancha samarali natijani kafolatlay oladigan shakl, metod va texnologiyalar. Ta'lim innovatsiyalari "innovatsion ta'lim" deb ham nomlanadi. "Innovatsion ta'lim" tushunchasi birinchi bor 1979 yilda "Rim klubi"da qo'llanilgan.

Ta'lim innovatsiyalari bir necha turga ajratiladi. Ular:

1.Faoliyat yo'nalishiga ko'ra: pedagogik jarayonda yoki ta'lim tizimini boshqarishda qo'llaniladigan innovatsiyalar.

2.Kiritilgan o'zgarishlarning tavsifiga ko'ra: radikal, modifikatsiyalangan hamda kombinatsiyalangan innovatsiyalar.

3.O'zgarishlarning ko'lamiga ko'ra: tarmoq (lokalь), modul va tizim innovatsiyalari.

4.Kelib chiqish manbaiga ko'ra: jamoa tomonidan bevosita yaratilgan yoki o'zlashtirilgan innovatsiyalar.

Ta'lim tizimida yoki o'quv faoliyatida innovatsiyalarni qo'llashda sarflangan mablag' va kuchdan imkon qadar eng yuqori natijani olish maqsadi ko'zlanadi. Innovatsiyalarning har qanday yangilikdan farqi shundaki, u boshqarish va nazorat qilishga imkon beradigan o'zgaruvchan mexanizmga ega bo'lishi zarur.

Barcha sohalarda bo'lgani kabi ta'limda ham "novatsiya", "innovatsiya" hamda ularning isida so'z yuritiladi.

Agar faoliyat qisqa muddatlimohiyatini ifodalovchi faoliyat to'g'r, yaxlit tizim xususiyatiga ega bo'lib, faqatgina tizimdagi ayrim elementlarni o'zgartirishga xizmat qilsa u novatsiya (yangilanish) deb yuritiladi. Bordi-yu, faoliyat ma'lum kontseptual yondashuv asosida amalga oshirilib, uning natijasi muayyan tizimning rivojlanishiga yoki uni tubdan o'zgartirishga xizmat qilsa, u holda u innovatsiya (yangilik kiritish) deb ataladi. Ta'lim innovatsionlari quyidagi o'zgarishlarga olib keladi

(I.P.Podlasыy):

- pedagogik tizimning tamomila o'zgarishi;
- o'quv jarayonining o'zgarishi;
- pedagogik nazariyaning o'zgarishi;
- o'qituvchi faoliyatining o'zgarishi;
- o'quvchi (talaba) faoliyatining yangilanishi;

- pedagogik texnologiyaning o’zgarishi;
- ta’lim mazmunining yangilanishi;
- o’qitish shakl, metod va vositalarining o’zgarishi;
- ta’lim tizimi boshqaruvning o’zgarishi; ta’lim maqsadi va natijalarning o’zgarishi.

Pedagogning innovatsion faoliyati. Innovatsion faoliyat – yangi ijtimoiy talablarning an’anaviy me’yorlarga mos kelmasligi yoki yangi shakllanayotgan g’oyalarning mavjud g’oyalarni inkor etishi natijasida vujudga keladigan majmuali muammolarni yechishga qaratilgan faoliyat. Innovatsion faoliyat ilmiy izlanishlar, ishlanmalar yaratish, tajriba-sinov ishlari olib borish, fan-texnika yutuqlaridan foydalanish asosida yangi texnologik jarayon yoki yangi takomillashtirilgan mahsulot yaratishdan iborat.

Pedagogning innovatsion faoliyati:
- yangilikni qo’llashga tayyorgarligi;
- pedagogik yangiliklarni qabul qilishi;
- novatorlik darajasi;
- kommunikativ qobiliyatning rivojlanganligi;
- ijodkorligi bilan belgilanadi.

Innovatsion faoliyat pedagogning ruhiy, aqliy, jismoniy kuchini ma’lum maqsadga yo’naltirish asosida nazariy bilim, amaliy ko’nikma va malakalarni egallash, amaliy faoliyatni nazariy bilimlar bilan to’ldirib borish, bilish, loyihalash, kommunikativ nutq va tashkilotchilik mahoratini rivojlantirishni talab etadi.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Achilova, E. S. (2022). ARTISTIC PSYCHOLOGY ON THE EXAMPLE OF THE WORK “SPRING DOES NOT RETURN”. AnInternational Multidisciplinary Research Journal, 11(10), 1991-1994

2. ACHILOVA, E. (2022). SUJET, OBRAZ, USLUB XUSUSIYATLARI. Til va adabiyot ta'limi, 3(1), 26-27

3. Achilova, E. (2022). O'tkir Hoshimovning "Urushning so'nggi qurboni" hikoyasidagi psixologik tasvir. Til va adabiyot ta'limi, 1(1), 40-42

4. ACHILOVA, E. (2021). O’TKIR HOSHIMOV ASARLARIDA BADIIY PSIXOLOGIZM MUAMMOSI. “XALQ TA’LIMI”, 5(1), 88-91.

BO’LAJAK O’QITUVCHLARDA KASBIY KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISH.

Xo'shboqova Shahnoza
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
IO‘M 19/1 guruhi talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta’lim tizimi o‘quvchilarining kompetentligini shakllantirish va uning mazmun-mohiyati, tayanch kompetensiyalar ularning o‘qish faoliyatiga tayyorlashdagi o‘rni va ahamiyati, ko‘nikma va malakalarini shakllantirish, pedagogik va texnik bilimlar asosida ularning kompetentligini rivojlantirish mexanizmi hamda unga integrativ differensial yondashuv kabi masalalar yoritilib berilgan.

Tayanch so‘zlar: o‘quvchilar, kompetensiya, kompetentlik, fanlararo integratsiya, integrativ differensial yondashuv.

Bugungi kunda biz kommunikativ kompetentlik deb ataydigan “samarali muloqot qilish qobiliyati har doim ko‘plab olimlarni qiziqtirgan. Tilshunoslik, sosiologiya, ijtimoiy psixologiya, pedagogika kabi fanlar va boshqa zamonaviy bilim sohalarida shaxslararo o‘zaro munosabatlarni, shaxsning kommunikativ hatti-harakatlarini nazariy o‘rganishga e’tibor qaratilgan. Biroq, odamning ijtimoiy funksiyalarni bajarishda uning nutqiy tayyorligini ham amaliy o‘rganish zarur hisoblanadi. Ushbu yo‘nalishda ishlab chiqilgan kommunikativ kompetentlik tushunchasi, bizning fikrimizcha, ijtimoiy-gumanitar bilimlarni talabalarning barcha hayotiy jarayonlarida barkamol aloqa qobiliyatlarini shakllantirish va rivojlantirish va shuning uchun ularning ijtimoiy funksiyalarni bajarish uchun amaliy harakatlari bilan bog‘lashga yordam beradi”. Shunga ko‘ra, turli xil ta’lim islohotlarini amalga oshirishda, xususan, ta’lim tizimining yangi standartlarga o‘tishida va bo‘lajak mutaxassislarni tayyorlashda e’tiborga olinishi mumkin bo‘lgan ilmiy tavsiyalarning ahamiyati o‘sib bormoqda.

Zamonaviy mehnat bozori, bugun ta’lim sifatiga oshayotgan talablarni taqdim etib, bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy kompetentligi va kasbiy tayyorgarligi, o‘z navbatida oliy ta’lim muassasalari, shu jumladan texnik oliy ta’lim muassasalarining bitiruvchilari o‘rtasida raqobat kuchayishiga olib keladi. Agar mutahassisning dastlabki malakasi faqat ish o‘rinlariga muvofiqligi va tor axborotni egallashni nazarda tutsa, “kompetentlik” nafaqat umumiy turdagi, balki, xususan keng sohada bilimlarni o‘zlashtirishni talab qiladi. Mutaxassisning o‘z ko‘nikmalarini muvoffaqiyatli amalga oshirishda tayyorgarligi va qobiliyatliligi, o‘zining faoliyati samaradorligi va sifatini yaxshilashni nazarda tutadi”.

Psixolog olimlarning fikriga ko‘ra, kompetentlikning tarkibiy tuzilmasiga doir yana bir nuqtai nazar mavjud. Unga ko‘ra, bilim, xulq-atvor va hissiy sohalarga mos keladigan “fikrlash”, “muomala” va “munosabat”da turli xil kompetensiyalar mavjud.

Kasbiy kompetentlikka yondashuvlardagi barcha farqlarga qaramasdan, barcha mualliflar o‘z doirasiga kommunikativ kompetentlikni kiritadilar.

Hozirgi davrda mutaxassisning kasbiy kompetentligi uning kommunikativ kompetentligini, ya’ni kasbiy faoliyat sharoitida muloqot qilish qobiliyatini ham nazarda tutadi.

Kommunikativ kompetensiya bu insonning shaxs sifatida psixologik xarakteristikasi bo‘lib, u odamlar bilan muloqot qilishda yoki odamlar bilan kerakli aloqalarni o‘rnatish va saqlash qobiliyatida namoyon bo‘ladi”. Kommunikativ kompetensiya tarkibiga insonda aloqa jarayonlarining muvaffaqiyatli o‘tishini ta’minlaydigan bilim, ko‘nikma va malakalar to‘plami kiradi.

Pedagogik faoliyatda kommunikativ kompetensiya odatda ta’lim oluvchilar bilan kerakli aloqalarni o‘rnatish va saqlash qobiliyatini anglatadi. Kompetensiya samarali muloqotni ta’minlaydigan bilim, ko‘nikma va malakalar to‘plamini o‘z ichiga oladi. Ushbu turdagi kompetensiya aloqa chuqurligini va doirasini o‘zgartirish, aloqa sheriklari tomonidan tushunish va tushunish qobiliyatini o‘z ichiga oladi.

Kommunikativ kompetensiya bu to‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘zaro ta’sirlashish sharoitida shakllanadigan odamlar o‘rtasidagi rivojlanayotgan va asosan onli aloqalar tajribasi. Kommunikativ kompetensiyani takomillashtirish jarayoni shaxs rivojlanishi bilan bog‘liq. Kommunikativ harakatlarni tartibga solish vositalari insoniyat madaniyatining bir qismidir va ularni o‘zlashtirish va boyitish butun madaniy merosni rivojlantirish va ko‘paytirish bilan bir xil qonunlarga muvofiq sodir bo‘ladi. Ko‘p jihatdan kommunikativ tajribani egallash nafaqat to‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘zaro ta’sir jarayonida sodir bo‘ladi. Kommunikativ kompetensiya insonning ijtimoiy hayoti bilan bevosita bog‘liqdir. Kommunikativ kompetensiya og‘zaki va og‘zaki bo‘lmagan aloqa vositalarining moslashuvchanligi va ulardan foydalanish erkinligini nazarda tutadi va insonning o‘ziga, ijtimoiy olamga bo‘lgan munosabatlar tizimini tartibga soluvchi kategoriyalardan iboratdir.

Kommunikativ kompetensiya shaxsning muloqot qobiliyati bo‘lib, axborot-kommunikasiya sohasida shaxsiy va kasbiy tajribasini o‘z ichiga olgan bilim, ko‘nikmalar va kommunikativ xususiyatidir.

Muloqot qobiliyatining namoyonligi qo‘yidagilardan iborat bo‘ladi:

— muloqot uchun zarur bo‘lgan kommunikativ holatning psixologik va ijtimoiy tashhisi;

—o‘ziga xos kommunikativ vaziyatda muloqot jarayonini programmalash;

—aloqa jarayonlarini ijtimoiy-psixologik boshqarishni amalga oshirish.

Kommunikativ kompetensiya aloqa vazifalari turlariga ko‘ra quyidagi ko‘rinishlarda bo‘ladi: qo‘yilgan maqsadlarni aniqlash, vaziyatni har tomonlama baholash, hamkorlik va muloqot usullarini hisobga olish (o‘zaro hamkorlik), yetarli darajada pedagogik strategiyalarni tanlash, aloqa natijasining muvaffaqiyatini baholash, o‘z kasbini turdosh kasbga o‘zgartirishga tayyor bo‘lish.

Kommunikativ kompetensiyaning faoliyat yo‘nalishlari uning tarkibiy komponentalarini motivasion-maqsadli, kognitiv, hissiy, xulq-atvor komponentlaridan iborat ekanligini aniqlash imkoniyatini belgilaydi:

Kommunikativ qobiliyat shaxsiy, integral sifatida qaralishi kerak va strukturaviy tarkibiy qismlari kognitiv, motivasion, hissiy va xulq-atvorga ega bo‘lgan shaxslar tomonidan amalga oshirilishi shaxsning kommunikativ faoliyatining samaradorligini belgilaydi

“Ta’lim jarayonida bo‘lajak mutaxassislarning kommunikativ kompetentligini shakllantirish orqali kasbiy tayyorgarligini rivojlantirish zarur ahamiyatga ega ekanligi bir qator olimlar tomonidan tadqiq qilingan. Xususan, bugungi kunda biz kommunikativ kompetentlik deb ataydigan samarali muloqot qilish qobiliyati har doim mutaxassislarning diqqat markazida bo‘lgan”.

Mamlakatimiz olimlari tomonidan bo‘lajak mutaxassislarni har tomonlama kasbiy va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish masalalariga alohida e’tibor qaratilgan.

Taniqli olim N.A.Muslimovning fikriga ko‘ra, “shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim texnologiyalarini samarali amalga oshirish uchun, talabalar zarur darajada kommunikativ kompetentlikka ega bo‘lishi, ta’lim- tarbiya jarayonida o‘zaro ta’sir jarayonlariga moslashuvchan bo‘lishi, kommunikativ texnologiyalarni qo‘llaganda talabalar va o‘qituvchi o‘zaro bir-birini tushunishi talab etiladi”. U bo‘lajak kasb ta’limi o‘qituvchisida pedagogik sifatlarni shakllantirishning ilmiy-metodik asoslarini tadqiq etgan. Shuningdek olim kasb ta’lim o‘qituvchisining kasbiy kompetensiyalari tarkibi, kommunikativ kompetensiyaning bo‘lajak o‘qituvchi faoliyatidagi ahamiyati, kompetensiyalarni rivojlantirish metodikalari bo‘yicha salmoqli ilmiy tadqiqot ishlarini amalga oshirgan.

“Pedagog olim Sh.S.Sharipov oliy ta’lim tizimidagi o‘qituvchining kasbiy mahorati nafaqat bilim va ko‘nikmalar to‘plami bilan cheklanib qolishi, balki ularni haqiqiy o‘quv amaliyotida qo‘llash samaradorligi bilan belgilanadi. Kompetentlikka ega bo‘lish qobiliyatlilikni anglatadi, mavjud bilimlarni, tajribani muayyan vaziyatlarda muammoni hal qilish uchun safarbar eta olishlikni anglatishini qayd etadi”.

U.N.Nishonalievning ilmiy tadqiqotlarida mehnat ta’limi o‘qituvchilarini tayyorlash jarayoni turli tarixiy davrlarga bo‘lib o‘rganilgan hamda kasb ta’limi o‘qituvchilari shaxsiga innovasion yondashuv tadqiq etilgan.

R.X.Djuraevning tadqiqotlarida kasb-hunar ta’limi bo‘lajak o‘qituvchilarini tayyorlashning nazariy va uslubiy jihatlari o‘z aksini topgan.

Kasb-hunar ta’limi muassasalarida ta’lim sifatini nazorat qilish hamda boshqarishning nazariy va tashkiliy metodik asoslari U.I.Inoyatov tadqiqotlarida ilmiy asoslab berilgan.

Q.T.Olimovlarning tadqiqotlarida kasb-hunar ta’limi uchun o‘quv adabiyotlarini yaratishning nazariy va amaliy jihatlari o‘rganilgan. Ushbu fundamental tadqiqotlarda kasb ta’limi o‘qituvchisini

tayyorlash jarayoni uchun o‘quv-uslubiy adabiyotlar yangi avlodini yaratish konsepsiyasi ilmiy asoslab berilgan.

Integrativ yondashuv asosida kasb ta’limi o‘qituvchilarini tayyorlash muammolarini yechishga qaratilgan ilmiy tadqiqot ishlari amaliyotchi olim O.A.Abduquddusov tomonidan o‘rganilgan. O‘quv jarayonini tashkil etishdagi asosiy vazifa - bu pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanishdir. “Ammo shu kunga qadar pedagogik texnologiyaning aksariyati nazariy muammolarga bag‘ishlangan bo‘lib, amaliyotga ta’siri kamroq sezilmoqda. Buning uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalarni tezroq amaliyotga joriy etish usullarini ishlab chiqish talab etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Юлдашева Г.Т. Талабаларда ўзини-ўзи ривожлантириш компетенциясини шакллантириш жараёнининг педагогик асослари. /Муғаллим ҳам узликсиз билимдендириу. № 3/1 – 2022.Илимий-методикалық журнал.Нукус,2022. ISSN 2181-7138. 26-28 бет.

2. Юлдашева Г.Т. Коммуникатив компетенция тушунчаси ва унинг мазмун моҳияти // “ЎзМУ хабарлари “Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети илмий журнали. – Тошкент, 2022. – № 1/5/1 – В. 228-231.

3. Юлдашева Г.Т. (2022). Компетенциявий ёндошувга асосланган таьлим // Journal of innovations in social sciences (Ўзбекистон).Таьлимни рақамлаштириш: асосий тенденциялар ва устувор вазифалар -2022 ISSN:2181-2594.57-61 бет.

4. Юлдашева Г.Т. Применение информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в начальном образований. Замонавий узлуксиз таълим сифатини ошириш: инновация ва истиқболлар. Халқаро миқёсидаги илмий-амалий конференция материаллари. 24 апрель, Тошкент-2020. 527-531 бет.

5. Юлдашева Г.Т. Влияние компьютерных технологий на изменение средств коммуникации. Международная конференция посвещённая к 180- летию И.Алтынсарина “Великий учитель казахского народа и великое знание”,Чимкент, 2021. 36-39 стр.

6. Юлдашева Г. Т. Таьлимда иннаватцион технологияларнинг роли ва аҳамияти. Информатика фанининг долзарб муаммолари. Илмий-амалий анжуман материаллари. Тошкент - 2018. 266-бет.

7. Юлдашева Г. Т. Эффективность использования ИКТ на уроках начального класса. Труды научной конференций “Современные кластерные системы в контексте образовательных инноваций реформ: проблемы события и перспективы”.2019. 24-стр.

8.Юлдашева Г.Т. Бўлажак ўқитувчиларда касбий компетентликни ривожлантириш. “Замонавий тараққиётда илм-фан ва маданиятнинг ўрни” номли Республика илмий-амалий конференцияси. www.academics.uz 18.08.2022, 20 сон, 54- бет.

9. Dilfuza Melievna Makhmudova, 2Bakhrom Ruzievich Tadjibaev, 3 Gavhar KholboevnaDusmurodova, 4 Gulshad Tileuovna Yuldasheva. Information and communication technologies for developin gcreative competence in the process of open teaching physics and maths. // International Journal of Psychosocial Rehabilitation / Vol.24, Issue 09, 2020 ISSN: 1475-7192. (Scopus).

10. Юлдашева Г.Т. Методологические основы использования медиа технологий в повышении эффективности обучения / "Экономика и социум", №5(84), часть 2, http://www.iupr.ru1129-1133. (2021).

TALABALARNI YADRO FIZIKASI YO'NALISHIDA ILMIY-TADQIQOT FAOLIYATIGA TAYYORLASH IMKONIYATLARI

Xudayberdiyev E.N
Navoiy davlat pedagogika instituti prof. v.b

Annotatsiya: Ushbu maqolada yadro fizikasi fanini o'qitishda bo'lajak fizika o'qituvchilarining ilmiy kompetentligini amaliy, laboratoriya, mustaqil ta'lim va nazariy mashg'ulotlarda rivojlantirish metodikasi tahlil etiladi. Ta'lim jarayonining har bir turida talabalar ilmiy kompetentligini rivojlantirishning o'ziga xos jihatlari ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: yadro fizikasi, ilm-fan integratsiyasi, ilmiy loyihalar, yadroviy tadqiqotlar, izomer yadrolar, beta stabillik, on-line eksperiment, magnit linzali beta spektrometr, gamma spektrometr.

Umumiy fizika kursining yadro fizikasi bo‘limini o‘qitish fiziklar tayyorlashda fanning yakunlovchi bosqichi sifatida alohida o‘ringa ega. Bu holat ushbu fanni o‘rganishda kursning oldingi bosqichlari bilan, shu bosqichlarda olingan bilimlar bilan, boshqa aniq va tabiiy fanlar bilan integratsiyaning chuqurlashuvi, matematik tasavvurlar va dialektik mushohada elementlarining ko‘proq yuzaga chiqishi kabi o‘ziga xos xususiyatlari bilan bog‘liq. Bundan tashqari, atom va yadro fizikasi fanidan Umumiy fizika kursida olingan bilimlarni umumlashtirish va shu asosda Olamning yagona fizik manzarasi bo‘yicha tasavvurlarni shakllantirish ham muhim ahamiyatga ega. Kompleks yondashuvni amalga oshirishda talabalar ilmiy kompetentligini rivojlantirishning o‘zi ham kompleks jarayon ekanligini va bu jarayon ma’lum bir bosqichlar orqali amalga oshirilishini unutmaslik lozim. Talabalar ilmiy kompetentligini rivojlantirish imkoniyatlarini quyidagi 1-rasmdagi sxema bilan ifodalash mumkin.

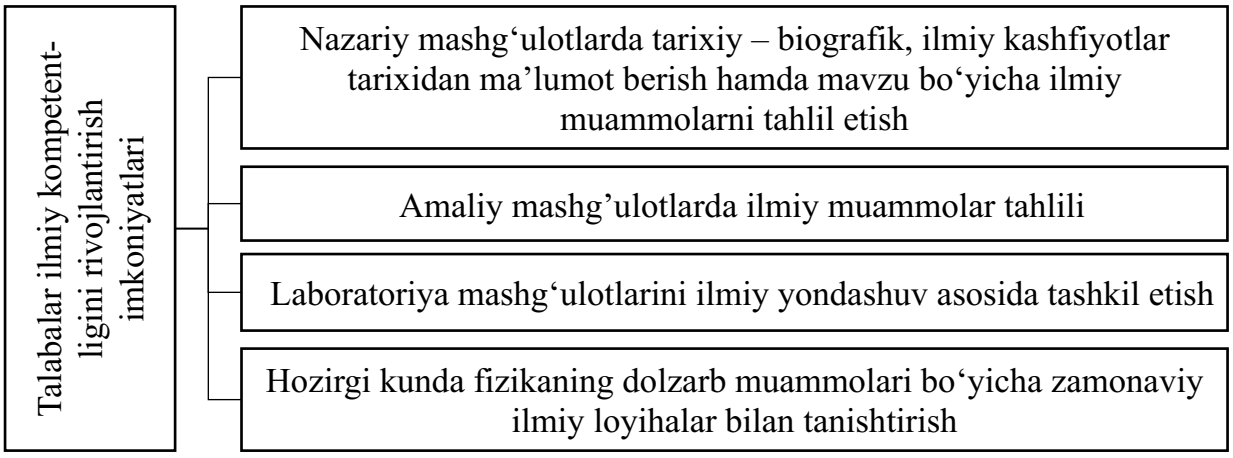

1-rasm. Talabalarni ilmiy-tadqiqot faoliyatiga tayyorlash imkoniyatlari

Nazariy mashg‘ulotlarda talabalar ilmiy kompetentligini rivojlantirishda fizik jarayonning kashf etilish tarixi, kashfiyotchilar hayotidan qiziqarli ma’lumotlar, kashfiyotlar bilan bog‘liq qiziqarli ma’lumotlardan foydalanish talabalarda mavzuga nisbatan motivatsiyani hamda buyuk olimlarga xos insoniy fazilatlarni shakllantirish va rivojlantirishga olib keladi. Ikkinchi tomondan, ilmiy kashfiyot tarixini xronologik tarzda muammo yechilishining ketma-ket bosqichlari sifatida berish talabalarni shu ilmiy loyiha ishtirokchisiga aylantiradi va ularda ilmiy kompetentlikning rivojlantirishga xizmat qiladi [1].

Yadro fizikasi bo‘yicha talabalar ilmiy dunyoqarashini rivojlantirishning imkoniyati sifatida nazariy bilimlarni mukammal o‘rganish maqsadida **amaliy mashg‘ulotlarni** maqsadli tashkil etishni keltirish mumkin. Bunda ilmiy muammolarga bag‘ishlangan kompleks masalalar yechilishi va javoblarning umume’tirof etilgan natijalar bilan mos tushishi asosiy kriteriya hisoblanadi. Hisoblash

natijalarining kriteriyaga mos kelishi talabalarda o‘z bilimi va salohiyatiga ishonchni rivojlantiradi. Amaliy mashg‘ulotlarda masalani muammoli vaziyat bilan bog‘lash, nazariya va amaliyot orasidagi uzviylikni ta’minlash hamda talabalarni navbatdagi mavzuga tayyorlash talablari bajarilishi lozim. Muammoli masalalar jumlasiga mustaqil ta’limga mo‘ljallangan hisob- grafik ishlarini kiritish mumkin [2]. Hisob-grafik ishlarida bir tomondan, fizika, matematika, axborot texnologiyalari orasidagi fanlararo integratsiya amalga oshirilsa, ikkinchi tomondan, fanning nazariy, amaliy va laboratoriya mashg‘ulotlari orasidagi integrativ bog‘lanishlar amalga oshiriladi. Bu jarayonda hisoblangan ma’lumotlar asosida olingan grafiklar o‘rganilayotgan fizik hodisa qonuniyatini ilmiy tahlil etishga va shu orqali ilmiy kompetentlikning shakllanishi va rivojlanishiga xizmat qiladi.

Laboratoriya mashg‘ulotlarida talabalar ilmiy kompetentligini shakllantirish ularda eksperimental ko‘nikmalarni rivojlantirish orqali amalga oshiriladi. Bunda avvalo har qanday eksperimentda bir qancha fizik kattaliklar o‘lchanishidan kelib chiqib o‘lchov asboblarini, zarralarni qayd etish qurilmalarining ishlash prinsipi va tuzilishini o‘rganish, o‘lchov asboblarining aniqlik sinfi yoki keltirilgan xatoliklari haqida tushunchalar berishdan boshlash maqsadga muvofiq. Bu bosqichda o‘lchov asboblarining ilmiy tadqiqotlarda va ishlab chiqarishdagi ahamiyatini ko‘rsatish zarur. Shu o‘rinda o‘lchov asboblari texnologik jarayonlarni nazorat qilish vositasi ekanligini alohida uqtirish muhim ahamiyatga ega. Yadroviy nurlanishlarni qayd etishda detektorlarning energiya va vaqt bo‘yicha ajrata olish qobilyatlarining mohiyati ochib beriladi. Bundan tashqari, yadro fizikasi bo‘yicha laboratoriya ishlarini bajarishda elektr va radiatsion xafsizlik qoidalariga rioya qilish shart. Talabalarda ilmiy ekserimental kompetentlikni rivojlantirish uchun bu talab virtual laboratoriya ishida ham bajarilishi nazarda tutilgan bo‘lishi kerak [3].

Talabalar ilmiy dunyoqarashini rivojlantirishda fundamental tadqiqot natijalari va ularning qo‘llanilishi bo‘yicha xulosalar chiqarish qiyin ekanligini, buning uchun ma’lum vaqt talab qilinishini ta’kidlashimiz lozim. Bundan tashqari fanning biror yo‘nalishidagi tadqiqotlar natijasida olingan ma’lumotlar vaqt soati bilan fanning boshqa yo‘nalishidagi muammolarni yechishida xizmat qilishi va shu orqali yangi kashfiyotlarning yaralishiga asos bo‘lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar

1. Xudayberdiyev E.N., Samandarov L.Q. Fizika ta’limi samaradorligini oshirishda kompleks yondashuvning o‘rni va ahamiyati. Fizika, matematika va informatika ilmiy-uslubiy jurnali. – Toshkent, 2020. -№6. – B. 92-101.

2. Худайбердиев Э.Н., Насриддинов К.Р., Самандаров Л.К. Повышение эффективности преподавания ядерной физики использованием принципа историчности. International Scientific Journal Theoretical & Applied Science. Iss:11 Vol: 91. 2020.

3. Худайбердиев Э.Н. Развитие методики поиска изомерных состояний короткоживущих ядер, удалённых от полосы бета-стабильности в on-line экспериментах. Автореферат дисс.на соиск.учёной степени к.ф.-м.н. Москва 1990, - 36 с.

ADABIY TA’LIMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH ISTIQBOLLARI

Rasulova R.B.

Chirchiq davlat pedagogika universiteti, gumanitar fanlar fakulteti, o‘zbek adabiyotshunosligi kafedrasi katta o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumta’lim maktablari adabiy ta’limida raqamli texnologiyalarni qo‘llash asosida o‘quv jarayonini rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy talab, raqamli texnologiyalar, adabiy ta’lim, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, ta’lim tizimi, zamonaviy ta’lim, raqamli bilimlar, Internet tizimi.

Bugungi kunda raqamli texnologiyalar ta’limning barcha tizimlarida faol qo‘llanilmoqda, shuningdek ta’lim jarayonini tez sur’atlarda rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Mamlakatda barcha ta’lim tizimlarida, jumladan, maktabgacha ta’lim bosqichlaridan oliy ta’limgacha ham raqamli texnologiyalar orqali darslarni tashkil etish jamiyatda munosib baholanmoqda. Bundan tashqari, dars jarayonlarining samaradorligini oshirish hamda yoshlar o‘rtasidagi raqobat masalasi ham ko‘tarilmoqda. Yurtimizda amalga oshirilayotgan ta’limiy islohotlar fan va texnika, sport va intellektual salohiyat, kreativlik tafakkur va ijtimoiy-madaniy muloqot sohalarida dunyo miqyosida o‘z tengdoshlari orasida raqobatlasha oladigan o‘quvchi shaxsini tarbiyalashga qaratilgan. Iqtisodiyotda ro‘y berayotgan jarayonlar dinamikasi iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasida ta’limini rivojlantirish bo‘yicha takliflarni tahlil qilish va ishlab chiqishda ta’lim hamjamiyatining faol pozitsiyasini talab qilmoqda. Bugungi kunda raqamlardan foydalanishga asoslangan hamda joriy etilgan texnologiyalarning so‘zsiz foydasi bilan yoshlar o‘rtasidagi raqobatning huquqiy jihatlariga bog‘liq masalalar tobora ko‘proq e’tiborga olinmoqda. Taraqqiyotga erishishimizda raqamli bilimlar va zamonaviy axborot texnologiyalaridan unumli foydalanish zarur va shart. Bugun barcha sohalarga axborot texnologiyalari shiddatli kirib bormoqdaki, pedagoglarimizdan ham bu jarayonda faollikni oshirishlari talab etiladi. Shuni alohida ta’kidlash kerakki, oldin raqamli texnologiyalarni ba’zi sohalarda joriy etish bilan cheklanib qolingan edi. Bugungi kunda esa raqamli iqtisodiyot shiddat bilan rivojlanib borayotganini e’tiborga olib, raqamli rivojlanish bo‘yicha barcha soha vakillarining faolligini ta’minlash vazifasi kiritilmoqda. Respublikamiz ta’lim tizimi zimmasiga raqamli texnologiyalarni qo‘llash, ularning imkoniyatlaridan foydalanib o‘quv jarayonini rivojlantirishning zarur yo‘nalishlarini aniqlash maqsadi qo‘yilgan ekan, bundan adabiy ta’limda ham samarali foydalanisni zarur. Raqamlashtirish yo‘nalishi bo‘yicha faollashtirish, ayniqsa, badiiy asarlar tahlilida, adabiyot darslarida amalga oshirilsa yoshlar tarbiyasiga ham sezilarli ta’sir etishi mumkin. Chunki, bugungi kunda raqamli texnologiyalar barcha sohalarda “faol”, ayniqsa, ta’lim – tarbiyada ham foydalanish yuqori darajalarda qo‘llab-quvvatlanmoqda. Barcha soha o‘qituvchilari, ayniqsa, borliqni bilish vositasi hisoblanmish adabiyotni o‘qitishda ham raqamli texnologiyalarni qo‘llash zamon talabidir. Bu fanning bosh vazifasi o‘quvchilarning ma’naviy boyligini, insoniyligini o‘stirish va adabiy boyliklarimizni to‘liq o‘zlashtirib olishlarini ta’minlashdir. Ma’lumki, jamiyatda muloqot aloqaning zaruriy vositasidir. Adabiyotning olamni tanish vositasi sifatidagi ahamiyati uzluksiz ortib bormoqda. Adabiyot borliqni oqilona, mantiqiy bilish vositasi bo‘lib, u yordamidagina bilish jarayonida umumlashtirish, tushunchani muhokama va xulosa bilan bog‘lash amalga oshadi. Adabiyot va nutq tafakkur bilan uzviy bog‘lanadi. Shu sababli adabiyotni raqamli texnologiyalardan unumli foydalangan holda egallash, tafakkurni o‘stirishga xizmat qiladi, tafakkurni o‘stirish bilan o‘quvchining fikrlash qobiliyati ham o‘sib boradi. Qanchalik qiyin bo‘lmasin, bu ishga bugun kirishmasak, keyin kech qolishimiz mumkin. Raqamli texnologiyalarni keng joriy etib, natijadorlikni oshirish bilan, qisqa vaqt ichida ta’lim jarayonlari sifatini keskin yaxshilash mumkin. Avvalo, raqamli texnologiyalarning qanday shaklda joriy etilishi bo‘yicha tahlillar amalga oshirilishi shart. Raqamli texnologiyalarni joriy etishga ilmiy asoslangan yondashuvni shakllantirishga jiddiy tayyorgarlik ko‘rilmog‘i hamda mavjud bo‘lgan amaliyotni o‘rganish, tizimlashtirish va umumlashtirish talab etiladi. Internet tizimidagi muhitning yoshlar ongiga ta’sirining sifatini yaxshilash va adabiyot fanidan taklif etilayotgan ko‘plab asarlarni jiddiy tahlil qilish mumkin. Shu bilan birga, darsning qiziqarliligini ta’minlashda va bilishdan zavqlanish hissini paydo qilishda ham raqamli texnologiyalarning o‘rni katta. Hissiyot o‘quvchini muammoning ichiga kirishga undaydi. Ko‘ngil ochish hislari bilan bilim olishdagi hislarning farqi shunda.

Ta’lmda raqamli texnologiyalarni o‘qitish sifatini saqlab qolgan holda samarali qo‘llash uchun barcha chora-tadbirlardan foydalanmoq shart. Ayniqsa, ijodkor yoshlarni raqamlashtirish loyihalariga jalb qilish bilan ularning AKT sohasidagi savodxonliklarini oshirib borish zarur. Raqamli qurilmalar bilan jihozlangan tuzilmalar, mediastudiyalarga o‘quvchilarni a’zo qilish ham yaxshi samara beradi, jumladan zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va ta’lim texnologiyalarining mustahkam integratsiyasi ta’minlanishi uchun qo‘shimcha sharoitlar yaratiladi. Axborot texnologiyalari bugungi ta’limda o‘quv jarayoni sifatini oshirishning zamonaviy va samarali vositasi bo‘lib bormoqda. **Adabiyot darslarida** interfaol taqdimot tizimlaridan foydalanish, internet bilan bog‘liq holda interfaol va multimediali taqdimotlarni ishlab chiqish kabi jarayonlarni ko‘paytirmoq zarur. AKTlardan foydalanish va oldindan loyihalashtirish, dars zamon talablariga javob beradigan tarzda tashkil etilishiga, samaradorlik oshishiga yordam beradi. Materialning ekranda ko‘rsatilishi, muammoli vaziyatlarning namoyishi jarayonni faollashtiradi, dars yutug’ini kuchaytiradi. Bu o‘qituvchilarni o‘z ustida ishlashlari, materiallarni tayyorlashda shartlarni o‘zlari DTS asosida tanlab olish, ya’ni bir xillikdan qochishni ta’minlaydi. O‘qituvchi o‘quvchilar bilimlari xususiyatidan va dastur talablaridan kelib chiqib, matnni tanlash imkoniyatiga ega. Dars o‘tkazish jarayonida o‘qituvchi quyidagi ish shakllaridan foydalanadi:

• CRC va ESD bilan ishlash;

• multimedia ko‘magidagi topshiriqlar;

• multimedia prezentatsiyalarini yaratish;

• sinfda va sinfdan tashqari ishlarda ilmiy tadqiqotlarni tashkil etish, kitobxonlik tadbirlari o‘tkazish, o‘quvchilar tadqiqotlari to‘g'risida hisobotlarini namoyish etish;

• ma'lumot izlash, tarmoqdan topilgan manbaga sharhlar yozish, berilgan mavzu bo‘yicha Internet-resurslarning izohli ro‘yxatlarini yaratish;

• kompyuterda ishlashni o‘rgatish;

• interfaol test yordamida mashg'ulotlarni boshqarish.

Real vaqt rejimida interfaol taqdimot tizimlari, videotopishmoqlardan foydalanib istalgan vaqtda darslarda zamonaviy o‘qitish jarayonini amalga oshirish mumkin. Buning uchun avvalo**,** bulutli texnologiyalar, virtual voqelik, kengaytirilgan voqelikdan foydalanish hamda didaktik materiallar va tajriba dizaynlarini ishlab chiqishda 3D printerini qo‘llash, raqamli didaktika va raqamli ta’lim modellarini qo‘llash, o‘qituvchilar va o‘quvchilar uchun loyihalar, ijodiy ishlari, ilmiy izlanishlar va boshqalarini muhokama qilish uchun ilmiy veb-saytlar ishlab chiqish lozim. Shundagina, biz raqamli texnologiyalardan foydalanib ta’lim sifatini tushirmagan holda yoshlarga bugungi kun talabi darajasida bilim olishlariga erishamiz. Dunyoning boshqa joylarida bo‘lgani kabi O‘zbekistonda ham raqamli avlodning yetti ekranli avlodi - televizor, kompyuter, planshet, tablet, fablet, smartfon va smartsoatlari paydo bo‘lmoqda. Bunday zich raqamli muhitga ega bo‘lish va u bilan doimiy o‘zaro munosabat natijasida bugungi kun yoshlarining fikrlashi va axborotlarga ishlov berish jarayonlari oldingi fikr yuritish va axborot jarayonlaridan tubdan farq qilmoqda. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan innovatsion ta’lim texnologiyalari va didaktik modellarni qo‘llash orqali ta’lim tizimini raqamli avlodga moslashtirish zarur. Yangilik – bu pedagogika fani yutuqlarini amaliyotga joriy etish, ilg‘or pedagogik tajribalardan foydalanish jarayonida o‘quv-tarbiya kechimining yangi sifatga ega bo‘lishini ta’minlaydigan vositalardan iborat. Axborot va kommunikatsiya texnologiyalari – ta’lim tizimidagi barcha muammolarga yechim emas, balki raqamli avlod uchun darslarni ma’lumotlarga boy va interaktiv qilib amalga oshirish vositasidir. Shuni ham ta’kidlab o‘tish lozimki, o‘qituvchilar o‘quvchilarning ehtiyojlariga yo‘naltirilgan interfaol o‘quv jarayonida asosiy rolni saqlab qoladi. O‘qituvchining obro‘si va uning faoliyatining samaradorligi faqatgina fan mazmunidagi bilimlar darajasi

va uning pedagogik qobiliyatiga emas, balki muayyan o‘quv materialini to‘plash, qayta ishlash va o‘qitishda o‘qituvchining qanchalik zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo‘llash darajasiga bog‘liq bo‘ladi. O’quvchilarning kitobxonlik darajalarini oshirishda ham AKT vositalaridan foydalanishni yo’lga qo’yish kutilgan natijalarni berishi mumkin. Axborot-kommunikatsiya (elektron ta’lim resurslari; kompyuter darsliklari; o‘tgan materialni avtomatlashtirilgan tarzda nazorat qilish, no’ananaviy-mantiqiy test) singari nazoratni amalga oshirish bilan birga o‘quvchilarda kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish, mediasavodxonlik darajasini shakllantirishda asos bo‘ladi. Taqdimotlar, ya’ni “Video topishmoqlar”, animatsiyalar, audio va video lavhalar, diafilmlar bilan ishlash, musiqiy toshiriqlar, QR-kodli topshiriqlar, ijodiy va amaliy ishlar o‘tkazilishi barcha o‘quvchilarni qamrab olinishida ahamiyatlidir. O‘quvchilarning badiiy asarlarga qiziqishlarinini oshirishga yo‘naltirilgan “Pochta o‘yini” metodini fikrlarimizning isboti sifatida keltirishimiz mumkin. Bu o‘yin bilan klassik ta’limni birlashtirishga tengdir. Quyida ushbu metod bilan ishlash jarayonlari bilan tanishtiramiz. Ushbu o‘yin jami 14 ta taqdimotdan iborat bo‘lib, asar tahliliga mo‘ljallangan savol va topshiriqlardan iborat.

1. O‘yin boshlanishdan oldin:

Ko‘zlarni harakatlantirish orqali konvertlarni ochamiz:

2. Pochtadan kelgan xatdagi savollar oynasi ochiladi:

Savollarni navbat bilan tanlab, ustiga bosiladi va savollar ochiladi.

3. Savollar ekranda namoyon bo‘ladi.

QR-kodli topshiriqlar ham asarlarni jonli tarzda namoyish etishda muhim ahamiyatga ega:

Musiqiy toshiriqlar esa o‘quvchilarni yanada asar qahramonlariga yaqinlashtiradi.

Biz ta’lim sifatini oshirish va rivojlantirish uchun texnologiyalardan manfaatli foydalanish imkoniyatini yaratishni istasak, avvalo, planshet ta’lim olishning bir elementiga aylansa, bolalar o‘qish jarayoniga katta qiziqish bilan kirishadi. Natijada o‘qish jarayoni yaxshilanadi, o‘zlashtirish, ta’lim darajasi va yoshlarni hayotga tayyorlash samaradorligi oshadi. Ma’naviyatli avlod — bu jamiyatning har jabhada rivojlanishi garovidir. Xulosa sifatida aytish mumkinki, bugungi kun yoshlari o‘n yil avvalgilaridan juda katta farq qiladi va hayotimizga tezkor axborot oqimi shiddat bilan kirib kelayotgan bir paytda eskicha ta’lim berish zamonga mutlaqo to‘g‘ri kelmaydigan holatdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.Rasulova Raykhon Bahritdinovna Importance of the characters of classical literature in the formation of text-creation skills // European Journal of Humanities and Educational Advancements (EJHEA) Available Online at: https://www.scholarzest.com Vol. 4 No.6, June 2023 ISSN: 2660-5589

2.R.B.Rasulova Importance of enhancement of creation text via claster integration approach in terms of literacy // ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal ISSN: 2249-7137 Vol. 12, Issue 05, May 2022 SJIF 2022 = 8.252 A peer reviewed journal

3.Хашимова Д.П. Парпиева Р.А. Замонавий таълимда рақамли технологиялардан фойдаланиш истиқболлари // “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali. № 3, may-iyun, 2020 yil

TA’LIM TIZIMIDA RAQAMLI TEXNALOGIYALARNING TADBIQ ETISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI

Aktamov Feruz Sanaqulovich
Chirchiq davlat pedagogika universiteti Algebra va matematik analiz kafedrasi tayanch doktoranti
feruzaktamov28@gmail.com

ANNOTATSIYA

Maqolada raqamli texnologiya, bulutli texnologiyalar, ta’limda raqamli texnologiyadan foydalanish, raqamli texnologiyani ta’lim tizimi vostilari, raqamli texnologiyasini ustunliklari haqida va bulutli texnologiyalardan foydalanishning afzalliklari, kamchiliklari haqida tushuncha berilgan.

Kalit so’zlar: raqamli texnologiya, ta’limda raqamli texnologiya, bulutli texnologiya.

O‘zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy o‘zgarishlar ta’lim tizimida jiddiy o‘zgarishlarga olib keldi. Raqamli transformatsiya sharoitida ushbu o‘zgarishlar ta’limning tashkiliy va mazmunli jihatlariga ta’sir ko‘rsatdi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev 2018-yil 9-yanvar kuni Axborot kommunikatsiya texnologiyalari rivojiga bag‘ishlangan yig‘ilishdagi ma’ruzasida “Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalari rivoji barcha sohalarning jadal taraqqiyotiga xizmat qiladi, odamlarga qulaylik yaratadi” deb ta’kidlab o‘tdi. Yana shuni ta’kidlash joizki “Raqamli O‘zbekiston-2030” dasturini ishlab chiqishda ta’limning barcha bosqichlarida xalqaro andozalarga to‘liq javob beradigan axborot texnologiyalarini joriy etish shartligiga alohida e’tibor qaratildi.

- Ta’lim tizimida raqamli texnologiyalarning tadbiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlantirish omillarini juda muhim va dolzarb. Chunki ular ta’lim sifatini oshirish, ta’lim jarayonini samarali va moslashuvchan qilish, ta’lim resurslarini kengaytirish, ta’lim muhitini boyitish, ta’lim egalari o’rtasida hamkorlikni rivojlantirish va ta’limni zamonaviy dunyo talablariga moslashtirishga yordam beradi.
- Ta’lim tizimida raqamli texnologiyalarning tadbiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlantirish omillarini o’rganishda internetdan foydalanishni juda foydali hisoblanadi. Chunki internet orqali o’quvchilar turli manbalardan ma’lumot olishi, yangi texnologiyalar bilan tanishib chiqishi, o’zining qiziqishlarimga mos kurslar va darsliklar topishi, o’zining bilim va ko’nikmalarimni sinab ko’rishi, boshqa talabalar yoki o’qituvchilar bilan aloqa qilishi va ular bilan fikr almashishi mumkin.
- Ta’lim tizimida raqamli texnologiyalarning tadbiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlantirish omillarini amalga oshirishda O‘zbekiston Respublikasining davlat siyosati va dasturlarini qo’llab-quvvatlashni zarur. Chunki O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 20-apreldagi PQ-2909-son qarori bilan 2017-2021-yillarda oliy ta’lim tizimini kompleks rivojlantirish dasturi tasdiqlangan bo‘lib, unda oliy ta’lim tizimini tubdan takomillashtirish; oliy ta’lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, modernizatsiya qilish va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini yanada joriy etish kabi maqsadlar belgilangan.

Internetdan foydalanishning kamchiliklari ham mavjud, lekin ularni bartaraf etish yoki kamaytirish mumkin. Bu muammolarni oldini olish uchun talabalar internetdan foydalanish madaniyatini rivojlantirishi kerak. Bu esa quyidagilarni anglatadi:

- Internetda faqat ishonchli va sifatli manbalardan ma’lumot olish.
- Internetda o’zining shaxsiy ma’lumotlarini yoki parollarini hech kim bilan bo’lishmaslik.
- Internetda tanimagan odamlar bilan aloqa qilmaslik yoki ularning takliflariga e’tibor bermaslik.

• Internetda o’zining yoki boshqalarning tasvirlarini yoki videolarini e’tiborsiz ravishda tarqatmaslik.

• Internetda o’zining yoki boshqalarning huquqlarini buzmaslik yoki buzilganini ko’rsa uni bildirish.

• Internetda o’zining yoki boshqalarning fikr va mulohazalariga hurmatli bo’lish.

• Internetda juda ko’p vaqt sarflamaslik yoki internetga bog’liq bo’lmaslik.

• Internetda jismoniy faollikni kamaytirmaslik yoki salomatligiga zarar yetkazmaslik.

Internetdan foydalanish madaniyati talabalar uchun internetning afzalliklaridan to’liq foydalanish va kamchiliklaridan asrash imkoniyatini beradi. Bu esa ularning hayot sifatini oshiradi va ularni zamonaviy dunyoga moslashtiradi.

Ta'lim - tarbiya sohasi. Ta'lim sohasida asosiy vositalardan biri bu didaktik ta'minotlardir. Didaktik ta'minotga o‘quv materialining o‘zgargan shakllari - slayd, diagramma, jadval, test, virtual laboratoriya va boshqalar kiradi. Bunday ta'minotlarni yaratishda kompyuterdan foydalanishning imkoniyati keng va kelgusida bu ta'minotni o‘zgartirib, takomillashtirib borish ham mumkin. Bundan tashqari masofadan ta'lim olish, mustaqil o‘rganish kabi imkoniyatlarni ham yaratib beradi.

Ta'lim muhitini raqamlashtirish turli shakllarda amalga oshirilishi mumkin:

-mavjud o'quv materiallarini, shu jumladan ma'ruzalar, prezentatsiyalar, darsliklar, mustaqil ish uchun topshiriqlarni va bilimlarni boshqarish vositalarini elektron muhitni tarjimaqilish;

-o'qituvchi va bola-o’quvchi o'rtasidagi o'zaro aloqalar uchun interaktiv elektron muhitni shakllantirish, shu jumladan o'qituvchilar uchun elektron sinflar yaratish, veb-seminarlar, munozarali forumlar o'tkazish va hk.;

-yangi turdagi o'quv vositalarini yaratish: elektron darsliklar, elektron muammoli kitoblar, video ma'ruzalar, elektron topshiriqlar bazasi, kompyuter o'yinlari;

-elektron muhit imkoniyatlaridan foydalangan holda ta'limning tubdan yangi shakllarini yaratish - axborotni xayoliy uzatish spektrini kengaytirish, rolli o'yinlar jarayonida turli vaziyatlarni modellashtirish, raqobatbardosh o'yinlarga taqlid qilish va hk.;

-sun'iy intellekt imkoniyatlarini o'quv jarayoniga tadbiq qilish.

Elektron ta'limning afzalliklari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1) Ta'limga kirish muammolarini hal qilish: bilimga kirish uchun hududiy to'siqlarni bartaraf etish; vaqt cheklovlarini olib tashlash -foydalanuvchi uchun qulay vaqtda kirish; sinflarni bloklarga ajratish hisobiga kasrli kirish imkoniyati; yuqori malakali o'qituvchilarning bilimlaridan foydalanish.

2) tanlovni kengaytirish: o'qituvchini tanlash qobiliyati va materialni taqdim etish usuli; mantiqqa, tasvirlarga (uyushmalarga) yoki amaliyotga (holatlar, vazifalar) e'tibor berish; materialni assimilyatsiya qilish usulini tanlash qobiliyati: eshitish, vizual, motorli ko'nikmalar yoki interaktiv ishtirok etish orqali; materialni o'zlashtirish chuqurligini tanlash qobiliyati -keng ko'lamli kurslar; bilimlarni boshqarish uchun qulay usulni tanlash qobiliyati: testlar, topshiriqlar, bepul insholar, loyihalar, sun'iy intellekt bilan interaktiv suhbatlar va hk.

3) shakllar va vositalarni kengaytirish bilimlarni uzatish: an'anaviy ma'ruzalar, spektakllar va seminarlar bilan bir qatorda loyihaviy ishlardan foydalanish, guruh bahslari, rol o'ynash va raqobatbardosh o'yinlar, shu jumladan virtual ishtirokchilar bilan va boshqalar.

4) Ijtimoiy-iqtisodiy afzalliklar: manfaatlarning ijtimoiy intellektual tarmoqlarini shakllantirish imkoniyati; nisbiy arzonlik (yuqori sarmoyalar va past operatsion xarajatlar)

Bugungi kunda «bulutli» texnologiyalar barcha rivojlangan mamlakatlarda faol qo'llanilmoqda. Bugungi kunda bulutli texnalogiyalar ta’lim tizimiga ham faol kirib

kelmoqda. Bulutli texnologiya - bu internet orqali kompyuter resurslarini xizmat sifatida taqdim etish texnologiyasi. Bu texnologiyada foydalanuvchi o’z ma’lumotlariga internet orqali kirish huquqiga ega, ammo ularni boshqarmaydi va ularni saqlash uchun qanday infratuzilma, operatsion tizim va dasturiy ta’minot ishlatilayotganini bilmaydi. “Bulut” so’zi bu erda barcha texnik tafsilotlarni yashiradigan murakkab infratuzilmani ifodalaydi. Bulutli texnologiyada quyidagi xizmat turlari mavjud:

- IaaS (Infratuzilma sifatida xizmat) - bu bulut provayderining foydalanuvchiga serverlar, saqlash omborlari, tarmoqlar va boshqa infratuzilma resurslarini ijaraga berishi. Foydalanuvchi o’z operatsion tizimini va dasturiy ta’minotini o’rnatishi va boshqarishi mumkin.
- PaaS (Platforma sifatida xizmat) - bu bulut provayderining foydalanuvchiga dasturlash muhitlari, kutubxonalari, uskunalar va boshqa platforma resurslarini taqdim etishi. Foydalanuvchi o’z ilovalarini yaratishi va ishlatishi mumkin, ammo infratuzilmani boshqarmaydi.
- SaaS (Dasturiy ta’minot sifatida xizmat) - bu bulut provayderining foydalanuvchiga internet orqali ishlaydigan ilovalarni taqdim etishi. Foydalanuvchi ilovalarni ishlatishi mumkin, ammo ularni o’rnatishi, yangilashi va boshqarmasi mumkin emas.

Bulutli texnologiyaning afzalliklari quyidagilar:

- Resurslarni talab bo’yicha o’z-o’ziga kengaytirish yoki kamaytirish imkoniyati.
- Resurslarni masofadan foydalanish imkoniyati.
- Resurslarni birgalikda ishlatish imkoniyati.
- Resurslarni ijaraga olgan holda to’lash imkoniyati.
- Resurslarni boshqarish va xavfsizlikni ta’minlash uchun sarf qilish zarurati yo’qligi.

Bulutli texnologiyaning kamchiliklari quyidagilar:

- Internet aloqasining mavjudligi va sifati talab qilinadi.
- Ma’lumotlar xavfsizligi va maxfiyligi uchun bulut provayderiga ishonch talab qilinadi.
- Bulut provayderining xizmat sifatini nazorat qila olmaydi.
- Bulut provayderining xizmat ko’rsatish shartnomasiga bog’liqlik mavjud.

Xulosa o'rnida — axborot va kommunikatsion texnologiyalariga asoslangan innovatsion ta'lim texnologiyalari va didaktik modellarni ommaviy va samarali qo'llash orqali ta'lim tizimini raqamli avlodga moslashtirish zarur. Shu bilan birga, ta'lim jarayonida tadqiqotga asoslangan yondashuvdan faol foydalanish lozim va bu bilan ilmiy tadqiqotga talabalarning ko'nikmalarini rivojlantirish va IT-kompetensiyga asoslangan ijodiy qobiliyatlarini va ijodiy fikrlashlarini shaklantirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI

1. Романова И. Облачные технологии и их применение // Молодой ученый. — 2016. — № 17.1. — с. 109-112.
2. Склейтер Н. Облачные вычисления в образовании: Аналит. записка, сентябрь, 2010. М.: Институт ЮНЕСКО по информационным технологиям в образовании, 2010.
3. Begimqulov U.Sh.Pedagogik ta’lim jarayonlarini axborotlashtirishni tashkil etish va boshqarish nazariyasi va amaliyot. Pedagogika fanlari doktori ilmiydarajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. –Toshkent, 2007. –B. 30-32

O‘QITISHDA MULTIMEDIALI ELEKTRON O‘QUV QO‘LLANMALARDAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI

A’zamova Gulshanoy Mirzoxidjon qizi
Qo‘qon davlat pedagogika instituti “Ta’limda axborot texnologiyalari” mutaxassisligi birinchi bosqich magistranti
E-mail: gulshanoyazamova@gmail.com

O’zbekistonda ta’lim jarayoni sub’ektlarining ommaviy axborot madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish uchun media-portallar, video va audio axborot, axborot-resurs markazlari, bosma va elektron adabiyotlar, darsliklar, o’quv-uslubiy qo’llanma shaklidagi normativ-huquqiy baza yaratish, multimedia dasturlarini ishlab chiqishga alohida e’tibor qaratilmoqda. O‘qitishda multimediali elektron o’quv qo‘llanmalardan foydalanish vazifalari belgilanib, bu borada axborot kommunikatsiya texnologiyalarining globallashuvi sharoitida oliy ta’limni o’zlashtirish va o’rganishining samarador shakl, vositalari hamda mediatexnologiyalarini aniqlash, ularni amaliyotga joriy qilish bo’yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.

Multimedia o‘zi nima? **Multimedia** bu- informatikaning dasturiy va texnikaviy vositalari asosida audio, video, matn, grafika va animatsiya effektlari asosida o’quv materiallarini o’quvchilarga yetkazib berishning mujassamlangan holdagi ko’rinishidir. Multimedia sizga tushunarli bo‘lgan turli xil usullarda ma’lumotlarni taqdim etish imkoniyatini beradi, bu ko‘p sohalarda juda foydali.

Multimedia vositalari esa -bu insonga o‘zi uchun tabiiy muhit: tovush, video, grafika, matnlar, animatsiya va boshqalardan foydalanib, kompyuter bilan muloqot qilishga imkon beruvchi texnik va dasturiy vositalar majmuidir[1,2].

Multimedia vositalari asosida o‘qitish quyidagi afzalliklarga ega[1]:

a) berilayotgan materiallarni chuqurroq va mukammalroq o‘zlashtirish imkoniyati;
b) ta’lim olishning yangi sohalari bilan yaqindan aloqa qilish ishtiyoqining ortishi;
c) ta’lim olish vaqtining qisqarish natijasida, vaqtni tejash imkoniyati;
d) olingan bilimlar kishi xotirasida uzoq muddat saqlanib, kerak bo‘lganda amalioytda qo‘llash imkoniyatiga erishiladi.

Shu sababdan ilmiy tadqiqot ishimni shu yo‘nalishda tayyorlamoqdaman. Ishning maqsadi: Pedagogika oliy ta’lim muassasalarida o‘qitiladigan “Zamonaviy dasturlash tillari” fanini o’qitishning multimediali elektron o’quv qo’llanmasini yaratish va shu asosida oliy ta’lim muassasalarida ta’lim samaradorligini oshirish mehanizmlarini takomillashtirishdan iborat.

Multimedia texnologiyalari vositasida oliy ta’lim mazmunini takomillashtirish bosqichlarining pedagogik imkoniyatlari media-texnologiyalar va veb-kvestlarning didaktik tamoyillarini birlashtirish asosida kengaytiriladi;

- oliy ta’lim tashkilotlarida multimedia texnologiyalaridan foydalanib o’qitishning zamonaviy didaktik tamoyillarga asoslangan metodik tizimi ishlab chiqiladi;
- talabalarning ta’limga qiziqishlari va mustaqil ta’lim olishga bo’lgan ehtiyojlarini ta’minlashga qaratilgan zamonaviy multimediali axborot-metodik ta’minot ishlab chiqiladi;
- oliy ta’lim samaradorligini oshirish mexanizmlarini takomillashtirishning zamonaviy multimedia vositalari va ta’limning ilg’or metodlari integratsiyasiga asoslangan modeli ishlab chiqiladi.

O‘quv jarayonining tabiati va samaradorligi ko ‘p jihatdan texnik ta‘‘lim resurslarini tanlashga bog‘liq. Multimediali elektron o‘quv qo‘llanmalar talabalarning individual ishini tashkil etish shakllaridan biri sifatida qaraladi. Hozirgi vaqtda o‘quv jarayonida, o‘qitishda ko‘plab

kompyuter dasturlari qo‘llaniladi. O‘quv multimedia dasturlari o‘quv materialining tarkibiy qismini kengaytirilgan tuzilmaga, tinglovchining to‘liq yoki qisqartirilgan o ‘quv variantlarini mustaqil tanlashiga va o‘tishiga yordam beradi. Ta’limni axborotlashtirish - bu ilmiy-texnikaviy taraqqiyotning mahsuli va kuchli tezlashtiruvchisidir, shuning uchun ta’limga innovatsiyalarni joriy etishning dolzarbligi, shubhasiz, ta’limdagi o‘quv jarayonining sifati va samaradorligini oshiradi.

Ko‘pgina mutaxassislarning fikricha, kompyuter vositalariga asoslangan yangi axborot ta‟lim texnologiyalari dars samaradorligini 20-30% ga oshirishi mumkin. Kompyuterning ta‟lim sohasiga joriy etilishi an’anaviy o ‘qitish usullari va texnologiyalari va butun ta’lim industriyasining inqilobiy o‘zgarishining boshlanishi bo‘ldi. Ushbu bosqichda muhim rolni aloqa texnologiyalari o‘ynadi: telefon aloqa vositalari, televideniya, kosmik aloqalar, ular asosan o‘quv jarayonini va qo‘shimcha ta’lim tizimlarini boshqarishda foydalanilgan. Axborot va ta’lim texnologiyalarini tizimli nuqtai nazardan integratsiyalash uchun oqilona va maqbul echimlarni tanlash, birinchi navbatda, yangi integratsiyalashgan texnologiya asosida o‘qitish yoki ta‟lim samaradorligini tahlil qilishga asoslanadi, ya’ni o‘qituvchi va talabalar o‘rtasidagi o ‘zaro munosabatlarning samaradorligini baholashga asoslangan.

Ushbu o‘zaro ta’sirning o‘ziga xos xususiyati o‘qituvchi va talabalarning o‘quv jarayonida ham, ta‘lim jarayonida ham ijodiy faoliyati bo‘lib, bu ko‘p jihatdan nafaqat o‘qituvchining kasbiy mahorati va talabalar bilimiga, balki hissiy kayfiyatga ham bog’liq.

Asosiy maqsad umumiy predmetli ahamiyatga ega bo’lgan va samarali faoliyat ko‘rsatishi uchun bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etilayotgan turli turdagi ma’lumotlarni (grafika, tovush, video animatsiya va boshqalar) taqdim etish uchun innovatsion axborot texnologiyalaridan malakali foydalanishda ko‘rinadi.[3] Ta’limni kompyuterlashtirish hozirgi zamonning zarur tendentsiyasi bo‘lib, “Ta’lim muassasalarida multimediani joriy qilish kerakmi yoki yo’qmi?” degan savol anchadan beri ijobiy hal etilgan. O‘quv jarayonida multimedia vositalaridan foydalanish talabalarning o‘quv va kognitiv faoliyatining xarakterini o‘zgartirishga, o‘quv maqsadlaridagi turli elektron vositalar bilan talabalarning mustaqil ishlarini faollashtirishga imkon beradi. Talabalar tomonidan boshlang’ich bilimlarni o‘zlashtirish, ko‘nikma va malakalarni shakllantirish jarayonida multimedia vositalaridan eng samarali foydalanish. O‘qituvchining o‘zi bunday ta’lim istiqbollarini anglab yetsa va amalga oshirsa, o‘z amaliyotida ta’limning zamonaviy uslub va shakllaridan foydalansagina bu mashg’ulotning samaradorligiga erishiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Namazov B., Fayziyeva M., Sharofiddinov Sh. Media va axborot savodxonligi:o‘quv qo‘llanma. – T.:Baktria-Press, 2018. UNESCO, 2018. 13 b.t

2. Jumankuziev, U. ‘USING NEW APPROACHES TO TEACHING PROGRAMMING LANGUAGES IN SECONDARY SCHOOLS.’ Galaxy International Interdisciplinary Research Journal 11.5 (2023): 280-283.

3. O‘Ktam, O., Li Jumanqo‘Ziyev, and Islombek To‘Lqinjon O‘G‘Li. ‘MAKTAB O ‘QUVCHILARINING AXBOROT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING ASOSIY QONUNLARI VA TAMOYILLARI.’ Academic research in educational sciences 2.CSPI conference 1 (2021): 1073-1077.

4. Жуманкузиев, Уктамжон, and Уткир Йулдошев. ‘Подходы обучения языкам программирования в общеобразовательных школах.’ Общество и инновации 2.5/S (2021): 344-350.

ANIQ FANLARNI O'QITISHDA INTELLEKTUAL KOMPYUTER TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH METODIKASI

Radjabov B.Sh.,
Toshkent viloyati Chirchiq Davlat pedagogika universiteti Matematikani o'qitish metodikasi va Geometriya kafedrasi professori
Baratova E.A.,
Toshkent viloyati Chirchiq Davlat pedagogika universiteti Aniq va Tabiy fanlarni o'qitish metodikasi (matematika) mutaxassisligi bo'yicha I kurs magistri

Annotatsiya. Mamlakatimiz ta'lim tizimida aniq fanlarni o'qitishda axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish dolzarb mavzudir. Axborot texnologiyalari – bu o'quvchilarga nafaqat bilim, ko'nikma va qobiliyatlari, balki shaxsiy fazilatlarni ham egallashga yordam beradigan va ularning bilimga bo'lgan qiziqishini qondirishga yordam beradigan butun dunyo bo'ylab ta'lim vositasidir. Axborotkommunikatsiya texnologiyalarini o'quv jarayoniga joriy etishning asosiy maqsadi bugungi axborot olamiga xos bolgan yangi turdagi ta'lim faoliyatining paydo bo'lishiga yordam berishdir. Intellektual tizimlar fani bugungi kunda eng rivojlanayotgan fanlardan biri hisoblanadi. Mazkur maqolada Intellektual tizimlar nima, jarayon sifatidagi nazariy qarashlar to'g'risida fikr yuritadi.

Bizning vazifamiz, oliy burchimiz-farzandlarimiz jismoniy ham ma'naviy jihatdan uyg'un rivojlangan, zamonaviy bilim va tajribalarni puxta egallagan, Vatanimiz va xalqimiz kelajagi uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishga qodir bo'lgan barkamol insonlar bo'lib voyaga yetishi uchun qo'limizdan kelgan barcha ishlarni amalga oshirishdan iboratdir. Bugungi kunda oliy o'quv yurtlarining malakali kadrlar tayyorlashda zamonaviy o'qitish usullarida innovatsion texnologiyalardan foydalanish doirasi kengayib bormoqda. Innovatsiya tushunchasi mustaqillik yillaridan kirib kelgan yangi iqtisodiy termin bo'lib, inglizcha - innovation so'zidan olingan va yangiliklar kiritish, o'zgartirishlar degan ma'noni anglatadi. Innovatsion texnologiyalar asosan pedagogik jarayon va o'qituvchi, talaba faoliyatiga yangiliklar va o'zgartirishlar kiritish demakdir. Aniq fanlarning o'qitilish sifati va samaradorligini oshirish maqsadida pedagogik texnologiyalari zamonaviy axborot texnologiyalari imkoniyatlari asosida 3 turdagi o'quv mashg'ulotlariga: ya'ni ma'ruza, amaliy va laboratoriya mashg 'ulotlarining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda keltiriganlarni kompleks holda qo'llash tavsiya etiladi. Zamonaviy metodlar va ta'lim samaradorligini oshirishga yordam beruvchi texnologik treninglar talabalarda mantiqiy, aqliy, ijodiy , tanqidiy, mustaqil fikrlashni shakllantirish bilan birga ularning qobiliyatlarini rivojlantirish, raqobatbardosh yetuk mutaxassis bo'lish hamda ijobiy kasbiy fazilatlarni tarbiyalashga yordam beradi. Quyidagi aniq fanlarni o'qitish jarayonida qo'llanilishi ehtimoli bo'Igan metodlardan ayrimlari xususida qisqacha to'xtalib o'tamiz.

"SWOT-TAHLIL" jadvali-alohida muammo yoki loyihani tashkillashtirishdek vaziyatni tahlil qilish va manbani baholash vositasi bo'lib, talabalarni tizimli fikrlash, qiyoslash, taqqoslash, tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. "B|B|B" jadvali-mavzu, matn, bo'lim bo'yicha izlanuvchanlik olib borish imkonini berib, tizimli fikrlash, tuzilmaga keltirish, tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. "INSERT" texnikasi-talabalarda yangi axborotlar tizimini qabul qilish, bilimlarni o'zlashtirishning majmuali vazifalarini yechish va o'quv materiallarini mustahkamlash hamda kitob bilan ishlashning o'quv malakalarini rivojlantirishga qaratilgan. "BLITS-O'YIN" metodi-harakatlar ketma ketligini to'gri tashkil etish mantiqiy fikrlash, o'rganayotgan predmeti asosida ko'p, xilma - xil fikrlar va ma'lumotlardan kerakligini tanlab olishni o'rgatishga qaratilgan. "T-sxemasi" metodi biror bir tushuncha

yoki mavzu bo'yicha o'rnatilgan tizimni qiyosiy tahlil' etish, solishtirish, taqqoslash, mustaqil munosabatlarni shakllantirish uchun imkoniyat yaratishga qaratilgan. "3*4" metodi-talabalarning erkin fikrlashi, keng doirada turli g'oyalarni bera olishi, ta'lim jarayonida yakka, kichik guruh holda tahlil" etib , xulosa chiqara olishi, ta'rif bera olishiga qaratilgan. "Charxpalak" texnologiyasi-talabalarda muayyan mavzu bo'yicha o'zlashtirilgan kasbiy axborotlarni mustahkamlash, analiz-sintez qilish, takrorlash, baholash va mustaqil ijodiy ishlash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Dars jarayonida imkoni boricha talabalarni mavzuga jalb qilish, qiziqtirish, jamoa bo'lib fikrlashni shakllantirish ularni shu mavzu to'g'risida kengroq tushunchaga ega bo'lishlariga imkon yaratadi. Ma'ruza va amaliyot darslarini kompyuter xonalarida olib borish, mavzularni yoritishda va amaliyot darslarini imkoni boricha talabalarni jalb etgan holda olib borish dars o'tish sifatini yaxshilaydi. Jamoa bo'lib fikrlash pedagogik ta'sir etish usullaridan biri bo'lib, ta'lim berish sifatini oshiradi. O'qitish jarayonida o'qituvchi va talaba hamkorlikda ko'zlangan natijaga erishishi ko'p jixatdan tanlangan texnologiyalarga bog'liq, chunki qo'llanilgan ta'lim texnologiyasi o'qituvchi va talaba o'rtasida hamkorlikni tashkil eta olsa, bu o'qituvchining yutig'idir. Ma'ruza va amaliyot darslarini olib borishda innovatsion va axborot texnologiyalarini qo'llash talabalarni erkin fikrlashga, mavzuni yoritishda ijobiy yondoshishga, adabiyotlardan samarali foydalanishga va pirovard natijada o'zi tanlagan kasbiga to'liq qiziqishi ortishiga olib keladi. O'qitish jarayonida innovatsion va axborot texnologiyalarini kengroq qo'llash uchun o'qituvchilar uchun bu borada o'quv uslubiy qo'llanmalar chop etish va ulardan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Kompyuter va axborot tenologiyalaridan foydalanib, ta'lim sohasida, o'quv faoliyatida va o'quvchilar ijodiy tafakkurini rivojlantirishda yangi imkoniyatlar yaratiladi. Axborot texnologiyalari ta'limni amalga oshirish jarayonida hayot bilan uyg'unlashtirishga imkon beradi. O'qitishni kelajakdagi kasbiy faoliyat bilan chambarchas bog'lash imkoniyati paydo bo'ladi. Axborot texnologiyalarini qo'llashda o'quvchi shaxsining butun imkoniyatlarini amalga

oshirishga: kompyuter vositalari orqali bolaning bilishga oid, axloqiy, ijodiy, muloqot qilish va estetikaviy imkoniyatlarini, qobiliyatlarini ro'yobga chiqarishga intilish lozim. Kompyuter va axborot texnologiyalarini o'quvchi shaxsini rivojlantirishning to'laqonli vositasiga aylantirish uchun o'qituvchining o'zi axborot texnologiyalar sohasida bilimdon （salohiyatli） bo'lishi kerak.

Axborot texnologiyalarining asbob-uskuna va dasturiy vositalarining juda jadallik bilan rivojlanib borishi, masalan, yangi avlod kompyuterlarining , yangi dasturlarining chiqishi, turli ta'limiy vazifalarni hal etish qulay texnikaviy imkoniyatlar ochib beradi. Biroq ilmiy izlanishlar o'quv maqsadida foydalaniladigan axborot tizimlari o'z didaktik sifatlariga ko'ra hali ham qoniqarsiz darajada ekanligini ko'rsatadi. Buning sababi shundaki, axborot tenologiyalarini o'qitish maqsadlarida foydalanishning metodik (pedagogik) vositalari axborotlashtirishning texnikaviy vositalari rivojlanishidan ancha orqada qolib ketyapti. Kompyuterning imkoniyatlari juda katta, biroq pedagogik maqsadlarda u yetarli darajada foydalanilmayapti. O'qitish maqsadidagi axborot uni loyihalashtirish bosqichida kiritiladi. Xususan, axborot — avtomatlashtirilgan o'qitish tizimlarining ma'lumotlar bazasini yaratishda, elektron darsliklarni tuzish uchun o'quv materialini tayyorlashda, modellashtiriuvchi turdagi kompyuter tizimlari bilan o'quv ishlarining ssenarylarini, masalalar va mashqlar, test topshiriqlari tuzishda kiritiladi. Axborot texnologiyalari bir yo'la bir necha fan sohalarida informatika, matematika, kibernetika, psixologiya, pedagogika kabi fanlarga oid ma'lumotlari birlashtiradi. Biroq bu uyg'unlikda psixologik-pedagogik asos yetakchi o'rin tutadi. Axborot texnologiyalarini ishlab chiqish va o'qitish jarayoniga joriy qilish muhim o'rin egallaydi. Yangi axborot texnologiyalari o'quv jarayoni va ilmiy-tadqiqot ishlari uchun katta ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, o'quv mashg'ulotlarida intellektual va innovatsion texnologiyalarni qo'llash vaqtini tejash bilan birga, amaliy ko'nikmalari shakllantirish, fikrini erkin bayon eta olish, o'tilayotgan materiallarni tez o'zlashtirish, keng raqobatni shakllantirish va talaba yoshlarning aniq fanlarga qiziqishlari oshishiga imkon yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1.] O'.O'.Tolipov, M.O'smonboyeva "Pedagogik texnologiya nazariya va amaliyot" O'z.RFA nashriyoti T.N.Qori Niyoziy nomidagi O'PFITI, 2005 y.

[2.] Korneyev V.V.. Garev A.F. i dr. Bazi dannix. Intellektualnaya obrabotka informatsii. - M.: «Nolidj», 2000.

[3.]Gavrilova T.A.. Xoroshevskiy V.F. Bazi znaniy intellektualnix sistem. - S-Pb: Piter, 2001. 131

[4.]Zmitrovich A. I. Intellektualnie informatsionnie sistemi. - Mn: Tetra Sistems, 1977.

BURISH METODI BILAN MASALALAR YECHISH.

Bozorova O‘g‘iloy Hikmat qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti o‘qituvchisi

Imomov Abdusalom Mo’minjon o’g’li

Chirchiq davlat pedagogika universiteti talabasi

Kirish.

Yasashga doir masalalarni yechishda ba'zan masalada izlanuvchi figurani taxminan chizib, keyin bu figurani yoki uning bir bo‘lagini tanlab olingan biror markaz atrofida biror burchakka buriladi.

Natijada burilgan figura berilganlarga nisbatan shunday qulay vaziyatni oladiki, berilgan va izlanuvchilar orasidagi munosabatlarni aniqlash imkoniyati tug‘iladi va shunday bir yordamchi figura hosil bo‘ladiki, ug‘sh berilganlardan bevosita yasash va bu figuradai izlanuvchi figuraga o‘tish mumkin bo‘ladi, ya'ni masalani yechish yo‘li topiladi.

Yordamchi figuradan izlanuvchi figuraga o‘tish, ko‘proq teskari almashtirish orqali bajariladi.

1-masala. Bir uchi berilgan A nuqtada, B va C uchlari esa mos ravishda berilgan b va c parallel tug‘ri chiziqlarda yotuvchi teng tomonli ABC uchburchak yasang.

Analiz. ABC uchburchak — izlanuvchi teng tomonli uchburchak deb faraz qilaylik.

1-chizma.

ABC uchburchakning AB tomonini, b va b' to‘g‘ri chiziqni A nuqta atrofida 60° burchak miqdorida

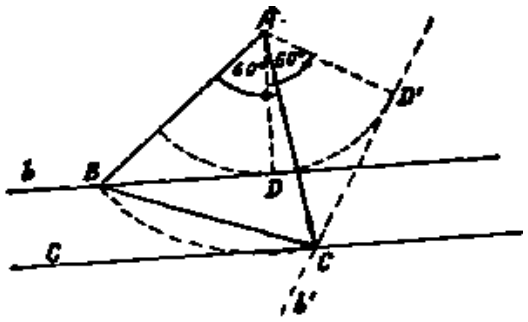

shunday buraylikki, AB tomon AC tomon ustiga tushsin. Bu holda uchburchakning b to‘g‘ri chiziqdagi B uchi uning C uchiga tushib, b to‘g‘ri chiziq esa C nuqtadan o‘tuvchi b' vaziyatga keladi. Demak, uchburchakning C uchi c va b' to‘g‘ri chiziq- larning kesishgan nuqtasida bo‘lar ekan.

Yasash. Berilgan to‘g‘ri chiziqlardan birini, masalan, b to‘g‘ri chiziqni berilgan A nuqta atrofida 60° (yoki -60°) burchakka buramiz . Bundan hosil bo‘lgan b' to‘g‘ri chiziq bilan berilgan c to‘g‘ri

chiziqning kesishgan nuqtasi — izlanuvchi uchburchakning C uchi bo‘ladi. Topilgan C nuqtani A nuqta atrofida 60° li burchakka burib, b to‘g‘ri chiziqda B nuqtani topamiz.

2-masala. Ikki tomoni va uchinchi tomoniga o‘tkazilgan medianasi berilgan uchburchak yasang.

Analiz. ABC uchburchak — izlanuvchi uchburchak chizmada tasvirlangan.

AB, BC uning berilgan tomonlari va BD berilgan medianasi bo‘lsin, CD 2-chizma.

tomonli BCD uchburchakni D nuqta atrofida 180° ga bursak, AD va DC kesmalarning tengligidan

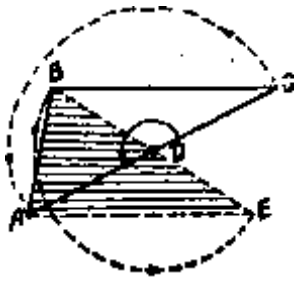

uning CD tomoni AD kesma ustiga tushadi. Bu holda BCD uchburchakning B uchi E nuqtaga va C uchi A nuqtaga tushib, o‘zi AED uchburchak vaziyatiga keladi. DE kesma BD ning davomi bo‘ladi. Hosil bo‘lgan ABE uchburchak yordamchi figura bo‘ladi.

Haqiqatan:

A) Masalada berilgan AB va AE = BC hamda BE = BD + DE = 2BD elementlar bo‘yicha ABE uchburchakni yasash mumkin.

B) ABE uchburchakdan ABC uchburchakka o‘tish mumkin: BE tomonning o‘rtasi D ni topib, uni A nuqta bilan tutashtirishdan hosil bo‘lgan ADE uchburchakni D nuqta atrofida 180° ga burib, uni BDC uchburchak holiga keltiramiz. ABC uchburchak — izlanuvchi uchburchak bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. И.М.Яглом “Геометрические преобразования” Гостехиздат, М., 1955.
2. Я.П.Понарин “Элементарная Геометрия” Москва Издателъство МЦНМО, 2004.
3. R.K.Otajonov “Geometri yasash metodlari”. “O’qituvchi” nashriyoti Toshkent 1965
4. A.V.Pogorelov “Geometriya”, Toshkent, 2011.
5. A.Azamov, B.Haydarov va boshqalar “Geometriya”, T.: Yangiyo‘l poligraf servis, 2013.
6. A.R.Qutlimurotov. O‘.H.Bozorova. Geometrik almashtirishlar-Academic research in educational sciences,2(5),1497-1501,2021.
7. O’.H.Bozorova “SILINDRIK VA SFERIK KOORDINATALAR SISTEMASI” GOLDEN BRAIN ISSN:2181-4120 VOLUME 1/ISSUE14/2023. 217-220.

HARAKATNING ASOSIY TURLARIDAN BIRI BURISH

Bozorova O‘g‘iloy hikmat qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti o‘qituvchisi

Kirish.

Harakatning burish turi.

Teorema. Tekislikda burishdan iborat almashtirishlar harakat bo‘ladi.

Isbot. Koordinatalar boshi umumiy O nuqta bo‘lgan bir xil orientatsiyali ikkita $\{O,\vec{i},\vec{j}\}$ va $\{O',\vec{i}',\vec{j}'\}$ Dekart koordinatalar sistemalarini olamiz va $\left(\vec{i},\vec{i}'\right)=\alpha$ bo‘lsin. Tekislikda O nuqta atrofida α burchakka burish R_O^α $\mathcal{B}$ Dekart koordinatalar sistemasini $\mathcal{B}'$ Dekart koordinatalar sistemasiga o‘tkazadi, chunki koordinatalar sistemasi bir xil orientatsiyali va $\left(\vec{i},\vec{i}'\right)=\alpha$. Tekislikdagi ixtiyoriy M nuqtaning R_O^α burishdagi obrazi M' nuqta bo‘lsin. Burish ta’rifiga ko‘ra $\left(M_1OM\right)=\left(M_1'OM'\right)=\alpha+\beta,$ u holda $\Delta M_1OM\cong\Delta M_1'OM'$. Bundan $\left|OM_1\right|=\left|OM_1'\right|$ va $\left|M_1M\right|=\left|M_1'M\right|$.

Demak, M nuqtaning $\mathcal{B}$ Dekart koordinatalar sistemasiga nisbatan koordinatalari bilan uning obrazi $\mathcal{B}'$ Dekart koordinatalar sistemasiga nisbatan koordinatalari bilan bir xil va R_O^α burish 1-tur harakat bo‘ladi.

Endi burishning analitik ifodasini topamiz.

Tekislikda R_O^α burish natijasida undagi $\{O,\vec{i},\vec{j}\}$ Dekart koordinatalar sistemasi $\{O',\vec{i}',\vec{j}'\}$ Dekart koordinatalar sistemasiga o‘tib, $\mathcal{B}$ Dekart koordinatalar sistemasiga nisbatan x,y koordinatalarga ega bo‘lgan ixtiyoriy M nuqtaning M' obrazi $\mathcal{B}'$ Dekart koordinatalar sistemasiga nisbatan ham x,y koordinatalarga ega. M' nuqtaning $\mathcal{B}$ Dekart koordinatalar sistemasiga nisbatan koordinatalari x',y' bo‘lsin (1-chizma).

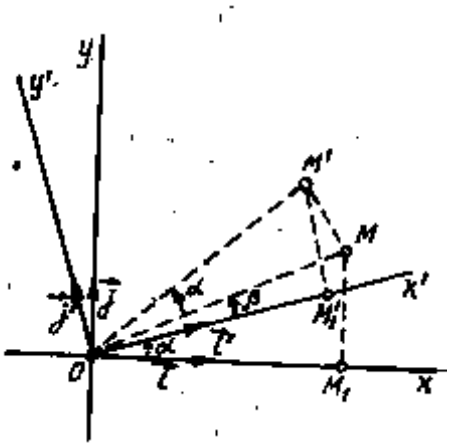

1-chizma

Burish markazi O invariant, ya’ni $O=O'$ va $\mathcal{B}$, $\mathcal{B}'$ Dekart koordinatalar sistemalari bir xil orientatsiyali bo‘lgani uchun (2) formulalardan

$$\begin{cases} x'=x\cos\alpha-y\sin\alpha, \\ y'=x\sin\alpha+y\cos\alpha \end{cases} \quad (1)$$

formulalar kelib chiqadi.

Demak, (1) formulalar burishning analitik ifodasini ifodalaydi.

Tekislikda burish burish markazi va burish burchagining berilishi bilan, shuningdek, burish markazi va bir juft mos nuqtalarning berilishi bilan yagona ravishda aniqlanadi. Agar burish markazi va burish

burchagi berilsa, u holda ta’rifga ko‘ra tekislikning har bir M nuqtasining yagona M' obrazi topiladi. Agar burish markazi O va bir juft mos A, A' nuqtalar bilan berilgan bo‘lsa, u holda $\angle AOA'$ ning miqdori $\left(AOA'\right)$ ni burish burchagi deb qabul qilib, shu burish burchagi va burish markazi bo‘yicha tekislikdagi M nuqtaning M' obrazi topiladi.

1-Masala. Kvadratning va teng tomonli uchburchakning o‘z-o‘ziga o‘tkazadigan barcha burish markazlari va burish burchaklari toping.

Yechish. Kvadrat diaganallarining kesishgan nuqtasi O nuqtani burish markazi va soat strelkasi bo‘yicha yoki unga qarama-qarshi yo‘nalishda 90^0 va 180^0 burchakni burish burchagi deb qabul qilsak, kvadrat o‘z-o‘ziga almashinadi. Demak, kvadratni o‘z-o‘ziga o‘tkazuvchi to‘rtta burish mavjuddir:

$$\alpha = 90^0, 180^0, -90^0, -180^0.$$

Teng tomonli uchburchak balandliklarining kesishgan O nuqtasini burish markazi va soat strelkasi bo‘yicha yoki unga qarama-qarshi yo‘nalishda 120^0 burchakni burish burchagi deb qabul qilsak, teng tomonli uchburchak o‘z-o‘ziga o‘tadi. Demak, teng tomonli uchburchakning o‘z-o‘ziga o‘tkazadigan ikkita burish mavjud: biri O nuqta atrofida $\alpha = 120^0$ burchakka, ikkinchisi shu nuqta atrofida $\alpha = -120^0$ burchakka burishdan iborat.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. И.М.Яглом “Геометрические преобразования” Гостехиздат, М., 1955.

TA’LIM JARAYONLARIDA VIDEO DARSLARNI QO‘LLASH VA ULARNI YARATISHDA SUN’IY INTELLEKT VA NEYRON TARMOQLARDAN FOYDALANISH

Ergashov N.I.
Chirchiq davlat pedagogika universiteti Chirchiq, O‘zbekiston

Hozirgi kunda axborot texnologiyalari hayotimizning ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Ijtimoiy tarmoqlar va turli dasturlar bugungi hayot tarzimizni bir necha martta yengillashtirib bormoqda. Ulardan deyarli barcha sohalarda foydalanilib turli masalalarni yechishda samarali hamda foydali ishlar amalga oshirilmoqda. Shunday ekan bugungi kunda axborot texnologiyalarini puxta egallash va undan ta’lim jarayonlarida sifatli va foydali ma’nbaalar yaratishda foydalanish zamon talabidir.

Ta’limda sun’iy intellekt - AI (artificial intelligence) ning turli usullar qo‘llanilishi mumkin. Masalan, talaba topshiriqlarini avtomatlashtirilgan holda baholash, shaxsiylashtirilgan ta’lim tajribasi va sun’iy intellekt asosida ishlaydigan repetitorlardan foydalanishi. Shuningdek, sun'iy intellektdan ta'lim ma'lumotlarini yig‘ish va tahlil qilish, moslashuvchan ta’lim tizimlari va o‘quvchilarning ta'lim natijalarini avtomatlashtirilgan baholash uchun ham foydalanish mumkin.

AI turli usullar bilan ta’lim mazmunini yaxshilash uchun ishlatilishi mumkin. U shaxsiylashtirilgan o'quv tajribasini yaratish, maqsadli ko‘rsatmalar va fikr-mulohazalarni taqdim etish, kerakli sohalarni aniqlash uchun ma’lumotlarni tahlil qilish va ma’muriy vazifalarni avtomatlashtirish uchun ishlatilishi mumkin. Shuningdek, sun’iy intellektga moslashtirilgan kurs materiallarini yaratish, video darslar tayyorlash, real vaqt rejimida o‘quvchilar faoliyatiga oid tushunchalarni tahlil qilish, baholashni avtomatlashtirish va boshqalar uchun ham foydalanish mumkin [1].

Ta’lim jarayonini tashkil etishning hozirgi kundagi keng sifatli va unumli uslublardan biri video darsliklar yaratish hamda ulardan ta’lim jarayonida keng foydalanish hisoblanadi. Video darslar bugungi

tezkor raqamli dunyoda tezkor o‘rganish, muloqot qilish va hikoya qilish uchun muhim vositaga aylandi. Bu esa o‘qituvchi sifatida o‘quvchi va talabalarni jalb qilish va ilhomlantirish uchun dars jarayonlarini ajoyib grafika imkoniyatlaridan foydalanib dars jarayonlarini tashkil etishga hizmat qiladi. Ammo boshqa tomondan, yuqori sifatli animatsion video darslar yaratish ko‘p vaqt va resurslarni talab qiladigan jarayon hisobllanadi. Shunday muammolarni va jarayonlarni hal etishda sun’iy intellekt (AI) animatsion video yaratuvchi vositalar bizga yordam beradi. Bu bizning videodarslarni ishlab chiqarish uslubimizni o‘zgartiradi. Ushbu ilg‘or texnologiyalar foydalanuvchilarga sun’iy intellekt (AI) imkoniyatlaridan foydalangan holda oz kuch va bilim bilan o‘z g‘oyalarini amalga oshirish imkonini beradi. AI animatsion video yaratuvchilari ilg‘or algoritmlar va aqlli dizayn ko‘nikmalaridan foydalangan holda sozlanishi mumkin bo‘lgan andozalar, qulay interfeyslar va mustahkam tahrirlash vositalari kabi turli funksiyalarni taqdim etadi. Ushbu vositalar mutaxassislar va havaskorlar uchun ijodiy o‘yin maydonchasini ta'minlaydi, animatsion tushuntirish darslar, o‘quv qo'llanmalari yoki jozibali ijtimoiy media kontentini yaratishga yordam beradi.

Ushbu sun'iy intellektga asoslangan vositalar oldindan ishlab chiqilgan elementlarning keng kutubxonalari va video darslar yaratish jarayonini tezlashtiradigan aqlli algoritmlari tufayli animatsion video ishlab chiqarish sohasida mumkin bo‘lgan chegaralarni oshirmoqda. Aytish mumkinki bugungi kunda video darsliklarni yaratishda ommalashgan va hamma keng foydalanib kelayotgan turli ko‘rinish va imkoniyatlarga ega amaliy dasturlar ham mavjud. Ammo yuqorida aytilganidek hozirgi kunda ba’zi dasturlarning o‘rnini bosuvchi sun’iy intelekt va uning unsurlari yordamida ishlovchi neyron tarmoq deb nomlangan yangi tushunchalar ham ularning o‘rnini egallayotgani hech kimga sir emas. Bugungi ilg‘or texnologiyalar rivojlangan davrda sun’iy intelekt va uning unsurlari neyron tarmoqlar deyarli hayotning barcha jabhalariga keng tadbiq etilmoqda. Neyron tarmoqlar va sun’iy aqlni o‘rganish doirasida juda ham ko‘plab, ishlar olib borilgan [2], [3], [4]. Ushbu izlanishlar natijasi o‘laroq hozirda juda ko‘plab sun’iy intellekt orqali ishlovchi dasturlar va neyron tarmoq dasturlari yaratilgan. Ushbu yaratilgan yangi sun’iy intelekt ahamiyati neyron tarmoqlarning videoni qayta ishlash sohasini o'zgartirishi va avtomatlashtirilgan video tahlili va tushunish uchun yangi imkoniyatlarni ochish potentsialidadir. Ushbu yangi yaratilayotgan ishlar, bir qator ilovalar, jumladan, videokuzatuv, videolar ustida ishlash, dars jarayonlarini boshqarish va ularni tasvirlash uchun muhim ahamiyatga ega. Bu sohada kelajakdagi tadqiqotlar uchun katta imkoniyatlar mavjud. Keyingi tadqiqotlar yanada mustahkam va kengaytiriladigan neyron tarmoq arxitekturasini ishlab chiqish, modellarning aniqligi va talqin qilinishini yaxshilash va ta’lim sohasida video darslarni yaratish va qayta ishlash uchun yangi ilovalarni o‘rganishga yo‘naltirilishi mumkin. Umuman olganda, hozirgi yangiliklar sun’iy intelekt va neyron tarmoqlarning videoni qayta ishlash sohasida inqilob qilish imkoniyatlarini ko‘rsatdi va biz kelgusi yillarda bu sohada yanada qiziqarli o‘zgarishlarni ko‘rishimiz mumkin. Soha taraqqiyotda davom etar ekan, biz video darslarni va ma’lumotlarni yaxshiroq tushunish hamda sharhlashga yordam beradigan yangi ilovalar va tushunchalar paydo bo‘lishini kutishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

[1]. Ayupov R.H., Kurbonov Z.M.// International scientific and technical conference “digital technologies: problems and solutions of practical implementation in the spheres” 2023. 27-28-aprel.

[2]. Рахимов, Қ., Сотволдиев, А.Д.// Машинали ўқитиш ва сунъий интеллектнинг амалий соҳаларда қўлланиш тенденсиялари. Youth, science, education: topical issues, achievements and innovations, (2022). 85-91 b.

[3]. Васенков, Д. В.// Методы обучения искусственных нейронных сетей. Компьютерные инструменты в образовании, (2007). 20-29 b.

OLIY TA’LIM MUASSASALARI TALABALARIGA KOSHINING INTEGRAL FORMULASI MAVZUSINI TUSHUNTIRISH METODIKASI

Eshmetova Sabohat Dusimbatovna
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
“Matematika va informatika” fakulteti o’qituvchisi

Annotatsiya. Kompleks o’zgaruvchili funksiya integralining yechimi ushbu maqolada Koshining integral formulasidan foydalanib bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: Golomorf funksiyalar, Koshining integral formulasi, bog’lamli soha.

Abstract. The solution to the Integral of a complex variable function is stated in this article using Koshy's integral formula

Keywords: Holomorphic functions, Cauchy's integral formula is, connected field.

Kompleks sonlar tekisligi C_z da chegaralangan D sohani qaraylik. Uning chegarasi ∂D silliq (bo’lakli silliq) chiziqdan iborat. Bu yopiq egri chiziq musbat yo’nalishda olingan bo’lsin:

Aytaylik, $\overline{D} = D \cup \partial D$ to’plamda $f(z)$ funksiya aniqlangan bo’lsin.

1-teorema ([2],[4],). Agar $f(z)$ funksiya D sohada golomorf bo’lib, $\vec{D}$ da uzluksiz bo’lsa, u holda $\forall z \in D$ nuqta uchun

$$f(z) = \frac{1}{2\pi i}\int_{\partial D}\frac{f(t)}{t-z}dt$$

tenglik o’rinli bo’ladi.

2-teorema ([3],[4],[5]). Koshi tipidagi integral $C \setminus \Gamma$ sohada F(z) funksiyasini aniqlab, bu funksiya ushbu xossalarga egadir:

a) F(z) funksiya $C \setminus \Gamma$ da golomorf,

b) $\lim\limits_{z\to\infty} F(z) = 0$

c) F(z) funksiyaning istalgan tartibli hosilasi $F^n(z)$ mavjud va

$$F^n(z) = \frac{n!}{2\pi i}\int_{\gamma}\frac{f(\xi)}{(\xi - z)^{n+1}}d\xi \qquad (1)$$

tenglik o’rinli.

1- misol. Ushbu

$$\int_{\gamma}\frac{e^{2z}}{(z+3)^4}dz$$

integralni hisoblang, bunda γ chiziq C tekislikdagi $z = -3$ nuqtani o‘z ichiga oladigan ixtiyoriy yopiq kontur.

γ kontur bilan chegaralangan sohani D deb belgilaymiz. Ravshanki, $f(z) = e^{2z}$ funksiya va D soha uchun 2-teoremaning shartlari bajariladi. Unda (1)-formuladan foydalanib topamiz:

$$\int_{\gamma}\frac{e^{2z}}{(z+3)^4}dz = \int_{\gamma}\frac{f(z)}{(z+3)^4}dz = \frac{2\pi i}{3!}\cdot f'''(-3) = \frac{2\pi i}{6}\cdot 2^3\cdot e^{-6} = \frac{8\pi i}{3e^6}.$$

2- misol. Koshining integral formulasidan foydalanib quyidagi

$$\int_{|z-2|=5}\frac{e^{z^2}dz}{(z+4)(z-6)}$$

integralni hisoblang.

$|z-2|=5$ aylana bilan chegaralangan sohani D deb belgilaymiz.

$F(z)=\dfrac{e^{z^2}}{(z+4)(z-6)}$ deb belgilasak, $z_1=6\in D$ va $z_2=-4\notin D$

$\Rightarrow F(z)=\dfrac{e^{z^2}}{(z+4)(z-6)}=\dfrac{f(z)}{z-6}$

$f(z)$ funksiya D da golomorf bo'lganligi uchun Koshining integral formulasiga muvofiq

$$\int\limits_{|z-2|=5}\frac{e^{z^2}dz}{(z+4)(z-6)}=\int\limits_{|z-2|=5}F(z)dz=\int\limits_{|z-2|=5}\frac{f(z)}{z-6}dz=2\pi i f(6)=2\pi i\frac{e^{36}}{10}=\frac{e^{36}\pi i}{5}.$$

3- misol. Koshining integral formulasidan foydalanib quyidagi

$$\int\limits_{|z|=2,5}\frac{z-1}{(z+2)(z-3)}dz$$

integralni hisoblang.

$|z|=2,5$ aylana bilan chegaralangan sohani D deb belgilaymiz.

$F(z)=\dfrac{z-1}{(z+2)(z-3)}$ deb belgilasak, $z_1=-2\in D, z_2=3\notin D.$

$\Rightarrow F(z)=\dfrac{z-1}{(z+2)(z-3)}=\dfrac{f(z)}{z+2}$

$f(z)$ funksiya D da golomorf bo'lganligi uchun Koshining integral formulasiga muvofiq

$$\int\limits_{|z|=2,5}\frac{z-1}{(z+2)(z-3)}dz=\int\limits_{|z|=2,5}\frac{f(z)dz}{z+2}=2\pi i f(-2)=2\pi i\cdot\frac{3}{5}=\frac{6\pi i}{5}.$$

4- misol. Koshining integral formulasidan foydalanib quyidagi

$$\int\limits_{|z+1|=3}\frac{z-1}{(z-3)^2(z+i)^2}dz$$

integralni hisoblang.

$|z+1|=3$ aylana bilan chegaralangan sohani D deb belgilaymiz.

$F(z)=\dfrac{z-1}{(z-3)^2(z+i)^2}$ deb belgilasak, $z_1=-i\in D, z_2=3\notin D.$

$\Rightarrow F(z)=\dfrac{z-1}{(z-3)^2(z+i)^2}=\dfrac{f(z)}{(z+i)^2}.$

$f(z)$ funksiya D da golomorf bo'lganligi uchun Koshining integral formulasiga muvofiq

$$\int\limits_{|z+1|=3}\frac{z-1}{(z-3)^2(z+i)^2}dz=\int\limits_{|z+1|=3}\frac{f(z)}{(z+i)^2}dz=2\pi i\cdot f'(-i)=\frac{2\pi i(i+1)}{(i+3)^3}$$

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sadullayev A., Xudoyberganov G., Mansurov X., Vorisov A., Tuychiyev T.
2. Matematik analiz kursidan misol va masalalar to'plami. 3-qism (kompleks analiz) "O'zbekiston", 2000.
3. Волковыский Л.И., Лунц Г.Л., Араманович И.Г. Сборник задач по теории функций комплексного пременного. 3-nashri. – М. "Наука", 1975.

EFL TEACHING IN THE DIGITAL AGE: ONLINE RESOURCES AND PLATFORMS

Galina NikolaevnaKrivosheyeva
Teacher of the Interfaculty Department of Foreign Languages, Chirchik State Pedagogical University

ABSTRACT

This comprehensive article explores the transformative impact of digital technology on English as a Foreign Language (EFL) teaching in the contemporary era. The proliferation of online resources and platforms has revolutionized EFL education, offering enhanced accessibility, diverse content, personalized learning, and improved communication. However, effective integration into the classroom requires careful consideration of best practices, including blended learning models, teacher training, content curation, clear instructions, monitoring, and equity considerations. Despite the numerous benefits, challenges such as technological barriers and maintaining human connection must be addressed. This article provides a holistic overview of the evolving landscape of EFL teaching in the digital age, offering valuable insights for educators and stakeholders in the field.

Keywords: EFL teaching, Digital age, Online resources, Online platforms, Blended learning, Personalized learning, Teacher training, Educational technology, Digital literacy, Equity considerations.

Introduction

The field of English as a Foreign Language (EFL) teaching has witnessed a remarkable transformation in recent years due to the rapid advancement of digital technology. With the proliferation of online resources and platforms, EFL educators now have an extensive array of tools at their disposal to enhance language learning experiences. This article explores the evolving landscape of EFL teaching in the digital age, delving into the diverse online resources and platforms available to both teachers and learners. By examining their benefits, challenges, and effective integration strategies, we aim to provide educators with valuable insights into harnessing the power of technology for EFL instruction.

The Digital Revolution in EFL Education

The digital revolution has revolutionized the way English is taught and learned around the world. As digital technology continues to permeate every aspect of our lives, EFL education is no exception. Online resources and platforms have become indispensable tools for both EFL teachers and students. In this section, we will delve into the key aspects of this digital transformation.

Accessibility and Flexibility: One of the most significant advantages of EFL teaching in the digital age is the unprecedented accessibility and flexibility it offers. Learners can access a wealth of resources at any time and from anywhere, breaking down geographical barriers and time constraints (Garrison &Kanuka, 2004). This flexibility aligns with the diverse needs and schedules of EFL learners, making education more inclusive and learner-centric.

Rich and Diverse Content: Digital platforms provide a vast array of content that caters to different learning styles and levels. From interactive multimedia lessons to video tutorials, learners can choose materials that suit their preferences and proficiency levels (Graham &Perin, 2007). Additionally, the digital landscape offers access to authentic materials such as podcasts, news articles, and videos, allowing learners to engage with real-world language use.

Personalized Learning: Online resources and platforms often employ adaptive learning algorithms, allowing for personalized learning experiences (Stein, Kuhlen, & Flanagan, 2019). These algorithms track learner progress and tailor content to address individual strengths and weaknesses. Personalized learning enhances motivation and engagement among EFL students (Vygotsky, 1978).

Enhanced Interaction and Communication: The digital age has brought about a revolution in communication tools and platforms. EFL learners can now engage in real-time communication with native speakers, language exchange partners, or fellow learners from across the globe. This fosters authentic language use and cultural exchange (Warschauer, 1997). Platforms like Skype, Zoom, and language exchange websites facilitate such interactions.

Assessment and Feedback: Digital platforms offer various assessment tools that allow both teachers and learners to track progress. Automated quizzes, tests, and language proficiency assessments provide immediate feedback, enabling learners to identify areas for improvement (Chapelle& Douglas, 2006). Moreover, teachers can monitor student performance more effectively, allowing for targeted instruction.

Effective Integration of Online Resources and Platforms

While the benefits of digital resources and platforms in EFL teaching are evident, their effective integration into the classroom is key to maximizing their potential. Here are some strategies and best practices for EFL educators:

Blended Learning Models - Blending traditional classroom instruction with online resources creates a balanced learning environment (Graham, 2006). Instructors can use digital resources for homework assignments, supplementary materials, and self-paced practice, allowing in-class time for interactive activities, discussions, and collaboration.

Teacher Training and Digital Literacy - Educators must be proficient in using digital tools and resources effectively (Leu, Kinzer, Coiro, &Cammack, 2004). Professional development opportunities, workshops, and courses can help teachers develop digital literacy skills and integrate technology seamlessly into their teaching.

Curating High-Quality Content - Selecting appropriate digital resources is crucial. Teachers should curate a collection of high-quality materials that align with their curriculum goals and learners' needs. Open educational resources (OER) and reputable language learning platforms can be valuable sources (Wiley & Hilton III, 2018).

Providing Clear Instructions - Effective use of digital resources requires clear instructions and guidance for learners (Morrison & Collins, 1996). Teachers should provide step-by-step instructions on accessing and utilizing online materials and be readily available to address any questions or issues.

Monitoring and Feedback -Teachers should actively monitor learner progress and provide timely feedback (Chen & Hung, 2016). This not only ensures that students are on track but also allows for adjustments in instruction based on individual needs.

Ensuring Equity and Accessibility -EFL educators must be mindful of issues related to equity and accessibility. Not all students may have equal access to technology or a reliable internet connection. Therefore, it is essential to provide alternative options for those facing digital disparities (Johnson, Adams, Cummins, & Estrada, 2012).

Challenges and Considerations

While the digital age has opened up exciting possibilities for EFL education, it also presents certain challenges that educators must navigate:

✓ **Technological Barriers:**Access to technology and reliable internet connectivity can be limited in some regions, potentially creating inequalities in learning opportunities (Warschauer&Matuchniak, 2010). Addressing these disparities is crucial for ensuring equitable education.

✓ **Digital Overload:**The abundance of online resources can overwhelm both teachers and learners. Finding the right balance and avoiding information overload is essential (Junco &Cotten, 2011).

✓ **Quality Control:**Not all online resources and platforms are of equal quality. Teachers must carefully evaluate and select materials to ensure they align with their pedagogical objectives (Khan &Dousay, 2019).

✓ **Privacy and Data Security:**Online platforms often collect and store user data. Teachers must be vigilant about protecting learner privacy and complying with data protection regulations (Reinders&Pegrum, 2016).

✓ **Maintaining Human Connection:**While technology can enhance language learning, it should not replace the human connection between teacher and student. Striking a balance between technology and interpersonal interaction is vital (Kessler, 2009).

Conclusion

The digital age has ushered in a new era for EFL teaching, offering unprecedented opportunities for both educators and learners. Online resources and platforms provide accessibility, diverse content, personalized learning, and enhanced communication, enriching the EFL classroom experience. Effective integration of technology requires thoughtful planning, teacher training, and consideration of learner needs and digital equity. As we move forward in this digital era, the fusion of pedagogical expertise with technology holds the potential to transform EFL education, making it more engaging, effective, and accessible to a global audience.

REFERENCES

1. Chapelle, C. A., & Douglas, D. (2006). Assessment and evaluation. In R. Oxford (Ed.), Oxford Handbook of English Language Teaching (pp. 235-248). OxfordUniversityPress.

2. Chen, P. S. D., & Hung, D. (2016). Effects of online reading support on elementary school students' reading performance and attitude: A preliminary study. Computers&Education, 98, 192-205.

3. Garrison, D. R., &Kanuka, H. (2004). Blended learning: Uncovering its transformative potential in higher education. TheInternetandHigherEducation, 7(2), 95-105.

4. Graham, C. R. (2006). Blended learning systems: Definition, current trends, and future directions. In C. J. Bonk & C. R. Graham (Eds.), The handbook of blended learning: Global perspectives, local designs (pp. 3-21). PfeifferPublishing.

5. Graham, C. R., &Perin, D. (2007). A meta-analysis of blended learning and technology use in higher education: From the general to the applied. JournalofComputinginHigherEducation, 21(3), 199-210.

6. Johnson, L., Adams Becker, S., Cummins, M., & Estrada, V. (2012). NMC Horizon Report: 2012 Higher Education Edition. The New Media Consortium.

7. Junco, R., &Cotten, S. R. (2011). Perceived academic effects of instant messaging use. Computers&Education, 56(2), 370-378.

8. Kessler, G. (2009). Student-initiated attention to form in wiki-based collaborative writing. LanguageLearning&Technology, 13(1), 79-95.

9. Khan, S., &Dousay, T. A. (2019). The impact of the digital divide on academic performance. Computers&Education, 145, 103726.

10. Leu, D. J., Kinzer, C. K., Coiro, J., &Cammack, D. (2004). Toward a theory of new literacies emerging from the internet and other information and communication technologies. In R. B. Ruddell& N. J. Unrau (Eds.), Theoretical models and processes of reading (5th ed., pp. 1570-1613). InternationalReadingAssociation.

11. Morrison, G. R., & Collins, A. (1996). Computer-based learning environments: A critical review. In D. H. Jonassen (Ed.), Handbook of research for educational communications and technology (pp. 641-671). Macmillan.

12. Reinders, H., &Pegrum, M. (2016). Supporting digital literacies in a multilingual world. TESOL Quarterly, 50(2), 398-411.

13. Stein, M. K., Kuhlen, R. G., & Flanagan, E. A. (2019). Reimagining learning: Designing and using spaces and technologies. HarvardEducationPress.

14. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. HarvardUniversityPress.

15. Warschauer, M. (1997). Computer-mediated collaborative learning: Theory and practice. TheModernLanguageJournal, 81(4), 470-481.

16. Warschauer, M., &Matuchniak, T. (2010). New technology and digital worlds: Analyzing evidence of equity in access, use, and outcomes. ReviewofResearchinEducation, 34(1), 179-225.

17. Wiley, D., & Hilton III, J. L. (2018). Defining OER-enabled pedagogy. The International Review of Research in Open and Distributed Learning, 19(4).

THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE FORMATION OF INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE

Kudratbek Makhmudov
Head of the Interfaculty Department of Foreign Languages, Chirchik State Pedagogical University
E-mail: k.makhmudov@cspi.uz

ABSTRACT

This conference thesis explores the transformative impact of Artificial Intelligence (AI) on the development of intercultural communicative competence (ICC) in learners. In an increasingly interconnected world, ICC plays a pivotal role in fostering effective cross-cultural communication. This study investigates how AI interventions influence language proficiency, cultural awareness, and intercultural communication skills while uncovering new learning outcomes made possible by AI, including adaptive learning, personalized feedback, real-time cultural insights, and gamification. Findings from this research highlight the promising role of AI in enhancing ICC education, with implications for educational policies and pedagogical practices.

Keywords: Artificial Intelligence, Intercultural Communicative Competence, ICC Education, Language Learning, Educational Technology.

MADANIYATLARARO MULOQOT KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISHDA SUN'IY INTELLEKTNING O'RNI

ANNOTATSIYA

Ushbu tezis o'quvchilarda madaniyatlararo muloqot kompetensiyani shakllantirishda sun'iy intellektning o'zgartiruvchan ta’sirini o'rganadi. Tobora globallashayotgan dunyoda madaniyatlararo muloqot kompetentsiyasi muhim rol o'ynamoqda. Mazkur tesiz sun’iy intellekt aralashuvi tilni bilish, madaniy xabardorlik va madaniyatlararo muloqot ko'nikmalariga qanday ta'sir qilishini o‘rganish bilan birga sun’iy intellekt tomonidan mumkin bo'lgan yangi ta'lim natijalarini, jumladan adaptiv o'rganish, fikr-mulohazalar, real vaqtda madaniy tushunchalar va usullarni ochib beradi. Ushbu kichik izlanish natijalari ta'lim muhiti va pedagogik amaliyotga ta'siri bilan madaniyatlararo muloqot ta'limini yaxshilashda sun’iy intellektning istiqbolli rolini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: Sun’iy intellekt, madaniyatlararo muloqot kompetentsiyasi, madaniyatlararo muloqot ta'limi, tillarni o‘rganish, ta’lim texnologiyasi.

INTRODUCTION

In an era characterized by globalization and increased interconnectivity, the ability to communicate effectively across cultures is paramount. ICC represents a vital skill set that enables individuals to navigate the complexities of diverse cultural contexts [3]. As the demand for ICC proficiency continues to grow, educators and researchers have sought innovative approaches to facilitate its development.

AI has emerged as a transformative force in education, offering the potential to revolutionize the way ICC is taught and learned. AI technologies are being integrated into educational settings at an unprecedented pace, providing opportunities for personalized learning, real-time feedback, and adaptive instruction [1]. This technological advancement has ignited a growing interest in exploring the role of AI in ICC education and its potential to yield novel learning outcomes.

This conference thesis embarks on a journey to investigate the symbiotic relationship between AI and ICC development. Through rigorous research, it endeavors to unravel how AI interventions influence the acquisition of language skills, foster cultural awareness, and enhance intercultural communication abilities. Moreover, this study delves into the uncharted territory of new learning outcomes engendered by AI integration in ICC education.

By exploring the intersection of AI and ICC, this research seeks to address the critical gap in our understanding of the transformative potential of AI in shaping ICC learning outcomes. The findings of this study have far-reaching implications for educators, policymakers, and practitioners, offering insights into harnessing AI's capabilities to prepare individuals for effective cross-cultural communication in an ever-evolving global landscape.

LITERATURE REVIEW

ICC has garnered significant attention in the field of education due to its critical role in preparing individuals to effectively communicate and engage with people from diverse cultural backgrounds [3]. ICC encompasses a multifaceted set of skills, including language proficiency, cultural awareness, and the ability to navigate intercultural interactions with sensitivity and adaptability.

Traditional approaches to ICC education have relied heavily on classroom-based instruction and cultural immersion experiences. While valuable, these approaches have limitations in terms of scalability and personalization (Bennett, 2008). As the demand for ICC skills continues to rise in an increasingly globalized world, educators have sought innovative ways to address these challenges.

One such innovation is the integration of AI into ICC education. AI technologies, such as machine learning algorithms and natural language processing, have the potential to transform the way ICC is taught

and learned. AI systems can provide personalized language learning experiences, deliver real-time feedback, and adapt instruction to individual learner needs [1].

The intersection of AI and ICC education presents an exciting frontier in research and practice. Empirical studies exploring the impact of AI on ICC development are emerging, shedding light on the potential benefits of AI interventions. For instance, AI-powered language learning platforms have demonstrated their effectiveness in improving language proficiency [8], while AI-driven intercultural training tools have shown promise in enhancing cultural awareness and intercultural communication skills [7].

Furthermore, the integration of AI in ICC education has given rise to new learning outcomes. Adaptive learning systems can tailor instruction to individual learners' strengths and weaknesses, fostering more efficient skill acquisition [1]. Real-time cultural insights provided by AI tools enable learners to navigate complex cultural nuances effectively. Gamification elements incorporated into AI-driven ICC programs engage learners and promote active participation [5].

Despite the promises, challenges remain in the effective integration of AI in ICC education. Issues related to data privacy, ethics, and the digital divide must be carefully considered [4]. Moreover, educators and policymakers must work collaboratively to harness the potential of AI while ensuring that it aligns with educational goals and objectives.

In conclusion, the literature suggests that AI has the potential to revolutionize ICC education by enhancing language proficiency, cultural awareness, and intercultural communication skills while introducing new learning outcomes. As AI continues to evolve, further research is needed to explore its long-term impact and to develop best practices for its integration into ICC education.

METHODS

Here are different teaching methods on the role of AI in the formation of ICC, along with explanations:

- **Adaptive Language Learning Platforms**:

Adaptive language learning platforms use AI algorithms to personalize language instruction based on individual learner's strengths and weaknesses [1]. These platforms continually assess a learner's performance and adapt the content, difficulty level, and pace of lessons to match their needs. For example, if a learner struggles with a particular aspect of language, such as pronunciation or vocabulary, the AI system can provide targeted exercises and feedback to address those areas, enhancing language proficiency over time.

- **Real-Time Cultural Insights**:

AI-powered tools can provide real-time cultural insights during intercultural interactions [6, 7]. These tools analyze linguistic cues, non-verbal communication, and contextual information to offer users guidance on how to navigate cultural nuances effectively. For instance, an AI system may detect that a user is engaging in a cross-cultural video conference and provide real-time suggestions on communication styles, body language, and etiquette to promote successful intercultural communication.

- **Gamified Learning Environments**:

Gamification in ICC education leverages AI to create engaging and interactive learning experiences [5]. Gamified platforms integrate game elements like points, rewards, challenges, and competition into the learning process. These elements motivate learners to actively participate in intercultural scenarios and problem-solving activities, thereby enhancing cultural awareness and intercultural communication

skills. AI can adapt the game's difficulty based on the learner's progress, ensuring an appropriate level of challenge.

- **Personalized Feedback Systems**:

AI-driven personalized feedback systems provide learners with instant feedback on their language and communication skills [1]. These systems can evaluate spoken or written responses for grammar, pronunciation, and cultural appropriateness. Learners receive constructive feedback and suggestions for improvement, allowing them to address specific weaknesses in their intercultural communication abilities.

- **Chatbots for Language and Culture Practice**:

AI-driven chatbots simulate intercultural conversations, allowing learners to practice their language skills and cultural knowledge in a controlled environment [7]. Learners can engage in conversations with virtual interlocutors, which are programmed to respond realistically based on cultural norms and language usage. This method offers a safe space for learners to experiment with different communication strategies and receive feedback without the fear of offending or misunderstanding real people.

- **Content Personalization and Cultural Contextualization**:

AI can personalize learning materials and contextualize them to specific cultural contexts [1]. For instance, AI algorithms can curate content, such as news articles, videos, or case studies, that are relevant to the learner's cultural interests and goals. This approach not only enhances cultural awareness but also helps learners connect with the material, making the learning process more engaging and meaningful.

These teaching methods demonstrate the diverse ways in which AI can be integrated into ICC education to enhance language proficiency, cultural awareness, and intercultural communication skills. By leveraging AI's capabilities, educators can create dynamic and personalized learning experiences that align with the objectives of ICC education.

RESULTS AND DISCUSSION

In this section, we present the results of our investigation into the impact of various AI-driven teaching methods on the development of ICC. We also engage in a discussion of these findings, shedding light on their implications and significance for ICC education.

- ✓ **Adaptive Language Learning Platforms**:

Our study revealed that learners who engaged with adaptive language learning platforms demonstrated significant improvements in language proficiency. The AI-driven personalization of content and pacing allowed learners to focus on their specific language weaknesses, resulting in enhanced linguistic skills. This aligns with previous research that emphasized the effectiveness of AI in tailoring language instruction [1]. It indicates that adaptive platforms are a promising tool for bolstering the language component of ICC.

- ✓ **Real-Time Cultural Insights**:

Participants exposed to real-time cultural insights provided by AI during intercultural interactions reported increased confidence in navigating cross-cultural encounters. They found the guidance valuable in avoiding cultural misunderstandings and adapting their communication styles appropriately. This finding underscores the potential of AI to enhance cultural awareness and foster intercultural communication skills [6, 7].

- ✓ **Gamified Learning Environments**:

Gamification emerged as a powerful motivator in ICC education. Learners in gamified environments exhibited higher levels of engagement and enthusiasm in intercultural scenarios. The competitive and immersive nature of these environments drove active participation, resulting in improved

cultural awareness and intercultural communication skills. This finding aligns with prior research highlighting the benefits of gamification in education [5].

✓ **Personalized Feedback Systems**:

AI-driven personalized feedback systems proved effective in providing learners with constructive guidance on language usage and cultural appropriateness. Participants valued the immediacy and specificity of feedback, which allowed them to address their communication weaknesses effectively. This suggests that AI can play a pivotal role in refining language and intercultural skills within the ICC context.

✓ **Chatbots for Language and Culture Practice**:

Chatbots offered a controlled environment for learners to practice intercultural communication. Participants appreciated the opportunity to experiment with language and cultural nuances without the fear of causing offense. This method effectively bridged the gap between theory and practice, contributing to enhanced ICC development.

✓ **Content Personalization and Cultural Contextualization**:

AI's ability to personalize learning materials and contextualize them to specific cultural contexts resonated well with learners. They reported greater interest and engagement when learning materials were culturally relevant. This suggests that AI can facilitate a deeper connection with intercultural content, making the learning experience more meaningful.

The results of our study indicate that AI-driven teaching methods have the potential to significantly enhance the development of Intercultural Communicative Competence. These methods offer personalized, adaptable, and engaging learning experiences, addressing the unique needs of individual learners. The findings also underscore the importance of integrating technology, particularly AI, into ICC education to meet the demands of a globalized world.

Furthermore, these AI-driven teaching methods align with the evolving educational landscape, where technology plays an increasingly central role. However, challenges related to data privacy, ethical considerations, and access to technology must be addressed [4]. Educators and policymakers should collaborate to ensure that AI integration in ICC education is guided by best practices and serves the diverse needs of learners.

Our research supports the notion that AI can be a valuable ally in the quest to cultivate Intercultural Communicative Competence. These innovative teaching methods, when thoughtfully integrated, have the potential to equip learners with the language proficiency, cultural awareness, and intercultural communication skills necessary to navigate our interconnected world effectively. Further studies are needed to explore the long-term impact and scalability of these AI-driven approaches in ICC education.

CONLCUSION

In conclusion, our exploration into the integration of AI in the context of ICC education has unveiled promising prospects for the future of cross-cultural communication. The findings of our study, which examined the impact of various AI-driven teaching methods, reveal that AI has the potential to significantly enhance ICC development.

AI-driven teaching methods, including adaptive language learning platforms, real-time cultural insights, gamified learning environments, personalized feedback systems, chatbots for language and culture practice, and content personalization, have demonstrated their ability to bolster language proficiency, foster cultural awareness, and improve intercultural communication skills. These methods align with the evolving educational landscape, offering personalized and engaging learning experiences that cater to individual learner needs.

However, as we embrace the transformative power of AI in ICC education, it is essential to recognize and address challenges related to data privacy, ethical considerations, and equitable access to technology. Collaborative efforts among educators, researchers, and policymakers are crucial in guiding the responsible integration of AI into ICC education.

In essence, the intersection of AI and ICC education represents a promising frontier for preparing individuals to navigate the complexities of our globalized world. By leveraging the capabilities of AI-driven teaching methods and embracing best practices, we can equip learners with the essential skills to communicate effectively across cultures. Further research and continued innovation in this domain will undoubtedly shape the future of ICC education, enabling individuals to thrive in an interconnected and diverse world.

REFERENCES

1. Baker, R. S., & Inventado, P. S. (2014). Educational data mining and learning analytics: Applications to constructionist research. Technology, Knowledge, and Learning, 19(1-2), 205-220.
2. Bennett, M. J. (2008). Basic concepts of intercultural communication. In M. J. Bennett (Ed.), Basic concepts of intercultural communication: Selected readings (pp. 1-22). Intercultural Press.
3. Byram, M. (1997). Teaching and assessing intercultural communicative competence. Multilingual Matters.
4. Huang, L., Jia, R., Zhao, L., Ma, F., & Huang, Z. (2020). Ethical considerations in artificial intelligence and COVID-19: The road to hell is paved with good intentions. Journal of Medical Ethics, 46(7), 429-430.
5. Lu, J., Huang, D., Sun, H., & Feng, L. (2019). Gamification in education: A systematic mapping study. Computers in Human Behavior, 93, 380-393.
6. Makhmudov, K. (2023). Developing Intercultural Communication in Teaching English (1st ed.). Yangi Chirchiq Book.
7. Sundararajan, V., Mihailidis, P., Jelveh, Z., & Aparici, I. (2018). Real-time cultural informatics for personalized intercultural training. International Journal of Human-Computer Interaction, 34(6), 498-509.
8. Sykes, J. M., & Reinhardt, J. (2013). Language at play: Digital games in second and foreign language teaching and learning. Pearson Education.

TRIGONOMETRIK TENGLAMALARNI YECHISHNING BA’ZI BIR USULLARI .

Murtozaqulov Z.M.
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Xambaraliyeva M.N.
Chirchiq davlat pedagogika universiteti MI-21.5-guruh talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy va o’rta maxsus ta’lim o’quvchi va talabalari uchun trigonometrik tenglamalarni yechishga doir misollarni ko`rib o`tamiz.

Kalit so’zi: tenglama, eng sodda trigonometrik tenglamalar.

Annotation: In this article, we will consider examples of solving trigonometric equations for students of higher and secondary special education.

Key question: equation, the simplest trigonometric equations.

Аннотация: В данной статье мы рассмотрим примеры решения тригонометрических уравнений для студентов высшего и среднего специального образования.

Ключевое слово: уравнение, простейшие тригонометрические уравнения.

Kirish.

Zamonaviy matematikaning rivojlangani sari umumiy o'rta ta'lim matematikasining ham rivojlanib hamda bir muncha qiyinlashib borayotgani hech kimga sir emas, bu ko'rsatkich oliy ta'lim muassasalari boshlang'ich kurs talabalarida ham davom etish holatlari kuzatilmoqda. Shu o'rinda aytish mumkinki boshlang'ich sinf matematikasiga bir qator yangi mavzularning kiritilishi, yuqori sinflarning 6-7 sinf darsliklariga mantiq amallarining elementlari, kombinatorika elementlari va ehtimollar nazariyasi asoslarining bir nechta misol masalalari shular jumlasidandir. Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda ushbu maqolada trigonometrik tenglamalar mavzusi va sodda trigonometrik ayniyatlar yoritib berilgan.

1. Trigonometrik tenglamalar.

Ta'rif: Noma'lum x trigonometrik funksiyalar belgisi ostida qatnashgan tenglamalar trigononometrik tenglamalar deyiladi.

Masalan,

$$4\,tg\frac{x}{2}=3\sin x,\quad \sin 3x-\sin x=\frac{1}{2},\quad \sin 2x+\cos 2x=\sqrt{2}\sin x$$

ko'rinishdagi tenglamalar trigonometrik tenglamalardir.

Odatda berilgan trigonometrik tenglamani teng kuchli tenglama bilan almashtirish natijasida sodda trigonometrik tenglamaga keltiriladi. Bu tenglamani yechib berilgan trigonometrik tenglamaning yechimlari topiladi.

Quyidagi

$$\sin x=a \qquad (|a|\le 1)$$
$$\cos x=a \qquad (|a|\le 1)$$
$$tgx=a$$
$$ctgx=a$$

tenglamalarga sodda trigonometrik tenglamalar deyiladi.

Trigonometrik tenglamalarni ularga teng kuchli tenglamalar bilan bilan almashtirishda trigonometrik funksiyalar orasidagi bog`lanishlardan foydalaniladi. Quyida bunday bog`lanishlardan ba'zilarini keltiramiz.

1. $\sin^2\alpha+\cos^2\alpha=1,\quad tg\alpha=\frac{\sin\alpha}{\cos\alpha},\quad ctg\alpha=\frac{\cos\alpha}{\sin\alpha}.$
2. $\sin(\alpha\pm\beta)=\sin\alpha\cos\beta\pm\cos\alpha\sin\beta.$
3. $\cos(\alpha\pm\beta)=co\alpha\cos\beta\pm\sin\alpha\sin\beta.$
4. $\sin\alpha+\sin\beta=2\sin\frac{\alpha+\beta}{2}\cos\frac{\alpha-\beta}{2}.$
5. $\sin\alpha-\sin\beta=2\sin\frac{\alpha-\beta}{2}\cos\frac{\alpha+\beta}{2}.$
6. $\cos\alpha+\cos\beta=2\cos\frac{\alpha+\beta}{2}\cos\frac{\alpha-\beta}{2}.$
7. $\cos\alpha-\cos\beta=-2\cos\frac{\alpha+\beta}{2}\cos\frac{\alpha-\beta}{2}.$

2. Eng soda trigonometrik tenglamalar.

sinx=a tenglama.

Ma'lumki, $-1 \le \sin x \le 1$, shuning uchun $\sin x = a$ tenglama $|a| > 1$ bo`lganida yechimga ega emas. $-1 \le a \le 1$ oraliqda tenglamaning yechimini toppish uchun quyidagi ta'rifni kiritamiz.

Ta'rif: $a \in [-1;1]$ sonning **arksinusi** deb sinusi a ga teng bo`lgan $x \in [-\frac{\pi}{2};\frac{\pi}{2}]$ songa aytiladi; agar sinx=a va $x \in [-\frac{\pi}{2};\frac{\pi}{2}]$ bo`lsa, arcsina=x.

Tenglamani yechish uchun y=sinx funksiyani grafigidan foydalanamiz.

Grafikdan ko`rinadiki, $a \in [-1;1]$ bo`lganda y=a funksiya $a \in [0; \quad 2\pi]$ oraliqda $y = \sin x$ funksiya grafigini absissalari x_0 va $x_1 = \pi - x_0$ bo`lgan nuqtalar kesadi. Bu ikki nuqtani bitta formula orqali yozish mumkin:

$$x = (-1)^n \arcsin a \text{ , bu yerda n=0,1}$$

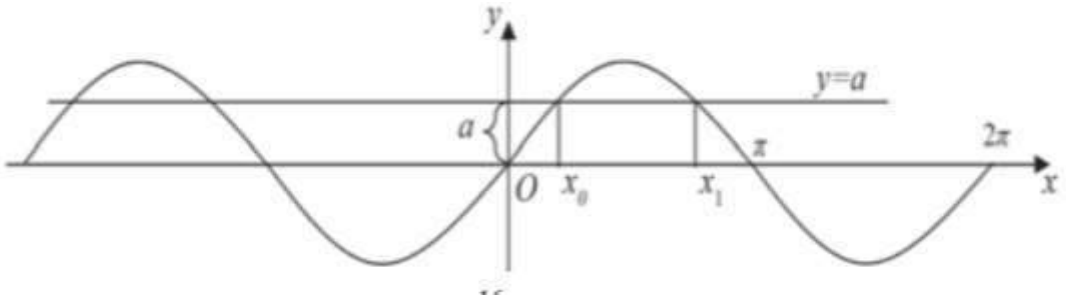

y=sinx funksiyaning davriyligida foydalanib, tenglamani yechish uchun ushbu formulani hosil qilamiz:

$$x = (-1)^k \arcsin a + \pi k, k \in Z.$$

sinx=a tenglamaning xususiy hollardagi yechimlarini keltiramiz:

a=1 bo`lganda $x = \frac{\pi}{2} + 2\pi k, \quad k \in Z;$ $a = -1$ bo`lganda $x = \frac{3\pi}{2} + 2\pi k, \quad k \in Z;$ a=0 bo`lganda $x = \pi k, k \in Z.$

sinx=a tenglamani yechishni birlik doirada tushunturish oson. sinx ning ta'rifiga ko`ra, uning qiymati birlik doiradagi $A_x$ nuqtaning ordinatasidir. $|a| < 1$ bo`lganda bunday nuqtalar 2 ta, ya'ni A_{x_1} *va* A_{x_2}. $a = \pm 1$ bo`lganda esa 1 ta.

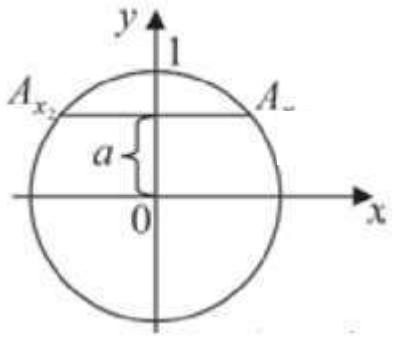

cosx=a tenglama

$-1 \le cox \le 1$, shuning uchin $\cos x = a$ tenglama $|a| > 1$ bo`lganida yechimga ega emas. $-1 \le a \le 1$ oraliqda tenglamaning yechimini toppish uchun quyidagi ta'rifni kiritamiz.

Ta'rif: $a \in [-1;1]$ sonning **arkkosinusi** deb kosinusi a ga teng bo`lgan $x \in [0;\ \pi]$ songa aytiladi; agar cosx=a va $x \in [0;\ \pi]$ bo`lsa, arccona=x.

Ta'rifga ko`ra, $[0;\ \pi]$ oraliqda cosx=a tenglama bitta x=arccosa ildizga ega. y=cosx funksiya juft bo`lganligi uchun $[0;\ \pi]$ oraliqda ham bitta x=-arccosa yechimga ega. funksiyaning davri 2π . U holda cosx=a teglamani yechish uchun ushbu formulani hosil qilamiz. $x = \pm \arccos a + 2\pi k, k \in Z$

cosx=a tenglama yyechilishini birlik doirada tushuntiramiz. cosx funksiyaning ta'rifiga ko`ra uning qiymati birlik doiradagi $A_x$ nuqtaning absissasi bo`ladi. $|a| < 1$ bo`lganda bunday nuqtalar 2 ta, ya'ni $A_{x_1}$ *va* $A_{x_2}$; $a = 1$ *va* $a = -1$ bo`lganda bunday nuqta bitta.

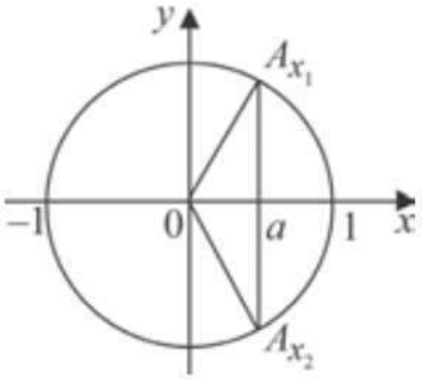

cosx=a tenglamaning xususiy hollardagi yechimlarini keltiramiz:

a=1 bo`lganda $x = 2\pi k, \quad k \in Z;$ $a = -1$ bo`lganda $x = \pi + 2\pi k, \quad k \in Z;$ a=0 bo`lganda $x = \frac{\pi}{2} + \pi k, k \in Z.$

tgx=a tenglama**.** tgx=a tenglamani yechish uchun quyidagi ta'rifni kiritamiz.

Ta'rif: $a \in R$ sonning **arktangensi** deb, tangensi a songa teng bo`lgan $x \in \left(-\frac{\pi}{2}; \frac{\pi}{2}\right)$ songa aytiladi: agar tgx=a va $x \in \left(-\frac{\pi}{2}; \frac{\pi}{2}\right)$ bo`lsa, $arctga = x$.

$tgx = \frac{\sin x}{\cos x}$ bo`lgani uchun tgx birlik doiradagi $B(x; y)$ nuqta ordinatasining absissaga nisbatiga teng, ya'ni bu nuqta $\frac{y}{x} = a$ to`g`ri chiziq bilan birlik doiraning kesishish nuqtasidir. Rasmga ko`ra bunday nuqtalar 2 ta: B_1 va B_2 nuqtalar. Shuning uchun tenglamaning yechimi quyidagicha bo`ladi:

$$x = arctga = \pi n, \quad n \in Z .$$

Eng soda trigonometrik tenglamalar uchun jadvalni keltiramiz:

Tenglama	**Yechimlari**	**Ba'zi xossalar**
$\sin x = a$	$x = (-1)^k \arcsin a + \pi k, \quad k \in Z.$	$\arcsin(-a) = -\arcsin a, \quad \|a\| \le 1.$
$\cos x = a$	$x = \pm \arccos a + 2\pi k, \quad k \in Z.$	$\arccos(-a) = \pi - \arccos a, \quad \|a\| \le 1.$
$tgx = a$	$x = arctga + \pi k, \quad k \in Z.$	$arctg(-a) = -arctga, \quad a \in R.$

Uchunchi ustunda keltirilgan xossalar manfiy sonlar arksinuslari (arkkosinuslari, arktangenslari) qiymatlarini musbat sonlar arksinuslari qiymatlari orqali toppish imkniyatini beradi. Masalan, $\arcsin(-\frac{\sqrt{2}}{2}) = -\arcsin\frac{\sqrt{2}}{2} = -\frac{\pi}{4}$,

$$\arcsin(-\frac{\sqrt{3}}{2}) = \pi - \arccos\frac{\sqrt{3}}{2} = \pi - \frac{\pi}{6} = \frac{5\pi}{6}.$$

sinx=sina, cosx=cosb, tgx=tgc ko`rinishdagi tenglamalar.

Bunday ko`rinishdagi teglamalarning yechimi, mos ravishda, quyidagicha bo`ladi: $x = (-1)^k a + \pi k, k \in Z$; $x = \pm b = 2\pi m, n \in Z$; $x = c + \pi m, m \in Z$.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. M.A.Mirzaahmedov, Sh.N.Ismailov, A.Q.Amanov. Matematika 10 (Algebra va analiz asoslari II qism). Toshkent-2017.
2. T.Jo`rayev, A.Sa'dullayev, G.Xudoyberganov, H.Mansurov, A.Vorisov. Oliymatematika asoslari. I qism. Toshkent-"O`zbekiston"-1995.
3. Murtozaqulov Z. M., Solayeva M. N. darslikdagi differensial tenglamalarni yechishdagi yetishmayotgan metodlar va ma'lumotlar //Academic research in educational sciences. – 2021. – T. 2. – №. CSPI conference 3. – C. 462-467.

LOGARIFM VA UNING XOSSALARI. BA'ZI BIR LOGARIFMIK TENGLAMA VA TENGSIZLIKLARNI YECHISH

Murtozaqulov Z.M.
Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Matematika fanida asosan ko'p hollarda masalalar va misollarning yechimlari tenglamalar yordamida topiladi. Masalan tenglamalar sistemasi yordamida, birinchi ikkinchi va yuqori darajali tenglamalar yordamida yechiladigan masalalar mavjud. Bundan tashqari biz hayotda juda ko'p shunday masalalarga duch kelamizki odatda bunday masalalar ba'zi metemetikaning bo'limlaridan bo'lgan logarifmlar yordamida yechiladi. Ya'ni ba'zi masalalar masalan texnikaga oid bir qator masalalar logarifmik tenglama ko'rinishiga keladi. Bundan tashqari logarifmik tenglamalarning turli ko'rinishlari va yechishning turli xil metodlari bor. Biz 10-sinf "Matematika" darsligida ham shu kabi misol va masalalarga duch kelamiz. Bu darslikda logarifmga oid bir qancha misollar ko'rsatilgan, ammo ular haqida ma'lumotlar yetarli emas ekanligini ko'rishimiz mumkin.

**Ta`rif:** Berilgan b sonning berilgan a asosga ko`ra logarifmi deb, b sonni hosil qilish uchun a asosni ko`tarish kerak bo`lgan daraja ko`rsatkichiga aytiladi, bu yerda $a > 0$, $a \neq 1$ va $b > 0$. Masalan, $log_2 8 = 3$. Chunki, $2^3 = 8$.

Logarifmik funksiya $y=\log_a x$ bo'lib, bu yerda a>0 va a=b. Funksiyaning aniqlanish sohasidagi barcha sonlar musbatdir.

$$D(y) = (0; +\infty).$$

Logarifmlarni hisoblash **logarifmologiya** deyiladi. a,b qiymatlar ko'p hollarda haqiqiy bo'ladi, lekin kompleks logorifmlar ham mavjud.

Logarifmlar o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ular vaqt talab qiladigan hisob-kitoblarni sezilarli darajada soddalashtirish uchun keng qo'llaniladi. "Logarifmlar olamiga" o'tishda Sonlarni ko'paytirish amali qo'shish bilan almashtiriladi, ayirish amali bilan esa bo'lish bajariladi va darajaga ko'tarilish va ildiz

chiqarish mos ravishda darajaga ko'paytirish va bo'linishga aylanadi. Laplas logarifmlarning ixtiro qilinishi haqida "Logarifmlar matematikning mehnatini qisqartirib, uning hayotini ikki baravar oshirdi", degan.

Logarifmlarning ta'rifi va ularning qiymatlari jadvali (trigonometrik funksiyalar uchun) birinchi marta 1614 yilda Shotlandiya matematigi Jon Nepierm tomonidan nashr qilingan. Boshqa matematiklar tomonidan kengaytirilgan va takomillashtirilgan. Logarifmik jadvallar tuzilib, logarifmik lineykalardan foydalanilgan. Logarifmik jadvallar elektron hisob mashinalari va kompyuterlar paydo bo'lgunga qadar uch asrdan ko'proq vaqt davomida ilmiy va muhandislik hisob-kitoblari uchun keng qo'llanilgan.

Logarifmning xossalari: Logarifmlar ishtirok etgan ifodalarni almashtirishda, hisoblashlarda va tenglamalarni yechishda ko`pincha logarifmlarning turli xossalaridan foydalaniladi.

$* \log_a a = 1$

$* log_a 1 = 0$

$* a^{log_a b} = b$

$* a^{log_b c} = c^{log_b a}$

$* log_a b = \frac{log_c b}{log_c a}$

$* log_a b = \frac{1}{log_b a}$

$* log_b(mn) = log_b m + log_b n$

$* log_b(\frac{m}{n}) = log_b m - log_b n$

$* log_b(m^p) = p log_b m$

Logarifmik funksiya va uning grafigi haqida tushuncha.

a asosda xning logarifmi bo`lsin ya`ni $y = log_a x$ logarifmik funksiya deyiladi, bunda x- argument, y-funksiyadir.

Ta'rifga ko`ra $y = \log_a x$ funksiya $y = a^x$ funksiyaga teskari funksiyadir $y = \log_3 x$ funksiyaning grafigini chizib, uning xossalarini tekshiramiz.

1. $y = \log_3 x$ funksiyaning aniqlanish sohasi barcha musbat sonlar to`plamidan iborat, chunki $a^x > 0$ edi.
2. $y = \log_3 x$ funksiyaning grafigi y o`qining o`ng tomoniga joylashgan, shuning uchun (asosi musbat son bo`lganda) manfiy sonlar va nolning logarifmi mavjud emas.
3. x=1 bo`lganda funksiya nolga teng.
4. $y = \log_3 x$ funksiya o`suvchidir.
5. x<1 bo`lganda funksiyaning qiymatlari manfiy x>1 da esa musbatdir.
6. $x \to \infty$ bo`lganda $y \to \infty$ va $x \to 0$ da $y \to -\infty$
7. $\log_3 3 = 1$

Xulosa: a>1 da $y = \log_a x$ funksiyaning mavjudlik sohasi barcha musbat sonlar to`plamida iborat bo`lib, o`suvchidir x=1 da esa nolga teng: x cheksiz ortib borsa funksiya musbatligicha qolib, cheksiz ortib boradi. x kamayib nolga yaqinlasha boshlaganda esa funksiya manfiy qiymatlar olib cheksiz kamayadi.

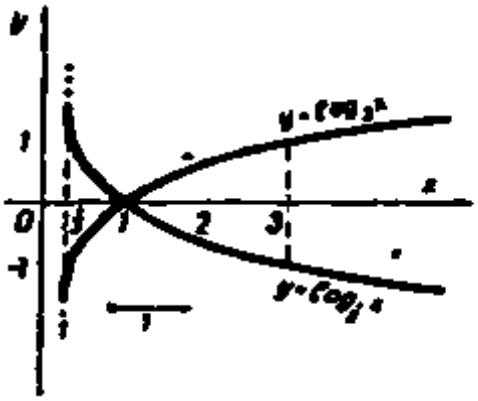

Jumladan, f (x) = a^x funksiyaning aniqlanish sohasi D(f) = {-∞< x < +∞}, o‘zgarish sohasi E(f) = {0 < y < +∞} edi. Shunga ko‘ra f(x) = $\log_a$ x funksiya uchun D(f) = {0 < x < +∞}, E(f) = {-∞ < y < +∞} bo‘ladi. a > 1 da $\log_a$ x funksiya (0; +∞) nurda uzluksiz, o‘suvchi, 0 < x < 1 da manfiy, x > 1 da musbat, -∞ dan +∞ gacha o‘sadi. Shu kabi 0 < a < 1 da funksiya (0; +∞) da uzluksiz, +∞ dan 0 gacha kamayadi, 0 < x < 1 oraliqda musbat, x > 1 da manfiy qiymatlarni qabul qiladi. Ordinatalar o‘qi loga x funksiya uchun vertikal asimptota.

Logarifmik funksiyaning qolgan xossalarini isbotlashda ushbu asosiy logarifmik ayniyatdan ham foydalaniladi: $a^{log_a n}$ =n (n>0, a>0, a≠1.) (1) ayniyat a^x=n tenglikka x=log_an ni qo‘yish bilan hosil qilinadi. O‘zgaruvchi qatnashgan $a^{log_a x}$ = x tenglik x ning x > 0 qiymatlaridagina o‘rinli bo‘ladi. x ≤ 0 da $a^{log_a x}$ = x ifoda ham o‘z ma’nosini yo‘qotadi.

1) $log_a 1$ = 0, chunki a^0 = 1;

2) $log_a a$=1, chunki a^1 = a; (c>0, c≠1).

3) log_a (nm) = $\log_a$n + $\log_a$m .

4) log_a (n/m) = $\log_a$n −$\log_a$m.

5) $log_a n = \frac{log_c n}{log_c a}$ (c>0, c≠1).

Logarifmik tenglama: O`zgaruvchi faqat logarifm belgisi ostida qatnashgan tenglama logarifmik tenglama deyiladi.

Teorema: Agar $\log_a f(x) = \log_b g(x)$ bo`lsa, u holda $f(x) = g(x)$ tenglik o`rinli.

1-misol: Quyidagi tenglamani yeching.

$$\log_3(2x-5) = \log_3(x+4)$$

Yechish: Teoremaga ko`ra $2x-5 = x+4$ tenglik o`rinli. Demak, $x = 9$

1-misol: Quyidagi tenglamani yeching.

$$\log_{0.5}(x^2-3x-2) = \log_{0.5}(2x+4)$$

Yechish: Teoremaga ko`ra $x^2-3x-2 = 2x+4$ yoki $x^2-5x-6 = 0$ tenglik o`rinli. Demak,

$x_1 = -1$;

$x_2 = 6$;

Logarifmik tengsizliklar: O`zgaruvchisi faqat logarifm belgisi ostida bo`lgan tengsizlik logarifmik tengsizlik deyiladi.

Ularni yechishda $y = \log_a x > b$ funksiyaning monotonligidan foydalaniladi.

Logarifmik tengsizlikni yechish quyidagi xossaga asoslangan: Agar $\log_a x > \log_a y$ bo`lsa, u holda a>1 bo`lganda $x > y$ bo`ladi. a<1 bo`lganda $x < y$ bo`ladi.

Agar $0 < a < 1$ bo‘lsa, bu tengsizlikning barcha yechimlari to‘plami $(a^b ; +\infty)$ oraliqdan iborat bo‘ladi. Agar $a > 1$ bo‘lsa, qaralayotgan tengsizlikning barcha yechimlari to‘plami $(0; a^b)$ oraliqdan iborat bo‘ladi. $\log_a x > b$, $\log_a x \le b$, $\log_a x \ge b$ tengsizliklar ham shunga o‘xshash yechiladi.

1-misol: Quyidagi tengsizlikni yeching.

$$\log_3 x > 4$$

Yechish: O`zgaruvchining qiymat qabul qilish sohasi $x > 0$ ma’lumki $\log_3 81 = 4$, shunung uchun $\log_3 x > \log_3 81$. Logarifmning asosi 1 dan kata bo`lgani uchun: $x > 81$. Demak, $x > 81$

2-misol: Quyidagi tengsizlikni yeching.

$$\log_{0.2} x > 2$$

Yechish: O`zgaruvchining qiymat qabul qilish sohasi x>0. Quyidagi ifodaga ega bo`lamiz. $0.2^2=0.04$ demak, $\log_{0.2} x > \log_{0.2} 0.04$

Logarifm asosi bir dan kichik bo’lgani uchun x<0.04.

Bu tengsizlikni x>0 bilan taqqoslab, 0<x<0.04 ni hosil qilamiz.

Javob: (0;0,04)

Foydalanilgan adabiyotlar:

4. M.A.Mirzaahmedov, Sh.N.Ismailov, A.Q.Amanov. Matematika 10 (Algebra va analiz asoslari II qism). Toshkent-2017.

5. T.Jo`rayev, A.Sa’dullayev, G.Xudoyberganov, H.Mansurov, A.Vorisov. Oliymatematika asoslari. I qism. Toshkent-“O`zbekiston”-1995.

СИЛЛАБЕМА МОДЕЛИНИНГ ҚОРАҚАЛПОҚ ВА ҚОЗОҚ ТИЛЛАРИГА ТАТБИҚИ

Арипов М.М.
Норов А.М.
Хакимов М.Х.
Жорабеков Т.К.[4]
1 – Ўзбекистон Миллий университети, Тошкент, Ўзбекистон
2 – Қарши давлат университети, Қарши, Ўзбекистон
3 – Ўзбекистон Миллий университети, Тошкент, Ўзбекистон
4 – Қорақалпоқ давлат университети, Нукус, Ўзбекистон

Ўзбек тилшунослигида бўғин ажратиш ва бўғин кўчиришнинг бир қатор қоидалари мавжуд бўлиб, бу қоидаларни саралаб бир тартибга келтирган ҳолда ҳосил бўлган қоидалар мажмуини яхлит ҳолда лингвистик модель деб қараймиз ва автоматик бўғин ажратиш ва бўғин кўчиришга оид интерфаол дастур учун алгоритм ишлаб чиқишда мана шу лингвистик моделга асосланамиз. Сўзни бўғинларга ажратиш ва бўғинлаб кўчиришга оид лингвистик модель қуйидаги қоидалардан таркиб топган (1-жадвал):

1-жадвал

Бўғин ажратиш ва кўчиришга оид лингвистик модель

Бўғин ажратиш (6 та қоида):	
1.	Сўзда нечта унли товуш бўлса, у шунча бўғинли бўлади.
2.	Бўғин икки қўшни унли орасидан ўтади.

3. Иккинчидан бошлаб, ҳар бир кейинги бўғин бошида фақат бир ундош мавжуд бўлади. 4. Бўғин охири ҳеч қачон икки ундошдан ортиқ ҳолда учрамайди. 5. Бўғин интервокал ундошдан бошлаб қайд этилади. 6. Бўғин икки унли ўртасида келган икки ундош ўртасидан ажралади.
Бўғин кўчириш (2 та қоида):
1. Бўғинлар ўртасида келган тутуқ белгиси олдинги сатрда қолади. 2. Бир ҳарфдан иборат бўғин олдинги сатрда қолдирилмайди, кейинги сатрга ҳам кўчирилмайди.

Ушбу лингвистик моделга хос **Силлабема** деб аталувчи лингво-математик модель эса қуйидаги кўринишда берилади:

$$b_{i+1} = \left\lceil \frac{\sigma_i}{2} \right\rceil + H(\ln(\frac{2\delta_i}{7})) \cdot \frac{(-1)^{\delta_i} + 2\delta_i - 5}{4} \quad (1)$$

Ушбу (1) формула ўзбек тилининг ўз лексикаси ҳамда шарқ тилларидан ўзлашган лексик қатлами учун мўлжалланган бўлиб, ҳозирги кунда унинг ўзбек тилидан бошқа барча туркий тилларга татбиқи ўрганилмоқда.

Ҳозирги кунда қорақалпоқ тилида кирилл ёзуви ҳамда 2016 йилда қабул қилинган лотин ёзувига асосланган алифболар параллел ишлатилмоқда [1].

Унинг лотин графикасидаги алифбосида 9 та унли ҳарф мавжуд (1- жадвал).

1- жадвал

Қорақалпоқ тили алифбоси

Кирилл	**Лотин**	**Кирилл**	**Лотин**	**Кирилл**	**Лотин**	**Кирилл**	**Лотин**
А а	**A a**	И и	**I i**	Р р	R r	Ш ш	Sh sh
Ә ә	**Á á**	Й й	Y y	С с	S s	Щ щ	Sh sh
Б б	B b	К к	K k	Т т	T t	Ъ ъ	–
В в	V v	Қ қ	Q q	У у	**U u**	Ы ы	**Í í**
Г г	G g	Л л	L l	Ү ү	**Ú ú**	Ь ь	–
Ғ ғ	Ǵ ǵ	М м	M m	Ў ў	W w	Э э	**E e**
Д д	D d	Н н	N n	Ф ф	F f	Ю ю	–
Е е	–	Ң ң	Ń ń	Х х	X x	Я я	–
Ё ё	–	О о	**O o**	Ҳ ҳ	H h		
Ж ж	J j	Ө ө	**Ó ó**	Ц ц	C c		
З з	Z z	П п	P p	Ч ч	Ch ch		

Қорақалпоқ тилида ҳам бўғин (буўын) ажратиш ва бўғин кўчиришга оид қоидалар худди ўзбек тилидаги сингари бўлиб, масалан, «буўын» (buwín) сўзи «бу-ўын» (bu-wín) каби икки бўғинга ажратилади, бу ерда ёндош келган иккита «уў» ҳарфлардан биринчиси «у» унли товушни, иккинчиси, яъни «ў» ундош товушни англатади. Демак, ўзбек тилига хос бундай VV ҳарфлар устида қорақалпоқ тилига хос VC алмаштириш амалларини бажарган ҳолда Силлабема моделини мазкур тилга қийинчиликсиз қўллаш мумкин.

Қозоқ тили алифбосида 42 та ҳарф бўлиб, шундан 15 таси унли ва 25 таси ундош ҳарфлардир Бироқ товушлар сони 37 та, шундан 12 таси унли товуш, 25 таси ундош товушлардир. Булар орасида 9 та махсус товушлар мавжуд, улар: ә, і, ө, ү, ұ, ң, ғ, қ, h (2-жадвал).

2-жадвал

Қозоқ тили алифбоси

Ҳарф (Әріп)	Аталиши (айтылуы)	Ҳарф (Әріп)	Аталиши (айтылуы)	Ҳарф (Әріп)	Аталиши (айтылуы)
Аа	а	Ққ	қа	Фф	эф
Әә	ә	Лл	эл	Хх	ха
Бб	бе	Мм	эм	hh	ha
Вв	ве	Нн	эн	Цц	це
Гг	ге	Ңң	эң	Чч	че
Ғғ	ға	Оо	о	Шш	ша
Дд	де	Өө	ө	Щщ	ща
Ее	йе	Пп	пе	ъ	айыру б-си
Ёё	йо	Рр	эр	Ыы	ы
Жж	же	Сс	әс	Іі	і
Зз	зе	Тт	те	ь	жіңішкелік б-си
Ии	ый, ій	Уу	ұу,үу	Ээ	э
Йй	қысқа и	Ұұ	ұ	Юю	йу
Кк	ка	Үү	ү	Яя	йа

Қозоқ тилидаги моносиллабик (бир бўғинли) сўз учун бўғин (буын) турлари худди ўзбек тилидагидек (рус тилидан ўзлашган сўзлар истисно қолдирилди) қуйидаги кўринишларда бўлади [2]:

1) унли (V): о-қы (ўқи), і-ні (ини).
2) унли + ундош (VC): ал (у), өз (ўз).
3) унли + ундош + ундош (VCC): сөз (сўз), ант (онт).
4) ундош + унли (CV): не (не), ки-ши (киши).
5) ундош + унли + ундош (CVC): соң (сўнг), біз (биз).
6) ундош + унли + ундош + ундош (CVCC): төрт (тўрт).

Рус тили ва у орқали бошқа тиллардан ўзлашган сўзларни истисно қилган ҳолда қозоқча сўзларда учрайдиган баъзи ҳарф ва ҳарфий бирикмаларни мос транскрипция белгилари билан алмаштириш орқали Силлабема моделини бу тилга ҳам қўллаш мумкин.

Шу ўринда таъкидлаш жоизки, бугунги кунда қозоқ тили грамматикаси ва фонетикасини компьютерли моделлаштириш, қозоқ тилини интерфаол режимда онлайн ўқитиш учун етарлича илмий-амалий тадқиқотлар амалга оширилган, хусусан, буни «https://yznaika.com/hints/26-fonetika» сайтидаги «Фонетикалық талдау (Фонетический разбор) онлайн» номли Web-саҳифасидаги интерфаол бўғин ажратиш ва шунга ўхшаш бошқа сайтлардан ҳам кўриш мумкин [3].

Адабиётлар:

[1] Дәўлетов А. Ҳәзирги қарақалпақ тили. Фонетика. – Нөкис, 2005. – 148 б

ПРОГРАММНЫЙ КОМПЛЕКС «АВТОМАТИЧЕСКОЕ РЕДАКТИРОВАНИЕ ТЕКСТА» И ЕГО ПРИМЕНЕНИЯ

Норов А.М.
Тогаев И.Б.
Сафаров Л.С.
Муродов Ш.А.[4]
1 – Каршинский государственный университет, Карши, Узбекистан
2 – Ташкентский университет информационных технологий, Ташкент, Узбекистан
3 – Каракалпакский государственный университет, Нукус, Узбекистан
4 – Каршинский международный университет, Карши, Узбекистан

Одним из первых важных шагов использования информационных технологий в лингвистике является дигитализация текстов – переведение языкового материала, существующего в печатном или устном виде, в цифровую форму. Именно в этом случае появляется возможность привлечения компьютеров для выполнения определенных операций над текстами на естественном языке: их преобразования, выделения их них отдельных элементов и создания (синтеза) аналогичных текстов [1].

Тезис посвящен разработке программного обеспечения Sillabema, Smart Transliteration, Phonetic Analyzer, TimeParserUz, NumParserUz и их интеграции в системы баз данных (БД) и MS Office под программным комплексом «Автоматическое редактирование текста».

На основе созданных лингво-математических моделей и алгоритмов были созданы программы: Sillabema, Smart Transliteration, Phonetic Analyzer по автоматическому редактированию текста и программы TimeParserUz и NumParserUz для семантико-синтаксического анализа текста и базы данных. Их интеграция привела к разработке программного комплекса под названием «Автоматическое редактирование текста» (рис. 1).

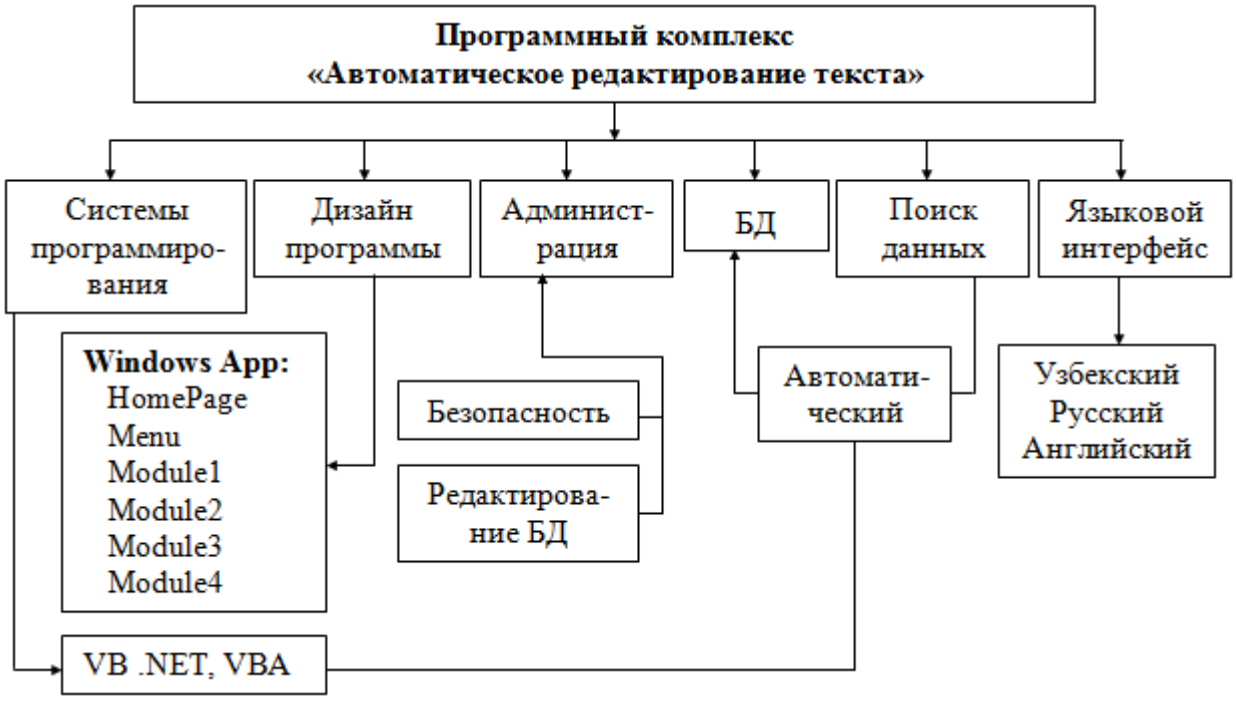

Рис. 1. Архитектура программного комплекса «Автоматическое редактирование текста»

Хотя модули (программные средства), составляющие единый программный комплекс взаимосвязаны друг с другом, также существует возможность использования каждого из них в отдельности (рис. 2).

Рис. 2. Структура программного комплекса «Автоматическое редактирование текста»

Программные средства в программном комплексе «Автоматическое редактирование текста» имеет большое значение для узбекского языка, поэтому эти модули должны быть интегрированы в MS Office. Есть два способа интеграции [2]:

1) можно загрузить файл, подготовленный программным обеспечением MS Office (например, файл с расширением RTF);

2) модуль макроса, содержащийся в программном обеспечении, может быть установлен в MS Office, не выходя из среды приложения.

Программный комплекс «Автоматическое редактирование текста», в свою очередь, также требует интеграцию с БД, состоящей из различных лингвистических объектов (рис. 3).

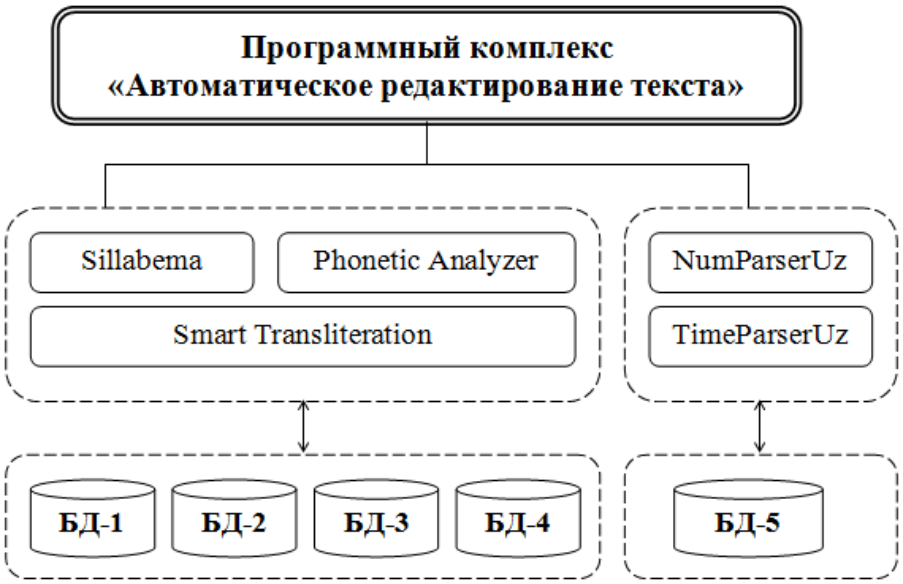

Рис. 3. Интеграция программного комплекса с БД

Существует 5 типов баз данных для модулей, содержащихся в программном комплексе. База данных состоит из: БД-1 – база слов, освоенных с русского языка, а также слов с буквой «ц» и «ts»; БД-2 – база слов, для случаев, когда слова «нг» и «ng» встречаются в середине и в конце слова; БД-3 – база слов, заканчивающаяся буквами «у», «ю», «u» и «yu»; БД-4 – база для аудио произношения гласных и согласных; БД-5 – база ключевых слов суток времени и математических выражений.

Кроме того, была также рассмотрена реализация модели Силлабема, разработанной в ходе данного исследования, в отношении тюркских языков (каракалпакский, казахский, киргизский), и были получены положительные результаты. Для интеграции этих языков на программном комплексе требуются внести некоторые изменения в содержимое базы данных БД-1, БД-2 и БД-3.

Литературы:

[1] Щипицина Л.Ю. Информационные технологии в лингвистике. – М.: ФЛИНТА: Наука, 2013. – 128 с.

[2]. Норов А.М. Компьютерно-ориентированные модели узбекской лингвистики: автореф. дис. …д-ра тех. наук : 05.01.04 / А.М.Норов; Каршинский госуниверситет. – Карши., 2020. – 46 с.

O’QUV JARAYONINI METODIK TA’MINLASHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Eshankulova Adolat Xaydarovna
Termiz davlat universiteti, rus tilshunosligi kafedrasi o`qituvchisi, f.f.n., dotsent
Termiz, O`zbekiston
El.pochta: eshankulova.adolat@gmail.com
Jabborov Sardor Baxriddinovich
Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti o`qituvchisi
Denov, O`zbekiston
El.pochta: sardor070992@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada o’quv jarayonini uslubiy ta’minlashda raqamli texnologiyalarning roli ko’rib chiqiladi. Muallif raqamli texnologiyalarning quyidagi muammolarni hal qilish imkoniyatlarini tahlil qiladi: yangi ta’lim resurslarini yaratish va joriy etish, ta’limni shaxsiylashtirish va differentsiallashtirish, masofaviy ta’limni tashkil etish, ta’lim natijalarini baholash. Shuningdek, o’quv jarayonini metodik ta’minlashda qo’llaniladigan raqamli texnologiyalar turlari va ularning afzalliklari ko’rib chiqiladi.

Kalit so’zlar: raqamli texnologiyalar, metodik ta’minot, o’quv jarayoni, samaradorlik, sifat, foydalanish imkoniyati, xarajatlar.

Kirish

Zamonaviy dunyoda raqamli texnologiyalar hayotimizga mustahkam kirib kelmoqda va ta’lim sohasi ham bundan mustasno emas. O’quv jarayonini uslubiy ta’minlashda raqamli texnologiyalardan faol foydalanilmoqda, bu esa uning samaradorligi va sifatini oshirish imkonini bermoqda.

Raqamlashtirish hayotning barcha sohalariga, jumladan, ta’limga ham ta’sir o’tkazmoqda. Raqamli texnologiyalar o’quv jarayonining ajralmas qismiga aylanib bormoqda, ular kadrlar tayyorlashni uslubiy ta’minlash, ta’lim sifatini oshirish va uni individuallashtirish uchun foydalanilmoqda.

Dunyoda raqamli texnologiyalar hayotning barcha jabhalarida, jumladan, ta’lim sohasida ham muhim rol o’ynamoqda. Raqamli texnologiyalar o’quv jarayonini yanada samarali, qiziqarli va qulay bo`lishiga sharoitlar yaratib kelmoqda.

Ta’lim jarayonini metodik ta’minlashda raqamli texnologiyalarning o’rni

Raqamli texnologiyalar o’quv jarayonini uslubiy ta’minlashda quyidagi vazifalar belgilanishi mumkin:

Yangi ta’lim resurslarini yaratish va joriy etish. Raqamli texnologiyalar o’quv jarayonini yanada qiziqarli va samaraliroq qiladigan interfaol o’quv materiallarini yaratish imkonini beradi.

Ta’limni shaxsiylashtirish va farqlash. Raqamli texnologiyalar o’quvchilarning individual xususiyatlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda shaxsiylashtirilgan ta’lim dasturlarini yaratishga imkon beradi.

Masofaviy ta’limni tashkil etish. Raqamli texnologiyalar masofaviy ta’limni tashkil etish imkonini beradi, bu ayniqsa COVID-19 pandemiyasi davrida muhim ahamiyatga ega.

Ta’lim natijalarini baholash. Raqamli texnologiyalar testlar, so’rovlar va boshqa vositalar yordamida o’quv natijalarini xolisona baholash imkonini beradi.

O’quv jarayonini uslubiy ta’minlashda turli xil raqamli texnologiyalar qo’llaniladi, jumladan:

• Elektron darsliklar va o’quv qo’llanmalar. Elektron darsliklar va o’quv qo’llanmalar ma’lumotni qulay formatda olish, istalgan joyda va istalgan vaqtda o’rganish imkonini beradi.

• Interfaol o’quv dasturlari. Interfaol o’quv dasturlari amaliy mashg’ulotlar o’tkazish, turli vaziyatlarni simulyatsiya qilish va muammolarni hal qilish imkonini beradi.

• Masofaviy ta’lim tizimlari. Masofaviy ta’lim tizimlari uydan chiqmasdan onlayn o’qish imkonini beradi.

• Simulyatorlar va testlar. Simulyatorlar va testlar amaliy ko’nikmalarni mashq qilish va o’rganish natijalarini baholash imkonini beradi.

O’quv jarayonini metodik ta’minlashda raqamli texnologiyalardan foydalanish quyidagi afzalliklarga ega:

Kadrlar tayyorlash samaradorligi va sifatini oshirish. Raqamli texnologiyalar o’quv jarayonini yanada qiziqarli, interaktiv va shaxsiylashtirilgan qiladi, bu uning samaradorligi va sifatiga ijobiy ta’sir ko’rsatadi.

Ta’lim olish imkoniyatini oshirish. Raqamli texnologiyalar nogironlar va chekka hududlarda yashovchilar uchun treninglarni tashkil etish imkonini beradi.

Ta’lim xarajatlarini kamaytirish. Raqamli texnologiyalar o’quv materiallarini chop etish va tarqatish xarajatlarini kamaytirishi mumkin.

Raqamli texnologiyalar turli ta’lim resurslaridan foydalanish imkoniyatini yaratadi. Internetda siz juda ko’p o’quv materiallarini topishingiz mumkin, masalan, video ma’ruzalar, elektron darsliklar, interfaol mashqlar va boshqalar. Bu talabalarga turli manbalardan ma’lumot olish va materialni o’z tezligida o’rganish imkonini beradi.

Shaxsiy o’rganishni ta’minlash. Raqamli texnologiyalar har bir talabaning bilim darajasi va ehtiyojlarini hisobga olgan holda shaxsiylashtirilgan o’quv dasturlarini yaratish imkonini beradi. Bu talabalarga o’z qobiliyatlariga qarab o’rganish va eng yaxshi natijalarga erishish imkonini beradi.

O’rganishni yanada samarali va qiziqarli qiling. Raqamli texnologiyalar o’quv jarayonini vizual va interaktiv qiladi, bu esa materialni yaxshiroq o’rganishga yordam beradi.

Raqamli texnologiyalar o’quv jarayonini metodik ta’minlashda quyidagi yo’nalishlarda qo’llanilishi mumkin:

O’quv materiallarini tayyorlash. Raqamli texnologiyalar elektron darsliklar, o’quv qo’llanmalari, taqdimotlar, interfaol mashqlar va boshqa o’quv materiallarini yaratish imkonini beradi. Ushbu materiallar talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etishda, shuningdek ma’ruza va seminar mashg’ulotlarini o’tkazishda qo’llanilishi mumkin.

O’quv jarayonini tashkil etish. Raqamli texnologiyalardan onlayn kurslar, vebinarlar va masofaviy o’qitish uchun foydalanish mumkin. Bu esa o’quvchilarga o’zlari uchun qulay bo’lgan joyda va vaqtda ta’lim olish imkonini beradi.

Ta’lim natijalarini baholash. Raqamli texnologiyalar testlar, testlar va boshqa nazorat turlarini o’tkazish uchun ishlatilishi mumkin. Bu ta’lim natijalarini yanada ob’ektiv va shaffof formatda baholash imkonini beradi.

Raqamli texnologiyalar o’quv jarayonini uslubiy ta’minlashda turli maqsadlarda qo’llanilishi mumkin:

O’quv materiallarini yaratish va tarqatish. Raqamli texnologiyalar o’quv materiallarini elektron shaklda yaratish va tarqatish imkonini beradi, ulardan foydalanish uchun qulayroq va qulayroq qiladi. Bunday materiallarga darsliklar, taqdimotlar, video darslar, testlar va boshqalar kiradi.

Talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etish. Raqamli texnologiyalar talabalarga turli interfaol topshiriqlar, testlar, simulyatorlar va boshqalardan foydalangan holda mustaqil ishlarni tashkil etish imkonini beradi. Bu mustaqil ish samaradorligini oshirish va talabalarga fikr-mulohazalarini bildirish imkonini beradi. Masofaviy ta’limni tashkil etish. Raqamli texnologiyalar ta’lim resurslari va xizmatlariga masofadan kirishni tashkil etish imkonini beradi. Bu esa o’quvchilarga qayerda bo’lishidan qat’iy nazar ta’lim olish imkonini beradi.

O’quv jarayonini uslubiy ta’minlashda raqamli texnologiyalardan foydalanish bir qator afzalliklarga ega:

Ta’lim samaradorligini oshirish. Raqamli texnologiyalar o’rganishni yanada vizual, interaktiv va shaxsiylashtiradi. Bu talabalarning motivatsiyasini va bilimlarni o’zlashtirish samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Ta’lim sifatini oshirish. Raqamli texnologiyalar zamonaviy ta’lim resurslari va xizmatlaridan foydalanish imkonini beradi, bu esa ta’lim sifatini oshirishga yordam beradi.

Talabalar uchun imkoniyatlarni kengaytirish. Raqamli texnologiyalar o’quvchilarga o’zlari uchun qulay vaqtda va joyda ta’lim olish imkonini beradi. Bu ularning harakatchanligi va raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi.

O‘quv jarayonini metodik ta’minlashda raqamli texnologiyalardan foydalanishga misollar keltiramiz:

Onlayn kurslar. Onlayn kurslar talabalarga turli fanlar bo'yicha o'zlari uchun qulay vaqtda va joyda ta'lim olish imkonini beradi.

Virtual laboratoriyalar. Virtual laboratoriyalar talabalarga virtual muhitda laboratoriya ishlarini olib borish imkonini beradi. Bu vaqt va resurslarni tejaydi.

Interaktiv darsliklar. Interfaol o'qitish vositalari o'quvchilarga materialni interfaol formatda o'rganish imkonini beradi, bu motivatsiya va o'quv samaradorligini oshirishga yordam beradi.

O'quv o'yinlari. O'quv o'yinlari o'quvchilarga turli mavzularni o'ynoqi tarzda o'rganish imkonini beradi. Bu motivatsiya va ta'lim samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Raqamli texnologiyalar ta’lim samaradorligi va sifatini oshirishning kuchli vositasidir. O‘quv jarayonini metodik ta’minlashda raqamli texnologiyalardan foydalanish o‘quv jarayonini yanada qiziqarli, qulay va samarali qiladi.

Xulosa

O‘quv jarayonini metodik ta’minlashda raqamli texnologiyalardan foydalanish bir qator afzalliklarga ega. Raqamli texnologiyalar o'rganishni yanada samarali, shaxsiy va qiziqarli qiladi. Ular, shuningdek, ta'lim sifati va uning qulayligini oshirishga yordam beradi.

Ayni paytda ta’lim jarayonini metodik ta’minlashda raqamli texnologiyalardan foydalanish ta’limni rivojlantirishning ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Kelajakda ta’lim jarayonida raqamlashtirish tobora muhim o‘rin egallaydi va o‘qituvchilarning o‘z faoliyatida raqamli texnologiyalardan foydalanishga tayyor bo‘lishi muhim ahamiyatga ega.

Raqamli texnologiyalar o'qitish samaradorligi va sifatini oshirishi, uni yanada qulayroq qilishi va xarajatlarni kamaytirishi mumkin. Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi bilan ta'limda raqamli texnologiyalardan foydalanish uchun tobora ko'proq yangi imkoniyatlar paydo bo'ladi.

Adabiyotlar ro`yxati

1. 1. Anisimov, Yu. P. Ta'limdagi raqamli texnologiyalar: tendentsiyalar va rivojlanish istiqbollari / Yu. P. Anisimov, I. V. Anisimova, A. A. Bondarenko // Chelyabinsk davlat universiteti axborotnomasi. Seriya: Ta'lim. Pedagogika. Psixologiya. - 2022. - No 1. - B. 3-10.
2. 2. Borisova, E. A. O'quv jarayonini uslubiy qo'llab-quvvatlashda raqamli texnologiyalardan foydalanish / E. A. Borisova // Tomsk Davlat Pedagogika Universitetining xabarnomasi. - 2021 yil - 1-son (204). - 78-84-betlar.
3. 3. Valieva, I. N. Ta'limdagi raqamli texnologiyalar: imkoniyatlar va cheklovlar / I. N. Valieva // Chelyabinsk davlat universiteti axborotnomasi. Seriya: Ta'lim. Pedagogika. Psixologiya. - 2022. - No 3. - B. 8-14.
4. Vvedenskaya L.A., Pavlova E.G., Madaniyat va nutq san'ati. Nutq madaniyati. - M., 2002.- 450 b.
5. Черняк В.Г. Русский язык и культура речи; Под.ред. В.Г.Черняк.- М. 2003.-203с.
6. Мирзакулов, У. А., & Жабборов, С. Б. (2023). МЕТОДИКА ЧТЕНИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ. Journal of Universal Science Research, 1(5), 1517-1521
7. Жабборов, С., & Турсоатов, А. (2023). ВОСПИТАНИЕ И СОЦИАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ. Центральноазиатский журнал образования и инноваций, 2(6 Part 3), 168-171.

SOME MECHANISMS FOR IMPROVING EDUCATIONAL ACTIVITIES BASED ON ADAPTIVE LEARNING USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Omonov A.A.
Akhatkulov S.A.

[1,2]Samarkand State University named after Sh.Rashidov, Samarkand, Uzbekistan
o-alisher@samdu.uz

As a result, the use of modern information technologies in education and in all other areas is changing the face of modern education: new teaching methods and approaches are emerging that meet the requirements of the time: “e-learning”, “MOOC” (massive open online courses), “Lifelong learning”, adaptive learning, artificial intelligence methods in education and others [1], [2].

To learn new information, most students need more time or support from the teacher, depending on his or her existing knowledge and learning abilities. It is impossible to create a universal system or method

that will suit everyone [3], [4]. The adaptive education system under consideration is designed to solve this problem.

Adaptive learning is a technology that analyzes the learner's performance, adapts the educational program, and the teaching method [5]. These technology systems use techniques such as machine learning and natural language processing to analyze a learner's abilities, track their progress, and provide adaptive feedback and recommendations [6].

Adaptive learning promotes the development of self-organization skills, analytical thinking and independent decision-making. Through active interaction with the material and constant analysis of his progress, the student can effectively use his strengths and overcome his weaknesses. These systems analyze student data, such as assessment scores and previous interactions, to generate personalized learning paths and recommend appropriate resources [7].

It's safe to say that AI can power adaptive learning platforms that tailor learning content to suit a learner's individual needs and preferences. AI-powered virtual assistants and chatbots can provide on-demand support to students by answering questions, helping with problem resolution, and offering personalized guidance. They can also simulate conversations and interactions to create more engaging learning content.

The introduction of a credit-module system increased the amount of independent work of students - adaptation of the educational process to the needs, abilities and individual characteristics of each student. With the advent of powerful computers and innovations in the field of artificial intelligence, adaptive learning technologies and models have been fully developed and implemented [8].

In our opinion, adaptive learning helps achieve the following educational goals:

1. Reducing the cost of educational expenses.
2. Formation of a personal training program.
3. Make the learning process simple and flexible.
4. Increasing the effectiveness of education.
5. High involvement in the educational process.
6. Predicting learning strategies based on big data analysis
7. Stop and start studying early

The creation of adaptive learning courses is associated with two directions: the model of the field of science (subject) and the student model. The first of them is a specific knowledge repository, which developers distribute according to the topic, establish logical connections between individual sections and determine the rules for moving to different levels. The student model is an individual way of learning for each student.

All this data is studied by artificial intelligence, analyzed and makes recommendations to new participants. This is the essence of adaptive learning.

In our opinion, to achieve effective results, adaptive learning should consist of the following stages:

1. Preliminary test (or assessment).
2. Development of an individual lesson plan based on test results.
3. Studying educational material and examples.
4. Consolidating new skills and abilities with the help of tests or exercises.
5. Support during training, constant communication with the teacher.
6. Conducting intermediate control.
7. Adjustment of the level of tasks and topics depending on the results.

The technologies used by adaptive learning platforms unfortunately do not cover all subjects, often limiting themselves to areas of knowledge with clear rules, formulas and answers: for example, STEAM (Science, Technology, Engineering, Art and Mathematics) subjects and medicine.

References

Osadcha, K., Osadchyi, V., Chemerys, H., & Chorna, A. 2020. The review of the adaptive learning systems for the formation of individual educational trajectory

Tyagi, A. K., & Chahal, P. 2020. Artificial Intelligence and Machine Learning Algorithms, Book: Challenges and Applications for Implementing Machine Learning in Computer Vision.

Chassignol, M., Khoroshavin, A., Klimova A., and Bilyatdinova A. 2018. ‘‘Artificial intelligence trends in education: A narrative overview,’’ ProcediaComput. Sci., vol. 136, pp. 16–24

Roll, I. and Wylie, R. 2016. ‘‘Evolution and revolution in artificial intelligence in education, Int. J. Artif. Intell. Edu., vol. 26, no. 2, pp. 582–599.

Nunn, S., Avella, J. T. , Kanai,T. and Kebritchi, M. 2016. ‘‘Learning analytics methods, benefits, and challenges in higher education: A systematic literature review,’’ Online Learn., vol. 20, no. 2, pp. 1–17.

Truong, H.M. 2016. “Integrating learning styles and adaptive e-learning system: Current developments, problems and opportunities”, Comput.Human.Behav, vol. 55, pp.1185-1193, 2016. https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.02.014

Khodjaeva , D.F., Tugizboev F.U. 2021. Problems that may be encountered when implementing artificial intelligence. Science, Technology and Education 5 (80): 23-26.

Omonov , A. A ., Sattarov K. M., Kurbanova Sh. M. 2022. Functions of program simulation tools in e-learning. Proceedings of International Conference on Modern Science and Scientific Studies 1(2): 21–27.

Tekesbaeva, N., Yaroslav Kultan Ya., Ongarbayeva A., Ibraev A. and Yerimbetova Zh. 2023. Digital technologies as an adaptive learning tool in higher education. E3S Web of Conferences 403, 08023.

Xoshimov , S.X., Kurbanova, Sh.M., Omonov, A.A., Xodjayeva, D.F. 2020. Informatization of neighborhood , JCR, p.p. 1004-1008.

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ORQALI GEOMETRIYA FANINI O’QITISHNING USUL VA VOSITALARI

Quzmanova G.B

Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Chirchiq, O’zbekiston

Jahonda ta’lim muassasalarida raqamli texnalogiyalari orqali umumta’lim fanlarni o’qitishning usul va vositalaridan foydalanishning kreativ modellari amalyotga kiritilmoqda. Xalqaro tashkilotlar tomonidan qabul qilingan 2030 yilgacha yangi ta’lim konsepsiyasida “Ta’lim – taraqqiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchi va barqaror rivojlanish maqsadlariga yetkazuvchi muhim faoliyat” sifatida e’tirof etilib, sifatli ta’lim berish o‘zlashtirish natijalarini baholash usullarini takomillashtirishda axborot-ta’lim texnologiyalari, ochiq ta’lim resurslari, ommaviy onlayn ochiq kurslar, mobil ta’lim texnologiyalari, ta’lim muassasalari va umumiy o‘rta ta’lim maktablarida ijtimoiy tarmoqlar imkoniyatlaridan ta’limni boshqarish tizimidan foydalangan holda muntazam amaliy ishlar olib borilmoqda. Bu esa bugungi ta’lim jarayonida raqamli texnalogiyalarning yanada jadallashayotganidan dalolat beradi.

Ushbu maqolada o'quvchilarning bilim darajasi, mavzusi va o'quv maqsadlariga ko'ra geometriyani o'qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanish usullari hamda geometriyani o'qitishda qo'llaniladigan raqamli texnologiyalarning ba'zilariga to’xtalib o’tamiz.

Planshetlar, smartfonlar va boshqalar qurilmalar real muhit to'g'risidagi raqamli ma'lumotlarni olish mumkin, bu esa o'quvchilar uchun aralash reallik tajribasini yaratadi. Aralash reallik o’quvchilarga proyeksiyalar va 3D ko’rinishidagi tasvirlarni geometriyani tasavvur qilish va tushunishga yordam beradi. Shuningdek, geometriyani o'rganishda o’quvchilarning idrok qilish motivatsiyasini, diqqatini raqamli texnalogiyalar hamkorligida kuchaytirishi mumkin [1]. Planshetlar kabi intuitiv dizaynga ega mobil qurilmalar o'qituvchilar va o’quvchilarga o'quv jarayonini o'zgartirish va ma’lumotlarni qayta tasniflash uchun texnologiyadan foydalanish uchun boy imkoniyatlarni taqdim etadi. Bu darslarda axborot texnologiyadan transformatsiya tarzida foydalanish va bir vaqtning o'zida bugungi o’quvchilarni raqamli madaniyatga murojaat qilish va uni o’rganish imkonini beradi. Mazkur o‘quv vositalarni yaratishda 3D Studio MAX dasturidan foydalanish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Dastur bugungi kunda uch o‘lchovli modellashtirish va ko‘rgazmali namoyish qilishning zamonaviy vositasi hisblanadi. 3D Studio MAX dastur yordamida yuqori sifatli animassiya hamda ikki va uch o‘lchovli modellarni yuqari darajada yaratish imkoniyatini yaratadi.

GeoGebra, Cabri, Sketchpad va boshqalar kabi dinamik geometriya dasturi (DGS). Ushbu dasturiy ta'minot o’quvchilarga geometrik figuralar va konstruksiyalarni dinamik va interaktiv tarzda yaratish, manipulyatsiya qilish va tadqiq qilish imkonini beradi. DGS o'quvchilarga geometrik intuitsiya, mulohaza, isbot va muammoni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. DGS geometrik tushunchalar va xossalarning animatsiyalari, simulyatsiyalari va namoyishlarini yaratishda ham qo'llaniladi [3]. Shuningdek, Samtasia Studio dasturi hamda video darslarni yaratishga mo‘ljallangan pedagogik dasturiy vosita hisoblanib, undan kompyuter ekranidagi jarayonlarni sifatli audio-vizual shaklda yozib, kompyuter xotirasiga saqlash imkoniyatini yaratadi. Shuningdek, turli taqdimotlarni yaratishda ham foydalanish mumkin.

Turli xil naqsh bloklari, geoboardlar va boshqalar kabi manipulyativlar esa o’quvchilarga geometrik shakllar, naqshlar, o'zgarishlar va boshqalarni o'rganishda muhim vosita bo’lib xizmat qiladi. Manipulyativlar o’quvchilarda fazoviy sezgi, geometrik so'z boyligi, klassifikatsiya va o'lchash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. Manipulyativlar geometriyani o'rganishda ham o'quvchilarning ijodkorligi, qiziqishi va zavqini shakllantirishi mumkin. Mazkur texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarning raqamli kompetentligini rivojlanish darajasida talab etiladigan zaruriyatlardan biri hisoblanib, o‘qituvchi va o‘quvchi uchun kompyuter dasturlari va axborotlarni qabul qilish, saqlash, himoyalash, qayta ishlash, uzatish jarayonlarini tez amalga oshirish uchun zamonaviy vosita hisoblanadi

Applikat, o'yinlar, g'oyalar va boshqalar kabi interaktiv resurslarni ob'ekt bu o’quvchilar sichqoncha, klaviatura, sensorli ekran va boshqalar yordamida o'zaro raqamli texnologiyalardan foydalanishidir. Ob'ekt interaktiv resurslari o'quvchilarni geometric tushunchalarni aniqlash, nomlash, taqqoslash, o'lchash va h.k. kabi geometrik ko'nikmalarni amaliyotga tadbiq etish va mustahkamlashga yordam beradi. Oby'ekt interaktiv resurslari, shuningdek, o'quvchilarga geometriyani o'rganishda darhol fikr-mulohazalar, qiyinchiliklar va qiziqarli narsalarni taqdim etishi mumkin [2]. Mazkur texnologiyalaridan foydalanish o‘quvchilarning raqamli kompetentligini rivojlanish darajasida talab etiladigan zaruriyatlardan biri hisoblanib, o‘qituvchi va o‘quvchi uchun kompyuter dasturlari va axborotlarni qabul qilish, saqlash, himoyalash, qayta ishlash, uzatish jarayonlarini tez amalga oshirish uchun zamonaviy vosita hisoblanadi

Yuqorida keltirib o’tilgan usul va vositalar geometriyani o'qitishda raqamli texnologiyalardan foydalanish usullarining ayrimlari xolos. Geometriya ta'limini yanada rivojlantirish uchun qo'llaniladigan texnologiyalarning yana ko'plab imkoniyatlari va kombinatsiyalari mavjud. Kerakli texnologiyani tanlash o'qituvchining maqsadlari, pedagogikasi va kontseptsiyasiga bog'liq. Texnologiyadan foydalanish har doim o'quv dasturi, o’quvchilarning ehtiyojlari va o'quv natijalariga mos bo'lishi kerak bo’ladi [4]. Umumiy o‘rta ta’lim muassasalari o‘quvchilarining zamonaviy jamiyat haqidagi tasavvurlarini shakllantirishda, shuningdek, o‘quvchilarning ta’lim va ijtimoiy jarayonlarda raqamli kompetentsiyasini rivojlantirishida umumta’lim fanlari katta ahamiyatga ega. Jamiyatimizda ro‘y berayotgan o‘zgarishlar o‘qitishning yangi usullarini, inson shaxsini rivojlantirishi bilan bog‘liq raqamli texnologiyalarni o‘zlashtirishni taqozo etadi.

Adabiyotlar:

1. **Maria Arvanitaki, Nicholas Zaranis. // The Official Journal of the IFIP Technical Committee on Education, 2020. № 6. 112-114 p.**
2. **Marena Garrett. // Teaching Channel, 2022. № 6. 212-213p .**
3. Quzmanova G.B. //Galaxy international interdisciplinary research journal (giirj), ISSN (E): 2347-6915Vol. 11, Issue 1, Jan. (2023). Scientific Journal Impact Factor. –Б. 284-288.
4. Quzmanova G.B. // «International Conferense» Toshkent 2022 y. –B. 336-338.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN EDUCATION

Rajabov O.T.

Teacher in Chirchik state pedagogical university, department: Informatics and information technologies, e-mail: bryus75@gmail.com

Artificial intelligence (AI) is the present in our lives and is progressing with efficiency in modern times. Today, Ai work is performed in police investigation cancer, reducing the danger of plane collisions and developing autonomous vehicles etc, AI-equipped robots have outperformed human surgeons in stitching up cuts; acting search and rescuing missions providing care of kids, seniors, hospital patients; aiding master card firms with fraud detection. AI, generally expressed by the general public as the ability of machines or computer to think and act as humans do, represents the efforts towards computerized systems to imitate the human mind and action. Although artificial intelligence studies in education have attracted a lot of attention in recent times, studies about the theory of general artificial intelligence can be traced back to at least the 14th century, and these studies remerged through the work of Alan Turing in 1937. With more usage of artificial intelligence in education, major transformations can be foreseen in the education systems and its process. Based on the study results. Sekeroglu, Dimililer and Tuncal (2019) stated that artificial intelligence could help teachers improve personalized education for their students. Artificial intelligence can provide access to appropriate and better learning opportunites for excluded people and communities, people with disabilities, refugees, people out of school, and those living in isolated communities (Pedro, Subaso, Rivers, & Valverde, 2019). Research showed how effective individually tailored approaches can be presented with the support of artificial intelligence techniques and intelligent learning environment (Mohammed & Watson, 2019). Although quality education seems to require the active participation of human teacher, artificial intelligence envisages increasing education and quality at all levels, especially by providing personalization (Grosz & Stone, 2018) highlighted a dual-teacher model with artificial intelligence in terms of individualized education: teachers spend a lot of time

in routine and other administrative tasks, assistant will reduce the time spent on routine procedures, which will help teachers focus on student guidance and one-to-one communication.

The research was designed as a phenomenological study, which is a research method. Qualitative research is preferred when it is desired to examine a problem or subject in depth (Cresswell 2013). Research with the aim of uncovering the ideas and the meanings of individuals is called phenomenological research (Yildirim & Simsek, 2008). Thus, I studied that they tried to uncover the options of the participants in regard to the AI in education. In this study, where the perceptions of the participants oon artificial intelligence in education from four different profession were examined, a triangulated data collection was considered.

Four target groups that include 19 persons in total have been identified by researchers regarding artificial intelligence in education:

- Academicians: academics working in the field of educational sciences (5 people)
- Legal Experts: lawyers and judges currently working in courts (5 people)
- Experts: technical experts on artificial intelligence (4 people), in private or public organizations
- Teachers: teachers currently working (5 people) in public schools

The results were reported using tag names to keep the names of the participants confidential. Names determined were as follows: Ahmet, Ayshe, Fatma, Hatice, Emine, Ali, Huseyin, Ismail, Suleyman, Tahsin, Kemal, Elif, Kubra, Mahmut, Burak, Mehmet, Ziya, Recep, Esref.

Semi-structured interviews were employed in the study. The questions sent online to the participants included what they think of AI, how it will be integrated into education, the future outlook, the positive and negative implications they have on AI in education' along with additional questions. With the answers to the above questions, participants' perceptions of the use of artificial intelligence in education were analysed.

Questions to examine participants' opinions within the research were prepared by taking the opinions of three experts in the field of educational sciences. The questions were first sent to the participants in an online form and filled in. Later, to get more detailed information on the subject, face-to-face interviews were held with the participants about what they wrote in the form. In the first data collection, the participants were assumed to express themselves better alone in writing, while in the second voluntary face-to-face meeting, the researchers revealed the points needed more clarification as assumed by the researchers. All the data were analysed according to the content analysis method is to examine the data collected from all the participants line by line. The participants' views on AI are investigated within their existing experience and understanding of AI with possible scenarios in their minds.

In qualitative research, trustworthiness bears a paramount importance. To employ a more trustworthy process in the study, the data collection, coding, tabulation and reporting stages of qualitative research are followed by an expert academician in the field. In addition, the researchers stated their preliminary assumptions regarding the subject. Preliminary judgments of participants were asked. There was a comprehensive analysis independent of three academicians: an analyst triangulation. The data source triangulation method (Streubert & Carpenter, 2011) was used. The participation of experts from different fields in the study on artificial intelligence in education provided a rich and different data source.

Since participants touched upon many aspects under products, drawbacks, benefits, suggestions, we tried to give a few general quotations under each dimension that covers the theme. Under this theme, the products and solid outcomes expected in the education sector by the participants were seen to be expressed. Under the products dimension, we listed the possible products and outcomes they expect in

education. The products that would stand out or might hold a prominent place in education with artificial intelligence can be listed as follows:

- Advanced technology software
- Robot assistants and robot teachers
- Smart classes in schools
- Individualized education (pertains to individualization of instruction)
- Simulations for education and lessons
- Scenario and case study-producing systems
- Interest, ability, and needs analysis systems
- Vocational guidance system (for career choice)
- Programs or tools for taking attendance
- Unmanned systems of all sorts
- Learning outcome detection system (for levels of students)
- Personal teaching tools
- Attention and distraction analysis system
- Academic success detection and suggestion system for improvement
- Learning systems in cloud environments and virtual learning environments
- Curriculum editing system
- Systems that perceive and report students' learning patterns

In this theme, the possible drawbacks and risks about the use of artificial intelligence in education were mentioned. These drawbacks, according to the participants, can be listed as follows:

- Mechanical thinking of individuals, suppressing intuitive knowledge
- The humanistic values could be replaced by a utilitarian or pragmatic perspective,
- The possible bad scenarios with the full evaluation of students, categorization of humans based on their IQ, etc.
- The information-oriented human type,
- No need for human intervention in education,
- The possibility of uncontrolled intelligence technologies in education (e.g., data security),
- Negative effects on social relationships.

In this theme, the results obtained from the opinions of the participants about the benefits of using artificial intelligence in education are presented. Accordingly, these benefits are:

- People measurement or measuring people
- Helping individual at learning at their own speed
- Correct determination of the individual's need
- Practical solutions to chronic problems
- No more paperwork in schools
- Prevention of waste of time
- Increase in education quality
- Providing ease of work
- Helping the right decisions with fast data analysis
- Planning teaching according to student capacity and speed
- Using or choosing effective learning methods using a learning analysis
- Ability to train in smaller groups with effective planning

- More effective individual learning process
- Helping policymakers, for example, population prediction simulations for making the right education investments in the right places

This theme included the participants' suggestions regarding the use of artificial intelligence in education. These recommendations are as follows:

- There should be a certain measurement system when using artificial intelligence in education.
- Applications or systems developed regarding artificial intelligence in education should be tested with pilot
- applications and integrated into the system according to their results.
- Academic studies should be done on the developed systems and analyzed.
- Necessary infrastructure works should be created.
- An audit mechanism should be established.
- Human psychology should not be ignored.
- Preventive and supportive software should be developed.
- The effects of artificial intelligence-related systems on the decision-making power of people in their lives should be measured.
- The AI integration process should proceed in a way that does not affect social relations negatively.
- Artificial intelligence in education is not a comprehensive solution; it should be used only in the areas of need.
- The process should be carried out in an interdisciplinary fashion with all stakeholders, not just educators and engineers.

Conclusions

The interviews with the participants produced four main themes and one descriptive theme on AI in education. The first theme was about the products, which included solid AI media, applications, or outcomes in the near future. These ranged from simulation programs, evaluation-testing support systems, VR class and assistant robots to personalized learning systems. One of the most concurrent topics on AI as an imminent outcome is its impact on personalized learning with the tools it provides. Artificial intelligence in education can provide strong technical support for personalized learning (Chang & Lu, 2019). Goksel and Bozkurt (2019), upon their analysis of papers on education and AI studies, found adaptive learning, personalization and learning styles as the central key nodes and concepts. This means that adopting a one-size-fits-all approach can be replaced by the use of AI in education with tailored learning for each student. So, we can infer that progress in education can fulfil the requirements of optimum learning with AI and its supporting tools, being a huge help in assisting teachers and students. Abdelsalam, (2014) in this regard, proposed an intelligent tutoring system (ITS) based on mastery learning strategy. The second theme was about the drawbacks and risks. Participants in the study believed that a pervasive use of AI would lead to an overly mechanical way of information processing, pragmatic approach, much focus on the knowledge rather than the aesthetic feelings, lesser room for teachers, ethical and security-related problems, and negative social effects in relationships. In the existing case, the uncontrolled, inappropriate or excessive use of the mobile phone already seems to cause behavioural, social and affective problems (Choliz, 2010). This may be deepened with the unconscious integration of AI into the human life and phones as participants noted that mobile devices already stripped people of their social interactions, and they really wonder about the next step with AI development in the mobile world.

References

• Artificial Intelligence in Education and Schools Ahmet Gocen, Fatih Aydemir (2020, December) Research on Education and Media Vol. 12, N. 1, Year 2020

• Abdelsalam, U. M. (2014, March). A proposal model of developing intelligent tutoring systems based on mastery learning. Paper presented the Third International Conference on E-Learning in Education (pp. 106 ±118). Retrieved from http://paper.researchbib.com/view/paper/14102

• Asimov, I. (2004). I, Robot. New York: Bantam Books.

• Chang, J., & Lu, X. (2019, August). The study on students' participation in personalized learning under the background of artificial intelligence. In 10th International Conference on Information Technology in Medicine and Education (ITME) (pp. 555-558). IEEE.

• Choliz, M. (2010). Mobile phone addiction: a point of issue. Addiction, 105(2), pp. 373 ±374.

• Creswell, J. W. (2013). Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches, SAGE publications Felix, C.V. (2020). The Role of the Teacher and AI in Education. Sengupta, E., Blessinger, P. and Makhanya, M.S. (Ed.) International Perspectives on the Role of Technology in Humanizing Higher Education (Innovations in Higher Education Teaching and Learning, Vol.,33)Emerald Publishing Limited, pp. 33 ±48. https://doi.org/10.1108/S2055-364120200000033003

• Goksel, N., & Bozkurt, A. (2019). Artificial intelligence in education: current insights and future perspectives. In S.

• Sisman-Ugur & G. Kurubacak (Eds.), Handbook of Research on Learning in the Age of Transhumanism (pp. 224 ±236). Hershey, PA: IGI Global.

O’QUVCHILARGA SUN’IY INTELLEKT HAQIDA ILMIY INSHO YOZDIRISH TEXNOLOGIYASI

Raxmanova N.A.
Roxmanov B.X.
Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Chirchiq, O’zbekiston[1]
Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Chirchiq, O’zbekiston[2]
nafisa@cspi.uz[1]

Bugungi globallashuv jarayonida ko’p ma’lumotlar elektron tarzida qabul qilinmoqda, lekin ularni qabul qilish va tahlil qilishga inson idroki ojizlik qiladi. Shuning uchun ham butun dunyoda sun’iy intellektga, ya’ni sun’iy aqlga yuzlanilmoqda. Kelajakda SI sog‘liqni saqlash, ta’lim-tarbiya, moliya va sportdan tortib to ishlab chiqarishga qadar keng ko‘lamli tarmoqlar uchun foydali bo‘lishini hisobga olgan Yevropa Kengashi sun’iy intellekt bo’yicha maxsus qo’mita tuzib, qator xalqaro hujjatlarni, xususan, “Sun’iy intellekt bo’yicha hamkorlik Deklaratsiyasi” ni tasdiqladi.[2]

"Sun'iy intellekt" atamasi birinchi marta 1956- yilda Dartmut universitetida ushbu mavzuga bag’ishlangan ilmiy seminarda amerikalik olim Jon Makkarti tomonidan ishlatilgan. O’sha davrda Jon Makkarti, Klod Shennon va Marvin Minskiy tomonidan taklif etilgan yangilikka jamoatchilik ilmiy fantastika deb qaragan. Bugungi kunda sun’iy intellekt – informatikaning alohida eng istiqbolli sohasiga aylandi, u inson ongi bilan bog’liq imkoniyatlar: tilni tushunish, o’rgatish, muhokama qilish, masalani yechish, tarjima, rasm chizish va shu kabi imkoniyatlarga ega kompyuter tizimlarini yaratish bilan shug’ullanadi. Bu sohaning poydevori esa, shubhasiz, o’rta maktabdan, “Informatika va axborot texnologiyalari” fanidan boshlanadi.

O’quvchilarning sun’iy intellekt haqidagi tasavvurlarini boyitish uchun yuqori sinflarda informatika darsida ilmiy insho yozdirish maqsadga muvofiqdir. Insho yozish uchun mavzu chuqur o’rganilishi, dalillash uchun ko’chirmalar yig’ilishi, ularning manbalari aniq bo’lishi kerak. Ayniqsa, ilmiy inshoda biror fanga tegishli mavzu ilmiy dalillar asosida yoritiladi. Unda ilmiy va ilmiy-ommabop manbalardan olingan materiallardan keng foydalaniladi. [3]

O’qituvchi “Sun’iy intellektning inson hayotidagi o’rni” mavzusida ilmiy insho yoki esse yozishni topshirar ekan, Internetdan mavzuga oid ma’lumotlarni topish bo’yicha yo’l-yo’riq ko’rsatadi yoki oldindan tayyorlab qo’yilgan ma’lumotlarni taqdim etadi.[1,5,6,7] O’quvchilar o’qituvchi tomonidan tavsiya etilgan slaydlar, onlayn-dars, chelenjlarni tomosha qilib, sun’iy intellekt haqida tasavvurga ega bo’ladilar. Shuningdek, ularga ilmiy va ilmiy-ommabop manbalardan olingan ayrim ma’lumotlar ham tavsiya etiladi.[4] O’qituvchi quyidagi ko’chirmalarni tavsiya qilishi mumkin:

1. Sun'iy intellekt (AI yoki SI) - avtomatlashtirilgan dasturlash va intellektual mashinaviy ta'lim sohasi bo'lib, u turli xil vazifalarni odamlar bajaradigan tarzda bajara oladigan aqlli kompyuter tizimlarini yaratishga mo'ljallangan. SI muayyan muammolar uchun eng yaxshi yechimlarni avtomatik ravishda topish va katta hajmdagi ma'lumotlarni tahlil qilish uchun ham ishlatiladi.

2. Sun’iy intellektning quyidagi turlari mavjud:

1) Tor sun’iy intellekt, ya’ni NAI. Inson imkoniyatlariga taqlid qilib yaratilgan, ma’lum bir vazifani bajarishga mo’ljallangan, dastur doirasidan chetga chiqa olmaydigan sun’iy intellekt. Siri, Alexa va Google Assistant ovoz orqali foydalanilishi mumkin bo’lgan xizmatlardir. ChatGPT esa yozuv orqali foydalanilishi mumkin bo’lgan xizmatdir. U insho, har xil uslubdagi matn, ssenariylarni yozib bera oladi; matnni tarjima qiladi; chatbotlar yaratadi; hissiyotlarni tahlil qilib beradi. Google Translate, DeepL va Microsoft Translatorlar Mashina tarjimasi dasturlari hisoblanadi, ularning vazifasi til to’siqlarini bartaraf etish va turli tillarda so’zlashuvchilar o’rtasida uzluksiz muloqotni ta’minlashdan iborat.Bugungi kunda juda ommalashgan Google Translate xizmati bir necha tildagi yozma,ovozli, hattoki, rasmli matnlarni ham o‘qish va tarjima qilishga yordam beradi.Bing, Midjourney, Go,Tesla, fotosuratlarni qayta ishlovchi Rrisma kabi dasturlar ham SI ning mana shu boshlang’ich turiga kiradi.

2) Umumiy sun’iy intellekt, ya’ni AGI. U mashinalarga har xil faoliyat turlari o’rtasida aloqa o’rnatish imkonini beradi. Natijada ular xuddi odamlar kabi atrof-muhitni o’rganadilar, tushunib harakat qiladilar, voqelikni idrok etadilar. Bunday sun’iy intellekt hali yaratilmagan.

3) Super sun’iy intellekt, ya’ni ASI. Mashinalar kelajakda nafaqat odamlarning fikrlash tarziga taqlid qiladi, balki Yer yuzidagi eng aqlli tizimga aylanadi. Intellektual portlash yuzaga kelib, SI ning o’zi super aqlli mashinalarni ishlab chiqara boshlaydi. Bu hozircha ilmiy farazdir.

3. Odatda, robotlar deganda ko’pchilikning ko’z oldiga insonlardek gaplasha oladigan, ularning o’rniga barcha yumushlarni bajara oladigan yordamchilar keladi, ammo bu nisbatan kengroq tushuncha. Aslida, mobil qurilmangizdagi dasturlar: Google-tarjimon, lug’atlar, turli xil o’yinlar va hokazolar ham sun’iy intellektga yaqqol misol bo’la oladi.

4.. 1997-yilda Deep Blie nomli IBM kompyuteri shaxmat bo’yicha jahon chempioni Garri Kasparovni yenggan tarixdagi ilk kompyuter bo’ldi.

5. IBM Watson superkompyuteri o’z bazasidan kelib chiqib muayyan tilda berilgan savollarga javob beradi. Bugungi kunda SI inson bergan kalit so’zlar – g’oyalar asosida ssenariylar yozib, badiiy film, multfilmlar ham yaratmoqda.

6. Sun’iy intellekt jamiyat uchun foydalimi yoki zararlimi? SI haqidagi bahs-munozaralar qariyb 50 yildan beri davom etib kelmoqda. Ba’zilar SIning ommalashib, odamlar o’rnini egallab borishi natijasida

ommaviy ishsizlik ko’rsatkichlari oshib ketishi mumkinligidan tashvishdalar. Hatto IT sohasining ayrim yetakchilari SIning butun boshli sivilizatsiyani barbod qilishiga ishonadilar.

7. SIning yutuqlari: bugungi kunda ayrim davlatlarda robot-mashinalar, haydovchisiz transport vositalari, buyumlarni manzilga to’g’ri yetkazib beruvchi dronlar, robot- politsiyachilar, robot-tibbiyot xodimlari, robot-hisobchilar, robot – offis xizmatchilari xizmatidan foydalanish yo’lga qo’yilgan.

8. SI uchun kerak bo’ladigan algoritmni odam yaratgan, aqlli algoritmlar qanchalik rivojlanib ketmasin, eng mukammal intellektual mashinalar ham xato qiladi. Ma’lumki, har qanday kompyuter – sun’iy intellektga ega mashina ikkilik sanoq tizimi asosida ishlaydi. 1991-yilda matematik olim Devid Stautmayer 18 ta turli xildagi hisob-kitob amaliyotlarini kompyuter dasturi yordamida bajarib, ularning barchasida natija noto’g’ri chiqqanini, ya’ni kompyuter (SI) noto’g’ri ishlaganini isbotlab berdi. Demak, SI hamma masalani ham to’g’ri hal qila olmas ekan; haqiqiy sonlar bilan ishlashda, taqribiy hisoblashlarda ikkilik sanoq tizimi yaramaydigan vaziyatlar yuzaga kelar ekan. SI tabiiy intellektga hali - beri ayrim holatlarda (asosan matematikada) teng kela olmaydi.

9. Siz fantastik kinolarda ko’rgan o’ta aqlli SI, ya’ni odamga o’xshab fikrlaydigan, his qiladigan robotlarni yaratish dasturchilarning eng katta orzusidir. Mutaxassislarning fikricha, o’z-o’zini anglaydigan mashinalar sun’iy intellektning eng oliy bosqichi bo’ladi. Agar bunday robotlar yaratilsa, insoniyatning ularga tobe bo’lib qolishi, Yer sharimizning robotlar sayyorasiga aylanishi ehtimoldan holi emas.[8]

Ilmiy insho uchun sodda reja tuziladi va insho matni 5-6 sahifa atrofida yoziladi. Bunday yozma ish o’quvchilarning fanga bo’lgan qiziqishini orttiradi. Sun’iy intellekt dasturlari bilan ishlashga rag’bat uyg’otadi. Sun’iy intellektning jamiyatda, sanoatda, fanda va insonning hayot faoliaytida tutgan o’rni katta ekan, uning ixtirochisi tabiiy intellekt, ya’ni inson aqli ekanini anglab yetadilar.

ADABIYOTLAR:

1. Baltabayeva G.R. Sun’iy intellekt: ChatGPT va uning imkoniyatlari.-T.:2023.
2. Filipova I.A.Sun'iy intellektni huquqiy tartibga solish. Ma'ruza kursi.- Samarqand, 2022.-63-79 b.
3. Qodirov M. Ona tili: o’rta maktablarning 8-sinfi uchun darslik. – T.: Cho’lpon nomidagi NMIU, 2019.-20-bet.
4. Zulunov , R. M., & Mahmudova , M. (2022). SUN’IY INTELLEKTNING INSONIYAT FAOLIYATIDA TUTGAN O‘RNI VA NEYROKIBERNETIKA SOHASI. Journal of Integrated Education and Research, 1(7), 2–7.
5. https://www.facebook.com/pdp.uz/posts/-suniy-intellekt-turlari. PDP Academy.
6. https://kun.uz/uz/news/2022/09/08/suniy-intellekt-va-xavfsizlik-robotlar-odamlar-ustidan-hukmronlik-qilishi-mumkinmi
7. https://uz.goodinternet.org/uz/sections/osmirlar/qiziqarli-faktlar/suniy-intellekt-nima-uchun-muhim/
8. https://vc.ru/u/1429330-viktor-klishchenko/612952-kratkaya-istoriya-razvitiya-iskusstvennogo-intellekta

Foydalanilgan adabiyorlar

1. В.З.Аладьев “Системы компьютерной алгебры” Maple. Искуство программирование (2-изд. 2007).
2. ST Iskandarov, DS Toshpolatov Assessment of Economic Efficiency of Vegetable Production in Greenhouses. International Journal of Progressive Sciences and Technologies, 2020.

AXBOROT TEXNOLOGIYALARI VOSITALARINING HOZIRGI KUNDAGI O‘RNI

Zuparova Saodat Sharipovna
Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Annotatsiya: Hozirgi vaqtda texnika, texnologiya va mashinasozlik, neft-gaz, energetika sohalariga ega bo‘lgan har tomonlama yetuk, o‘z sohasini yaxshi biladigan, raqobatbardosh muhandislarni tayyorlash dolzarb hisoblanadi. Shunday ekan “Texnik tizimida axborot texnologiyalari” fanining qiziqarli va mazmunli bo‘lishida ta’limni tashkil etish shakli va metodlari, o‘quv jarayonida yangi axborotlardan foydalanish, talabalarning mustaqil ishlarini o‘quv rejasida belgilangan holda amalga oshirish kabilar ularni yangi bilimlar bilan qurollantiradi.

Kalit so‘zlar: axborot texnologiya, AKT, texnika, texnologiya, ta’lim metodlari, ta’lim texnologiyalari, innovatsion ta’lim, ta’lim sifati.

Albatta ushbu jarayonda talabalarda fikrlash, narsalarga, xodisalarga qiziqishni oshirish va uni amaliyotda qo‘llashni tarbiyalash, dialektik mantiqqa xos kengaytirilgan va chuqurlashtirilgan jarayonlarni o‘rgatish o‘qituvchining pedagogik mahoratiga bog‘liqdir.

Hozirgi kunda ta’lim jarayonida interfaol metodlar, innovastion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalarini o‘quv jarayonida qo‘llashga bo‘lgan qiziqish kundan-kunga kuchayib bormokda. Innovatsion texnologiyalar, pedagogik jarayon hamda o‘qituvchi va talaba faoliyatiga yangilik, o‘zgartirishlar kiritish bo‘lib, uni amalga oshirishda asosan interfaol metodlardan to‘liq foydalaniladi. Interfaol metodlar pedagogik ta’sir etish usullari bo‘lib, ta’lim mazmunining tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu metodlarning o‘ziga xosligi — ular faqat pedagog, o‘quvchi va talabalarning birgalikda faoliyat ko‘rsatishi orqali amalga oshiriladi. Bunday pedagogik hamkorlik jarayoni o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, ularga quyidagilar kiradi:

- **o‘quvchini dars davomida befarq bo‘lmaslikka, mustaqil fikrlash, ijod etish va izlanishga yo‘llash;**
- **o‘quvchilarning o‘quv jarayonida bilimga bo‘lgan qiziqishlarining doimiy ravishda bo‘lishini ta’minlash;**
- **o‘quvchining bilimga bo‘lgan qiziqishini mustaqil ravishda har bir masalaga ijodiy yondashgan holda kuchaytirish;**

pedagog va o‘quvchining hamisha hamkorlikdagi faoliyatining tashkil etilishi.

Pedagogik texnologiyaning maqsadi — o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida hamkorlik faoliyatini tashkil etib natijaga erishish, o‘quv jarayonida o‘quvchining mustaqil fikrlay olishi, ijodiy ishlay olishi, izlanishi, tahlil eta olishi va xulosa chiqara olishi, shuningdek, o‘ziga, guruhga, guruh esa unga baho bera olishi kerak. O‘qituvchining esa bunday faoliyat uchun imkoniyat va sharoit yarata bilishi o‘qitish jarayonining asosi hisoblanadi. Har bir darsning mavzusi, o‘quv predmetining o‘ziga xos texnologiyasi bor. Pedagogik texnologiya yakka tartibdagi jarayon bo‘lib, o‘quvchi ehtiyojidan kelib chiqqan holda bir maqsadga yo‘naltirilgan, oldindan loyihalashtirilgan va kafolatlangan natija berishga qaratilgan pedagogik jarayondir.

Interfaol degani bu — o‘qituvchi va o‘quvchining o‘zaro hamkorligi asosida dars samaradorligini oshirish, o‘quvchida mustaqil fikrlash. ko‘nikmalarini shakllantirishning fikr-mulohaza, bahs orqali amalga oshirilishidir.

O‘quvchi qo‘yilgan maqsadga mustaqil, o‘zi faol ishtirok etgan holda yakka, juftlikda, guruhlarda javob topishga harakat qiladi, fikrlaydi, yozadi, so‘zga chiqadi. Dalil va asoslar orqali fikrini yoritib berishga harakat qiladi. Har qanday matematik tushuncha yoki nazariy mavzu o‘quvchilarga ma’lum bir metodlar asosida tushuntiriladi. Ana shunday metodlar ikki yo‘nalishda bo‘lib, ulardan biri o‘qituvchining tushuntirish metodlari, ikkinchisi esa o‘quvchilarning qabul qilish metodlaridir O‘qituvchining tushuntirish metodlari ma’ruza, suhbat va mustaqil ishlardan iborat. O‘qituvchi bir soatlik darsi jarayonida ana shu uchta metoddan foydalanib dars jarayonini olib boradi. O‘qituvchi tomonidan tushuntirilgan mavzuni o‘quvchilar reproduktiv, evristik va izlanish metodlari yordamida qabul qiladilar.

Agar o‘qituvchi dars jarayonida mavzuni ma’ruza metodi bilan tushuntirsa, o‘quvchilar reproduktiv metod bilan qabul qiladilar. Bunda mavzu materialining mazmuni mantiqiy tahlil qilinmaydi, ma’ruza metodi bilan dars o‘tishda o‘qituvchining o‘zi juda faol bo‘lib, talabalar esa faol bo‘lmaydi. Agar o‘qituvchi mavzuni suhbat metodi bilan tushuntirsa, o‘quvchilar evristik metod bilan qabul qiladilar. Bunda talabalarning tushuntirilayotgan mavzu materialiga nisbatan faolligi oshadi, chunki o‘qituvchi mavzu mazmunini mantiqiy ketma-ketlikka ega bo‘lgan savollar asosida o‘quvchilar bilan birgalikda ochib beradi, bunda bevosita o‘quvchilar ham savollarga javob berish orqali dars jarayonida faol ishtirok etadilar. Umuman olganda suhbat metodi bilan dars o‘tishning mohiyati shundan iboratki, o‘qituvchi tomonidan sinf o‘quvchilari uchun o‘tiladigan mavzu materialining mazmuni muammo qilib qo‘yiladi, so‘ngra maqsadga tomon yo‘naltiruvchi savollarni o‘quvchilarga berish orqali qo‘yilgan muammo hal qilinadi.

Agar o‘qituvchi mavzuga doir misol yoki masala echmoqchi bo‘lib dars jarayonini rivojlantirgan bo‘lsa, u mustaqil ishlash metodi bilan dars o‘tadi, bunda o‘quvchilar qo‘yilgan masala yoki misolni echish uchun fikrlaydilar, izlanish metodi bilan mavzuni o‘zlashtiradilar. Bunday dars jarayonida o‘quvchilar juda faol bo‘ladi, chunki ular echish uchun doskaga o‘qituvchi tomonidan yozib qo‘yilgan misol yoki masala yuzasidan mustaqil holda fikrlaydilar, o‘ylaydilar va mantiqiy xulosa qiladilar, bu bilan ularda mantiqiy fikrlash rivojlanadi.

O‘qituvchining tushuntirish va o‘quvchining qabul qilib olish metodlari asosida ular ongida bilish deb ataluvchi psixologik jarayon hosil bo‘ladi. Bugun ta’lim-tarbiya jarayonini davr talablariga mos ravishda amalga oshirishning eng zarur omili bo‘lgan zamonaviy darsning har biri o‘quvchi-yoshlar uchun o‘ziga xos quvonch doirasiga, har bir ta’lim dargohi esa shodlik maskaniga aylanishi lozim. Xususan, darsga ishonch bilan kelib, o‘z o‘qituvchisini alohida hurmat va e’zoz bilan kutib olish tuyg’usini shakllantirish bugungi kun ta’lim-tarbiya jarayonining asosiy mezonlaridandir. Uqituvchi dars paytida o‘quvchilarga to‘g’ri yo‘l-yo‘riq berib tursa, o‘zlashtirishi qiyin bo‘lgan bolalar faol ishtirokchiga aylanganini o‘zlari bilmay qoladilar.

Ma’lumki, o‘quvchi faoliyati butun ta’lim-tarbiya jarayonining asosi hisoblanib, o‘qituvchi turli-tuman usullardan foydalangan holda o‘quvchi faoliyatini aniq maqsadlar tomon yo‘naltirib turadi. Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov «Ta’lim-tarbiya—ong mahsuli, lekin ayni vaqtda ong darajasi va uning rivojini ham belgilaydigan omildir. Binobarin, ta’lim-tarbiya tizimini o‘zgartirmasdan turib, ongni o‘zgartirib bo‘lmaydi. Ongni, tafakkurni o‘zgartirmasdan turib esa biz ko‘zlagan oliy maqsad — ozod yurt, bo‘lmaydi» deb ta’kidlagan edi.

Interfaol o‘qitishning mashqlari va uslublari

Zamonaviy didaktika jadal rivojlanib, o‘zgarayotgan jamiyatning talablari va ta’limdagi amaliy ishlanmalarni aks ettiruvchi yangi yondashuvlar, ta’lim berish texnologiyalari bilan boyimoqda.

Ta’lim berishning nazariyasi va amaliyotida o‘quvchilarning bilim olish harakatlarini faollashtirish eng dolzarb muammolardan biri bo‘lgan. Keyingi vaqtlarda pedagoglarning diqqati bilim orttirishning

muloqot yuritish shakliga asoslangan o‘qitishning interfaol shakl va uslublarini o‘zlashtirishga qaratilgan. Ta’lim berish jarayoni quyida ko‘rsatilgan talablarga amal qilgan taqdirda samarali bo‘lishi va yaxshi natijalar berishi amalda isbotlangan:

- O‘quvchilar ta’lim olish uchun ochiq va ta’lim jarayonining boshqa ishtirokchilari bilan munosabat va hamkorlikka faol kirishib ketadilar;
- O‘z faoliyatini tahlil qilish va shaxsiy salohiyatini amalga oshirish uchun imkonga ega bo‘ladilar;
- Ular yaqin vaqt ichida o‘z hayotida va professional faoliyatida duch kelishi muqarrar bo‘lgan vaziyatga amaliy jihatdan tayyorlanib olishlari mumkin;
- O‘zlariga ishonishlari, o‘zlarini ifodalashga qo‘rqmasliklari, xatoga yo‘l qo‘yishlari mumkin, qachonki ular buning uchun muhokama qilinmasalar va salbiy baholanmasalar.

Adabiyotlar:

1. Matyokubova, S. (2022). Ta’lim texnologiya. Jurnal inostrannых yazыkov i lingvistiki, 6(6), 308-317.
2. Matyoqubova, Sh. A. (2021). Xalqaro va milliy sertifikat imtixonlariga tayorlanish jarayonida zamonaviy texnologiyalarning o‘rni. Academic research in educational sciences, 2(CSPI conference 2), 221-225.

“ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ ЖАРАЁНИДА ИНФОРМАТИКА ВА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ БОСҚИЧЛАРИ.

Юлдашева Гулшад Тилеуовна
ЧДПУ “Информатика ўқитиш методикаси”
Кафедраси в.б. доценти
Ашурова Муяссар Иброҳим қизи
ИЎМ 19/2 гуруҳи талабаси

Аннотация: Мазкур мақолада таълим тизими ўқувчиларининг компетентлигини шакллантириш ва унинг мазмун-моҳияти, таянч компетенциялар уларнинг ўқиш фаолиятига тайёрлашдаги ўрни ва аҳамияти, кўникма ва малакаларини шакллантириш, педагогик ва техник билимлар асосида уларнинг компетентлигини ривожлантириш механизми ҳамда унга интегратив дифференциал ёндашув каби масалалар ёритилиб берилган.

Таянч сўзлар: ўқувчилар, компетенция, компетентлик, фанлараро интеграция, интегратив дифференциал ёндашув.

Замонавий таълим тизими ўқувчиларни нафақат билим, кўникма ва малакалар билан қуроллантириши, балки, ҳаёти давомида мустақил, фаол, узлуксиз билимларни яратиши ва уларни ижодий ўзлаштириши компетенциясини шакллантириши, ўқувчини янги шароит ва келажакдаги ахборот муҳитида касбий фаолият, ўз имкониятларидан самарали фойдаланиш, салбий таъсирлардан ҳимоялана олишга тайёрлашга қодир бўлиши керак.

Таълим тизимини ислоҳ қилишнинг ҳозирги босқичида энг муҳим ажралиб турадиган хусусиятларидан бири - унинг таълим ва тарбия жараёнида туб ўзгаришларга олиб келадиган - жамиятни ахборотлаштириш жараёнининг ривожланаётган шароитларида амалга оширилишидир. Шу сабабли, сўнгги йилларда таълимни ахборотлаштириш жараёнининг ривожланаётган турли жиҳатлари нафақат олимлар, социологлар, психологлар, ўқитувчилар, балки, амалиётчи-педагогларнинг ҳам эътиборини кучайтирмоқда. Ахборотлаштириш ижтимоий йўналтирилган

характерга эга бўлиши керак ва бугунги кунда таълимни ахборотлаштириш жараёнининг инсонпарварлик йўналиши, шахснинг маънавий фазилатларига йўналтирилганлиги алоҳида аҳамият касб этмоқда.

1.Мактабда информатика ва ахборот технологиялари фанининг бутун ривожланиши давомида таълимнинг илмий-педагогик муаммолари генезисини аниқлаш ҳамда фаннинг муаммоли соҳаси бўйича ўқитишнинг тарбияга ижтимоий-шахсий йўналтирилган ёндашувни таъминлаш имкониятларини асослаш;

2.Таълим муаммоларини ҳал қилиш шароитида информатика бўйича замонавий мактаб курсини тузишнинг асосий концептуал ва интеграциялашган ёндашувларини аниқлаш асосида мактаб муҳитида ахборотга қарамлиликнинг олдини олишга қаратилган ижтимоий-педагогик ёндашувларни ишлаб чиқилди. мактабнинг ягона ахборот муҳити доирасида АКТдан фойдаланишга асосланган таълим-тарбия ишлари самарадорлигини оширишнинг методик тизими моделини.

3.Умумтаълим мактабидаги таълим-тарбия ишларида ахборот-коммуникация технологияларини қўллаш, интеграциялашган ва танлов курслари доирасида информатика ва ахборот технологиялари ўқув курсларида мактаб ўқувчиларини экологик, ҳуқуқий фуқаролик-ватанпарварлик тарбиялаш усулларини ишлаб чиқиш ва синовдан ўтказиш.

Умум таълим мактаблари ўқувчилари информатика ахборот технологиялари фанини ахборот-коммуникатив компетентлиги бу – педагогик касбий фаолият соҳасига мос замонавий дастурлаш тилларидан самарали фойдалана олиш, техник дастурий махсулотлар яратишда дастурлаш тилларидан эркин фойдаланиш, фаолияти давомида рақамли технологияларни қўллай олиш қобилиятидир.Таълимни интеграциялаш жараёнининг моҳияти талабаларнинг ривожланиши (ўзини-ўзи ривожлантириши) учун шароит яратиш, ҳар хил турдаги фаолиятни амалга оширишда ўз қобилиятларини рўёбга чиқариш, яхлит, ижодий шахсни шакллантиришдан иборат. Интеграциялашган таълимнинг мақсадлари қуйидагилардан иборат: интеграциялашган билимларни олиш қобилиятини ривожлантириш,ўқув жараёнининг узлуксизлигини таъминлаш,ўқув-билиш фаолияти самарадорлигини оширишга ёрдам берадиган фанлараро кўникмаларни шакллантириш, умумтаълим кўникма ва малакаларини шакллантириш, талабалар тафаккурининг билиш доирасини кенгайтириш,мактаб ўқувчисининг ахлоқий - иродавий фазилатларини, мотивларини, муносабатларини, эътиқодларини, жамиятни ахборотлаштиришда одатлар, эҳтиёжлар, хулқ-атвор қоидаларини шакллантиришга ҳисса қўшиш.

Ахборот жамияти шахси кундалик ҳаётда зарур бўлган ҳисоблаш ва ахборот тизимлари, маълумотлар базалари ва электрон жадваллар, шахсий компьютерлар ва ахборот тармоқлари билан ишлаш қобилиятига эга бўлиб, нафақат янги фаолият воситалари, балки, дунёга янгича қарашга эга бўлади. Бундай замонавий ёшнинг маданий даражаси ахборот маданияти тушунчаси билан тавсифланади, унинг таркибий қисмларининг фундаментал хусусиятидан келиб чиқиб, мактабда биринчи дарслардан бошлаб шаклланиши керак.

Замонавий ривожланган жамиятда ўқувчи бир вақтнинг ўзида янги ижтимоий-иқтисодий воқеликларга ва ахборот муҳитининг янги талабларига мослашиш заруратига дуч келади. Шунинг учун информатика соҳасидаги таълим олдида турган психологик-педагогик муаммолардан бири бу мослашув жараёнларининг биргаликда ривожланишини ва ижтимоий муваффақиятли шахсни шакллантиришни таъминлаш мақсадида ўқувчининг ахборот маданиятини тарбиялашдан иборат.

Ахборот компетентлиги шахснинг компьютер саводхонлиги асосида самарали ахборот фаолиятини амалга ошириш қобилияти, олинган билим, кўникма ва малакаларни ахборот билан ишлашнинг амалий масалаларини ҳал қилишда самарали қўллаш қобилияти сифатида тавсифланиши мумкин.

“Ахборот-коммуникация технологиялари соҳасидаги бўлажак ўқитувчининг ахборот-коммуникатив компетентлиги – бу касбий фаолият соҳасига мос замонавий ахборот-коммуникация технологияларидан самарали фойдаланиш, педагогик ва техник дастурий махсулотлар яратишда дастурлаш тилларини қўллай олиш, креатив фаолият натижаларини рақамли технологиялар воситасида тақдим этиш қобилиятидир”.

Ўрта мактабда асосий таълим объектлари ахборот тизимлари ва ахборот технологиялари ва шунга мос равишда таълим фаолиятидаги асосий вазифалар - уларни ижтимоий аҳамиятга эга вазифаларни ҳал қилиш, ривожланган экологик ва ахборот-ҳуқуқий маданиятни, фуқаролик ва ватанпарварликни шакллантириш, шунингдек, ўқувчи шахсининг ўзини ўзи англашини ривожлантириш учун қўллашдан иборат.

Янги ахборот дунёқарашини шакллантириш боланинг унинг мотивлари, индивидуал эътиқодлари, муносабатлари, шаклланган қадриятлари орқали уни ўраб турган янги ахборот дунёсини идрок этишга қаратилади. Таълимни интеграциялаш жараёнининг моҳияти талабаларнинг ривожланиши (ўзини-ўзи ривожлантириши) учун шароит яратиш, ҳар хил турдаги фаолиятни амалга оширишда ўз қобилиятларини рўёбга чиқариш, яхлит, ижодий шахсни шакллантиришдан иборат.

Информатика моҳиятига кўра дунёқараш ва тизимни ташкил этувчи фан бўлиб, бошқа фундаментал табиий-математик ва гуманитар фанлар ютуқларини ўз ичига олган ҳолда, таълим мазмунини янгилашда табиий равишда интеграциялаш ролини ўйнайди.

Таълим-тарбия жараёнини қўллаб-қувватлаш учун ахборот-коммуникация воситаларидан фойдаланган ҳолда таълим-тарбиянинг тизимлилиги ва изчиллигини таъминлаш талаби ўқувчи шахсининг зарур фазилатларини шакллантиришда изчиллик ва тизимлиликни таъминлаш мақсадида таълим-тарбия ишларнинг зарурлигини назарда тутади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1.Юлдашева Г.Т. Organization of creative activity of students based on innovative technologies. // European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences / Vol. 8 No. 5, 2020, Part II ISSN 2056-5852.

2. Юлдашева Г.Т. Талабаларда ўзини-ўзи ривожлантириш компетенциясини шакллантириш жараёнининг педагогик асослари. /Муғаллим ҳам узликсиз билимдендириу. № 3/1 – 2022.Илимий-методикалық журнал.Нукус,2022. ISSN 2181-7138. 26-28 бет.

3. Юлдашева Г.Т. Коммуникатив компетенция тушунчаси ва унинг мазмун моҳияти // “ЎзМУ хабарлари “Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети илмий журнали. – Тошкент, 2022. – № 1/5/1 – В. 228-231.

4. Юлдашева Г.Т. (2022). Компетенциявий ёндошувга асосланган таьлим // Journal of innovations in social sciences (Ўзбекистон).Таьлимни рақамлаштириш: асосий тенденциялар ва устувор вазифалар -2022 ISSN:2181-2594.57-61 бет.

РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У УЧАЩИХСЯ В КУРСЕ ИНФОРМАТИКИ.

Юлдашева. Г.Т.
ЧГПУ кафедра “Методика обучения информатике”.

Аннотация: Ахборот технологияларининг ривожланиши ахборот технологиялари (IT) соҳасида мутаххассис тайёрлашда умумий ўрта таьлимнинг узлуксизлигини таьминланишнинг долзарблигини оширади. Мақолада ўрта мактабда ихтисослашган информатика курсларида ўқувчиларнинг коммуникатив компетенциясини ривожлантиришга ёрдам берадиган ўқитиш усуллари ёритилган.

Аннотация: Интенсивное развитие отрасли информационных технологий повышает актуальность обеспечения преемственности общего среднего образования в подготовке специалиста в области информационных технологий (ИТ), в развитии такого профессионально-значимого для специалиста качества, как коммуникативная компетентность. В статье описываются методы обучения, способствующие развитию коммуникативной компетенции учащихся в углублённом курсе по изучению информатики в старших классах.

Abstract: The intensive development of the information technology industry increases the relevance of ensuring the continuity of general secondary education in the training of a specialist in the field of information technology (IT), in the development of such as professionally significant quality for a specialist as communicative competence. The article describes teaching methods that contribute to the development of communicative competence of students in advanced computer science course in high school.

Калит сўзлар: коммуникатив компетенция, эвристик усул, лойиҳа усули, талабалар фаьолиятининг гуруҳ шакли.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, компетентность, эвристический метод, проектный метод, групповая форма деятельности учащихся.

Key words: communicative competence, heuristic method, project method, group form of students' activity.

Введение. Коммуникативные компетенции формируются на основе предметных учебных умений, навыков и способов деятельности у учащихся. Развитие науки информатика и информационные технологии, а также формирование коммуникативной компетентности у учащихся средних школ остаются актуальным вопросам по сей день. Решением этих вопросов являются педагогическая подготовка будущих специалистов в области компьютерных технологий, программирования, в соответствии с методологическими особенностями исследований, необходимо разработать альтернативный алгоритм обучения. Поэтому я думаю в первую очередь нужно изучить литературу в данной области и анализировать труды исследователей данного профиля.

Литературный обзор. Информация и коммуникация в системе непрерывного образования, методика внедрения технологии, способы использования технологии, технологии дистанционного обучения и методические основы совершенствования содержания образования были рассмотрены в исследованиях А.А.Абдукадырова, М.М.Арипова, Р.Бакиева, Ф.М.Закировой, М.Х.Лутфуллаева, А.Тайлакова, У.Ю.Юлдашева, Ж.К.Нурбековой, С.Б.Паняковой, М.М.Абдуразакова, В.А.Кастрамовой, В.Г.Жужжалова и А.Г.Гейн.

Но языки программирования и формирование коммуникативной компетентности студентов в этих исследованиях являются достаточно ненаучными, хотя в исследованиях методов обучения языкам программирования большое внимание уделяется формированию компетентности у учащихся, токого рода исследования актуальны для современной системы образования. Поэтому я пришла к выводу, что понятие компетентности для объектно-ориентированного программирования необходимо проанализировать на основании мнении исследователей.

Для того чтобы развивать научные навыки на основе компетенций в нашей стране и в Содружестве Независимых Государств, провели научно-исследовательскую работу учёные как: Н.Муслимов, Ю.М.Асадов, .Н.Нарзиева, Н.Ш.Турдиев, Д.Ш.Темиров, Т.Т.Шоймардонов, А.Л.Андреев, И.А.Зимня, А.В.Хуторский, В.В.Попова, Е.В., Боярова В.А. и такие ученые, как Болотов, М.Е.Бершадский и В.И.Байденко. На основе этих исследований можно привести следующие сведения.

Согласно анализу материалов по истории возникновения компетентностного подхода к образованию, ее можно разделить на четыре периода [12]. Первый период относится к 1960-м и 1970-м годам. Впервые за этот период в научной литературе появилась слова «компетентность»[12]. Второй период включает 1970-1990 годы. Этот период представляет такие категорий, как «готовность», «способность», «ответственность» и «доверие»в различных формах компетентности. Третий этап начинается с 90-х годов. В этот период проводились исследования относительного применения компетентности как научной категории в образовании.

Профессиональная компетентность рассмотрена на работах А. К. Марковой в 1993-1996 годы в контексте психологии труда. Четвертый этап – компетентность, тесно связано содержанием стандарта профессионального образования общеобразовательных наук [12]. Понятие компетенция широко описано в трудах Ж. Равена под названием “Компетентность в современном обществе”, который был опубликован 1984 году. Однако компетентность позволяет людям грамотно решать задачи в разных ситуациях [12].

По мнению Муслимова, компетентность это не приобретение конкретных знаний, а приобретение интерактивных знаний и практических навыков[12].

По мнениям узбекских учёных как Н. Ш. Турдиева, Ю. М. Асадова, С.Н. Акбаровой и Д.Ш. Темирова компетентный подход означает «конкурентоспособность» [20].

Методология исследования. С изменением интеллектуального потенциала человечества растет задачи и проблемы, с которыми сталкиваются программисты при решении задач в курсе информатики. Новое поколение пользователей будут работать с программным обеспечением по мере того, как становится легче и возрастает и сложность самих этих программ.

Таким образом, изменение спроса на программирование — это не только смена языков но и изменение технологии. Поэтому языки программирования следует преподавать на основе компетентного подхода [14]. В настоящее время во многих учебных заведениях объектно-ориентированное программирование обучается с помощью языков C++, Delphi и Java, для решения многих практических задач [9].

По результатам наших исследований, мы заметили, что изучение научных программ, используемых в системе непрерывного образования, согласно анализу пособий и учебников, проводятся в общеобразовательных школах. Для решения существующих проблем курса информатики по языку программирования в высших учебных заведениях, было бы полезнее увеличить часы практических занятий, так как основы программирования обучаются в средних учебных заведениях.

Высокие темпы развития отрасли информатики и информационных технологий обостряют актуальность обеспечения преемственности среднего общего образования и высшего образования в подготовке специалистов в области информатики и информационных технологий (ИТ-специалистов). Наряду с задачей получения выпускниками школ, планирующих свою профессиональную деятельность в ИТ-области, соответствующего фундаментального образования, на первый план выдвигается проблема развития личностных качеств, способствующих успешному продолжению обучения в системе высшего образования, эффективной работе в выбранной профессиональной сфере, социальной адаптации в обществе. Как утверждают новые стандарты высшего образования, а также современные исследования развития кадрового потенциала в ИТ-отрасли, одним из востребованных качеств специалиста в области информатики и информационных технологий является коммуникативная компетентность [1; 3].

Федеральный государственный образовательный стандарт общего среднего образования определяет коммуникативную компетентность как способность личности к речевому общению, умение внимательно слушать, задавать вопросы и четко формулировать на них ответы, активно обсуждать рассматриваемые проблемы, комментировать высказывания собеседников и давать им критическую оценку, аргументировать свое мнение в группе, устанавливать психологический контакт [2].

Безусловно, коммуникативная компетентность формируется и развивается в процессе обучения всем учебным предметам и во внеурочное время, однако только на уроках информатики учитель может вовлечь учащихся в коммуникации, связанные с решением проблем, свойственных специалистам будущей профессиональной деятельности учеников.

Развитие коммуникативной компетенции учащихся предполагает решение учителем следующих педагогических задач:

• развивать умения излагать свои идеи, результаты работы, аргументировать выводы, убеждать в своей правоте;

• развивать умения работать в команде (устанавливать психологический контакт с одноклассниками, уметь их слушать, вырабатывать общее решение);

• содействовать усвоению телекоммуникационных методов эффективного обмена информацией.

В процессе решения данных задач в углубленном курсе информатики нами были апробированы методы обучения, ориентированные на развитие коммуникативной компетентности обучающихся (эвристический, проектный метод, групповая форма деятельности учащихся).

При фронтальном изучении учебного материала развитию коммуникативной компетенции способствует метод эвристических вопросов, заключающийся в организации эвристической дискуссии, результатом которой должны стать новые гипотезы, положения или выводы учащихся, в инициации учителем ключевых вопросов, связанных с изучаемым учебным материалом. Применение эвристического метода моделирует действия специалистов, обсуждающих проблемные теоретические и практические вопросы и, таким образом, комплексно воздействует на коммуникативные навыки. Имея отношение к конкретному предмету, диалог выполняет также социальную функцию, регулирует взаимоотношения между субъектами образовательного процесса (учитель – ученик, ученик – ученик). Кроме того, диалог развивает мышление, поскольку тесно связан с монологом, внутренней речью человека, накладывает отпечаток на ее структуру.

Таким образом, грамотно подобранные эвристические (ключевые) вопросы не только активизируют дискуссию на уроке, но и развивают интуицию, логику, креативность учащихся.

Приведем пример применения метода эвристических вопросов в углубленном курсе информатики. Рассмотрим фрагменты дискуссии по теме «Алгоритмы, способы описания и проверки алгоритмов». В процессе обсуждения понятия «алгоритм», свойств алгоритма учитель спрашивает:

– Как вы думаете, справедливо ли утверждение «Синтаксический контроль транслятором текста программы предназначен для проверки соблюдения свойства понятности алгоритма»? По данным вопросом учитель побуждает учащихся установить логическую связь между понятиями «свойство понятности алгоритма», «компьютер как исполнитель алгоритма», «программа для компьютера», «трансляция программы», «синтаксический контроль» и дать обоснование результату, привести подтверждающий пример. Следующий вопрос «Всегда ли из отсутствия синтаксических ошибок в программе следует правильность ее работы, т.е. получение верных результатов?» активизирует учащихся к поиску и объяснению примеров, в которых синтаксически верная программа выдает неверный результат, т.е. содержит алгоритмические ошибки. Эффективное обучающее воздействие имеет пример программы, дающей для разных вариантов исходных данных либо верный, либо неверный ответ. И, наконец, вопрос «Каким образом можно убедиться в отсутствии в программе алгоритмических ошибок?» выводит на разговор о тестировании программы, о полноте системы тестов.

Создание учебных ситуаций, содействующих развитию коммуникативных способностей учеников, возможно и при обучении программированию. В частности, при изучении темы «Объектно-ориентированное программирование» целесообразно предложить задание: Опишите, как объект геометрическую фигуру «треугольник» с минимально необходимым набором свойств, достаточных для вычисления всех других его параметров. Каких потомков можно создать от данного объекта? Как при этом будут проявляться полиморфизм и наследование? При поиске ответа на данный вопрос ученик должен выполнить операции сложной структуры: мысленно представить «треугольник» как объект, определить его свойства. Кроме того, представить «потомков», которые можно создать на основе исходного объекта, выделить свойства, которые могут быть повторены в свойствах потомков, вербально эти свойства описать и только затем отразить в программном коде. Таким образом, качество формулировки свойств объекта непосредственным образом отражается на качестве программы.

Продуктивно решать и дидактические задачи урока, и развивать коммуникативную компетентность учащихся позволяет обсуждение фрагментов программ, содержащих ошибки. Ниже приведены примеры применения цикла с параметром (считаем, что тип переменной с соответствует типу значений констант, указанных в заголовке цикла):

```
for (int i=1; i<=6; i++)
for (int i=6; i>=1; i--)
for (int i=0.1; i<=0.6; i++)
for (int i=a; i<=a; i++)
for (int i=1; i<=6; i++) {i=sqr(i)}
for (int i=a; i<=b) { a=sqr(a); s=s+a}
```

Учитель предлагает обсудить следующие вопросы:

• Какой (какие) из циклов составлен неверно? Объясните, почему?

• Сколько раз выполнится в примерах 2), 3)?

• Сколько раз выполнится в примере 5)?

• Как изменится результат выполнения цикла 7), если убрать операторные скобки?

При поиске ответов на данные вопросы учащийся должен мысленно реализовать циклы, проанализировать возможность применения циклических структур в соответствии с правилами синтаксиса и семантики языка, «примерить» эти правила на представленные примеры, затем дать аргументированный ответ.

Ключевой профессиональной компетенцией специалиста XXI века является умение работать в команде, согласовывать и соотносить свои цели, действия и профессиональное поведение с целями, действиями и поведением других членов команды. Способность сотрудничать, устанавливать положительные межличностные отношения, строить свое поведение с учетом позиции других людей, критически и адекватно оценивать свои возможности, – эти качества могут быть сформированы и развиты в школьные годы.

Актуальность группового подхода к обучению способствует развитию умения работать в команде. Учителю же необходимо повышать эффективность групповой деятельности, содействовать развитию навыков общения, формированию чувства ответственности за результат коллективной работы, умения подчиняться коллективной дисциплине. Системное применение групповой формы обучения ускоряет и усиливает процесс социализации школьника, который возможен только при интенсивном взаимодействии со сверстниками. Работая в группе, знакомясь с позициями одноклассников, ученик убеждается в том, насколько многообразными могут быть точки зрения, ориентации в знаниях и способах деятельности.

Ценность группового метода обусловлена также и тем, что одновременно с освоением содержания обучения педагог может осуществлять контакты с отдельными учащимися, устанавливать более тесные коммуникативные связи между учителем и учениками. Тем самым получает дополнительную возможность выстраивать субъект-субъектные отношения, основанные на менее формальном взаимодействии, когда учитель встает в позицию не «над учеником», а «рядом с ним». У учителя появляется возможность слушать и слышать мнения каждого учащегося, использовать их для взаимного обогащения.

Обращение к обучению в группах может происходить на разных стадиях урока в зависимости от образовательных целей. На наш взгляд, в старших классах наиболее приемлема кооперировано-групповая и дифференцировано-групповая форма учебной работы.

В кооперировано-групповой форме учебной работы класс разбивается на группы, каждая из которых выполняет отдельные части общего задания. Благодаря такой организации труда ученики с заданием справляются быстрее, чем при фронтальной работе. Группы в разборе материала дополняют друг друга, приводят разные примеры, аргументируют решение, что позволяет и углубить понимание материала, и развить коммуникативные навыки. Поскольку достижение единой учебной цели осуществляется в совместной деятельности на основе взаимной ответственности, формируется ценностное отношение к коллективной деятельности.

Следует отметить, что для специалиста в области информационных технологий чрезвычайно важно иметь навыки независимого, в некоторой степени автономного выполнения отдельного задания, являющегося частью более крупного приложения. Знакомство учащихся с подобным аспектом коллективной работы имеет значение не только с развивающей точки зрения, но и профориентационной, так как погружает в деятельность, свойственную специалистам будущей профессии. В связи с этим целесообразно организовывать групповое выполнение заданий, которые можно детализировать на несколько составных частей и распределить эти части между

участниками группы. Данный вид работы имеет различную организационную трудность, зависящую от изучаемой темы. В курсе информатики кооперировано-групповая форма деятельности возможна при самостоятельном изучении разделов с большим объемом информации, а также при освоении технологий обработки текстовой, графической и мультимедиа-информации (например, изучение издательских систем, создание Web-сайта, разработка мультимедиа-приложений). При освоении технологии программирования требуется не только формальное разбиение работы на отдельные законченные в смысловом плане фрагменты и распределение среди учащихся, но и управление процессом параллельного выполнения заданий.

Дифференцированно-групповая форма учебной работы предполагает организацию деятельности учащихся по овладению знаниями в группах с однородным составом, сформированных с учетом учебных возможностей учащихся, выполняющих разные по сложности задания. Численность и состав групп должны планироваться учителем в зависимости от целей развития личности каждого ученика на конкретном уроке. Состав групп может формироваться по разным принципам: быть разнородным (гетерогенным) или однородным (гомогенным) по уровню подготовленности и познавательных способностей учащихся. Дифференцированный подбор заданий и участников групп позволяет индивидуализировать процесс обучения, развивать познавательные и коммуникативные способности каждого ученика. На выполнение задания выделяется определенный промежуток времени, по истечении которого группы отчитываются по ходу и результатам работы, даже если задача решена не полностью. Важно обсудить сам процесс коллективной деятельности, обратив внимание учащихся на этапы коллективного творчества и только затем – на правильность решения, выяснить, с какими проблемами группа сталкивалась и как их преодолевала. Этот этап работы проводится в форме семинара-практикума.

В группе учащиеся выполняют следующие функции:

• совещаются, разбирают постановку задания, разрабатывают способ решения (или алгоритм и набор тестов, если задание по программированию);

• каждый ученик решает задачу независимо от других (или вводит и отлаживает программу на компьютере), но советуется с учеником-руководителем или со всеми членами группы;

• ученик-руководитель следит за временем и качеством выполнения заданий;

• участники группы сравнивают, оценивают результаты всех участников, вырабатывают общее решение;

• формулируют выводы;

• представитель группы (им не должен быть руководитель группы) объясняет способ (алгоритм) решения, доказывает правильность результатов, обосновывает выводы;

• оценивают правильность и эффективность работы другой группы, задают вопросы.

Приведем пример организации дифференцировано-групповой деятельности учащихся при изучении темы «Базы данных» (БД). Учащиеся должны разработать базу данных, моделирующую информационную систему некоторой предметной области. Группам предлагается выбрать один из вариантов предметной области, полностью разработать базу данных, представленную в третьей нормальной форме, запросы и представить результаты работы другим группам.

Дидактическая цель работы: закрепление навыков разработки базы данных в третьей нормальной форме по предложенному текстовому описанию.

Развивающая цель: развитие навыков планирования деятельности, системного анализа, критического мышления, группового взаимодействия.

Воспитательная цель: воспитание ответственности за свой участок работы и деятельность всей группы.

Представление работы группы должно содержать: анализ процесса размышления над построением модели структуры БД, логику приведения БД к 3-й нормальной форме, критерии, по которым группа установила связи между отношениями, содержание запросов. При этом члены других групп могут выступать с предложениями по совершенствованию структуры БД, качественному расширению запросов. При такой организации деятельности учащиеся не только выполняют свое задание, но и знакомятся с условиями и принципами решений других групп, а в процессе совместной деятельности, во время защиты работ – развивают коммуникативные навыки.

Следующий пример групповой деятельности – решение задач по разработке программ с рекурсивными подпрограммами.

Содержание деятельности: учащиеся работают в парах, учитель следит за процессом работы, выступает в роли консультанта. Необходимо, чтобы каждая группа справилась со своим заданием полностью за ограниченное время. Предлагаются задания двух типов. Задание №1 дается на анализ и понимание описанной рекурсивной подпрограммы. Учащиеся должны: а) определить, какую решает задачу; б) произвести трассировку для конкретных вариантов исходных данных; в) переписать подпрограмму в форме другого типа рекурсивной подпрограммы. Задание №2 рассчитано на формирование умения составлять рекурсивную подпрограмму, в которой присутствует описание вложенной рекурсивной подпрограммы.

По завершении работы между группами организуется перекрестная самопроверка результатов. Таким образом, ученики каждой группы знакомятся с несколькими задачами.

Приведем пример варианта заданий для одной группы учащихся по теме «Рекурсивные подпрограммы»:

1. а). Определите, какую задачу решает данная подпрограмма.

```
#include <iostream.h>
int main()
{ int N,N1;
cin>>N;
If (N==0)
{N1=0}
else
{N1=N1(N div 10)+N mod 10}
return N1;}
```

1б). Вычислите значение N1(12345), N1 (-1005).

1в). Перепишите подпрограмму-функцию в виде процедуры, дайте ей имя, соответствующее выполняемой задаче.

2.Составьте рекурсивную подпрограмму вычисления суммы N элементов арифметической прогрессии, используя рекурсивную подпрограмму вычисления которого элемента прогрессии. Проверьте работу программы на компьютере.

Важнейшим элементом методики обучения, оказывающим влияние на развитие коммуникативности учащихся, является метод проектов. Именно благодаря проектной деятельности вырабатываются умения коллективного планирования, выполнения и отладки крупных программных приложений, которые в углубленном курсе информатики могут

выполняться по окончании изучения большого раздела (например, «Программирование», «Объектно-ориентированное программирование», «Компьютерное моделирование»). Обязательным этапом проектной деятельности является представление результатов проектов, благодаря которому ученики совершенствуют свое умение выступать перед аудиторией, отвечать на вопросы, отстаивать авторскую позицию. Выступления учащихся должны содержать информацию по теме проекта, обзор методов решения и информационных технологий, применяемых в работе.

В процессе проектной деятельности учащиеся работают в тесном сотрудничестве друг с другом, обсуждая текущие результаты, совместно контролируя процесс достижения цели. Такая работа стимулирует и укрепляет опыт совместной деятельности, содействует развитию и коммуникативной компетентности, и личной ответственности за свои знания и знания одноклассников. Этому способствуют следующие факторы:

1. Коллективное планирование и подведение итогов решения способствует выработке чувства коллективной ответственности за результат. Педагог должен организовать такую совместную работу всех участников команды, в которой каждый «пропускает решение через себя».

2. Неопределенность кандидатуры ученика, которому предстоит представлять результат работы группы, что повышает заинтересованность в максимальном овладении методом решения каждым участником группы.

3. Оценка правильности и эффективности работы группы выполняется в процессе фронтального обсуждения результатов каждой группой, что содействует развитию коммуникативных навыков: слушания мнения других, аргументирования, отстаивания своей позиции.

4. Отсутствие соревновательного эффекта между командами. Самое главное – коллективное освоение или закрепление учебного материала (знаний, умений), которое реализуется через достижение одной из учебных целей (овладение учащимися различными методами решения однотипных задач, отработка методов решения однотипных задач, решение широкого спектра задач, взаимообучение участников других групп) и развитие навыков делового сотрудничества и взаимопроверки.

Опыт практической работы по организации групповой и проектной деятельности учащихся позволяет констатировать, что системное целенаправленное включение в методику обучения информатике на углубленном уровне различных видов групповой формы работы обучающихся повышает эффективность развития коммуникативной компетентности учащихся и других качеств личности ученика, профессионально значимых для ИТ-отрасли. В процессе групповой деятельности, учащиеся осваивают важнейшие виды межличностной коммуникации, близкой к профессиональной: общение на темы, являющиеся предметом будущей профессии, демонстрация достигнутых результатов, построение вопросов, аргументация, доказательство истинности или опровержение выводов. В совместном поиске решения задачи, проблемы учащиеся получают опыт коллективной работы в будущей социально-профессиональной среде.

Выводы и предложения. Для управления со всеми направлениями деятельности требуется разработка программного обеспечения, для оплаты электронных платежей, для вычисления математических и экономических задач, для разработки программных продуктов для вычислений компьютеров и мобильных устройств. Всё это осуществляется с помощью объектно-ориентированного программирования. Поэтому для формирования у студентов компетентности для начало нужно формирование предметных программ и создание нового поколения учебников,

а также совершенствование организации самостоятельной учебы студентов. Для этого нужно направить студентов к креативному мышлению, при выполнении практических работ и разработки методики на основе проблемного подхода развития творческой деятельности учащихся, системы методических указаний и рекомендаций по применению проблемных технологий обучения информатике.

Поэтому важно обучать студентов объектно-ориентированным языкам программирования использовать приведенный выше алгоритм при формировании компетентности. Этот алгоритм обучения позволяет учащимся работать самостоятельно. В результате может быть достигнуто компетентность у студентов.

Использованная литература:

1. Юлдашева Г.Т. Талабаларда ўзини-ўзи ривожлантириш компетенциясини шакллантириш жараёнининг педагогик асослари. /Муғаллим ҳам узликсиз билимдендириу. № 3/1 – 2022.Илимий-методикалық журнал.Нукус,2022. ISSN 2181-7138. 26-28 бет.

2. Юлдашева Г.Т. Коммуникатив компетенция тушунчаси ва унинг мазмун моҳияти // “ЎзМУ хабарлари “Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети илмий журнали. – Тошкент, 2022. – № 1/5/1 – В. 228-231.

3. Юлдашева Г.Т. (2022). Компетенциявий ёндошувга асосланган таьлим // Journal of innovations in social sciences (Ўзбекистон).Таьлимни рақамлаштириш: асосий тенденциялар ва устувор вазифалар -2022 ISSN:2181-2594.57-61 бет.

4. Юлдашева Г.Т. Применение информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в начальном образований. Замонавий узлуксиз таълим сифатини ошириш: инновация ва истиқболлар. Халқаро миқёсидаги илмий-амалий конференция материаллари. 24 апрель, Тошкент-2020. 527-531 бет.

5. Юлдашева Г.Т. Влияние компьютерных технологий на изменение средств коммуникации. Международная конференция посвещённая к 180- летию И.Алтынсарина “Великий учитель казахского народа и великое знание”,Чимкент, 2021. 36-39 стр.

6. Юлдашева Г. Т. Таьлимда иннаватцион технологияларнинг роли ва аҳамияти. Информатика фанининг долзарб муаммолари. Илмий-амалий анжуман материаллари. Тошкент - 2018. 266-бет.

7. Юлдашева Г. Т. Эффективность использования ИКТ на уроках начального класса. Труды научной конференций “Современные кластерные системы в контексте образовательных инноваций реформ: проблемы события и перспективы”.2019. 24-стр.

8.Юлдашева Г.Т. Бўлажак ўқитувчиларда касбий компетентликни ривожлантириш. “Замонавий тараққиётда илм-фан ва маданиятнинг ўрни” номли Республика илмий-амалий конференцияси. www.academics.uz 18.08.2022, 20 сон, 54- бет.

9. Dilfuza Melievna Makhmudova, 2Bakhrom Ruzievich Tadjibaev, 3 Gavhar KholboevnaDusmurodova, 4 Gulshad Tileuovna Yuldasheva. Information and communication technologies for developin gcreative competence in the process of open teaching physics and maths. // International Journal of Psychosocial Rehabilitation / Vol.24, Issue 09, 2020 ISSN: 1475-7192. (Scopus).

10. Юлдашева Г.Т. Методологические основы использования медиа технологий в повышении эффективности обучения / "Экономика и социум", №5(84), часть 2, http://www.iupr.ru1129-1133. (2021).

ДВА РАЗНЫХ СПОСОБА РЕШЕНИЯ СИСТЕМЫ ЛИНЕЙНЫХ УРАВНЕНИЙ, ИХ ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ

Раупова М.Х.
Хаитматова Б.Э.
1- Преподаватель Чирчикского государственного педагогического университета
2- Студент Чирчикского государственного педагогического университета

Первый представленный в этой статье метод призван указать на один важный подход к решению линейных задач: исключение переменных. Самым основным в этой части является взаимное преобразование матричной и линейной систем. Таблица из m строк и n столбцов, упорядоченная сериями из mxn чисел a_{ij}(i=1,2,3,m; j =1,2,3,…n) называется матрицей m строк и n столбцов, сокращенно матрицей mxn. Для матрицы, обозначенной как a_{ij} или a_{ji}, для ее обозначения используется заглавная буква. А для линейной системы это имеет что-то общее с матрицами. Это линейная система с m уравнениями и n переменными, m и n неизвестными:

$$\begin{cases} a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + a_{13}x_3 + \cdots + a_{1n}x_n = k_1 \\ a_{21}x_1 + a_{22}x_2 + a_{23}x_3 + \cdots + a_{2n}x_n = k_2 \\ a_{31}x_1 + a_{32}x_2 + a_{33}x_3 + \cdots + a_{3n}x_n = k_3 \\ \quad\quad\quad\

$$\begin{cases} 2x_1 - x_2 + 2x_3 = 4(1) \\ x_1 + x_2 + 2x_3 = 1(2) \\ 4x_1 + x_2 + 4x_3 = 2(3) \end{cases}$$

Сначала переведя одновременные линейные уравнения в расширенную матричную форму, обозначаемую заглавной буквой B:

$$B = \begin{bmatrix} 2 & -1 & 2\ 1 \\ 1 & 1 & 2\ 4 \\ 4 & 1 & 4\ 2 \end{bmatrix}$$

Затем, меняя порядок (1) и (2):

$$r_1 \leftrightarrow r_2: \begin{bmatrix} 1 & 1 & 2\ 1 \\ 2 & -1 & 2\ 4 \\ 4 & 1 & 4\ 2 \end{bmatrix}$$

Далее, для облегчения вычислений, пусть (2)-2(1), (3)-4(1):

$$r_2 - 2r_1, r3_3 - 4r_1: \begin{bmatrix} 1 & 1 & 2\ 1 \\ 0 & -3 & -2\ 2 \\ 0 & -3 & 4\ -2 \end{bmatrix}$$

И затем, вычисляя (3)-(2);

$$r_3 - r_2: \begin{bmatrix} 1 & 1\ 2 & 1 \\ 0 & -3\ -2 & 2 \vdots \\ 0 & 0\ -2 & 4 \end{bmatrix}$$

В конце концов, используя обратную замену, чтобы получить окончательные решения:

1)(3)x$\frac{1}{2}$:

$$r_3 * \frac{1}{2}: \begin{bmatrix} 1 & 1\ 1 & 1 \\ 0 & -3\ -2 & 2 \\ 0 & 0\ 1 & 2 \end{bmatrix}$$

2) 1-2(3),(2)+2(3):

$$r_1 - 2r_3, r_2 + 2r_3: \begin{bmatrix} 1 & 1\ 0 & -3 \\ 0 & -3\ 0 & 6 \\ 0 & 0\ 1 & 2 \end{bmatrix}$$

3) (2)x(- $\frac{1}{3}$),(1)- (2):

$$r_2 * -\frac{1}{3}, r_1 - r_2: \begin{bmatrix} 1 & 0\ 0 & -1 \\ 0 & 1\ 0 & -2 \\ 0 & 0\ 1 & 2 \end{bmatrix}$$

Итак, теперь – это простейшая форма звена строк, и решения этой системы имеют вид:

x_1 =-1, x_q=-2, x_3=2

Метод исключения Гаусса, или мы можем назвать его сокращением строк, представляет собой алгоритм решения систем линейных уравнений. Он состоит из последовательности операций, выполняемых над соответствующей матрицей коэффициентов. Чтобы выполнить сокращение строк в матрице, используется последовательность элементарных операций над строками для изменения матрицы до тех пор, пока нижний левый угол матрицы не заполнится нулями, насколько это возможно:

Повторив эти три элементарные операции над строками, которые не повлияют на решение, но способны упростить расширенную матрицу, мы наконец сможем получить матрицу вида:

$$\begin{bmatrix} a_{11}x_1 a_{12}x_2 \dots a_{1r}x_r a_{1r+1}x_{r+1} \dots a_{1m}x_n \mid k_1 \\ 0\ a_{22}x_2 \dots a_{2r}x_r\ a_{2r+1}x_{r+1} \dots a_{2m}\ x_n \mid k_2 \\ \dots \\ 0\ 0\ \dots\ a_{rr}x_r a_{rr+1}x_{r+1} \dots a_{3m}x_n \mid k_3 \\ \dots \\ 0\ 0\ 0\ 0\ \dots\ a_{1m}\ x_n \mid k_m \end{bmatrix} (3)$$

$(a_{11}, a_{12}, a_{1r}, a_{1r+1}, a_{22}, \dots a_{1m}, k_1, k_2, k_3, \dots k_m \epsilon C)$

Левую часть отдельной строки назовем «Матрица эшелона строк» [6], которая имеет характер: метка столбца первого элемента в ненулевой строке A_j должна быть меньше или равна метке столбца первого элемента. элемент в ненулевой строке A_{j+1}.

После того, как мы получили матрицу эшелонов строк, количество переменных уменьшается сверху вниз. Таким образом, используя метод обратной подстановки: сначала получаем решение нижней, затем повторяем подстановку известных значений переменных из верхней строки до верхней. Таким образом, мы получим решение.

Основное использование (представленный пример) исключения по Гауссу

Предположим, что у нас есть три переменные: x, y, z. И у нас есть набор их уравнений (наивысшая степень здесь равна единице):

$$\begin{cases} 1_x + 4_y + 7_z = 10\ (r1) \\ 2_x + 5_y + 8_z = 11\ (r2) \\ 3_x + 6_y + 9_z = 12 (r3) \end{cases}$$

Традиционно мы можем решить эту проблему,

$\frac{1}{2}r_2 - r_1$:($\frac{2}{5} - 4$)y+(4-7)z = $\frac{11}{2}$ -10, где $\frac{-18}{5}y - 3Z = \frac{-9}{2}$ (r4);

$\frac{1}{3}r_3 - r_1$: (2-4)y + (3-7)z =4-10, где -y-2z=-3 (r5)

$\frac{18}{5}r_5 - r_4(\frac{-36}{5} - (-3))$ z =-$\frac{18*3}{5} - \left(-\frac{9}{2}\right)$, где $-\frac{21}{5}z = -\frac{63}{10}, z = \frac{3}{2}$;

Таким образом, мы подставляем значение z в r5, чтобы получить значение y;

Подставьте значения z и y в r1/r2/r3, чтобы получить значение x.

Следовательно, мы будем иметь единственное решение.

$$\begin{cases} x = -\frac{1}{2} \\ y = 0 \\ z = \frac{3}{2} \end{cases}$$

Или мы можем использовать метод исключения по Гауссу.

Во-первых, мы можем извлечь все коэффициенты и получить «матрицу коэффициентов»:

$$\begin{bmatrix} 1 & 4 & 7 \\ 2 & 5 & 8 \\ 3 & 6 & 9 \end{bmatrix}$$

затем извлеките все константы в правой части уравнения и разделите их линией. Таким образом, мы получили:

$$\begin{bmatrix} 1 & 4 & 7 \mid 10 \\ 2 & 5 & 8 \mid 11 \\ 3 & 6 & 9 \mid 12 \end{bmatrix}$$

В таком виде мы называем это «Расширенная матрица».

Затем, повторив три элементарные операции над строками

1. (1-е правило) Ряд A2 заменить на $\frac{1}{2}$ A2;

2. (3-е правило) Ряд A2 заменить на -1A1+A2;

3. (2-е правило) Поменяйте местами ряды A3 и A2.

Мы получим:

$$\begin{bmatrix} 1 & 4 & 7 \mid 10 \\ 0 & -\frac{5}{18} & -3 \left| -\frac{9}{2} \right. \\ 0 & 0 & -\frac{21}{5} \left| \frac{63}{10} \right. \end{bmatrix}$$

Который мы можем получить $z=\frac{3}{2}$ из последней строки и, сделав обратную замену, мы можем получить y=0 и x= $-\frac{1}{2}$.

Очевидно, что по сравнению с традиционным способом исключение по Гауссу показывает процесс решения более четко и непосредственно.

Общие и специальные

Общий процесс:

В соответствии с показанным выше примером режим решения можно завершить, как показано ниже.

Извлекая связанное условие из вопроса, мы можем получить выражение:

$$\begin{cases} a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + a_{13}x_3 + \cdots a_{1m}x_n = k_1 \ (L1) \\ a_{12}x_1 + a_{22}x_2 + a_{23}x_3 + \cdots a_{2m}x_n = k_2 \ (L2) \\ a_{31}x_1 + a_{32}x_2 + a_{33}x_3 + \cdots a_{3m}x_n = k_3 \ (L3) \\ \quad \cdots \\ a_{1m}x_1 + a_{2m}x_2 + a_{3m}x_3 + \cdots a_{nm}x_n = k_m \ (Ln) \end{cases} \quad (4)$$

$(a_{11}, a_{12}, a_{13}, a_{21}, \ldots a_{nm}, k_1, k_2, k_3, \ldots k_m \in \mathbb{C})$,

Таким образом, переход к расширенному матричному виду:

$$\begin{bmatrix} a_{11}x_1\ a_{12}x_2\ a_{13}x_3 \ldots\ a_{1m}x_n \mid k_1 \\ a_{21}x_1\ a_{22}x_2\ a_{23}x_3 \ldots\ a_{2m}x_n \mid k_2 \\ a_{31}x_1\ a_{32}x_2\ a_{33}x_3\ \ldots\ a_{3m}x_n \mid k_3 \\ \quad \ldots\ \ldots \\ a_{1m}x_1\ a_{2m}x_2\ a_{3m}x_3 \ldots a_{nm}x_n \mid k_m \end{bmatrix} \quad (5)$$

Следовательно, мы можем провести аналогию с шагами из примера, чтобы получить матрицу эшелона строк.

$$\begin{bmatrix} b_{11}x_1\ b_{12}x_2 \ldots b_{1r}x_r\ b_{1r+1}x_{r+1} \ldots b_{1m}x_n \mid t_1 \\ 0\ b_{22}x_2 \ldots b_{2r}x_r\ b_{2r+1}x_{r+1} \ldots b_{2m}x_n \mid t_2 \\ \quad \ldots \\ 0\ 0\ \ldots\ b_{1r}x_r\ b_{1r+1}x_{r+1} \ldots b_{3m}x_n \mid t_3 \\ \quad \ldots \\ 0\ 0\ 0\ 0\ \ldots\ b_{1m}x_n \mid t_m \end{bmatrix} \quad (6)$$

$(b_{11}, b_{12}, b_{1r}, b_{1r+1}, b_{22}, \ldots b_{1m}, t_1, t_2, t_3, \ldots t_m \in C)$

Затем используйте $\mathbf{x_n} = \frac{\mathbf{t_m}}{\mathbf{b_{1m}}}$, чтобы сделать обратную замену для всей строки выше и получить решение.

Ранг:

«В линейной алгебре ранг матрицы — это высший порядок ее ненулевого подфорума». [6] Утверждаем, что мы используем R(A) для представления ранга матрицы A. В процессе исключения по Гауссу в нашем исследовательском вопросе ранг матрицы коэффициентов (u) равен рангу, который был в виде строки эшелонированная матрица. Следует отдать должное характеру эшелона

строк: R(u)=m; если существует другая матрица(a) с n переменными, получающая форму эшелона строк после процесса исключения по Гауссу, R(a) будет равна отметке строки наибольшего x_n коэффициентом 0.

Ранг может помочь нам определить область/особенность решения линейных уравнений: пусть матрица коэффициентов системы линейных уравнений равна A, а расширенная матрица равна B=(A,b), тогда мы будем иметь:

I. $R(A)=R(B)=n$, $(n \in N^+)$ система уравнений имеет единственное решение;

II. $R(A)=R(B)<n$, $n \in N^+$ уравнения имеют бесконечные решения;

III. $R(A)=R(B)>n$, $n \in N^+$ уравнение не имеет решения.

Сравнение методов

При использовании метода исключения для решения линейных систем можно обнаружить, что прикладных условий для его работы нет. Итак, это означает, что метод исключения может взломать любую линейную систему, если правильно применено преобразование расширенной матрицы в линейную систему. Вот почему для нас это один из основных способов начать изучение линейной алгебры.

Однако, поскольку элементарные операции основаны на преобразованиях строк в строки, столбцов в столбцы или преобразований уравнений в уравнения, этот метод потребует от нас выполнения многих операций, когда мы сталкиваемся с более важными уравнениями или матрицами. В конечном итоге это станет очень громоздким и сложным процессом. Следовательно, при решении более сложных линейных систем существуют другие, более простые методы, чем использование основных правил исключения, то есть исключения по Гауссу.

Сравните с основными исключениями. Устранение Гаусса обеспечивает надежный способ решения проблемы. Не рассматривая все семь фундаментальных методов передачи матрицы, мы можем использовать метод исключения Гаусса, чтобы использовать только три из них, включая скалярное умножение строки, замену строк и скалярное умножение и сложение. Таким образом, метод исключения по Гауссу является эффективным методом с низкой сложностью. Для более значимых задач требуется гораздо меньше вычислений, удобно получить ранг заданной матрицы. Недостатком является то, что процедуру ручной работы запомнить сравнительно непросто, без компьютера требуется много времени.

Вывод

Когда вы сталкиваетесь с математической задачей, целью всегда является поиск ответа, но решение ответа может быть разнообразным. То же самое относится и к линейной алгебре. В этой статье были определены две решения для различных линейных систем: метод исключения и исключение по Гауссу.

Для каждого метода мы приводили подробные расчеты, практическое применение, а также преимущества и недостатки. Таким образом, метод устранения имеет широкий спектр применения и не требует условий использования. Тем не менее, его работа громоздка и не подходит для сложных и больших линейных систем. Помимо исключения переменных, метод исключения Гаусса требует меньше вычислений для более крупных линейных систем и более удобен для получения ранга данной матрицы. Тем не менее, без компьютера выполнение вычислений вручную отнимает много времени и их трудно запомнить.

Каждый метод имеет свои характеристики и недостатки, поэтому мы хотим обратиться к тому, как выбрать лучший метод для решения той или иной линейной алгебры. Для разных линейных систем необходимо гибко применять различные методы и в конечном итоге успешно

решить задачу. С точки зрения этих проблем, объединение и объединение с другими междисциплинарными дисциплинами и широкое использование этих методов в моделях компьютерного программирования также является основной тенденцией развития в будущем. Речь идет не только о решении задач вручную, речь идет о том, что информатика будет играть все более важную роль в будущей оптимизации алгоритмов, и это то, что мы хотим видеть.

Список использованной литературы.

1. Смирнов М.М., Уравнения смешанного типа. – М.: Наука, 1989 г., 495 с.
2. Rasulov X.R. Qualitative analysis of strictly non-Volterra quadratic dynamical systems with continuous time // Communications in Mathematics, 30 (2022), no. 1, pp. 239-250.
3. Письменный Д.Т. Конспект лекций по высшей математике. 1 часть. – изд. 5-е. – М.: Айрис-пресс, 2005. – 279 с.
4. Сигорский В.П. Математический аппарат инженера. – изд. 2-е, стереотип. – «Техніка», 1977. – 753 с.

ПРОБЛЕМЫ КУЛЬТУРНО-ДОСУГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ЦИФРОВОМ ОБЩЕСТВЕ

Раупова М.Х.
Панжиева Г.
Хасанова М.
1- Преподаватель Чирчикского государственного педагогического университета
2,3- Студенты Чирчикского государственного педагогического университета

Становление цифрового общества неумолимо бросает серьезные вызовы развитию культуры, декларируя внедрение онлайн-технологий в пространство социума и неминуемый переход к учреждениям нового поколения. Активное вовлечение целевой аудитории в них должен обеспечить процесс цифровизации и последующей цифровой трансформации. Цифровизация учреждений культуры уже стала объективным процессом, который, начавшись, сегодня получает ускоряющееся развитие, что обусловлено в том числе реализуемым Минкультуры Узбекистана республиканским проектом «Цифровая культура» в рамках проекта «Культура». Процессы цифровизации в культурно-досуговой сфере, к сожалению, воспринимаются как неотвратимо угрожающие ее существу, как некий дамоклов меч. Цифровые технологии, существующие на основе кодирования данных, формируют новое ощущение бытия, которое, соответственно, должно породить и новые возможности его осмысления, особое восприятие визуальных объектов, погружающих в виртуальный мир, что требует особого «облачного» сознания, в котором информационная среда формирует эффект отчуждения от реальности и создает «двойников» окружающей действительности.

В основе этих процессов — сложные субтехнологические разработки: будь то виртуальная реальность, позволяющая погрузить человека в иммерсивный мир, создающий полный «эффект присутствия», или частичная информация, интегрированная с объектами реального мира в форме текста, компьютерной графики, посредством дополненной реальности. Ключевым вопросом процессов цифровой трансформации является обновление всей информационно-коммуникационной парадигмы: ее социально-культурных элементов, риторических, семиотических и т. п. Эти процессы изменений отторгаются потенциальными участниками, настораживают и воспринимаются ими как попытка «алгеброй гармонию поверить». Побуждающим к активной деятельности в этом смысле является формирование у работников учреждения культуры чувства «готовности к цифровой трансформации». Как представляется, в

целях перехода на качественно новый уровень и получения значительного синергетического эффекта целесообразно использование IT-технологий: чтобы повышать уровень управляемости культурно-досуговой деятельностью, добиваться унификации и алгоритмизации рутинных процессов, методик, организационных структур, информационного обеспечения и т. д., не затрагивая неповторимости и оригинальности авторского творчества; создавать принципиально новые творческие проекты, инновационность которых будет построена на платформенных решениях; разрабатывать системы стратегического партнерства и взаимодействия с научными и учебными учреждениями и т. п.

Цифровизация в сфере культуры призвана обеспечить переориентацию участников культурно-досугового процесса на новый формат восприятия информации, но вовлекать эту аудиторию в свою деятельность творческие структуры смогут только реальными, яркими и самобытными проектами.

Литература

1. Указ Президента Республики Узбекистан №ПФ-60 от 28.01.2022 г.

2. Указ Президента Республики Узбекистан от 10.05.2020 № ПФ-6079.

3. Газета «Правда Востока» Цифровая экономика: «Короткий путь к развитию Цифровизация» 17 сентября 2022

4. Телеграмм-канал ANIQ.UZ.

5. Научный электронный журнал «Экономика и инновационные технологии». №3, май-июнь 2020 г.

KOMPYUTER GRAFIKASI FANIDA TASVIRLARNI KODLASHTIRISH ZARURIYATI

Esonturdiyev M.N.
Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Chirchiq, O‘zbekiston
esonturdiyev80@mail.ru

Kompyuter xotirasida tasvir hosil qilishda tasvirda turli xatoliklar ro‘y berishi mumkin. Bunga kamera yoki obyektivning harakati, obyektiv aberratsiyasi, fotovositalarning kamchiliklari, avtosferadagi harakat va o‘zgarishlar, tasvirlarni kompyuter xotirasiga o‘tkazish vositalari kamchiligi va boshqalar bo‘lishi mumkin.

Tasvirni sonli kompyuter xotirasida saqlash uchun $c_0 = N^2 g$ (bit) talab etiladi, bu erda $N = X_{\max} / \Delta X = Y_{\max} / \Delta Y$ – tasvir nuqtalarining OX va OY o‘qlar bo‘yicha soni, g-bitta elementni saqlash uchun zarur bitlar soni. Zamonaviy qurilmalarning diskretlash imkoniyati juda katta hajmli sonli tasvirlar hosil qilishi mkonini beradi [1]. Agar $X = Y = 0,2\,mm$ desak (ko‘pchilik qurilmalarda diskretlash imkoniyati shunday) va g=0 desak, 200x200mm^2 o‘lchamli suratni sonli tasvirga o‘tkazish uchun $c_0 = 8$ mln. bitga teng bo‘lishi lozim [2]. Ko‘rinib turibdiki, amaliyotdagi o‘nlab va yuzlab tasvirlarni saqlash va ularga ishlov berish katta qiyinchiliklar tug‘diradi. Manba tasvirni o‘zgartirmay tiklashda iloji boricha kamroq sifat yo‘qotilishiga yo‘l qo‘yadigan axborot hajmini siqishni dolzarb muammoga aylantiradi. Tasvirni ana shunday siqishni kodlashtirish deb ataladi. Kodlashtirishdan maqsad – tasvirni sifatli ravishda tiklash imkonini beradigan kichik hajmli axborot olishdir. Kodlashtirish ikki cohara bo‘linadi: 1) kanalga uzatish sifatini oshirish 2) axborot hajmini kamaytirish kodlarini qurish.

Tasvirlarga ishlov berishda 2-soha bir muncha qulayliklar - kichik hajmli xotira talabi, tasvir uzatish tezligini oshirish, sonli telekanallar va h.k.larga xizmat qiladi.

Kodlashtirish zaruriyati yana tasvirlarni sonli tarmoqlar, aloqa tizimlarida uzoq masofaga samarali uzatish masalasi bilan bog‘liqdir. Bunga kompyuterlararo milliy tarmoqlar, yig‘inlar o‘tkazish uchun aloqa tizimlari, tabiiy maslahatlar o‘tkazish aloqalari, kosmik kemalar va sun’iy yo‘ldoshlardan turli to‘lqin uzunliklardagi tasvirlarni uzatish tizimlari, turli tasvirlarni fototelegraf va faksimil uzatish tizimlarini misol qilib ko‘rsatish mumkin.

Shu o‘rinda sonli televidenie tizimlarining jadal sur’atli rivojini ham eslatib o‘tish lozim. Hozirgi kunda sonli televidenie tizimlari uchun, analog to‘lqinli televidenie uchun zarur bo‘lgan aloqa kanallaridan ko‘ra kengroq imkoniyatli kanallar zarur. Bunga sabab sonli signal uzatishning bir sekundda jo‘natilgan bitlar soni bilan o‘lchanuvchi tezligidir. Sonli televidenie signalini yuqori sifatli uzatish uchun, agar $L_{chegara}$=6 MGs bo‘lsa, sekundiga 12 mln qiymat yoki har bir qiymat 8 impulsda jo‘natilishini hisobga olsak, sekundiga 100 mlnga yaqin impuls (100 Mbit/s) jo‘natish lozim [2]. Odatda, diskretlash chastotasi televizion sigalning yuqori chegaraviy chastotasini ikkilanganda biroz kattaroq bo‘ladi va sonli signal uzatish chastotasi (100+120) Mbit/s bo‘ladi [3]. Bunday imkoniyatli kanalni ta’minlash juda qiyin va qimmatga tushadi. Demak, tasvirlarni samarali kodlashtirish muammosi sonli televidenieda alohida ahamiyat kasb etadi. Tasvirlarni siqish masalasining qo‘yilishida ikkita: tasvirdagi statistik va psixovizual ortiqchalik omillari muhim rol uynaydi.

Birinchisi yonma-yon elementlarning o‘zaro yaqin qiymatga egaligidan kelib chiqadi va bu hol barcha tasvirlarda u yoki bu darajada mavjuddir. Ko‘p marta takrorlanuvchi nuqtalarning zarurini qoldirib, qolganlarini tashlab yuborish mumkin. Bu jarayon ehtimollar nazariyasi yordamida amalga oshiriladi.

Ikkinchi omil insonning ko‘rish xususiyatlariga asoslangan. Inson tasvirdagi axborotning ma’lum bir qismigagina ta’sirchan bo‘ladi (masalan konturga), qolgani esa katta ahamiyatga ega bo‘lmaydi, ya’ni bir qismi ortiqcha bo‘ladi. Bu omillar tasvirlarni kodlashtirish asosida yotadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

[1] Ту Дж., Гонсалес Р. Принципы распознаваниуа образов. -Москва.: Мир, 1978.

[2] Sodiqov S.S., Malikov M.N. Tasvirlarga sonli ishlov berish asoslari.- Toshkent: Fan, 1994.

[3] Рашидов Х.Ш., Эсонтурдиев М.Н. “Тасвирда биометрик об’ектларни таниб олишда тасвирга дастлабки ишлов бериш масаласи”. “Современное состоуание и перспективы примененуа цифровых технологий и искусственного интеллекта в управлении” доклады республиканской научно-технической конференции. Ташкент, 6-7 сентуабря 2021 г. ст. 235-245.

МОБИЛ ЎҚИТИШ ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ДИДАКТИК ИМКОНИЯТЛАРИНИ ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИ ЎҚУВ ЖАРАЁНИДА ҚЎЛЛАШ.

Саттаров А.Р.

Ўзбекистон Миллий Университети Жиззах филиали, Жиззах, Ўзбекистон

sattarov79@gmail.com

Аннотация: Ушбу ишда олий таълим муассасаларида мобил ўқитиш технологияларини қўллашнинг имкониятлари, афзалликлари ва қулайликлари ҳақида фикр юритилган. Мобил технологияларининг олий таълим муассасаларидаги анъанавий ўқув жараёнини қўллаб-қувватловчи ва таълим сифатини оширувчи дитактик имконияти ўрганилган.

Калит сўзлар: мобил ўқитиш технологияси, геймификация, ўқув жараёни, мобил қурилмалар, таълим технологиялари, web-quest.

Маълумки, бугунги кунда жаҳонда мобил таълим тушунчасига катта эътибор берилмоқда, мобил таълим технологияларини таълим жараёнида ўз ўрнида қўлланиши таълим сифатини ошириш учун янги имкониятлар эшигини очиб бермоқда. Талабалар ва ўқитувчилар томонидан смартфонлар ва планшетларнинг таълим жараёнида қўлланилиши эса уларнинг йўлда, уйда, кутубхоналарда таълимни узлуксиз ва самарали олиб борилишини таъминламоқда. Мобил қурилмалардан фойдаланиш учун махсус мобил иловаларнинг қўлланилиши эса таълимни тўғри ташкил этиш учун муҳим ҳисобланади ва мувофаққиятга эришишда калит ролини ўтайди [1].

Мобил ўқитиш технологияларнинг дидактик имкониятларини аниқлашда мазкур тизимга тегишли бўлган атамаларнинг мазмун-моҳиятини англаб олиш лозимлигини белгилайди.

Мобил ўқитиш технолологияларининг кўплаб дидакти имкониятларидан бири бу – таълимни ўйинли шаклдаги ўқитишни ташкил этиш имкониятидир. Таълим муассасаларида ўқув жараёнини ташкил этишда фойдаланиладиган ўйин технологиялари ва "геймификация" дан замонавий компьютерларнинг кичиклаштирилган русуми бўлиб ҳисобланган мобил қурилмалардан фойдаланиш орқали таълим олувчилар шахси ривожланиши учун янги-янги йўлларни кашф этмоқда. Бундай кўринишда ташкил этилган ўқитиш шаклидан фойдаланиш сценариялари ўқитувчининг бевосита ўйин жараёнига жалб этилиши, шунингдек, ўқитувчи ва таълим олувчиларнинг мустақиллиги билан ажралиб туради. Таҳлиллар натижасида хулоса қилиш мумкинки, бугунги кунда квестлар компьютерлар ва Интернет тармоғи орқали ташкил этиладиган таълимий мазмундаги ўйинларининг энг оммабоп ва фойдаланиш нуқтаи назаридан содда турларидан бири бўлиб ҳисобланади [2].

Квест (инглизча “quest” – “қидириш” сўзидан олинган) – ўйин иштирокчисидан ишлаб чиқилган ўйин сценарияси асосида ҳаракатланиши учун фикрлашга оид масалаларни ҳал этишни талаб қилувчи ўйин туридан бири бўлиб ҳисобланади. Мавжудлик даражасига кўра, ўйин шаклидаги машғулотларни ташкил этиш жараёнида фойдаланиладиган барча квестларни ҳақиқий ва виртуал турларга ажратиш мумкин. Квестлар орқали ташкил этилган ўйинли фаолият ўзининг жозибадорлиги ва нашқкорлиги туфайли таълим олувчининг мантиқий фикрлашини ривожлантириш, диққат-эътиборини фаоллаштириш, шунингдек фаоллигини оширишга имкон беради [3].

Таҳлиллар шуни кўрсатдики, таълим олувчиларнинг ўқув мотивациясини кучайтириш ва уларнинг гуруҳли шаклдаги тадқиқотчилик фаолиятини ташкил этиш учун ҳозирги кунда таълим муассасаларида web-топшириқларнинг қуйидаги кўринишларидан тез-тез фойдаланилмоқда:

• таълим олувчилар ўзаро ва ўқитувчи билан мулоқот қилишлари учун зарур бўлган Интернет тармоғидан керакли ахборотларни излаш ва қидириб топишни амалга оширишга мўжалланган топшириқлар;

• якка ва жамоавий ҳолда бажариш учун мўлжалланган, Интернет тармоғида жойлаштирилган ахборот ресурсларидан фойдаланиш кўзда тутилган ролли ўйинлар элементларни ўз ичига олган муаммоли топшириқлар мажмуаси;

• бажариш учун таълимга олувчи керакли бўлган алоҳида олинган ёки барча маълумотларни турли хил web-сайтлар орқали топиш мумкин бўлган web-лойиҳалар.

Юқоридаги мулоҳазаларни умумлаштириб, "таълимий web-квест" тушунчасини: ўйин муҳитини яратиш; web технологиялардан фойдаланиш (квест билан ишлаш ҳамда улар билан

интернетга уланган қурилмалар орқали ишлаш учун); танланган фан мавзулар билан ишлаш учун етарлича web-квестларни яратиш деб таърифлаш мумкин.

Web-квестлардан педагогика таълим муассасаларида якка тартибдаги ва гуруҳли ўқитиш шаклларини ҳамда талабаларни аудиториядаги ва аудиториядан ташқаридаги мустақил таълимни ташкил этишда фойдаланиш мумкин. Бундан ташқари, агар олий таълим муассасаси аудиториясида интерактив электрон доска ёки мультимедиали проекторларидан фойдаланган ҳолда, квестлардан ўқув жараёнида фойдаланиш ўқитувчи ва талабаларг ҳамкорликда бажарадиган ишининг маълум бир қисми сифатида қаралиши мумкин. Машғулотнинг бундай кўриниши талабаларни рағбатлантиради, ўқув материалини қизиқарли баён этиш ва ахборотларни кўргазмали намойиш қилиш орқали уларнинг таълим олувчи томонидан самарали ўзлаштирилишини таъминлаш ва мустаҳкамлаш мумкин бўлади.

АДАБИЁТЛАР

[1] Саттаров А.Р. Мобил технологияларни олий таълим муассасалари ўқув жараёнида қўллаш. // ЎзМУ ХАБАРЛАРИ илмий журнали, Тошкент 2019, ½. 143-148 бетлар.

[2] Klopfer, E., & Squire, K. Environmental Detectives - the development of an augmented reality platform for environmental simulations. Educational Technology Research and Development, 56 (2), 2008, p. 203-228.

[3] Sattarov A. R. Organization of the independent work of students of higher education using the web-quest method. // International Journal on Integrated Education. 2021, January, Volume 4, Issue I. 67-71 p.

EDUCATING FOREIGN LANGUAGES THROUGH MULTIMEDIA

Baisov Axmad Sabijonovich
a.baisov@cspi.uz
Teacher, the Interfaculty Department of Foreign Languages
Chirchik State Pedagogical University

These days interactive media sources are broadly utilized in instructive handle and interactive media devices are making a difference to progress the dialect learners' information. Through the utilize of interactive media instruments, pick up a extraordinary intrigued of learners. This could make strides their understanding additionally offer assistance making strides dialect and communicative aptitudes. Interactive media classes are more compelling and profitable than conventional classes. Since ready to utilize a part of present day hardware like video, liveliness, interactive media individual computer, computerized video disk, overhead projector, the web access and cassette tape recorder in arrange to progress the students' dialect aptitudes and sub abilities.

Typically as a rule recorded and played, shown or gotten to by data substance preparing gadgets such as computerized and electronic gadgets. Presently all teach are utilizing interactive media in arrange to instruct outside dialects viably. Moreover, utilizing interactive media can make technology to make strides instructing and learning the viable conceivable outcomes in unending. Best of this whole interactive media ventures can give a implies of effectively locks in understudies within the learning prepare. For occasion, understudies can work in groups to form a advanced video venture. Extend is ordinarily fair as it were pull in understudies to distant more individual than composing a paper, indeed in spite of the fact that they may really work harder within the video venture. Learners can organize video ventures on dialect sub aptitudes:

Grammar in context	Vocabulary in context	Pronounciation
• Present simple and present continuous tense;	• Types of sport adjectives;	• Vowels and consonants
• Degree adjectives	• Mass media words	• Homophones
	• Medicine equipment	• British and American English

In addition to, multimedia activities encourage students to work in groups, express their knowledge in multiple ways, solve problems, and revise their own work and contract knowledge. There are many advantages of integrating

- Real world skills related to technology:
- The impact and importance of different media;
- The challenges of communicating to different audiences;
- The importance of research, planning and organization skills;
- The significance of presentation and speaking skills.

There are, however, some constraints to using multimedia in the classroom, including:

- technological resources, both hardware and software;
- technological skills, for both the students and teacher;
- time, required to plan, design, develop and evaluate multimedia activities.

As such, I want to add some idea which was mentioned by Stone Sandra. She said: "Teaching several grade of children in one classroom requires the use of developmentally appropriate practices strategies for multiage classrooms should include integrated curriculum, flexible grouping and portfolio assessment. Teachers should size every opportunity to help children build skills and competencies by planning ways for children to achieve success each day".

The 21st century teachers should use multimedia in the classroom. By modeling social learning and learning with technology we will be preparing our students for success in today's rapidly changing world". More research is needed to further illuminate the social ramifications of increased computer use in inclusive classrooms. At this point, however, computer technology appears to hold great promise as a tool for improving the social inclusion of learners with special challenges. The multimedia's goals and implementation strategies should be continuously evaluated and adjusted to reflect changes in the classroom's composition.

Multimedia devices have quality to improve early education. Television is helpful for increased knowledge about moral values in early childhood. Computer provides correct knowledge in interactive ways. Videos are mostly based on real situation that's by children's interacting easily. Animation are deeply affected the mind of children's and increased their academic performances. During writing this article I have learnt about the multimedia so far. It also can let me know why the multimedia is so important in language learning and teaching. In this, I also know about the multimedia including animation, music, video and many.

So I want to finish my conclusion an idea of Simmons. He worked as a scientist and linguist in Georgia Institute of Technology. Simons mentions that the multimedia is a good way for society now, because this can let us learned about the multimedia used in business, school, public places and virtual reality. It also let me know the multimedia future wills a relatively high level".

LITERATURE

1. Segers E and others (2002) Multimedia support of early literacy learning. Computers & Education, 39, P.207-221

2. Suleman Q. (2002) Role of educational technology at Primary School Level in district Karak (KHYBER PUKHTUNKHWA), International Journal of Academic Research in Business and Social sciences, 1(3), P. 85-94

3. Bredekamp S. (1993). The relationship between early education special education: Healthy marriage or family feud? Topics in Early Childhood Special Education, 13(3), P.258-273;

4. Schwartz J.J, I., Atwater, J.B., & McConnell,S.R. (1991). Developmentally appropriate practice: Appraising its usefulness for young children with disabilities. Topics in Early Childhood Special Education, 11(1), 1-20p

5. http://www.htcampus.com/article/what-multimedia910/30jan2013,10:32pm

TA'LIMDA FANLARARO YONDASHUVLARNING INTEGRATSIYALASHUVI G'OYAVIY-SIYOSIY TA'LIMNING YUKSALISHIGA XIZMAT QILISHI.

Farg`ona davlat universiteti 13.00.02-Ta'limda tarbiya nazaryasi va metodikasi (sohalar bo`yicha) dokteranti **Baratov Fayzullo Shukurovich**

Tel: +998911549427 Email: baratov_fayzullo@mail.ru

Annatatsiya: An'anaviy intizom chegaralarini buzish orqali talabalar turli fan sohalari o'rtasidagi aloqalarni o'rganishga qodir bo'lib, murakkab ekologik muammolarni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Integrativ yondashuvni qo'llash va fanlararo istiqbollarni o'z ichiga olgan holda, talabalar tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish va haqiqiy dunyo muammolariga innovatsion yechimlarni topish uchun yaxshi jihozlangan.

Kalit so`zlar: Integrativ yondashuvni, innovatsion, fanlararo yondashuv, COVID-19, Akademik rejimda.

Qolaversa, ta'limda fanlararo yondashuvlarning integratsiyalashuvi g'oyaviy-siyosiy ta'limning yuksalishiga xizmat qilishi mumkin. Turli fanlar va fanlarning integratsiyasi murakkab ekologik muammolarni yanada yaxlitroq tushunish imkonini beradi. An'anaviy intizom chegaralarini buzish orqali talabalar turli fan sohalari o'rtasidagi aloqalarni o'rganishga qodir bo'lib, murakkab ekologik muammolarni chuqurroq tushunishga yordam beradi. Integrativ yondashuvni qo'llash va fanlararo istiqbollarni o'z ichiga olgan holda, talabalar tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish va haqiqiy dunyo muammolariga innovatsion yechimlarni topish uchun yaxshi jihozlangan. Xulosa qilib aytish mumkinki, murakkab ekologik muammolarni hal etishda ta'lim jarayonida bo'lajak muhandislarning kasbiy tayyorgarligini rivojlantirishda integrativ yondashuv va fanlararo aloqadorlikni qo'llash hal qiluvchi ahamiyatga ega. Turli fanlar va fanlarni integratsiyalash talabalarga atrof-muhit muammolari haqida keng qamrovli tushunchani rivojlantirish, tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish va innovatsion yechimlarni ilgari surish imkonini beradi. Bundan tashqari, integrativ va fanlararo yondashuv mutaxassislar tayyorlashning barcha bosqichlarida bilimlar, e'tiqodlar va amaliy harakatlar sinteziga yordam beradi. Ushbu yondashuv, shuningdek yagona ta'lim maydonini yaratishga hissa qo'shadi va talabalar hamda talabalar o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantiradi. Ekologik-ekologik va ijtimoiy komponentlar o'rtasidagi uzluksiz bog'liqlikni hisobga olgan holda, atrof-muhit muammolarini tahlil qilish va tushunish ta'lim-tarbiya jarayonida integrativ yondashuvni talab qiladi. Integratsiya innovatsion pedagogik usullar yani interfaol metodlar asosida va vositalar orqali yagona ta'lim makonini yaratish, turli fanlar mazmunini o'zaro bog'lashni o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, integrativ yondashuvni qo'llash va

ta’limga fanlararo istiqbollarni kiritish murakkab masalalarni yanada izchil va yaxlit tushunishni rivojlantirishga imkon beradi. Talabalar bir nechta fanlardan bilim va fikrlash usullarini birlashtirgan holda, aloqalarni o‘rnatish va katta tassavvurni ko‘rish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Ushbu yondashuv tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rag‘batlantiradi, chunki talabalar muammolarni ko‘p nuqtai nazardan tahlil qilish va turli xil echimlarni ko‘rib chiqishlari kerak. Hozirgi vaqtda talabalar fanlararo, shuningdek, bilim integratsiyasining ahamiyati va rolini tushunishadi, ammo mavjud sinfga bilim va fikrlash usullarini integratsiyalash, talabalarga:

Ta’limdagi fanlararolik;

Integrativ o‘qitish usullarining afzalliklari;

Fanlararo dars ishlanmalarini tuzish;

Birgalikda o‘qitish texnikasi;

Fanlararolik orqali talabalarning faolligini oshirish;

Integrativ ta’limdagi qiyinchiliklarni yengish;

Fanlararo yondashuvlarning ta'sirini o‘lchash;

Muvaffaqiyatli Integrativ o‘qitish amaliyotlari;

Fanlararo o‘qitish - bu talabaning bir mavzu yoki masalani turli xil nuqtai nazardan o‘rganishi mumkin bo‘lgan ta'lim usuli. Misol uchun, agar talaba Qo‘shma Shtatlardagi turizmni fanlararo usulda o‘rganayotgan bo‘lsa, u iqtisodiyot darsida turizmdan olinadigan daromad, geografiya darsida eng mashhur turistik joylar, tarix kursida turizmning tarixiy tendentsiyalari haqida ma'lumot olishi mumkin. va marketing sinfida turizm agentliklari uchun samarali reklama strategiyalari.

Fanlararo o‘qitish deganda bir mavzuni ko‘p nuqtai nazardan o‘rganish tushunchasi tushuniladi. Ta’lim natijalarini va o‘rganishga ishtiyoqni oshirishi isbotlangan, fanlararo o‘qitish talabalarga tanqidiy fikrlash, o‘zlarining noto‘g‘ri qarashlarini aniqlash, noma’lum narsalarni qabul qilish va axloqiy ikkilanishlarni hurmat qilish imkonini beradi. Shuningdek, u talabalarga turli fanlar bo‘yicha tushunchalarni tushunish, mavzu atrofidagi ma’lumotlarni sintez qilish va oxir-oqibat, muammoni to‘liqroq tushunish imkonini beradi. Fanlararo o‘qitish ko‘p fanli yoki fanlararo o‘qitishdan tashqariga chiqadi, bu faqat turli nuqtai nazarlarni hisobga olishni talab qiladi va ko‘pincha to‘g‘ri bajarish uchun bir nechta talabalar o‘rtasidagi hamkorlikni talab qiladi.

O‘qitishdagi fanlararolik aloqalar bizning davrimizning dolzarb mavzularidan biridir. Iqlim o‘zgarishi, migratsiya, COVID-19 - jamiyat va fan faqat turli fanlar orasidagi chegaralarni kesib o‘tish orqali topilishi mumkin bo‘lgan dolzarb savollarga javob izlash uchun teng sa’y-harakatlarni amalga oshirmoqda. Fanlararo ta’lim talabalar ikki yoki undan ortiq fanlardan ma’lumot, ma’lumotlar, texnikalar, vositalar, istiqbollar, kontseptsiyalar yoki nazariyalarni mahsulot ishlab chiqarish, hodisalarni tushuntirish hamda muammolarni bir xil usullar yordamida hal qilish uchun birlashtiradigan jarayonni belgilaydi. intizomiy vositalar” [1.289-b]

Mana bir nechta misollar:

Qanday qilib iqlim o‘zgarishini to‘xtata olamiz? Psixolog, iqtisodchi va geograf qo‘shma strategiyalarni ko‘rib chiqadi. Turlarning xilma-xilligini qanday saqlab qolishimiz mumkin? Biolog, pedagog va siyosatshunos birgalikda kompaniya o‘tkazadilar.

Qanday qilib biz fanlarni yaxshiroq integratsiyalashimiz mumkin? Sotsiolog, ta’lim va ilohiyotshunos birgalikda imigrantlar uyida tajriba loyihasini ishga tushirishadi. Integratsiya jarayonida talabalar o‘z fanlari bo‘yicha olgan bilimlaridan foydalanadilar. Bu asosiy mavzular, farazlar yoki ularning intizomi bo‘yicha ilmiy xulosalarni o‘z ichiga olishi mumkin, ammo ilmiy usullar va yondashuvlar, shuningdek, muayyan vositalar yoki protseduralarni qo‘llash bilan bog‘liq fanlardan kelib chiqadigan

bilimlar xuddi shu tarzda ishlatilishi mumkin. Muhimi shundaki, bu turli nuqtai nazarlar qo‘shimcha qiymat yaratish uchun birlashtirilgan. Ushbu qo‘shilgan qiymat ixtiro yoki amaliy yechim kabi “Moddiy” mahsulotga olib kelishi mumkin, ammo u bir xil darajada innovatsion nazariy tushuncha bo‘lishi mumkin. [3.]

Eng muhimi, yondashuv umumiy bo‘lishidir. Har bir holatda boshqa odamlar bo‘lmaganida, hech qanday natija bo‘lmaydi. Umumiy natijaga erishish uchun umumiy maqsad va umumiy yo‘l kerak.

Talabalar ertangi kunning qaror qabul qiluvchilaridir. Hozirgi kunda universitetda talabalar sifatida uchta muhim vazifamiz bor.

1) “Akademik rejimda” bizning vazifamiz talabalarga bilim va nazariyani o‘rgatishdir.

2) Keyin, “Ish bilan ta’minlash rejimida” biz talabalarni ishga joylashtirish maqsadida dars beramiz. Biz ularga muloqot va hamkorlik ko‘nikmalari kabi muhim asosiy kompetensiyalarni rivojlantirishga yordam beramiz va jamoada muvaffaqiyatli va innovatsion ishlay olishadi.

3) Bundan tashqari, biz “Mas’uliyat rejimida” bo‘lganimizda, universitetimizda o‘qitishga xos bo‘lgan maqsad talabalarga barqarorlik maqsadlariga nisbatan tanqidiy tirishqoqlikni rivojlantirish va shaxsiy mas’uliyatni o‘z zimmasiga olish qobiliyatini rivojlantirishga yordam berishdir.

Akademik bilimlarning yaxlit ko‘rinishi fanlararo ta’lim uchta vazifa sohasiga ham ta'sir qiladi. “Akademik rejim” ga kelsak, fanlararo ta’lim akademik bilimlar va ilmiy nazariyalarni yaxlit ko‘rish imkonini beradi. Fanlararo tadqiqotlar va shuning uchun fanlararo nashrlar sezilarli darajada o‘sdi. Fanlararo ta’lim talabalarga ushbu turdagi tadqiqotlar haqida tushunchaga ega bo‘lish imkonini beradi. Shunday qilib, fanlararo o‘qitish va o‘qitish bizning zamonamizning ilmiy yurak urishini aks ettiradi va Gumboldtning o‘qitish va tadqiqotning birligi haqidagi idealiga to‘liq mos keladi.

Universitetda fanlararo o‘qitishda talabalar fanlararo, ilmiy savollarni fanlararo jamoada ko‘rib chiqish nimani anglatishini, o‘z fanlari bo‘yicha tadqiqot usullarini fanlararo tarzda qanday birlashtirish mumkinligini va turli xil yondashuvlarni integratsiyalash orqali qanday qilib yangi, fanlararo tushunchalarga ega bo‘lishingizni o‘rganishlari mumkin.

Boshqa fanlarning istiqbollari bilan aloqada bo‘lishi murakkab vazifalar va loyihalar ko‘rinishidagi talablar ortib borayotganligi sababli, mehnat bozorida fanlararo ko‘nikmalarga talab yuqori. “Ishga layoqatlilik rejimida” fanlararo ta’lim orqali biz talabalarga boshqa fanlar vakillari bilan aloqada bo‘lish, ular bilan birgalikda ishlash va murakkab vazifalarni o‘zlashtirish imkonini bera olamiz. Talabalar o‘zlarining jargonlarini boshqa fanlardan talabalar tushunishlari uchun moslashtirishni o‘rganadilar. Bu muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Agar siz talabalarga fanlararo jamoada ishlashga imkon bersangiz, ular umumiy maqsadlarni belgilashni, birgalikda savollarni shakllantirishni va umumiy ish uslubini ishlab chiqishni o‘rganadilar. Ular o‘zlarini o‘z intizomining vakolatli vakillari sifatida his qilishadi va hamkorlik ko‘nikmalarini oshiradilar. Bundan tashqari, fanlararo ta’lim innovatsiyalar uchun fanlararo salohiyatdan foydalanishga yordam beradi va talabalarni mustaqil ravishda yoki fanlararo jamoada innovatsion g‘oyalarni ishlab chiqish va ularni amaliyotda qo‘llashga tayyorlaydi.

Murakkab muammolarni hal qilish “Ma’suliyat rejimi” ga kelsak, fanlararo ta'lim talabalarga barqarorlik mavzusiga oid murakkab muammolarni fanlararo usulda ko‘rib chiqish, qayta ishlash va hal qilishda yordam beradi. Bugungi kunda jamiyat katta muammolarga duch kelmoqda: iqlim o‘zgarishi, okeanlarning ifloslanishi, migratsiya, to‘yib ovqatlanmaslik, qashshoqlik, korrupsiya, gender tengsizlik, g‘ayriinsoniy mehnat sharoitlari va global mojaroning turli sohalari. Bu muammolar juda murakkab bo‘lib, faqat bitta ilmiy fan tomonidan hal etilmaydi va fanlararo yondashuvni talab qiladi. Agar siz talabalarga fanlararo jamoada ijtimoiy ahamiyatga ega mavzular ustida ishlashga imkon bersangiz, ular

o‘z o‘qishlarining amaliy va ijtimoiy qo‘shimcha qiymati haqida birinchi qo‘l tajribasiga ega bo‘lishadi. [3]

Fanlararo ta’limni qanday tuzishingiz mumkin? Talabalar ta'lim jarayonida o‘zlarining fanlararo ko‘nikmalarini rivojlantirishlari uchun turli xil o‘qitish usullarini qo‘llash kerak. Birinchidan, bu talabalarning boshqa fanlar haqida tushunchaga ega bo‘lishi haqida. Buning uchun turli fanlardan talabalarga “Bir-birini bilish va tushunishga” yordam beradigan o‘qitish-ta'lim usullari kerak. So‘ngra turli nuqtai nazarlarni birlashtirish va integratsiya qilish masalasi. Bu talabalarga tegishli fanlar chegarasidan oshib ketadigan tarzda “Hamkorlik qilish” imkonini beradigan usullarni talab qiladi. Bu, shuningdek, talabalarning o‘z fikrlash tarzini, shuningdek, o‘z fanining chegaralarini shubha ostiga qo‘yish, boshqa fanlarni qadrlash va fanlararo usulda o‘rganish va ishlash jarayonlari haqida fikr yuritishni o‘rganishdir. Buning uchun talabalarning “Mulohaza yuritishi” ga sabab bo‘ladigan usullar kerak bo‘ladi. Quyida har uch jihat uchun misollar keltirilgan. [4]

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Boix Mansilla, Interdisciplinarity in Primary and Secondary School: Issues and Perspectives (2010, 289-bet).
2. Смирнов С.А. Технологии в обучении //Педагогика: педагогические теории, системы, технологии / Под ред. С.А. Смирнова. – М.: Академия, 1999.
3. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. СПб: Питер КОМ, 1998.-712 с.
4. Грачёв Н.Н., Ломакин О.Е. и др. Введение в психологию инновационной naychno-технicheской деятелности. М., 1996. – 286 с
5. Трегуб Ж.И. Л.С. Элементы современного введения в математику. — Ташкент: Мэктэп, 1974. — 255 с ,7

BO‘LAJAK INGLIZ TILI O‘QITUVCHILARINI TAYYORLASHDA HAFTALIK PEDAGOGIK AMALIYOT RAQAMLI TEXNOLOGIYASINING O‘RNI

Baxtiyorova Sevara Elyor qizi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Xorijiy til va adabiyot ta’lim yo‘nalishi 4 bosqich talabasi
baxtiyorovaseva192@gmail.com

Annotatsiya: maqolada bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarini tayyorlashda haftalik pedagogik amaliyot raqamli texnologiyasining o‘rni masalasi tahlil etilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli texnologiya, pedagogika, ingliz tili, pedagog, bilim, ko‘nikma, malaka.

“Insonga e’tibor va sifatli ta’lim yili” davlat dasturida oliy pedagogik ta’lim jarayoniga yangicha yondashuvlarni joriy etish va ularning samaradorligini baholab borish vazifalari qo‘yilgan [1]. Shu jihatdan oliy pedagogik ta’lim muassasalarida bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarini tayyorlashda ta’limning raqamli texnologiyalaridan foydalanish dolzarb bo‘lib turibdi. Mazkur o‘rinda e’tiboringizni haftalik amaliyot raqamli texnologiyasi tahliliga tortamiz.

Haftalik pedagogik amaliyot texnologiyasi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining tashabbusi bilan 2021-2022 o‘quv yilidan boshlab oliy pedagogik ta’lim jarayonida 4+2 tizimi joriy qilindi. Unga ko‘ra, haftaning to‘rt kuni auditoriya mashg‘ulotlari va qolgan ikki kuni pedagogik amaliyot sifatida

belgilandi. Buning natijasida bo‘lajak pedagoglarni tayyorlashning o‘ziga xos amaliy tizimi joriy etildi. Shu jihatdan haftalik pedagogik amaliyot texnologiyasining mazmunini quyidagilar tashkil etadi:

1) auditoriyada o‘zlashtirilgan nazariy bilimlarni tajribadan o‘tkazish;
2) mahoratli o‘qituvchilarning tajribalarini o‘rganish;
3) amaliyot davrida yangi ma’lumotlar va bilimlarni o‘zlashtirish;
4) kasbiy faoliyatga tayyorlanish.

Shu sababli mamlakatimiz oliy pedagogik ta’lim jarayonida haftalik pedagogik amaliyot texnologiyasiga qat’iy amal qilish kutilgan samarani bermoqda. Kuzatishlarimiz shuni ko‘rsatadiki, haftalik amaliyot texnologiyasini yanada takomillashtirish taqozo etiladi. Buning uchun quyidagilarni amalga oshirish maqsadga muvofiq bo‘ladi:

1) haftalik pedagogik amaliyot o‘tiladigan muassasalar ko‘lamini kengaytirish (masalan, oliy pedagogik ta’lim muassasalarida amaliyotni o‘tash tajribasini yo‘lga qo‘yish);
2) haftalik amaliyot davrida talabalarning amaliy mashg‘ulotlarini nisbatan ko‘proq tashkil etish;
3) haftalik amaliyotni klaster tizimi vositasida yo‘lga qo‘yish;
4) har bir talabani amaliy faoliyatdagi o‘qituvchiga biriktirish.

Bunday yondashuv haftalik pedagogik amaliyotni takomillashtirishga xizmat qiladi. Chunki haftalik pedagogik amaliyot bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarini kasbiy faoliyatga tayyorlashning muhim mexanizmidir.

Haftalik pedagogik amliyotning imkoniyatlari. Bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilari uchun haftalik pedagogik amaliyot keng imkoniyatlarni beradi. Bunday imkoniyatlarning asosiylari quyidagilardan iborat:

1) bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining nutqiy ko‘nikmasi talab darajasida tarkib topadi;
2) bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilari lug‘at va tegishli adabiyotlar ustida ishlash imkoniyatlariga ega bo‘ladi;
3) bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining individual ta’lim berish metodikasi shakllanadi;
4) bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilari ijtimoiy-pedagogik faollikka ega bo‘ladi.

Shu jihatdan haftalik pedagogik amaliyotni ta’limning yangi texnologiyalaridan biri sifatida qabul qilish muhimdir. Buning uchun mazkur jarayonning nazariy, metodik va amaliy asoslarini tadqiq etish, tegishli metodik tavsiyalarni ishlab chiqish dolzarb bo‘lib turganligini eslatib o‘tish joiz[2].

Haftalik amaliyot davrida talabalar va amaliy faoliyatdagi o‘qituvchilarning hamkorligi keng imkoniyatlarni beradi. Chunki o‘qituvchilar o‘zlarining individual tajribasi, dars berish metodi va o‘quvchilar bilan ishlash uslubiyoti bilan tanishtiradi. Buning natijasida bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarida o‘ziga xos tajribaning paydo bo‘lishi tarkib topadi. Shu sababli haftalik pedagogik amaliyot tizimi bo‘yicha tegishli metodik tavsiyalarni ishlab chiqish ham dolzarb bo‘lib turibdi. Buning uchun oliy pedagogik ta’lim muassasalari professor-o‘qituvchilarining shu muassasalarga biriktirilgan umumiy o‘rta ta’lim maktablari o‘qituvchilari bilan hamkorligini tayanish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Chunki amaliy faoliyatdagi o‘qituvchilar ingliz tili ta’limi va metodikasi bo‘yicha o‘ziga xos yondashuvlarga ega hisoblanadi.

Haftalik pedagogik amaliyotni raqamlashtirish. Haftalik pedagogik amaliyot jarayoni raqamli texnologiya asosida joriy etish muhim ahamiyatga egadir. Buning uchun bizningcha, quyidagilarga asoslanish maqsadga muvofiq bo‘ladi:

1) haftalik amaliyot jarayonni kompyuterli dastur asosida tashkil etish va nazorat qilish;
2) haftalik amaliyot natijalari bo‘yicha kompyuterli hisobot topshirishni yo‘lga qo‘yish;

3) haftalik amaliyot davrida o‘zlashtirilgan metodika va bilimlar bo‘yicha kompyuterli baholash tizimini joriy etish;

4) pedagogik o‘quv adabiyotlarida haftalik amaliyotning asoslari bo‘yicha kasbiy kompetensiyalar berish.

Bunday yondashuv haftalik pedagogik amaliyotni raqamli texnologiya asosida takomillashtirish imkonini beradi. Chunki haftalik pedagogik amaliyot jarayonini raqamlashtirishda kompyuterli dastur muhim ahamiyatga ega. Bunda inson omilining susayishi, tezkorlik va faoliyatni maqsadli yo‘lga qo‘yish muhim o‘rin tutadi [3].

E’tibor berilsa, haftalik pedagogik amaliyotning raqamli texnologiyasi muhim pedagogik jarayonlardan biridir. Shu sababli bizningcha, bu borada quyidagilarni amalga oshirish dolzarb bo‘lib turibdi:

1) haftalik pedagogik amaliyotni o‘tash metodikasini ishlab chiqish;

2) haftalik pedagogik amaliyot davrida amalga oshiriladigan o‘zlashtirish va tajriba ishlarining ko‘lamini belgilash;

3) talaba va amaliy faoliyatdagi o‘qituvchilarning hamkorilk asoslarini belgilash;

4) talabaga biriktirilgan professor-o‘qituvchilarning vazifalarini aniqlashtirish;

5) haftalik pedagogik amaliyot jarayonini kompyuterli texnologiya asosida nazorat qilib borish amaliyotini yo‘lga qo‘yish.

Bunday yondashuv haftalik pedagogik amliyot raqamli texnologiyasini takomillashtirish ikonini beradi.

Shunday qilib bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarini kasbiy tayyorlashda haftalik pedagogik amaliyot raqamli texnologiyasining ahamiyati muhimdir. Mazkur masala bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilari tomonidan idrok etilishi maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Adabiyotlar:

1. “Insonga e’tibor va sifatli ta’lim yili” davlat dasturi.// www.ziyonet.uz

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 11 sentyabrdagi “O‘zbekiston-2030” strategiyasi to‘g‘risida”gi Qarori. // “Xalq so‘zi” gazetasi. 2023 yil. 12 sentyabr soni

BO‘LAJAK TARJIMON-O‘QITUVCHILARNI TAYYORLASHDA KLASTER TIZIMINING O‘RNI

Baxtiyorova Sevinch Elyor qizi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Xorijiy til va adabiyot ta’lim yo‘nalishi 3 bosqich talabasi
baxtiyorovasevinch234@gmail.com

Annotatsiya: maqolada bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarni tayyorlashda klaster tizimining o‘rni to‘g‘risida fikr yuritilgan.

Tayanch tushunchalar: ta’lim, tarjimon-o‘qituvchi, klaster, tizim, yondashuv, mezon, tajriba, ko‘nikma.

“Insonga e’tibor va sifatli ta’lim yili” davlat dasturining ijrosi jarayonida bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarni zamonaviy talablar asosida tayyorlash muhim o‘rin tutadi [1]. Buning uchun o‘qitishning zamonaviy shakllaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Bu o‘rinda e’tiboringizni bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarni tayyorlashning klaster tizimi tahliliga tortamiz.

Klaster tizimi mazmuni. Mamlakatimizda Chirchiq davlat pedagogika universitetining tashabbusi bilan o‘qitishning klaster tizimi tarkib topdi [2]. Bunga qadar klaster maxsus metod hisoblanar edi. Shu jihatdan klaster tizimi deganda o‘qitish jarayoniga ta’lim beruvchi, ta’lim oluvchi, ta’lim manfaatdorlari va ishlab chiqarish jarayoni vakillarining birgalikdagi ishtiroki nazarda tutiladi. Shu sababli keyingi paytlarda mamlakatimizda klaster tizimi bo‘yicha ilmiy va metodik tadqiqotlarni amalga oshirish ishlariga alohida e’tibor berilmoqda.

Klaster tizimi vositasida o‘qitish jarayonini amalga oshirish eng avvalo amaliy ko‘nikmalarni tarkib toptirishga asosiy e’tibor qaratiladi. Chunki klaster tizimi ishtirokchilari asosiy amaliyotchi mutaxassislar hisoblanadi. Shu jihatdan o‘qitishning klaster tizimini amaliyotdan nazariyaga shaklida tushunish muhim ahamiyatga ega. Bu borada to‘plangan tajribalarni ommalashtirish dolzarb bo‘lib turibdi.

Xorijiy mamlakatlardan Rossiya, Germaniya va Fransiya oliy pedagogik ta’lim muassasalarida klaster tizimidan foydalanish bo‘yicha o‘ziga xos tajriba mavjud [3]. Unga ko‘ra, oliy pedagogik ta’lim jarayonida amaliyotchi mutaxassislar o‘qitish jarayonida faol ishtirok etadi va o‘zlarining tajribasini taqdim qiladi. Buning natijasida bo‘lajak mutaxassislarning klaster tizimi bo‘yicha nazariy va metodik ko‘nikmalari kutilgan darajada shakllanadi. Bunday tajribadan milliy pedagogik jarayon talabalariga mos ravishda foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Klaster tizimi asosida ta’lim jarayonini tashkil qilish. Oliy pedagogik ta’lim muassasalarida klaster tizimi asosida ta’lim jarayonini tashkil qilish uchun fanlarni aniq, tabiiy va gumanitar tarkiblarga bo‘lish maqadga muvofiq bo‘ladi. Buning uchun oliy pedagogik ta’lim muassasalari mohir amaliy mutaxassislarning ma’lumotlar bankiga ega bo‘lishi taqozo etiladi. Bunda hududlardagi oliy pedagogik ta’lim muassasalarining imkoniyatlaridan oqilona foydalanish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Klaster tizimi asosida o‘qitish jarayonini tashkil qilish uchun quyidagi ishlarni amalga oshirish kutilgan samarani beradi:

1) o‘quv fanlarini turkumlashtirish va ularning o‘quv materiallarini amaliyotga yo‘naltirilgan holda tayyorlash;

2) o‘quv jarayoniga amaliyotchi mutaxassislar, psixologlar va ta’limdan manfaatdor ishlab chiqish vakillarining ishtirokini ta’minlash;

3) o‘quv jarayonini amaliyotdan nazariyaga tamoyili asosida amalga oshirish;

4) o‘quv jarayonida talabalarning faolligini tashkil etish;

5) o‘quv materiallarining elektron vriantlarini tayyorlash va ularni talabalarning kompyuter yoki mobil aloqa vositasiga joylashtirish;

6) o‘quv jarayonini amaliy monitoring qilib borish.

Bunday yondashuv bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarni amaliy tayyorlash imkoniyatlarini beradi.

Kezi kelganda ta’kidlash lozimki, klaster tizimi asosida bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarni tayyorlash bo‘yicha xorijiy tajribalardan foydalanish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Masalan, Rossiya Federatsiyasi oliy pedagogik ta’lim muassasalarida bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilari elchixonalarda amaliyot o‘tashi tajribasi mavjud. Bu amaliyot ularning nutqiy ko‘nikmasi, o‘zgalar bilan munosabat kompetensiyasi va mustaqil faoliyat malakasini tarkib toptirishda muhim o‘rin tutadi. Shu sababli bunday tajribalardan mamlakatimiz oliy pedagogik ta’lim muassasalarida foydalanish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Chunki bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarning eng avvalo nutqiy ko‘nikmasi va mustaqil faoliyat kompetensiyasini tarkib toptirish muhim amaliy ahamiyatga ega. Bunda klaster tizimining imkoniyatlaridan foydalanish muhim o‘rin tutadi. Bizning yondashuvimizga ko‘ra, klaster tizimi bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarni tayyorlashda keng

imkoniyatlarni berishi bilan oliy pedagogik ta’lim jarayonini kuchaytiradi, o‘qitishning amaliy xususiyatlarini yuksaltiradi va eng asosiysi talabalarning faolligini tarkib toptiradi.

Klaster tizimining ahamiyati. Bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarni tayyorlashda klaster tizimi amaliyotga yo‘naltirilganligi bilan muhim o‘rin tutadi. Shu sababli mamlakatimiz oliy pedagogik ta’lim tizimida amal qilayotgan 4+2 tizimi imkoniyatlaridan foydalanish muhimdir. Bunda haftalik amaliyot davrida bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarning faoliyatini tashkil etish uchun ularning turli tashkilotlarda amaliyot o‘tashiga e’tibor berish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Shu jihatdan bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarni tayyorlashda klaster tizimining quyidagi amaliy ahamiyatlarini ta’kidlab o‘tish joiz:

1) bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarni amaliy faoliyatga tayyorlash;
2) ingliz tili o‘qituvchilarining tarjimonlik ko‘nikmasini amaliy rivojlantirish;
3) bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarda mustaqil faoliyatga tayyorgarlik ko‘nikmasini tarkib toptirishga erishish;
4) bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarni izlanish, oqilona munosabat va mustaqil harakat ko‘nikmalarini kutilgan darajada tarkib toptirish.

Bunday imkoniyatlar bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarni tayyorlashda klaster tizimining ahamiyatini belgilaydi. Klaster tizimini tashkil etishda asosiy e’tibor quyidagilarga qaratilishi maqsadga muvofiq bo‘ladi:

a) mohir ingliz tili o‘qituvchilarini jalb etish;
b) tarjimon mutiaxassislar imkoniyatlaridan foydalanish;
v) talabalarning oliy pedagogik ta’lim muassasasida ingliz tilida so‘zlashuvini tashkil qilish;
g) tarjimonlik ko‘nikmasiga ega talabalarning amaliyotini elchixonalarda tashkil etish;
d) “Talabalar Akademiyasi” tuzilmasi mashg‘ulotlarida klaster ishtirokchilari vositasida bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarining nutqiy malakasini amaliy rivojlantirish.

Mazkur tadbirlar bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarni klaster tizimi asosida tayyorlash jarayonini kuchaytiradi. Ayniqsa, ta’lim jarayoni qiziqarli, taassurotlarga boy va talabalarning faolligi asosida o‘tilishiga erishiladi.

Shunday qilib klaster tizimi asosida tarjimon-o‘qituvchilarni tayyorlash innovatsion xususiyatga ega texnolgiya ekanligini idrok etish taqozo etiladi. Buning uchun klaster tizimi asosida tarjimon-o‘qituvchilarni tayyorlash metodikasini ishlab chiqish zaruriyat ekanligini eslatib o‘tish lozim.

Adabiyotlar:

1. “Insonga e’tibor va sifatli ta’lim yili” davlat dasturi . // www. ziyonet.uz
2. Muxamedov G., Xodjamqulov U. Innovasion pedagogik ta’lim klasteri: ta’rif, tasnif, tavsif. – Chirchiq, 2021
3. Bordovskaya N., Rean A. Pedagogika. – Sankt-peterburg, 2001

INDIVIDUAL YONDASHUV ASOSIDA BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA MANTIQIY FIKRLASH QOBILIYATLARINI SHAKLLANTIRISH MEXANIZMLARI

Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti o‘qituvchisi
Sultanov Turdali Muxtaraliyevich
Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti talabasi
Turginbaeva Sabina Marat qizi

Annotatsiya: Boshlang‘ich maktabda o‘qishni endi boshlayotgan o‘quvchilar bilan ishlash, ularga ta’lim berish va xulq-atvorining rivojlanishiga erishish juda katta mas’uliyat talab etadi. Bunda, pedagogika muhim ahamiyatga ega, chunki u o‘qituvchilarga sinfni tashkil qilish uchun eng yaxshi tajribalar haqida tushuncha beradi. Bu ularga turli xil o‘quvchilar qanday o‘rganishlarini tushunishga imkon beradi, shuning uchun ular o‘z darslarini ushbu ehtiyojlarga moslashtirishlari mumkin. Natijada, bu ularning o‘qitish sifatini oshiradi, chunki u talabalar tomonidan yaxshi qabul qilinadi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilari, pedagogika, sifatli ta’lim, bolalar bilan ishlash, boshlang‘ich sinf, sinf muhiti, pedagogik maslahatlar.

Аннотация: Работа с учащимися, которые только начинают ходить в начальную школу, обучение и развитие поведения требует большой ответственности. В то же время педагогика важна, поскольку дает учителям представление о лучших методах организации занятий. Это позволяет им понять, как учатся разные ученики, чтобы они могли адаптировать свои уроки к этим потребностям. В результате повышается качество их преподавания, так как оно хорошо воспринимается учащимися.

Ключевые слова: учителя начальных классов, педагогика, качественное образование, работа с детьми, начальная школа, школьная среда, педагогический совет.

Annotation: Working with students who are just starting to go to primary school, learning and developing behavior requires a lot of responsibility. At the same time, pedagogy is important because it gives teachers an idea of the best methods for organizing classes. This allows them to understand how different students learn so they can tailor their lessons to those needs. As a result, the quality of their teaching is improved, as it is well received by students.

Key words: primary school teachers, pedagogy, quality education, work with children, primary school, school environment, pedagogical council.

Kirish

Boshlang‘ich ta’lim o‘quvchining turmush tarzi, tartibi, ijtimoiy holati, sinf jamoasi, oila muhitdagi ahvolini o‘zgartiradi, uning asosiy vazifasi o‘qishdan iborat bo‘lib qoladi. Yangi bilim, ko‘nikma, malakalar egallashni boshlaydi. Ta’lim o‘quvchidan muayyan darajadagi uyushqoqlikni, intizomlikni, irodaviy zo‘r berishlikni, faollikni, maqsadga yo‘naltirilgan faoliyatni talab qiladi. Ixtiyorsiz xatti-harakatlar o‘rnini anglashilgan rejali, maqsadga muvofiq aqliy mehnat egallay boradi. O‘quvchi tengdoshlari bilan birgalikda muayyan bir sinf jamoasiga birlashtiriladi. Modomiki shunday ekan, sinf jamoasi va uning ahzolari bola oldiga ko‘pchilik manfaatini himoya qilish, shaxsiy istaklarini umumjamoa intilishlariga bo‘ysundirish, o‘zaro yordam, o‘zaro hurmat, o‘zaro talabchanlik, ijtimoiy javobgarlik va burch hislarini egallash vazifasini qo‘yadi. Ta’lim jarayonida o‘quvchi oldiga qo‘yiladigan talablar tobora ortib, murakkablashib boraveradi.

Ta’lim va tarbiya jarayonlarining o‘zaro bog‘liqligi hamda aloqadorligi, yahni ularni yaxlit holda tushunish zaruriyati mboshlang‘ich ta’lim o‘quvchilari uchun tashkil etiladigan ta’lim-tarbiya jarayonlarining tizimga xos xususiyatlarga ega ekanligini tasdiqlaydi. Ayrim tadqiqotchilar ta’lim va tarbiya jarayonlarini tashkil etish belgilangan maqsadlarga erishishga xizmat qiluvchi turli strukturaviy va funktsional bog‘liq bo‘lgan komponentlar majmuini ijtimoiy tizimning turlaridan biri hisoblangan pedagogik tizim sifatida tahriflaydi[4]. Demak, o‘zaro bog‘liq hisoblangan ta’lim va tarbiya jarayonlari o‘quvchi shaxsining rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi, chunki mazkur jarayonlar, birinchidan, ajdodlar tajribasining avlodlar tomonidan o‘rganilishi, ikkinchidan, o‘zlashtirilishi bo‘lib, ularning

[4] Турғунов С.Т. Таълим муассасаси раҳбарлари бошқарув фаолияти самарадорлигининг назарий асослари // Касб-ҳунар таълими.– 2006. – № 1. – Б. 112.

ijtimoiy hayotga qo‘shilishlarini tahminlab beruvchi yaxlit jarayon hisoblanadi. Demak, ta’lim va tarbiya jarayonlari o‘quvchilarda shaxsiy xislatlar, insoniy fazilatlar, tushunchalar shakllanishiga hamda dunyoqarashining rivojlanishiga zarur shart-sharoitlar yaratib beradi. Demak, uzluksiz ta’lim tizimining muhim bosqichlaridan biri sifatida umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida ta’lim va tarbiya jarayonlari quyidagi tamoyillarga muvofiq tashkil etilishi o‘ziga xos amaliy ahamiyat kasb etadi:

– davlat ta’lim standartlari talablarining bajarilishi majburiyligi;

– o‘quvchilarda fan asoslari bo‘yicha tizimli bilim, ko‘nikma va malakalarni shakllantirishning muhimligi bo‘yicha shaxsiy tushunchalar va ehtiyojlarni rivojlantirishning zarurati;

– ta’lim va tarbiya jarayonlarini tashkil etish va muvofiqlashtirishda uzluksizlik va uzviylikni tahminlash;

– ta’lim-tarbiya jarayonlarida tizimli, korporativ, vaziyatli, refleksiv, tabaqalashgan va innovatsion yondashuv texnologiyalarini tatbiq etish asosida barcha uchun qulay ta’limiy muhitni shakllantirish;

– ta’lim va tarbiya jarayonlari ishtirokchilarining mazkur jarayon subhektlari sifatida faoliyat ko‘rsatishi zarurati, yahni ta’lim va tarbiya jarayonlarida subhekt-subhekt munosabatlarining qaror topishi;

– ta’lim va tarbiya jarayonlari subhektlari faoliyatining maqsadga yo‘naltirilganligi, izchilligi va o‘zaro bog‘liqligi;

– ta’lim va tarbiya jarayonlari o‘zaro boG‘liq va aloqador bo‘lgan komponentlar majmui ekanligi;

– harakatlanish va rivojlanishga xizmat qiluvchi ichki va tashqi omillarning o‘zaro birligi;

– ta’lim va tarbiya jarayonlari yaxlit tizim sifatida tashqi muhit va boshqa tizimlar bilan o‘zaro tahsir etish xususiyatlariga ega ekanligi.

Mazkur tamoyillarning mazmun-mohiyati, ahamiyati, ularga amal qilish zaruriyati ta’lim va tarbiya jarayonlarini tashkil etish hamda muvofiqlashtirishdan ko‘zlanayotgan maqsadning strategik ahamiyat kasb etishini ifodalaydi. Bu vazifalarni amalga oshirishdan ko‘zlanayotgan umumiy maqsad ham strategik xususiyatlarga ega bo‘lib, har bir vazifani alohida amalga oshirishdan ko‘zlangan maqsadlar ham mazmun-mohiyatan bir-biri bilan uzviy boG‘liq bo‘lgan strategik rejalar tizimini ifodalaydi. Umumiy maqsadga erishish yo‘nalishlarida belgilangan vazifalarni amalga oshirish jarayonlarining tizimga xos xususiyatlar kasb etishi ta’lim va tarbiya jarayonlarni o‘zaro bog‘liq hamda aloqador tarzda tashkil etish zaruratini belgilaydi. Demak, o‘quvchi shaxsini rivojlanishida muhim ahamiyatga ega bo‘lgan ta’lim – mustaqil ta’lim, tarbiya – o‘zini o‘zi tarbiya, mahlumot – mustaqil mahlumot, rivojlanish va tarbiyaviy munosabatlar jarayonlarining tizimga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda ularni yaxlit tizimning komponentlari sifatida inobatga olish mumkin.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarning o‘yin faoliyati davrida bolaning aqliy fazilatlari va shaxsiy xususiyatlari jadal rivojlanadi va shakllanadi. O‘yinda turli xil faoliyatlar mujasamlashadi, keyinchalik har bir faoliyat turi mustaqil ravishda o‘z mahnosiga ega bo‘ladi. O‘yin faoliyati ruhiy jarayonlarning ham shakllanishiga tahsir qiladi. Ayrim o‘yin turlari bolalarning barcha bo‘g‘inlariga mos kelishi mumkin, yahni jismoniy sifatlarni yaxlit holda tarbiyalashga qaratilgan o‘yinlar ham borki, ularda turli jismoniy sifatlar ketma -ket rivojlanishi mumkin[5]. O‘yinlardagi bunday izchillik bolaning bilim saviyasi, dunyoqarashinig kengayishi, uning katta yoshdagi odamlarning turmushiga chuqurroq kirib borishi bilan boG‘liqdir.

[5] Икрамов А. Бошланғич синф ўқувчиларининг ҳаракатли ўйинларни ўзлаштиришини ахборот-коммуникация технологиялардан фойдаланиб такомиллаштириш // Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси АВТОРЕФЕРАТИ. –Бухоро. БухДУ. 2021.-Б. 12.

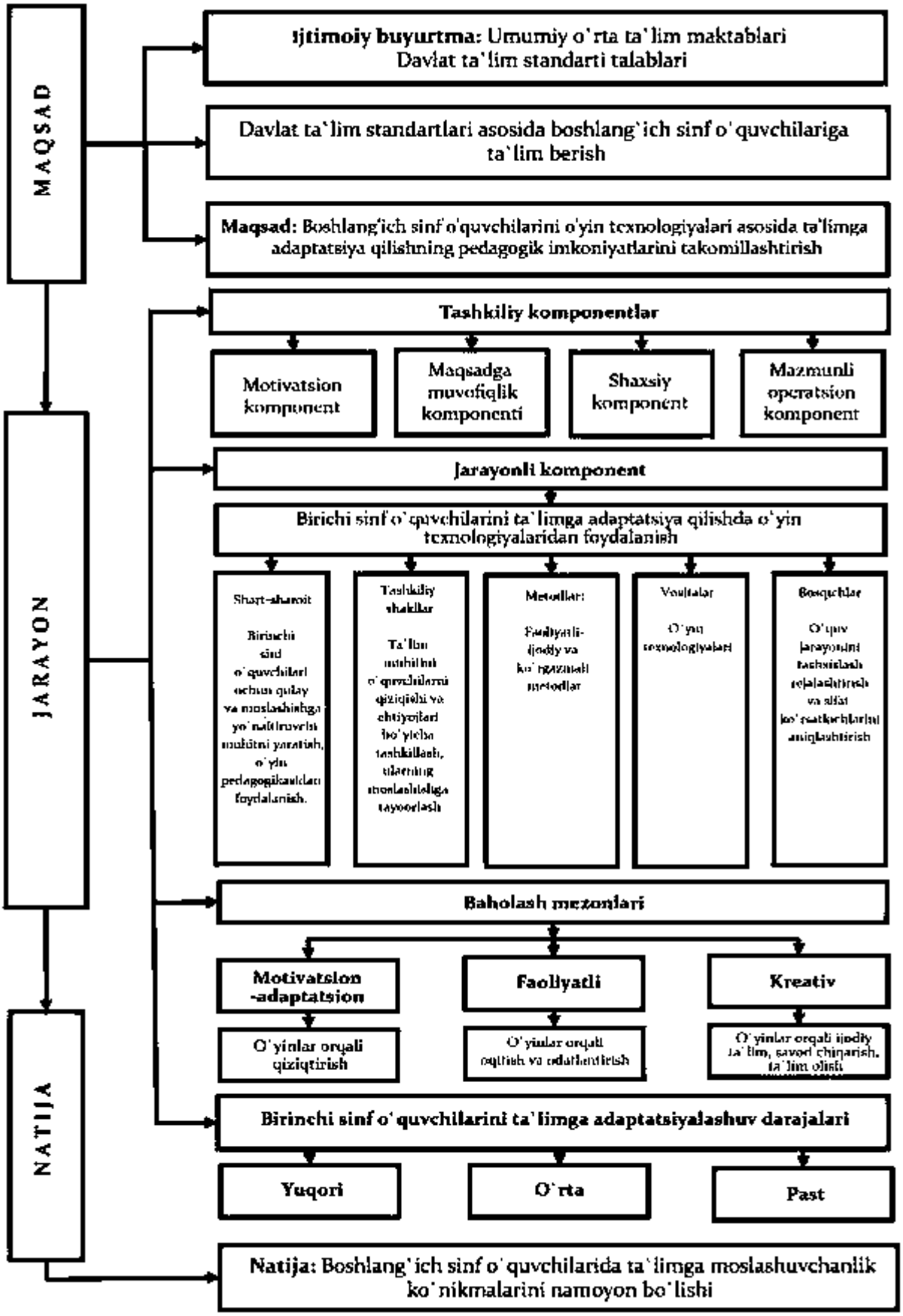

2.1-rasm. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini o‘yinlar texnologiyasi vositasida ta’limga adaptatsiyalashning pedagogik modeli

Ilmiy tadqiqot ishlari natijasida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini o‘yinlar texnologiyasi vositasida ta’limga adaptatsiyalash modeli ishlab chiqildi (2.1-rasm).

Maqsadli komponent.

1.1. Ijtimoiy buyurtma sifatida umumiy o‘rta ta’lim maktablari Davlat ta’lim standarti talablari nazarda tutiladi.

1.2. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini o‘yinlar texnologiyasi vositasida ta’limga adaptatsiyalash modelning asosiy maqsadi qilib olindi.

2. Tashkiliy komponent.

2.1. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini o‘yinlar texnologiyasi vositasida ta’limga bo‘lgan qiziqishini oshirish, didaktik o‘yinlarni o‘zlashtirish jarayonidagi asosiy muammolari bilan tanishish, o‘quvchilarni moslshuvchanlik ko‘nikmalarini shakllanishi .

2.2. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini o‘yinlar texnologiyasi vositasida ta’limga adaptatsiyalash orqali darsda qo‘yilgan maqsadga erishilayotgani, tajribani mutaxassislar bilan muhokama qilib borish.

2.3. O‘qituvchining darsga nazariy va amaliy tayyorgarlik hamda ta’lim-tarbiyaning tashkiliy shakllarini bo‘yicha yangiliklar bilan tanishib borish. Zamonaviy o‘quv vositalarini dars jarayoniga tatbiq qilish bo‘yicha o‘z ustida ishlash.

2.4. O‘yin texnologiyalariga asoslangan o‘quv reja va dasturlarga taklif, tavsiyalar ishlab chiqish.

Jarayonli komponent. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini o‘yinlar texnologiyasi vositasida ta’limga adaptatsiyalashdagi shart-sharoit, tashkiliy shakllar, metodlar va vositalar, bosqichlarni o‘z ichiga oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RUYXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. –Toshkent.: O‘zbekiston. 2018. –B. 40.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20 apreldagi «Oliy ta’lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi PQ-2909-son qarori. // O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2017 y., 18-son, 313-modda, 19-son, 335-modda, 24-son, 490-modda, 37-son, 982-modda.
3. Oxunjonova O. Ta’lim bosqichlarida sinonimlar mavzusini o‘qitish metodikasi. , ped. f. n. dissertatsiya, -T.: 2009.
4. Palagina N.N. Voobrajenie u samogo istoka. - Bishkek: «Ilim», 2002.
5. PalaginaN.N.Razvitie voobrajeniya u detey vtorogo goda jizni// Doshk. vosp. – 2003. - № 6. - S. 241.
6. Palagina N.N. Diagnostika urovnya voobrajeniya detey rannego vozrasta // Voprosq psixologii. – 1994. - № 5. - S. 12 –20.

PRINCIPLES OF USING ELECTRONIC LEARNING COURSES IN THE PROCESS OF LEARNING A FOREIGN LANGUAGE IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Djuraeva Yulduz Abdullaevna
Chirchik State Pedagogical University

Abstract: the article talks about the principles of using e-learning courses in the process of learning a foreign language in higher education institutions.

Key words: information educational technologies, computer training program, e-learning course, knowledge control.

The development of information technology naturally leads to the emergence of new methods and forms of teaching. The modern level of higher education is characterized by global informatization of the educational process aimed at increasing the efficiency of professional training of specialists, raising the quality of education to a new level [1]. The use of new information and telecommunication technologies in the educational process, the creation and use of electronic educational materials and computer educational programs solves the complex problems of forming a unified educational information environment.

The development and implementation of computer training programs often precedes the scientific-methodological justification of the principles of their construction and application, taking into account the characteristics of the studied subjects. In such conditions, it is necessary to determine the principles of integration of modern pedagogical and information technologies, as well as models of designing and using electronic educational resources in the educational process. On the one hand, it is necessary to justify the general structure of such models and computer training programs in the form of functional subsystems, and on the other hand, to systematize various educational software tools and shells that allow teachers to use them effectively. in the educational process [2]. This situation is typical for learning a foreign language in higher educational institutions. It is known that it is possible to improve the educational process and increase the level of preparation for a foreign language by using new information and educational technologies in pedagogical practice [3]. However, for this, taking into account the specific features of the formation of professional competencies in students, it is necessary to scientifically and methodologically justify the use of information and educational technologies and their place in the educational process. This is especially important in the training of specialists in translation activities in the field of professional communication, which requires the constant use of knowledge of a foreign language and the acquisition of stable skills in the field of basic grammar brought to almost automaticity.

It should also be noted that in order to maximize the activity of each student, the tasks of individualization, differentiation and intensification of the educational process have been put forward in the modern goals of teaching a foreign language in the context of a person-oriented approach in higher education institutions. The creation of new educational computer programs helps to achieve these goals, allows the teacher to solve educational problems in the best way [4]. In this article, the general structure of computer training programs for learning a foreign language is based on the form of functional subsystems, and the experience of the author in the development and use of the electronic training course "English Grammar" is shown.

Use of modern information and educational technologies in the process of learning a foreign language

The traditional system of teaching a foreign language in higher educational institutions is based on group classes with the participation of the teacher [5]. At the same time, the global informatization of the educational process and the rapid development of modern information and educational technologies lead to their active inclusion in the educational process, often ahead of the appropriate scientific and methodological justification. In such conditions, the justification and systematization of the general structure of computer training programs would allow teachers to effectively use various electronic educational tools in the educational process, taking into account the specific features of the formation of professional skills and qualifications of students.

In general, the development of information educational technologies with the following capabilities is the most relevant for the higher professional education system.

- the existing presentation of the material with high complexity due to the content of the subject area, the characteristics of the studied objects and events;

— to reflect a large volume of theoretical concepts, a high level of their logical interdependence, a high level hierarchy of studied objects and phenomena, various real systems;

- development of a large number of various control and training activities.

The use of modern information and educational technologies makes it possible to bring professional education to a new level in terms of quality and to implement serious changes in the field of education in the following directions:

- opportunities for providing educational information are expanding significantly, various forms of students' activities on independent acquisition and presentation of knowledge are being developed;

- educational motivation increases due to the novelty of working with information technologies, the interest of education, the ability to regulate the level of complexity of educational tasks and provide assistance in the process of solving them;

- there are ample opportunities for students to actively participate in the educational process, to check and diagnose the level of knowledge, skills and qualifications, to prepare for a specific lesson;

- the set of educational tasks to be solved is expanding, in most cases students are supported to control the process of solving problems;

- the content of educational activity management changes in terms of quality, it is automated, tests are organized, trainings are organized, and at the same time it ensures the flexibility of educational process management;

— work is organized in a modern telecommunications environment, information flows are managed.

The specified directions are implemented not by simple translation of educational literature into electronic form, but by the creation and use of various types of computer educational programs. Basic information technologies can be used to create computer training programs. The new opportunities opened by the introduction of new information and educational technologies can be shown as an example of multimedia technologies. Based on them, electronic educational tools can be created - from electronic textbooks and training manuals with high dynamics of illustrative materials to computer training systems of virtual reality, in which the student becomes a member of a computer model that reflects the surrounding world. If electronic textbooks and training manuals primarily use multimedia capabilities to display information, then computer training systems model the studied processes and phenomena, create a new educational computer environment in which the student is an active participant. .

The following two features are characteristic for the use of computer training systems and informatization of the educational process in learning a foreign language in higher educational institutions. First, before using computer-based learning systems for almost any subject, classroom sessions are held with the teacher, which provide basic knowledge and basic skills. Secondly, the main principle of using computer training systems is to focus on the situations in which the teacher can be replaced in the performance of the pedagogical task. For example, it is not possible to ensure that all students acquire stable skills in translating certain grammatical structures during group classes with the teacher within the time specified in the curriculum. At the same time, if they have the basic translation skills mastered in group training, all students can integrate and automate them using computer training systems, and this will require a certain amount of time for each of them. .

The considered situation is typical for learning the grammar of a foreign language. There is an objective difficulty in consolidating and improving skills in the field of basic grammar when conducting only group class lessons with the teacher, which is due to the limited time for completing independent

tasks aimed at practicing and strengthening the learned material. This is evident in the training of qualified translators. It is possible to increase the efficiency of training such specialists by using computer training programs - electronic training courses in learning the basics of foreign language grammar.

For this purpose, we have created the "English Grammar" e-learning course and successfully used it in the educational process.

The structure of the e-learning course and the features of its functional subsystems

E-learning course (E-learning course) is a didactic computer environment, which includes systematized materials in the relevant scientific and applied field of knowledge (discipline), combined with a single software shell. The use of EO'K in the educational process allows you to use the advantages of modern information and educational technologies, for example, various forms of presentation of educational materials, the ability to display them dynamically, operative "feedback", the ability to see , a combination of provision of text, graphics, audio and video data, educational process and independent work of students.

E-learning course can be used as a computer training program in any form of education - full-time, part-time, distance education. In this case, the EO'K must meet the following general requirements:

— individual orientation of education;

- interactive access to information with the possibility of "adjustment" to the student's current training level;

- to minimize restrictions on student's actions and capabilities;

- the possibility of repeated use to strengthen the student's knowledge and skills.

The content component of EO'K, as a rule, is formed on the basis of the author's concept of learning a subject, and the activity of EO'K is related to the use of a multimedia database, in which the student can quickly search. . necessary information. As an information system, EO'K can perform the functions of automated training and management systems, modeling programs and other software tools used in the information-educational environment. At the same time, there is also a psychological-pedagogical aspect of creating the YIH. Taking into account the predominant use in personal and independent work, it is appropriate to show students information that provides motivation for independent educational activities and choose interactive forms of access to EO'K using the tools and capabilities of modern information and educational technologies.

In the development of translation skills, work with certain grammatical structures is practiced in the form of tests with the help of "English Grammar" developed by EO'K. EO'K forms a set of tests in which each question is connected to a certain grammatical material. If a student makes a mistake in the tests, EO'K will refer him to the theoretical material in the section where the mistake was made. This method of control allows not only to identify certain deficiencies in knowledge of grammar, but also to immediately eliminate them without resorting to the teacher's help and without using additional literature, because all the necessary theoretical materials are included in the EO'K program. At the end of the lesson, EO'K evaluates the student on a traditional four-point scale.

The e-learning course meets the specific features of the organization of the educational process of a modern higher education institution that implements state educational standards incorporating various forms of education. Implementation of EO'K software allows working in interactive mode, provides ease and simplicity of navigation through the course structure. The structure and method of presentation of teaching-methodical materials in electronic form can easily change depending on the specific form of their use, supporting a personalized science environment within the framework of the student-oriented principle of organizing educational activities.

The developed EO'K structure in the form of interconnected functional subsystems can be considered as a basis for a wide class of similar computer training systems in terms of the educational tasks being solved. EO'K includes three functional subsystems: content, information and navigation, and diagnostics.

The content subsystem is the main system in the European Union, which is its core and is interconnected with all subsystems by means of direct and feedback links. It consists of elements of theoretical educational material that provide information for studying science.

The information and navigation subsystem is subordinate to the content subsystem and is built on the principle of a database management system. It includes the following meta-information: semantic link structure, annotation and course structure, help, reference system, and information retrieval.

The diagnostic subsystem is also subordinate to the content subsystem and provides monitoring of students' knowledge and skills. It develops various tests for students and gives grades to students based on the results of their implementation.

An electronic training course is an autonomous computer program in which a specific structure of functional subsystems is provided by dividing them into elements (blocks). This is explained by two reasons:

- organizational - the division of educational material into blocks in EO'K not only makes it easier to study it in the absence of the teacher, but also allows to regulate the order of interaction between the student and the teacher;

- functional - the implementation of hypertext transitions in the development and use of EO'K should imply demarcation and isolation of its elements.

The structure of the content and diagnostic subsystems of EO'K is determined by the study period, and the structure of the information and navigation subsystem does not depend on the study period, but its elements correspond to the curriculum in terms of content. being implemented at the appropriate time.

In the content subsystem of EO'K, the main educational material is organized by modules and topics, reflecting the connections between them. It can be argued that strengthening the connection between modules and topics leads to an increase in the final educational result. Material for in-depth study, as well as additional information, is placed in the additional section - the appendix. The application also provides a set of phrases that the student can familiarize themselves with, allowing them to expand their vocabulary.

The level of knowledge and skills acquired by students is determined by the EO'K diagnostic subsystem as a result of tests. The main task of the test is to obtain reliable and objective results about the quality of learning the learning material by students and to determine its compliance with the requirements. Assessment of knowledge on such tests, as a rule, is carried out in the form of choosing the correct answer from among the given ones. The test base for each module and topic corresponds to the content of the curriculum and is included in the methodological support of the subject. In developed EO'K, several methods of testing students can be implemented:

- students - in the process of self-training, to adapt to a similar form of self-assessment of knowledge, skills and knowledge control;

- the teacher - to assess the quality of mastering of the current material by students and, if necessary, repeat or analyze the most complex and basic issues ("feedback");

- teacher - for intermediate and final certification in the subject.

A special feature of testing in the first two modes is that students can not only complete tests to control their knowledge, but also receive immediate recommendations for material that requires further

development. Designed with this in mind, ETC is free of the pitfalls common to most automated testing programs, and students rarely receive feedback on their mistakes.

In the European Union, the assessment of student knowledge is established in a four-point system in the form of traditional linguistic values: "unsatisfactory", "satisfactory", "good" and "excellent". The algorithm of the scoring software converts the percentage of correct answers according to the table into a linguistic score.

The conceptual model of the use of EO'K (picture) reflects the typical distribution of functions between functional subsystems. It consists of the following.

Diagnostic subsystem. The main purpose of this subsystem is to check student knowledge.

With its help, entrance tests are conducted, which determine the level of knowledge of a foreign language at the beginning of training (knowledge of grammar and vocabulary) and all types of control over the acquisition of the material covered during the training process. foreign language (current, intermediate and final). This method of checking knowledge at different stages of the educational process helps to identify topics that cause difficulties and to correct the further plan of studying the subject.

content subsystem. This subsystem includes all educational and additional materials, including the main points of the curriculum (the order of subjects and their timetable). Using this database in practical exercises, students can quickly find the theoretical material necessary for studying any grammatical topic, as well as quickly use lexical lists and a dictionary.

Information and navigation subsystem. The main functions of this subsystem are related to the fact that learning a foreign language requires constant reinforcement of the learned material. Therefore, EO'K provides quick page-by-page access to materials by sections and topics, reference references and dictionaries with quick search by keyword or phrase. must provide.

We emphasize the didactic principles that the development of EO'K on teaching a foreign language should satisfy.

The principle of scientific presentation. Special attention should be paid to this principle when preparing specialists for translation activities in the field of professional communication, because having a good grammatical and lexical base is the basis for further improvement of translation skills. At the same time, the presentation of the material at different levels of presentation helps to increase the motivation to work with EO'K for students with different levels of training and interests.

System principle. The educational material is divided into topics, several topics are divided into chapters, the connection between topics is made by inserting hyperlinks, special attention is paid to the connection of this subject with other subjects, and also the importance of learning the subject is revealed. is given. for future careers. Thus, the accepted methodology of studying the educational material is implemented, and at the same time, the interest of students in the future professional activity increases.

The principle of accessibility. It is necessary to provide favorable conditions for students to understand the educational material and to ensure the possibility of continuous improvement of their level of preparation in using EO'K. For this purpose, in addition to the main (mandatory) material, EO'K includes additional materials, as well as control questions and exercises that help to master the material in depth.

The principle of visibility. The theoretical material and test tasks included in the EO'K should include a sufficient number of examples that explain individual parts of the studied material. When designing electronic material, it is necessary to pay attention to the form and style of presenting the material, including the choice of fonts, colors, the design of screen forms, as well as the ease of working with the program ("friendly" creation interface).

These principles became the basis for the development of EO'K "English Grammar". At the same time, the possibilities of the EO'K computer training program were used:

- organization of various types of student knowledge testing;
- organizing the process of independent study of English grammar within the curriculum;
- as an additional means of optional learning of English grammar.

The results of approving the EUC and the methodology developed for its application in the educational process showed that the pedagogical conditions formed on the basis of the use of EO'K help:

- improvement of current educational activities of students;
- increasing the size of the studied material;
- to increase the level of preparation of students for independent learning of a foreign language.

The use of EO'K also made it possible to increase interest in the field of study, showed a positive attitude of students to e-learning tools and a close connection between the means and methods of solving a practical problem.

Conclusion

The integration of traditional teaching methods and modern e-learning technologies can significantly increase the quality of professional training, an important component of which is the introduction of e-courses of academic subjects into the educational process. In this article, the structure of computer training programs for learning a foreign language is based, and the author's experience in the development and application of EO'K "English Grammar" is shown. Three functional subsystems are identified in the EO'K structure: content, information and navigation, and diagnostics, and a typical distribution of functions is given between them. The choice of a foreign language grammar for the implementation of a computer training system is related to the specifics of training specialists for translation activities in the field of professional communication, who must constantly use a foreign language. excellent skills in basic grammar.

References:

1. Andersen Bent. B., Kate van den Brink. Multimedia v obrazovanii [Multimedia in Education]. Moscow, Drofa Publ., 2007. 221 p. (In Russian).

2. Kiselev G. M. Information Technologies in Pedagogical Education. Moscow. Dashkov i K Publ., 2013. 308 p. (In Russian).

3. Grigor'ev S. G., Grinshkun V. V. Informatizacia obrazovania. Fundamentalnye osnovy [Informatization of Education. Fundamentals]. Moscow, MGPU Publ., 2005. 231 p. (In Russian).

PROMOTING CROSS-CULTURAL COMMUNICATION IN EFL CLASSES

Firyuza Orazovna Orazova
Teacher of the Interfaculty Department of Foreign Languages, Chirchik State Pedagogical University

ABSTRACT

This article explores the imperative of promoting cross-cultural communication in English as a Foreign Language (EFL) classes. In an increasingly interconnected world, the ability to communicate effectively across cultures is essential. EFL education provides a unique platform to foster this skill, as English serves as a global lingua franca. The article discusses the significance of cross-cultural communication in EFL, practical strategies for integrating cultural elements into the curriculum, and the

challenges involved. By emphasizing cultural sensitivity, authentic materials, cultural exchange, and project-based learning, educators can empower students with the skills to navigate and thrive in a diverse global society.

Keywords: cross-cultural communication, EFL classes, Cultural sensitivity, Authentic materials, Cultural exchange, Project-based learning.

Introduction

In today's interconnected world, the ability to communicate across cultures is an essential skill. As English continues to be a global lingua franca, English as a Foreign Language (EFL) classes play a crucial role in facilitating cross-cultural communication. Effective cross-cultural communication not only enhances language proficiency but also fosters cultural understanding and global competence. This article explores the importance of promoting cross-cultural communication in EFL classes and provides practical strategies for educators to integrate cultural elements into their teaching.

The Significance of Cross-Cultural Communication in EFL

Cross-cultural communication is the ability to exchange information, ideas, and emotions with individuals from diverse cultural backgrounds effectively. In an increasingly globalized world, this skill is highly valuable. EFL classes are a prime context for promoting cross-cultural communication for several reasons:

1. **English as a Global Lingua Franca**: English serves as a bridge language that connects people from various linguistic backgrounds. Teaching English inherently involves working with learners from diverse cultures.
2. **Preparation for Global Citizenship**: EFL education goes beyond language proficiency; it prepares learners to be global citizens who can navigate and contribute to an interconnected world.
3. **Enhancing Communication Competence**: Cross-cultural communication skills enhance overall language proficiency by exposing learners to various accents, dialects, and cultural nuances.
4. **Cultural Sensitivity**: Fostering cultural sensitivity and empathy is crucial in preventing cultural misunderstandings and conflicts.

Integrating Cross-Cultural Content in EFL Curriculum

To promote cross-cultural communication in EFL classes, educators can employ various strategies and techniques. Below are some practical approaches:

1. Cultural Awareness Activities: Start with activities that raise cultural awareness. Discuss stereotypes and misconceptions, and encourage students to share their cultural perspectives. This can include class discussions, role plays, or cultural exchange projects. Incorporating activities that promote cultural awareness allows students to reflect on their own cultural biases and develop empathy toward other cultures (Bennett, 1993).

2. Cultural Content Integration: Integrate cultural elements into the curriculum. Use authentic materials like literature, films, news articles, and music from different cultures to expose students to diverse linguistic and cultural contexts. According to Byram (1997), incorporating authentic materials helps learners understand the cultural context in which the language is used.

3. Guest Speakers and Cultural Ambassadors: Invite guest speakers or cultural ambassadors from various cultural backgrounds to share their experiences and insights. This provides students with

firsthand perspectives on different cultures. Briggs and Cheek (1986) suggest that direct interaction with individuals from different cultures can have a profound impact on students' cultural understanding.

4. **Cross-Cultural Communication Workshops**: Organize workshops or seminars that focus specifically on cross-cultural communication skills, such as non-verbal communication, intercultural competence, and the art of negotiation across cultures. Gudykunst and Kim (2003) emphasize the importance of teaching intercultural communication competence as a key component of cross-cultural education.

5. **Cultural Exchange Programs**: Collaborate with schools or institutions in other countries for cultural exchange programs. These programs allow students to interact with peers from different cultures, fostering language and cultural learning simultaneously. Cushner and Mahon (2002) highlight the benefits of international exchange programs for promoting cross-cultural understanding.

6. **Project-Based Learning**: Assign projects that require students to research and present on various aspects of different cultures. Encourage them to explore cultural norms, traditions, and communication styles.

Project-based learning promotes active engagement and deepens students' understanding of other cultures (Thomas, 2000).

Challenges in Promoting Cross-Cultural Communication

While promoting cross-cultural communication in EFL classes is essential, it comes with its own set of challenges. Educators should be aware of these challenges and address them effectively:

1. **Cultural Sensitivity**: Teachers must be sensitive to the diverse cultural backgrounds of their students and avoid cultural biases in their teaching materials and methods. Byram (1997) suggests that educators should create a classroom environment that respects and values all cultures equally.

2. **Language Proficiency**: In some cases, students may struggle with language proficiency, making it challenging to engage in cross-cultural communication. Teachers should provide additional language support when needed. Language proficiency should be considered alongside cultural understanding to enable effective communication (Brislin, 1981).

3. **Cultural Stereotypes**: Teachers should help students recognize and challenge cultural stereotypes that may hinder effective communication. Educators can use critical thinking exercises to challenge stereotypes and misconceptions (Gudykunst and Kim, 2003).

4. **Time Constraints**: Incorporating cross-cultural content into the curriculum may be perceived as time-consuming. Teachers should find ways to integrate cultural elements seamlessly without adding excessive workload. Efficiency in integrating cultural content can be achieved through well-designed lesson plans (Brislin, 1981).

Conclusion

Promoting cross-cultural communication in EFL classes is not only an educational imperative but also a societal one. As the world becomes more interconnected, individuals who possess cross-cultural communication skills are better equipped to thrive in diverse environments and contribute positively to global society. Educators play a vital role in nurturing these skills by integrating cultural elements into their teaching and fostering an inclusive and culturally sensitive classroom environment. By doing so, they empower their students to become proficient not only in English but also in the art of communication across cultures, preparing them for a world that values diversity and intercultural understanding.

REFERENCES

1. Bennett, M. J. (1993). Towards ethnorelativism: A developmental model of intercultural sensitivity. In R. M. Paige (Ed.), Education for the intercultural experience (pp. 21-71). Intercultural Press.
2. Briggs, L. W., & Cheek, J. M. (1986). Cultural contact and attitude change. In W. B. Gudykunst (Ed.), Intercultural communication theory (pp. 207-233). Sage.
3. Byram, M. (1997). Teaching and assessing intercultural communicative competence. Multilingual Matters.
4. Cushner, K., & Mahon, J. (2002). Overseas student teaching: Affecting personal and professional development. Theory Into Practice, 41(4), 270-277.
5. Gudykunst, W. B., & Kim, Y. Y. (2003). Communicating with strangers: An approach to intercultural communication. McGraw-Hill.
6. Makhmudov, K. (2023). Developing Intercultural Communication in Teaching English (1st ed.). Yangi Chirchiq Book.
7. Thomas, J. W. (2000). A review of research on project-based learning. Autodesk Foundation.
8. Махмудов, К. (2023). Преподавания и обучения в межкультурном образование. Предпринимательства и педагогика, 5(1), 151-162.

USING NEW TECHNOLOGY AS AN ASSISTANT FOR THE TEACHING PROCESS

Xaldarchayeva Gauhar Serikbayevna
Senior teacher of Chirchik State Pedagogical University, "Tourism faculty" Department of. Interfaculty of foreign languages

Abstract: Technology enhanced lessons are more interesting, sociable and modern. Nevertheless, traditional ways of teaching are still popular and have effects on lessons that teachers cannot give up them. Instead, as English teachers we should organize lessons in traditional way which involves new technological tools. So in this article, we tried to reveal the teaching methods which consist of both traditional and modern ways.

Key words: vocabulary, embodiment, visual aids, songs, test, methods.

Аннотация. Уроки с углубленным изучением технологий более интересны, общительны и современны. Тем не менее, традиционные способы обучения по-прежнему популярны и оказывают такое влияние на уроки, что учителя не могут от них отказаться. Вместо этого, как преподаватели английского языка, мы должны организовывать уроки традиционным способом, используя новые технологические инструменты. Поэтому в этой статье мы попытались раскрыть методы обучения, которые состоят как из традиционных, так и из современных способов.

Ключевые слова: лексика, воплощение, наглядные пособия, песни, тест, методика.

SOZ BOSHI. Texnologiyalar takomillashtirilgan darslar yanada qiziqarli, ochiq va zamonaviy. Shunga qaramay, o'qitishning an'anaviy usullari hali ham mashhur bo'lib, o'qituvchilar ulardan voz kecholmaydigan darslarga ta'sir qiladi. Buning o'rniga, ingliz tili o'qituvchilari sifatida biz yangi texnologik vositalarni o'z ichiga olgan an'anaviy tarzda darslarni tashkil qilishimiz kerak. Shunday qilib, biz ushbu maqolada an'anaviy va zamonaviy usullardan iborat bo'lgan o'qitish uslublarini ochib berishga harakat qildik.

Kalit sozlar: lugat, korgazmali qurollar, qoshiqlar, test, metodlar.

Introduction. It is known that the effective use of technology during the lesson not only increases the quality of the lesson, but also creates the basis for conducting the lesson in a richer and more interesting way. The growing demand for foreign language teaching and learning around the world has led to interest in how information technology can help meet the needs of students to acquire cultural knowledge, expand authentic educational resources, and communicate with native speakers. In recent decades, there has been a sharp increase in interest in the use of information and communication technologies in second language teaching, especially in strengthening reading and writing skills.

Discussion. Information technology has become widespread for teaching materials and L2 (second) learning and they are video discs, pre-study self-help resources, CD-ROMs, conferencing or distance learning. learning systems, including the Internet.

For example, acquiring students' vocabulary can be downloaded from many methods. It is known that vocabulary is the most important part of learning English. Memorizing new words is equally necessary for all language learners, so school teachers have to work every day to improve this skill of students, unlike other practices in the classroom.

Methodology. Accordingly, memorizing a new word requires all students to review the memorized words every day. Some students do this practice reluctantly. This country is defined by English language teachers in a wide variety of ways. For example, Alsalihi (2020; pp. 358-362) in order to memorize new words for his students:

1. Memorizing words based on pictures;
2. Memorizing words based on synonyms;
3. Organization of memorization through antonyms;
4. He used methods such as memorization through real equipment and achieved the results he expected.

Dana Shejbalova (2006; pp. 12-13) used methods of memorization based on "learning with definition", that is, memorization by giving a definition within the framework of one language.

In addition to these methods, the following effective methods were also used.

"Sing and remember" method

The essence of this method is that students remember new words by repeating them over and over in the song. In this case, the chorus of the song is chosen in harmony with new words, and the chorus is repeated three times in the composition of the song.

"... The wheels on the bus go
Round and round, Round and round,
Round and round, All through the town

1. Structure of the "Sing and Remember" method.

Result 1. Through this method, learners can pronounce new words without difficulty, do not get bored and remember them in an easy way, besides, children who memorize this song can fully understand its meaning and remember it as a permanent memory.

Another advantage of this method is that students can do it independently, which in turn allows students to work on themselves. As M. Altun (2021; p. 228) noted:

"Using new generation technologies to provide students with a natural context for student independence, a context for student identity, new ways of using language, and students to create new opportunities for collaboration and interaction between teachers and students under these forms gives motivation. "Technology plays an important role in student development and has a significant impact on teaching methods."

As it was emphasized above, technological lessons develop self-study, that is, independent learning skills in students, and through this concept, our above thoughts find their confirmation.

One of the criteria for evaluating the knowledge, skills and abilities of schoolchildren is the test taking process. One of the main goals of the test is to check the knowledge that the students have mastered and the knowledge that they have not mastered. Dietel (2004) states:

Classroom tests help teachers clarify their educational goals. Developing pretests encourages teachers to develop a clear roadmap for learning that includes specific standards in place. Both classroom tests and state tests serve important purposes.

It seems that the test process is a traditional control method in the classroom and has a number of important aspects. In particular, according to Internet sources:

A foreign language teacher has many ways to monitor students' knowledge, skills, and abilities both in and out of the classroom. One of the forms of control in the modern education system is a test. The test has been widely used for many years at various levels of education: for tests, exams (including GIA), independent, tests, Olympiads, competitions, educational games. The main role of the test in teaching a foreign language is feedback (in a broad sense) and control (in a narrow sense), and the closer the test and the learning process are connected, the more effective and will be productive.

However, despite the fact that this method is considered to be effective, it causes fear, excitement and stress in some students.

Therefore, it is advisable to use ICT to make the test taking process interesting and effective.

"QT" - "Quick Test" method.

The QT method is based on the example of an open test with its name, and it was developed individually. This method is mainly carried out in the form of a presentation. Pupils give the test answer orally, and the correct answer is highlighted in "green" color on the next page of the presentation.

2.2 The working principle of the "quick test" method

Result 2. Apparently, this process is "think, search, find!" or he remembered shows like "Bilimdon". The TT method is considered characteristic in this aspect as well, and every student approaches the lesson responsibly. In addition, TT is an interesting method for students compared to regular tests and helps students to concentrate.

Conclusion. All in all, teaching methods should be conducted in effective ways whether in modern way or traditional way. As becoming teachers, we need to utilize both ways of teaching, so it had better organize lessons in cooperative form of teaching that include both forms.

References:

- Altun, M. The Use of Technology in English Language Teaching: A Literature Review. International Journal of Social Sciences and Educational Studies. (2021). p. 226-232
- Dietel, R. Why Test Students? CAESL. (2004)
- Malikova, M. (2021) Pronunciation as a crucial and arduous component of English language. Amerika, Washington.The International journal of innovation in the modern education system.Vol, 1.
- Yusupova, M. A. Successful way of being a skilled English teacher.
Science and Education. OOO «Open science» (2020).109-203.
- Yusupova, M. A; Jumanova, K. G. The use of source language in teaching foreign languages. Science and Education. OOO «Open science» (2021).765-767.

KASBIY FAOLIYATIDA AXBOROT-KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIKNI OSHIRISH USULLARI

Inomjonov Naimjon
IO'M 19-1 (sirtqi) guruh talabasi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Xalmetova Muhabbat
Axmedov Bekjan
Chirchiq davlat pedagogika universiteti katta o'qituvchilari

Annotatsiya: Ushbu maqolada axborotlashgan jamiyatda ta'lim-tarbiyada egallanishi talab etiladigan ilmiy bilimlar, amaliy ko'nikma va malakalar, shuningdek, dunyoqarashni shakllantirishga qaratilgan tarbiyaviy g'oyalar tizimi o'rganilgan, pedagogning kasbiy faoliyatida axborotkommunikativ kompetentlikni ham uning tarkibiy qismi sifatida, ham shaxs axborot madaniyatining tarkibiy qismi sifatida baholanishi mumkinligi masalasi va uning tarkib topishiga ta'sir ko'rsatadigan omillar, yo'llar ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, multimedia vositalari, shaxsning axborot madaniyati, kasbiy faoliyat, tarbiyaviy g'oyalar tizimi

Bunday sharoitda yuqori malakali pedagog kadrlarga bo'lgan talablar ortib borib, barkamol avlodni asrlar davomida shakllanib kelgan umuminsoniy va milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash layoqatiga ega, fanning fundamental asoslarini, pedagogika va psixologiya metodlarini mukammal egallagan, kasbiy tayyorgarligi yuksak darajada bo'lgan hamda zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini amaliyotda qo'llash ko'nikma va malakasini puxta o'zlashtirgan ijodkor pedagoglarni tayyorlash talab etiladi.

Mamlakatimizda ta'lim sohasida ro'y berayotgan tub yangilanishlar har bir ta'lim muassasasida o'quv jarayoni metodik ta'minotini rivojlantirishni talab etmoqda. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yaqin yillar ichida pedagogik innovatsiyalarning asosiy manbai bo'lib qoladi. Ayni vaqtda o'quv jarayoniga zamonaviy axborot-kommunikatsiya va pedagogik texnologiyalarni, elektron darsliklar hamda multimedia vositalarini keng joriy etish hisobiga mamlakatimiz ta'lim muassasalarining o'quvlaboratoriya bazasini eng zamonaviy o'quv va laboratoriya uskunalari, kompyuter texnikasi bilan mustahkamlash, shuningdek, o'qituvchilar va murabbiylarning mashaqqatli mehnatini moddiy hamda ma'naviy rag'batlantirishning samarali tizimini shakllantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Shu nuqtai nazardan, axborot-kommunikativ kompetentlikni ham uning tarkibiy qismi sifatida, ham shaxs axborot madaniyatining tarkibiy qismi sifatida baholanishi mumkin. Ahamiyatli belgilar qatoriga axborot texnologiyalari asoslarini bilish, kompyuterdan zaruriy texnik vosita sifatida foydalanish, ta'lim makoni sub'ektlarining faol ijtimoiy pozitsiyasi va motivatsiyasining ifodalanganligi, axborotni izlash, tahlil qilish va foydalanishga oid bilim, ko'nikma va malakalar kiritiladi. U.Sh. Begimkulov, R.X. Djuraev, R.G. Isyanov, Sh.S. Sharipov, Sh.M. Adashboev, M.N. Soylarning «Pedagogik ta'limni axborotlashtirish: nazariya va amaliyot» (T.: «Fan», 2011) nomli ilmiy-metodik asarlarida keltirilgan mualliflarning qator ishlari muayyan kompetentlikni shakllantirish muammolarini tadqiq qilishga qaratilgan bo'lib, unda axborotkommunikativ kompetentlikni egallaganlikning uchta darajasi farqlanadi:

- bazaviy (tayanch) daraja – kompyuter savodxonligi uchun zarur bo'lgan tayanch bilim, ko'nikma va malakalar shakllangan; kasbiy faoliyatni tashkil etishda axborot kommunikatsion texnologiyalar (AKT)dan minimal foydalanish (elektron ko'rinishdagi axborotni yaratish, tahrir qilish, saqlash, nusxa

ko‘chirish va ko‘chirishning umumiy usullarini egallash, taqdimot texnologiyalari vositasida axborotni taqdim qilish, internet tarmog‘ida axborotni qidirish ko‘nikmalarini egallash va h.k., tarmoqda o‘zaro hamkorlikning muammo xarakteriga tobora mos keladigan va uni tobora optimal usullar bilan hal qilish imkonini beradigan usulini (yoki ularning kombinatsiyasini) tanlash);

- texnologik daraja – AKT amaliy faoliyatning instrumentiga (quroliga) aylanadi (internet-resurslar potensialini, ularning interaktivligi va axborotliligini maqsadi nuqtai nazaridan baholash; global kompyuter tarmog‘i resurslari va dasturiy vositalarini asosiy texnologik, iqtisodiy, ergonomik va texnik talablarni hisobga olgan holda tahlil qilish; internet global tarmog‘ida dasturiy-texnologik va axborot ta’minotni taqdim qilish sifati, vosita va shakllarini tahlil qilish);

- amaliy (professional) daraja – kasbiy faoliyatni amalga oshirish uchun yangi vosita larni yaratish va ulardan ta’lim-tarbiyaviy jarayonlarda samarali foydalanish malakasiga ega bo‘lish.

Axborot-kommunikativ kompetentlikning uch darajali modeliga mos holda pedagogda: - bazaviy daraja – pedagogning vazifalaridan kelib chiqib AKT vositalarida ta’limtarbiya maqsadlariga erishish uchun zarur bilim, malaka va ko‘nikmalar invarianti;

- texnologik daraja – AKTni o‘zlashtirish va pedagoglik faoliyatiga ixtisoslashtirilgan, kasbiy faoliyatni amalga oshirish metodikasi va mazmuni talablariga muvofiq ishlab chiqilgan, texnologiya hamda resurslarni joriy qilishga tayyorlik;

- pedagogik (psixologik-pedagogik, metodik, ijodiy) daraja – kasbiy faoliyat maqsadlariga mos elektron vositalarini ishlab chiqish, AKT vositalaridan shaxsning ma’naviy kamolotini ta’minlash bo‘yicha vazifalarni hal qilishda foydalanishni farqlash mumkin.

Ta’lim-tarbiya jarayonlarida zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish jarayoni nafaqat ta’lim-tarbiyaning tashkiliy shakllari va metodlarining o‘zgarishiga, balki yangi metodlarning ham shakllanishiga olib keladi. Ta’lim-tarbiya jarayonlariga axborot texnologiyalarini joriy etishni tashkil etish va amalga oshirishda faoliyat yuritish algoritmining: mo‘ljal olish (ta’lim-tarbiyaviy maqsadlar to‘g‘risidagi tasavvurlarni shakllantirish); amalga oshirish (ta’lim-tarbiya metodlari, usullari va vositalarini ko‘zda tutilgan ketma-ketlikda amalga oshirish); nazorat qilish va tuzatish bosqichlari ketmaketligiga amal qilinadi. Ta’lim-tarbiya jarayonlarining samarali o‘tishi va uning kutilgan natijalarni berishi bu jarayonda muayyan talab va shartlarga amal qilish lozimligini taqozo etadi. Quyidagi shartlarga qat’iy amal qilish tadbirlarni o‘tkazishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish jarayonining samaradorligini ta’minlaydi:

- har bir ta’lim-tarbiyaviy tadbirni uyushtirishdan ko‘zlangan aniq maqsadni belgilash;
- erishiladigan natijani bashoratlash;
- ta’lim-tarbiyaning maqsadi, vazifalari hamda natijalarini nazariy jihatdan asoslash;
- kasbiy faoliyatni tashkillashtirishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish loyihasini yaratish;
- foydalanishi rejalashtirilgan texnologiyalarni natijani kafolatlashga safarbar qilish;
- kasbiy faoliyatni intensiv asos, ya’ni maksimal ilmiy aniqlik, kam resurs sarflab samarali natijaga erishish asosida qurish;
- ta’lim-tarbiyaviy jarayonni boshqariluvchi jarayonga aylantirish;
- ta’lim-tarbiya jarayonida samarali shakl, metod va vositalardan foydalanishga alohida e’tibor berish;
- tarbiyaviy jarayonda tarbiyalanuvchilar va tarbiyachilar o‘rtasida ijodiy hamkorlikni qaror toptirishga erishish;
- tarbiyalanuvchilarning faolliklarini oshirish;
- ta’lim-tarbiya maqsadiga erishilishdagi natijaviylikni tahlil etib borish, ekspert baholash

Ta’lim-tarbiyaviy faoliyat jarayonida zamonaviy axborot texnologiyalarini qo‘llash tarbiya metodlarining samaradorligini oshirishga, tarbiyachilar mehnat faoliyatining o‘zgarishiga, ularning ish metodlarining takomillashishiga, pedagogik tizimlarning tarkibiy o‘zgarishiga olib keladi. Bu esa ma’naviyma’rifiy jarayonlarni axborotlashtirishni tashkil etish va boshqarishda o‘ziga xos vazifalarni qo‘yadi. Ta’lim-tarbiyaviy jarayonlarni zamonaviy axborot texnologiyalari asosida samarali tashkil etish:

- targ‘ibot materiallarni ishlab chiquvchi jamoa tarkibiga pedagoglar, kompyuter dasturchilari, tegishli mutaxassislarning birlashuvini;
- ular o‘rtasida vazifalarning taqsimlanishini;
- ta’lim-tarbiyaviy ishlar jarayonini tashkil qilishni takomillashtirish va mazkur faoliyatning samaradorligini monitoring etishni taqozo etadi.

Zamonaviy texnologiyalar asosidagi ta’lim-tarbiyaviy faoliyat:

- faoliyatning texnologik asosining tez rivojlanishi bilan bog‘liq ravishda tadbir larni o‘tkazish bilan bog‘liq murakkab jarayonning yengillashuvini;
- tadbirlarni o‘tkazishda pedagogning maxsus malakalarining shakllanishini;
- axborotlarning ochiqligi tufayli ularning sifatiga bo‘lgan talablarning va axborot materiallarining sifatini nazorat qilishga ehtiyojlarning vujudga kelishini ta’minlaydi.

Ta’lim-tarbiyaviy tadbirlarni zamonaviy axborot texnologiyalari vositalari asosida tashkillashtirishdan maqsadni belgilashda dastlab quyidagi omillar aniqlanishi lozim:

- zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishning maqsadi;
- tadbirning maqsadiga erishishda qo‘llaniladigan texnologiyalar;
- axborot materiallarini taqdim etish usullari;
- tadbir o‘tkazish metodlari;
- taqdim etiladigan muhokamali topshiriqlarning turlari;
- munozara va bahslarni tashkil etish yo‘llari;
- o‘zaro aloqa usullari va muloqot.

Ta’lim-tarbiyaviy jarayon uchun texnologiyalarni tanlashda quyidagi muhim omillarga:

- faoliyat jarayonida yangi texnologiyalardan foydalanib tarbiyaning maqsadlariga erishishni ta’minlashning muhimligi;
- eng zamonaviy texnologiyalar bilan bir qatorda, an’anaviy texnologiyalar ham samara berishi mumkinligi;
- tadbirlarning samaradorligi natijalari axborot texnologiyalarining turiga qarab emas, balki tadbirlarni avvaldan ishlab chiqish, ularni qiziqarli o‘tkazish sifatiga bog‘liqligi;
- texnologiyalarni tanlashda talabalarning shaxsiy xususiyatlariga, tarbiyaviy faoliyat sohasining o‘ziga xos tomonlariga e’tibor qaratish lozimligini alohida ta’kidlash zarur.

Elektron taqdimot – slaydlardan tadbirda ko‘rgazmali material sifatida foydalanish pedagogga keng imkoniyatlar yaratib beradi. Ta’lim-tarbiyaviy faoliyat jarayoniga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish, eng avvalo, pedagogikpsixologik talablarga javob berishi kerak. Ta’lim-tarbiyaviy jarayonda pedagogik va psixologik talablarga mos texnologiyalardan foydalanishni tashkil etishda quyidagi omillar muhim hisoblanadi:

- taqdim etilayotgan axborot resurslari ishonchli, tegishli sohaning hozirgi zamon holatiga mos, tizimli va ketma-ket, ko‘rgazmali, amaliyot bilan bog‘langan bo‘lishi;
- taqdimot materiallari ilmiyligi va qabul qilinishi osonligining o‘zaro optimal variantida berilishi;
- taqdimot materiallarining bayon etilishi shaxsga yo‘naltirilgan bo‘lishi kerak.

Berilayotgan axborotlar dars mavzusining mazmuniga mos bo‘lishi bilan birga o‘quvchilarda zarur ko‘nikma hamda malakalarni shakllantirishni ta’minlovchi topshiriqlar va vazifalardan tashkil topishi, o‘zlashtirish lozim bo‘lgan axborotlar hajmini aniqlashi, ma’lum bir mantiqiy tizimda taqdim etilishi, uzviylik va uzluksizlik tamoyillariga mos kelishi, nihoyat, tizimlilik tamoyiliga javob bera olishi zarur. Shuningdek, axborotlarning o‘quvchi-yoshlar tayyorgarlik darajasiga mos bo‘lishi maqsadga muvofiq sanaladi.

Axborot va kommunikatsiya texnologiyalari vositalari muayyan amallarni ongli, muntazam, rejali amalga oshirishda o‘zlashtiriladi. Ta’lim-tarbiyaviy faoliyatni tashkil etishda foydalanish mumkin bo‘lgan vositalarni quyidagicha guruhlash mumkin:

- multimedia – tadbirlarda axborotning turli xil ko‘rinishlari: rangli grafika, matn va grafikda dinamik effektlar, ovozlar va sintezlangan musiqalar, animatsiya, shuningdek, to‘laqonli videokliplar, hatto videofilmlardan foydalanishni ta’minlaydi;

- interaktiv doska – bu kompyuterdagi tasvirlarni proektor orqali namoyish etadigan sensorli ekrandir. Maxsus dasturiy ta’minot matn, rasm, video- va audioma’lumotlar va ob’ektlar, hamda internet-resurslar bilan ishlash va ular ustiga yozuv va izohlar tushirish imkonini beradi;

- videoanjuman – masofadan turib foydalanuvchi guruhlar orasida (raqamli videoëzuv ёki oqimli video ko‘rinishida ma’lumotlar almashinish) yig‘ilish va munozaralar o‘tkazish jaraёnini ta’minlaydi;

- audioanjuman – tarmoq texnologiyasi tizimi va telefondan foydalangan holda turli geografik nuqtalarda joylashgan bir qancha shaxslarning ma’lumotlarni ovozli-raqamli ko‘rinishda almashinish jaraёnini ta’minlaydi

Axborotlashgan jamiyatda ta’lim-tarbiya mazmunida egallanishi talab etiladigan ilmiy bilimlar, amaliy ko‘nikma va malakalar, shuningdek, dunyoqarashni shakllantirishga qaratilgan tarbiyaviy g‘oyalar tizimining tarkib topishiga quyidagi omillar ta’sir ko‘rsatadi:

-jamiyat ehtiyojlari;

- milliy meros, buyuk allomalar va yetuk olimlarning zamonaviy metodologik qarashlari;

- umuminsoniy qadriyatlar;

- ilmiy-texnik taraqqiyot;

- ta’lim tizimining o‘zida yuzaga keluvchi, ta’lim sifati, zamonaviyligi hamda ommaviyligini ta’minlashga qaratilgan ehtiyojlar.

Ta’lim-tarbiyaviy faoliyatga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish jarayonida o‘tkazilgan tadbir sifatini tashxis qilmay turib, undagi jarayonlarni samarali boshqarish, ta’lim-tarbiya maqsadiga erishishda bir qancha murakkabliklar vujudga keladi. Shu bois, barcha o‘quv tadbirlarni o‘tkazish jarayonlarida o‘quvchilarning ma’naviy kamoloti darajasini belgilangan mezonlar va yondashuvlar orqali aniqlashda axborot texnologiyalariga asoslangan tizimni tashkil etish, ularning ta’lim-tarbiya maqsadlariga mosligini nazorat qilish bu boradagi muammolarni yechish imkoniyatini yaratadi.

Adabiyotlar:

1. Камалов, А. Ф. (2022). Масофавий ўқитишнинг моҳияти, хусусиятлари, дидактик тамойиллари ва турлари. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(7), 539-544.

2. Kamalov, A. F. (2022). Masofaviy ta’lim sharoitida metodik tayyorgarlikni takomillashtirishning pedagogik asoslari. TDPU Ilmiy axborotlari, 1(8), 416-420.

3. Kamalov, A. F. (2022). Masofaviy ta’lim orqali o‘qitishning tashkiliy shakllarini takomillashtirish. TDPU Ilmiy axborotlari, 1(9), 82-87.

O’QITUVCHILARNING ELEKTRON VA INTERNET RESURSLARIDAN FOYDALANISH TAYYORGARLIGINI TA’MINLASHNING KONSEPTUAL MODELI

Abduraimov Jur’atbek G’ofurovich,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti, katta o’qituvchisi
juratbekabduraimov@gmail.com tel:90.984-35-46

ANNOTATSIYA

Bu maqola "O’qituvchilarning elektron va internet resurslaridan foydalanish tayyorgarligini ta’minlashning konseptual modeli" mavzusini o'rganish uchun yangi bir podgotovka konseptual modelni taqdim etadi. Maqola o'qituvchilarning bu resurslardan foydalanish tayyorgarligini oshirish va ularni tahlil qilish uchun muhim bo'lgan yo'llar haqida batafsil ma'lumotlar va maslahatlar taqdim etadi.

Kalit so'zlari: O’qituvchilar, Elektron va internet resurslari, Konseptual model, Virtual o'qitish

Kirish: O’qitishning o’zgaruvchan jamiyatida elektron va internet resurslaridan foydalanish muhim ko'rsatkichdir. O’qituvchilar uchun bu resurslardan foydalanish tayyorgarligini oshirish, o’quv jarayonlarini yanada effektivlashtirish va o'quvchilarga yanada qulayliklar yaratish juda muhimdir. Bu maqola esa "O’qituvchilarning elektron va internet resurslaridan foydalanish tayyorgarligini ta’minlashning konseptual modeli" mavzusini o’rganishning ahamiyatini ta'kidlaydi.

Tadqiqot Metodologiyasi: Bu maqola o’qituvchilar o’rtasida tadqiqot asosida tayyorlangan konseptual modelni o'rganishga asoslangan. Tadqiqotchilar tomonidan online so'rovnoma va o'quvchilar bilan muloqotlar tashkil etilgan. Tadqiqotlar natijasida konseptual model o'qituvchilar uchun qanday o'rganish tizimini aniqlash uchun maqsadlar va yo’l-yo’riqnoma tayyorlandi.

O'qituvchilarning elektron va internet resurslaridan foydalanish tayyorgarligini ta'minlashning konseptual modelini qurish uchun quyidagi asosiy qadamlar va komponentlardan iborat modelni taklif etaman:

1. O'qituvchilarning tayyorgarlik darajasi: Bu qism o'qituvchilarni elektron va internet resurslaridan foydalanishga qanday tayyorgarlikka ega bo'lishi kerakligini o'rganishni o'z ichiga oladi. Bu tayyorgarlik, o'qitish uslubiyati, ma'naviyat, va teknologik bilimlar kabi ko'nikmalar va umumiy tayyorgarlikni o'z ichiga oladi.

2. O'quvchilarning ma'lumot darajasi: Bu qism o'qituvchilar o'quvchilarning ma'lumot darajasini aniqlash uchun tadqiqotchilar tomonidan elektron va internet resurslaridan qanday foydalanishlarini tahlil qiladi. Bu ma'lumot darajasi o'qituvchilar uchun qanday darsliklar, dasturlar, va resurslar kerakligini aniqlaydi.

3. Elektron Va Internet Resurslari: Bu komponent o'qituvchilarga o'quvchilarni o'rganish uchun foydalanishlari mumkin bo'lgan elektron va internet resurslari haqida ma'lumot beradi. Bu, darsliklar, dasturlar, veb-saytlar, o'qitish platformalari va elektron maktab materiallari kabi resurslarni o'z ichiga oladi.

4. O'quvchilarga ta'lim berish uslubiyati: Bu qism o'qituvchilar uchun o'quvchilarni qanday ta'lim berishlarini tahlil qiladi. Bu uslubiyat o'qitish uslubiyati va o'qitish uslublarini o'z ichiga oladi.

5. O'qituvchilar va o'quvchilar o’rtasidagi aloqalar: O'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasidagi tarmoqni rivojlantirish uchun foydalaniladigan ta'lim vositalarini, forumlarini va boshqa tadbirlarni o'z ichiga oladi. Bu qism o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasidagi maslahatlar va ko'rsatilayotgan dasturlar haqida ma'lumotlarni o'z ichiga oladi.

6. Tahlil va baholash: O'qituvchilarning o'quvchilarni elektron va internet resurslaridan foydalanish tayyorgarligini oshirish jarayonini tahlil qilishlarini va baholashlarini o'z ichiga oladi. Bu tahlil va baholash o'qituvchilarni keyingi qadamlar uchun yo'riqnomalar tuzishda yordam beradi.

Xulosa. Ushbu konseptual model, o'qituvchilarning elektron va internet resurslaridan foydalanish tayyorgarligini ta'minlash uchun bir o'rganish vositasi sifatida ishlaydi. Bu model o'qituvchilarga o'quvchilarni o'rganishda qanday yordam bera olishlarini, qanday resurslardan foydalanishlarini va o'quvchilarni qanday ta'lim bera olishlarini o'rganishlarini o'rganishda yordam bera olishi mumkin. Ushbu model o'qituvchilarni o'qitish uslublarini yanada sodda va samarador qilishda muhim qo'llab-quvvatlash usuli bo'lib ishlaydi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Axmedova, Z. (2017). Elektron ta'lim vositalari. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb sayti: https://president.uz/uz/lists/view/1692
2. Jumaeva, D., & Qo'rg'anova, D. (2019). Pedagogik tajribadan foydalanishning huquqiy va axloqiy masalalari. O'zbekiston Respublikasi Milliy kutubxonasi ilmiy elektron jurnali, 1, 16-21.
3. Mirzaeva, G. (2020). Elektron ta'lim: o'zbekiston me'yoriy ta'lim tizimida kengaytirilish va uni mustaqil o'rganish. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi ilmiy elektron jurnali, 2(16), 144-150.
4. Qaxramonov, J. (2018). Elektron ta'limning samaradorligi va uning ta'limiy oqitish jarayonida rol va ahamiyati. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi ilmiy elektron jurnali, 4(12), 53-56.
5. Artukh, R. V., & Akhmetshin, E. M. (2019). Modern tendencies of the use of electronic educational resources and platforms in education. In Journal of Physics: Conference Series (Vol. 1366, No. 3, p. 032011). IOP Publishing.
6. Fardoun, H. M., Alghazzawi, D. M., Siddiqui, M. H., & Alshehri, M. A. (2021). The Role of Electronic Learning in the Development of the Educational Process. International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET), 16(06), 93-107.

BIOTEXNOLOGIK JARAYONLARNI BOSHQARISH SISTEMASINING ALGORITMIK STRUKTURASINI ISHLAB CHIQISH.

Kamolov E.R

Alfiraganus universiteti. Matematika va fizika kafedrasi katta o'qituvchisi.

e-mail: kamolov_eshmurod 64.@mail.ru

Anatatsiya.

Biotexnologik jarayonlarni boshqarish sistemasining keltirib o'tilgan funktsional-algoritmik strukturasi biotexnologik sistemalarni modellashtirish va boshqarishning shunday asosiy bosqichlari va vazifalarini ko'rsatib beradiki, ular obъektning sifatli va samarali faoliyat yuritishiga sharoit yaratadi.

Biotexnologik jarayonlarni (BTJ) avtomatik boshqarishda obъektning xossalarini va boshqarish algoritmi tomonidan taъminlanadigan boshqarish sifati, EHMning talab etilgan samaradorligi kabi bir qator ko'rsatkichlarini o'z ichiga olgan etarlicha to'la matematik tavsifi talab etiladi.

Loyihalashtirish matematik masalasining va BTJni boshqarish sistemalari sintezining to'g'ri va aniq qo'yilishini quyidagilar mavjud bo'lganda amalga oshirish mumkin: obъekt holatini parametrlarini

tavsiflovchi va xarakterlovchi o'zgaruvchilar, nazorat va boshqarish parametrlari, matematikmodel, boshqarish kriteriyalari, hamda boshqaruv o'zgaruvchilariga qo'yiladigan cheklovlar.

BTJ ni boshqarish sistemasi bilan loyihalashtirish bir qator murakkabliklarni hosil qiladiki, ular modellashtirish va optimizatsiyalashtirishda katta o'lchamli masalalarni echish zaruriyati bilan bog'liq.

Strukturizatsiyalashtirish vadekompozitsiya usullarining qo'llanilishi loyihalashtirish masalalarini echishni birmuncha osonlashtirish imkonini beradi. O'z navbatida mazkur bosqichning realizatsiya qilinishi tadqiqotning maъlumotlarni yig'ish, saqlash va dastlabki ishlov berishdan boshlab qism sistemalarning har biri va biotexnologik kompleks hamda boshqarish algoritmlarining sintezi uchun matematik modellarni qurishgacha bo'lgan hamma bosqichlarini yuqori darajada avtomatizatsiyalashtirishni talab etadi.

Bunday yondashish masala echimini integrallash, moslashuvchanligini va ishonchliligini oshirish imkonini beradi. Tadqiq etilayotgan BTJ xususiyatlarining tahlili boshqarish masalalarining zaruriy ro'yxatini aniqlash imkonini berdi.

BTJ texnologik jarayonlarini boshqarish masalalarining algoritmlashtirilishi boshqaruv bo'yicha bir qator funksiyalarning bajarilishi bilan bog'liq.

BTJni boshqarish sistemasining funksional-algoritmik strukturasi 1-rasmda keltirilgan.

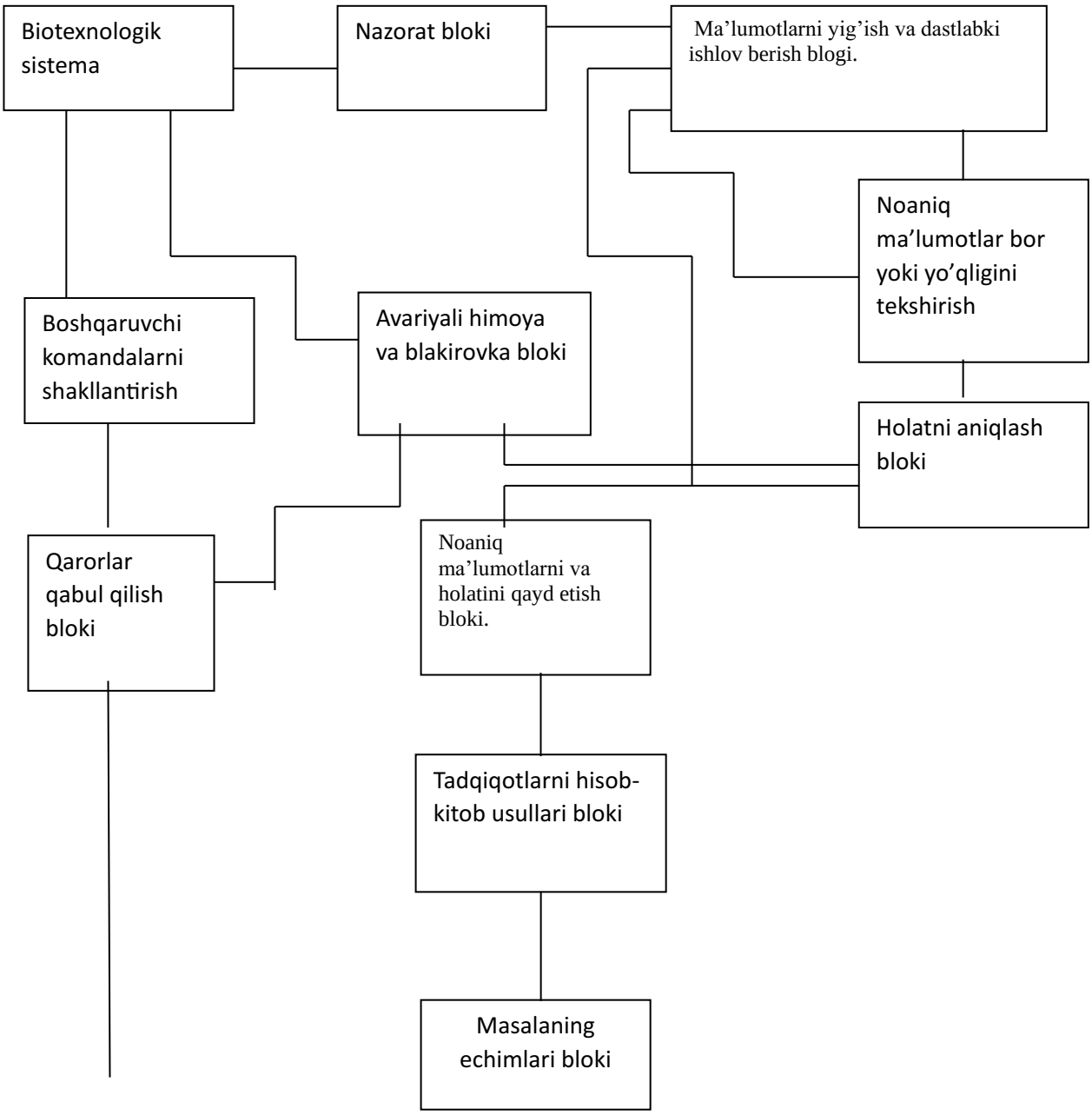

1-rasm. BTJni boshqarish sistemasining funksional-algoritmik strukturasi.

Nazorat bloki" quyidagi elementlardan tuzilgan: texnologik jarayonlar va jihozlarning nazorati, bilvosita o'lchashlar, nazorat datchiklari, laboratoriya tahlili. Nazorat va parametrlarning prognozi masalalarini echish uchun turli usullar qo'llaniladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Averkin A.N. i dr. Nechetkie mnojestva v modelyax upravleniya iskustvennogo intelekta. -M.: Nauka, 1986

2. Xalin.V.G.Teoriya prinyatiya resheniy. M Nauka 2018

3. Axmetov K.A., Ismailov M.A. Matematicheskoe modelirovanie i upravlenie texnologicheskimi protsessami bioximicheskogo proizvodstva. Tashkent: Fan.1988.S. 96.

4.Kamolov E.R. Matematicheskaya model` texnologicheskogo prosessa obagasheniya kaolina. Molodoy ucheniy. № 27(161). S.3-7.2017g

5.Kamolov E.R. Osnovnыe vidi i tipi neopredelennosti informatsii, xarakternie dlya slojnix biotexnologicheskix sistem. Molodoy ucheniy. № 27(161). S.33-37. 2017g

6.Kamolov.E.R “Nechetkoe modelirovaniya prosessa polucheniya obogoshennogo kaolina. ”, nauchniy jurnal “Internauka”, Moskva, 2019 g, №11(93).

7.KamolovE.R. Metodika identifikatsii matematicheskoy modeli. Mejdunarodniy nauchniy jurnal, № 3 (79), 2020, Tom

MODERN TEACHING TOOLS AS A MEANS OF STUDENT DEVELOPMENT

Khonsaidova Maktuba
Chirchik state pedagogical University

Abstract: This article examines the role and influence of modern teaching aids on the development of cognitive activity of primary schoolchildren in language lessons.

Keywords: multimedia, technology, speech culture, scientific discipline, exposition, graphics and animations.

INTRODUCTION

The current stage of social development is characterized by a number of features that place new demands on school education. Previously, the traditional task was to give the student a certain amount of knowledge, skills and abilities necessary for his socialization and effective participation in social production. Currently, the task of education is aimed at developing personality, at developing in students such qualities and skills that in the future should allow him to independently study something, master new types of activities and, as a result, be successful in life.

In solving this important task, the leading role belongs to the teacher and his professionalism. Today it has become clear that only a creative teacher, who has a clearly expressed individual style of activity, high professional mobility, masters the art of professional communication, pedagogical technologies, is able to think freely and take responsibility for solving the tasks assigned to him, is able to improve the quality of school education, raise the general level of culture of the younger generation, thereby contributing to the development and improvement of society as a whole.

The classroom-lesson system provides for various forms of organizing the educational process: home study work (self-study), excursions, practical classes, extracurricular work, extracurricular activities, consultations. But the main form of organizing education at school is the lesson.

The lesson as a form of organizing educational work has existed since the seventeenth century, that is, for more than 350 years. This pedagogical invention turned out to be so viable that today the lesson remains the most common organizational form of the educational process in school. The main provisions characterizing the lesson were laid down in the 17th – 19th centuries in the works of Ya.A. Komensky, I.F. Herbart, A. Disterweg, K.D. Ushinsky. The classroom-lesson system, originally developed and described by Jan Amos Comenius (1592 - 1670, Czech humanist thinker, teacher) in his book "The Great Didactics". Further development of the classical teachings of Ya.A. Komensky's idea of the lesson in Russian pedagogy was carried out by Konstantin Dmitrievich Ushinsky (1824 – 1870). He deeply scientifically substantiated all the advantages of the class-lesson system and created a coherent theory of the lesson, in particular, he substantiated its organizational structure and developed a typology of lessons. I.F. Herbart (1776 - 1841) developed the theory of stages of education, which became widely known among teachers in all countries. He made an attempt to bring learning in accordance with the laws of the child's mental activity, which he understood as a mechanism of activity of the apperceptive process. A. Disterweg (1790-1866) developed a system of principles and rules of teaching relating to the activities of teachers and students, and substantiated the need to take into account the age capabilities of students.

In the 50-60s, previous ideas about the lesson were negated. Specialists in the field of didactics, pedagogy, psychology, and methodology begin to explore the "new" lesson, while simultaneously creating the theory and practice of a modern lesson.

The most fundamental study of the lesson was carried out by M.I. Makhmutov and presented in the monograph "Modern Lesson" (1985).

In modern pedagogical literature there are various definitions of the concept "lesson". But the most complete and correct definition, in our opinion, is proposed by V.A.

Teaching aids are a mandatory element of equipping the educational process. Along with the goals, content, forms and methods of teaching, teaching aids are one of the main components of the didactic system. The main task of the teacher is to make the subject interesting for the child. The use of modern educational multimedia technologies requires the use of modern technical teaching aids in schools, which allow: enriching the pedagogical and technological tools of teachers; automate administration processes, eliminating routine work. They contribute to improving the methodological skills of teachers, the emergence of new electronic pedagogical tools, and the use of electronic educational programs, tests, and exercises.

Requirements for lesson content and learning process:

1. The lesson should be educational;

2. Fulfillment of the requirements arising from the basic didactic principles;

3. The lesson should cultivate a love of nature;

4. The process of searching for truth must be strictly substantiated, the conclusions of students and teachers must be evidence-based, laboratory and practical work must include elements of creative search;

5. In the process of learning, it is necessary to cultivate accuracy, patience, perseverance in achieving the goal, the ability to behave in a team, etc.

Requirements for lesson technique:

1. The lesson should be emotional, arouse interest in learning, and cultivate the need for knowledge;

2. The pace and rhythm of the lesson should be optimal, the actions of the teacher and students must be complete;

3. Full contact is required in the interaction between the teacher and students in the lesson;

4. Create an atmosphere of goodwill and active creative work;

5. Change, if possible, the types of activities of students, optimally combine a variety of teaching methods;

6. The approach helps to see the subject of research in general terms, to present the strategy and direction of the researcher's scientific and practical activities. E.G. Yudin emphasizes that the approach is "the fundamental methodological orientation of the study, the point of view from which the object of study, the concept or principle guiding the overall research strategy" is considered.

REFERENCES:

1. An innovative resource for teaching Russian to tourism workers in EU countries." Russian Journal of Linguistics, 21 (3), P.

2. Boguslavsky M. Differentiated approach to teaching: four basic principles. - First of September. – 2007. - No. 1.

3. Borisova Yu., Grebenev Yu. Differentiation of teaching methods depending on the cognitive style of the student. – Public education. – 2003. - No. 7.

4. Vashchenko A.A. Differentiated approach to those who eat

5. Davydov V.V. Problems of developmental education.

6. Differentiated learning in Russian language lessons. Methodological manual./Compiled by L.K.Ivanova. – St. Petersburg, LOIRO, 2000

7. The concept of differentiation of education in secondary schools. Ed. Monakhova V. M., Orlova V. A. - M., 1990.

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA AXLOQIY MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING RAQAMLI TIZIMI

Mamatova Aziza Maxamatdjonovna,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida axloqiy madaniyatni shakllantirishning raqamli tizimi to'g'risida qikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim, o'quvchi, boshlang'ich, axloqiy madaniyat, shakllantirish, raqamlashtirish, tizim, yondashuv.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 11 sentyabrdagi "O'zbekiston-2030" strategiyasini 2023 yilda sifatli va o'z vaqtida amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"ga Qarorida boshlang'ich ta'lim jarayonini raqamlashtirish bo'yicha muhim vazifalar belgilangan [1]. Shu ma'noda boshlang'ich sinf o'quvchilarida axloqiys madaniyatni shakllantirishning raqamli tizimi bo'yicha ilmiy-metodik tadqiqotlarni amalga oshirish dolzarb bo'lib turibdi. Bu o'rinda e'tiboringizni ana shu masalaning eng muhim jihatlari tahliliga tortamiz.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining axloqiy madaniyati xususiyatlari. Pedagogik adabiyotlarda axloqiy madaniyat – shaxsning jamiyat axloqiy tajribalarini egallashi va bu tajribalardan boshqa odamlar

bilan bo‘lgan munosabatlarda foydalana olishi sifatida belgilangan [2]. Shu jihatdan boshlang‘ich sinf o‘quvchilariningsh ahloqiy madaniyatida quyidagi xususiyatlar bo‘rtib turadi:

1) hozirgi jamiyatimizning ehtiyoji bo‘lgan axloqiy jihatdan rivojlanib borish;
2) muomala odoblariga va axloq qoidalariga rioya etish;
3) faoliyatda o‘zgalar bilan munosabatda me’yorlarga amal qilish.

Shu ma’noda mazkur axloqiy madaniyat asoslari boshlang‘ich ta’lim jarayonida o‘quvchilarda shakllantiriladi va ular o‘quvchilarning jismoniy, aqliy, ma’naviy hamda ruhiy imkoniyatlariga mos ravishda o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘ladi. Aynan boshlang‘ich sinf o‘quvchilari axloqiy madaniyatiga xos bo‘lgan xususiyatlarni idrok etish muhim ahamiyatga ega. Bu bilan ularda axloqiys madaniyatni shakllantirishning nazariy, metodik va texnologik omillariga ega bo‘linadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining axloqiy madaniyatiga xos bo‘lgan xususiyatlardan biri uning rivojlanish jarayonida ekanligidadir. Shu jihatdan boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy madaniyatni shakllantirish jarayoni “tirik organizm” sifatida namoyon bo‘ladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining axloqiy madaniyatiga xos bo‘lgan bu xususiyatlar uni shakllantirishning zamonaviy va innovasion texnologik imkoniyatlaridan foydalanishni ham taqozo etadi. Bu borada maxsus metodika asosida yondashish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy madaniyatni shakllantirishning raqamli tizimi. Bugungi boshlang‘ich ta’lim jarayoni raqamli texnologiyalar asosida isloh etilmoqda va bundan maqsad boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining bilim hamda ko‘nikmalarini jamiyat talablari asosida tarkib toptirishdir[3]. Shu jihatdan boshlang‘ich sinf o‘quvchilrida axloqiy madaniyatni shakllantirishning raqamli tizimini idrok etish taqozo etiladi. Bizning yondashuvimizga ko‘ra, mazkur tizim asoslari quyidagilardan iborat:

1) boshlang‘ich ta’lim o‘quv fanlari jarayonida raqamli tizim asosida o‘quvchilarning ahloqiy madaniyatini shakllantirish;
2) tarbiyaviy tadbirlar vositasida raqamli tizimga asosan o‘quvchilarning axloqiy madaniyatini shalklantirish;
3) sinfdan va maktabdan tashqari tadbirlarda raqamli tizim vositasida o‘quvchilarning axloqiy madaniyatini shakllantirish.

Bugungi kunda mamlakatimiz boshlang‘ich ta’lim jarayonida o‘quv fanlari kompyuter kabi axborot-kommunikasion texnik vositalarga asoslangan raqamli texnologiyalar asosida o‘qitilmoqda. Misol uchun, boshlang‘ich ta’limning Informatika va Matematika o‘quv fanlari to‘liq raqamli texnologiyalarga asoslangan. Shu jihatdan o‘quv fanlarini o‘qitish jarayonidagi raqamli tizimdan boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining axloqiy madaniyatini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Masalan, ularda axborot bilan ishlash, o‘quv-texnik vositalardan bilim asosida foydalanish kabi ko‘nikmalarni shakllantirish axloqiy madaniyat omillaridan hisoblanadi. Shu sababli bunday imkoniyatlardan oqilona foydalanish dolzarb bo‘lib turibdi.

Boshlang‘ich ta’lim tarbiyaviy tadbirlari vositasida raqamli tizimga asoslangan holda o‘quvchilarning axloqiy madaniyatini shakllantirish ham muhim ahamiyatga ega. Bunda ART texnologiyalari, o‘quvchilarning kompyuterli jdastur asosida jihozlar tayyorlash kabi ko‘nikmalarini shakllantirish imkoniyatlari keng. Aynan bu ko‘nikmalar axloqiy madaniyatning raqamli tizimi omillari hisoblanadi. Chunki boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bunday ko‘nikmalarni o‘zlashtirishi bilan ularning ongida ijtimoiylashish, ijtimmoiy faollik va mustaqil xatti-xarakat tarkib topishini eslatib o‘tish joiz.

Sinfdan va maktabdan tashqari tadbirdar imkoniyatlaridan foydalangan holda raqamli tizim asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining axloqiy madaniyatini shakllantirish ham kutilgan samarani beradi.

Bunda sinfdan va maktabdan tashqari mashg‘ulotlarda o‘quvchilarda axborotlar bilan ishlash, ularni izlash, topish va tanqidiy tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantirish muhimdir. Raqamli tizimning bu omillari boshlang‘ich sinf o‘quvchilari axloqiy madaniyatida mustaqil fikrlash, ijodiy yondashuv va muammolar yechimini individual hal qilish ko‘nikmalarini tarkib toptiradi. Buning natijasida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida raqamli tizimga asoslangan axloqiy madaniyatni shakllantirishning amaliy mexanizmlariga ega bo‘linadi.

E’tibor berilsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy madaniyatni shakllantirishning raqamli tizmi tezkorligi, keng imkoniyatlarni berishi va amaliyotga yo‘naltirilayotganligi bilan ahamiyatga egadir.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy madaniyatni shakllantirishning raqamli tizimi imkoniyatlari. Raqamli texnologiyaning muhim ahamiyati shundaki, unda o‘ziga xos tizim mavjud bo‘ladi. Shu jihatdan bunday imkoniyatlarning asosiylari quyidagilardan iborat ekanligini ta’kidlab o‘tish lozim:

a) o‘quvchilarning axloqiy layoqatini o‘quv-texnik vositalar asosida tezkor rivojlantirishga erishish;

b) o‘quv-texnik vositalar asosida o‘quvchilar axloqiy madaniyatida uchraydigan kamchilik va nuqsonlarni tezkor ravishda korreksiya qilib borish;

v) o‘quvchilarning axloqiy madaniyati shakllanishida salbiy ta’sir ko‘rsatuvchi ijtimoiy omillarni o‘quv-texnik vositalar asosida tezkor o‘rganib borish va ularni hal etish tadbirlarni amalga oshirish.

Raqamli tizimning bunday amaliy imkoniyatlari o‘quvchilar uchun qiziqarliligi, o‘qituvchilar uchun samaradorligi va ota-onalar uchun manfaatdorlik xususiyatlarga egaligini belgilaydi. Buning natijasida jamiyatimizning hozirgi talablari asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida raqamli tizim vositasida axloqiy madaniyatni shakllantirishga erishish tajribasiga ega bo‘linadi.

Kezi kelganda ta’kidlash lozimki, mamlakatimizda raqamli tizim asosida boshlang‘ich ta’limni rivojlantirish ishlari amalga oshirilayotganligi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy madaniyatni raqamli texnologiyalar asosida shakllantirish imkoniyatlarini kengaytiradi.Misol uchun, yuqorida ta’kidlangan Prezident qarorida quyidagi vazifa qo‘yilgan: “2024 yil 1 yanvardan boshlab Xorazm viloyatining Qo‘shko‘pir va Xonqa tumanlarida eksperiment tariqasida barcha boshlang‘ich sinf o‘quvchilari **ta’lim planshetlari** bilan ta’minlansin, kelgusida mazkur tajriba respublikaning barcha hududlarida bosqichma-bosqich joriy etilsin”. Demak, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari, o‘qituvchilari va maktab jamoasining raqamli o‘quv-texnik vositalar bilan ta’minlanish imkoniyatlari kengayadi. Bu hol boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy madaniyatni shakllantirishda raqamli tizim imkoniyatlaridan foydalanish ko‘lamini kuchaytiradi.

Shunday qilib boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining axloqiy madaniyatini shakllantirishda raqamli tizim imkoniyatlaridan foydalanish innovasion yondashuv ekanligi bilan muhim amaliy ahamiyatga egadir. Bu borada ilmiy va metodik ishlanmalarni yaratish dolzarb bo‘lib turganligini eslatib o‘tish joiz.

Adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 11 sentyabrdagi “O‘zbekiston-2030” strategiyasini 2023 yilda sifatli va o‘z vaqtida amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”ga Qarori.// “Xalq so‘zi” gazetasi, 2023 yil 12 sentyabr soni

2. Hasanboyev J. va boshq. Pedagogika fanidan izohli lug‘at. – Toshkent, 2009

3. Jabborova O. Boshlang‘ich ta’lim metodikasining yangi nazariy masalalari. – Toshkent, 2022

KRIPTROGRAFIYA SOHASINING KELIB CHIQISHI

Jo’rayev Firdavs Umed o’g’li
Chirchiq Davlat pedagogika universiteti talabasi
Xasanova Raxila XXX
Chirchik davlat pedagogika universiteti talabasi

Kriptografiya tarixi bir necha ming yilliklarga borib taqaladi. Birinchi shifrlash tizimlari miloddan avvalgi to'rtinchi ming yillikda yozish bilan bir vaqtda paydo bo'lgan. Qadimgi Yunoniston va qadimgi Rimda kriptografiya allaqachon faoliyatning turli sohalarida, ayniqsa jamoat sohalarida keng qo'llanilgan edi. (Yuliy Tsezar, Galliy urushi haqidagi yozuvlar, miloddan avvalgi 1-asr.) O'rta asrlarning qorong'i yillarida shifrlash amaliyoti qat'iy ishonch bilan saqlangan. Salib yurishlari yillarida Papa bilan birga xizmat qilgan kriptograflar bir yillik ishdan so'ng jismoniy halokatga duchor bo'lishdi. Qadimgi davrlardan 1949 yilgacha kriptologiyaning rivojlanish davri odatda ilmiygacha bo'lgan kriptologiya davri deb nomlanadi, chunki o'sha davrlarning yutuqlari sezgi asosida va dalillar bilan qo'llab-quvvatlanmagan. O'shanda kriptologiya deyarli fan sifatida emas, balki san'at sifatida ham qo'llanilgan. Ikkinchi Jahon urushi kriptografiya tarixida burilish nuqtasi bo'lgan: agar urushdan oldin kriptografiya ancha tor maydon bo'lgan bo'lsa, urushdan keyin u keng faoliyat sohasiga aylandi. 1949 yilda Klod Shannonning "Maxfiy tizimlardagi aloqa nazariyasi" maqolasi maxfiy maxfiy kalitlar bilan ilmiy kriptologiyaning yangi davrining boshlanishini belgiladi. Ushbu ajoyib ishda Shannon kriptografiyani axborot nazariyasi bilan bog'ladi. So'nggi 25-30 yil ichida kriptografiyani rivojlantirish sohasida faollik oshdi, ochiq ilmiy tadqiqotlar jadal o'sdi. Shu vaqtgacha kriptografiya faqat harbiy va razvedka maqsadlarida ishlatilgan. 70-yillarda kriptografiyaning keyingi rivojlanishiga jiddiy ta'sir ko'rsatadigan ikkita voqea yuz berdi. Birinchidan, ma'lumotlarni shifrlash bo'yicha birinchi standart (DES) qabul qilindi. Ikkinchidan, amerikalik matematiklar U.Diffi va M.Xellmanning ishidan so'ng "yangi kriptografiya" paydo bo'ldi - ochiq kalitli kriptografiya. Ushbu ikkala voqea tez rivojlanayotgan aloqa vositalarining, shu jumladan himoya qilish uchun oson va ishonchli kriptografik vositalarning zarur bo'lgan mahalliy va global kompyuter tarmoqlarining ehtiyojlaridan kelib chiqqan. Kriptografiya nafaqat harbiy, diplomatik, davlat sohalarida, balki tijorat, bank va boshqa sohalarda ham keng talabga aylandi. Steganografiya - bu xabarning mavjudligini yashirish uchun mo'ljallangan usullar to'plami. Masalan:

1. Yashirin xabarni etkazishi uchun oddiy matnda so'zlar yoki harflarni tartibga solish.
2. Belgilarni belgilash.
3. Ko'rinmas siyoh.
4. Ponksiyon qog'ozi.
5. Tuzatish lentasi yordamida chiziqlar orasida bosib chiqarish.

Bunday usullarning o'zi arxaik ko'rinishga ega, ammo ularning zamonaviy ekvivalentlari mavjud. Masalan, CD-ning video ramkalaridagi ahamiyatsiz bitlardan foydalangan holda xabarlarni yashirish. Hozirgi vaqtda bunday operatsiyalarni amalga oshirishga imkon beradigan ko'plab dasturiy paketlar ishlab chiqilgan. Steganografiyaning afzalligi shundaki, u nafaqat ularning mazmunini, balki xabarlarni uzatish haqiqatini ham yashira oladi. Kriptografiyani raqamlar bilan kodlanishi mumkin bo‘lgan har qanday axborotga nisbatan qo‘llash mumkin. Maxfiylikni ta’minlashga qaratilgan kriptografiya kengroq qo‘llanilish doirasiga ega. Aniqroq aytganda, kriptografiyada qo‘llaniladigan usullarning o‘zi axborotni himoyalash bilan bog‘liq bo‘lgan ko‘p jarayonlarda ishlatilishi mumkin.

Kriptografiya sohasidagi oxirgi yutuqlardan biri - raqamli signatura - maxsus xossa bilan axborotni to‘ldirish yordamida yaxlitlikni ta’minlovchi usul, bunda axborot uning muallifi bergan ochiq kalit

ma’lum bo‘lgandagina tekshirilishi mumkin. Ushbu usul maxfiy kalit yordamida yaxlitlik tekshiriladigan ma’lum usullaran ko‘proq afzalliklarga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Kodjaspirova G.M., Petrov K.V, Texnicheskiye sredstva obucheniya i metodika ix ispolzovaniya. – M.: «Akademiya», 2001.–S. 256).
2. Ushinskiy K.D. Izbrannie pedagogicheskiye sochineniya. V 2-x tomax. – Md.: «Pedagogika», 1974. Tom 1. -S. 339-341)
3. Amirov D.M. Atadjanov A.YU. va boshqalar. Axborotkommunikatsiya texnologiyalari izohli lug‘ati. BMTTDning O‘zbekistondagi vakolatxonasi, 2010 y.
4. Ganiev I.D. Basic Requirements For Educational Electronic Resource / Creativity and Intellect in Higher Education: International Scientific-Practical Conference, 138–139. Retrieved from.
5. Ganiev I.D. (2023). Classification of educational electronic resource and electronic resource. "online - conferences" platform, 135–137.
6. Ганиев И. Д. Тенденции преподавания курса сетевых технологий // Образование и инновационные исследования (2023 год №7). 383-387.
7. Ганиев И.Д. “blended learning” и “flipped classroom” в совершенствовании методической системы обучения сетевым технологиям // Муғаллим ҳәм узликсиз билимлендириў. (4/2 2023) 340-343.
8. Sultanov, R.O., (2022). Funksiya grafigini yasashda axborot texnologiyalaridan foydalanish. Экономика и социум, 1(92), 645-650.
9. Хуррамов, А.Ж., Ражабов, О.Т., Султонов, Р.О.,(2021). Ta’lim jarayonida animatsiya va kompyuter grafikasidan foydalanish. Academic research in educational sciences, 2(11), 1382-1388.
10. Sultanov, R.O., (2021). O’qitishning raqamli texnologiyasi masalalari. Academic research in educational sciences, 2(CSPI conference 3), 804-807.

O'QUVCHILARNING AXBOROTLAR BILAN ISHLASH KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA QO’LLANILADIGAM VOSITALAR

Quranboyeva Muxarram Shavkat qizi

Chirchiq davlat pedagogika instituti, Chirchiq, Ozbekiston

Ta’lim sifatini oshirish maqsadida so’ngi yillarda ta’limning barcha tizimida kompetensiyaviy yondashuv asosida o’qitishni tashkil etilmoqda. Boshqa fanlar qatorida, ayniqsa, matematika fanini o’qitishda kompetensiyaviy yondashuvdan foydalanib, talabalarga matematik tushunchalarni hayotiy bog’liqliklar asosida o’qitish va o’rgatishni tashkil qilish bugungi kunda ta’limning asosiy omilidir. **Axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi** — mediamanbalardan zarur ma’lumotlarni izlab topa olishni, saralashni, qayta ishlashni, saqlashni, ulardan samarali foydalana olishni, ularning xavfsizligini ta’minlashni, media madaniyatga ega bo‘lish layoqatlarini shakllantirishni nazarda tutadi. Bugungi kunda matn bilan ishlash kompetensiyani rivojlantiruvchi bir qancha metodlar mavjud. Bulardan eng samaralilari grafik organayzerlardir.[4]

Grafik organayzerlar (tashkil etuvchi) – fikriy jarayonlarni ko’rgazmali tashkil etish vositasi. Grafik organayzerlar talabalarga taqdimot bilan, matn bilan, chizma bilan ishlash texnikasini shakllantirishga yordam beradi.[2] Grafik organayzerlar ma’lumotning turiga ko’ra quyidagi tartibda qo’llaniladi: Ma’lumotlarni tarkiblashtirish va tarkibiy bo’lib chiqish, o'rganilayotgan tushunchalar (voqea, hodisa, mavzular) o’rtasidagi o’zaro bog’liqlik va o’rgatish usul va vositalari: Klaster, Toifalash jadvali, Insert,

B/B/B jadvali. Ma’lumotlarni tahlil qilish, solishtirish va taqqoslash usul va vositalari: T-jadval,Venndiagrammasi Muammoni aniqlash, uni hal etish, tahlil qilish va rejalashtirish usullari va vositalari: “Nima uchun?”, “Baliq skeleti”, “Piramida”, “Nilufar guli” sxemalari, “Qanday?” ierarxik diagrammasi, “Kaskad” tarkibiy - mantiqiy sxema. Klaster metodi - pedagogik, didaktik strategiyaning muayyan shakli bo`lib, u ta’lim oluvchilarga ixtiyoriy muammo (mavzu) lar xususida erkin, ochiq o`ylash va fikrlarni bemalol bayon etish uchun sharoit yaratishga yordam beradi. Ushbu metodmuayyan mavzuning ta’lim oluvchilar tomonidan chuqur hamda puxta o`zlashtirilguniga qadar fikrlash faoliyatining bir maromda bo`lishini ta’minlashga xizmatqiladi. Venn diagrammasi - grafik ko`rinishda bo`lib, olingan natijalarni umumlashtirib, ulardan bir butun xulosa chiqarishga, ikki va undan ortiq predmetlarni (ko`rinish, fakt, tushuncha) taqqoslash, tahlil qilish va o`rganishda qo`llaniladi. Diagramma ikki va undan ortiq aylanani kesishmasidan hosil bo`ladi.Metodning maqsadi: bu metod grafik tasvir orqali o`qitishni tashkil etish shakli bo`lib, u ikkita o`zaro kesishgan aylana tasviri orqali ifodalanadi. Mazkur metod turli tushunchalar, asoslar, tasavurlarning analiz va sintezini ikki aspekt orqali ko`ribchiqish, ularning umumiy va farqlovchi jihatlarini aniqlash, taqqoslash imkoniniberadi.[3] B/B/B jadvali – Bilaman/Bilishni xohlayman/Bilib oldim. Mavzu, matn, bo’lim bo’yicha izlanuvchilikni olib borish imkonini beradi. Tizimli fikrlash, tuzilmaga keltirish, tahlil qilish ko’nikmalarini rivojlantiradi. Mavzu bo’yicha “nimalarni bilasiz?” va “nimani bilishni xohlaysiz?” degan savollarga javob beradilar.Jadvalning 1 va 2 bo’limini to’ldiradilar. Mavzuni tinglaydilar, mustaqil o’qiydilarva 3 bo’limni to’ldiradilar.[1]

«Case-study» metodining kompetensiyaviy yondashuvi orqali talabalar mustaqil ijodiy izlanish yo‘li bilan o‘quv materiallarini izlab topish, muqobilini tanlash, muammo mohiyatini anglash, g‘oyalarni ilgari surish, ma’lumotlarni taqqoslash, tahlili qilish va umumlashtirish malakasiga ega bo‘ladi .Kompetensiyalar talabalarning o‘quv va hayotiy faoliyatlari davomida bilimlarini qo‘llay olish imkoniyatini berishi bilan ahamiyatligi hisobga oladigan bo‘lsak, o‘quvchilarning axborotlar bilan ishlash kompetensiyasini rivojlantirishda amaliy yo‘naltirilgan metodlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Amaliy yo‘naltirilgan metodlarni qo‘llash jarayonida foydalaniladigan o‘quv materiallari o‘z o‘rnida metodning samarali qo‘llanilishini ta’minlashi zarur. Xususan «Case-study» metodi amaliy yo‘naltirilgan metod hisoblanib, metodni qo‘llash davomida foydalaniladigan o‘quv materiallarida aniq hayotiy voqelik, vaziyat muammoli tarzda bayon etiladi. Bunday o‘quv materiallari foydalanish mobaynida o‘quvchilar vaziyatni tahlil qiladi, muammoning mohiyatini ko‘rib chiqib, yechim sifatida variantlarni taklif etish bilan birga ulardan eng maqbulini tanlaydi. Ammo aytish lozimki taqdim etilayotgan hayotiy muammoli vaziyatlarga pedagogik «ishlov» beriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YYXATI

- Yunusova D.I “Matematikani o’qitishning zamonaviy texnologiyalari” T.: “Fan” nash.-2010 yil.
- Alixonov S. “Matematika o’qitish metodikasi”. T.: “O’qituvchi” nashriyoti-2008 yil.
- Yo’ldoshev J.G’.,Usmonov S.A. “Pedagogik texnologiya asoslari” Toshkent.”O’qituvchi” 2004 yil
- Matematika fanini o’qitishda innovatsion yondashuvlar moduli bo’yicha o’quv-uslubiy majmua.

MEXANIK MASHINALARGACHA BO`LGAN DAVR

Jo'rayev Firdavs Umed o'g'li
Chirchiq Davlat pedagogika universiteti talabasi
Xasanova Raxila
Chirchiq Davlat pedagogika universiteti talabasi

Hisoblash ishlarining tarixi odamzod paydo bo`lishidan boshlanadi. Yer yuzidagi eng birinchi hisoblash asbobi ibtidoiy odamlarning barmoqlari edi. Qo`l va oyoq barmoqlari ibtidoiy "hisoblash vositasi" vazifasini o`tagan. Binobarin, o`sha qadim zamonlardayoq hisoblashning eng birinchi va eng oddiy usuli – barmoq hisobi paydo bo`lgan. U qadimiy qabilalarda hisobni 20 gacha olib borishni ta'minlagan. Hisoblashning bu usulida bir qo`l barmoqlari "besh"ni, ikki qo`l barmoqlari "o`nni", qo`l va oyoq barmoqlari birgalikda "yigirmani" bildirgan. Dastlabki va eng sodda sun'iy hisob asboblaridan biri birkadir. Birka 10 yoki 12 tayoqchadan iborat bo`lib, tayoqchalar turli tuman shakllar bilan o`yilgandir. Kishilar birka yordamida podadagi molar sonini, yig`ib olingan hosil miqdorini, qarz va hokazolarni hisoblashgan. **Mexanik davr.** Hisoblash texnikasida mexanik moslamalar davrini boshlab bergan mashinalardan biri Nemis olimi Vilgelm Shikkard tomonidan 1623 yilda ixtiro qilindi. Biroq bu hisoblash mashinasi juda tor doiradagi kishilargagina ma'lum bo`lganligi sababli uzoq vaqtlargacha bu boradagi birinchi ixtirochi 1645 yili arifmometr yasagan Fransuz matematigi Blez Paskal deb hisoblanib kelingan. Lekin 1958 yili Shtutgart shahri kutubxonasidan I. Keplerning Qo`lyozma va hujjatlari orasidan topilgan hisoblash mashinasi chizmasi bu boradagi birinchi ixtirochi Shikkard ekanligi uzil-kesil tasdiqladi. Lekin qarangki, Shikkardning mashinasi ham birinchi emas ekan. 1967 yili Madriddagi milliy kutubxonada Leonardo da Vinchining nashr qilinmagan ikki jildli qo`lyozmasi topildi. Qo`lyozmaning birinchi jildi deyarli boshdan oyoq mexanikaga bag`ishlangan bo`lib, undagi chizmalar orasida hisoblash qurilmasining chizmasi ham chiqqan. Shu chizma asosida mashina yaratilganda, u qo`shish va ayirish amallarini bajaruvchi qurilma ekanligi ma'lum bo`ldi. Shunga qaramay Leonardo da Vinchi XV-XVI asrlarda yasalgan hisoblash mashinalarining noma'lum ixtirochilaridan biri deb hisoblanib kelinmoqda. Mexanik hisoblash mashinalarining tarixi esa yuqorida aytib o`tilgandek, Paskal mashinasidan boshlanadi. Blez Paskalning otasi Et'en Paskal moliya ishlariga bo`gliq turli vazifalarda xizmat qilar edi va tabiyki hisob-kitob uning ko`p vaqtini olar edi. Yosh Paskal otasining mehnatini yengillashtirishga urindi va hisoblash mshinasini yaratishga muvaffaq bo`ldi. Sirasini aytganda, Blez soat mexanizmini hisoblash mashinasiga aylantirdi. O`rtadagi tafovut shunda ediki, qo`zg`almas siferblat qo`zg`aluvchan, harakatlanuvchi soat mili esa, aksincha, qo`zg`almaydigan bo`ldi. Siferblat dastlab hisob diskiga, keyinroq esa hisob g`ildiragiga aylantirildi. Paskalning mashinasi bo`yi 30-40, eni 15, balandligi 10 santimetrgacha bo`lgan jez qutichadan iborat edi.

Elektromexanik mashinalar davri. Mexanik hisoblash mashinalarida mos qurilmalar qo`l kuchi bilan harakatga keltirilar edi. Endi mana shu vazifani elektr energiyasi yordamida amalgam oshiruvchi hisoblash mashinalari paydo bo`la boshladi. Shuning uchun ham bunday mashinalar elelktromexanik hisoblash mashinalari deyiladi. Elektromexanik hisoblash mashinalarining deyarli hammasida sonlar mashinaga maxsus tugma (klavish) yordamida kiritiladi.

Elektron hisoblash mashinalar davri. Elektromexanik mashinalar ham o`z navbatida, XX asr fan va texnikasi taraqqiyoti ehtiyojlarini qoniqtira olmay qoldi. Bu mashinalarda hisoblash jarayoni ko`p vaqt talab qilishi, ya'ni ishlash tezligi va amal aniqligining kichikligi sababli yanada tezroq hisoblaydigan yangi xil mashinalar yaratish zaruriyati tug`ildi. Shu boisdan ham hisoblash mashinalarida yuqoridagi

talablarni amalga oshirishga zamin yaratuvchi electron lampalardan foydalanish ustida jadallik bilan tadqiqot olib borila boshlandi.

Oxirgi paytlarda yer yuzida laboratoriyalarda molekulalar bilan tajriba o`tkazilmoqda. Ular komputerlarning arifmetik asosini tashkil qiluvchi asosiy element ikkilik sanoq sistemasida xotirlovchi katakchalarning vazifalarini o`tayapti. Albatta, ushbu yo`nalish bo`yicha EHM qurish haqida gap yuritish erta albatta, lekin tajribalar yaxshi natijalarga olib kelsa, komputerlaning yangi davrini boshlaydigan biokomputerlarga ega bo`lishimiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Kodjaspirova G.M., Petrov K.V, Texnicheskiye sredstva obucheniya i metodika ix ispolzovaniya. – M.: «Akademiya», 2001.–S. 256).
2. Ushinskiy K.D. Izbrannie pedagogicheskiye sochineniya. V 2-x tomax. – Md.: «Pedagogika», 1974. Tom 1. -S. 339-341)
3. Amirov D.M. Atadjanov A.YU. va boshqalar. Axborotkommunikatsiya texnologiyalari izohli lug‘ati. BMTTDning O‘zbekistondagi vakolatxonasi, 2010 y.
4. Ganiev I.D. Basic Requirements For Educational Electronic Resource / Creativity and Intellect in Higher Education: International Scientific-Practical Conference, 138–139. Retrieved from.
5. Ganiev I.D. (2023). Classification of educational electronic resource and electronic resource. "online - conferences" platform, 135–137.
6. Ганиев И. Д. Тенденции преподавания курса сетевых технологий // Образование и инновационные исследования (2023 год №7). 383-387.
7. Ганиев И.Д. “blended learning” и “flipped classroom” в совершенствовании методической системы обучения сетевым технологиям // Муғаллим ҳәм узликсиз билимлендириў. (4/2 2023) 340-343.

ТЕХНОЛОГИК ТАЪЛИМНИНГ “STEM” БИЛАН АЛОҚАДОРЛИГИ

Камаладин Куронбоевич Матякубов[1]

Юсупов Мухторбек Рохимович[2]

1. Чирчик давлат педагогика университети, Технологик таьлим кафедраси катта ўқутувчиси
2. Чирчик давлат педагогика университети, Алгебра ва математик анализ кафедраси катта ўқутувчиси

Умумий ўрта таълимда технология фани ўқувчилар учун катта амалий аҳамиятга эга бўлган фанлар сирасига киради. Мактаб бошқаруви гуруҳлари ўқувчиларнинг ўрта мактаб йилларида компьютерлардан фойдаланиш имкониятини таъминлашга эътибор қаратадилар. Интернетнинг мавжудлиги барча ўрта мактаб ўқитувчилари учун компютерлар мавжудлигини тарғиб қилиш ҳаракатининг кучайишига олиб келди. Масалан, муассасалар ва синф хоналарини сим билан таъминлаш интернетдан фойдаланиш орқали сифатли таълим олиш имкониятини яхшилаш учун қабул қилинган чорадир.

Технологик таълим ўқитувчиларини тайёрлаш ва таълим муассасаларини зарур кадрлар билан тўлдириш муаммоси мамлакатимиз учун ниҳоятда долзарб ва бу шароитда илмий-педагогик, ижтимоий-педагогик ва ижтимоий-иқтисодий аҳамиятга эга тадқиқотлар олиб бориш зарурат сифатида қаралиши лозим. Қолаверса, технологик таълим билан шуғулланаётган одамларда етарлича психологик-педагогик ва услубий тайёргарлик йўқ эканлиги ҳам муаммонинг кўламини

янада оширмоқда. Бу эса саноат корхоналарининг тажрибали кадрларини жалб этиш орқали ишчилар тайёрлаш тизимини технологик таълим ўқитувчилари билан таъминлаш муаммоси тўлиқ ҳал этилмаганини англатади.

Технология фани муҳандислик ва математикани (СТЕМ) ўрганишни қўллаб-қувватлаш учун кучли восита сифатида майдонга чиқади. Умумтаълим мактаблари учун СТЕМни ҳаётга татбиқ этиш учун технологиядан фойдаланадиган кўплаб манбалар мавжуд бўлиб, улар бошқача бўлмаган тажрибаларга киришга имкон беради.

СТЕМдаги "Т" кўпинча планшетлар, ноутбуклар ва бошқа жисмоний қурилмалар каби технологик қурилмалар ёки "таълим технологияси" кенг атамаси билан чалкашиб кетади. Таълим технологияси контент агностик бўлиб, технологиядан фанлар ёки контент соҳалари бўйлаб ўрганишни ривожлантириш воситаси сифатида фойдаланишни тавсифлайди. Бироқ, СТЕМдаги "Т" ўқувчиларни технологияни яратиш ёки яратишнинг асосий тушунчалари, жумладан, компютер фанининг асосий мантиқи бўлган ва ерта болалик шароитларига киритила бошлаган ҳисоблаш фикрлашлари билан таништириш учун мўлжалланган.

Таълим соҳасида ишлайдиган психологлар одамларнинг билимларни қандай ўрганишлари ва сақлаб қолишларини ўрганадилар. Улар ўқув жараёнини яхшилаш ва барча ўқувчилар учун таълим муваффақиятини ошириш учун психологик фанни қўллайдилар.

Педагогик психологияни тушуниш. Бугунги таълим тизими жуда мураккаб. Ҳамма учун мос келадиган ягона таълим усули йўқ. Айнан шунинг учун ҳам таълим соҳасида ишлайдиган психологлар одамларнинг янги маълумотларни қандай қабул қилишлари ва еслаб қолишларини яхшироқ тушуниш учун таълим усулларини аниқлаш ва ўрганишга қаратилган.

Амалий таълим психологияси бу таълим соҳасида ишлайдиган психологлар ўрганиш билан боғлиқ ижтимоий, ҳиссий ва когнитив жараёнларни ўрганадилар ва уларнинг натижаларини ўқув жараёнини яхшилаш учун қўллайдилар. Баъзилар болалар, ўсмирлар ёки катталар каби маълум бир гуруҳ одамларнинг таълим ривожланишига ихтисослашган бўлса, бошқалари диққат етишмаслиги гиперактивлик бузилиши ёки дислексия каби ўзига хос ўрганиш муаммоларига еътибор қаратади.

Олий таълим тизимининг муваффақиятли фаолият юритишининг энг муҳим шартларидан бири сифатида таълим жараёнининг илғор инновацион психо-педагогик усулларининг мавжудлиги, бу усул давлат таълим стандартларида белгиланган мақсадлар ўртасида дирижёр бўлган зарур технологик таълимда касбий компетенциялар тўплами мутахассиси ҳисобланади. Технологик таълим муаммоларини ҳал қилишда замонавий ёндашувларнинг барча арсеналига ега бўлган мутахассислар - жамиятдаги ҳар қандай касбий, ижтимоий-маданий ва маърифий муаммоларни ҳал қилишга қодир бўлган ишончли шахс. Психопедагогик вазифалар мураккаб боълиб, уларни замонавий психология, педагогика ва оъқитиш методлари ёрдамида ҳал қилиш мумкин. Ушбу синтез таълим муассасаси доирасида барча воситалар билан амалга оширилиши керакбўган таълим жараёнидир. Ўқув дастурларини тайёрлашда, ўқув дастурларини ишлаб чиқишда, ўрганиш шакллари ва усулларини белгилашда, марказий шахслар ўқувчилар ва ўқитувчилар бўлиб қолади. У ўқитувчини таҳлил қилади, фаоллаштиради, ўқув фаолиятини, ўқув жараёнидаги психологик ва бошқарув муҳитини рағбатлантиради, у умумтаълим мактабларининг таълим муҳитида таълим ва мослашув жараёнининг марказий фигурасидир.

Технологик таълим мактаб ўқув дастурининг бир қисми бўлиб, ўқувчиларнинг ижтимоийлашуви омили ва воситаси сифатида ва “мактаб ўқувчиларининг умумий ва касбий технологик маданиятни, технологик ўзгаришларнинг умумий ва махсус усулларини фаол ўрганиш жараёни ва натижаси” сифатида тақдим этилади. Воқелик, инсоннинг технологик қобилиятлари ва

ижодий қобилиятларини ривожлантиришидир. Бироқ, сўнгги ўн йил ичида ушбу турдаги таълимнинг мақсадлари бир қатор ўзгаришларга дуч келди: юқори технологияли рақобатбардош дунёда ўқитувчилар ишининг мазмунига таъсир кўрсатадиган "универсал рақамли саводхонлик" ни ривожлантиришга устувор аҳамият берилади.

Таълим технологияси атамаси бошланғич ва ўрта мактаблар, коллеж ва университетлар, корпоратив ўқув сайтлари ёки уйда мустақил таълим бўладими, таълим шароитида технологиядан фойдаланишни англатади. Аммо бу мунозарада умумтаълим мактабларида синфлардаги таълим технологиясига еътибор қаратилади.

Таълим технологлари кўпинча ўқув воситалари атамасидан фойдаланадилар ҳамда ўқитувчилар ва ўқувчилар ўрганишни қўллаб-қувватлаш учун фойдаланадиган барча қурилмаларни дарс машғулотлари жараёнида ифодалайдилар. Бироқ, кўпгина ўқитувчилар учун таълим технологияси, ўқитиш воситалари ва ўқитиш технологияси атамалари бир-бирининг ўрнида ишлатилади ва улар чалкаш тушунчаларда қолишлари мумкин. Бундан ташқари, асосий еътибор бугунги кунда мактабларда қўлланиладиган енг замонавий ҳисоблаш ва алоқа қурилмаларига, технология дарсларида қўлланилаётган рақамли технологияларга қаратилади.

Технология бугунги кунда таълим ландшафтини шакллантирувчи энг кучли омилдир. Кўпгина мактаб туманлари планшетлар ва компютерлар каби аппарат воситалари билан таъминлаш, интернетга уланишни яхшилаш ва ўқитувчилар ва талабалар учун компютер саводхонлигини оширишга қаратилган дастурларни амалга ошириш орқали синфда технология даражасини оширишни қўллаб-қувватламоқда. Гарчи ўқитувчилар таълим технологияларининг афзалликларини умуман қадрлашса-да, улар кўпинча янги таълим технологияларини муаммосиз ва самарали интеграциялашда қийинчиликларга дуч келишади. Янги технологик асбоб-ускуналарни сотиб олишдан тортиб, янги таълим воситаларини ўз ичига олиш учун ўқув дастурлари ва ўқитиш техникасини мослаштиришгача, технология интеграцияси мактаб тизимининг ҳар бир даражасидаги ўқитувчилар учун жиддий муаммоларни келтириб чиқаради.

Технология таълими.

Технологик таълим - бу билимларни (масалан, ахборот ва коммуникация технологиялари, материаллар ва тузилмалар, операциялар ва ишлаб чиқариш, стратегиялар ва бошқарув, тизимлар ва назорат ва технология ва ҳаёт каби), ресурслардан фойдаланиш бўйича кўникмалар ва тажрибаларни мақсадли қўллашни ўрганишдир. инсон еҳтиёжларини қондириш учун маҳсулот ва тизимларга қиймат яратиш ёки қўшиш.

Ривожланаётган технология таълими.

Ривожланаётган технология таълими фанлари маҳаллий ва глобал миқёсда ижтимоий, иқтисодий ва технологик ривожланишни енгиш учун турли хил еътибор билан турли вақтларда киритилади. Ривожланаётган технология таълими тарихини 1930-йилларда кичик техник мактабларнинг, 1950-йилларнинг охиридаги бир қатор техник фанларнинг, 1960-йилларнинг охиридаги технологик таълим мактаблари ва тегишли фанларнинг, 1980-йиллардаги ҳисоблаш фанларининг, 1980-йиллардаги янги техник ўқув дастурининг ривожланишига қайтиш мумкин. 1997-йилда ва 2000-йилда Технология таълимининг асосий таълим соҳасининг ривожланиши, десак хато бўлмайди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Робб, Мисҳаел Бенжамин. (2010). Hew Wайс оф Реадинг: Тҳе Импаст оф ан Интерастиве Боок он Ёунг Сҳилдренъс Сторй Сомпреҳенсион анд Парент-Сҳилд Диалогис

MATEMATIK TIZIMIDAN FOYDALANISHNI SAMARALI RIVOJLANAYOTGAN YO‘NALISHLAR

Chirchiq davlat pedagogika universiteti t.f.d. professor **B.Sh.Radjabov**,
baxtiyorradjabov@gmail.com

Chirchiq davlat pedagogika universiteti Aniq va tabiiy fanlarni o’qitish metodikasi(matematika) mutaxassisligi 2-kurs magistri N.B.Murodullayeva, murodullayevanilufar98@gmail.com.

Annotatsiya: Ushbu maqolada Oliy ta'limda matematik fanlarni o'qitishning integratsion modellarini loyihalash metodikasi, bugungi kunda ta’lim dasturiy mahsulotlaridan foydalanishga mo‘ljallangan “Mathematika” matematik tizimidan foydalanishni samarali rivojlanayotgan yo‘nalishi haqida ma‘lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: Oliy ta'lim, matematika, o'qitish metodikasi, matematik tizim, integratsiya, modellashtirish.

Bugungi kunda Oliy matematika o‘quv fani sifatida texnik, iqtisodiy, gumanitar mutaxassisliklar o‘quv rejalarida muhim o‘rin egallagan. Ammo, matematika qonunlari va postulatlari ko‘plab yillar davomida o‘zgarmay kelsada, afsuski uni o‘qitishdagi muammolar yo‘qolmaydi. Oliy maktab pedagoglariga, matematika o‘qitish metodikasi va ta’lim jarayonibarcha ishtirokchilari uchun, matematik bilim va holatining zamonaviy bosqichi xususiyatlari yaxshi ma’lum:

−matematika uchun ajratilgan soatlar hajmining kamligi;

−maktab bitiruvchilarining matematik bilim darajasi bilan oliy ta’lim talablari yuqori darajada farqlanishi;

−OTM bitiruvchilari matematik bilimi va zamonaviy ilm va texnologiyalarning obyektiv talablari orasidagi uzuilishning chuqurlashishi. Davlat ta’lim standartlarida ma’ruza, auditoriya mashg‘ulotlarini kamaytirish va kursni mustaqil o‘zlashtirish uchun soatlarni orttirish nazarda tutilgan. Talabaning mustaqil ta’limi o‘qituvchi tomonidan boshqariluvchi, tizimli mustaqil faoliyatni nazarda tutadi. A.N.Krilov ta’kidlaydi-ki, oliy talimning asosiy vazifasi – “o‘qishni bilishni o‘rgatish” va hech bir maktab yetuk mutaxassisni chiqara olmaydi: mutaxassisni uning o‘zi faoliyati orqali shakllantiradi. “O‘qishni bilish” talabalarda mustaqil ishlash davrida to‘la rivojlanadi. O‘quv jarayoniga ma’ruza matnlari, amaliy mashg‘ulotlarni olgan matematika bo‘yicha o‘quv komplekslar kiritilgan. Bunda mustaqil ishlash uchun katta hajmdagimasalalar kiritilgan, o‘z-o‘zini rivojlantirish va nazorat qilish uchun turli materiallar, ijodiy topshiriqlar berilgan.

Ta'limdagi integratsiya - bu bolaning shaxsini rivojlantirish va o'z-o'zini rivojlantirishga qaratilgan dunyoning yaxlit ko'rinishini shakllantirish uchun ma'lum bir ta'lim tizimi doirasida tarkibning tarkibiy qismlari o'rtasida aloqalarni o'rnatish jarayoni.Zamonaviy maktabda fanlarni integratsiyalashuvi yangi pedagogik echimlarni faol izlash, o'quvchilarga samarali va asosli ta'sir ko'rsatish uchun pedagogik xodimlarning ijodiy salohiyatini rivojlantirish yo'nalishlaridan biridir. Integratsiya o'quvchilar bilimining parchalanishi va mozaikasini bartaraf etishga yordam beradi, ularning yaxlit bilimlarni, umuminsoniy qadriyatlar majmuini egallashini ta'minlaydi. Mahalliy va xorijiy pedagogika fanida integratsiya muammolarini o‘rganish bo‘yicha boy tajriba to‘plangan. Turli davrlarda ta’lim jarayonida fanlararo aloqadorlikdan foydalanish vazifasini Ya.A.Komenskiy, I.G.Pestalozsi, J.-J.Russo, L.N.Tolstoy, K.D.Ushinskiylar ilgari surdilar. Axborot hajmining tez o'sishi sharoitida uni idrok etish va tushunish imkoniyati keskin kamayadi. Bundan chiqish yo‘li turli fanlarni sintez qilishda, yaxlit kurslarni ishlab chiqishda, barcha maktab fanlarini o‘zaro bog‘lashda ko‘rinadi.

Kontent integratsiyasining uchta darajasi mavjud o'quv materiali:

• predmet ichidagi - tushunchalar, bilimlar, ko'nikmalar va boshqalarning integratsiyasi. alohida elementlarning ichida;

• fanlararo - faktlar, tushunchalar, tamoyillar va boshqalarni sintez qilish. ikki yoki undan ortiq fanlar;

• transdisiplinar - ta'limning asosiy va qo'shimcha mazmuni tarkibiy qismlarining sintezi.

Integrativ ta'limning asosiy g'oyalari quyidagilardan iborat:

• Ta'limning shaxsiy yo'nalishi (Inson - asosiy qadriyat ta'lim jarayoni);

• umumlashtirilgan predmet tuzilmalari va faoliyat usullarini shakllantirish (qonunlarni anglash asosida bilimlarni o'zlashtirish);

• ta'limd a ma'no hosil qiluvchi motivlarning ustuvorligi (rag'batlantiruvchi, ichki, tashqi va tashkiliy);

• o'qitishdagi izchillik (ilmiy nazariya doirasidagi aloqalarni anglash);

• muammoli o'rganish;

• faoliyatni aks ettirish;

• Dialogik (Haqiqat dialogik muloqot jarayonida tug'iladi).

Integrativ ta'limning maqsadi: dunyoga yaxlit tasavvurni shakllantirish. Integral ta'lim doirasida alohida texnologiyalarni ajratib ko'rsatish mumkin:

• integratsiya;

• dizayn texnologiyalari;

• jahon axborot hamjamiyatida ta'lim texnologiyalari;

• Internetga asoslangan yirik tizimli o'quv kurslarini o'qitish.

Integratsiyalashgan darslarni rejalashtirishda quyidagilar hisobga olinadi:

• bilim bloklari birlashtirilgan, shuning uchun uni to'g'ri aniqlash muhimdir asosiy maqsad dars;

• ob'ektlarning mazmunidan maqsadga erishish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlar olinadi;

• o'quv materiali mazmunida ko'plab havolalar o'rnatiladi;

• integratsiyalangan tarkibning qismlari darsda zarur bo'g'in bo'lib, yakuniy yakunni olishi uchun rejalashtirilgan.

B.P.Yusov o'zining ilmiy maqolasida shunday yozadi: “Zamonaviy pedagogikaning asosiy masalalaridan biri, konstruktiv javobi ta’lim makonining o‘zidir. ta'lim va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlik haqida. Madaniy dominant an'anaviy ta'limga xos emas. U ta'lim va hayotni bog'lash tamoyiliga asoslanib, asosan uning real ijtimoiy-iqtisodiy ko'rinishi (mehnat maktabi), shuningdek, turli xil tamoyillar kombinatsiyasi orqali zamonaviy fanlarga (maktab fanlariga) to'liq mos keladigan tizimda tashkil etilgan. ilmiylik va hayotiylik (fanlararo aloqalar, integratsiya kurslar).Ta'limning yangi madaniy yo'nalishga o'tishi zamonaviy pedagogik tafakkurning rivojlanishi bilan tayyorlandi. Ko'rib chiqilayotgan muammo nuqtai nazaridan, mahalliy pedagogikada uchta eng muhim yo'nalishni ajratib ko'rsatish mumkin.

1. Ta'limni madaniyatni shakllantiruvchi muhit, kichik madaniyat, madaniy mikrokosmos sifatida tushunish. Ta’limga madaniy yondashish asoslarini hozirgi zamonda V.S.Bibler, E.V.Bondarevskaya, A.P.Valitskaya, O.S.Gazman, V.P.Zinchenko, V.T.Kudryavtsev, V.I., B.P. Yusov va boshqalar.Madaniyatga yo‘naltirilgan pedagogik tafakkurning muhim vazifalaridan biri - rus maktabining qadriyat-gnoseologik asoslarini izlash I.V.Bestujev-Lada, E.P.Belozertsev, I.D.Goncharov, I.V. G.B.Kornetova, N.D.Nikandrova va boshqalar.

2. Bilimdan shaxsni rivojlantiruvchi, shaxsga yo'naltirilgan paradigmaga o'tish. V.V.Davydov, L.V.Zankov, D.B.ning loyihalash, dastur va uslubiy ishlab chiqish va amalga oshirish bilan bog‘liq holda

o‘quv jarayoni imkoniyatlariga yangicha yondashuv shakllanmoqda. Shaxsni rivojlantiruvchi yangi tipdagi tarbiyaning psixologik-pedagogik asoslari I.B.Kotova, V.A.Petrovskiy, V.I.Slobodchikov, M.A.Xolodnaya, E.N.Shiyanov, I.S.N.I.Bondar, E.Alekseev, E.V.V. S.V.Kulnevich, V.V.Danilchuk, V.V.Zaytsev, M.V.Klarin, N.K.Sergeev, V.A.Sitarov, E.N.Sorochinskaya, L.M.Suxorukova va boshqalar.

3. Pedagogikaning umumiy uslubiy madaniyatini sezilarli darajada oshirish, empirik va nazariy tafakkurni farqlash, ilmiy-pedagogik tadqiqotlarni nazariy darajada olib borish imkoniyati.

Zamonaviy pedagogik tafakkurni rivojlantirishning dastlabki ikki yo'nalishi "XXI asrda ta'lim maqsadi g'oyasini tubdan o'zgartirmoqda: ta'limni talabalar tomonidan bilim, ko'nikma va ko'nikmalarni egallash va ularni o'rganishga tayyorlash sifatida an'anaviy tushunish. hayot qayta ko‘rib chiqilib, uning o‘rnini shaxsning shakllanishi, o‘zini, uning insoniy qiyofasi, o‘ziga xos individualligi, ma’naviyati, ijodkorligi sifatidagi ta’limga kengroq qarash egallaydi”. Ular hozirgi zamon pedagogik madaniyatini rivojlantiradi va boyitadi, katta hissa qo‘shmoqda tarixiy rivojlanish Gumanistik pedagogikaning paradigma asoslari”. Aynan shu madaniy integratsiyani tushunish barcha sohalarni qamrab oladi maktab hayoti va tadqiqotimizning asosini tashkil qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Методика и технология обучения математике. Курс лекций: пособие для вузов / Под науч. ред. Н.Л.Стефановой, Н.С.Подходовой, - М.: Дрофа, 2005. -280 с.

2. Преподаватель вуза: технология и организация деятельности. Учеб. Пособие / Под ред. д-ра эконом. наук проф. С.Д.Резника - М.: ИНФРА- М, 2009.- 389 с.

3. Мысли о современной математике и ее изучении. Учеб. Пособие / Под ред. Кудрявцева Л.Д. – М.: Наука, гл.ред. физмат. лит-ры, 1977. - 109 с.

4. Актуальные проблемы преподавания математики в техническом ВУЗе: материалы второй межвузовской научно-методической конференции. – Омск: Полиграфический центр КАН, 2012. - 188 с.

THE SIGNIFICANCE OF DIGITAL ITEMS IN TEACHING

Namozov Shahrosul
Chirchik state pedagogical University

Abstract: This article depicts the stages of advancement of advanced innovations, compelling strategies of utilizing computerized advances within the instructive prepare, thoughts around the significance of utilizing computerized instructive assets.

Keywords: digital technologies, digital education, educational process, modern information technologies, educational resources, cloud technologies.

Nowadays, computerized innovations are quickly creating and in all regions require keeping up with the times. Right now, preparing and instruction have gotten to be one of the most squeezing issues within the world. Because it is now not a mystery to anybody that it is quality instruction that plays an imperative part in sparing the world in which we live from different issues. Much appreciated to this, our state allocates significant reserves for instruction. Noteworthy work is additionally being carried out in this heading in our nation.

Computerized innovations are creating at a huge speed. Numerous ranges of activity are exchanging to computerized frameworks: clinics, catering foundations, instructive teach. Within the present day period, when the speed of getting and utilizing data has enormously expanded, in our conclusion, it is incomprehensible to progress the quality of instruction and teach socially dynamic youth without

presenting computerized technologies into the instruction framework. Already, we conducted instructive programs within the conventional way within the frame of addresses. Presently the method of digitization of instruction has started. Online lessons conducted on TV can be considered as portion of the move to computerized instruction. This handle demonstrated that a understudy can get an instruction without clearing out domestic. Reflecting on the other benefits of the move to advanced instruction, it is suitable to incorporate the taking after:

- understudies will have the opportunity to think about anyplace and anytime;
- understudies will be able to select subjects and get instruction at domestic indeed in farther towns where there are not sufficient masters;
- a culture of accepting and utilizing data on the Web is being shaped;
- brings the instruction framework to a unused level;
- drastically decreases the cost of time and cash;
- it'll have the advantage of not getting misplaced within the "advanced world" and getting a great work.

The presentation of advanced instruction permits instructors to create abilities in working with computerized innovations and organize different open courses by means of the Web.

Viable strategies of advanced innovations ought to be utilized in instruction whereas keeping up the quality of instruction:

-Yield recommendations to the authorized bodies to extend the scope of the utilize of advanced advances within the organization of the instructive prepare and the

improvement of data assets, learning devices and remove learning advances, to correct administrative legitimate acts directing the exercises of higher

instructive teach, including inventive understudies in college digitalization

ventures, the creation and improvement of structures prepared with high-performance advanced gadgets, classrooms, research facilities; creation of centers, counting media studios, etc.

- Ensuring solid integration of present day data and communication

innovations and instructive advances, making extra conditions for the

persistent advancement of proficient abilities of educating staff.

The presentation of modern data innovations into the instructive prepare makes it conceivable to actuate the instructive handle, increment the pace of the lesson, increment the volume of free and person work of understudies. Nowadays, in arrange for the learning handle to be total, each instructor has to get ready and conduct a lesson utilizing different electronic instructive assets, since their utilize can make the lesson more enthusiastic, curiously, wealthy and compelling.

Computerized learning is an instructive hone that makes a difference the instructive prepare and gives unmistakable comes about. It serves not as it were to proceed the instructive prepare with the offer assistance of advanced instructive devices, but moreover to assist make strides the quality and adequacy of training.

Computerized instructive assets (electronic course readings, mentors, test systems,

intuitively packs, word references, reference books) offer assistance the educator to conduct an energizing lesson, effectively absorb the essential fabric to understudies.

The use of computerized innovations within the classroom is fundamental, and they:

- permits you to successfully organize bunch and autonomous work within the

classroom;

- permit individualization of the instructive handle;

- expanding intrigued in classes;
- actuation of cognitive action of understudies;
- advancement of students' inventive potential;
- utilized when overhauling a lesson.

CONCLUSION

In conclusion, it can be said that the presentation of computerized innovations into the instruction framework plays an imperative part within the modernization of the country's education system. It also ensures that we possess an critical put within the worldwide community. Today's classrooms are exceptionally distinctive from decades back, and classrooms are prepared with computers, iPads, tablets, smart sheets and other sorts of instructive advances. As somewhere else within the world, seven advanced era screens have showed up in Uzbekistan and are being utilized to make strides picture quality - a TV, a computer, a tablet, a tablet, a phablet, a smartphone and a keen observe.

REFERENCES

1. Burcu Arisoy, Beykent University, Department of Human Resources Management, 34100, Istanbul, Turkey

https://orcid.org/0000-0001-7452-299

2. Mota, R., & Scott, D. Education for innovation and independent learning. Elsevier.(2014).

TALABALARNI MUSTAQIL IZLANISHLI FAOLIYATGA TAYYORLASH METODIKASI

O`rishov A.N.

Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Chirchiq, O‘zbekiston

E-mail: alisherori714@gmail.com

Jahonda informatika ta’limining rivojlanish tendensiyalari (insonparvarlashtirish, gumanitarlashtirish, texnologiyalashtirish) ko‘rsatishicha, o‘qitishning zamonaviy shakllari va texnologiyalari milliy, mintaqaviy va global miqyoslarda jadal rivojlanmoqda. Xususan, Yevropa mamlakatlari va AQSh da «Merit» (o‘rta maktabga iqtidorli bolalarni tanlash), VISBI (ta’limda hamkorlik), Hed start (akademik o‘zlashtirishga yo‘naltirilgan kompensator o‘qitish), PISA (o‘quvchilarni xalqaro baholash) dasturlari, Dalton-reja (individual o‘qitish tizimi) keng qo‘llanilmoqda. O‘quvchilarning intellektual qobiliyatini rivojlantirish jarayonida kompetensiyaviy yondashuv asosida modernizatsiyalashtirilgan infografika vositalaridan foydalanish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Dunyoda informatika ta’lim mazmunini modernizatsiyalash, uning ilmiy-metodik, axborot-dasturiy ta’minotining konseptual asoslarini, an’anaviy o‘qitishga muqobil texnologiyalar (face-to-face learning, «Distance Education» «E-Learning») ni takomillashtirish borasidagi tadqiqotlar muhim o‘rin egallamoqda. Umumiy o‘rta ta’lim maktab o‘quvchilarining fazoviy tasavvurlarini rivojlantirishga imkon beruvchi ilmiy o‘quv-axborot resurslari bankini yaratish, ijodiy fikrlashining matematik apparatini kengaytirish, o‘qitishda bilish ehtiyojini faollashtiruvchi supertyutorlar (mashq qildiruvchi dasturlar) va «Blended Learning» metodini qo‘llash Vatanimiz intellektual resurslari salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Mamlakatimizda iqtidorli bolalarni qo‘llab-quvvatlash, o‘qitish uchun keng imkoniyat va shart-sharoitlar yaratildi. Maktab o‘quvchilarining informatika fanidan jahon olimpiadalarida faol ishtirok etishini ta’minlash, mahorat darslari, seminarlar, treninglar, vebinarlar va onlayn maslahatlashuvlarni

tashkil etish borasida tizimli ishlar olib borilmoqda. Xozirgi kunda Informatika, matematika, kimyo, biologiya fanlarini chuqurlashtirilgan tarzda o‘rganish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Shu nuqtai-nazardan maktablarda informatikani o‘qitishda amalda qo‘llanilayotgan sinf-dars usuliga muqobil texnologiyalar (munosabatlar pedagogikasi, har tomonlama tarbiyalash, qat’iy belgilab qo‘yilgan dasturlar va darsliklarsiz o‘qitish, loyihalash va yuklamani ko‘paytirish metodi, kreativ faoliyatga yo‘naltirilgan ijodiy topshiriqlar, mustaqil izlanishli faoliyat) orqali informatikani o‘qitishni takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim jarayonini samarali tashkil etilishi bevosita talabalarning ilmiy dunyo qarashini shakllantirishga, ularda o‘z ustida mustaqil izlanishli faoliyat yuritish ko‘nikmalarini rivojlantirish zaruriy omillardan sanaladi. Mustaqil izlanishli faoliyat muayyan darajada tizimli yo‘lga qo‘yilishi, shuningdek pedagoglar innovatsion yondashuvlar asosida tanish bo‘lmagan va oson anglanadigan mavzularni o‘tishda savollarga og‘zaki va yozma javob berish, mavzu yuzasidan lug‘at tuzish, yozma ishlar mavzuni bayon qilish uchun reja tuzish, yangi mavzuni mustahkamlashga oid qo‘shimcha materiallar bilan tanishishga qaratilgan talabaning individual ish rejasini tuzib chiqish, amaliyotda nazariy bilimlarini qo‘llay olish malakasini mustahkamlashga oid tahliliy, taqqoslovchi topshiriqlar berish, ijod qilishga o‘rgatish, ko‘rsatma va didaktik tarqatmali materiallar asosidagi mustaqil ishlarni tashkil qilish kabi ilmiy pedagogik vazifalar belgilab olishi mumkin.

Bo’lajak o‘qituvchilarning mustaqil izlanishli faoliyatini takomillashtirishda innovatsion pedagogik texnologiyalarni tatbiq qilish, oldindan rejalashtirilgan natijaga erishishga yo‘naltirilgan kasbiy tayyorgarlik jarayonini loyihalash muammosini metodik jihatdan hal etishga yo‘naltiriladi. Bugungi kunda innovatsion pedagogik texnologiyalar tadqiqiy asosini mustaqil izlanishli faoliyat, shaxsiy faoliyatli yondashuv, tanqidiy-ijodiy fikrlash, muammolarni hal qilish, qaror qabul qilish va jamoada hamkorlikni qaror toptirishga oid pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqish ehtiyoji yuzaga kelmoqda.

O‘qitish vositalarining yuqori unumdorligini ta’minlash va ulardan oqilona foydalanish vazifasi mutlaqo yangi o‘qitish modeli, ta’lim jarayonining o‘ziga xos yo‘nalishini vujudga keltiradi.

Zamonaviy ta’lim jarayonida o‘qitish texnologiyasining asosiy tavsifi sifatida uning tizimliligi, ilmiyligi, qayta tiklanuvchanligi, qo‘shiluvchanligi, samaradorligi, sifat va motivlashganligi, algoritmliligi, axborotliligi, nusxa olish imkoniyati, yangi sharoitga moslashtirilishi kabi jihatlariga e’tibor qaratiladi.

O‘qituvchi bayon qilayotgan mavzuni o‘quvchi ko‘rgazmali qurollar yordamida tinglashdan tashqari, to‘liqroq ma’lumotga ega bo‘lib, uni ko‘ra oladi va to‘liq tasavvur etadi. Bu esa o‘quvchining bilim olishida samarali natijalarni olishi uchun mustaqil izlanishli faoliyatga chaqiradi.

Mustaqil izlanishli faoliyatning ijobiy xususiyatlari V.I.Andriyanova, O.B.Berdiyeva, E.I.Zakinov, O‘.N.Sultonova, Sh.Yunusova, Z.Nishonova, J.Tolipova va N.Xalilovlar tomonidan o’rganilgan. Masalan, pedagog olim S.Matjonovning ilmiy izlanishlari ham o‘quvchilarning mustaqil ishlarini tashkil etishga bag‘ishlangan bo‘lib, unda darslarda o‘quvchilarning og‘zaki va yozma ijodiy ishlarini tashkil etish masalalari tadqiq qilingan. Zero, yosh avlodni ma’naviy barkamol shakllantirishda mustaqil-izlanishli faoliyat yuritish o‘z-o‘zidan erkin tafakkurni talab qiladi. Mustaqil tafakkur, o‘z nuqtai nazariga ega bo‘lmagan o‘quvchi ijodkor bo‘la olmaydi, mustaqil faoliyat yuritolmaydi.

O‘qituvchining bu boradagi mustaqil izlanishli faoliyati mezonlari integrativ texnologik jarayonlarning samaradorligini ta’minlashda quyidagicha namoyon bo‘ladi:

- maqsadning aniqligi va uni tashxis qilinishi;

- o‘rganilayotgan mavzuga oid nazariy va amaliy masalalar va uni yechish usulining tizimli tarzda taqdim qilinishi;

- mavzularning ketma-ketligi, mantiqiyligi, bosqichma-bosqich davom qilishi;
- o‘quv jarayonining har bir bosqichida ishtirokchilarning o‘zaro harakat usullari ko‘rsatilishi;
- o‘qituvchining eng samarali o‘qitish vositalaridan foydalanishi;
- o‘qituvchi va o‘quvchilar faoliyatining motivatsion ta’minlanishi, bu jarayonda ularning shaxsiy-kasbiy funksiyalarining namoyon bo‘lishi (erkin tanlash, kreativlik, bahslashuv va h.k.

Informatika fanidan laboratoriya va amaliy ishlar metodi esa yuqorida ta’kidlanganidek talabalarning mustaqilligini rivojlantiradi, o‘quv materialini o‘zlashtirishni osonlashtiradi, fanga oid umumiy xulosalar chiqarishga o‘rgatadi.

Adabiyotlar

1. Normurodov, A., O'rishov, A. (2021). Comparative analysis of technologies for the development of optical networks. InterConf, 685-688.
2. Боймуродов, А. Х., & Азимқулов, С. Н. (2021). ТАЪЛИМ САМАРАДАОРЛИГИГА ЭРИШИШДА ТИЗИМДА ИННОВАЦИОН УЛУЛЛАР. ACADEMIC RESEARCH IN EDUCATIONAL SCIENCES, 2(4), 839-843.
3. АЗИМҚУЛОВ, С. (2021). ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИНИ ИННОВАЦИОН ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯ АСОСИДА ТАШКИЛ КИЛИШДА ҚУЛЛАНИЛАДИГАН ЎҚИТИШ УСУЛ ВА ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ. ЎзМУ ХАБАРЛАРИ, 2(1), 54-57.
4. Азимқулов, С. Н. (2021). КЛАСТЕРНЫЙ ПОДХОД И ЕГО ИСПОЛЬЗОВАНИЕ В НАУЧНО- ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ. Academic Research in Educational Sciences, 3(2), 826-861.
5. Azimqulov, S. N. (2020). ZAMONAVIY TA'LIMNI AXBOROTLASHTIRISH TUSHUNCHASINING NAZARIY ASOSLARI. ТАЪЛИМДА ЗАМОНАВИЙ АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШНИНГ ИННОВАЦИОН УСУЛЛАРИ, 4(44), 124-126.
6. Boymurodov, A. X., Azimqulov, S. N., & Davlatova, A. R. (2021). ZAMONAVIY TA’LIM TIZIMI AFZALLIKLARI VA IMKONIYATLARI. Academic Research in Educational Sciences, 2(11), 1389-1395.

TALABALARNING AXBOROTLASHGAN TA’LIM MUHITIDA MUSTAQIL ISH FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH METODIKASINING O‘ZIGA XOS JIHATLARI

Qobilov T.A

Chirchiq davlat pedagogika universiteti o’qituvchisi, Chirchiq, O’zbekiston

Matematika fanini o‘qitishda masalaning ahamiyati juda katta bo‘lib, talabalarda matematikaga bo‘lgan qiziqishini orttirish, tayanch va fanga oid kompetensiyalarni shakllantirish uchun ta’lim jarayonida amaliy va nostandart xarakterdagi masalalardan foydalanish maqsadga muvofiq . Dars jarayonlarida kuzatilgan kamchiliklardan biri, talabalar o‘xshash masalalarni bir xil usuldan foydalangan holda yechishadi yoki matematika fanini anglamasdan turib, formulalarni shunchaki yodlagan holda (yondaftardan foydalanib) test topshiriqlarini bajarishadi.

Shu bilan birga pedagogik va matematik tadqiqotlarda mustaqil ish faoliyatini takomillashtirishga qaratilgan vazifalar aniqlangan, ammo ular ta’lim tizimida yetarlicha yoritilmagan, amaliy ko‘rsatmalar ishlab chiqilmagan. Talabalarning mustaqil ish faoliyatini takomillashtirish uchun zarur bo‘lgan pedagogik shart-sharoitlar aniqlanmagan.

Ta’lim yo‘nalishlarining amaldagi o‘quv rejalarida ayni bir fan uchun belgilangan umumiy o‘quv soati ikki qismga: auditoriya va mustaqil ish faoliyati soatiga ajratilgan. Auditoriya soati o‘quv rejalarida

auditoriya mashg‘ulotlari (ma’ruza, amaliy, seminar va laboratoriya ishlari) uchun taqsimlangan holda berilgan. Mustaqil ish faoliyati soati yaxlit holda berilgan bo‘lib, talabalarning mustaqil o‘quv faoliyatini qanday materiallar asosida yo‘lga qo‘yish har bir fanning o‘ziga hos hususiyatlaridan kelib chiqib bu fan o‘qituvchilarining uquvi, bilimi tajribasi va pedagogik mahoratiga havola qilingani holda mustaqil ish faoliyati soatlarini bajarish tavsifi va ko‘rsatmalar bir qator meyoriy xujjatlarda berildi.

Mazkur loyiha doirasida oliy ta’lim tizimida mustaqil ish faoliyati talabalarning bilim olishdan maqsadlari va shu maqsadlarga qanday erishishlari – mavjud o‘quv resurslardan foydalangan holda amaldagi o‘quv dasturlari doirasidagi materiallarni qanday o‘zlashtirishlari bo‘yicha mustaqil qaror qabul qilishlarini nazarda tutadi. O‘qituvchilar talabalarni ta’lim olishdagi individul strategiyalarni shakllantirish bo‘yicha talabalarning intilishlarini olqishlash va to‘g‘ri yo‘naltira olishlari lozim. Talaba yakka holda samaraliroq ishlaydimi yoki bir necha kishidan iborat guruh bilan birgalikda ishlashni yoqtiradimi, talaba vaqtini kutubxonada o‘tkazadimi, yoki unga Internet tarmog‘idagi mavjud elektron materiallardan foydalanish qulayroqmi – mustaqil ish faoliyati sharoitida talaba ishni qanday qilib yaxshiroq, samaraliroq va qulay-roq tashkil etish kerakligini o‘zi yaxshi bilishi kerak. Talaba olgan bilimlari sifatiga javobgarlikni o‘ziga olishi kutiladi.

Odatda talaba o‘qituvchini bilim o‘chog‘i hamda talabani qanday bilim olishini yaxshi bilguvchi inson sifatida qabul qiladi. Haqiqatda esa o‘qituvchi talabalarni oliy o‘quv yurtida o‘qishi davomidagina ularga javobgar bo‘ladi, lekin u har doim ham uning yonida bo‘ladimi? Talaba o‘quv dargohini tamomlaydi va bir o‘zi o‘z kelajagi bilan qoladi. U mehnat faoliyatini boshlaydi, u yerda u va faqat u olgan bilimlarini ko‘rsatib, amaliyotga tadbiq eta olishi kerak bo‘ladi. Davlatimizdagi zamonaviy iqtisod qonuniyatlari o‘z shartlarini ilgari surmoqda va shuning uchun bilimga faqat egalik qilish bilan chegaralanib bo‘lmaydi. Zamon bilan hamnafas bo‘lish, mustaqil qaror qabul qila olish, o‘z ustida doimiy ravishda ishlash, o‘z malakasini oshirib borish darkor. Shuning uchun talaba yoshlarning yangi avlodini mustaqil qaror qabul qila oladigan, bilim olishiga o‘zi mas’ul bo‘la oladigan qilib tarbiyalash ehtiyoji sezil-moqda.

Mustaqil fikrlaydigan talabalarni tarbiyalash davlatimiz ta’lim ti- zimining asosiy maqsadlaridan biridir. Manbai faqatgina o‘qituvchi ma’ruzalarida berayotgan mavzular bo‘lishi kerak emas.

Talaba o‘zi anglashi va harakat qilishi, o‘qituvchi esa, o‘z navbatida, talabalarning izlanishlarni o‘rganish ko‘nikmalarini, o‘tilgan materiallarni yanada chuqurroq o‘zlashtirish uchun qo‘shimcha ma’lumotlarni izlab topish qobiliyatlarini rivojlantirishga undashlari lozim. Ba’zan mustaqil holda o‘qish va mustaqil ish faoliyati tushunchalari adashtiriladi.

Mustaqil holda o‘qish rasmiy o‘quv jarayonidan tashqarida kechishi mumkin, ya’ni muayyan o‘quv yurtiga bormay turib, uyda o‘z materiallari asosida mustaqil, individual holda o‘qish, ta’lim olish mumkin. Bu qiziq pedagogik hodisa bo‘lsada, ushbu loyihada mustaqil holda o‘qish (o‘quv yurtiga bormay turib ta’lim olish) o‘rganilmaydi. Mazkur loyiha doirasida mamlakatimiz kelajagi uchun mustaqil fikrlaydigan, bilimli va malakali kadrlarni tayyorlash maqsadida rasmiy oliy ta’lim tizimida mustaqil ish faoliyati unsurlarini tadbiq etish va rivojlantirishga yo‘naltirilgan pedagogik chora-tadbirlar tahlil qilinadi.

Oliy ta’lim tizimida mustaqil ish faoliyatini takomillashtirishda quyidagi mustaqil ish turlaridan foydalanish mumkin:

takrorlash va masalalar yechish. Takrorlash va mashq qilishda pedagog dars paytida olgan bilimlarini takrorlaydi, tahlil qilib, umumlashtirib, fikrlab ko‘radi, eslab qoladi, amaliy topshiriqlarni bajarish ko‘nikmalari va malakalarini shakllantiradi.

yangi bilimlarni mustaqil o‘zlashtirish. Bunda talaba axborot manbalarini izlab topish, ular ustida ishlash, konspektlashtirish, fikrlarni izchil bayon qilish bo‘yicha ko‘nikmalarni egallaydi, mustaqil ish

faoliyati usul va uslublarini o‘rganadi.

ijodiy xarakterdagi ishlarni bajarish. Bunda talaba muammoli vaziyatlarni aniqlash, tahlil qilish, mustaqil ravishda qaror qabul qilish ko‘nikmalarini egallaydi, masalani hal qilishga ijodiy yondashishga o‘rganadi, ko‘rgazmali vositalar tayyorlash, ilmiy tavsifdagi izlanishlarni talab qiladigan topshiriqlarni hal qilish yo‘llari bilan tanishadi.

Oliy ta’lim tizimida mustaqil ish faoliyatini takomillashtirishda foydalaniladigan o‘quv vositalarini quyidagi guruhlarga ajratish mumkin: tashkiliy vositalar; o‘quv texnologiyalari, o‘quv-metodik materiallar; didaktik materiallar; axborot, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari; texnik o‘quv vositalari.

Shunday qilib, oliy ta’lim tizimida mustaqil ish faoliyatini takomillashtirishning maqsadini belgilab olish, shunga binoan mazmunini takomillashtirish va o‘qitish sifatini kafolatlovchi zamonaviy usul va uslublari hamda shakl va vositalarini belgilab olish mustaqil ish faoliyati ni to‘g‘ri tashkil etishga asos bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Janabergenova A. Matematikadan talabalarning mustaqil ishini tashkil qilish uslubi // Ta’lim, fan va innovatsiya. / Ma’naviy- marifiy, ilmiy-uslubiy jurnal. Toshkent. – 2018.

2. Shodmonova Sh.S.Oliy o‘quv yurti talabalarida mustaqillik tafakkurini shakllantirish va rivojlantirish (Kasb ta’lim yo‘nalishi misolida) Ped.fan.dok….disser.-T:2010-340b.

3. Yunusova D.I. Matematikani o‘qitishning zamonaviy texnologiyalari. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2011, – 200 b.

4. Janabergenova A.J. Axborotlashgan ta’lim muhitida talabalarning mustaqil ish faoliyati metodikasini takomillashtirish. Monografiya, Toshkent 2023, – 143.

PRINCIPLES OF IMPLEMENTING A COMPETITIVE STRATEGY IN THE DIGITAL ECONOMY OF UZBEKISTAN DURING THE DEVELOPMENT PERIOD

Raupova M.Kh.

Teacher at Chirchik State Pedagogical University

After Uzbekistan gained independence, the policy of socio-economic stabilization was developed under the leadership of the first President of Uzbekistan I.A. Karimov in order to bring the country's economy out of a deep recession and ensure its macroeconomic stability. The effectiveness of this policy has been demonstrated in the thirty-two years since independence.

After Uzbekistan gained independence, economic growth has been developing in our country. It is a fact: there is no development where there is no competition. Because if a competitive environment is not created in economic processes, the level of monopolization will increase. To create a competitive environment, the state must pursue an antimonopoly policy, take measures to remove the economy from monopoly, and create a legislative framework in this direction. In any country that has transitioned to a market economy, healthy competition and fair trade rules play a very important role. Because healthy competition increases productivity, creates new jobs, develops innovation and, most importantly, ensures consumer welfare. Healthy competition leads to lower prices and higher quality of goods and services. Our committee is entrusted with a wide range of tasks and tasks in this direction, and maximum attention is paid to them.

The modern economy is becoming a digital economy. After all, we live in an age of development, and it is impossible to describe our life without modern technologies. Today, the Internet brings convenience to the whole world. The digital economy is designed to meet the demands of the times. The

computer field brings us convenience in all our work. [1] He also makes a huge contribution to small business and entrepreneurship. It is based on global demand in the business sector in terms of strategy and competitiveness, and this, of course, with the help of modern networks.

The concepts of small business and entrepreneurship, their meaning and content. One of the main factors of economic development in market conditions is the development of small business and entrepreneurial activity. The concepts of small business and entrepreneurship in their current understanding were first used by the English economist Richard Cantillon in the late 17th and early 18th centuries. In his opinion, an entrepreneur is a person who operates under risk conditions. The concept of "entrepreneurship" is an independent activity of citizens aimed at obtaining personal income and profit. This activity is carried out on its own behalf at the expense of its own property liability and legal liability of the legal entity. Entrepreneurship is always associated with market strategy. Market development strategy is one of the growth strategies associated with the movement of goods and services into a new market.

Research methodology. Competitive tasks, types and methods are the essence of the concepts of strategy and business development in the digital economy.

— influence supply in order to coordinate production with demand (consumption).

The task of allocating competitive resources allows for the rational use of production factors at the enterprise, in the area where they are most effective.

The innovative function of competition means the introduction of various forms of innovation based on the achievements of scientific and technological development and requiring the development of subjects of a market economy.

The task of adapting competition is aimed at rational adaptation of enterprises to the conditions of the internal and external environment and means their transition from economic survival to expansion of areas of economic activity.

The distribution function of competition directly affects the distribution of goods produced among consumers of the gross domestic product. Interindustry competition is the struggle between enterprises in different industries to obtain the highest rate of profit.

Types of competition: Pure competition, Pure monopoly, Monopolistic competition, Oligopoly, What is strategy? How does this serve the purpose of the nation? What are the prospects for the chosen goals?

Strategy is a system for finding, formulating and developing doctrine that, when consistently and carefully implemented, ensures long-term success.

The goal of the strategy is to ensure the competitiveness of the planned business after a certain number of years or in a market economy. [2]

The strategy is primarily focused on small businesses or entrepreneurship. Business Strategy: This strategy is constantly reviewed. As Porter notes, there are mainly competitions to reduce costs and differentiate. One of them is aimed at reducing prices, and the other is aimed at improving quality and increasing the consumer value of the product. To these two main strategies we add the new product introduction strategy and the market development strategy as independent strategies. A cost reduction strategy aims to achieve success in market competition through much lower prices. He makes a great contribution to business development in the digital economy. The Internet serves as a field that facilitates all our work. In the new digital market economy, we are seeing a highly developed online network marketing business. This is convenient for both buyers and sellers, who can buy clothes, food or medicine without leaving home. Every online store also has a delivery service. This will certainly serve

development in accordance with the needs of the times and bring convenience to the people. We have mentioned only one of several factors in the development of the digital economy.

The dominance of competition in a market economy, the decisions of the President, all the conveniences of the current era and the development of the digital economy in the era of competition between consumers in a market economy are aimed at purchasing goods at convenient and low prices. This is very convenient for both consumers and entrepreneurs. Because the buyer tries to get more pleasure for every unit of money spent, strives to buy a cheap and high-quality product as soon as possible. In competition, there is a struggle between producers to obtain greater profits for the costs incurred and to sell goods as a result of this profit, that is, for favorable markets, sources of cheap raw materials, energy and cheap labor. Therefore, the main area of competition is the market. To ensure competitiveness in the market, the strategy factor of the entrepreneur or manufacturer is first necessary. The meaning of the word "strategy" is a long-term business plan or factor of profit or competitiveness aimed at gaining and maintaining its place in a market economy. Each entrepreneur must look at these factors separately. In a market economy, an entrepreneur must introduce new technologies, quickly develop types of goods that meet demand, have a qualified workforce and use modern marketing services. Then it becomes a competitive enterprise

President Sh. Mirziyoyev made the following statements on additional measures to improve the support system for entrepreneurs and further improve the business environment:

1. From May 1, 2021, the following additional measures of state support for business entities should be introduced:

2. It was taken into account that individual entrepreneurs have the right to use guarantees and compensation from the state fund for supporting entrepreneurial activity;

3. 70% of loans allocated within the framework of family business development programs should be directed to small business projects, 30% - primarily aimed at self-employment (productive use of land, development of crafts at home);

4. The Ministry of Economic Development and Poverty Alleviation, the Ministry of Investment and Foreign Trade for the creation of modern commercial and industrial space in the cities of Andijan, Namangan, Fergana, Samarkand, Urgut and Gijduvan districts, for construction and sale. Objects of trade and production in them to make proposals to the Cabinet of Ministers on the allocation to business entities at an auction of land plots with an area of at least 20 hectares with existing infrastructure;

In addition, other offers are included. Our President is creating many conditions for today's entrepreneurs to help them grow and contribute to the market economy. After all, if the country is rich, then the state will be stable. As the President, said, let entrepreneurs be rich, as long as they take their place in a competitive market economy; if they make a profit, this is a benefit to the state. Every entrepreneur can provide employment to the unemployed, export or import, benefit the budget of our country and compete with foreign countries. This will certainly contribute to the development of Uzbekistan. In conclusion, it should be said that a person should always be on the move! I think that we should use the convenience of the present time to develop small businesses, entrepreneurship or any profession and benefit the People! An example of this is the digital economy. First, we live in the 21st century! In the 21st century, we live in the age of development of Internet technologies, iPads, television and smartphones. Each office has advanced technology and whiteboards. The digital economy serves to improve human life in the era of development, and I think we should take advantage of it.

In conclusion, we can say that today's economists are very different from the economists of ten years ago, and they are different in terms of competitiveness in a market economy, or in creating business

strategies, or in having classrooms equipped with computers, iPads, tablets, smart boards and other types of educational technology. To compete in a market economy, it is necessary to meet the demands of the times. The demand for time has now extended to the computer field. Internet networks and computer fields are evolving to make all of our work easier. Every entrepreneur, businessperson or representative of any profession should understand this well. This is easier to understand for anyone who is a master of his craft, because we live in an age of development. The seven-screen digital generation is also emerging in Uzbekistan - TV, computer, tablet and smartphone. Each person must be guided by the age of his development in order to keep up with the demands of the time.

LIST OF REFERENCES USED

1. Message from the President of the Republic of Uzbekistan Shavkat Mirziyoyev to the Oliy Majlis on January 24, 2020.

2. Electronic textbook of economic theory Khodiev B.Yu., Shodmonov Sh.Sh. 2021

3. Abdullaev M, Saidahror G, Ayupov R (2020), Current trends in training personnel for the digital economy.

4. Norbaeva N., Khashimova K., The role of the digital economy in the development of communication technologies Academicia: International interdisciplinary research journal 10(3), 25-31.

OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA O'QUV JARAYONINI TASHKIL ETISHDA FLIPPED CLASSROOM TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH

Rustamova Sh.A.
Ubaydilloyeva M.U
1-Chirchiq davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi @rustamova3196gmail.com
2-Chirchiq davlat pedagogika universiteti 3-bosqich talabasi
@ubaydullayevamunavvar4@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta'lim muasassalari talabalarining o'quv jarayonlarini tashkil etishda flipped classroom texnologisiyadan foydalanish haqida fikrlar yuritildi.

Kalit so'zlar: Mustaqil ta'lim, axborot texnologiyalari, filliped classroom, blended learning, kredit-modul tizimi, masofaviy ta'lim, individuallashtirish

So'ngi yillarda mamlakatda ta'lim-tarbiya tizimining sifati va samaradorligini oshirish, o'quvchi va talaba yoshlarda zamonaviy bilim va ko'nikmalarni shakllantirish, ta'lim tizimi hamda ilm-fan sohasi o'rtasida yaqin hamkorlik va integratsiyani, ta'limning uzviyligi va uzluksizligini ta'minlash borasida tizimli ishlar amalga oshirilmoqda. Xususan, "O'zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta'lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini yanada rivojlantirishning asosiy yo'nalishi sifatida dunyo miqyosidagi bugungi keskin raqobatga bardosh bera oladigan milliy ta'lim tizimini yo'lga qo'yish, darslik va o'quv qo'llanmalarni zamon talablari asosida takomillashtirish, ularning yangi avlodini yaratish, o'quv dasturlari va standartlarini optimallashtirish, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llagan holda ta'limni boshqarishni avtomatlashtirish va har tomonlama tahlil qilib borish tizimini yaratish, elektron resurslar va masofaviy ta'limni yanada rivojlantirish, ta'lim oluvchilar o'rtasida IT-sohasidagi kasblarni ommalashtirish" kabilar belgilab berildi. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasining 3-bob 2-qismida ta'lim jarayonini raqamli texnologiyalar asosida

individuallashtirish, masofaviy ta’lim xizmatlarini rivojlantirish, vebinar, onlayn, “blended learning”, “flipped classroom” texnologiyalarini amaliyotga keng joriy qilishga keng e’tibor qaratilgan.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 06.10.2020-yildagi PQ-4851-sonli “Axborot texnologiyalari sohasida ta‘lim tizimini yanada takomillashtirish , ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish va ularni IT – industriya bilan integratsiya qilish chora tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorida oliy ta‘lim tizimida axborot texnologiyalar sohasini rivojlantirish, fanlarni o‘qitishda ta‘lim jarayonini integratsiyalash kabi bir qancha masalalar ko‘rib chiqilgan.

Biz ushbu maqolada oliy ta‘lim muassasalari talabalari uchun mustaqil ishlarini tashkil etishda filliped classroom texnologiyalarining ahamiyati to’g’risida mulohaza yuritdik.

Ta’limning muammosi, shuningdek unga erishish yo’llari va usullari jamiyatning yangi texnologik tuzilmalarga o’tish davrida dolzarbdir. Hozirgi vaqtda ta’limdagi muqobil tajribalarning shakllantiruvchi salohiyatidan foydalanishga qaratilgan yondashuvlarni faol izlash davom etmoqda. Ba’zi yangi ta’lim texnologiyalari o’zlarining samaradorligini isbotlagan metodikalar, usullar va vositalardan foydalanishga asoslangan bo’lib, ular nafaqat turli formatdagi o’quv va o’quv matnlaridagi ma’lumotlarni o’z ichiga oladi. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari vositalarining ta’limning boshqa texnik vositalariga qaraganda asosiy ustunligi nozikligi, ta’limning turli modellari va algoritmlariga sozlash, shuningdek, har bir ta’lim oluvchining hatti-harakatlariga yakka tartibda reaksiya qilish imkoniyati sanaladi. Bunday vositalardan foydalanish ta’lim jarayonini yanada faollashtirish, unga tadqiqotchilik va izlanuvchanlik xarakterini bag’ishlash imkonini yaratadi. Darsliklar, televideniya va kinofilmlardan farqli o’laroq, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ta’lim oluvchining xatti-harakatiga zudlik bilan javob berish, turli toifadagi ta’lim oluvchilar uchun materialni takrorlash, tushuntirish, puxtaroq tayyorgarlikka ega bo’lgan ta’lim oluvchilar uchun yanada murakkab va o’ta murakkab materialga o’tish imkoniyatini ta’minlaydi.

2011-yilda Clintondale High School da Michigan shtatida katta eksperimental tadqiqotlar o’tkazildi. Tadqiqotni o’qituvchi Andy Scheel tashkil etdi. Talabalar bir xil mazmunga ega bo’lgan materialni oldilar ammo ta’lim jarayonini tashkil etish shakli sezilarli darajada farq qildi, chunki bir gurux talabalar flipped learning texnologiyasi mantig’ida ishladi. Tajriba 20 hafta davomida amalga oshirildi va an’anaviy texnologiya bo’yicha talabalarning 13% o’quv materiallarini qoniqarli darajada o’zlashtirmagan. Flipped learning texnologiyasidagi talabalarning xech biri salbiy natija ko’rsatmagan. Ularning bilimlarini C+darajasidan kamroq baholagan. Tajriba shuni ko’rsatdiki ta’lim tasirining eng yaxshi omili ko’p vaqt davom etadigan barcha o’quv mashg’ulotlarining yozuvlari emas, balki davomiyliga 3-6 daqiqadan oshmaydigan kichik video kliplardir. Flipped learningning muvaffaqqiyatlari universitet ta’lim tizimida ham amalga oshirilmoqda. Bunda Turkiyaning xususiy MEF universiteti yetakchi o’rinni egallaydi. Bu Flipped learning modelini amalga oshiradigan va ushbu muqobil texnologiya bo’yicha umumiy tajribani amalga oshiradigan birinchi universitetdir. Xodimlar tomonidan o’tkazilgan MEF universitetida Flipped learning modelini amalga oshirish amaliyotini tahlil qilish shuni ko’rsatdiki, ushbu metod juda muvaffaqiyatli amalga oshirildi. Flipped learning texnologiyasi oliy o’quv yurtlari talabalarining o’ziga xos xususiyatlari va ta’lim ehtiyojlariga mos ravishda o’zgartirildi. Talabalar uchun qulay tarzda ishlab chiqilgan raqamli o’quv materiallarini o’rganish bilan bir qatorda, o’qituvchi bilan auditoriyadan oldindan savollar berish, sharh va tavsiyalar olish imkoniyatiga ega bo’lishadi. Texnologiyani amalga oshirish natijasida pedogogik va ijtimoiy ta’sir tahlili ostida ta’lim oluvchilar va tadqiqotchi talabalar o’quv materiallarini chuqur o’rganadilar, professional mahorat, muloqat ko’nikmalari, o’z-o’zini aks ettirish, o’z bilim faolioyatini rejalashtirish qobilyati rivojlanadi.

Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yordamida aralash ta’limning Flipped learning modeli asosida tashkil etilgan darslar talabalarning ijodiy qobiliyatlarini o’stirishda, bilim, ko’nikma, malakalarini mustahkamlashda, talabalarda fanga bo’lgan qiziqishni oshirishda yordam beradi. Talabalar uchun qulay tarzda ishlab chiqilgan raqamli o’quv materiallarini o’rganish bilan bir qatorda, o’qituvchi bilan auditoriyadan oldindan savollar berish, sharh va tavsiyalar olish imkoniyatiga ega bo’lishadi. Texnologiyani amalga oshirish natijasida pedogogik va ijtimoiy ta’sir tahlili ostida ta’lim oluvchilar va tadqiqotchi talabalar o’quv materiallarini chuqur o’rganadilar, professional mahorat, muloqat ko’nikmalari, o’z-o’zini aks ettirish, o’z bilim faolioyatini rejalashtirish qobilyati rivojlanadi

Shunday qilib, mazkur ta’lim texnologiyasining o’quv jarayonida qo’llanilishi oliy ta’lim tizimini modernizatsiyalashning zamonaviy bosqichida mavjud pedagogik tizim funksiyalarini tubdan o’zgartirish, jumladan,o’qituvchi rolini bir shakldan boshqa shaklga o’tkazish, innovatsion va kommunikatsiya texnologiya vositalarini joriy qilish, aralash va masofaviy ta’lim shakllarini keng yoyish, talabaning mustaqil o’quv faoliyatini oshirish va uzluksiz ta’limga yo’naltirish, talabaning individual psixofiziologik xususiyatlarini hisobga olgan holda ta’lim berish yo’llarini izlab topishga imkon beradi.

Xulosa qilib aytadigan bo’lsak, ta’limda Flipped learning texnologiyasidan foydalanish ham iqtisodiy, ham ijtimoiy foyda beradi. Shuning uchun ham bu boradagi nazariy, uslubiy va va boshqa jihatlar davr talablari asosida takomillashtirilishi bugungi kunning dolzarb vazifalardan biri ekanligini unutmasligimiz lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining “O’zbekistonning yangi taraqqiyot davrida ta’lim-tarbiya va ilm-fan sohalarini rivojlantirish chora tadbirlari” to’g’risidagi farmoni.2020.
2. Is‘hoqova Z., Mustaqil ish qanday yoziladi Toshkent “ Yangi nashr “ 2014
3. O.D.Fedotova, E.A.Nikolayeva “Alternativnaya obrazovatelnaya texnologiya Flipped”-2017
4. Rustamova, Sh. A. (2022). INTERFAOL METODLAR ORQALI TALABALAR FAOLLIGINI OSHIRISH. INTERNATIONAL CONFERENCES, 1(11), 41-46.
5. Rustamova, S. A. (2022). MATEMATIKANI O’QITISHDA YANGI PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING O’RNI. Uzbek Scholar Journal, 10, 169-173.
6. www.ziyonet.uz
7. https://mitc.uz/uz/pages/Documents/623/

TALABALARNING MUSTAQIL O’QUV FAOLIYATLARINI TAKOMILLASHTIRISHDA MAXSUS TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Rustamova Sh.A

Chirchiq davlat pedagogika universiteti o’qituvchisi, Chirchiq, O’zbekiston

O’zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish Konseptsiyasining 3-bob 1-§ da “mustaqil ta’lim soatlari ulushini oshirish, talabalarda mustaqil ta’lim olish, tanqidiy va ijodiy fikrlash, tizimli tahlil qilish, tadbirkorlik ko‘nikmalarini shakllantirish, o‘quv jarayonida kompetensiyalarni kuchaytirishga qaratilgan metodika va texnologiyalarni joriy etish, o‘quv jarayonini amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishga yo‘naltirish, bu borada o‘quv jarayoniga xalqaro ta’lim standartlariga asoslangan ilg‘or pedagogik texnologiyalar, o‘quv dasturlari va o‘quv-uslubiy materiallarni keng joriy etish” masalalarida talabalaring mustaqil ta’lim olishlarini, mustaqil ishlash malakalarini

uzluksiz rivojlantirish orqali bo’lajak mutaxassislarining zaruriy kompententsiyalarini, ijodiy yaratuvchanlik, tadqiqotchilik, mantiqiy tafakkurini rivojlantirishga qaratilgan [1].

Talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etish ta'limning zamonaviy bosqichining eng dolzarb muammolaridan biridir. Bu o'qituvchining shaxsiyatini kasbiy shakllantirish uchun zarur bo'lgan kognitiv mustaqillikni shakllantirish uchun asos bo'lgan yangi bilimlarni muntazam ravishda olish bilan bog'liq. Ba’zi tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etish muammosini hal qilishga yetarlicha e'tibor berilmaydi. Uning murakkabligi va ko'p omilliligi shuni ko'rsatadiki, ushbu muammoni an'anaviy ta'lim shakllaridan foydalanish orqali hal qilish juda qiyin. Shunday qilib, yangi bilimlarni mustaqil ravishda olishni aktuallashtirish zamonaviy ta'lim tizimida qarama - qarshilik mavjudligi bilan bog'liq bo'lib, u bir tomondan bilimlarni tez sur'atlar bilan olish zarurligidan iborat bo'lib, o'quv sub'ekti tomonidan bilimlarni o'zlashtirish va an'anaviy o'qitish usullari bilan yangi bilimlarni olishning cheklangan imkoniyatlari bilan bog'liq.

Talabalarning o'qish paytida mustaqil ishlarining roliga e'tiborni kuchaytirish, shubhasiz, universitetda o'quv jarayonini tashkil etishni tubdan qayta ko'rib chiqishga olib keladi, uning maqsadi talabaning o'zini o'zi rivojlantirish qobiliyatini shakllantirish, bilimlarni ijodiy qo'llash va zamonaviy dunyoda moslashishning turli usullarini o'zlashtirishdir. O'z-o'zidan ma'lumot olish darajasining oshishi talabalarning bilim darajasiga bo'lgan talablarning oshishi, inson faoliyatining turli sohalariga zamonaviy tushunchalar va innovatsion texnologiyalarni joriy etish bilan bog'liq.

Bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida mustaqil ishlarni samarali tashkil etish uchun ta'limning kasbiy va pedagogik yo'nalishiga rioya qilish, shu jumladan sinf va mustaqil ish hajmining mutanosib kombinatsiyasini ta'minlash, talabalarning auditoriyada va undan tashqarida mustaqil ishlarini uslubiy jihatdan to'g'ri tashkil etish, talabalarni zarur uslubiy va o'quv materiallari bilan ta'minlash va mustaqil ishlarning borishini nazorat qilish zarur.

Ta'limni axborotlashtirish jarayonining jadal rivojlanishi axborot texnologiyalarini qo'llash doirasini kengaytirishga, uning mazmuni, usullari va tashkiliy shakllarini o'zgartirishga olib keladi. Ta'lim jarayoniga zamonaviy axborot texnologiyalarini kiritish ta'lim sifatini oshirish uchun haqiqiy sharoitlarni yaratadi.Ta'limda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish yo'nalishlaridan biri o'quv vositasi sifatida o'quv dasturlari mahsulotlarining imkoniyatlarini amalga oshirishdir. Zamonaviy kompyuter texnologiyalaridan foydalanishga asoslangan yangi ta'lim shakllarining rivojlanishi turli xil elektron darsliklar, o'quv qo'llanmalarining paydo bo'lishiga olib keldi, ular ma'ruza kontekstida ham, talabalarning mustaqil ishlashi uchun materiallar sifatida ham ishlatilishi mumkin. Zamonaviy ta'lim muassasalarida o'quv jarayonini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan turli xil tizimlar va axborot muhitlari ishlab chiqilmoqda va foydalanilmoqda. Bunday tizimlardan foydalanish samaradorligi o'zaro bog'liq ikkita tarkibiy qismga bog'liq: ta'limning haqiqiy axborot tizimi va o'quv jarayoni sub'ektlari faoliyatini tashkil etishning tegishli metodologiyasi. Bundan tashqari, o'quv-uslubiy materiallarni elektron shaklda taqdim etishning tuzilishi va usuli nafaqat mumkin, balki ulardan foydalanishning o'ziga xos shakliga qarab osongina o'zgarishi kerak. Mumkin bo'lgan eng ko'p foydalanuvchilar uchun katta miqdordagi o'quv-uslubiy manbalarga kirishni ta'minlash, shuningdek individual yondashuv va faol o'qitish usullarini qo'llab-quvvatlash kerak.

Mustaqil ta’lim ko’pincha talabaning ehtiyojlariga moslashtiriladi va loyihalar kursning barcha asosiy mavzularini qamrab olishini ta’minlash o’qituvchining ma’suliyati hisoblanadi. Mustaqil ta’limni mohiyatan asosiy ikkita turga ajratish maqsadga muvofiq-o’qituvchi rahbarligidagi talabaning mustaqil ishi(O’RTMI) va talabaning mustaqil ishi (TMI). Hozirgi kunda vaqt me’yorlarida O’RTMI (masalan hisob-grafik ishiga, kurs ishiga, kurs loyiha ishiga, malakaviy amaliyotga, malakaviy bitiruv ishiga, magistrlik dessertatsiyasiga va talabaning ilmiy-tadqiqot ishiga, talabaning ilmiy-pedagogik faoliyati va

ilmiy analiyotiga(stajirovkasiga) rahbarlik, doktarantga, mustaqil izlanuvchiga rahbarlik va h/k) uchun muayyan o’quv yuklamalari belgilab qo’yilgan [2].

Mustaqil ish - talabalarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda, sinfda ham, sinfdan tashqarida ham turli darajadagi murakkablikdagi o'quv vazifalarini mustaqil ravishda bajarishga qaratilgan maxsus tashkil etilgan faoliyati. Talabaning o’z ustida (o’qituvchi nazoratisiz) ishlashini tashkil qilish uchun ko’plab usullar mavjud. Masalan talaba mustaqil o’qib-o’rganishi uchun pedagoglar tomonidan unga quyidagi zamonaviy tarqatma o’quv materiallarini taqdim qilish mumkin.

- Fanga doir o’quv adabiyotlarining elektron variantlari-bu fanni ilmiy asoslangan ishonchli manbalardan elektron tarzda o’rganishi uchun zarur;
- Fanning sillabusi –bu fanning krediti, o’qish davri, maqsad va vazifalari, kurs siyosati, fan mavzulari, mashg’ulot turlari, mustaqil ish turlari, o’qitish usullari, baholash mezonlari, adabiyotlar, yakuniy nazorat savollari va boshqalar bilan tanishish uchun zarur;
- Fanga doir glossariy- fan atamalarini va mazmuni tez o’zlashtirib olish uchun zarur;
- Ma’ruzalar matni – fanni mavzularini o’qib o’rganishi uchun zarur;
- Ijtimoiy tarmoqlar va elektron platformalarda fanga doir forumlar tashkil qilsih - bu mavzular va topshiriqlar bo’yicha talabalarning o’zaro fikr almashishi, fanga aloqador yangiliklardan xabardor bo’lishi uchun zarur;
- Videoyozuvlar, vodkastlar, fanga doir internetdan olingan videolar - fan mavzularini videoyozuvlar orqali o’rganishlari uchun zarur;
- Fanga doir dayjestlar, ya’ni internet havolalari - talabalarning internet havolalaridan foydalanib, mavzuni o’rganishlari uchun zarur;
- Multimediali trenajorlar, o’rgatuvchi testlar, amaliy dasturlar, virtual laboratoriya stendlarimobil quriulmasi orqali mashq qilib amaliy ko’nikmalkarni egallash uchun;
- Fanga doir MOOC lar - bu fan kontentlarini talaba tomonidan onlayn o’rganish uchun; Fanga doir keyslar namunasi- bu muammoli vaziyatlarni yechish va ular bilan tanishish uchun;
- Ilmiy-izlanish mavzulari - mustaqil ravishda fan doirasida ilmiy izlanishlar olib borish, ilmiy maqolalar yozish uchun.

Mustaqil ta’limni sifatli tashkil etish fan o’qituvchisining pedagogik mahoratiga bog’liq bo’lib, shaffof baholashni talab qiladi. Shu sababli talabalarni baholashda sub’yektiv omillarni kamaytirish va baholashning avtomatlashtirilgan, taqdimot, loyiha, test shakllarini joriy etish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi” to’g’risidagi PF-5847-son farmoni.

2. G.Turdiyeva. Oliy ta’lim tizimida talabalarning mustaqil ishlarini innovatsion ta’lim texnologiyalari orqali tashkil etish metodikasi.//Monografiya. Durdona nashriyoti -2020y

3. Rustamova, Sh. A. (2022). INTERFAOL METODLAR ORQALI TALABALAR FAOLLIGINI OSHIRISH. INTERNATIONAL CONFERENCES, 1(11), 41-46.

4. Rustamova, S. A. (2022). MATEMATIKANI O’QITISHDA YANGI PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING O’RNI. Uzbek Scholar Journal, 10, 169-173.

ОРГАНИЗАЦИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СРЕДСТВАМИ СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ.

Исломов С. М.
Чирчикский государственный педагогический университет,

Желание получать современные знания, быть просвещенным и иметь высокую культуру следует стать жизненно важная потребность для всех нас.

Для устойчивого развития мы должны глубоко овладеть цифровыми знаниями и информационными технологиями, что позволит нам следовать кратчайшим путем к добиться всестороннего прогресса. В современном мире цифровые технологии играют решающую роль во всех сферах. Технология в переводе с греческого означает искусство, умение или способность, а это не что иное, как процессы. А процесс следует понимать как определенный набор действий, направленный на достижение поставленной цели. Процесс должен быть определятся стратегией, выбранной человеком и осуществляться с помощью сочетания различных средств и методы. Информационные технологии – это процесс, в котором используется совокупность средств и методов сбора, обработки, и передачу данных (первичной информации) для получения новое качество информации о состоянии объекта, процесс, или явление (информационный продукт).

Информационные технологии используются для достижения следующие педагогические цели:

1. Развитие личности школьника, подготовка его к самостоятельной продуктивной деятельности в условиях информационного общества, в том числе развитие заложенных в нем знаний и передача информации:

- развитие конструктивного, алгоритмического мышления благодаря особенностям работы на компьютере;
- развитие творческого мышления за счет сокращения доля репродуктивной активности;
- развитие коммуникативных навыков через реализация совместных проектов;
- формирование умения принимать оптимальные решения в сложной ситуации (при компьютерном деле игры и работа с программами-симуляторами);
- развитие исследовательских навыков (при работе с программами моделирования и интеллектуальными системами обучения);

Средствами дистанционного образования являются все виды информационные технологии, средствами которых являются компьютеры, компьютерные сети, мультимедийные системы и телекоммуникации. Рассмотрим преимущества дистанционного образования:

1. Доступность – учиться можно где угодно в компьютере с доступом в Интернет (дома, в работе, с ноутбуком в поезде), и не зависит от местоположении учебного центра.

2. Социальность – снимает социальную напряженность, обеспечивая равные возможности получить образование независимо от место жительства, материальные условия, возраст и состояние здоровья.

3. Качество – позволяет учиться и консультироваться с высококвалифицированными преподавателями, постоянно контролируют усвоение знаний, поддерживают постоянный контакт с другими студентами.

4. Индивидуальность – позволяет реализовать для ученика индивидуальный учебный план, индивидуальный график занятий и последовательность изучения предметов.

5. Мобильность – информация проверяется учителем каждый день.

Таким образом, дистанционное образование дает учащимся доступ к нетрадиционным источникам информации, повышает эффективность самостоятельной работы, обеспечивает совершенно новые возможности для творчества и позволяет учителям реализовать принципиально новые формы и

методы обучения с использованием концептуального и математического моделирования явлений и процессов. Цифровая образовательная среда (ДИО) – это открытый набор информационных систем, предназначенных для поддержки различные задачи образовательного процесса. Использование цифровых технологий практически во всех сферах нашей жизни перешла в фазу фронтального наступления. Главное сегодня в том, что при использовании цифровых технологий в образовании должна быть гарантирована безопасность ребенка: его физическое и психическое здоровье, полноценная социализация и успешное обучение. Использование цифровых технологий приносит позитивные инновации в нашу жизнь. Многие учебные материалы, классные журналы и дневники, переходя в категорию онлайн-версии, студент может учиться не выходя из дома. После этого, электронные ресурсы помогут найти необходимое информация как для школьников, так и для студентов. Чтобы обеспечить таким доступом, общеобразовательные школы и средние и высшие профессиональные учебные заведения активно оснащаются современными технологиями, широкополосным доступом в Интернет и т. д. Использование цифровых технологии меняет сам процесс обучения и побуждает учителей осваивать новые методы обучения.

Использованные литературы

1. Полат Е. С., Бухаркина М. Ю., Моисеева М. В. Петров А. Е. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования:

Учеб. разрешение. - М., Академия, 2000.

2. Митин А.Н. Компетентностный подход впреподавание информационных технологий с использованием электронных образовательных ресурсов // Балтийский гуманитарный журнал. 2014. № 4. С. 93-96.

3. Деденева А.С., Аксюхин А.А. Информация технологии в гуманитарном высшем профессиональном образовании // Педагогическая информатика.

Научно-методический журнал ВАК. 2006. С. 8-16.

4. Интернет - https://www.novye-informacionnye-tehnologii-v-obrazovanii/

THE ROLE OF NEW DIGITALS IN TEACHING PROCESS

Tenelbayev R.

English teacher of Chirchiq SPU

The development of information technology, the Internet, directs the history of educational digitals in the new groove. Online services in the education of both degree and non-degree are basically providing educational services to users using the Internet as a medium. Online services can be composed of various stages of the process of educational programs such as: registration, test entry, payment, learning, case assignments, case discussions, exams, assessments, discussions, and announcements. Nothing the positive impact of various studies on the use of ICT to support learning in the school, it is a must if the school is not excessive in this country also have the prospect of a future that allows for deploying ICT in supporting learning and they are:

Electronic Books

Electronic book or e-book is one that utilizes computer technology to deliver multimedia information in the form of a compact and dynamic. In an e-book can be integrated impressions sound, graphics, images, animations, and movie so that the information presented is richer than conventional books. Type e-book of the simplest is a mere transfer of conventional books into electronic form displayed by the computer. With this technology, hundreds of books can be stored in a single piece of solid disc "CD" or "compact disk" (capacity of about 700MB), DVD or digital versatile disc (capacity 4.7 to 8.5 GB) and "flash" (currently available capacity up to 16 GB). A more complex and require more rigorous designs such as the Encyclopedia Britannica and Microsoft Encarta encyclopaedia which is in multimedia format. Multimedia format allows e-book provides not only written information but also sound, images, movies and other multimedia elements. A description of the type of music, for example, can be accompanied by footage of the sound of music so that the user can clearly understand what is meant by the renderer.

E-learning

Various definitions can be found for the" e-learning". Victoria L. Tinio, for example, states that" e-learning" includes learning at all levels, formal and informal, which uses a computer network (intranet and extranet) for the delivery of teaching materials, interaction, and / or facilitation. For most of the process of learning that takes place with the help of the Internet is often referred to as online learning. Broader definition proposed in the working paper SEAMOLEC, the e-learning is learning through electronic services.

Although a variety of definitions but basically agreed that the e-learning is learning by using electronic technology as a means of presenting and distributing information. Included in the definition of educational television and radio broadcasts is a form of e-learning. Although radio and television education is a form of e-learning, it is generally agreed that e-learning reaches peak form after synergize with internet technology.

Internet-based learning or web-based learning in its simplest form is the" website" are used to present learning materials. This method enables learners to access learning resources provided by the speakers or facilitators whenever desired. If it is necessary that may also be provided mailing list specifically for the learning website that serves as a forum for discussion.

E-learning facility" complete" provided by a special software called software or learning management LMS (learning management system). Current running LMS-based Internet technology so it can be accessed from anywhere over the available access to the internet. Facilities provided include the management of students or learners, learning materials management, learning management, including management of learning evaluation and management of communication between learners with facilitators.

This facility enables the learning activities are managed in the absence of face-to-face between the parties involved (administrators, facilitators, learners or learners). 'Presence' the parties involved are represented by e-mail, chat channel, or via video conference. In today's era where information and communication technology is rapidly developed and turns to be a lifestyle for people throughout ages and places, its literacy has undoubtedly become a prior necessity. The sensitivity of the technology helps one in attending a more important task and in attaining a higher achievement in the area of education, professional career, and social relationship at which its literacy is a major requisite. ICT which stands for Information and Communication and Technology, is elaborated as follows.

a. ICT

ICT covers any product that will store, retrieve, manipulate, transmit or receiving information electronically in a digital form. For example, personal computers, digital television, email, robots. So ICT

is concerned with the storage, retrieval, manipulation, transmission or receipt of digital data. Importantly, it is also concerned with the way these different uses can work with each other.

• Information

Information means the processed data in a meaningful and purposeful form according to Shore in Hartoyo [2012:2]

• Communication

According to Potts, communication is defined as a process by which we assign and convey meaning in an attempt to create shared understanding. Brown (2011) stated communication is transfer of information from one person to another,whether or not it elicits confidence. But the information transferred must be understandable to the receiver.

• Technology

Technology derived from the word 'techno' which means technique, art or skill, and 'logos' which means science. Therefore, technology can be defined as a scientific knowledge of art or skill.

Based on the definitions of the three components, ICT as a whole can be described as the utility of technology to support the effort of conveying information and communication particularly in the area of education. The technique includes digital technologies mostly of electronic information – processing technologies, such as computers, internet, mobile phones, networks, broadband, and so on.

b. The benefits of ICT in general

ICT is found to be advantageous in several ways as mentioned by Herington (2002), (1) technology facilitates exposure to authentic language; (2) technology provides the access to wider sources of information and varieties of language; (3) technology gives the opportunity to people to communicate with the world outside; (4) technology allows a learner – centered approach; (5) technology develops learner's autonomy. ICT help people in order to get information and to communicate each other in wider range.

c. ICT Tools in Language Context

There are some kinds of technologies classified into information and communication technology commonly used in language context, such as:

• Interactive multimedia

Interactive media is the integration of digital media including combinations of electronic text, graphics, moving images, and sound, into a structured digital computerized environment that allows people to interact with the data for appropriate purposes. The digital environment can include the Internet, telecoms and interactive digital television. [Finney, 2011:2]

• Computer

Computer can be utilized with other multimedia learning devices or it can stand alone (a standard PC) and still serves its basic purpose as an electronic medium of language learning. [Hartoyo, 2012:29].

Computer is an electronic device which is capable of receiving information (data) and performing a sequence of logical operations in accordance with a predetermined but variable set of procedural instruction (program) to produce results in the form of information or signals based on Oxford dictionary. It is consist of CPU, monitor, keyboard and some other apparatus.

• Audio devices

Audio devices can be used with other media to form an interactive multimedia. However, it can also be utilized separately as independent tool. Audio devices include speaker, earphone, CD, and etc.

• Internet

Internet can be used as a medium of language learning through email, www (world wide web), text, audio and video conferencing.

• Television

According to Oxford dictionary, television is a system for converting visual images (with sound) into electrical signals, transmitting them by radio or other means, and displaying them electronically on a screen.

• Telephone

This telephone medium has not been widely used for language teaching because of the poor quality of analogue transmissions. However, there is new invent of digital quality and lower connection cost which potential for conference calls.

• Mobile gadget

Mobile gadgets such as cell phone and smart phone which are equipped with programs like computer, which enable it to perform as mini personal computer. By using this gadget and its internet connection, everybody could enjoy chatting, browsing, and discuss each other with the wider range. The advancement of science and technology makes the size and price of those gadgets are getting cheaper and reachable.

REFERENCES

1. Davi U.K. Ltd.es, B. Dan Ellison, L. (1992).School Development Planning.Essex: Longman Group

2. Hartoyo (2008). Individual Differences in Computer-Assisted Language Learning. Semarang: Pelita Insani Semarang

3.Victoria L. Tinio, (1999). Modificating teaching through ICT. The American journal. 12, 56-63

4.http:// www.rambler.ru.

5.http:// www.education. Ru.

WI-FI QAMROVINI UZAYTIRISH MUAMMOLARI VA YECHIMLARI

Rizayev Odiljon Baxtiyor o'g'li
Chirchiq davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi
o.rizayev@cspi.uz

ANNOTATSIYA: So'nggi yillarda kompyuter tarmoqlarining funksionalligi va texnik xususiyatlari juda tez o'sib bormoqda va ularning narxi doimiy ravishda pasayib bormoqda, bu esa ularni ommaviy foydalanuvchilarga tobora ko'proq kirish imkonini beradi. Bu imkoniyatlar hozirda jamiyatning ulardan samarali foydalanish uchun talab qilinadigan tayyorgarlik darajasidan ancha oldinda bo'lib, ta'lim oldiga yangi muammo tug'dirmoqda. Keling ana shu hozirgi kunda deyarli barcha foydalanuvchilar foydalana olishi mumkin bo'lgan tarmoqqa ulanish usullarini biroz ko'rib chiqamiz. Quyida sizmsiz tarmoqdan foydalanish usullari, turlari va simsiz tarmoq texnologiyasi va qurulmalari xaqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: simsiz tarmoq, tarmoq texnologiyalari, tarmoq qurulmalari, Wi-Fi texnologiyasi, Wi-Max texnologiyasi, Ethernet texnologiyasi.

KIRISH

Hozirgi davrda axborot texnologiyalari jadal tarzda rivojlanib borayotgan bir vaqtda aloqa, axborot almashinuvi ham juda katta tezlik bilan rivojlanib bormoqda. Aloqalarning qulayligi oshirishda aloqa vositalarini ham o'rni beqiyosdir. Chunki aloqaning sifatliligi aloqa vositalariga chambarchas bog'liq. Dastlab aloqalarni faqat sim ulagichlar orqali amalga oshirilar edi. Ushbu simlar foydalanuvchilarni aloqa

markazlari orqali bir-biri bilan bo'glagan va shu tariqa shaxarlar, davlatlar orasida aloqa o'rnatilgan. Hozirgi kunda bunday simlarni zamonaviy ko'rishdagi maxsulotlaridan foydalaniladi. Bularga misol qilib optik tolali simlarni keltiramiz. Bu bir qancha qulayliklarga ega. Lekin shunday tolali aloqalar ham zamon talablariga javob bera olmayapti. Chunki bu sim orqali aloqasining o'ziga bog'liq bir qancha noqulayliklari bor.

ASOSIY QISM

Axborot uzatishning simsiz texnologiyalari tarixi XIX asrning oxiriga kelib birinchi radiosignal uzatilishi bilan boshlangan va XX asrning 20-yillarida amplitude modulyatsiyali radio qabul qilgichlar paydo bo'lishi bu texnologiyalarni rivojlanish jarayonlariga katta ta'sir ko'rsatdi. 1970-yillarga kelib tovushni radioto'lqinlar orqali uzatuvchi birinchi simsiz radiotelefonlar yaratildi. Dastlab bular analog tarmoqlarda ishlagan bo'lsa, 80-yillar boshida raqamli standartlarga o'tish boshlanganligini anglatuvchi, spektrni yaxshi taqsimlashini, eng yaxshi sifatli signalni va eng yaxshi xavfsizlikni ta'minlovchi GSM standarti ishlab chiqildi. XX asrning 90-yillarida simsiz tarmoqlar holatini mustahkamlash jarayonlari yuz berishi, bu texnologiyalarni jadallik bilan rivojlanishiga olib keldi. Bugungi kunda simsiz texnologiyalar kundalik hayotimizga mustahkam joylashib bormoqda, yuqori tezlikni ta'minlash bilan birga ular yangi qurilma va xizmatlarni taqdim etmoqda. 1. Dial-Up. Telefon liniyasi orqali kommutatsiyalangan ulanish. Ushbu texnologiya ulanishdagi oddiylik sababli yaratilganidan buyon ishlatilib kelinmoqda. Ikki modem bir-biri bilan telefon liniyasini ishlatgan holda aloqa o'rnatadi. Oddiy holda ulanish birga-bir amalgam oshiriladi hamda ma'lumot uzatish uchun barcha mavjud ovoz diapazoni chastotasidan foydalanadi. Lekin ushbu texnologiyaning ko'pgina kamchiliklari mavjud. Masalan: ma'lumot uzatishdagi past tezlik, tashqi ta'sir tufayli yuborilayotgan paketlarning qismi yo'qolish extimoli, ulanishning uzilib qolish extimoli hamda ulanish davrida telefon liniyasining butunlay band bo'lishi. 2. Keng polosali ma'lumot uzatish texnologiyasi xDSL. Ushbu texnologiya statsionar obyektlar uchun juda ham maqbuldir. Mavjud telefon tarmog'idan foydalangan holda bemalol ushbu texnologiya orqali yuqori tezlikka ega bo'lish mumkin, Lekin liniyalar mavjud bo'lmasachi? Yangi liniyasini foydalanuvchi manziligacha olib borish, juda ham qimmatga tushishi aniq. Uning ustiga ushbu texnologiyani har bir yangi foydalanuvchiga o'rnatish uchun ham foydalanuvchi ham uzatuvchi liniyasi tomonda ma'lum o'rnatish va tuzatishlar amalgam oshirilishi lozim. 3. Ethernet texnologiyasi. Local tarmoq texnologiyasining eng keng tarqalgan turi bo'lib, 10 Mbit/s, 100 Mbit/s (Fast Ethernet), 1 Gbit/s hattoki 10 Gbit/s tezlik bilan ulanib turish imkoniyatiga egadir. Ethernet ning yutug'I tarmoq strukturasi tanlanishidagi qulayligidir. Ammo ushbu texnologiya kamchiligi, bu uning ma'lum masofadagina ishlay olishidir. Agarda vitaya para kabelini oladigan bo'lsak, u holda tarmoq masofasi 100 metrdan oshmasligi aniq. Uzaytirish uchun esa har 100 metrda qurilma qo'yishga to'g'ri keladi yoki optik toladan foydalanish zarur. Lekin qo'shni binolarni 1 tarmoqda jamlash uchun bu juda qiyin hamda qimmatga tushishi mumkin.

4. Wi-Fi texnologiyasi orqali ma'lumot uzatish. Ushbu texnologiya Wi-Fi (802.11a/b/g/n standartida) ishlab, bino ichida 45 metr uzoqlikda, 100 metr ochiq joyda bemalol katta tezlikda stabil tarmoqqa ulanish imkonini beradi. Lekin katta hududda sifatli tezlikni ta'minlash uchun esa juda ham ko'p Wi-Fi nuqtalari o'rnatilishi lozim bo'ladi. Bu esa texnologiyaga bo'lgan harajatni oshishiga olib keladi. Muammolardan yana biri shuki, abonent, yani foydalanuvchini bir nuqtadan ikkinchi nuqtaga ko'chganida, ma'lumot almashinish hamda ulanishda to'xtovlar vujudga kelishidir. Yuqorida ko'rib chiqilgan tarmoq texnologiyalari bugungi kunda qo'yilayotgan yuqori o'tkazuvchanlik, ishonchlilik hamda mobillik darajalarini o'zida qizman yohud to'liq aks ettira olgani bilan, narh bo'yicha bugungi operatorlarga to'g'ri kelmaydi. Aynan ushbu muammoni simsiz texnologiyaning yangi avlodi bo'lmish IEEE 802.16 standartli WiMAX (Worldwide Interoperability for Microwave Access) texnologiyasi hal

qilishi mumkin. WiMAX texnologiyasini rivoji hamda ko'tarilishi uchun 1999 yili IEEE 802.16 bazasi qoshida WiMAX-forum tashkil qilingan edi. Forumga Nokia, Harris Corporation, Ensemble, Crosspan hamda Aperto kabi mashhur kompaniyalar qo'shilishgan. 2005 yil may oyiga kelib ushbu forumda 230dan ortiq qatnashchilarni birlashtirgan. O'sha yiliyoq WSIS (World Summit on Information Society) tomonidan WiMAX texnologiyasiga quyidagi maqsad va vazifalarni qo'ygan.

1. WiMAX yordamida kichik qishloqlar, uzoq regionlarda information hamda kommunikatsion texnologiyalarni rivojlantirish (ko'pgina chekka hududlarda telefon hamda kabel tarmoqlarning umuman mavjud emasligini hisobga olgan holda).

2. WiMAX yordamida yer sharining yarim aholisini information hamda kommunikatsion texnologiyalarga yo'lni ochish. WiMAX sistemasi ikki asosiy qismdan iborat.

1. WiMAX baza stansiyasi (yuqori qavatli binolar yohud maxsus ustinga o'rnatilishi mumkin).

2. WiMAX qabul qilgich (qabul qilgichli antenna, PC card yoki tashqi kartalar form faktori asosida). Baza stansiya hamda foydalanuvchi qabul qilgich qurilmasi oralig'idagi bog'lanish past chastotali diapason (2-11GHz) orqali amalgam oshiriladi. Bunday bog'lanish eng yaxshi sharoitlarda 20 Mb/s tezlikda ma'lumot uzatishga imkon beradi va to'g'ridan to'g'ri signal ko'rishni talab etmaydi. Shuni yodda tutish lozimki, WiMAX texnologiyasi nafaqat "so'nggi milya", balki regional tarmoqlar (ofis hamda rayonlar)ni bir biri bilan bog'lashda bemalol qo'llash mumkin. Qo'shni baza stansiyalari bilan O'YCh (o'ta yuqori chastota 10-66 GHz) to'g'ridanto'g'ri radioaloqa rejimida doimiy bog'lanish o'rnatiladi. Bunday bog'lanishlar 120 Mb/s tezlikda ma'lumot almashish imkonini beradi. Albatta baza stansiyalarining to'g'ridan to'g'ri ko'rish orqaligina bir biri bilan ma'lumot almashinishi bu WiMAX ning minus tomoni. Lekin yuqori qavatli binolarda joy olgan baza stansiyalariga nima ham yuqorida bir-biri bilan bog'lanishga orada to'siq bo'la olardi. Har bir baza stansiyasi yuqori polosali tezkor bog'lanish orqali (T3 va shunga o'xshash) provayder bilan doimiy bog'lanib turadi. Bu bilan yuklanmani uyali aloqa topologiyasi asosida teng baza stansiyalariga taqsimlash mumkin. IEEE 802.16 tarmog'i strukturasi odatiy mobil aloqa tarmog'iga o'xshab ketadi. Bu yerda ham baza stansiyalari 50 km radiusda hizmat ko'rsata oladi. WiMAX da quyidagi rejimlar mavjud. Fixed WiMAX – fiksatsiyalangan aloqa Nomadic WiMAX – seansli aloqa Portable WiMAX – siljish rejimidagi aloqa Mobile WiMAX – mobil aloqa. Fixed WiMAX fiksatsiyalangan aloqa 10-66 GHz chastota diapazonini ishlatadi. Ushbu chastotali diapason kuchli so'nish tufayli uzatuvchi hamda qabul qilgichlarning to'g'ridan to'g'ri bir biriga ko'rish orqali signal uzatishni talab etadi. Boshqa tomondan esa ushbu chastotali diapazon radioaloqadagi eng asosiy muammo bo'lmish signalning ko'pnurli tarqalishini oldini oladi va signal uzatish tezligini 120 Mb/s gacha ko'tarilishiga olib keladi. Nomadic WiMAX. Seansli aloqa orqali foydalanuvchi bemalol joydan joyga ko'chib yurishi hamda aloqaning uzilgan joyidan ulanib, foydalanishda davom etishi mumkin. Ushbu rejim asosan portative qurilmalar uchun keng qo'llaniladi. Portable WiMAX. Portable rejimida foydalanuvchining baza stansiyalar aro aloqani uzmagan holda avtomatik ravishda ulanishi imkoni mavjud. Lekin ushbu rejimda foydalanuvchining joydan-joyga ko'chish tezligi 40 km/soat dan oshmasligi lozim. To'g'ri, ushbu rejimdan shaxarda foydalanish mumkin, lekin avtomobillarda foydalanish biroz muammoni tug'diradi. Mobile WiMAX. 802.16e-2005 standartida ishlab chiqilgan bo'lib, foydalanuvchining joydan-joyga ko'chib yurish tezligini maksimal 120 km/soatgacha bo'lganda sifatli aloqani taminlay oladi. Mobile rejimning yutuqlarini quyidagi keltirilganlar orqali sanab o'tishimiz mumkin.

1. Ko'pnurli signal tarqalishi hamda shaxsiy xalaqitlarga bardoshliligi.

2. Kanalning yuqori o'tkazuvchanligi.

3. Time Division Duplex (TDD) texnologiyasi yordamida assimetrik traffikni qayta ishlab, kanallarning estafeta shaklidagi sessiyasi orqali antenalarning boshqaruvini osonlashtiradi.

4. Hybrid-Automatic Repeat Reqest (H-ARQ) texnologiyasi esa foydalanuvchining tezkor joydan-joyga ko'chishidagi aloqani stabilligini tamillab beradi.

5. Yuklanmaning kattaligida ham foydalanuvchi qurilmasidan kanalning yuqori tezlikdan eng maksimal darajada foydalana olishi.

6. Kutish rejimida energiyaning minimal darajadagi sarf harajati

7. Network-Optimized Hard Handoff (HHO) texnologiyasi kanaldan kanalga ulanishdagi vaqtni 50 millisekund va undan kam vaqtni tashkil etishida.

8. Multicast and Broadcast Service (MBS) texnologiyasi DVB-H, MediaFLO hamda 3GPP E-UTRA fuksiyalarini o'zida jamlagani. 9. Smart Antenna texnologiyasi kanallar aro sessiyalarning ulanishida subkanallar hamda estafeta shaklidagi yuborishni ta'minlaydi.

10. Fractional Frequency Reuse texnologiyasi kanallarning qayta ishlashidagi minimal yo'qotishlarni boshqara olishni ta'minlaydi.

XULOSA

Xulosada shuni takidlab o'tishimiz lozimki, hozirda WiMAX texnologiyasi yer yuzasining oz bo'lsada ba'zi bir shaxarlarda ishlatilmoqda hamda sinovdan o'tkazilmoqda. Simsiz aloqa texnologiyasi rivojlanishi natijasida qimmat bo'lgan simli va sun'iy yo'ldoshli aloqa tizimlaridan kam foydalanilib, iqtisodiy jihatdan tejamkorlikka erishish mumkin. Bunday texnologiyalarni qo'llash orqali foydalanuvchi mobil va statsionar holatda, ixtiyoriy geografik muhitda ham aloqa almashinuvini va boshqa aloqa xizmatlaridan samarali foydalana oladi va vaqtdan ham, iqtisodiy jihatdan yutuqqa erishiladi. Shularni e'tiborga olib, biz ham Wi-Fi, WiMax va Wi-Bro texnologiyalarining ochilmagan qirralarini o'rganish, ularni qo'llash choralarini topish, parametrlarini optimallashtirish va yangi ko'rinishdagi tarmoq topologiyalarini loyihalashtirish oldimizga qo'yilgan dolzarb va muhim masaladir.

REFERENCES

1. Goldenberg L. M., Matyushkin B. D., Polyak M. N. Tsifrovaya obrabotka signalov. Spravochnik. - M.: Radio i svyaz, 1985.

2. Tojiyev M., Salaxutdinov R., Barakayev M., Abdalova S. Ta'lim jarayonida zamonaviy axborot texnologiyalari. Toshkent, 2001.

3. Muhammad Amin Yaxyo. Internetdagi tahdidlardan himoya. Yordamchi o'quv qo'llanma. Toshkent, 2016.

4. Hamdamov R., Begimqulov U., Tayloqov N. Ta'limda axborot texnologiyalari. Oliy ta'lim muassasalari uchun. Toshkent, 2010.

TA'LIM JARAYONIDA SMART TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

Tolibayeva Q.Q.

Chirchiq davlat pedagogika universiteti o'qituvchisi

Global dunyoda "kerakli" bilimlarni sifati, zamonaviyligini ilmiy tanlash zarur. Smart ta'lim o'z maqomiga ko'ra: hayot davomida o'z-o'zini o'zi rejalashtirish, shaxsning o'zini o'zi anglashi, muvaffaqiyatli shaxsiy martaba, shuningdek, jamiyat va ishlab chiqarish manfaatlari yo'lida kasbga ega bo'lishdan iborat. XXI asr axborot texnologiyalari zamonaviy jamiyatning ajralmas qismiga aylangan asrdir[1]. Smart ta'lim ko'p miqdordagi manbalar, multimediyaning (audio, video, grafik) maksimal xilma -xilligini, tinglovchilarning talab va ehtiyojlariga tez va oson moslashish imkoniyatini nazarda tutadi [2].

Bu mutlaqo yangi ta'lim muhiti bo‘lib, unda ta'lim faoliyati Internetda umumiy standartlar, texnologiyalar va ta'lim muassasalari tarmog‘i o‘rtasida tuzilgan shartnomalar asosida olib boriladi va umumiy tarkibdan foydalaniladi. Bu turdagi ta'limning o‘ziga xos xususiyati - yashash joyidan va moliyaviy ahvolidan qat'i nazar, aholining barcha qatlamlari uchun qulaylik, ya'ni "hamma joyda" ta'lim olish imkoniyatidir [3]. Axborotlashgan jamiyatda yashayotganligimiz barchaga ayon. Bugungi davrda hayotimizni axborot texnologiyalarisiz tasavvr qila olmaymiz. Shunday ekan dars jarayonlarni ham turli texnologialardan foydalanilsa maqsadga muvofiq bo‘lar edi. Bu haqida fikrlar juda ko‘p aytilmoqda.

Smart-ta'limning mazmuni va ta'lim texnologiyalari ilg'or ta'limga qaratilgan bo‘lib, unda bitiruvchilarning kasbiy mahorat darajasi, ularning shaxsiyatining rivojlanish darajasi universitet va korxona o‘rtasidagi hamkorlikda mehnat bozorini hisobga olgan holda ishlab chiqarish, uning texnologiyalari rivojlanish darajasidan oldinda bo‘lishi va uni shakllantirishi, tuzilishini belgilashi kerak. Bugungi kunda multimedia taqdimotlaridan foydalangan holda talabalar bilan trening mashg'ulotlarini o‘tkazish odatiy holga aylanmoqda. Biroq, odatiy taqdimot texnologiyalari bilan bir qatorda, ta'lim sohasiga yangi, interaktiv texnologiyalar kirib kelmoqda. Smart ta'lim-bu insonning turmush tarziga tabiiy ravishda kiritilgan, ijtimoiy institutlar doirasi bilan cheklanmagan, ijodiy, universal, umrbod, cheksiz ta'limdir.[4] Talabalar uchun interfaol doska diqqatni jamlashni yaxshilaydi, o‘quv materiali tezroq o‘zlashtiriladi va buning natijasida har bir talabaning muvaffaqiyati oshadi. Ta'lim sohasiga yangi texnologiyalarni joriy etish bilimlarni reproduktiv o‘tkazishning eski sxemasidan ta'limning yangi, ijodiy shakliga o‘tishga olib keladi.

Z. K. Bekturova, N. N. Vagapovalarning fikriga ko‘ra smart ta'lim muhitini yaratish uchun bir qator muhim faktorlar zaruriy hisoblanadi. Ular jumlasiga: yangi bilim va texnologiyalardan foydalangan holda innovatsion usullar orqali o‘rganish; texnologiyalarning yaqinlashuvi, ta'lim sharoitlarini optimallashtirish; individual o‘quv maqsadlariga, mavjud bilim va ko‘nikmalarga, ijtimoiy muhitga avtomatik moslashish kabilar kiradi [3].

Ta'limdagi Smart texnologiyalar allaqachon ko‘plab mamlakatlarda standart hisoblanadi. Bugungi kunda bilim nafaqat o‘qituvchidan talabaga, balki talabalar o‘rtasida ham o‘tkaziladi, bu esa bilimning yangi darajasini yaratish imkonini beradi. O‘z navbatida, ta'lim texnologiyalari faol qo‘llanila boshlandi va o‘qituvchilar bilimlarni nafaqat darsda olib borishlari mumkin. Smart - ta'lim texnologiyalari-bu umumiy standartlar, kelishuvlar va texnologiyalar asosida Internetda birgalikda ta'lim faoliyati uchun ta'lim muassasalari va professor-o‘qituvchilarning birlashmasi. Ya'ni, bu qo‘shma tarkibni yaratish va ishlatish, hamkorlikdadir. Bunga Yevropa tizimidagi keyingi o‘n yillikdagi loyiha misol bo‘la oladi. Yana misol qilib keltirish mumkunki, ta'limdagi Smart texnologiyalar dunyo bo‘ylab bepul mavjud bo‘lgan kontentdan foydalangan holda interfaol ta'lim muhitida moslashuvchan ta'limdir. Smar texnologiyalarni tushunishning oson usullari bilimlarning keng mavjudligidir. Universitetda SMART ta’lim ilmiy va pedagogik xodimlar uchun muhim ahamiyatga ega. Uni amalga oshirish uchun mavjud intellektual texnologiyalarga qat'iy rioya qilinadi, ular shaxsiy talablarni va shaxsiy talablarni hisobga olgan holda amalga oshirilishi kerak. Buning uchun individual mashg'ulotlar jadvalidan foydalanish, o‘qituvchi bilan talaba doimiy aloqada bo‘lish, bilimlarni mustahkam o‘zlashtirishga erishish, o‘qish uchun qulay vaqt va joydan foydalanish.

Ayni paytda elektron ta’limdan Smart (inglizcha – aqlli, zukko, baquvvat) elektron ta’lim va SmartEducation (aqlli ta’lim) ga o‘tilmoqda. Smart ta'lim kontseptsiyasi moslashuvchanlik bo‘lib, u juda ko‘p manbalarning mavjudligini, multimedianing maksimal xilma-xilligini, tinglovchining darajasi va ehtiyojlariga tez va oson moslashish qobiliyatini nazarda tutadi. [5]

Barcha fikrlarni umulashtiradigan bo‘lsak ta’lim jarayonida Smart texnologiyasidan foydalanish darsning izchilligini oshiradi. Bu fikrlar bilan eski davr darslarini qoralashdan yiroqdamiz. Hozirgi davr bilan hamnafas fikrlaydigan bo‘lsak yosh avlodimiz faqatgina gap so‘zlar yoki doska bilan chegaralanib qolmayabdi. Har bir yosh avlodning qo‘lida mobil telefonlar, planshetlar mavjud ularni mobil telefon, planshetlardan yiroqlashtirish uchun ularning etiborini torta oladigan yangicha bir texnologiyalardan foydalanish lozim. Biz Smart texnologiyasini tavsiya etamiz.

Adabiyotlar:

1. Лапчик М. П. Дистанционные технологии в системе инновационного педагогического образования // Инновации в непрерывном образовании. 2011 №2. С. 5-10
2. Дмитриевская Н.А. Смарт образование. Режим доступа: http://www.myshared. ru/slide /72152/
3. Бектурова З.К., Вагапова Н.Н., Филиал АО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по г. Астане, г. Астана 3 (2015)
4. Тихомиров В.П. Мир на пути к SmartEducation. Новые возможности для развития // Открытое образование. 2011 №3. С. 22-28.
5. Khakimova Sanobar TA'LIMDA SMART TEXNOLOGIYADAN FOYDALANISH//International scientific-practical conference on the theme: «INFORMATION TECHNOLOGY, NETWORKS AND TELECOMMUNICATIONS ITN&T-2023» S. 735-737

NAZORAT ISHLARINI TASHKIL ETISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING O‘RNI

Usmonova R.B.
Chirchiq davlat pedagogika universiteti,
Chirchiq, O‘zbekiston

O‘quvchining fan bo‘yicha olgan bilimini sinovdan o‘tkazish va yozma savodxonligini baholash jarayonida nazorat ishlarining samarali natija berishi an’anaviy talim texnologiyasida bir necha bor o‘z isbotini topgan. Mamlakatimizda faoliyat yuritayotgan umumta’lim maktablarida ingliz tili fanidan chorak yakuni yoki nimchoraklarda nazorat turi sifatida matn yaratish o‘quv dasturi asosida yo‘lga qo‘yilgan. Yozma ish o‘quvchining imloviy va punktuatsion nutq me’yorlarini o‘zlashtirish darajasini tekshirishga mo‘ljallangan nazorat turi hisoblanadi. Ko‘zlangan maqsadiga ko‘ra yozma ishlar quyidagicha tavsiflanadi:

1. Orfografik xarakterdagi yozma ishlar;
2. Nazariy bilimlarni mustahkamlaydigan yozma ishlar;
3. Nutq o‘stirish xarakteridagi yozma ishlar;
4. Ijodiy fikrlash doirasini kengaytirishga yo‘naltirilgan yozma ishlar.

An’anaviy ta’limda o‘qituvchilarga nazorat ishlarini o‘tkazish uchun “Diktant va bayonlar to‘plami” kitoblari manba sifatida xizmat qiladi. Tanlangan yozma ish matni ingliz adabiy tili qoidalariga to‘la mos, mantiqiy jihatdan tugallangan, ma’lum yosh doirasidagi o‘quvchi uchun tushunarli, semantik va grammatik jihatdan shakllangan, bog‘lanishli matn bo‘lishi shart. O‘qituvchi matnni sintagmalarga bo‘lib, ifodali tarzda o‘qiydi, o‘quvchilar esa ayni shu matnni qog‘ozga tushiradilar yoki matnga ijodiy yondashgan holda o‘z munosabatlarini bildiradilar.

Bu usulda nazorat yozma ishlarini tashkil etish hozirgi rivojlanayotgan ta’lim tizimida joriy etilgan ilg‘or pedagogik metod talablariga javob bera olmaydi:

Birinchidan, boshlang‘ich sinfni bitirgan o‘quvchilarining yozish ko‘nikmasi shakllangan bo‘ladi.

O‘qituvchidan yozma ishni o‘qish jarayonida so‘zlarni aniq va ravon talaffuz qilish talab etiladi. Shuning uchun ham an’anaviy usulda nazorat ishlarini tashkil etish o‘quvchining imloviy savodxonligiga u qadar katta ta’sir o‘tkazmaydi. Nazorat ishi o‘tkazishdan ko‘zlangan maqsadlardan biri, aynan o‘quvchi husnixati ustida ishlash va orfografik xatolarni bartaraf etishdan iboratdir.

Ikkinchidan, 9-sinf o‘quvchilarining mantiqiy va kreativ fikrlash doiralari ancha keng bo‘lgani sababli yozma ish matnini yozish ular uchun zerikarli mashg‘ulotday tuyilishi mumkin. Chorak yakunida o‘tkaziladigan tekshiruv yozma ishlari bilan bir qatorda ijodiy yozma ishlar ham borligini unutmaslik lozim. Ijodiy yozma ishlar o‘quvchidan tanlangan mavzu bo‘yicha mustaqil fikrlashni talab etadi. Ijodiy yozma ishlar o‘tkazish o‘quvchilarning ongli ravishda fikrlashlariga yordam beradi, faolligini oshiradi, og‘zaki va yozma nutqini to‘g‘ri shakllanishiga, lug‘at boyligining oshishiga, nutqni to‘g‘ri va aniq tuza olish ko‘nikmalarining rivojlanishiga ko‘maklashadi. Sinf taxtasiga yozma ish matnida qo‘llash uchun kalit so‘zlar yozib qo‘yiladi. Har bir o‘quvchi ma’naviy dunyoqarashi va intellektual salohiyatidan kelib chiqqan holda yozma ish matnini shakllantiradi. Yozma ishning bu turi yuqori sinf o‘quvchilari uchun ayni muddao.

Ta’lim tizimida joriy etilgan yangi pedagogik texnologiyalarga tayangan holda nazorat ishi darslarini tashkil etishning yana bir turi sifatida quyidagi texnologiyadan foydalanishni tavsiya etgan bo‘lar edik. Sinfdagi o‘quvchilarga kamida ikki variantda oldindan tayyorlangan matnlar beriladi, yoki maktabning informatika xonasida mavjud kompyuterlarga o‘qituvchi tomonidan tayyor matnlar avvaldan kiritib qo‘yiladi. Matnda ataylab bir nechta o‘rinlarda imloviy, ishoraviy va uslubiy xatolarga yo‘l qo‘yiladi. Gaplar orasidagi mazmuniy bog‘lanish buzilgan holatlar kuzatiladi. Matndagi ayrim so‘zlarning ranglari qora qalin harflar bilan yoziladi. Matn oxirida esa o‘quvchining shaxsiy xulosasi uchun joy qoldiriladi.

Har bir o‘quvchi matn bilan tanishib chiqqach, ularga grammatik topshiriqlar beriladi.

1. Matndagi qaysi so‘zlar imlosida xatoga yo‘l qo‘yilgan?
2. Matnda ajratib ko‘rsatilgan so‘z va so‘z birikmalarining sinonimini toping?
3. Globallashuv davrida inson ma’naviyatida qanday o‘zgarishlar sodir bo‘lmoqda?
4. Matndan kelib chiqib, o‘z shaxsiy mulohazalaringizni yozma bayon eting.

O‘quvchilar yozma ish matnini diqqat bilan o‘qib chiqqandan so‘ng, topshiriqlarni ketma-ketlikda bajarishlari talab etiladi. Shuni alohida ta’kidlash joizki, yozma ishni tekshirish jarayonida o‘qituvchi asosiy e’tiborni 3 va 4-topshiriqlarga qaratishi lozim. Chunki o‘quvchining ijodiy fikrlash qobiliyati, ma’naviy dunyoqarashi va imloviy savodxonligi aynan ushbu topshiriqlarni bajarish jarayonida yaqqol ko‘rinadi.

Ta’lim tizimidagi o‘zgarishlar, darsga noan’anaviy usulda zamonaviy yondashuvlar o‘qituvchini ham zamonaviy fikrlashga, o‘quvchidan doimo bir qadam oldinda yurishga undaydi. Darslarni bu tarzda tashkil etish o‘quvchidan ijodiy munosabat bildirishni, keng dunyoqarashni va, albatta, imloviy savodxonlikni talab etadi. Axborot kommunikatsiyalari rivojlangan bir davrda nazorat darslarini bu tarzda tashkil etish odatiy darslarga qaraganda samaraliroq bo‘ladi, degan umiddamiz. Bu bilan darsda o‘qituvchining vazifasini kamaytirib, o‘quvchining faolligini oshiramiz.

Biz yuqorida noan’anaviy usulda nazorat ishi yozishning eng sodda usullarini ko‘rsatib o‘tdik. O‘quvchilarning aqliy salohiyati va o‘qituvchining imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda darsga qo‘shimcha va o‘zgartirishlar kiritishi mumkin. Masalan, topshiriqlarni murakkablashtirish yoki o‘tilgan mavzularga moslashtirish, ularni og‘zaki tarzda bajariladigan topshiriqlarga almashtirish, savollar sonini ko‘paytirish kabi bir qancha amallarga almashtirsa bo‘ladi.

Yozma ish darslaridan keyingi soatda o‘quvchilar bilan xatolar ustida ishlash darslari o‘tkaziladi.

O‘quvchilar imloviy, ishoraviy xatolar bilan bir qatorda nutqiy xatolarga ham yo‘l qo‘yadilar. Nutqiy xatolarga noo‘rin tanlangan so‘zlar, mantiqan to‘g‘ri shakllanmagan gaplar, morfologik shakllarni noto‘g‘ri qo‘llash kabi holatlar kiradi. Bunday nutqiy xatolarni o‘rganish, shuningdek, ularning kelib chiqish sabablarini tekshirish xatolarni to‘g‘rilash va oldini olish uchun zamin hozirlaydi.

Nutqiy xatolar, asosan, quyidagi uch turga bo‘linadi: lug’aviy-uslubiy, morfologik-uslubiy, sintaktik-uslubiy.[6]

1. Lug’aviy-uslubiy xatolar. a). Bir so‘zni qayta-qayta ishlatish. Bunday xatoning kelib chiqishiga sabab, birinchidan, o‘quvchi so‘zni ishlatishga kam e’tibor beradi va faol lug‘atidagi so‘zdan takroriy foydalanadi; ikkinchidan, o‘quvchining so‘z boyligi kam, sinonimlarni bilmaydi, takrorlanadigan so‘zlar o‘rniga olmoshlardan foydalana olmaydi. b). So‘zning ma’nosini yoki ma’no qirrasini tushunmaslik natijasida uni aniq ma’nosida ishlata olmaslik. Bunday xato bolaning nutqi yaxshi rivojlanmaganligi, so‘z boyligining kamligi sababli yuzaga keladi. Leksik xatolar xilma-xil bo‘lgani uchun uni to‘g‘rilash va tushuntirish usullari ham turlicha, ammo bunday xatolarning oldini olishning umumiy yo‘li bor: bu yaxshi nutqiy sharoit yaratish, ko‘proq badiiy asar o‘qish, leksik bazani boyitish, lug‘atlar ustida ishlash darslarini tashkil etish, so‘zlarni yangi ma’no qirralarini o‘quvchilarning faol nutqida qo‘llashiga erishishdir.

2. Morfologik-uslubiy xatolarga so‘z shaklini, so‘z o‘zgartuvchi va so‘z yasovchi qo‘shimchalarni noto‘g‘ri qo‘llashdan kelib chiqadigan xatolar kiradi. Bunday xatolar, asosan, sheva ta’sirida vujudga keladi. Shuning uchun dars davomida o‘qituvchining ham, o‘quvchining ham adabiy tilda muloqot qilishiga erishish bunday xatolarni oldini olishda muhim ahamiyatga ega.

3. Sintaktik-uslubiy xatolarga so‘z birikmasi va gap tuzishga oid xatolardir. O‘quvchilar insho yozish davomida so‘zlashuv uslubiga xos bo‘lgan belgilardan juda ko‘p foydalanishadi. Esse yozishda, asosan, ilmiy va badiiy uslubga xos bo‘lgan ifoda yo‘sinidan foydalanish zarurligini o‘quvchi ongiga singdirish lozim.

Xulosa o‘rnida shuni aytish joizki, nazorat ishlari faqat o‘quvchining olgan bilimini sinovdan o‘tkazish va baholash bilan chegaralanmay, o‘quvchining lingvistik va nutqiy kompetentligini ham oshirishga xizmat qilsin. Yozma ishlarni faqat ma’lum muddat oralig‘ida emas, balki har bir darsning 5 daqiqasini aynan o‘quvchining mantiqiy fikrlash doirasini kengaytiruvchi matnlar yaratishga ajratish lozim. Chunki zamonaviy gadjetlar hayotimizni har bir jabhasiga kirib kelgan ayni zamonda savodsizlik avj olayotgani yashirib bo‘lmaydigan haqiqat ekanligini barchamiz bilamiz. O‘quvchilarning ko‘p vaqti ijtimoiy tarmoqlarda o‘tishi ham bor gap. Ular o‘zlari yaratgan “sun’iy alifbo”da o‘zaro muloqot qiladilar. Amaldagi imlo qoidalarini o‘quvchi ongiga singdirish va undan kundalik turmushimizda maqsadli foydalana oladigan avlodni shakllantirish esa ta’lim tizimi oldida turgan muhim vazifalardan biri sanaladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Бонк Н. А., Котий Г. А., Лукянова Н. А. Учебник английского языка. – М.: Деконт, 1999. – 456 с.

2. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения Текст. / И. Я. Лернер.–М.: Педагогика, 1981. –186 с.

3 Щерба Л.В. Фонетика французского языка. –М.: Просвишение,1948.– стр. 190–199.

4 Usmanova Z.I. Zamonaviy ta’limning negizi. Til va adabiyot ta’limi. Toshkent, - 2022. №2, 15-17.

5. Achilova, E. S. (2022). ARTISTIC PSYCHOLOGY ON THE EXAMPLE OF THE WORK

[6] К.Қосимова, С.Матчонов, Х. Ғуломова, Ш.Йўлдошева, Ш. Сариев Она тили ўқитиш методикаси Т., 2009. 231 б.

ЎҚУВ ЖАРАЁНИГА ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ЖОРИЙ ЭТИШНИНГ ПЕДАГОГИК ШАРТЛАРИ

Жолдасов Ихтиёр Суюндикович
Чирчиқ Давлат Педагогика Университети

Аннотация: Мақолада халқ педагогикасининг ёш авлодни тарбиялашдаги тушунчаси ва аҳамияти очиб берилган. Халқ педагогикасида инновацион технологияларидан фойдаланиш бўйича ўқитувчи фаолияти мазмунининг тавсифи берилган.

Калит сўзлар: таълим, халқ педагогикаси, халқ педагогикасининг кўрсатмалари.

Аннотация: в статье раскрывается концепция и значение народной педагогики в воспитании подрастающего поколения. Дано описание содержания деятельности учителя по использованию инновационных технологий в народной педагогике.

Ключевые слова: образование, народная педагогика, наставления по народной педагогике.

Annotation: the article reveals the concept and importance of folk pedagogy in the upbringing of the younger generation. A description of the content of the teacher's activities on the use of innovative technologies in folk pedagogy is given.

Keywords: education, folk pedagogy, instructions of folk pedagogy.

Замонавий жамиятда инсоннинг аҳлоқий фазилатларини шакллантиришга тўсқинлик қиладиган ва ёшлигидан бошлаб одамларнинг ижтимоий тажовузкорлигини оширишга ёрдам берадиган салбий тенденциялар мавжуд. Ўтмиш мафкурасининг рад этилиши "замон алоқаси" нинг парчаланишига, ўз ватанлари тарихига дахлдорлик туйғусига олиб келди. Шу муносабат билан кекса авлод тажрибасидан фойдаланиш, халқ педагогикаси ва унинг анъаналарига мурожаат қилиш масаласи долзарбдир. Ўқитувчининг мақсади ҳар доим нафақат таълим, балки болаларни тарбиялаш ҳам бўлган. Тарих ёки математика, физика ёки адабиёт дарси бўладими, ўқув жараёнлари ҳар қандай дарсда бўлиши керак. Ҳозирги вақтда мактаб ўқувчиларининг ахлоқий ва ахлоқий тарбиясига имкон қадар кўпроқ эътибор бериш керак. Бу, таълим Академияси академиги А. Новиковнинг сўзларига кўра, биринчи навбатда, нафақат ёшларнинг, балки бутун жамиятнинг замонавий таназзули билан боғлиқ. Ҳозирги вақтда болаларга асосан атрофдаги ҳақиқат таъсир қилади. Шунинг учун ўқитувчилар мактаб ўқувчиларининг маданий ривожланишига, уларнинг ахлоқий тарбиясига имкон қадар кўпроқ эътибор беришлари керак. Халқ педагогикаси томонидан Т. Ф. Кузина ва Г. И. Батурина "болаларни тарбиялаш ва ўқитишнинг тарихан шаклланган тажрибаси, дастлаб авлоддан-авлодга оғзаки равишда етказилган, сўнгра ёзма ёдгорликларда фолклор, қаҳрамонлик эпоси, афсоналар шаклида қайд этилган, қоидалар ва тарбия тўплами, хулқ-атвор қоидалари, ва ҳоказо.". Халқ педагогикаси таълимнинг идеаллари ва мақсадларини ўз ичига олади, дунёқарашни, оила, шахс ҳақидаги ғояларни акс эттиради[3]. К.Д. Ушинский ўқитувчи, "халқ педагогикаси"атамасини биринчи марта ишлатган, у :" халқнинг ўзи томонидан яратилган ва оммабоп тамойилларга асосланган таълим мавҳум ғояларга асосланган энг яхши тизимларда мавжуд бўлмаган таълим кучига эга. "У инсон авлодларнинг урф-одатлари ва анъаналарини ҳурмат қилса ва ўтмиш ва ҳозирги кун ўртасидаги алоқани сақлаб қолган тақдирдагина таълим олиши мумкинлигига ишонган, шунинг учун халқ анъаналарига риоя қилиш тарбия жараёнининг ажралмас қисмидир[4]. Халқ педагогикасининг кўрсатмалари эртаклар, достонлар, ўйинлар,

қўшиқлар, мақоллар ва байрамларда ўз аксини топган. Халқ педагогикасининг етакчи қоидаси инсонда ватанпарварликни тарбиялашдир. Болаларда ўз халқининг тарихи ва маданияти билан танишиш ўз халқига ҳурмат, ғурур, ўз миллатининг муносиб вакили бўлиш истагини уйғотади. Ватанпарварлик ғояси халқ оғзаки ижодининг барча шаклларига: мақоллар, эртаклар, қўшиқлар, қаҳрамонлик достонларига кириб боради ва халқ қаҳрамонлари образларида, табиат гўзаллигини тасвирлашда ўз ифодасини топади. Инновация бу маълум бир ижтимоий бирлик-ташкилот, аҳоли пункти, жамият, гуруҳга янги, нисбатан барқарор элементларни киритадиган мақсадли ўзгариш"[5]. Инновациялар педагогик амалиётда қўлланиладиган, талабанинг шахсига, унинг қобилиятларини ривожлантиришга қаратилган янги усуллар, шакллар, воситалар, технологияларни белгилайди. Инновацион технологиялардан фойдаланишнинг самарали шартларига қуйидагилар киради:

- талабаларнинг социализацияси,

. -умуминсоний қадриятлар негизида унинг шахсий қадриятларини шакллантириш учун ўқитувчиларнинг талаба онгига таъсирининг бадиий воситалари ва усуллари,

- ўқув жараёнининг миллий йўналиши,

- талабаларнинг маънавий ривожланиши ва бошқалар.

Бугунги кунда кўплаб ўқитувчилар таълим самарадорлигига эришиш учун мактабда ўқитишнинг замонавий технологиялари ва инновацион усулларидан фойдаланадилар. Ушбу усуллар ўқитишда қўлланиладиган фаол ва интерактив шаклларни ўз ичига олади. Фаол талабанинг ўқитувчига ва у билан бирга таълим оладиганларга нисбатан фаол позициясини таъминлайди. Дарслар давомида уларни қўллаш билан дарсликлар, дафтарлар, компютер, яъни ўқитиш учун ишлатиладиган индивидуал воситалар қўлланилади. Интерфаол усуллар туфайли бошқа талабалар билан ҳамкорликда билимларни самарали ўзлаштириш мавжуд. Ушбу усуллар ўқитишнинг жамоавий шаклларига тегишли бўлиб, унинг давомида бир гуруҳ талабалар ўрганилган материал устида ишлайди. Интерфаол усуллар янги материални сифатли ўзлаштиришга ёрдам беради. Буларга қуйидагилар киради:

- ижодий характердаги машқлар;

- гуруҳ вазифалари;

- таълим, рол ўйнаш, бизнес ўйинлари, тақлид;

- дарслар-экскурсиялар;

- ижодий ривожланиш, ижро дарслари, кино яратиш, газета нашр этишга қаратилган дарслар;

- видео материаллардан фойдаланиш, интернет, кўриш;

- "қарорлар дарахти", "ақлий ҳужум" усулларидан фойдаланган ҳолда мураккаб масалалар ва муаммоларни ҳал қилиш;

Мактабда ўқитишнинг инновацион усуллари ўқувчиларда когнитив қизиқишни ривожлантиришга ёрдам беради, уларни ўрганилган материални тизимлаштириш ва умумлаштиришга, муҳокама қилишга ўргатади. Олинган билимларни тушуниш ва қайта ишлаш, талабалар уларни амалда қўллаш кўникмаларини эгаллайдилар, мулоқот тажрибасини тўплайдилар. Шубҳасиз, ўқитишнинг инновацион усуллари анъанавийларга нисбатан афзалликларга эга, чунки улар талабанинг ривожланишига ҳисса қўшади, уни билиш ва қарор қабул қилишда мустақилликни ўргатади. Халқ педагогикасининг муҳим вазифаси маънавий-ахлоқий фазилатларни тарбиялашдир: инсонпарварлик, ҳалоллик, севги, бағрикенглик. Инсон мавжудлигининг асоси сифатида меҳнат таълимига бўлган эҳтиёжни халқ педагогикаси анъаналарида кузатиш мумкин. Меҳнат таълимнинг бошланиши ва унинг якуний натижаси

меҳнатсеварликдир. Халқ педагогикаси ўз олдига вазифа қўяди меҳнатсеварликни шакллантириш, болада ёшлигидан ахлоқий меҳнат мотивларини ривожлантириш. Меҳнат таълими ғояларини мақолларда топамиз: "ҳовуздан балиқни қийинчиликсиз ушлай олмайсиз", "ётган тош остидан сув оқмайди" ва бошқалар. Анъаналарни "тарихан шаклланган ва авлоддан-авлодга ғоялар, қарашлар, урф-одатлар, буйруқлар ва хулқ-атвор қоидалари" деб тушунишга асосланиб, халқ педагогикаси анъаналари мақсадлар, қоидалар ва узатиладиган тажриба сифатида тушунилади. Халқ педагогикасининг донолиги ва тажрибаси замонавий таълим тизимларининг асоси бўлиши керак, чунки болалар боғчалари, мактаблар, қўшимча таълим муассасаларида асосий вазифа нафақат ўқитиш, балки болаларни тарбиялашдир. Ўқитувчи халқ педагогикаси анъаналаридан фойдаланган ҳолда мактаб ўқувчиларининг миллий ўзига хослигини шакллантиради. Ўзини ўтган авлодларнинг меросхўри сифатида англаш ўз халқининг маънавий ва моддий маданияти қадриятларига муҳаббат уйғотади. Мактаб ўқитувчилари ўз она тилини яхши билишлари, рус ва жаҳон маданиятини билишлари, мактаб ўқувчиларини ҳар қандай миллат, ҳар қандай дин ва маданият вакилларига бағрикенглик ва ҳурмат билан тарбиялашлари керак. Халқ педагогикаси материалидан ўқитувчилар синфда ҳам, дарсдан ташқари соатларда ҳам фойдаланишлари керак. Талабаларни халқ оғзаки ижоди асарлари, декоратив ва амалий санъат турлари: ёғоч ўймакорлиги, каштачилик, тўр тўқиш билан таништириш муҳимдир. Ўқитувчи ўқувчиларни миллий ўйинлар ва спортга жалб этишга кўмаклашади, уларни халқ урф-одатлари ва маросимлари билан таништиради. Тақвим байрамлари халқ маданиятининг ажралмас қисмидир. Улар ўтган авлодлар авлодларга қолдирган яхши нарсаларни эслашга ёрдам беради. Шундай қилиб, халқ педагогикаси анъаналаридан фойдаланиш болаларни ўқитиш ва тарбиялашнинг тасдиқланган ва сифатли усули ҳисобланади. Халқ педагогикасининг салоҳияти жуда катта, у болада ватанпарварлик, катталарга ҳурмат, халқингизга ва маданий ёдгорликларга муҳаббат ва эҳтиром каби фазилатларни шакллантиришга имкон беради. Халқ педагогикаси ёрдамида ўқув жараёнида баъзи инновацион усуллардан фойдаланиб, улар шахсни шакллантиришда қулай шароитлар яратадилар. Халқ педагогикасининг аҳамияти жуда катта ва уни камситиб бўлмайди. Халқ педагогикаси педагогиканинг асосидир. Барча таълимнинг асосини халқ педагогикаси ташкил этади. Шундан келиб чиқиб, халқ педагогикасини ўрганиш ва амалиётга татбиқ этишга эътибор қаратиш лозим. Бунинг учун шахсни тарбиялаш билан боғлиқ барча муассасаларда, таълим олувчиларнинг ёш хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, оғзаки халқ ижодиёти асарларидан иложи борича кенгроқ фойдаланинг, халқ анъаналари, урф-одатлари, байрамлари ва халқ қўшиқларига ҳурмат ва муҳаббатни сингдириш лозим. Шундай қилиб таълим жараёни ёшларни миллий туйғулар ва миллий ғурур ҳақида тарбиялашга имкон берадиган материалларни ўз ичига олиши керак.

Адабиётлар рўйхати

1. Арабов.И.А., Нагорная. Г.Ю. Этнопедагогика. К, 1999. Б-215.

2. Булатова.З.А. Кўп маданиятли шахсни шакллантиришда халқ педагогикасининг маънавий-ахлоқий салоҳияти. Б. 2007. 4-сон. Б-259-262.

3. Кузина.Т.Ф., Батурина.Г.И. Россия халқларининг кўнгилочар педагогикаси: маслаҳатлар, ўйинлар, маросимлар. М. 1998. Б-144.

4. Ушинский.К.Д. Халқ таълимида миллат ҳақида. М. 1988.Б-194-256 5. Ковалева. Т.М. Инновационная школа: аксиомы и гипотезы.-М.2003. С-63

ДАВЛАТ ИНСТИТУТЛАРИНИ РАҚАМЛАШТИРИШ ИНСОН ФАРОВОНЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Илмуродова Феруза Шокировна
Чирчиқ давлат педагогика университети

Аннотация: Ушбу мақолада рақамли технологияларнинг ҳозирги кундаги ҳолати ва бошқарувда жорий этишнинг хориж тажрибаси чуқур таҳлил қилиб ўрганилган. Бошқарув фаолияти самарадорлигини оширишда рақамли технологиялардан фойдаланиш афзалликлари илмий жаҳатдан тадқиқ этилган. Бошқарувда рақамли технологияларни қўллаш ва уларнинг самарадорлигини баҳолаш имкониятлари назарий жиҳатидан ёритиб берилган.

Калит сўзлар: рақамли технология, бошқарув, бошқарув фаолияти, самарадорлик, иқтисодий самарадорлик, рақобат, менежмент, давлат хизматлари, рақамли эгизаклар, мослашув, рақамли ҳукумат.

Аннотация: в данной статье с углубленным анализом изучается происхождение цифровых технологий, их текущее состояние и зарубежный опыт внедрения в менеджмент. Научно исследованы возможности использования цифровых технологий и их преимущества в повышении эффективности управленческой деятельности. В менеджменте возможности применения цифровых технологий и оценки их эффективности рассматриваются в теоретическом плане.

Ключевые слова: цифровые технологии, менеджмент, управленческая деятельность, результативность, экономическая эффективность, конкуренция, затраты.

Annotation: in this article, the origin of digital technologies, its current state and the foreign experience of implementation in management are studied with an in-depth analysis. The possibilities of the use of digital technology and its advantages in improving the effectiveness of management activities have been scientifically researched. In management, the possibilities of applying digital technologies and assessing their effectiveness are covered in theoretical terms.

Keywords: digital technology, management, management activities, efficiency, economic efficiency, competition, cost.

Давлат бошқаруви ва давлат хизматларини кўрсатиш соҳаларида рақамли технологиялар ва платформа ечимларини жорий этиш масалаларини кўриб чиқиш, шунингдек, жамиятда давлат бошқарувининг асосий моделлари эволюциясини таҳлил қилиш ва давлат институтларини рақамлаштиришни ривожлантириш истиқболларини баҳолаш, мавжуд қийинчиликлар ва таҳдидларни ҳисобга олган ҳолда. Давлат бошқаруви анъанавий равишда ижтимоий-иқтисодий тизимнинг энг консерватив институтларидан бири бўлиб, у учун ҳар қандай инновацияларни қабул қилиш узоқ вақт мослашиш ва ўз функцияларини бажариш учун зарур бўлган янгиликларни тан олиш билан боғлиқ. Давлат ва жамият бошқаруви, ижтимоий соҳада ҳам рақамли технологияларни кенг жорий этиб, натижадорликни ошириш, бир сўз билан айтганда, одамлар турмушини кескин яхшилаш мумкин”, -дея таъкидлаб ўтган эди [1]. Сўнгги йилларда юртимизда давлат органлари ва ташкилотларининг фаолиятларини ҳамда аҳолига кўрсатилаётган давлат хизматларини рақамлаштириш, олис ҳудудларда мобил алоқа ва мобил интернет қамровини кенгайтириш, шунингдек мобил инфратузилмани ривожлантириш юзасидан кенг кўламли ишлар амалга оширилмоқда.[2] Камбағалликни камайтиришга қаратилган махсус дастурнинг ишлаб чиқилиши, ҳали-ҳануз энг оғриқли нуқталардан бири бўлган коррупцияга қарши курашувчи махсус идора ташкил этилиши ҳам бу борада алоҳида аҳамиятга эга[3]. Рақамли иқтисодиёт – иқтисодий, ижтимоий ва маданий алоқаларнинг рақамли технологияларини қўллаш асосида

амалга ошириш мумкин бўлган тизим[4]. 2020 йилнинг “Илм-маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили” деб номланиши Ўзбекистоннинг ривожланиш тарихидаги илк инқилобий давр бошланиши десак, муболаға бўлмайди. Мамлакатимизда соғлиқни сақлаш тизимида олиб борилаётган ислоҳотлар самарадорлигини янада ошириш, соҳага илғор ва рақамли технологиялар ҳамда сифат менежментини жорий этиш, тиббиёт муассасалари имкониятларидан тўлиқ фойдаланиш мақсадида ПҚ-4847-сонли қарори қабул қилинди [5]. Рақамли иқтисодиётнинг келиб чиқиши, назарий асослари А. Форк, Л.В. Лапидус, Д.Белл, М.Кастелс, В.Десоуза, Д.Макконаз, М.Линч, С.Дирикан, С.Халфорд, М.Саваж М.А.Шнепс-Шнеппе, Д.Е. Намиот, П.Виня, М.Кейн, Н.Поппер, Е.Филиппов сингари хорижлик иқтисодчи олимларнинг илмий тадқиқотларида атрофлича ёритилган. Добролюбова, Е.И., Южаков, В.Н., Ефремов ва бошқалар “Рақамли технологияларни давлат бошқарувидаги роли” номли методик қўлланмада давлат бошқарувини натижаларга йўналишини таъминлаш учун рақамли технологиялардан фойдаланиш имкоинияти ва зарурлигига эътибор қаратганлар [6]. Мамлакатимиз электрон ҳукуматининг асосий тизими – Ягона интерактив давлат хизматлари портали (my.gov.uz) ишга туширилгач, ушбу соҳада, давлат бошқарувида янги технологияларни жорий этиш ва рақамлаштиришда салмоқли ютуқларга эришилди. [7] Ўзбекистонда интернетдан фойдаланувчиларнинг умумий сони эса жорий йил бошида 27,2 миллионга етган[8]. Банк соҳасида рақамли трансформациялар бўйича ишлар, автоматлаштирилган банк тизимлари ва хизматларини ривожлантириш, хизмат кўрсатиш сифатини таҳлил қилиш ва баҳолаш учун замонавий технологиялардан фойдаланилмоқда [9]. Ҳукумат органлари ва жамоат ташкилотлари ва жойларида терминаллар ўрнатилган бўлиб, ҳукумат хизматлари ҳақидаги маълумотни олиш мумкин[11]. Давлат бошқарув идоралари интерактив хизматларининг ҳозирги кунда бир неча тури мавжуд бўлиб, улардан қуйидагиларни мисол сифатида келтириш мумкин: пул курсининг бошқа бир курсларга нисбатан фарқини «online» режимда аниқлаш хизмат тури, фойдаланувчиларга маълум бир тўловларни бошқа бир валютада тўлашда мазкур пул бирлигининг амалдаги пул бирлигига нисбатан қанча бўлишини тез ва аниқ ҳисоблаб беради [12]. Хулоса қилиб шуни таъкидлаш мумкинки, интерактив хизматлар электрон тижорат тизимини амалда жорий этилиши мижоз ёки буюртмачи учун бир қатор афзалликларни яратса, хизматни ёки маҳсулотни таклиф қилувчи корхона ва ташкилот учун ҳам иқтисодий самара келтиради. Демак, навбатдаги масала ўртача ва йирик иқтисодий битимлар ҳамда молиявий операцияларни рақамли технологиялар орқали амалга оширишни ривожлантиришдан иборат.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Мирзиёев Ш.М. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси, 2020 йил 24 январь. // Манба: www. president.uz/uz/lists/view/3324

2. Мирзиёев Ш.М. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси, 2021 йил 29 декабрь // Манба:www. president.uz

3. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Тошкент: “Ўзбекистон”, 2021. – 464 б.

4. https://lex.uz

5. Лапидус Л.В. Цифровая экономика: управление электронным бизнесом и электронной коммерцией. – М.:ИНФРА-М, 2018. -381 с

6. Mustafoqulov Sh. Raqamli iqtisodiyot – yangi O‘zbekiston taraqqiyotining yangi davri. http://tsue.uz/?m=20200225

7. Файзуллаев Ж.С. Замонавий транспорт-логистика тизимининг бошқарув самарадорлигини ошириш. Мақола. “Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон

PEDAGOGIKA OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA INFORMARIKA O’QITUVCHISI KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHNING USLUBIY TIZIMI.

Maxkamova Madina Ulfatjonovna
ChDPU “Informatika o‘qitish metodikasi”
Kafedrasi v.b. dotsenti

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta’lim tizimi o‘quvchilarining kompetentligini shakllantirish va uning mazmun-mohiyati, tayanch kompetensiyalar ularning o‘qish faoliyatiga tayyorlashdagi o‘rni va ahamiyati, ko‘nikma va malakalarini shakllantirish, pedagogik va texnik bilimlar asosida ularning kompetentligini rivojlantirish mexanizmi hamda unga integrativ differensial yondashuv kabi masalalar yoritilib berilgan.

Tayanch so‘zlar: o‘quvchilar, kompetensiya, kompetentlik, fanlararo integratsiya, integrativ differensial yondashuv.

Ta'limning yakuniy mahsulotiga kompetentsiyaga asoslangan yondashuvni yo'naltirish bilan bog'liq holda, mutaxassis kompetentsiyalari tarkibini rivojlantirish alohida ahamiyatga ega.

O'qituvchining kasbiy kompetensiyasi uning nazariy amaliy tayyorgarligining birligi vazifasini bajaradi. Pedagogik mahorat mualliflar tomonidan to‘rt guruhga birlashtirilgan.

1. Ta'limning ob'ektiv jarayoni mazmunini aniq pedagogik vazifalarga "tarjima qilish" qobiliyati: shaxs va jamoaning yangi bilimlarni faol o'zlashtirishga tayyorlik darajasini aniqlash va shu asosda rivojlanishni loyihalash. jamoa va individual talabalar; ta'lim, tarbiya va rivojlantiruvchi vazifalar majmuasini ajratish, ularni konkretlashtirish va ustun vazifani aniqlash.

2. Mantiqiy tugallangan pedagogik tizimni qurish va harakatga keltira olish: ta’lim vazifalarini kompleks rejalashtirish; ta'lim jarayonining mazmunini oqilona tanlash; uni tashkil etish shakllari, usullari va vositalarini optimal tanlash.

3. Tarbiyaning tarkibiy qismlari va omillari o‘rtasidagi munosabatlarni aniqlash va o‘rnatish, ularni amalda qo‘llash qobiliyati: zarur shart-sharoitlarni yaratish (moddiy, ma’naviy, psixologik, tashkiliy, gigiyenik va boshqalar); o'quvchi shaxsini faollashtirish, uning faoliyatini rivojlantirish, uni ta'lim ob'ektidan ta'lim sub'ektiga aylantirish; birgalikdagi faoliyatni tashkil etish va rivojlantirish; maktabning atrof-muhit bilan aloqasini ta'minlash, tashqi dasturlashtirilmagan ta'sirlarni tartibga solish.

4. Pedagogik faoliyat natijalarini hisobga olish va baholash ko'nikmalari: o'quv jarayoni va o'qituvchi faoliyati natijalarini o'z-o'zini tahlil qilish va tahlil qilish; dominant va bo'ysunuvchi pedagogik vazifalarning yangi majmuasini aniqlash.

Pedagogik kompetentsiya tarkibida o'qituvchi faoliyatining turli yo'nalishlarini tahlil qilish asosida aniqlanadigan kognitiv, psixologik, kommunikativ, ritorik, kasbiy-texnologik, kasbiy-axborot kompetentsiyasini belgilaydi.

Kasbiy-pedagogik kompetentsiyaning mazmuni, birinchi navbatda, mutaxassisning asosiy kompetentsiyalari va asosiy fazilatlari to'plamidan kelib chiqadi, ular odatda tayanch hisoblanadi, ularda o'qituvchining ham kompetentsiyalari, ham kasbiy kompetentsiyalari birlashtiriladi. : pedagogika, turdosh fanlar sohasidagi umumiy va maxsus bilimlar majmui; mazmuni, o'qitish va tarbiyalash usullari, o'quvchilar shaxsini o'rganish masalalari bo'yicha uning malakasi darajasi; mikro va makro muhitning ta'limga ta'sirini boshqarish usullarini bilish.

Psixologik kompetentsiya deganda muallif hissiy madaniyat va psixologik hushyorlikni tushunadi.

Madaniyat deganda muallif shaxsiy va ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan, jamiyat tomonidan ma'naviy, axloqiy, moddiy boyliklar yig'indisini o'zlashtirish jarayonini (o'z-o'zidan tashkil etilgan) va natijasini aks ettiruvchi, uyg'unlikni ta'minlaydigan qadriyatlar tizimini tushunadi. jamiyatdagi munosabatlar, shaxsning o'z salohiyatini ro'yobga chiqarish, shaxsni hamma narsaning eng oliy qadriyati va o'lchovi deb bilish.

Muallif o'qituvchining hissiy madaniyatini professional psixologik-pedagogik nuqtai nazardan belgilaydi:

• hissiy ko'rinishlarda o'lchovga rioya qilishning tarbiyalangan ehtiyoji sifatida;

• hissiyotni adekvat og'zaki va faoliyat ko'rinishlari bilan uyg'unlashtirish qobiliyati va qobiliyati sifatida;

• kasbiy faoliyat doirasidagi hissiy ko'rinishlarning umumiy gumanistik yo'nalishi sifatida.

Hissiy madaniyatning tuzilishi quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi:

• sezgilar va hislar madaniyati.

• So'z va hissiy holatlar madaniyati.

• Hissiy sezgirlik.

Shunday qilib,hissiy madaniyatni insonga o'z atrofidagi dunyoni butun ma'naviy va moddiy boyliklari bilan idrok etishga, o'zida eng yaxshi, olijanob tuyg'ularni topishga, ularni etkazishga imkon beradigan fikrlar, hislar, in'ikoslar, his-tuyg'ular, g'oyalar qotishmasi deb tushunadi. o‘quvchilariga o‘z-o‘zini takomillashtirishga undash, odamlarga, jamiyatning ma’naviy boyliklariga hurmatli munosabatda bo‘lishni, yovuzlikka toqat qilmaslikni, ezgulik g‘alabasi uchun kurashishga tayyorlikni shakllantirish.

Hissiy madaniyat o'z mahoratida o'z ifodasini topishi uchun u yana bir muhim fazilatga ega bo'lishi kerak - psixologik hushyorlik (umuman shaxsning va xususan, o'qituvchi-ustaning hissiy madaniyatining jamlangan namoyon bo'lishi).

Kommunikativ kompetentsiya ostida muallif muloqot madaniyati va o'qituvchining pedagogik taktini tushunadi, shuningdek, o'qituvchi-o'qituvchi (kommunikator) dan talabaga (qabul qiluvchiga) ma'lumotlarni semantik idrok etishni ta'minlaydigan pedagogik funktsiyalar to'plamini o'zlashtirishni nazarda tutadi va aksincha. Ritorik kompetentsiya deganda muallif nutqning professional madaniyatini tushunadi, u pedagogik nuqtai nazardan notiqlik, adabiy til me'yorlariga qat'iy rioya qilish, so'zlarni, jargonlarni istisno qilish, begona so'zlardan foydalanishga faol qarshilik ko'rsatish va boshqalar. ifodalar; o'quvchilarda o'z ona nutqining sofligini asrash, uni buzadigan barcha narsadan qochish zarurligini tarbiyalash.

Professional va texnologik kompetentsiya. Kundalik ongda texnologiya inson qo'li kuchi va boshqa energiya manbalari bilan harakatga keltiriladigan asboblar, mexanizmlar, qurilmalardan foydalanish jarayoni shaklida bo'ladi. Lekin bu holatda ham pedagogika ishlab chiqarish bilan bog'liq, chunki har qanday mexanizm, har qanday vosita faqat o'qitilgan, tajribali qo'llarda mehnat quroliga aylana oladi. Demak, pedagogikasiz texnologiya shunchaki foydasiz yoki xavfli materiallar to‘plami bo‘lib qolaveradi.

Axborot kompetensiyasini axborot makonida tezkor harakatlanish, uni shakllantirishda ishtirok etish imkonini beruvchi bilim, ko‘nikma, malaka darajasi sifatida izohlaydi. Bu ta'lim jarayonida olingan ma'lumotlarni qidirish, baholash, foydalanish va saqlash sohasidagi professional kompetentsiyani aks ettiradi.

TALIM JARAYONIDA TALABALARNING KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING MAZMUNLI TUZILMASI.

Yuldasheva Gulshad Tileuovna
ChDPU “Informatika o‘qitish metodikasi”
Kafedrasi v.b. dotsenti
Muxammadieva Bashorat Islomboevna
IO‘M 19/5 guruhi talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta’lim tizimi o‘quvchilarining kompetentligini shakllantirish va uning mazmun-mohiyati, tayanch kompetensiyalar ularning o‘qish faoliyatiga tayyorlashdagi o‘rni va ahamiyati, ko‘nikma va malakalarini shakllantirish, pedagogik va texnik bilimlar asosida ularning kompetentligini rivojlantirish mexanizmi hamda unga integrativ differensial yondashuv kabi masalalar yoritilib berilgan.

Tayanch so‘zlar: o‘quvchilar, kompetensiya, kompetentlik, fanlararo integratsiya, integrativ differensial yondashuv.

Jahonda amalga oshirilayotgan islohatlarning ta’lim taraqqiyotidagi pirovard maqsadi – har bir mamlakatning iqtisodiyotini rivojlangan mamlakatlar darajasiga olib chiqish va shu orqali xalqlarning farovonligini oshirishdan iborat bo‘lmoqda. Fan va ishlab chiqarish sohalarida amalga oshiriladigan islohotlar ilmiy texnik axborotning jadal rivojlanishi va yangilanishi, pedagogik faoliyat mazmunini uzviylik tamoyillari asosida muntazam dinamik o‘zgarishi bilan ifodalanadi. Zamonaviy ilmiy-amaliy tajribalar pedagogik texnologiyalarning yetarli darajada aks ettirish yo‘llari bilan belgilanadi, bir qator umummadaniy, umumkasbiy va kompetentliliklarni shakllantirish imkoniyatini yaratadi. Shunga ko‘ra, uzluksiz oliy ta’lim muassasalarida zamonaviy axborot-kommunikasiya texnologiyalariga oid fanlarni o‘qitish metodikasini takomillashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvapdagi “2022-2026 yillapga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning tapaqqiyot strategiyasi topshirig‘i” PF-60-sonli Farmonida “uzluksiz ta’lim tizimini yanada takomillashtirish, sifatli ta’lim xizmatlari imkoniyatlarini oshirish, mehnat bozorining zamonaviy ehtiyojlariga mos yuqori malakali kadrlar tayyorlash siyosatini davom ettirish, ta’lim va o‘qitish sifatini baholashning xalqaro standartlarini joriy etish asosida oliy ta’lim muassasalari faoliyatining sifati hamda samaradorligini oshirish, oliy ta’lim muassasalariga qabul kvotalarini bosqichma-bosqich ko‘paytirish, ilmiy-tadqiqot va innovasiya faoliyatini rag‘batlantirish, ilmiy va innovasiya yutuqlarini amaliyotga joriy etishning samarali mexanizmlarini yaratish” kabi vazifalar belgilab olindi. Mazkur vazifalarning “ijrosini ta’minlashda ta’lim jarayonida bo‘lajak mutaxassislarning kommunikativ kompetentligini shakllantirish orqali kasbiy tayyorgarligini rivojlantirish zarur” ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda ta’lim sifatini oshirish va mehnat bozori talabi asosida raqobatbardosh kadrlar tayyorlash masalasi davlatimiz siyosatining eng muhim va ustuvor yo‘nalishlaridan biri. Davlatimiz rahbari tomonidan sohada islohotlarni amalga oshirish, takomillashgan oliy ta’lim tizimini yaratish bo‘yicha ustivor vazifalar belgilanganligi ta’lim tizimini modernizasiya qilishni taqozo etmoqda. Chunki, “iqtisodiyotning liberallashtirilishi va diversifikasiya qilinishi, globallashuv, raqamlashtirish, mobillashuv, sanoatlashuv jarayonlarining shiddati har bir soha uchun raqobatbardosh malakali kadrlarni tayyorlashni, xalqaro talablarga mos yangi ta’lim tizimini talab qilmoqda”.

Zamonaviy o‘quv jarayonidagi asosiy maqsad “bo‘lajak mutaxassislarning shaxsiy va kasbiy qobiliyatlari bilim, ko‘nikma va malakalarini rivojlantirishga qaratilgan”. Oliy ta’lim muassasalarida talabalarni o‘qitish jarayonida bo‘lajak mutaxassislarning kommunikativ kompetentligini shakllantirish lozim va ular nafaqat akademik bilimlarga ega bo‘lishi, balki o‘z sohalaridagi turli muammolarni ijobiy hal qilish qobiliyatiga ega bo‘lishi zarur sanaladi.

Mamlakatimizdagi ta’lim islohotlari tajribasi shuni ko‘rsatadiki, shaxsning eng ijtimoiy ahamiyatga ega bo‘lgan fazilatlari: muloqotchanlik, mas’uliyatlilik, tashabbuskorlik, tadbirkorlikka ijodiy yondoshuv, “qaror qabul qilish kabi qobiliyatlarini rivojlantirish bugungi kunda dolzarb”hisoblanadi. Bunday fazilatlarni bo‘lajak mutaxassislarda shakllantirish, ularga kelajakda o‘zlarining ish faoliyatlarini samarali va sifatli olib borishga imkon yaratadi.Muammo shundaki, nutq mas’uliyatini oshirish bilan bog‘liq bo‘lgan kasblar uchun yuqori sifatli samarali muloqot o‘rnatish, so‘zni o‘zlashtirish qobiliyati, so‘z yordamida professional muammolarni hal qilishga o‘rgatish eng dolzarb muammolardan biridir.

“Kompetentlik” tushunchasining nazariy asoslari o‘tgan asrning 60-chi yillarida paydo bo‘lgan bo‘lib, u insonning ijtimoiy hayoti va kasbiy faoliyatining bilimga asoslangan, intellektual va shaxsiy tajribasi sifatida talqin qilingan. Shu bilan birga, “kompetentlik”, “kompetensiya” tushunchalari ilgari - kundalik hayotda, adabiyotlarda keng qo‘llanilgan bo‘lib, uning talqini lug‘atlarda ken yoritilgan. Masalan, “Xorijiy so‘zlar izohli lug‘ati”da “kompetensiya” atamasiga quyidacha ta’rif berilgan: “kompetensiya (lotinchadan competens, competentis- qobiliyatli) - ma’lum sohada ilg‘or, tajribali, bilimdon; faoliyatni mustaqil amalga oshirish yoki hal qilish huquqiga ega, o‘z bilimi doirasida biror narsani yechimini hal qilishga qodir shaxs” sifatida tavsiflangan.

Bugungi kunda kompetensiyalarni rivojlantirish tahlili mutaxassisning asosiy kompetensiyalari va ularning komponentlari hajmini taqqoslashda tadqiqotchilar murakkablik va noaniqlarga duch kelganliklarini ko‘rsatadi va bu esa o‘z o‘rnida, ta’lim natijasida ularning baholash uchun yondashuvlarni (mezon, tartib, vositalar) rivojlanishini qiyinlashtiradi. Shuningdek, pedagog olimlarning ilmiy tadqiqotlarida “kompetentlik” tushunchasining mazmuniga oid alohida maxsus konsepsiya mavjud emas. Tadqiqotchilar tomonidan kasbiy kompetensiyalar quyidagi komponentlarga ajratib ko‘rsatilgan: mazmunli, faoliyatli va shaxsiy komponentlarga bo‘linadi.

Hozirgi kunda ko‘plab adabiyotlarda hali kompetentli yondoshuvni tavsiflovchi konseptual apparat ishlab chiqilmagan, “kompetensiya” va “kompetentlik” atamalarini ta’riflashning turli xil talqinlari mavjud.

Masalan, J.Ravenning fikriga ko‘ra, “kompetensiya” tushunchasi ma’lum bir sohada muayyan bir harakatni amalga oshirishga qaratilgan maxsus bir qobiliyat sifatida tavsiflanadi, unda yuqori malakali ko‘nikmalar va bilimlar, mas’uliyat va harakatlar uchun fikrlash usullari tushuniladi. Ko‘rinib turibdiki, kompetensiyaning asosiy komponenti shaxsning ma’lum qobiliyatlarida ifodalangan operasion va faoliyat komponentidir.

“Kompetensiya” tushunchasining eng to‘liq ta’rifi A.V.Xutorskoy tomonidan berilgan bo‘lib, unda shaxsning belgilangan jarayonlar va ob’ektlar doirasiga nisbatan ko‘rsatilgan o‘zaro bog‘liq fazilatlari to‘plami kiritilgan va unga qarshi samarali harakat qilish kerak.

Kasbiy kompetensiya - kasbiy ta’lim, tajriba va shaxsning individual qobiliyatlari darajasi, uning uzluksiz o‘z-o‘zini tarbiyalash va o‘zini takomillashtirishga bo‘lgan intilishi, biznesga ijodiy va mas’uliyatli munosabatidir.

Hozirgi vaqtda davlat ta’lim standartlari joriy etilib, “bo‘lajak kasb ta’limi o‘qituvchilarini tayyorlash sifatini oshirishga qaratilgan ta’lim mazmuni va texnologik innovasiyalar keng joriy etilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Юлдашева Г.Т. Талабаларда ўзини-ўзи ривожлантириш компетенциясини шакллантириш жараёнининг педагогик асослари. /Муғаллим ҳам узликсиз билимдендириу. № 3/1 – 2022.Илимий-методикалық журнал.Нукус,2022. ISSN 2181-7138. 26-28 бет.

2. Юлдашева Г.Т. Коммуникатив компетенция тушунчаси ва унинг мазмун моҳияти // “ЎзМУ хабарлари “Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети илмий журнали. – Тошкент, 2022. – № 1/5/1 – В. 228-231.

3. Юлдашева Г.Т. (2022). Компетенциявий ёндошувга асосланган таьлим // Journal of innovations in social sciences (Ўзбекистон).Таьлимни рақамлаштириш: асосий тенденциялар ва устувор вазифалар -2022 ISSN:2181-2594.57-61 бет.

4. Юлдашева Г.Т. Применение информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в начальном образований. Замонавий узлуксиз таълим сифатини ошириш: инновация ва истиқболлар. Халқаро миқёсидаги илмий-амалий конференция материаллари. 24 апрель, Тошкент-2020. 527-531 бет.

5. Юлдашева Г.Т. Влияние компьютерных технологий на изменение средств коммуникации. Международная конференция посвещённая к 180- летию И.Алтынсарина “Великий учитель казахского народа и великое знание”,Чимкент, 2021. 36-39 стр.

6. Юлдашева Г. Т. Таьлимда иннаватцион технологияларнинг роли ва аҳамияти. Информатика фанининг долзарб муаммолари. Илмий-амалий анжуман материаллари. Тошкент - 2018. 266-бет.

TALIM JARAYONIDA TALABALARNING KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI.

Yuldasheva Gulshad Tileuovna
ChDPU “Informatika o‘qitish metodikasi”
Kafedrasi v.b. dotsenti
Ziyayeva Muhayyo Ibrohimjon qizi
IO‘M 19/1 guruhi talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta’lim tizimi o‘quvchilarining kompetentligini shakllantirish va uning mazmun-mohiyati, tayanch kompetensiyalar ularning o‘qish faoliyatiga tayyorlashdagi o‘rni va ahamiyati, ko‘nikma va malakalarini shakllantirish, pedagogik va texnik bilimlar asosida ularning kompetentligini rivojlantirish mexanizmi hamda unga integrativ differensial yondashuv kabi masalalar yoritilib berilgan.

Tayanch so‘zlar: o‘quvchilar, kompetensiya, kompetentlik, fanlararo integratsiya, integrativ differensial yondashuv.

Zamonaviy ijtimoiy- iqtisodiy sharoitlarda o‘zini-o‘zi boshqarish jarayonida shaxsning kasbiy rivojlanishining eng to‘liq psixologik shakllari, kasbiy kompetentlikning rivojlanish xususiyatlari E.F.Zeer tomonidan o‘rganilgan. U kasbiy kompetentlikni kasbiy faoliyat tuzilmasining asosiy tarkibiy qismlaridan biri sifatida baholaydi.

T.M.Sorokinaning tadqiqotlarida o‘qituvchining kasbiy kompetentligi-bu uning pedagogik faoliyatini amalga oshirish uchun nazariy va amaliy tayyorgarligining birligi sifatida talqin etiladi. Uning

fikriga ko‘ra, o‘qituvchilik kompetensiyasi o‘qituvchining pedagogik faoliyatining asosi bo‘lgan professionallikning bosqichlaridan biri hisoblanadi.

V.N.Vvedenskiyning fikricha, “kasbiy kompetensiya” tushunchasi tarkibining kengligi, “professionallik”, “malaka”, “kasbiy malakalar” kabi keng tarqalgan tushunchalarni birlashtiradigan integral xususiyatlar bilan ajralib turadi. Biroq, u kompetensiya bilan birgalikda ko‘rib chiqilayotgan konsepsiyani identifikasiyalash hollari hali ham tez-tez uchrab turadi. Kompetentlik – bu shaxsiy xususiyatga ega bo‘lgan malakali professional yoki funksional xususiyatlar majmuasidir.

M.I.Lukyanovaning fikriga ko‘ra, kompetenlik -bu o‘qituvchining psixologik- pedagogik salohiyati asosida pedagogik faoliyat uchun zarur bo‘lgan yuqori darajadagi professional tayyorgarlik va o‘quv jarayonida talabalar bilan samarali o‘zaro munosabatlarga ega bo‘lgan shaxsning o‘ziga xos xususiyatlaridir. Psixologik va pedagogik kompetensiyalarning tarkibiy qismi sifatida u psixologik va pedagogik yo‘nalishlarning bloklarini ko‘rib chiqadi.

A.V.Xutorskoy “kompetensiya” va “kompetentlik” tushunchalarini orasidagi farqni ko‘rsatib berdi. Kompetensiya – shaxsning o‘zaro bog‘liq xususiyatlarini (bilim, ko‘nikma, faoliyat metodikasi), ma’lum mavzular va jarayonlar uchun belgilanadigan va ularga nisbatan sifat jihatidan samarali ishlab chiqarish uchun zarur bo‘lgan kompleks.

G.M.Kodjaspirova “o‘qituvchi malakali o‘qituvchi bo‘lishi uchun muayyan pedagogik kompetentlikka ega bo‘lishi kerak”, deb hisoblaydi.

“Kompetentlik” tushunchasi ta’lim sohasiga psixologik izlanishlar natijasida kirib kelgan. Shu sababli kompetentlik “noan’anaviy vaziyatlar, kutilmagan hollarda mutaxassisning o‘zini qanday tutishi, muloqotga kirishishi, raqiblar bilan o‘zaro munosabatlarida yangi yo‘l tutishi, noaniq vazifalarni bajarishda, ziddiyatlarga to‘la ma’lumotlardan foydalanishda, izchil rivojlanib boruvchi va murakkab jarayonlarda harakatlanish rejasiga egalik”ni anglatadi. Kasbiy kompetentlik – mutaxassis tomonidan kasbiy faoliyatini amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma va malakalarning egallanishi va ularni amalda yuqori darajada qo‘llay olishi.

Kasbiy kompetentlik mutaxassis tomonidan alohida bilim, malakalarning egallanishini bilan birgalikda, bir mustaqil yo‘nalish bo‘yicha integrativ bilimlar va harakatlarning o‘zlashtirilishini nazarda tutadi. Shuningdek, kompetensiya mutaxassislik bilimlarini doimo boyitib borishni, yangi axborotlarni o‘rganishni, muhim ijtimoiy talablarni anglay olishni, yangi ma’lumotlarni izlab topishni, ularni qayta ishlash va o‘z faoliyatida qo‘llay bilishni taqozo etadi. Kasbiy kompetentlik negizida aks etuvchi sifatlarning mohiyatini qisqacha yoritib o‘tamiz. Ularga:

1) ijtimoiy kompetentlik; 2) maxsus kompetentlik; 3) shaxsiy kompetentlik; 4) texnologik kompetentlik; 5) ekstremal kompetentliklar kiradi.

N.A.Muslimov va K.Abdullaevalarning fikricha, kompetentlik – olingan nazariy bilim, ko‘nikma va malakalar majmuasini amaliyotga mustaqil va ijodiy qo‘llay olish darajasi, bu talabaning amaliyot jarayonida va oliy ta’limdan keyingi faoliyatida shakllanib boradi.

Kompetensiya tushunchasi ma’lum bir sohada muvaffaqiyatli faoliyat yuritish uchun bilimni, malakani, shaxsiy fazilatlarni va amaliy tajribani qo‘llash qobiliyatidir. “Kompetensiya – bu ta’lim orqali olingan bilimlarga, tajribaga, qadriyatlarga, niyatlarga asoslangan umumiy qobiliyatdir.Kompetentlik – bu olim yoki o‘qimishli odam bo‘lishni anglatmaydi. Kompetensiya va ko‘nikma o‘rtasidagi farqni ajratish kerak. Ko‘nikma – bu muayyan vaziyatdagi harakat, kompetensiya – xatti-harakatlar ko‘nikmalarning kuzatuvlaridan o‘rganilishi mumkin bo‘lgan xarakteristik xususiyatdir. Shunday qilib, ko‘nikmalar amalda kompetensiya sifatida namoyon bo‘ladi.

Kompetensiya, mahorat, harakatni kuchaytiradi. Kompetensiya ongli faoliyat natijasida shakllanadi. Davlat ta’lim standartida kasbiy va umumiy kompetensiyalar, ya’ni, bitiruvchilar egallashi lozim bo‘lgan bilim, ko‘nikma va malakalar belgilab qo‘yilgan. Ularga asosiy kasbiy ta’lim dasturlarini ishlab chiqishda integrativ yondashuv orqali erishish mumkin. Dasturning variativ qismi ta’lim muassasasining, mintaqaning o‘ziga xosligini, hududdagi ish beruvchilarning aniq kasbiy kompetensiyalarni egallagan mutaxassislarga bo‘lgan ehtiyojini aks ettirish imkonini beradi. Bizning nazarimizda, aynan integrativ ta’lim (ta’lim integrasiyasi) bo‘lajak mutaxassislarning kasbiy kompetentligi shakllanishi jarayoni va kelgusidagi kasbiy faoliyati uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Юлдашева Г.Т. Талабаларда ўзини-ўзи ривожлантириш компетенциясини шакллантириш жараёнининг педагогик асослари. /Муғаллим ҳам узликсиз билимдендириу. № 3/1 – 2022.Илимий-методикалық журнал.Нукус,2022. ISSN 2181-7138. 26-28 бет.

2. Юлдашева Г.Т. Коммуникатив компетенция тушунчаси ва унинг мазмун моҳияти // “ЎзМУ хабарлари “Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети илмий журнали. – Тошкент, 2022. – № 1/5/1 – В. 228-231.

3. Юлдашева Г.Т. (2022). Компетенциявий ёндошувга асосланган таьлим // Journal of innovations in social sciences (Ўзбекистон).Таьлимни рақамлаштириш: асосий тенденциялар ва устувор вазифалар -2022 ISSN:2181-2594.57-61 бет.

4. Юлдашева Г.Т. Применение информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в начальном образований. Замонавий узлуксиз таълим сифатини ошириш: инновация ва истиқболлар. Халқаро миқёсидаги илмий-амалий конференция материаллари. 24 апрель, Тошкент-2020. 527-531 бет.

5. Юлдашева Г.Т. Влияние компьютерных технологий на изменение средств коммуникации. Международная конференция посвещённая к 180- летию И.Алтынсарина “Великий учитель казахского народа и великое знание”,Чимкент, 2021. 36-39 стр.

6. Юлдашева Г. Т. Таьлимда иннаватцион технологияларнинг роли ва аҳамияти. Информатика фанининг долзарб муаммолари. Илмий-амалий анжуман материаллари. Тошкент - 2018. 266-бет.

7. Юлдашева Г. Т. Эффективность использования ИКТ на уроках начального класса. Труды научной конференций “Современные кластерные системы в контексте образовательных инноваций реформ: проблемы события и перспективы”.2019. 24-стр.

8.Юлдашева Г.Т. Бўлажак ўқитувчиларда касбий компетентликни ривожлантириш. “Замонавий тараққиётда илм-фан ва маданиятнинг ўрни” номли Республика илмий-амалий конференцияси. www.academics.uz 18.08.2022, 20 сон, 54- бет.

9. Dilfuza Melievna Makhmudova, 2Bakhrom Ruzievich Tadjibaev, 3 Gavhar KholboevnaDusmurodova, 4 Gulshad Tileuovna Yuldasheva. Information and communication technologies for developin gcreative competence in the process of open teaching physics and maths. // International Journal of Psychosocial Rehabilitation / Vol.24, Issue 09, 2020 ISSN: 1475-7192. (Scopus).

10. Юлдашева Г.Т. Методологические основы использования медиа технологий в повышении эффективности обучения / "Экономика и социум", №5(84), часть 2, http://www.iupr.ru1129-1133. (2021).

KLASTERLI YONDOSHUV ASOSIDA TALABALARNING KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI.

Yuldasheva Gulshad Tileuovna
ChDPU “Informatika o‘qitish metodikasi”
Kafedrasi v.b. dotsenti
Abduqaxxorov Muxriddin Qaxramon o’g’li
IO‘M 19/1 guruhi talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta’lim tizimi o‘quvchilarining kompetentligini shakllantirish va uning mazmun-mohiyati, tayanch kompetensiyalar ularning o‘qish faoliyatiga tayyorlashdagi o‘rni va ahamiyati, ko‘nikma va malakalarini shakllantirish, pedagogik va texnik bilimlar asosida ularning kompetentligini rivojlantirish mexanizmi hamda unga integrativ differensial yondashuv kabi masalalar yoritilib berilgan.

Tayanch so‘zlar: o‘quvchilar, kompetensiya, kompetentlik, fanlararo integratsiya, integrativ differensial yondashuv.

Zamonaviy mehnat bozori, bugun ta’lim sifatiga oshayotgan talablarni taqdim etib, bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy kompetentligi va kasbiy tayyorgarligi, o‘z navbatida oliy ta’lim muassasalari, shu jumladan texnik oliy ta’lim muassasalarining bitiruvchilari o‘rtasida raqobat kuchayishiga olib keladi. Agar mutahassisning dastlabki malakasi faqat ish o‘rinlariga muvofiqligi va tor axborotni egallashni nazarda tutsa, “kompetentlik” nafaqat umumiy turdagi, balki, xususan keng sohada bilimlarni o‘zlashtirishni talab qiladi. Mutaxassisning o‘z ko‘nikmalarini muvoffaqiyatli amalga oshirishda tayyorgarligi va qobiliyatliligi, o‘zining faoliyati samaradorligi va sifatini yaxshilashni nazarda tutadi”.

Bugungi kunda biz kommunikativ kompetentlik deb ataydigan “samarali muloqot qilish qobiliyati har doim ko‘plab olimlarni qiziqtirgan. Tilshunoslik, sosiologiya, ijtimoiy psixologiya, pedagogika kabi fanlar va boshqa zamonaviy bilim sohalarida shaxslararo o‘zaro munosabatlarni, shaxsning kommunikativ hatti-harakatlarini nazariy o‘rganishga e’tibor qaratilgan. Biroq, odamning ijtimoiy funksiyalarni bajarishda uning nutqiy tayyorligini ham amaliy o‘rganish zarur hisoblanadi. Ushbu yo‘nalishda ishlab chiqilgan kommunikativ kompetentlik tushunchasi, bizning fikrimizcha, ijtimoiy-gumanitar bilimlarni talabalarning barcha hayotiy jarayonlarida barkamol aloqa qobiliyatlarini shakllantirish va rivojlantirish va shuning uchun ularning ijtimoiy funksiyalarni bajarish uchun amaliy harakatlari bilan bog‘lashga yordam beradi”. Shunga ko‘ra, turli xil ta’lim islohotlarini amalga oshirishda, xususan, ta’lim tizimining yangi standartlarga o‘tishida va bo‘lajak mutaxassislarni tayyorlashda e’tiborga olinishi mumkin bo‘lgan ilmiy tavsiyalarning ahamiyati o‘sib bormoqda.

Psixolog olimlarning fikriga ko‘ra, kompetentlikning tarkibiy tuzilmasiga doir yana bir nuqtai nazar mavjud. Unga ko‘ra, bilim, xulq-atvor va hissiy sohalarga mos keladigan “fikrlash”, “muomala” va “munosabat”da turli xil kompetensiyalar mavjud.

Kasbiy kompetentlikka yondashuvlardagi barcha farqlarga qaramasdan, barcha mualliflar o‘z doirasiga kommunikativ kompetentlikni kiritadilar.

Hozirgi davrda mutaxassisning kasbiy kompetentligi uning kommunikativ kompetentligini, ya’ni kasbiy faoliyat sharoitida muloqot qilish qobiliyatini ham nazarda tutadi.

Kommunikativ kompetensiya tushunchasiga Yu.M.Jukov tomonidan qo‘yidagicha tarif berilgan “kommunikativ kompetensiya bu insonning shaxs sifatida psixologik xarakteristikasi bo‘lib, u odamlar bilan muloqot qilishda yoki odamlar bilan kerakli aloqalarni o‘rnatish va saqlash qobiliyatida namoyon

bo‘ladi”. Kommunikativ kompetensiya tarkibiga insonda aloqa jarayonlarining muvaffaqiyatli o‘tishini ta’minlaydigan bilim, ko‘nikma va malakalar to‘plami kiradi.

Pedagogik faoliyatda kommunikativ kompetensiya odatda ta’lim oluvchilar bilan kerakli aloqalarni o‘rnatish va saqlash qobiliyatini anglatadi. Kompetensiya samarali muloqotni ta’minlaydigan bilim, ko‘nikma va malakalar to‘plamini o‘z ichiga oladi. Ushbu turdagi kompetensiya aloqa chuqurligini va doirasini o‘zgartirish, aloqa sheriklari tomonidan tushunish va tushunish qobiliyatini o‘z ichiga oladi.

Kommunikativ kompetensiya bu to‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘zaro ta’sirlashish sharoitida shakllanadigan odamlar o‘rtasidagi rivojlanayotgan va asosan onli aloqalar tajribasi. Kommunikativ kompetensiyani takomillashtirish jarayoni shaxs rivojlanishi bilan bog‘liq. Kommunikativ harakatlarni tartibga solish vositalari insoniyat madaniyatining bir qismidir va ularni o‘zlashtirish va boyitish butun madaniy merosni rivojlantirish va ko‘paytirish bilan bir xil qonunlarga muvofiq sodir bo‘ladi. Ko‘p jihatdan kommunikativ tajribani egallash nafaqat to‘g‘ridan-to‘g‘ri o‘zaro ta’sir jarayonida sodir bo‘ladi. Kommunikativ kompetensiya insonning ijtimoiy hayoti bilan bevosita bog‘liqdir. Kommunikativ kompetensiya og‘zaki va og‘zaki bo‘lmagan aloqa vositalarining moslashuvchanligi va ulardan foydalanish erkinligini nazarda tutadi va insonning o‘ziga, ijtimoiy olamga bo‘lgan munosabatlar tizimini tartibga soluvchi kategoriyalardan iboratdir.

Kommunikativ kompetensiya shaxsning muloqot qobiliyati bo‘lib, axborot-kommunikasiya sohasida shaxsiy va kasbiy tajribasini o‘z ichiga olgan bilim, ko‘nikmalar va kommunikativ xususiyatidir.

Muloqot qobiliyatining namoyonligi qo‘yidagilardan iborat bo‘ladi:

— muloqot uchun zarur bo‘lgan kommunikativ holatning psixologik va ijtimoiy tashhisi;

—o‘ziga xos kommunikativ vaziyatda muloqot jarayonini programmalash;

—aloqa jarayonlarini ijtimoiy-psixologik boshqarishni amalga oshirish.

Kommunikativ kompetensiya aloqa vazifalari turlariga ko‘ra quyidagi ko‘rinishlarda bo‘ladi: qo‘yilgan maqsadlarni aniqlash, vaziyatni har tomonlama baholash, hamkorlik va muloqot usullarini hisobga olish (o‘zaro hamkorlik), yetarli darajada pedagogik strategiyalarni tanlash, aloqa natijasining muvaffaqiyatini baholash, o‘z kasbini turdosh kasbga o‘zgartirishga tayyor bo‘lish.

Kommunikativ kompetensiyaning faoliyat yo‘nalishlari uning tarkibiy komponentalarini motivasion-maqsadli, kognitiv, hissiy, xulq-atvor komponentlaridan iborat ekanligini aniqlash imkoniyatini belgilaydi:

Kommunikativ qobiliyat shaxsiy, integral sifatida qaralishi kerak va strukturaviy tarkibiy qismlari kognitiv, motivasion, hissiy va xulq-atvorga ega bo‘lgan shaxslar tomonidan amalga oshirilishi shaxsning kommunikativ faoliyatining samaradorligini belgilaydi

J.Raven, V.I.Baydenko, N.V.Kuzmin, A.K.Markova, L.I.Berestov va boshqalarning tadqiqot ishlarida kasbiy kompetensiyalarni uch bosqichini shartli ravishda ajratib ko‘rsatilgan.

“Ta’lim jarayonida bo‘lajak mutaxassislarning kommunikativ kompetentligini shakllantirish orqali kasbiy tayyorgarligini rivojlantirish zarur ahamiyatga ega ekanligi bir qator olimlar tomonidan tadqiq qilingan. Xususan, bugungi kunda biz kommunikativ kompetentlik deb ataydigan samarali muloqot qilish qobiliyati har doim mutaxassislarning diqqat markazida bo‘lgan”.

Mamlakatimiz olimlari tomonidan bo‘lajak mutaxassislarni har tomonlama kasbiy va kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish masalalariga alohida e’tibor qaratilgan.

Taniqli olim N.A.Muslimovning fikriga ko‘ra, “shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim texnologiyalarini samarali amalga oshirish uchun, talabalar zarur darajada kommunikativ kompetentlikka ega bo‘lishi, ta’lim- tarbiya jarayonida o‘zaro ta’sir jarayonlariga moslashuvchan bo‘lishi, kommunikativ texnologiyalarni qo‘llaganda talabalar va o‘qituvchi o‘zaro bir-birini tushunishi talab etiladi”. U bo‘lajak

kasb ta’limi o‘qituvchisida pedagogik sifatlarni shakllantirishning ilmiy-metodik asoslarini tadqiq etgan. Shuningdek olim kasb ta’lim o‘qituvchisining kasbiy kompetensiyalari tarkibi, kommunikativ kompetensiyaning bo‘lajak o‘qituvchi faoliyatidagi ahamiyati, kompetensiyalarni rivojlantirish metodikalari bo‘yicha salmoqli ilmiy tadqiqot ishlarini amalga oshirgan.

“Pedagog olim Sh.S.Sharipov oliy ta’lim tizimidagi o‘qituvchining kasbiy mahorati nafaqat bilim va ko‘nikmalar to‘plami bilan cheklanib qolishi, balki ularni haqiqiy o‘quv amaliyotida qo‘llash samaradorligi bilan belgilanadi. Kompetentlikka ega bo‘lish qobiliyatlilikni anglatadi, mavjud bilimlarni, tajribani muayyan vaziyatlarda muammoni hal qilish uchun safarbar eta olishlikni anglatishini qayd etadi”.

U.N.Nishonalievning ilmiy tadqiqotlarida mehnat ta’limi o‘qituvchilarini tayyorlash jarayoni turli tarixiy davrlarga bo‘lib o‘rganilgan hamda kasb ta’limi o‘qituvchilari shaxsiga innovasion yondashuv tadqiq etilgan.

R.X.Djuraevning tadqiqotlarida kasb-hunar ta’limi bo‘lajak o‘qituvchilarini tayyorlashning nazariy va uslubiy jihatlari o‘z aksini topgan.

Kasb-hunar ta’limi muassasalarida ta’lim sifatini nazorat qilish hamda boshqarishning nazariy va tashkiliy metodik asoslari U.I.Inoyatov tadqiqotlarida ilmiy asoslab berilgan.

Q.T.Olimovlarning tadqiqotlarida kasb-hunar ta’limi uchun o‘quv adabiyotlarini yaratishning nazariy va amaliy jihatlari o‘rganilgan. Ushbu fundamental tadqiqotlarda kasb ta’limi o‘qituvchisini tayyorlash jarayoni uchun o‘quv-uslubiy adabiyotlar yangi avlodini yaratish konsepsiyasi ilmiy asoslab berilgan.

Integrativ yondashuv asosida kasb ta’limi o‘qituvchilarini tayyorlash muammolarini yechishga qaratilgan ilmiy tadqiqot ishlari amaliyotchi olim O.A.Abduquddusov tomonidan o‘rganilgan. O‘quv jarayonini tashkil etishdagi asosiy vazifa - bu pedagogik texnologiyalardan samarali foydalanishdir. “Ammo shu kunga qadar pedagogik texnologiyaning aksariyati nazariy muammolarga bag‘ishlangan bo‘lib, amaliyotga ta’siri kamroq sezilmoqda. Buning uchun zamonaviy pedagogik texnologiyalarni tezroq amaliyotga joriy etish usullarini ishlab chiqish talab etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Юлдашева Г.Т. Талабаларда ўзини-ўзи ривожлантириш компетенциясини шакллантириш жараёнининг педагогик асослари. /Муғаллим ҳам узликсиз билимдендириу. № 3/1 – 2022.Илимий-методикалық журнал.Нукус,2022. ISSN 2181-7138. 26-28 бет.

2. Юлдашева Г.Т. Коммуникатив компетенция тушунчаси ва унинг мазмун моҳияти // “ЎзМУ хабарлари “Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети илмий журнали. – Тошкент, 2022. – № 1/5/1 – B. 228-231.

3. Юлдашева Г.Т. (2022). Компетенциявий ёндошувга асосланган таьлим // Journal of innovations in social sciences (Ўзбекистон).Таьлимни рақамлаштириш: асосий тенденциялар ва устувор вазифалар -2022 ISSN:2181-2594.57-61 бет.

4. Юлдашева Г.Т. Применение информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) в начальном образований. Замонавий узлуксиз таълим сифатини ошириш: инновация ва истиқболлар. Халқаро миқёсидаги илмий-амалий конференция материаллари. 24 апрель, Тошкент-2020. 527-531 бет.

5. Юлдашева Г.Т. Влияние компьютерных технологий на изменение средств коммуникации. Международная конференция посвещённая к 180- летию И.Алтынсарина “Великий учитель казахского народа и великое знание”,Чимкент, 2021. 36-39 стр.

СОЗДАНИЕ ВИРТУАЛЬНОЙ ЭКСКУРСИИ "ТУРКЕСТАНСКАЯ ОБЛАСТЬ" С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ВОЗМОЖНОСТЕЙ ГИС ТЕХНОЛОГИИ

Жорабай С.Т.
Жайдакбаева Л.К.
Менлибай Ж.Г.
1 – Казахский национальный женский педагогический университет, г. Алматы, Казахстан
2 – ЮКУ им.М.Ауэзова, г. Шымкент, Казахстан
salta2405@bk.ru

Сбор, обобщение, систематизация и обработка данных являются основными задачами современной науки об окружающей среде. Но результаты обработки информации имеют ценность только в том случае, если они правильно представленны.

О жителе любого государства земного шара можно говорить как о пространственно связанном объекте. Потому, что у него есть место жительства, которое привязывает его к определенному адресу. Например, он, в свою очередь, связан с жильем, фактически расположенным на территории города.

К "Пространственному адресу" относятся здания и сооружения, земельные участки, водные, лесные и другие природные ресурсы, транспортные магистрали и инженерные коммуникации. Сбои связи связаны с определенной точкой в пространстве. Автомобиль, движущийся или стоящий без движения на дороге, движущийся поезд, летающий самолет и плавучий пароход, движущаяся деталь в зоне заводского цеха имеет координаты на земле.

Компьютерные технологии могут оказать помощь в решении задач хранения, обработки и представления информации, имеющей географическую связь.

В XXI веке невозможно без овладения навыками создания и использования ГИС-технологий. ГИС-технологии используются в исторических исследованиях с конца 80-х годов прошлого века. За это время персональные компьютеры и программное обеспечение менялись, улучшались и совершенствовались. В эпоху информационных технологий возникла необходимость совершенствования методов и средств исследования. Использование компьютерных технологий учителями сегодня оиентировано на ГИС-технологии, стремящиеся совершенствовать свои всесторонние достижения.

ГИС - наука, изучающая природные и социально-экономические геосистемы, их структуру, связь, динамику, существование в пространстве и времени, а также помощь компьютерной разметки на основе географических знаний и банка данных.

Смыслом ГИС является поток информации в географической среде в пространстве-времени. ГИС как метод исследования относится к информационному моделированию в пространстве-времени [1].

ГИС тесно связана со многими науками. В том числе ГИС играет большую роль в системе наук о Земле. Это науки-география, геология, почвоведение, ландшафтоведение, геоморфология, палентология и др.

В настоящее время геоинформация занимает достойное место в системе наук. Это можно увидеть в целях и задачах информатизации географических исследований. Одной из важнейших задач геоинформации является автоматизация географических исследований, в создании алгоритмов и программных средств, помогающих выполнять многие варианты синтеза и анализа

географической информации. Сфера применения ГИС сегодня очень широка. Это: земельный комитет, контроль природных ресурсов, экология, местное управление, транспорт, экономика, общественные задачи и т. д. интерес к таким технологиям растет день ото дня. Типичные области применения ГИС-земельный кадастр, кадастр природных ресурсов, экология, сфера недвижимости и принятие решений.[1]

С помощью программы ArcGis можно выполнить задачу географической информационной системы (ГИС) любого уровня сложности. Сегодня тысячи различных организаций и сотни пользователей используют ГИС-технологии для изучения и обработки различных наборов географической информации. Вы можете использовать ArcGis по-разному и в зависимости от сложности задач. Иногда ArcGis используется в качестве единственного пользователя для картографии и анализа, обычно в рамках определенного ограниченного проекта. Этот метод использования ArcGIS иногда называют проектом ГИС. В других случаях ArcGIS-это многопользовательская система, предназначенная для решения текущих проблем организации в области географической информации. Многопользовательские ГИС иногда подразделяются на разделы ГИС, организации ГИС в соответствии с уровнем сложности системы и интеграцией организаций с повседневной деятельностью. ГИС-это система для управления географической информацией, ее анализа и отображения. Информация представлена в виде серии наборов географических данных, которые моделируют географическую среду с помощью простых обобщенных структур данных. ГИС включает в себя современный набор инструментов для работы с географическими данными. Географическая информационная система поддерживает несколько видов работы с географической информацией.

Тип базы геоданных: ГИС - это пространственная база данных (векторные объекты, растры, топология, сети и т. д.) с наборами данных, которые представляют географическую информацию в контексте общей модели данных ГИС.

Тип геовизуализации: ГИС - это набор интеллектуальных карт и других типов, которые показывают отношения между пространственными объектами и объектами на поверхности земли. Вы можете рисовать разные карты. Их можно использовать как "окно в базу данных" для поддержки запроса, анализа и обработки информации.

Тип геообработки: ГИС - это набор инструментов для извлечения новых наборов географических данных из существующих наборов. Функции геообработки получают информацию из существующего набора данных. Они используют аналитические функции и записывают результаты в новый набор производных данных. Например, в ArcGIS эти три типа представлены каталогом (ГИС как набор геоданных), картой (ГИС как интеллектуальное картографическое представление) и набором инструментов (ГИС как набор инструментов для обработки пространственных данных). В зависимости от сложности задач ГИС можно использовать по-разному. В среде проекта ГИС или многопользовательская ГИС можно использовать в настольных приложениях ArgGIS - ArcCatalog, ArcMap, ArcToolbox. ArcCatalog управляет хранением пространственных данных, структурой базы данных, а также записью и просмотром метаданных, ArcMap используется для всех задач создания и редактирования карт. Кроме того, для картографического анализа ArcToolbox используется для преобразования данных и геообработки. В этом приложении много инструментов (рис.1).

Рисунок 1. Arctoolbox преобразование данных

Географические информационные системы (ГИС) - это класс информационных систем, которые имеют свои особенности. Они разработаны с учетом законов геоинформатики и методов, используемых в этой науке. Геоинформационные системы предназначены для решения различных задач науки и производства на основе использования пространственно локализованных данных об объектах и явлениях природы и общества в качестве интегрированных информационных систем.

Географическая информационная система - это организованный набор аппаратного обеспечения, программного обеспечения, персонала и географических данных для эффективного ввода, хранения, обновления, обработки, анализа и визуализации данных, всех видов географически организованной информации. Географические информационные системы-многофункциональные средства анализа табличных, текстовых и картографических бизнес-данных, демографической, статистической, земельной, муниципальной, адресной и другой информации. Другими словами, геоинформационная система-это система, способная хранить и использовать данные об объектах пространственной организации [2].

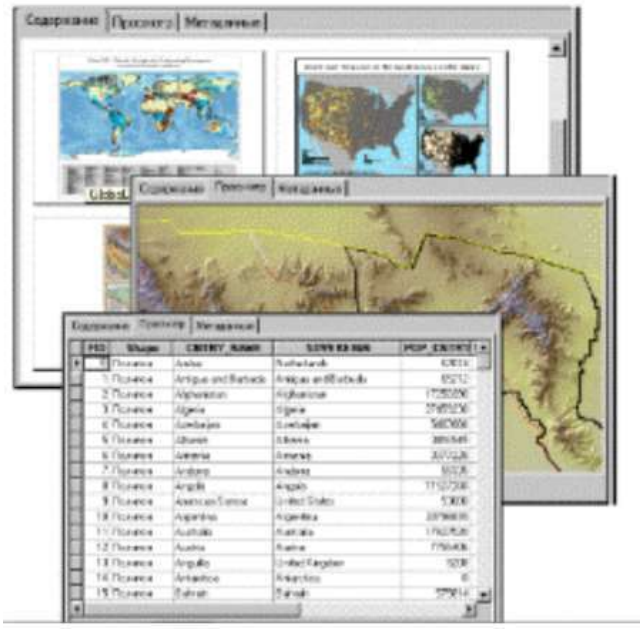

Рисунок 2. Arc-структура каталога

Геоинформационные системы становятся все более распространенными не только в таких областях применения радиации, как управление природными ресурсами, сельское хозяйство, экология, кадастры, городское планирование, но и в коммерческих структурах - от телекоммуникаций до розничной торговли. Как система поддержки принятия решений, географические информационные системы помогают улучшить обслуживание клиентов, поддерживать высокий уровень конкурентоспособности, повысить прибыльность как коммерческих организаций, деятельность которых зависит от пространственной информации, так и организаций, где геоинформационный анализ дает значительные преимущества. Геоинформационные системы являются эффективным инструментом для выбора торговых мест и определения зон, размещения наружной рекламы и производственных объектов, диспетчеризации и маршрутизации средств доставки, информатизации риэлторской деятельности [2].

По функциональным возможностям Полнофункциональная ГИС общего назначения;

Специализированная ГИС направлена на решение конкретных проблем в какой-либо области;

Информационные справочные системы для домашнего и информационно-справочного использования; Традиционное формирование ГИС на основе точных данных не может дать достоверного представления о ландшафтной структуре территории. Поэтому для решения этих широкомасштабных проблем, где разнообразие типов ПТК играет важную роль, лучше всего выбрать ландшафтную модель территории в качестве основы для формирования ГИС. Стоит отметить, что ландшафтные разделы ГИС занимают ведущее место в пространственных и логических коллективах природных данных. В зависимости от описания решаемых задач используются и другие тематические карты. Например, гидрогеологические, почвенные карты даже в этом случае на ландшафтную карту отводится ведущая роль логического построения [3].

История развития географических информационных систем насчитывает более 30 лет с момента создания канадской ГИС под руководством Р. Томлисона в середине 60-х годов. Судя по имеющейся литературе, это действительно была первая работающая автоматизированная информационная система, которая занималась информацией, распределенной в пространстве. Однако канадские ГИС и другие географические информационные системы, разработанные в Европе и Северной Америке в 60-х и первой половине 70-х годов, представляли собой картографические банки данных с функциями ввода, простой обработки и вывода с использованием простых (по современным представлениям) устройств печати. В связи с этим, появление первого поколения ГИС в том смысле, который мы включаем в эту концепцию сегодня, в конце 70-х, начале 80-х годов, когда появились и получили широкое распространение 16-битные микро и мини-ЭВМ, методы и технологии внедрения, хранения получили соответствующее развитие. К ним относятся в первую очередь картография и автоматизированные картографические системы, методы обработки данных дистанционного зондирования и дистанционного зондирования, системы компьютерного проектирования (САПР) и компьютерная графика, пространственный анализ, географическое и картографическое моделирование.

До появления первого поколения периода ГИС можно условно разделить на качественные периоды 60-х и 70-х годов. Именно в 60-х годах появились первые авторизованные картографические системы. В 1963 году Говард т. Фишер разработал программу создания карт на устройствах алфавитно - цифровой печати (АЦПУ) ЭВМ (synagraphic-от греческого слова synagein, что означает объединение), включающую symap (Synagrapfic Mapping System)-набор программных модулей для анализа пространственных данных. В последующие годы в лаборатории

компьютерной графики и пространственного анализа Гарвардского университета под руководством Говарда т. Фишера в 1965 году были разработаны популярные пакеты, такие как GRID, IMGRID, CALFORM и другие, как и многие пакеты, созданные в 60-х и 70-х годах в других исследовательских центрах. Ориентирован на автоматизацию картографирования с использованием имеющихся в то время линейных или перьевых плоттеров, а также на выполнение простейших методов пространственного анализа растровых изображений, не выходящих за рамки "ручных" методов.

Период с конца 60-х до второй половины 70-х годов характеризуется последовательным совершенствованием пространственных методов, в том числе статистических, аналитических, а также технологии кодирования и представления пространственных данных. В конце 60-х годов была разработана DIME-файловая структура хранения топологической информации. Появилась технология графического изображения трехмерных изображений и т.д. тенденция укрепления междисциплинарных связей между разработчиками ГИС, прежде всего учеными и инженерами, очень характерна для этого периода. Однако геоинформационные системы этого периода все еще специализированы и построены на базе мощных и очень дорогих компьютеров. Поэтому это были уникальные системы с очень ограниченным кругом пользователей [4].

На Западе во второй половине 70-х-начале 80-х годов государственные и частные агентства, особенно в Северной Америке, сделали значительные инвестиции в разработку и применение ГИС-технологий. За этот период были разработаны сотни компьютерных программ и систем. Появление и широкое распространение недорогих компьютеров с графическим дисплеем (так называемым"персональным") позволило отказаться от "пакетного" режима обработки данных и перейти в диалоговый режим общения с компьютером с помощью общеанглийских команд. Способствовал децентрализации исследований в области ГИС-технологий. Тесная интеграция междисциплинарных исследований, их ориентация на решение сложных проблем, связанных с дизайном, планированием и управлением, привела к созданию интегрированной ГИС, характеризующейся большей или меньшей универсальностью. К 1984 году только в Северной Америке было установлено около 1000 географических информационных систем. В Европе разработка ГИС проводилась в небольших масштабах.

Тот же период характеризуется появлением и повсеместным распространением коммерческих пакетов ГИС. Это программная среда, которая позволяет пользователю создавать географические информационные системы в соответствии со своими потребностями и возможностями. В конце 80-х годов была создана мировая индустрия ГИС, включая оборудование, программное обеспечение ГИС и их обслуживание. В 1988 году, например, в мире только прямые расходы по этим статьям превысили 500 млн. долларов США, а в 1993 году-около 2.5 млрд. долларов США. Косвенные затраты в несколько раз превысили эти цифры [5].

Реализация мощного интеграционного потенциала ГИС-технологий заключалась в реализации ряда глобальных и межнациональных проектов по контролю за природной средой, таких как, например, GRID и CORINE, начиная с конца 80-х годов.

Проект глобального ресурсного информационного банка данных grid (Gloя1 Resoigse Information Database) является инструментом реализации программы gems (C1oя1 Environment Monitoring System), выполняемой под эгидой Организации Объединенных Наций. Проект разрабатывается с 1988 года в ряде стран - участниц (Канада, США, Норвегия, Швеция и др.), международных и национальных организациях (НАСА, Институт исследований природных систем-ESRI, Женевский университет и др.). Программное обеспечение GRID реализуется через

пакет ELAS для обработки данных дистанционного зондирования в НАСА и пакет ГИС ARC-INFO, разработанный ESRI (Калифорния).

Проект CORINE-(Coordination-Information - Environment) - создание геоинформационной системы Европейского Союза. Разработка проекта началась в соответствии с решением ЕЭС от 27 апреля 1985 года.

ArcGIS-это набор базовых функций Arcмара, ArcCatalog, ArcToolbox. Вместе они позволяют решать ГИС-функции различной степени сложности, такие как картографирование, управление данными, пространственный анализ, редактирование данных и их геообработка. ArcGIS представляет собой полнофункциональную масштабируемую сложную систему из нескольких этапов, предназначенную для большого сообщества пользователей ГИС. ArcMap-необходим для составления карты и редактирования данных, а также для картографического анализа. В этом приложении основная работа ведется с картой. На поверхности карты имеется окно, в котором хранятся географические данные, набор слоев карты, линия масштаба, направление выступа и другие элементы.

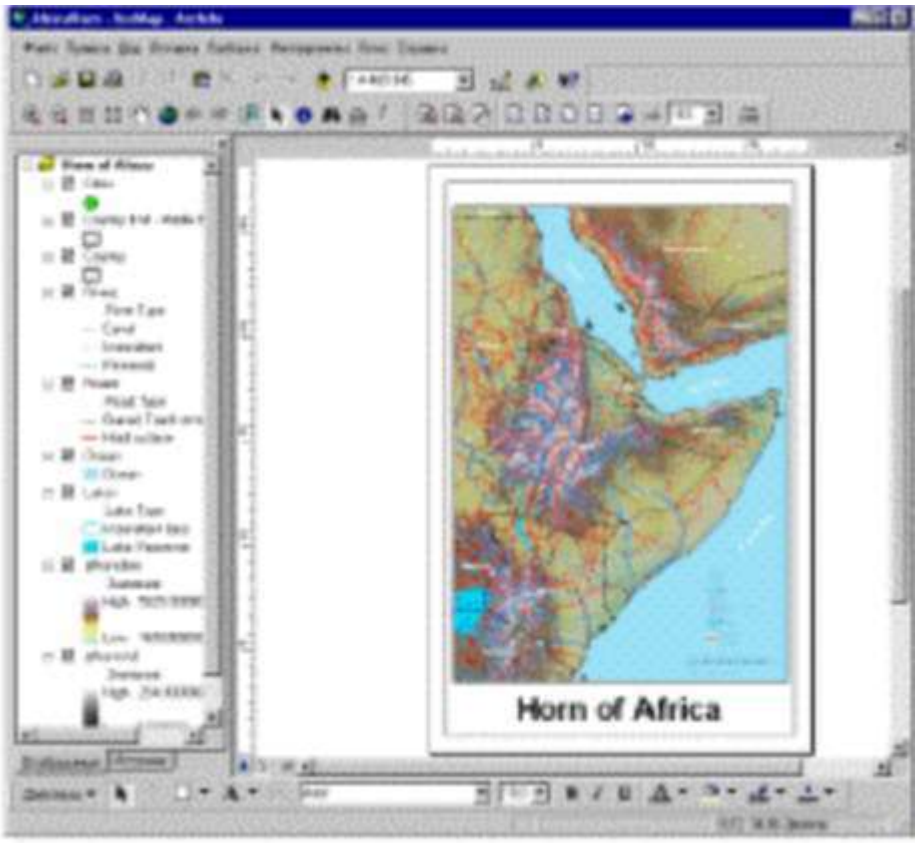

Рисунок-3. Arc Map – вид

Работа в Arc Map с 2 приложениями на карте:

1) на основе географических данных - позволяет работать с географическими слоями, идентифицировать различные символы, проводить анализ. Здесь выполняются основные картографические работы.

2) на основе компоновки — оформление карт, т. е. создается состав легенды, заголовок, отображается масштаб, задается северное направление карты, размер бумаги.

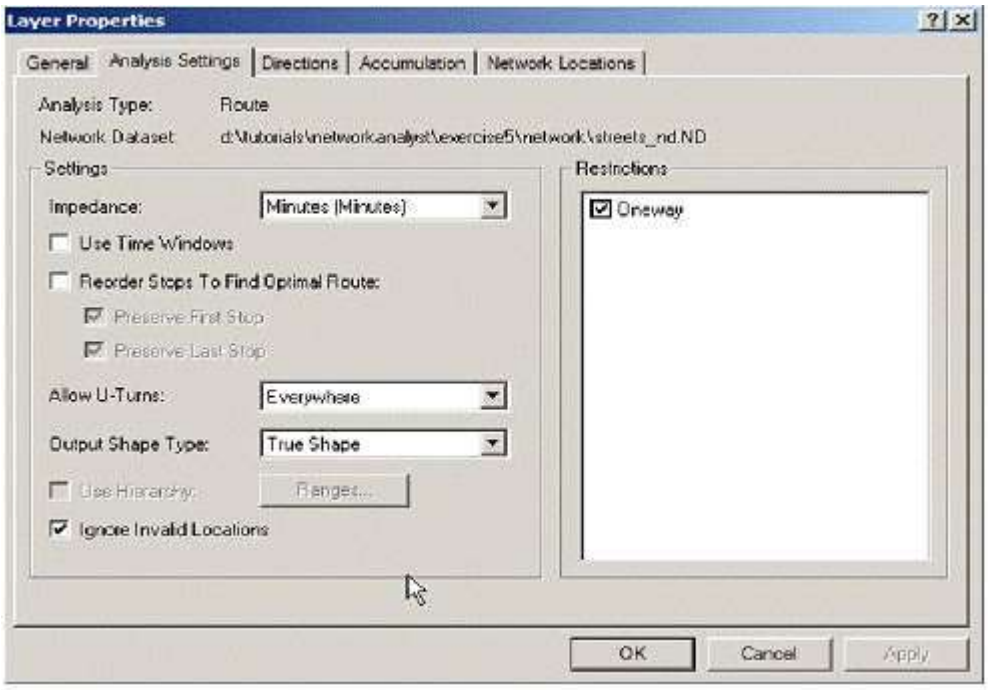

Рисунок 4.Наложение слоев

Рисунок 5. Структурирование

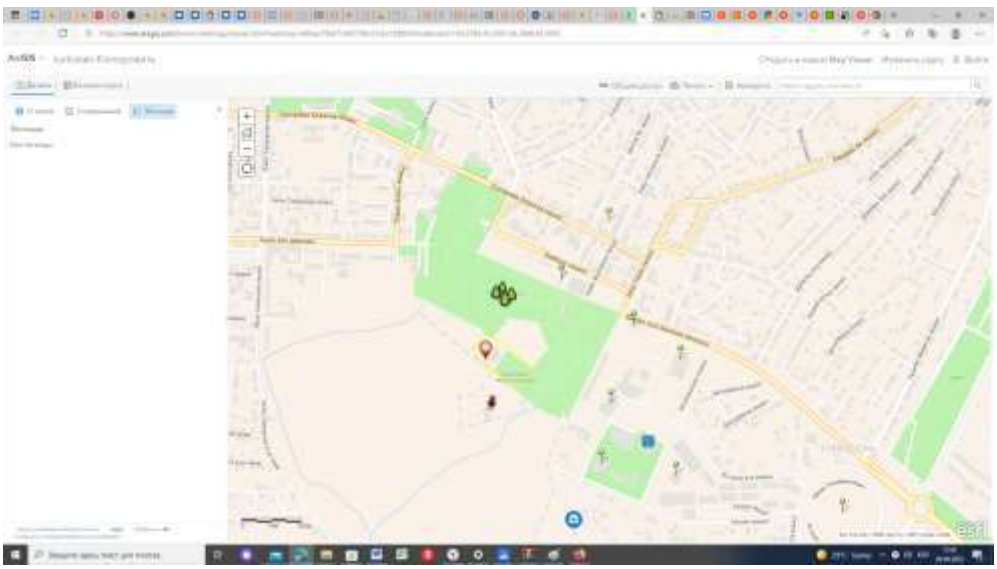

Рисунок 6. Туркестанский край

Arccatalog - это приложение, которое выполняет функции для создания базы данных геоданных и управления пространственными данными, а также для создания, просмотра, управления метаданными. Помогает создавать и управлять всеми данными нашей ГИС. Он предоставляет инструменты для поиска географических данных, просмотра, борьбы с метаданными, просмотра, Управления, быстрого раскрытия различных наборов данных, структурирования географических данных. Похоже на ArcMap. но особенность в том, что редакция не производится. Arctoolbox-конвертер геообработки данных. Плагин, хранящий множество инструментов для обработки геоданных. Agsmar, ArcCatalog и Arctoolbox объединяют различные ГИС-функции. Например, в ArcCatalog мы находим содержимое карты, и его можно открыть двойным щелчком мыши в Agsmar. Впоследствии в ArcMap можно вносить изменения с помощью Arctoolbox [6].

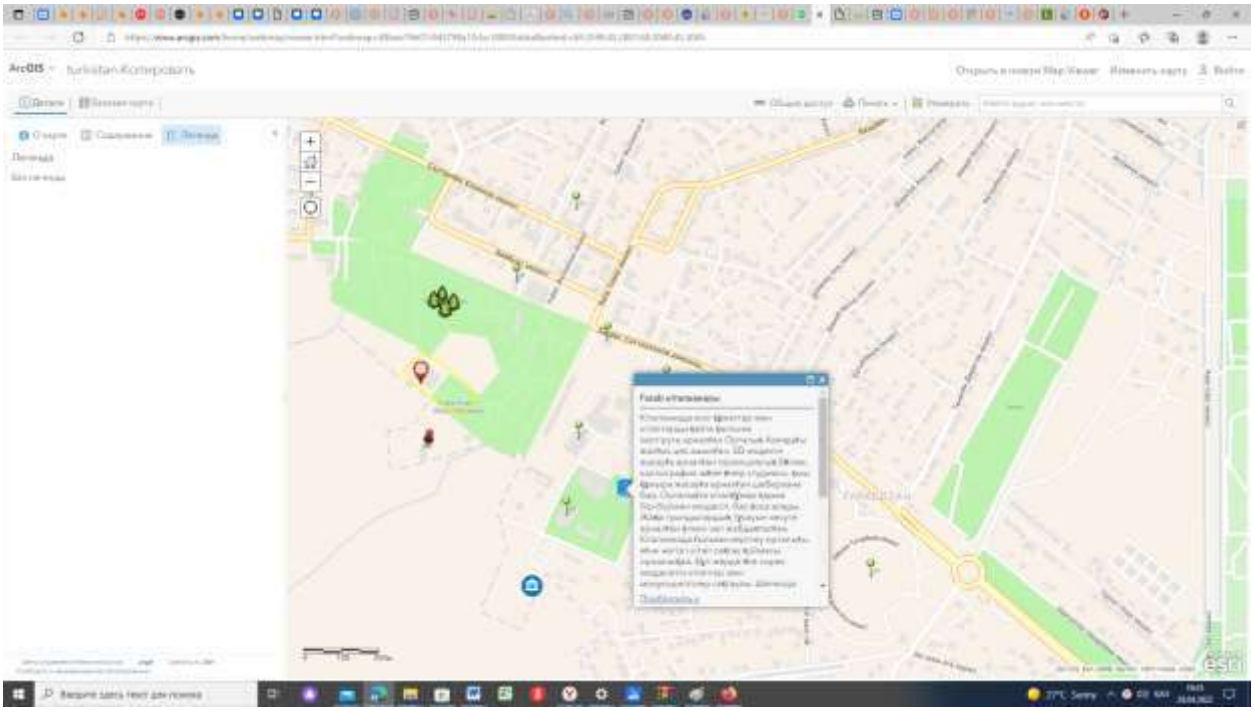

Рисунок 7. Библиотека Фараба

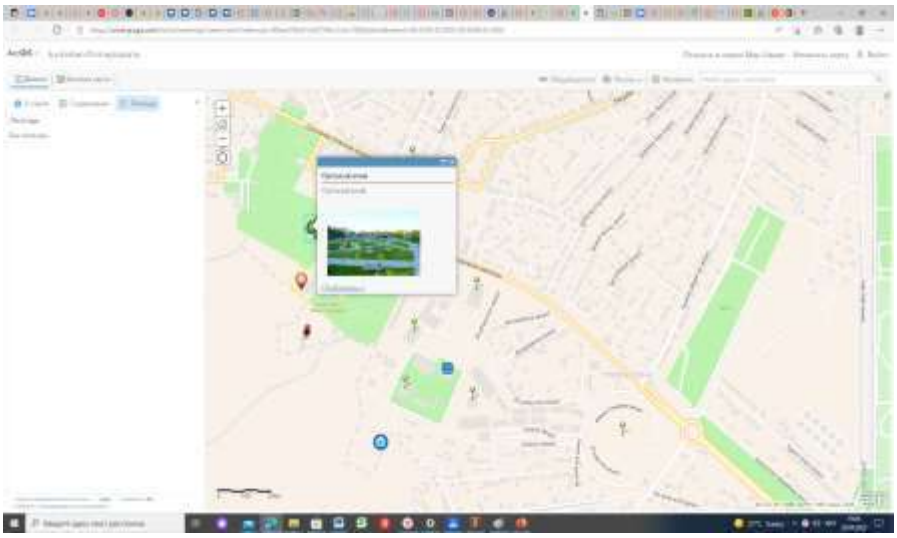

Рисунок 8. Центральная площадь.

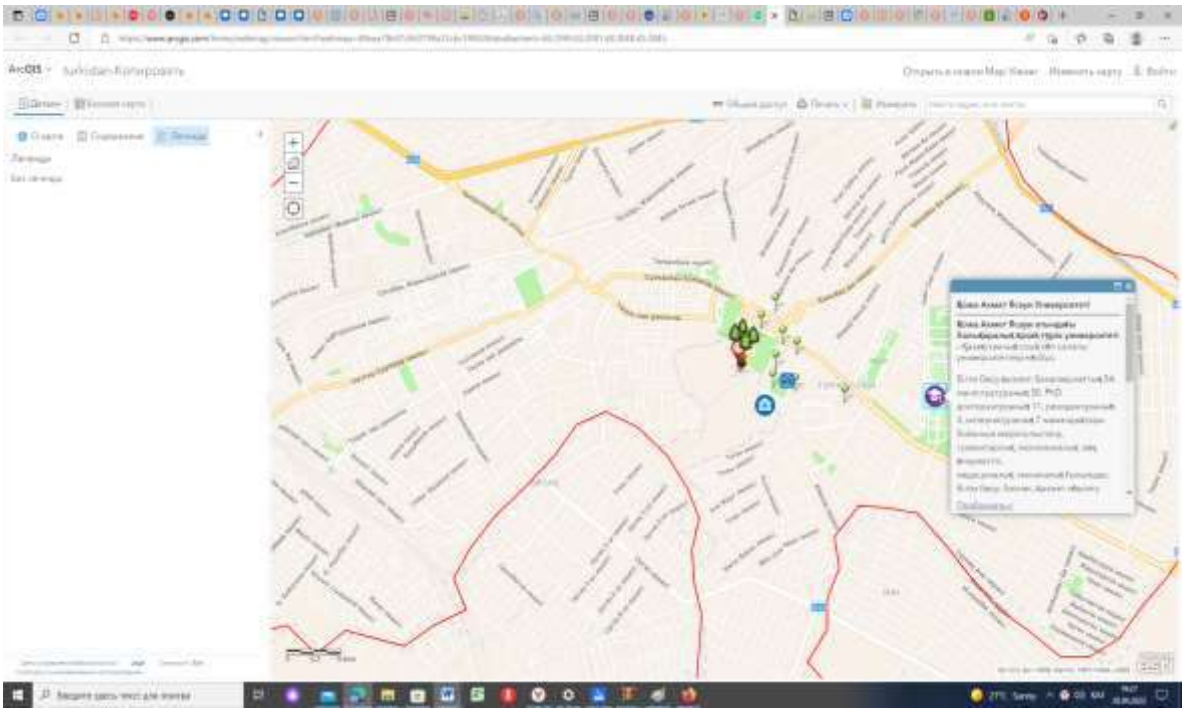

Рисунок 9. Университет.

В настоящее время геоинформационные системы - это масштабная индустрия, охватывающая сотни людей, работающих в разных сферах в разных уголках мира. Геоинформационные системы преподаются в университетах, колледжах и даже школах. Эти технологии используются во всех областях человеческой деятельности: для решения глобальных проблем, таких как перемещение населения, загрязнение территорий, вырубка лесов, стихийные бедствия, а также для решения отдельных вопросов, таких как правильное размещение нового офиса, поиск маршрута между пунктами, поиск места назначения, установка трубопроводов на месте, различные муниципальные задачи.

Использованная литература:

[1] Учебное пособие "Основы Геоинформатики", Нуржан Керимбаев; отредактировано и дополнено 2-е издание (Алматинский» Казахский университет " 2007 год; С. 96-111)

[2] Электронный ресурс: http://melimde.com

[3] Информационные технологии в управлении / Под ред. Ю. М. Черкасова. М.: ИНФРА-М, 2001.

[4] Компьютерные технологии обработки информации / Под ред. С. В. Назарова. М.: Финансы и статистика, 1995.

[5] Бугаевский Л.М., Цветков В.Я. Геоинформационные системы. — М.: Златоуст, 2000.

[6] Светличный А.А., Андерсон В.Н.,. Плотницкий С.В «Географические информационные системы: технология и приложения.», Одесса,1997

AN’ANAVIY VA RAQAMLI TA’LIMDA PEDAGOGIK DIZAYN VA UNING XAVFSIZLIGI

Niyozov S.R.
Qurolli Kuchlar xizmatchisi rezervdagi podpolkovnik,
O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Akademiyasi
Moddiy ta’minot kafedrasi katta o‘qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada o‘quv jarayonini an’anaviy va raqamli ta’limda pedagogik dizayn o‘rganilgan va tahlil qilingan, o‘qitishda pedagogic dizaynning tamoyillari, loyihalanishi va rivojlanishi, shuningdek raqamli muhitda maxsus norma va qoidalarga rioya qilishni o‘quv jarayoniga faol tatbiq etish yo‘llari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli ta’lim, pedagogik dizayn, tamoyil, tahlil, loyihalashtirish, ishlab chiqish, joriy etish, baholash, model, integratsiya, kontent, xavfsizlik, maxfiylik, ishonchlilik, mualliflik, javobgarlik, raqamli etika, raqamli muhit, kompyuter etikasi, mualliflik huquqi.

Pedagogik dizayn – bu onlayn ta’limni tashkil etishning asosiy usullaridan biri hisoblanadi. Pedagogik dizayn kontentni aniq strategiyali, maqsadli va natijalarni tahlil qilish imkoniyatiga ega bo‘lgan kursga aylantirish imkoniyatini beradi.

Onlayn ta’limda tizimli yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki pedagogning vazifasi faqatgina bilim berish uchun kurs yaratish emas, balki talabalarga natijaga erishishlariga xizmat qiladigan o‘quv resurslarini yaratish hisoblanadi.

Pedagogik dizayn tamoyillari onlayn ta’lim jarayonida tinglovchilarni o‘quv jarayoniga jalb qilishga yordam beradi. Samarali onlayn kurs talabalarning o‘rganish tamoyillarini, inson ongining qabul qila olish darajasini va ularning motivatsiyasini hisobga olgan holda yaratilishi lozim. Pedagogik dizayn tamoyillari talabalar ortiqcha dalillar va ma’lumotlar bilan chilg‘imasliklari uchun taqdim etiladigan ma’lumotlarni tartibga solishga yordam beradi. Pedagog onlayn kursga aniq maqsadlarga erishishga imkon beradigan bilim va ko‘nikmalarni kiritadi va maqsadsiz barcha elementlarni olib tashlaydi. Tizimli ishlaydigan kurs yaratuvchisi nafaqat natija oladi, balki ularni baholaydi[2].

Pedagogik dizayn onlayn kurslarni loyihalash uchun turli xil modellarni taqdim etadi. Keling, ulardan eng ommabop to‘rttasini ko‘rib chiqaylik.

ADDIE - A - tahlil; D - loyihalash; D - ishlab chiqish; I - joriy etish; E - baholash.

ADDIE - onlayn kursni loyihalash uchun eng keng tarqalgan model hisoblanadi. Ushbu model 5 ta bosqichdan iborat.

Merrill tamoyillari. Devid Merrill tomonidan 2002 yilda taklif qilingan tizim 5 ta ta’lim tamoyillarini birlashtiradi:

Vazifalarga yo‘naltirish. O‘quv kontentlari tinglovchilarning faoliyatida duch keladigan aniq vazifalarni yengishga yordam berishi kerak.

Tinglovchilar bilimiga murojaat. Onlayn kurs tinglovchilarning mavjud bilimlarini yangi ma’lumotlar bilan bog‘lashga yordam beradi.

O‘quv materiallari taqdimotining xilma-xilligi. Onlayn kurs tinglovchilari e’tiborini jalb qilishi va ma’lumotni yaxshiroq eslab qolishlari uchun yangi bilimlarni taqdim etishning turli usullaridan (ma’ruzalar, hikoyalar, videofilmlar, infografika) foydalanishi kerak.

Qo‘llash. Tinglovchilar mashg‘ulot jarayonida yangi bilimlarni mustaqil ravishda qo‘llashlari kerak.

Integratsiya. Onlayn kurs bo‘yicha bilimlar tinglovchilarning faoliyatiga singib ketishi, amalda qo‘llanilishi kerak.

Gane ta’limotining 9 ta darajalari. Robert Gane bixeviorizm (insoniylik xulq-atvori) tamoyillariga asoslangan tuzilmani taklif qildi.

E’tiborini jalb qilish. Yorqin tasvir, yo‘lantiradigan savol va unutilmas statistik raqamlardan foydalanish mumkin.

Maqsadlar haqida gapirish. Onlayn kursning kirish qismida erishiladigan natijalarni tavsiflash lozim. Maqsadga erish ko‘rsatkichlarini aniqlash lozim.

Mavjud bilimiga murojaat qilish. Yangi ma’lumot berishdan oldin, tinglovchilar bilgan ma’lumotlar haqida so‘rash lozim va yangi ma’lumotlar bilan bog‘lovchi “ko‘prik”ni qurish lozim. Yangi ma’lumot tinglovchilarga ma’lum bo‘lgan ma’lumot bilan bog‘lansa, uni eslab qolish osonroq bo‘ladi.

Kontentlarni bo‘lish. Yangi kontentni oson bo‘lgan kichik bilimlar tizimi sifatida taqdim etish lozim.

Qo‘shimcha ma’lumot berish. Mashg‘ulot jarayonida olingan bilimlardan tashqari qanday maqolalar, kitoblar, videolarni tavsiya qilish haqida o‘ylab ko‘rish lozim.

Mashg‘ulotdagi faollik. Tinglovchilarni 1,5 soatlik onlayn ma’ruzada o‘tirishga majbur qilish mumkin. Ammo bunday mashg‘ulotlar salmoqli natija bermaydi.

Teskari aloqa bilan ta’minlash. Tinglovchilar tomonidan bajarilgan vazifalar yuzasidan teskari aloqa o‘rnatish lozim. Chat va boshqa aloqa kanallari orqali iloji boricha tezroq savollariga javob berish lozim.

Samaradorlikni baholash. Tinglovchilar bilimini shaffof va tushunarli mezonlarga mosligini tekshirish.

O‘quv materiallari tizimlashtirish. Tinglovchilarga ko‘plab ma’lumotlarni yodlab olishga yordam beradigan shablonlar, nazorat varaqalari, jadvallar va boshqa vositalarni taklif etish.

Blum taksonomiyasi. 1956 yilda Bendjamin Blum kognitiv o‘rganish darajasini tavsiflovchi tizim yaratdi. Blum o‘quv materiali bilan tanishishning 6 darajasini ta’kidlaydi:

Bilim. Tinglovchi o‘rgangan ma’lumotni eslab qoladi va takrorlaydi (masalan, muayyan sohaning atamalari va asosiy tushunchalarini eslab qoladi). Darajaga mos keladigan fe’llar: aniqlash, ta’riflash, tanlash, bilish, nomlash.

Tushunish. Tinglovchi faktlar va g‘oyalarni tushunishni namoyish etadi. Ularni tizimlashtirishi, solishtirishi mumkin. U matnni o‘z so‘zlari bilan aytib berishi, boshqa tinglovchiga tushuntirishi mumkin. Darajaga mos keladigan fe’llar: hikoya qilish, tushuntirish, izohlash, misol keltirish.

Qo‘llash. Tinglovchi bilimlarni amalda qo‘llashi, shu kabi va boshqa turdagi vazifalarni hal qilish uchun bilimlardan foydalanishi mumkin. Darajaga mos keladigan fe’llar: qo‘llash, o‘zgartirish, qurish.

Tahlil. Tinglovchi o‘quv materilialini mustaqil ravishda tahlil qilishi, mantiqiy xatolar yoki zaif dalillarni ko‘rishi mumkin. Darajaga mos keladigan fe’llar: solishtirish, tahlil qilish, xulosa chiqarish.

Baholash. Tinglovchi o‘quv materialining sifatini baholashi, uning qiymati haqida xulosa chiqarishi mumkin. Darajaga mos keladigan fe’llar: baholash, taqqoslash, tanqid qilish.

Yaratish. Tinglovchi mavjud o‘quv materiallari asosida yangi materiallarni yaratishi mumkin. Darajaga mos keladigan fe’llar: o‘zgartirish, qayta qurish, umumlashtirish.

Pedagogik dizayn ta’lim jarayonini yanada samarali va sifatli tashkil etishda muhim rol o‘ynaydi. Bu, ayniqsa, tinglovchilar, professor-o‘qituvchilar va o‘quv kontenti o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarni to‘g‘ridan-to‘g‘ri emas, balki axborot va kommunikatsiya texnologiyalari orqali ta’minlanadigan onlayn ta’limda muhimdir. Kelajakda raqamli ta’lim resurslarini yaratishni rejalashtirayotgan professoro‘qituvchilar bu jarayonning moliyaviy va inson resurslari bilan bir qatorda juda ko‘p vaqt talab qilishini tushunishi lozim. Faqat pedagogik dizaynning har bir bosqichida batafsil, yaxshi rejalashtirilgan mehnat orqali sifatli raqamli resurs yaratiladi.

Raqamli muhitda maxsus norma va qoidalarga rioya qilish

Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi axborotni, shu jumladan intellektual faoliyat natijalarini, nusxalash va tarqatish xarajatlari va tezligini, shuningdek markazlashtirilmagan axborot munosabatlarini minimallashtirdi. Shuningdek, nashriyot manbalaridan foydalanish sezilarli darajada pasaytirdi. Nusxa ko‘chirish taqiqlangan yoki buning uchun to‘lov belgilangan hollarda, bu

foydalanuvchilarning noroziligiga sabab bo‘ladi, chunki ctrl+S – ctrl+V kombinatsiyasini bosish osonroq. Lekin bu amaliyot mualliflik huquqining buzilishiga olib keladi. Raqamli ma’lumotlarning bunday katta oqimida ushbu qoidalarga qanday rioya qilish kerak?

Raqamli etika - bu onlayn muhitda o‘zini tutish qoidalari va tamoyillari to‘plamidir. Raqamli etika bizga Internetda va boshqa raqamli muhitda nima qilish mumkin va nima qilish mumkin emasligini tushunishga yordam beradi[4].

Raqamli etikaning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat:

- Xavfsizlik: shaxsiy ma’lumotlaringizni himoya qilish va raqamli hayotingizni xavfsizligi ta’minlanishi lozim.

- Maxfiylik: boshqa odamlarning shaxsiy hayotiga oid ma’lumotlar maxfiyligiga rioya qilish va ularning ma’lumotlariga ruxsatsiz kirishdan himoya qilish kerak.

- Hurmat: Internetdagi boshqa odamlarning huquqlari, fikrlari va chegaralarini hurmat qilish kerak.

- Ishonchlilik: siz faqat tasdiqlangan va to‘g‘ri ma’lumotlarni baham ko‘rishingiz kerak.

- Mualliflik huquqi: mualliflik huquqini hurmat qilish va buzmaslik, mualliflik huquqini buzuvchi kontentni yuklamaslik yoki tarqatmaslik kerak.

- Ko‘p madaniyatli: madaniy xilma-xillikni hurmat qilish va boshqa madaniyatlar va fikrlarga ochiq bo‘lish kerak.

- Shaxsiy javobgarlik: internetda sizning harakatlaringiz va ularning oqibatlari uchun javobgarlikni o‘z zimmangizga olishingiz kerak.

Raqamli etika – raqamli jamiyatda sog‘lom munosabatlarni rivojlantirish uchun muhim omillardan biri hisoblanadi. Agar biz raqamli etika qoidalari va tamoyillariga rioya qilsak, barcha Internet foydalanuvchilari uchun xavfsiz va qulay muhit yaratishimiz mumkin[5].

Raqamli muhitda etikaga amal qilishning ba’zi usullariga to‘xtalib o‘tamiz:

- Internet xavfsizligi: raqamli etika qoidalari turli xil kiber tahdidlar, firibgarliklar, shaxsiy ma’lumotlarni o‘g‘irlash va viruslarni hisobga olgan holda Internetda xavfsizlikni saqlashga yordam beradi. Onlayn xavfsizlik qoidalariga rioya qilish shaxsiy ma’lumotlarimizni himoya qiladi va bizni kiber tahdidlardan xalos qiladi.

- Vijdonlilik va mas’uliyat: raqamli etika bizni internetda vijdonli va mas’uliyatli foydalanuvchi bo‘lishga o‘rgatadi. Masalan, mualliflik materiallaridan to‘g‘ri foydalanish, soxta yangiliklar va soxta axborot resurslarini tarqatmaslik.

- Tarmoqda sog‘lom munosabatlarni o‘rnatish: raqamli etika tarmoqdagi boshqa foydalanuvchilar bilan to‘g‘ri munosabatda bo‘lishga yordam beradigan bir qator prinsiplardan iborat. Bu onlayn o‘yin ishtirokchilari o‘rtasidagi munosabatlar, forumlar va ijtimoiy tarmoqlardagi o‘zaro munosabatlar bo‘lishi mumkin. Ushbu qoidalar ishtirokchilarga o‘zlarini xavfsiz va qulay his qilish, bir-birlariga hurmat bilan munosabatda bo‘lish va shaxsiy ma’lumotlarini saqlashga imkon beradi.

- So‘z erkinligini hurmat qilish: raqamli etika hurmat va so‘z erkinligini kafolatlaydi, shuningdek, Internetdagi turli fikrlar va ularning mualliflariga hurmat bilan munosabatda bo‘lishni buyuradi. So‘z erkinligini hurmat qilish raqamli etika qoidalaridan biri bo‘lib, u boshqa foydalanuvchilar bilan o‘zaro aloqada bo‘lishga yordam beradi va bepul va ochiq Internetni ta’minlaydi.

Axborot texnologiyalarining rivojlanishi va qo‘llanilishi bilan bog‘liq holda yuzaga keladigan axloqiy muammolarni o‘rganuvchi yangi fan – axborot etikasi paydo bo‘ldi. Axborot etikasi kompyuter etikasi va axborot falsafasi bilan bog‘liq.

Kompyuter etikasi fanlararo tadqiqotlar sohasi bo‘lib, texnik, axloqiy, huquqiy, ijtimoiy, siyosiy va falsafiy masalalarni ko‘rib chiqishni o‘z ichiga oladi. Unda tahlil qilingan muammolarni uch guruhga bo‘lish mumkin.

1. Kompyuter mutaxassislari va ishi kompyuter texnologiyalaridan foydalanishni o‘z ichiga olgan oddiy foydalanuvchilar uchun axloq qoidalarini ishlab chiqish bilan bog‘liq muammolar.

2. Axborot texnologiyalari sohasida mulk huquqi, mualliflik huquqi, shaxsiy hayot huquqi va so‘z erkinligini himoya qilish muammolari.

3. Kiber jinoyatlarining paydo bo‘lishi, ularning holatini aniqlash bilan bog‘liq muammolar guruhi.

Har bir o‘qituvchi ixtiyoriy yoki majburiy ravishda mualliflik huquqiga rioya qilish muammosiga duch keladi. Bu, bir tomondan, o‘z uslubiy, o‘quv, ilmiy materiallarni ruxsatsiz nusxa ko‘chirish va plagiatdan himoya qilish, ikkinchi tomondan, mualliflik huquqiga rioya qilishdir. Mualliflik huquqi shaxsiy-nomulkiy va mutlaq mualliflik huquqlariga ajraladi[1]. Shaxsiy nomulkiy huquqlarga quyidagilar kiradi:

- asar muallifi deb e’tirof etilish huquqi (mualliflik huquqi);
- asardan muallifning haqiqiy ismi-sharifi, taxallusini ko‘rsatgan holda yoxud ismi-sharifini ko‘rsatmasdan, ya’ni imzosiz foydalanish yoki foydalanishga ruxsat berish huquqi (mualliflik ismi-sharifiga bo‘lgan huquq);
- asarni har qanday shaklda oshkor qilish yoki oshkor qilishga ruxsat berish huquqi (oshkor qilishga bo‘lgan huquq), shu jumladan chaqirib olish huquqi;
- asarni, shu jumladan uning nomini muallifning sha’ni va qadrqimmatiga zarar yetkazishi mumkin bo‘lgan har qanday tarzda buzib ko‘rsatilishidan yoki har qanday boshqacha tarzda tajovuz etilishidan himoya qilish huquqi (muallif obro‘sini himoya qilish huquqi).

Mutlaq huquq ushbu asarni ko‘paytirish, tarqatish, ko‘rsatish, import qilish, nusxalash va sotish imkoniyatini beradi. E’tibor bering, agar mahsulot inson tomonidan o‘z vazifalarini bajarish jarayonida yaratilgan bo‘lsa (masalan, o‘qituvchi masofaviy o‘qitish kursini ishlab chiqqan bo‘lsa), unda shaxsiy nomulkiy huquqlar muallifga, mutlaq huquqlar esa ish beruvchiga tegishli.

Mualliflik huquqi g‘oyalar, tushunchalar, tamoyillar, usullar, jarayonlar, tizimlar, usullar, texnik, tashkiliy yoki boshqa muammolarni hal qilish, kashfiyotlar, faktlar, dasturlash tillari, er osti boyliklari haqidagi geologik ma’lumotlarga taalluqli emas. Quyidagilar mualliflik huquqi ob’ekti emas: rasmiy hujjatlar, davlat va shahar ramzlari va belgilari, aniq mualliflarga ega bo‘lmagan xalq amaliy san’ati asarlari, voqea va faktlar haqidagi xabarlar[1].

Mualliflik huquqi asar yaratilganda yuzaga keladi va ro‘yxatdan o‘tish yoki boshqa rasmiyatchiliklarni talab qilmaydi.

O‘zbekiston Respublikasining “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi qonunida asardan muallifning ismi-sharifini va olingan manbaini albatta ko‘rsatgan holda hamda asardan normal foydalanilishiga zarar yetkazmaslik va muallifning qonuniy manfaatlariga putur yetkazmaslik sharti bilan oshkor qilingan asarlardan yoki bunday asarlarning parchalaridan ta’lim va o‘quv tusidagi nashrlarda ko‘zlangan maqsadga mos hajmda misollar tariqasida foydalanish ko‘rsatib o‘tilgan. Boshqa barcha holatlarda muallifning roziligi talab qilinadi.

Masalan, sayt sahifasiga biron bir manbaga havolani joylashtirish uchun muallifga xabar berish shart emas. Shuni ta’kidlash joizki, sarlarning ochiq manbalarda mavjudligi siz materialdan erkin nusxa ko‘chirishingiz va undan foydalanishingiz mumkin degani emas. Har qanday darslikni muallifining roziligisiz shaxsiy veb-saytiga joylashtirish, boshqa odamlarning veb-sahifalarini nusxalash, Internetda

olingan fotosuratlarni ular asosida yangi manbalar yaratish uchun o‘zgartirish, film yoki kompyuter dasturining soxta nusxasidan foydalangan holda, u huquqbuzarlik qiladi, ya’ni mualliflik huquqini buzadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi qonuni / https://lex.uz/docs/1022944

2. Sh.Adashboev. Oliy ta’lim tizimida raqamli ta’limning didaktik tamoyillari. UzACADEMIA. Ilmiy uslubiy jurnali, №9 20/01/2021, 14-19 b.

3. Петрова Е. цифровая дидактика: проектирование процесса обучения и его сопровождение // Современное педагогическое образование № 4, 2018. – с. 141-143

4. Чощанов М.А. Е-дидактика: новый взгляд на теорию обучения в эпоху цифровых технологий // Образовательные технологии и общество № 3, т. 16. - с. 684-695.

5. Моисеева М.В., Полат Е.С., Бухаркина М.Ю., Нежурина М.И. Интернет обучение: технологии педагогического дизайна / Под ред. Кандидата педагогических наук М.В. Моисеевой. — М.: Издательский дом «Камерон», 2004. — 216 с.

6. Гресова А. П. Развитие познавательных способностей старшеклассников средствами педагогического дизайна: дисс. … к. п. н. Саратов, 2016. 194 с.

7. Уваров А. Ю. Педагогический дизайн // Информатика. 2003. № 3. с. 1-32.

UMUMIY O‘RTA TA’LIM MAKTABLARIDA PEDAGOGIK KONFLIKTLARNING TURLARI VA ULARNING RAQAMLI TIZIMI

Umarova Zuxra Abduraxmanovna
CHDPU dotsent v.b.,
pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya: maqolada umumiy o‘rta ta’lim maktablarida pedagogik konfliktlarning turlari va ularga munosabat masalasi to‘g‘risida fikr yuritilgan.

Tayanch tushunchalar: umumiy o‘rta ta’lim, pedagogik konfliktlar turlari, munosabat va muhokama, tahlil va tavsiya.

Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasida mamlakatimizda 2026 yilga qadar sifatli ta’limga erishish vazifalari qo‘yilgan [1]. Mazkur vazifalar ijrosi jarayonida umumiy o‘rta ta’lim maktablarida pedagogik konfliktlarning turlarini o‘rganish va tadqiq etish muhim o‘rin tutadi.

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida uchraydigan pedagogik konfliktlarni makro, mezo va mikro darajaga bo‘lib o‘rganish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Shu jihatdan pedagogik konfliktlarning makro darajasi umumiy o‘rta ta’lim maktablari o‘quvchilari va pedagogik jamoasi, ota-onalar va maktab jamoasi o‘rtasida kechishini ta’kidlab o‘tish lozim. Mazkur konfliktlar makro darajada bo‘lib, ular ba’zan maktab Pedagogik kengashida ham muhokama qilinadi. Shu jihatdan quyidagilar tavsiya etiladi:

a) o‘quvchilarning yoshlik xususiyatlarini hisobga olgan holda ularning xatti-harakatlarini tabiiy qabul qilish;

b) o‘quvchilar bilan oqilona munosabatda bo‘lish;

v) maktab ta’lim muhitini qiziqarli tashkil etish.

Bunday yondashuv o‘qituvchilar va maktab rahbariyati o‘rtasida yuzaga keladigan pedagogik konfliktlar turlarini yumshatadi. Shu sababli bizning yondashuvimizga ko‘ra, bevosita o‘quvchilar bilan ishlash bu borada samarali hisoblanadi.

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida tarbiyaviy pedagogik konfliktlar turlari ham namoyon bo‘ladi. Chunki tarbiya – bu tadrijiy rivojlanib boradigan jarayondir. Shu jihatdan bugunegi kunda umumiy o‘rta ta’lim maktablarida amalga oshirilayotgan tarbiya jarayoni O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Eng katta meros – bu yaxshi tarbiyadir” g‘oyasi asosida amalga oshirilmoqda [2]. Shu jihatdan pedagogik konfliktlar turlari yaxshi tarbiyani amalga oshirish jarayoniga salbiy ta’sir ko‘rsatuvchi hodisa hisoblanadi.

Kuzatishlar va tahlillar shuni ko‘rsatadiki, umumiy o‘rta ta’lim maktablarida quyidagi tarbiyaviy konfliktlar ko‘proq uchraydi:

a) tartib-intizom bo‘yicha o‘quvchilar va o‘qituvchilar o‘rtasidagi pedagogik konfliktlar (mikro darajada);

b) fazilatlarni o‘zlashtirish bo‘yicha sinf rahbarlari va o‘quvchilar o‘rtasidagi pedagogik konfliktlar (mezo darajada);

v) aqloqiy faoliyat bo‘yicha o‘qituvchilar va maktab rahbariyati o‘rtasidagi pedagogik konfliktlar (makro darajada).

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida makro darajada uchraydigan o‘quvchilar va o‘qituvchilar o‘rtasidagi pedagogik konfliktlarning tartib-intizom bo‘yicha turlari o‘tkinchi hodisalardan hisoblanadi. Chunki o‘quvchilar rivojlanish bosqichida bo‘lganligi uchun ba’zida beixtiyor ravishda tartib-intizomga rioya qilmaydilar. Buning natijasida o‘qituvchilarning e’tiroziga duch kelinadi. Bu hol dinamik xarakterda bo‘lib, deyarli har kuni uchraydi. Bizning yondashuvimizga ko‘ra bu pedagogik konflikt turlarini yumshatish yo‘lidan borish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Buning uchun pedagogik jazo emas, aksincha, o‘ziga xos amaliy vositalardan foydalanish kutilgan samarani beradi. Misol uchun, sho‘x va serharakat o‘quvchilar bilan indivitdual ishlash hamda ularning qiziqishini hisobga olish talab darajasidagi tartib-intizomni ta’minlashga asos bo‘ladi. Shu jihatdan umumiy o‘rta ta’lim maktabi tartib-intizomiga nisbatan dogmatig munosabatda bo‘lmaslik lozim. Aksincha, demokratik yondashuvlar asosidagi tartib-intizomni joriy etish pedagogik konfliktologiya nuqtai nazaridan maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida ijtimoiy va insoniy fazilatlarni o‘quvchilar tomonidan o‘zlashtirilishi asosiy vazifalardan biridir. Sinf rahbarlari o‘z sinfining o‘quvchilarini fazilatli voyaga yetkazish tartiblarini amalga oshiradi, o‘quvchilar esa yoshlik xususiyatlariga mos ravishda ba’zan fazilatlarni o‘zlashtirish jarayonida passiv ishtirok etadi. Natijada fazilatlar bo‘yicha mezo darajadagi sinf rahbarlari va o‘quvchilar o‘rtasida pedagogik konflikt yuzaga keladi. Ko‘p hollarda o‘quvchilarning yolg‘on gapirmaslik, haqgo‘ylik, mardlik, mehribonlik, jamoaparvarlik kabi fazilatlarni o‘zlashtirishini sinf rahbarlari qat’iyat bilan talab qilishadi. Ammo, fazilatlarni o‘zlashtirish jarayonida tabiiy metodlarga asoslanish kutilgan samarani beradi. Unga ko‘ra, ibrat ko‘rsatish, namuna bo‘lish kabi metodlar nafaqat pedagogik konfliktlarning oldini oladi, balki o‘quvchilarning axloqiy fazilatlarini tabiiy o‘zlashtirish jarayonini ham tarkib toptiradi. Shu ma’noda bu masalada sinf rahbarlarining demokratik metodlarga ega bo‘lishi maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Bugungi kunda o‘quvchilarning axloqiy faoliyati muhim masalalardan biridir. Unga ko‘ra, o‘quvchilar har bir xatti-harakatlarida axloq qoidalariga rioya qilishi va bu boradagi ko‘nikmalarini rivojlantirib borishi kerak. Shu jihatdan mazkur masalada ba’zan o‘zaro tushunmovchiliklar natijasida o‘qituvchilar va maktab rahbariyati o‘rtasida makro darajadagi pedagogik konfliktlar yuzaga keladi. Bunda maktab rahbariyati o‘qituvchilardan o‘quvchilarning talab darajasidagi axloqiy faoliyat yuritishini

talab qiladi va o‘z navbatida o‘qituvchilar o‘z o‘quvchilarining bunday talablarga rioya qilayotganligini ta’kidlashadi. Shu sababli bunday holatda yuzaga keladigan pedagogik konfliktlarda o‘qituvchilarning murosa metodiga amal qilishim va maktab rahbariyati esa o‘z vakolati doirasida harakat qilishi maqsadga muvofiq bo‘ladi. Bunda maktab rahbariyatining qat’iy usullarga tayanishi pedagogik konfliktlarni kuchaytirishga xizmat qilishini eslatib o‘tish joiz.

E’tibor berilsa, umumiy o‘rta ta’lim maktablarida uchraydigan tarbiyaviy xarakterdagi pedagogik konfliktlar o‘quvchilar, o‘qituvchilar va maktab rahbariyati ishtirokida tarkib topadi. Shu sababli mazkur masalada onglilik, tushunuvchanlik, insonparvarlik kabi tamoyillar asosida yondashish pedagogik konfliktlar nazariyasi va metodikasi nuqtai nazaridan to‘g‘ri hisoblanadi.

Virtual pedagogik konfliktlar ko‘p hollarda tashqi omillar va ta’sir kuchi asosida yuzaga keladi. Shu sababli mazkur pedagogik konfliktlar turlari alohida o‘rganishni taqoza etadi. Bizning yondashuvimizga ko‘ra, virtual pedagogik konfliktlarning asosiy turlarini quyidagilar tashkil etadi:

a) o‘quvchilarning sababsiz dars mashg‘ulotlariga qatnashmasligi bo‘yicha o‘qituvchilar va o‘quvchilar o‘rtasidagi pedagogik konfliktlar (mikro darajada);

b) virtual o‘qitish masalalari bo‘yicha sinf rahbarlari va o‘qituvchilar zrtasidagi pedagogik konfliktlar (mezo darajada);

v) o‘quvchilarning bilim va tarbiyalanganlik darajasini virtual baholash bo‘yicha o‘qituvchilar va maktab rahbariyati o‘rtasidagi pedagogik konfliktlar (makro darajada).

Ijtimoiy muhiit va turli sabablarga ko‘ra keyingi yillarda mamlakatimizda virtual ta’limning turli shakllari amalga kiritildi. Buning natijasida o‘qitish tizimi, nazariyasi va metodikaksida o‘zgarishlar ro‘y berdi. Shu jihatdan virtual o‘qitish jarayonida o‘quvchilarning sababsiz darsga qatnashmasligi bo‘yicha pedagogik konfliktlarning yangi turi o‘qituvchilar va o‘quvchilar o‘rtasidagi anglashilmovchiliklar mikro darajada tarkib topib bormoqda. Kezi kelganda ta’kidlash lozimki, onlayn yoki masofaviy shaklda amalga oshiriladigan virtual ta’lim jarayoniga o‘quvchilarning nega faol qatnashmasligi masalasi o‘rganilishi maqsadga muvofiq bo‘ladi. Shuningdek, bu masalada o‘quvchilar virtual ta’lim asosdagi bilim va ko‘nikmaklarni kutilgan darajada o‘zlashtiryaptimi, mazmunidagi muammoni ham o‘rganish taqoza etiladi. Bunday o‘rganish natijasida o‘quvchi va o‘qituvchi o‘rtasida yuzaga keladigan pedagogik konfliktlarni bartaraf etish imkoniyaьtiga ega bo‘linadi. Bizning tahlilimizga ko‘ra, eng avvalo virtual ta’limning qiziqarli, jihozli va qisqa muddatli xususiyatlarga asosan tashkil etish o‘quvchilarning faolligiga asos bo‘ladi. Shu jihatdan virtual ta’limda matnni tushuntirish uchun oz muddat, mustaqil tlpshiriqlar uchun esa nisbatan ko‘proq vaqt ajratilishi maqsadga muvofiq bo‘ladi. Bu o‘rinda eng asosiy masala virtual dars mashg‘ulotllarining qiziqarli bo‘lishi bilan bog‘liqdir.

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida virtual ta’limni amalga oshirish bo‘yicha sinf rahbarlari va o‘qituvchilar o‘rtasida mezo darajada pedagogik konfliktlar yuzaga keladi. Bunda sinf rahbarlari virtual mashg‘ulotlarning o‘z vaqtida faollik bilan o‘tkazilishini naxzorat qilishadi va o‘qituvchilar esa aynan shunday faoliyat ko‘rsatayotganligini ta’kidlashadi. Shu sababli bu jarayonda yuzaga keladigan pedagogik konfliktlarning oldini olish yoki ularni bartaraf etish uchun amalga oshirilayotgan virtual mashg‘ulotlarni yagonalashtirilgan raqamli texnologiya asosida nazorat qilib borish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Buning uchun barcha umumiy o‘rta ta’lim maktablarimizda texnik sharoitlar mavjud. Shu jihatdan o‘qituvchilarning dars mashg‘ulotlarini makazlashgan va yagonalashtirilgan texnologiya asosida nazorat qilib borish bu bloadagi istalmagan pedagogik konfliktlarning oldini oladi.

Hozirgi kunda umumiy o‘rta ta’lim maktablarida makro darajadagi o‘quvchilarning bilim va tarbiyalanganlik darajasini virtual baholash bo‘yicha o‘qituvchilar va maktab rahbariyati o‘rtasida pedagogik konfliktlar yuzaga kelmoqda. Unga ko‘ra, maktab rahbariyati maktab rahbariyati

o‘quvchilarning bilim va tarbiyalanganlik darajasini oqilona baholashni talab qiladi, o‘qituvchilar esa o‘quvchilarning o‘zlashtirganlik darajasiga qarab virtual baholashni ma’qul ko‘rishadi. Buning natijasida o‘qituvchilar va maktab rahbariyati o‘rtasida muddatli xususiyatga ega bo‘lgan pedagogik konfliktlar yuzaga keladi. Bizning yondashuvimizga ko‘ra, o‘quvchilarning o‘zlashtirganlik va tarbiyalanganlik darajasini virtual baholashda ularning faolligi asos qilib olinishi maqsadga muvofiq bo‘ladi. Misol uchun, o‘quvchilar virtual tarzda berilgan topshiriqlarni to‘liq bajarsa, ular ta’limiy va tarbiyaviy faol ekanligi namoyon bo‘ladi hamda ushbu tamoyilga asosan yuqori darajada baholash mumkin bo‘ladi. Umuman bugungi kunda umumiy o‘rta ta’lim maktablarida onlayn yoki masofaviy ta’lim shakllarida amalga oshiriladigan virtual ta’lim asoslari, talablari va uni baholash tamoyillari ishlab chiqilib, amalga kiritilishi dolzarb bo‘lib turibdi [3].

Pedagogik konfliktlarning turlarini raqamlashtirish ularning kelib chiqish sabablari, xususiyatlari va oqibatlarini o‘rganishda muhim o‘rin tutadi. Shu sababli bu borada oliy pedagogik ta’lim muassasalarida quyidagilarni amalga oshirish dolzarb bo‘lib turganligini eslatib o‘tish lozim:

a) mutaxassislik fanlaridagi pedagogik konfliktlar mavzularini raqamli texnologiya asosida o‘qitish;

b) pedagogik konfliktlarni bartaraf etishning kompyuterli texnologiyasini ommalashtirish;

v) bo‘lajak o‘qituvchilarni pedagogik konfliktlar turlari bilan ishlash bo‘yicha raqamli texnologiyadan foydalanish ko‘nikmasini tarkib toptirish.

Bunday yondashuv pedagogik konfliktlarni raqamli texnologiya imkoniyatlari asosida o‘rganish va bartaraf etish bo‘yicha keng imkoniyatlarni beradi.

Shunday qilib umumiy o‘rta ta’lim maktablarida pedagogik konfliktlarning ta’limiy, tarbiyaviy va virtual turlari uchraydi. Mazkur pedagogik konfliktlar turlarini vaqtida aniqlab borish, tartibga solish va ularni bartaraf etish asoslarini ishlab chiqish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Adabiyotlar:

1. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi . // www.ziyonet.uz.
2. Qarang: Jabbrova O.,Umarova Z., Babaxodjayeva L. Boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi, innovatsiya va integratsiyasi. -T.: “Malik Print Ko”. 2021. Jabbrova O., Umarova Z. Boshlang‘ich ta’limda “Tarbiya” fanini o‘qitish metodikasi. –T.: “Zebo Print”. 2022 va hk.
3. Umarova Z. Boshlang‘ich sinflavrda pedagogik konfliktlarni bartaraf etish.- Toshkent, 2021

UMUMIY O‘RTA TA’LIM MAKTABLARIDA PEDAGOGIK KONFLIKTLARNING TURLARI VA ULARNI RAQAMLASHTIRISH TIZIMI

Umarova Zuxra Abduraxmanovna
CHDPU dotsent v.b.,
pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya: maqolada umumiy o‘rta ta’lim maktablarida pedagogik konfliktlarning turlari to‘g‘risida fikr yuritilgan.

Tayanch tushunchalar: umumiy o‘rta ta’lim, pedagogik konfliktlar, ziddiyatlarning turlari, yondashuvlar va muhokamalar, bilim va tajriba.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 6 iyuldagi PF-165-son Farmoni bilan tasdiqlangan “2022-2026 yillarda O‘zbekiston Respublikasining innovasion rivojlanish Strategiyasi”da “aqlli ta’lim”ni amalga oshirish vazifasi qo‘yilgan[1]. Unga ko‘ra, “ta’lim tizimida virtual reallikka

asoslangan ilg‘or vizualizatsiya texnologiyalari hamda masafaviy o‘qitishning onlayn platformalari, ta’lim berishning yangi usul va vositalari” joriy etilishi kerak. Bu o‘rinda vizualizatsiya, ya’ni texnik jihozlar imkoniyatlariga tayangan texnologiyalar asosida (ta’lim beruvchilar va ta’lim oluvchilarning virtual munosabatlariga binoan) ta’lim berish hamda masofaviy o‘qitishning onlayn platformalarini kengaytirish vazifasi qo‘yilmoqda. Ta’lim jarayonida bo‘ladigan bunday innovasion o‘zgarishlar o‘qituvchilar va maktab jamoasining istalmagan holatlarga tayyor turishi taqoza etiladi. Shu jihatdan umumiy o‘rta ta’lim maktablarida pedagogik konfliktlarning muayyan o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lgan turlari tarkib topshi idrok etiladi. Bizning yondashuvimizga ko‘ra, virtual tarzda amalga oshiriladigan ta’lim jarayonida pedagogik konfliktlarning yangi ko‘rinishlari va shakllarining tarkib topishi ehtimoli mavjud. “Aqlli ta’lim” shaklida ta’lim beruvchilar va ta’lim oluvchilarning ko‘p hollarda virtual tarzdagi munosabatga kirishishi pedagogik konfliktlar turlarining tabiati o‘zgarishiga olib keladi. Shu sababli bunday jarayonni tabiiy qabul qilib, oliy pedagogik ta’lim jarayonida bo‘lajak o‘qituvchilarning pedagogik konfliktlar bo‘yicha nazariy bilim va amaliy ko‘nikmalarini tarkib toptirish dolzarb hisoblanadi. Bu o‘rinda e’tiboringizni umumiy o‘rta ta’lim maktablarida uchraydigan pedagogik konfliktlarning eng asosiy turlari tahliliga tortamiz.

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida uchraydigan pedagogik konfliktlar tipologiyasida uning turlarini aniqlab olish muhim o‘rin tutadi. Bizning tahlillarimiz va o‘rganishlarimiz shuni ko‘rsatdiki, bugungi kunda mamlakatimiz umumiy o‘rta ta’lim maktablarida pedagogik konfliktlarning quyidagi ta’limiy turlari muntazamlik tamoyili asosida ko‘p uchraydi:

1) bilimlarni o‘zlashtirish jarayonida o‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasida uchraydigan pedagogik konfliktlar (mikro daraja);

2) o‘quvchilar davomati bo‘yicha sinf rahbarlari va o‘qituvchilar o‘rtasida uchraydigan pedagogik konfliktlar (mezo daraja);

3) o‘quvchilarning faoliyati bo‘yicha o‘qituvchilar va maktab rahbariyati o‘rtasida uchraydigan pedagogik konfliktlar (makro daraja).

Bilimlarni o‘zlashtirish jarayonida o‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasida yuzaga keladigan pedagogik konfliktlar mikro darajaga mansub bo‘lib, ularga muntazamlik va davomiylik xos xususiyat hisoblanadi. Bunda o‘qituvchilar o‘quvchilarning bilimlarni to‘liq o‘zlashtirishini ilk rejaga qo‘yadi, o‘quvchilar esa o‘zlashtirish jarayonida ba’zan murakkabliklarga duch keladi. Buning natijasida o‘qituvchilar va o‘quvchilar o‘rtasida vaqtinchalik o‘zaro tushunmovchiliklar hamda kelishmovchiliklar yuzaga keladi. Kuzatishlar shuni ko‘rsatadiki, bilimlarni o‘zlashtirish jarayonida yuzaga keladigan pedagogik konfliktlarga ko‘p hollarda o‘quvchilarning o‘quv materiallari mazmunini tushunmasligi asosiy konfliktogen hisoblanadi. Shu sababli bunday vaziyatda o‘quvchilarning bilimlarni o‘zlashtirish jarayonida duch keladigan qiyinchiliklarini aniqlab olish, ularning o‘zlashtirishishini yengillashtiruvchi metodlarga tayanish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Biroq, umumiy o‘rta ta’lim maktablarida o‘qituvchilarning ko‘p hollarda o‘zlarini haq deb bilishlari o‘zlashtirish jarayonini murakkablashtiradi. Aksincha, o‘zlashtirish jarayonida murakkablikga duch kelgan o‘quvchilar bilan individual ishlash taqoza etiladi. Chunki o‘zlashtirish jarayonida o‘qituvchi va o‘quvchilar o‘rtasida yuzaga keladigan pedagogik konflikt turi salbiy xususiyatlarga boyligi bilan ajralib turadi. Bunday xususiyatlarning eng asosiysi o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan qiziqishini susaytirishidir. Bunda o‘qituvchi bilan istalmagan kelishmovchilikga bormaslik uchun o‘quvchilar munosabatga kirishmay qo‘yadi va natijada o‘quvchilarning o‘zlashtirish jarayoni kutilgan darajada bo‘lmaydi. O‘qituvchilar ko‘p hollarda o‘zlashtirish jarayonida o‘quvchilarning fikrlari bilan ustuvor darajada hisoblashishi, o‘zlarini neytral tutishi va o‘quvchilarni to‘g‘ri yo‘naltirishga amal qilishi kerak. Shu sababli bugungi kunda umumiy o‘rta

ta’lim maktablarida o‘qitishning avtoritar usulidan voz kechish va demokratik ususiga amal qilishga o‘rganish muhim pedagogik muammolardan hisoblanadi. Bizning yondashuvimizga ko‘ra, o‘zlashtirish jarayonida yuzaga keladigan pedagogik konfliktlar uchun aynan avtoritar o‘qitish usuliga amal qiladigan o‘qituvchilar konflitogen vazifasini bajaradi. Negaki, o‘quvchi bilimlarni o‘zoashtirish jarayonida murakkablikga duch kelsa yoki bunda o‘qituvchi bilan o‘zaro anglashmovchilikga borsa aynan o‘qitishning avtoritar usuli sabab bo‘ladi. Innovasion jamiyat sharoitida o‘qitishning demokratik yoki pragmatik usullariga tayanish o‘zlashtirish jarayonini kuchaytiradi va istalmagan pedagogik konfliktlarning tarkib topishini oldini oladi. Buning natijasida muayyan sinfda o‘zlashtirish darajasini talablar asosida yuksaltirib borish imkoniyatlariga ega bo‘linadi.

Xorijlik pedagog olimlardan Yu.Zaprudskiy o‘zlashtirish jarayonining ob’yektiv va sub’yektiv jihatlariga e’tibor berishni tavsiya etadi [2]. Bunda ob’yektiv jarayoni o‘zlashtirish bo‘yicha mavjud shart-sharoitlarni va sub’yektiv jarayoni esa o‘qituvchi hamda o‘quvchilarning o‘zaro munosabatini anglatadi. Shu jihatdan o‘zlashtirish jarayonida yuzaga keladigan pedagogik konfliktlarni aniqlash hamda bartaraf etishda ularning yuzaga kelishidagi ob’yektiv va sub’yektiv omillarga e’tibor berish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida uchraydigan pedagogik konfliktlar turlarida o‘quvchilarning davomati bo‘yicha sinf rahbari va o‘quvchilar o‘rtasida yuzaga keladigan pedagogik konfliktlar mezo darajada bo‘lib, ko‘p hollarda ularga o‘quvchilar hamda ota-onalar konfliktogen hisoblanadi. Shu sababli mazkur masalaga amaliy yondashish taqoza etiladi. Chunki ota-onalar ko‘p hollarda o‘quvchilarning davomatini kutilgan darajada nazoratga olmaydi yoki o‘z farzandlarining tarafdori bo‘ladilar. Natijuada o‘quvchilarbing davomati sustlashadi yoki ba’zi sinflarda esa davomatning pastligi o‘quvchilarning bilim va tarbiya olishi jarayoniga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Natijada sinf rahbarlari o‘quvchilar bilan istalmagan konfliktga kirishadi. Buning uchun o‘ziga xos yondashuv asosida yuzaga kelgan pedagogic konfliktlarni bartaraf etish kerak bo‘ladi. Bizning yondashuvimizga ko‘ra, bunda sinf rahbarlarining bevisita oila a’zolari bilan ishlashi kutilgan samarani beradi. Chunki oilalarda muayyan kishining (ota-ona, aka yoki opaning) ta’siri yuqori bo‘ladi va mana shunday ta’sirga ega kishi bilan ishlash o‘quvchilarning davomatini kutilgan darajada ta’minlash imkoniyatlariga ega bo‘linadi. Bunda asosiy murakkablik shundaki, noto‘liq oilalar bilan ishlash nisbatan murakkab kechadi va bunga noto‘liq oilada voyaga yetayotgan o‘quvchilarning erkalik xususiyatiga ega bo‘lishi sabab bo‘ladi. Shu sababli sinf rahbarlari oilalar bilan ishlashda individual metodlar bilan ishlashi taqazo etiladi.

Bundan tashqari, o‘quvchilarning istalmagan darajada va sababsiz dars qoldirishlari natijasida yuzaga keladigan davomat masalasi o‘qituvchilar va sinf rahbarlari o‘rtasida mezo darajadagi pedagogik konfliktlarning paydo bo‘lishiga sabab bo‘ladi.

Kezi kelganda ta’kidlash lozimki, keyinga paytlarda umumiy o‘rta ta’lim maktablarida o‘quvchilar davomati bo‘yicha deyarli har kuni pedagogik konfliktlarning namoyon bo‘lishi kuzatiladi. Shu sababli o‘quvchilarning davomatini ijobiy hal qilish uchun bizningcha, quyidagilarga amal qilish maqsadga muvofiq bo‘ladi:

a) darslarni zamonaviy texnologiyalarga tayangan holda qiziqarli o‘tish;

b) darslarni tashkil etishda o‘quvchilarning fikr-mulohazalari va tashubbuslarini hisobga olish;

v) o‘qituvchilarning o‘qitish metodikasi va kasbiy malakasini yangilab borish [3].

Bunday yondashuv davomat masalasida kelib chiqadigan pedagogik konfliktlarning turlarini oldini olishda muhim o‘rin tutadi. Chunki davomatning yuqoriligi yoki pastligi avvalo o‘qituvchilarning o‘qitish metodikasiga bog‘liq.

Ta’limiy konfliktlarda yana biri o‘quvchilar faoliyati bo‘yicha o‘qituvchilar va maktab rahbariyati o‘rtasida kechadigan turidir, u pedagogik konfliktlarning mikro darajasiga kiradi. Unga ko‘ra, o‘quvchilar yoshlik xususiyatlariga binoan dars jarayonida yoki maktabdagi faoliyatida sho‘xlik, erkinlik va shovqin-suron ko‘tarish kabilarga rioya qilishadi.Natijada maktab rahbariyati bu borada o‘qituvchilarga e’tiroz bildiradi va uning natijasida muayyan konfliktlar paydo bo‘ladi.

Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida uchraydigan pedagogik konfliktlar turlarini raqamli tizim asosida o‘rganish dolzarb bzlib turibdi. Buning uchun quyidagilarni amalga oshirish taqozxa etiladi:

a) kompyuterli dastur asosida pedagogik konfliktlarning turlarini tizimlashttirish;

b) mazkur dastur asosida pedagogik konfliktlar turlarining yashovchanligini kuzatib borish;

v) ushbu dastur vositasida pedagogik konfliktlar turlarini tahlil qilib borish.

Mazkur jarayon oliy pedagogik ta’lim muassasalarida amalga oshirilishi maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Shunday qilib umumiy o‘rta ta’lim maktablarida uchraydigan pedagogik konfliktlar turlarini ilmiy, nazariy va metodik jihatdan tadqiq etib borish sifatli ta’limga erishishning muhim omillaridan hisoblanadi.

Adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 6 iyuldagi PF-165-son Farmoni bilan tasdiqlangan “2022-2026 yillarda O‘zbekiston Respublikasining innovasion rivojlanish Strategiyasi”. // www.ziyonet.uz.

2. Zorkin D.P. Osnovы konfliktologiii. –Rostov-na-Donu.: «Feniks».1998.

3. Umarova Z. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida pedagogik konfliktlarni bartaraf etish. – Toshkent, 2021

СОРТИРОВКА ХЛОПКА-СЫРЦА ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ХЛОПЧАТОБУМАЖНОЙ ТКАНИ

Юсубалиев А.
доктор технических наук,профессор
Чипчикский Государственнқй Педагогический Университет
(Чирчик, Узбекистан) ashir-el@mail.ru

Аннотация: В статье приведен краткий анализ современного состояния технологии первичной обработки хлопка-сырца. Обоснована необходимость новых прогрессивных электрических технологий для повышения качества производства хлопчатобумажной ткани военного назначения

Ключевые слова: кластер, хлопок-сырец, переработка, электрическая технология, волокно,пряжа, ткань.

Yusubaliev A., Doctor of Technical Sciences, Professor
Chipchik State Pedagogical University
(Chirchik, Uzbekistan) ashir-el@mail.ru

SORTING OF RAW COTTON TO IMPROVE THE QUALITY OF COTTON FABRIC

Annotation: The article provides a brief analysis of the current state of the technology for the primary processing of raw cotton. The necessity of new progressive electrical technologies to improve the quality of the production of military cotton fabric is substantiated.

Key words: cluster, raw cotton, processing, electrical technology, fiber, yarn, fabric.

В настоящее время большинство предприятий, производящее одежду для личного состава Минобороны (например ООО «Гайрат-Чодак», ООО «Шофиркон Экваториальный Текс» и др.) используют ткани, производимые в Китайской Народной Республике из-за того, что механическая прочность тканей, производимых в Узбекистане, ниже требуемого уровня.

Гигроскопические показатели тканей из смешанных хлопчатобумажных ниток, содер-жащих в составе (50±5) % химические волокна создают дискомфорт военнослужащим в условиях активной физической деятельности, особенно в условиях высокотемпературного и продолжительного летнего климата Узбекистана и всей Центральной Азии. Для снижения доли искусственных волокон необходимо повысить механическую прочность хлопкового волокна.

Использование высококачесвенного волокна позволит получить пряжу с высокими технологическими свойствами, способствующими повышению конкурентной способности производимой продукции текстильной и швейной промышленности на внешнем рынке [Герасимова Н., 1988].

Реализация этой задачи требует улучшения эффективности технологических процессов первичной переработки выращенного хлопка-сырца с использованнием новых методов воз-действия на сырьё при сниженних энергетических и материальных затратах.

Особенностью выращиваемых сортов хлопчатника является образование бутонов, цветков, коробочек и накопление урожая на растениях хлопчатника как бы последовательно по «конусам» в разные периоды жизнедеятельности, которые тесно связаны со строением ветвей куста растения и изменениями характера распределения питательных веществ по ним. Поэтому из-за влияния генетических, матрикальных и экологических факторов в онтогенезе, даже в пределах одной коробочки, образуются разнокачественные семена и произрастающие на их поверхности волокна.

Поэтому исходный хлопок-сырец всегда состоит из смеси разнокачественных летучек, после переработки которых получают продукции со среднестатистическими качественными показателями от свойств исходных волокон. В силу этого производимые перерабатывающими предприятиями кластеров хлопковое волокно обладают усредненными качественными показателями.

Современные технологические линии предусматривают переработку хлопка-сырца в непрерывном потоке по схеме «сушка-очистка-джинирование (волокноотделение)-волокно-очистка-прессование» и по существу не реагируют на качественный состав исходного материала. Выполнение технологичеких процессов осуществляется за счет многократного механического взаимодействия хлопка с рабочими органами в виде пильных, кольковых, ножевых барабанов, колосниковыми и другими конструктивными элементами машин, обычно приводящие к повреждениям волокон и семян. Причем, степень повреждения последних зависит от их физиологической зрелости, которая, как отмечалось выше, не учитывается существующими машинами при выполнении технологических процессов.

Существенным недостатком существующей технологии получения хлопкового волокна из исходного хлопка-сырца средневолокнистых сортов является применение пильных джинов для отделения волокон от семян. Процесс осуществляется за счет отрывающего действия механических сил зубьев пилы, что приводит к поврежденности волокон до 15-20 % в виде сдиров, выхватов, надрезов, в результате чего появляются короткие волокна и многочисленные жгутики и

пороки, снижающие качество текстильного сырья и получаемой пряжи в целом[М.А.Хаджинова,1963]. Аналогичные повреждения, но в меньшей степени, получают волокна также в процессах очистки хлопка-сырца от различных сорных примесей и волокноочистки из-за механического ударного воздействия различных рабочих органов [Т.А.Очилов,2002].

Например, если волокно хлопка-сырца до джинирования имело механичекую поврежденность 6,0%, то после этого процесса она увеличивается до 18,4% [М.А.Хаджинова,1963]. Степень поврежденности волокон зависит от качества (зрелости) перерабатываемого хлопка-сырца. При механической повреждленности 7-14% у хлопка1-сорта, у волокон хлопка 3-сорта этот показатель доходит до 12-30%[Т.А.Очилов,2002]. Установлено существенное влияние пилы джина на увеличение доли коротких волокон при укорочении их средней длины, что приводит к снижению эффективности прядения и качества пряжи. Сравнение работы валичного и пилного джинов показало, что волокно после пильного джина имело на 19% больше повреждений и на 25% жгутиков, способствовавшие снижению прочности пряжи[C, D. Delhom,2017].

Для исключения или существенного снижения влияния вышеуказанных недостатков могут быть использованы особенности электрического поля, заключающиеся в его способности заряжать, поляризовать и оказывать силовое воздействие на диэлектрические материалы, каковыми являются хлопок-сырец, волокно, семена и сорные примеси, без непосредственного контакта с его источниками. Об этом свидетельствуют результаты проведенных предварительных исследований по очистке, сортированию и обеззараживанию хлопка-сырца и его компонентов[Юсубалиев А.,2019; Yusubaliev A.,2014].

Было установлено, что в электрическом устройстве разделение ис-ходного хлопка-сырца происходит по массе летучек и семян, имеющих тесную связь с физиологической зрелостью семян и разрывной нагрузкой волокон. Поэтому в пределах каждой фракции электрического устройства выделяются летучки с выравненными свойствами волокон и семян. В результате качество хлопка-сырца и волокна повышается на промышленный сорт. Таким образом, в результате применения электрической технологии создаётся возможность получения хлопкового волокна гарантированного качества с повышенными механическими свойствами[Юсубалиев А.,2016].

Чтобы улучшить качество продукции, полученной из хлопка-сырца, сначала исходный хлопок разделяется на различные фракции одинакового качества, а затем обрабатывается в соответствии с их качеством, или исходный хлопок сортируется по качеству обработанного волокна и семян. И в первом, и во втором случаях необходимо классифицировать обраба-тываемый материал по качеству. Известно, что семена и физиологическая зрелость их волокон тесно связаны друг с другом. Поэтому первый способ предпочтительнее, поскольку в этом случае разделение летучек на фрак-ции происходит одновременно в зависимости от степени зрелости семян и волокон, что значительно повышает точность сортировки [Юсубалиев А.,2018].

Следующим способом повышения качества продукции является использование в про-цессе волокноотделения валичного джина вместо пильного. Для этого сила сцепления хлоп-ка с поверхностью валика и, как следствие, сила трения хлопка на поверхности валика должна быть увеличена внешним электрическим полем. Это позволит отделить хлопковое волокно от семян в несколько раз меньшим повреждением по сравнению с пильним джином и удлинить среднюю длину волокон.

Выводы

1. Для улучшения качества и конкурентоспособности производимой ткани требованиям, предъявляемым ношения одежды в условиях интенсивных физических нагрузок личного состава военных подразделений, необходимо предварительно выделить из общей массы хлопка-сырца фрак-цию волокна с лучшими показателями по зрелости и механической прочности.

2. Сложившаяся ситуация требует нового направления исследований по комплексному применению электрических полей во всех основных технологических процессах производства хлопкового волокна и хлопчатобумажной ткани с пониженным содержанием искусственных волокон в составе пряжи.

Литература

Герасимова Н., Максудов И., Хафизов И. Качество пряжи после сортировки // Хлопок.-1988. №6. С.39.

М.А.Хаджинова. Влияние повреждения хлопковых волокон на качество текстильного сырья. -Ташкент, 1963.

Т.А.Очилов. Кинематика изменения свойств волокон в процессах хранения и первичной переработки хлопка-сырца. -Ташкент,2002.

C, D. Delhom, C.B. Armijo,S. Ed Hughs. High Quality Yarns Produced via High-Speed Roller Ginning of Upland Cotton // The Journal of Cotton Science, 2017, vol.21, p.81–93.

Юсубалиев А. Электросортировка в жлопководстве.- Новосибирск, 2019, Академиздат. - 176 с.

Yusubaliev A.,Yusupalieva U. Improvement of quality of a cotton fibre Sorting cotton segments in the electric device// European science review, May-Jun. -2014, № 5-6. - pp. 46-48.

Юсубалиев А., Пиримов О.Ж., Курбонбоев Т.О. Возможности повышения качества хлопка-сырца рассортировкой летучек в электрическом поле // Проблемы современной науки и образования.-2016, №33(75).-С.20-22.

Юсубалиев А., Пиримов О.Ж., КурбонбоевТ.О., Хусанов А.М. Электросортировка хлопка-сырца повышает эффективность хлопководческих кластеров // Проблемы современ-ной науки и образования.- 2018, №8 (125). – С.

O’QUV JARAYONINI ARALASH TA’LIMNING FLIPPED CLASSROOM VA STATION ROTATION MODELI ORQALI TASHKIL ETISH METODIKASI

Sh.Sh.Allamova
D.A.Abduhayotova
1-Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Chirchiq, O’zbekiston
2- Chirchiq davlat pedagogika universiteti talabasi, Chirchiq, O’zbekiston
e-mail: shohistabonu55@gmail.com

Zamonaviy jamiyatda ro‘y berayotgan ta’limni raqamlashtirishning uzluksiz jarayoni turli xil elektron ta’lim resurslarining keskin ortishi bilan kechadi. Oliy ta’lim sohasida raqamli texnologiyalardan foydalanishning tobora ommalashib borayotgani elektron ta’lim resurslarining sifatini, ta’lim jarayonida foydalanishga yaroqliligi nuqtai nazaridan ekspert baholashni taqozo etmoqda. Bunday holda, “ekspert baholash” atamasini uslubiy mazmunning to‘liqligi, didaktik mazmunning sifati, uni tuzish usullari va fan sohasini taqdim etish, o‘quv intizomi, qo‘llaniladigan pedagogik texnologiyalar, elektron ta’lim resurslarining dizayni va ergonomikasi va dasturiy ta’minotning ishlab chiqarilishi baholash bo‘yicha mutaxassislar guruhining kompleks tahliliy faoliyati sifatida tavsiflash mumkin.

Aralash ta’lim – ta’lim jarayonini tashkil etish texnologiyasi bo‘lib, u AKT va boshqa zamonaviy o‘quv qo‘llanmalari taqdim etgan yangi didaktik imkoniyatlarga asoslangan an’anaviy auditoriya tizimi texnologiyalari va masofaviy ta’lim texnologiyalarini uyg‘unlashtirish konsepsiyasiga asoslanadi.

Amaliy va laboratoriya mashg‘ulotlarini amalga oshirishda qo‘llaniladigan aralash ta’limning samarali modellaridan biri – Station rotation (stansiya aylanishi) modeli bo‘lib, biz o‘z tadqiqot ishimizda amaliy mashg‘ulot o‘quv jarayonlarini ushbu model asosida loyihaladik. Ushbu modelni tashkil etishda auditoriyada kompyuter yoki planshetlar, o‘qituvchi tomonidan LMS dan foydalanish va auditoriyani guruhlarga bo‘la olish qobiliyati talab qiladi (1-rasm).

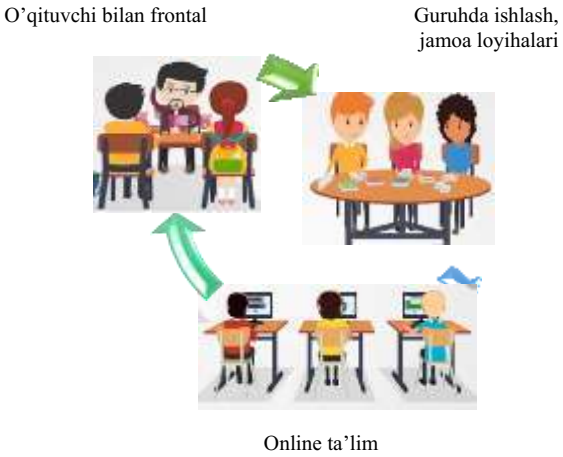

1-rasm. “Station rotation” modeli

Ushbu aralash ta’lim modelida talabalar o‘quv faoliyati turlariga ko‘ra uch guruhga bo‘linadi, har bir guruh auditoriyaning (bekatning) o‘ziga xos qismida ishlaydi:

- o‘qituvchi bilan ishlash guruhi;
- onlayn ish guruhi;
- loyihai ish guruhi.

Ushbu modelni o‘quv jarayoniga tadbiq etishda o‘qituvchiga kichik guruhlar bilan ishlash qobiliyati, tabaqalashtirilgan yondashuvni amalga oshirish qobiliyati, tyutor bo‘lishga tayyorlik, auditoriyaning o‘quv madaniyatini shakllantirish qobiliyati talab etiladi.

Auditoriyaga kelgan talabalar aralash ta’lim modellaridan biri station rotation (joylarni almashtirish) modeli asosida ishlaydilar. Guruhlarning tarkibi o‘sha kuni o‘qituvchi muayyan talaba oldiga qanday maqsadlar qo‘yganiga qarab o‘zgaradi. Guruhlarga taqsimlashda - differensial adaptatsiyani qo‘llash, talabalarning o‘rganilayotgan mavzuga bo‘lgan qiziqishi yoki o‘quv materialini o‘zlashtirish tezligi asos bo‘lishi mumkin. Guruhning optimal tarkibi taxminan 6-9 kishidan iborat.

Ushbu texnologiyada auditoriyai uchta zonaga (joylarga) bo‘linadi. Ushbu zonalarni tashkil qilish uchun stollar bir joyda talabalar bir-biriga yaqin bo‘lishi va iloji bo‘lsa, boshqa joylarda o‘qiyotgan talabalarga xalaqit bermasligi uchun o‘zgartiriladi. Auditoriya davomida har bir guruh uchta joydan ham o‘tadi. Auditoriyaning bir qismida talabalar o‘qituvchi bilan ishlaydi (frontal stantsiya), so‘ngra loyiha (loyiha stantsiyasi) ustida ishlash uchun o‘zgartirilgan stollarda o‘tirishadi, so‘ngra devorga qarshi stollarda o‘rnatilgan kompyuterlarga o‘tishadi. Shunday qilib, stansiya aylanish modelida o‘quv jarayonini tashkil qilish uchun 1:1 1 talaba uchun bitta kompyuterdan (1:1 texnologiya) foydalanadi. Auditoriya simli internetga ulangan stol kompyuterlaridan foydalanadi.

Frontal guruhda ishlaydigan bolalar vazifani oladilar. Frontal guruh talabalari mashqlar ustida ishlayotganda, o‘qituvchi loyiha guruhiga murojaat qilishi mumkin. Qoida tariqasida, loyiha guruhida talabalar hozirda dasturda o‘rganilayotgan materialga tegishli topshiriq ustida ishlaydi.

Biz quyida, aralash ta’lim asosida “Informatikaning nazariy asoslari” fanidan “Shaxsiy kompyuter qurilmalari bilan ishlash” mavzusi bo‘yicha aralash ta’limning Flipped classroom va Station rotation modellarini o‘zaro transformatsiyasini muvofiqlashtirishga asoslangan o‘quv muhitidan foydalanish metodikasini loyihalaymiz (3-rasm).

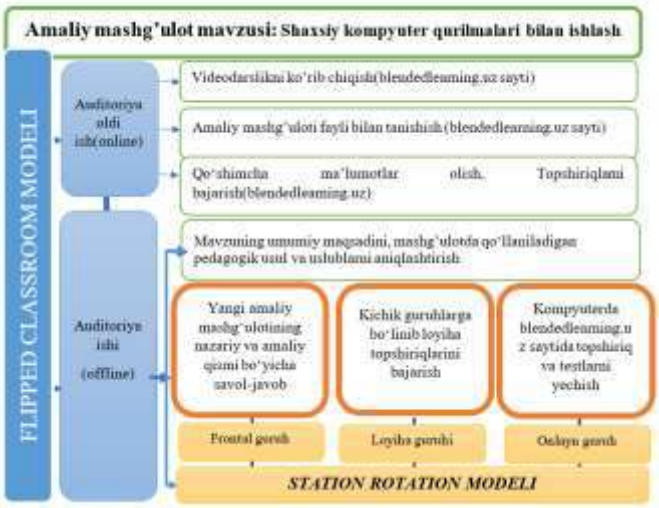

3-rasm. Amaliy mashg‘ulotlarni Flipped classroom va Station rotation modellarini o‘zaro transformatsiyasini muvofiqlashtirishga asoslangan o‘quv muhitidan foydalanish metodikasini loyihalash algoritmi

Oliy ta’lim muassalarida o‘quv jarayonini “Flipped classroom” va “Station rotation” modellarini o‘zaro transformatsiyasini muvofiqlashtirish asosida tashkil etish, talabalarning yuzma-yuz auditoriyada faolligini nazarda tutadi: ular bir-birlaridan so‘raydilar, maslahatlashadilar, bahslashadilar, shuning uchun yuzma-yuz samarali muloqotni ta’minlash uchun interfaol vazifa ustida o‘ylash zarur.

Shunday qilib, oliy ta’lim tizimini modernizatsiya qilishning hozirgi bosqichida o‘quv jarayonida ushbu ta’lim texnologiyalaridan foydalanish mavjud pedagogik tizim funksiyalarini tubdan o‘zgartirishni, shu jumladan o‘qituvchi rolini bir shakldan ikkinchisiga o‘tkazishni anglatadi, innovatsion va kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish, aralash va masofaviy ta’lim shakllarini keng qo‘llash, o‘quvchilarning mustaqil ta’lim faolligini oshirish va uzluksiz ta’limga e’tiborni individual psixofiziologik xususiyatlarni hisobga olgan holda o‘rganish yo‘llarini topish imkonini beradi.

Ilmiy izlanishlar natijasiga ko‘ra, o‘quv jarayonini aralash ta’lim modellari orqali tashkil etish, talaba erkinlik va mas’uliyat maydoniga ega bo‘lish, talabalarning bilim darajasini avtomatlashtirilgan nazorat qilish tizimini joriy etish orqali ular akademik faoliyati traektoriyalarini qurish, o‘qituvchilar esa talabalarni auditoriya ishiga yo‘naltirish, qayta aloqali munosabatni tashkil etish va tuzatish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Adabiyotlar:

1. Алламова Ш.Ш. Повышение эффективности образовательного процесса в условиях смешанного обучения вуза // European Journal of Education and Applied Psychology. 2023.№1. - URL: https://ppublishing.org/archive /publication/631-povishenie-effektivnosti-obrazovatelnogo-prots

TALABALARNING MUSTAQIL ISHLARINI TASHKIL ETISHDA MASOFAVIY TA’LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

Atamuradova Dilshoda Ravshanqulovna
Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika unversiteti o‘qituvchisi

O‘quv jarayonini tashkil etishda kredit-modulli o‘qitish tizimidan foydalanish muayyan o‘quv fanidan nazariy bilim va amaliy ko‘nikmalarning mantiqiy tugallangan qismlari sifatida alohida modullarga bo‘lingan o‘quv materialini talabalar tomonidan izchil va puxta o‘rganishni nazarda tutadi. Har bir modul uchun ta’lim miqdordagi kreditlar ajratiladi, unda o‘quv ishlarining hajmi o‘lchanadi. Har xil turdagi darslarga tayyorgarlik ko‘rayotgan talabalar zamonaviy o‘quv, ilmiy va uslubiy ta’limotlar oqimida tezda harakat qilishlari, bu ta’limotlarni tahlil qilishlari, ularning mantiqiy tuzilishini tanqidiy tushunishlari, asosiy jihatlarini ajratib ko‘rsatishlari va shu bilan birga ularni mustaqil ravishda egallashlari hamda o‘zlarining o‘zlashtirish qobiliyatlarini namoyish etishlari kerak bo‘ladi.

Keyingi paytlarda bilimlarni o‘zlashtirishda ta’limning eng yangi ilg‘or texnologiyalaridan foydalanish barcha turdagi ta’lim tashkilotlarida, xususan, umumiy o‘rta ta’lim maktablarida amalga oshirish yo‘lga qo‘yilmoqda. Bunda asosiy e’tibor masofaviy ta’limdan foydalanishga qaratilgan. Masofaviy ta’lim talabalarning to‘laqonli mustaqil ishlashlariga va bu jarayonga o‘qituvchining maqsadli rahbarlik qilishiga asoslanadi.

Maqolaning maqsadi talabaning o‘quv fanlarni va boshqa ilmiy-uslubiy ta’limotlarni o‘zlashtirishda hamda mustaqil ishni samarali tashkil etishda masofaviy ta’lim texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlarini o‘rganishdan iborat. Masofaviy ta’limni amalga oshirishda oliy ta’lim tashkilotlari tomonidan talabalarning mustaqil ishlarini doimiy samarali nazorat qilish kerak bo‘ladi.

Mustaqil ish har bir talaba uchun majburiy bo‘lib, o‘quv rejasi bilan belgilanadi va mutaxassislar tayyorlash jarayonining muhim qismidir. O‘quv faoliyati tarkibida unga umumiy o‘quv vaqtining uchdan bir qismidan uchdan ikki qismigacha ajratiladi. Mustaqil ishlarni tashkil etish talabalarni tayyorlashning butun davri davomida tizimli xususiyatga ega. Mustaqil kognitiv faoliyatni optimallashtirish uchun talabalarning yakka tartibda ish rejalari tuziladi, ular nafaqat talabalarga mustaqil ravishda olingan bilimlarning kerakli miqdori to‘g‘risida ta’limot berish vositasi bo‘libgina qolmay, balki o‘qish vaqtini va ularning yakka tartibda harakatlarini to‘g‘ri taqsimlashga imkon beradi. Ko‘zlangan natijaga erishish uchun ijtimoiy tajriba talaba tomonidan tashqi yordamsiz o‘zlashtiriladi va bilim, ko‘nikmaga erishiladi. Bu esa talabaning o‘z-o‘zini rivojlantirishi va takomillashtirishiga hissa qo‘shadi.

Mustaqil ishning muhim jihati shundan iboratki, u nafaqat ta’lim muammolarini, balki o‘quvchining o‘zini-o‘zi rivojlantirish va o‘z-o‘zini takomillashtirish muammolarini ham hal qiladi.

Zamonaviy ta’lim jarayonida o‘quvchi axborotga oddiy iste’molchi sifatida emas, balki unga ijodiy talabgor hisoblanadi. Shu bilan birga, o‘qituvchining vazifasi nafaqat ma’lumotni tayyor shaklda uzatish, balki talabani mustaqil bilish faoliyati bilan shug‘ullanishga undash, bilimlarni o‘zlashtirishda erkin ko‘nikmalarini shakllantirishdan iborat.

Masofaviy shakllar axborot-ta’lim resurslari va xizmatlaridan foydalanishning didaktik imkoniyatlari va shartlari, masofaviy ta’lim tizimidagi multimedia mustaqil ta’lim uchun zarur bo‘lgan o‘quv ta’limotlarini gipermatn shaklida taqdim etish, tovush, grafik, animatsiyaning vizual xususiyatlaridan foydalanish imkonini beradi.

Bilimni yaxshiroq o‘zlashtirishga hissa qo‘shadigan videota’limotlar talabalarga qulaylik tug‘diradi. Talabalar mustaqil ishining yuqoridagi barcha shakllari masofaviy shaklda, masalan, modulli ob’ektga

yo‘naltirilgan dinamik o‘quv muhiti HEMIS platformasi asosida amalga oshirilishi mumkin. Bu oliy ta’lim tashkiloti ta’lim tizimiga masofaviy ta’lim elementlarini joriy etish uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

Shu bilan birga, bizning fikrimizcha, o‘quv materialining hajmini mavzular yoki haftalar bo‘yicha mazmunli bloklarga bo‘lish orqali elektron shaklda amalga oshirish oson bo‘lgan yakka tartibdagi o‘quv dasturini tuzishdan boshlash kerak. Bunday o‘quv rejalarining mavjudligi talabalarga ishlarni mustaqil ravishda bajarish, o‘z o‘quv faoliyatini tashkil etish, rejalashtirish, tartibga solish, o‘zini o‘zi nazorat qilish va uning natijalarini va o‘z harakatlarini baholash qobiliyatini aniqlash imkonini beradi. Majmuadagi hamma resurs talabanga o‘z-o‘zini boshqarishni amalga oshirish imkonini beradi. Talaba o‘zining ta’lim faoliyatini mustaqil boshqarib, o‘zini-o‘zi boshqarish tizimi vazifasini bajaradi. O‘zini-o‘zi boshqarish mexanizmi shunday harakat qiladiki, talaba boshqaruv sub’ekti sifatida o‘zini ob’ekt deb hisoblaydi. U o‘zining tarbiyaviy harakatlarini tartibga soladi, faoliyatni tashkil qiladi, o‘z harakatlariga o‘zaro ta’sirli murojaat qiladi. Ammo shuni ta’kidlash kerakki, an’anaviy va masofaviy ta’limda talabalar bajaradigan mustaqil ishning turidan qat’iy nazar, asosiy ma’sulyat o‘qituvchiga yuklatiladi, ya’ni mustaqil ta’limdagi barcha ta’limiy jarayonlar o‘qituvchi bilvosita nazoratida amalga oshiriladi. O‘qituvchi talabalarni mustaqil ishlarni bajarish maqsadi, mehnat intensivligi, ishlarni bajarish usullari, muddatlari, nazorat shakllari, bajarilgan mustaqil ish sifatini baholash mezonlari bilan tanishtirishi kerak. Dastlab o‘qituvchi talabalarning tayyorgarlik darajasini, ulardagi ko‘nikma va qobiliyatni, oliy ta’lim tashkilotida o‘qish jarayonida mustaqil ishlash istagi va ehtiyojlarini kuzatishi (bunday ishlarni masofaviy tashkil etishda, shuningdek, rivojlanish darajasini tekshirishi) kerak.

Talabaning kompyuter ko‘nikmasini, internetdan o‘quv maqsadlarida foydalanish qobiliyatini e’tiborga olib, o‘qituvchi masofaviy ta’limda nazariy materialni o‘rganish qulay bo‘lgan navigatsiya tizimiga ega bo‘lgan elektron kitob ko‘rinishida taqdim etilishi mumkin.

Adabiyotlar:

[1]. Suxanov P. V., Morozova N. V. Ta’limni axborotlashtirish sharoitida talabalarning o‘z-o‘zini tarbiyalash faoliyatini rivojlantirishning kontseptual asoslari. //Fan va maktab. – 2013 yil – 1-son.

[2] http://ziyonet.uz -Ziyonet axborot-ta’lim resurslari portali

TA’LIM JARAYONIDA MASOFAVIY TA’LIM PLATFORMALARIDAN FOYDALANISHNI TASHKIL ETISH

Abduraimov Jur’atbek G’ofurovich,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti,“Informatika va AT” kafedrasi katta o’qituvchi
Aziza Rayimova Rizoqul qizi,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti, “Matematika va informatika” fakulteti talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada o`qituvchi va o`quvchi bir biri bilan masofa yoki vaqt orqaliajratilgan sababli, informatsion texnologiyalardan fodalanilgan ta'lim turi. Ta'lim tizimida masofadan o`qitish uslubi shakllari keng qo`llanilmoqda. Masofadan o`qitish uslubi bu sirtqi o`qishning yangi shaklidir. Masofadan o`qitish bu mustaqil o`qishdir. Mustaqil o`qish insonning mustaqil fikrlash, holatni baholash, xulosa va bashorat qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Masofadan o`qitishning yana bir afzalligi shundaki, unda o`quvchi o`ziga qulay vaqtda va hattoki ishdan ajralmagan holda o`qishi mumkin. Aynan shu afzalliklari tufayli bu uslub dunyoda hozirgi kunda keng tarqalgan.

Kalit so’zlar: masofaviy ta’lim,masofaviy o’qitish platformalari, masofaviy o’qitish afzalliklari

Kirish: Hozirgi kunda yurtimizda ta’lim jarayonlarini yanada yaxshilash,qulay qilish maqsadida masofaviy ta’lim va masofaviy ta’lim platformalari yaratilmoqda. Ko`pchilik Internetdan faqatgina yangiliklar bilan tanishish, informatsiya qidirish, elektron pochtadan foydalanish yoki gap sotish uchun foydalanishi sir emas. Internetning imkoniyatlari kundan - kunga oshib bormoqda. Internetdan foydalanishning yangi bosqichi boshlandi, ya'ni Internet turli sohalarga tadbiq qilindi. Internet texnologiyalar: masofadan o`qitish, elektron kutubxonalar, elektron magazinlar va boshqalar. Masofaviy ta’lim o’z o’rnida o’qituvchilar va talabalarga ko’pgina qulayliklar olib kelmoqda. Platformalarning afzalliklari juda ko’p. Bunda talabalar o’qish bilan birgalikda vaqtdan unumli foydalangan holda ishlashi ham mumkin. Qulay vaqtda platforma orqali dars videoroliklarini yuklab olish, mavzularni pdf formatidan foydalanish va berilgan topshiriqlarni platformaga joylab borishlari mumkin. Onlayn ta’limda siz dam olish kunlarida, ishdan qaytganingizda hatto yarim kechada o‘qishingiz mumkin.Shuningdek bunda mablag’ ham tejaladi. Har qanday dastur uchun masofaviy ta’lim darajasi o‘quv markazlaridagi oddiy to‘lovdan ko‘ra ancha arzonroq bo‘lishi mumkin. Iqtisodiy jihatdan maqbul variantlarni qidirayotgan o‘quvchilar uchun onlayn ta’lim eng to‘g’ri yo‘l.

Masofaviy ta’limda talaba va o‘qituvchi bir-biridan ajralgan holda o‘zaro maxsus yaratilgan o‘quv kurslari, nazorat shakllari, elektron aloqa va internetning boshqa texnologiyalari yordamida doimiy muloqotda bo‘ladilar. Internet texnologiyasini qo‘llashga asoslangan masofaviy o‘qitish jahon axborot ta’lim tarmog‘iga kirish imkonini beradi, integratsiya va o‘zaro aloqa tamoyiliga ega bo‘lgan muhim bir turkum yangi funksiyalarni bajaradi. Butun jahon oliy ta’lim va ilmiy tashkilot muassasalari tizimida masofaviy ta’limda fanlarning metodik ta’minotini takomillashtirish, talabalarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish, mashg‘ulotlarda multimedia, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan keng ko‘lamda va ommaviy foydalanish bo‘yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda.

Ayni paytda foydalanish uchun qulay va mashhur platformalar ko’pgina.Masalan,

1.Moodle platformasi. Ushbu platform qulayligi va soda tuzilganligi bilan boshqa platformalardan ajralib turadi va Moodle interfeys va funksiyalarni sozlash uchun keng imkoniyatlarga ega.

2. ATutor ATutor GitHub. Bu platform ko‘p jihatdan Moodle ga o‘xshaydi, lekin ATutor tayyor modullari kamroq, ammo ichki dizaynerga ega.Bu platforma ham o’ziga xos xususiyatlarga ega.

3.ILIAS. Ushbu masofaviy ta’lim tizimi SCORM 1.2 va SCORM 2004 kabi masofaviy ta’lim tizimlarining standartlariga mos keladigan birinchi ochiq tizim deb atash mumkin. Ushbu moslashuvchan universal tizim mualliflik kurslarini muvaffaqiyatli sotish uchun zarur bo‘lgan barcha asosiy talablarga javob beradi.

4.Diskurs. Diskurs bepul mahalliy platforma. Pullik xizmatlar mavjud (qayta ishlash, funksiyalarni qo‘shish, ularni qo‘llab-quvvatlash).

Platformalarning turli xil ko’rinishlari mavjud.Yuqorida bepul platformalarni keltirib o’tdik. Bepul platformalardan foydalanish qulay va ko’pgina holatlarda ular soda tuziladi.Lekin pullik ta’lim platformlari ham mavjud.Bepul platformalarga qaraganda ularda imkoniyat ko’proq va foydalanish ham qulayroq. Pullik platformalardan bir nechta misol keltiradigan bo’lsak;

1.Eliademy. O‘qituvchilar va murabbiylar uchun ushbu tizim butunlay bepul, agar ular premium hisobdan foydalanishni xohlasalar, foydalanuvchilardan kam haq olinadi.

2.Forma LMS. Umumiy bilim darajasini batafsil statistika va hisobotlarga tahlil qilishdan- Forma LMS juda ko‘p miqdordagi mavjud funksiyalarga ega. Xizmat shuningdek, turli xil sertifikatlar, vakolatli etakchilik yordami, shuningdek, virtual sinfni boshqarish uchun turli xil vositalar, jumladan, turli kalendarlar va hodisalar menejerlari mavjud.

3.Dokeos. Agar siz tayyor kurs elementlari bilan masofaviy ta’lim tizimini qidirsangiz, unda siz uchun beshta foydalanuvchi guruhiga bepul taqdim etilgan Ushbu tizim ko‘plab tayyor andozalar va elektron ta’lim kurslarini taklif etadi va, albatta, sizning kursingizni yaratish uchun sarflangan vaqtni maksimal darajada qisqartirishingiz mumkin bo‘lgan mualliflik vositalari mavjud.

4.ISpring Learn. ISpring Learn onlayn ta’lim platformasi xususiy biznes murabbiylari va rivojlangan filiallar tarmog‘i bo‘lgan yirik kompaniyalar tomonidan qo‘llaniladi: Alfa Capital, Lamoda, PwC, RTRS, Unilever. Bu Internet xizmati, shuning uchun dasturni yuklab olish, serverga o‘rnatish, sozlash kerak emas. Ishni boshlash uchun saytda ro‘yxatdan o‘tish, o‘quv materiallarini yuklab olish va xodimlarni tayinlash kifoya.

Masofaviy ta’lim shakllaridan foydalanish talabaning shaxsiyatini rivojlantirishga yordam beradi, u o‘zi-o‘zida rivojlanishni ko‘radi, o‘qituvchi ham buni ko‘radi. Talabaning rivojlanishi uchun qo‘shimcha imkoniyatlar yaratadi. Masofaviy ta’limda tahsil olayotgan talabalarning bilim darajasi albatta DTS talablariga javob beradigan bo’lishi, an’anaviy ta’limda qatnab o’qiyotgan talabalardan kam bo‘lmasligi kerak. Shuning uchun masofaviy ta’limni zamonaviy innovatsion texnologiyalardan, dasturiy ta’lim vositalardan, mobil ilovalardan, turli platformalardan unumli foydalangan holda tashkil qilish, shu bilan birga nafaqat ta’lim balki tarbiyalab borish har bir o‘qituvchining oldiga qo‘yilgan asosiy vazifalardan biri hisoblanadi.

Xulosa

Masofaviy ta’lim barcha uchun qulay va samarali deb hisoblayman.Uning foydasi va samarasi qachonki foydalanuvchi muntazam o’z ustida ishlab ,mustaqil harakat qilganda bilinadi. Bilim olish istagida bo’lgan talabalar, o’quvchilar uchun internet tarmog’ining barcha jabhalarida ko’pgina imkoniyatlar yaratilmoqda .Bundan bir necha yillar oldin masofaviy ta’lim orqali o’qitish juda kam edi .Lekin hozirgi kunda juda ham ko’p va bu zamon rivojlanayotganligi va taraqqiy etayotganligidan dalolat beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1..Mavlonova R.A., Rahmonqulova N.H., Matnazarova K.O., Xolmatov P.Q., Shirinov M.K. Umumiy pedagogika. Toshkent. Navro’z. 2016

2. .Оришев, Ж. Б. (2019). Олий таълим муассасаларида инновацион таълим технологияларидан фойдаланишнинг имкониятлари

3. 5.Убайдуллаев, С., Оришев, Ж. Б., & Ортиқова, О. Ш. (2019). Узлуксиз таълимда" дарсларда экологик танаффус" педагогик технологиясига асосланган электрон қўлланмаларни жорий этиш

IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALARNI MASOFAVIY O’QITISH

Abduraimov Jur’atbek G’ofurovich,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti,“Informatika va AT” kafedrasi o’qituvchisi
Hilola Abduhalilova Muhiddin qizi,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti, “Matematika va informatika” fakulteti talabasi

Annotatsiya

Imkoniyati cheklangan bolalar uchun zamonaviy masofaviy o’qitish texnologiyalaridan foydalanish jismoniy imkoniyati cheklangan bolalarning ta’lim olish davrida qo’llanilayotgan pedagogik texnologiyalar, muammaolari va masofadan o’qitishda yuzaga keladigan dolzarb muammolar ko’rib

chiqilgan. Bunday o’quv platformalaridan foydalanishda har bir imkoniyati cheklangan o’quvchi o’zi uchun qulay bo’lgan o’rganish traektoriyasini , o’rganish darajasi va usulini tanlashi mumkin.

Kalit so’zlar: masofaviy o’qitish, qulayliklari, kamchiliklari, masofaviy o’qitishni tashkil etish shartlari

Kirish: Barcha mamlakatlarda va jamiyatning har qanday qatlamlarida imkoniyati cheklangan ya’ni nogironligi bo’lgan bolalar mavjud, ular jamiyatimizning ma’lum bir qismini tashkil qiladi. Imkoniyati cheklangan bolalar boshqa sog’lom bolalar bilan bir qatorda ta'lim olishlari va rivojlanishi kerak. “Nogironlik bolani yoshiga mos keladigan ta'lim va pedagogik jarayonlarga qo'shish imkoniyatini keskin cheklaydi va shuning uchun doimiy ravishda qo'shimcha yordam yoki nazorat qilish zarurati tug'iladi” [1].

Imkoniyati cheklangan bolalar uchun masofaviy ta'limni tashkil etish bolaga o'qish joyidan qat'iy nazar, samarali va sifatli ta'lim berish, jamiyatda moslashish uchun zarur bo’lgan tengdoshlari bilan muloqot qilish imkoniyatlarini beradi. Zamonaviy texnalogiyalar muhitida o'qiyotganda, bola bir vaqtning o'zida ko'nikmalarga ega bo'ladi, bu esa kelajakda unga jamiyatda o’zining munosib o’rnini topishda ko’maklashadi. Shu bilan birgalikda masofaviy ta’lim izlanuvchilarga ko’plab qulayliklar yaratadi. Vaqt bilan muamolar bartaraf etiladi, ya’ni o’quvchi istalgan vaqtda platformadan foydalana olish imkoniyatiga ega bo’ladi xoh kunduz, xoh kecha bo’lsin. Hattoki qisqa tanafus vaqtlaridan ham unumli foydalanish mumkin bo’ladi.

Masofaviy ta'limda axborot texnologiyalari quyidagi vositalar rolini o'ynaydi:

- talabalarga masofadan turib ta'lim olishda o’quv materiallar kontenti bilan ta’minlash;
- talabalarni o'qituvchi bilan, shuningdek, o'zaro aloqa vositalari bilan ta'minlash;
- o'quv jarayonini boshqarish va nazorat qilish;
- samarali mashq simulyatorlar yaratish imkoniyatini ta'minlash.

Masofaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalangan holda ta'limni qurishning asosiy

elementi o’quv kontentidan cheklovlarsiz foydalanishni imkoniyatini ta'minlashdir. Aynan shu imkoniyat tufayli izohlangan texnologiyalar to'plami masofaviy ta'lim texnologiyalari nomini oldi. [2]

Masofaviy ta’limning asosini masofaviy darslar tashkil qilib, ular ko’magida asosiy mashg’ulotlar olib boriladi. Bunday darslar an’anaviy darslarga biroz o’xshab ketadi. Ular orasidagi asosiy farq masofaviy texnologiyalar orqali o‘quvchilarda zarur ko‘nikma va malakalarni shakllantirishni ta’minlovchi vositalarning mavjudligidir.

To'plangan tajriba shuni ko'rsatadiki, mavjud amaliyotda masofaviy ta'limni tashkil etishning nafaqat afzalliklari, balki bir qator kamchiliklar ham mavjud bo'lib, ular quyidagilar:

- o'qituvchi va tinglovchilar o'rtasida yuzma-yuz muloqotning yo'qligi va shuning uchun tarbiyaviy ta'sir;
- masofaviy ta'lim uchun zarur bo'lgan talabalar o'rtasida motivatsiya va o'z-o'zini intizomni rivojlantirish uchun o'qituvchi tomonidan boshqaruvning etishmasligi;
- tinglovchilarning masofaviy ta'lim texnologiyalari bilan ishlash bo'yicha dastlabki ko'nikmalari (ko'pincha) shakllanmagan;
- hamma fanlarda ham tinglovchilarni masofaviy kurslarda samarali tayyorlash mumkin emas. [3]

Masofaviy ta'limda o'quv jarayonining asosi - bu talabaning maqsadli va boshqariladigan intensiv mustaqil ishi, u o'zi uchun qulay joyda, individual jadval bo'yicha o'qishi mumkin hamda maxsus o'quv qo'llanmalari to'plamiga va kelishilgan aloqa imkoniyatiga ega bo’lishi, o'qituvchi bilan telefon, elektron pochta va oddiy pochta orqali bog’lanishi mumkin.

Masofadan o`qitishning yana bir afzallik tomoni unda o`qish muddatini o`quvchi o`zi belgilaydi, ya'ni talaba ixtiyoriy paytda o`qishni boshlaydi, materiallarni o`qituvchi nazoratida o`zlashtiradi. O`zlashtirish topshiriqlarni, testlarni bajarishiga qarab aniqlanadi. O`quvchi berilgan programmani qanchalik tez o`zlashtirsa, shunchalik tez o`qishni tugatadi va guvohnoma oladi. Programmani o`zlashtira olmasa, unga mustaqil ishlab, o`qishni davom ettirishga imkoniyat beriladi. [4].

Shuni ta'kidlash kerakki, masofaviy ta'lim muhitida samarali hamkorlikni tashkil etish uchun virtual jamoaning har qanday a'zosi quyidagilarni bilishi kerak:

- AKT vositalaridan foydalanish;
- virtual muhitda muloqot qilish;
- axborotni topish va qayta ishlash;
- jamoada samarali munosabatlarni o'rnatish, bu vizual aloqa bo'lmaganda ko'nikmalarni shakllantirishni nazarda tutadi;
- faqat og'zaki vositalardan foydalangan holda jamoaga qo'shiling, o'zingizni tanishtiring va eng yaxshi fazilatlaringizni namoyish eting;
- boshqa jamoa a’zolariga qiziqish ko‘rsatish;
- boshqa jamoa a'zolarining ish uslubini tezda bilib oling va shunga mos ravishda o'zingiznikini sozlang;
- yuzaga kelgan kelishmovchiliklar va ziddiyatli vaziyatlarni hal qilish;
- muammolarni hal qilishda samarali ishtirok eting.

Shunday qilib, o'qituvchilar, psixologlar nogiron bolalarni masofaviy ta'lim bilan o'quv jarayonida kuzatib borishda doimiy ravishda quyidagi muammolarni hal qilishlari kerak:

- vizual aloqa bo'lmaganda o'quv jarayoni ishtirokchilari o'rtasida shaxslararo aloqalarni o'rnatishdagi qiyinchiliklar;
- Internetda amaldagi telekommunikatsiya odob-axloq normalari va qoidalariga rioya qilish;
- Uzoq davom etgan dialog sharoitida o'z fikrlarini ifodalash bilan bog'liq qiyinchiliklar va uni tashkil etishning cheklangan vositalari

Agar nogiron bolalarni psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlashning maqsad va vazifalariga erishish uchun ushbu qoidalarga rioya qilingan taqdirdagina, har bir bola uchun ijobiy natija, individual bo'ladi [2].

Xulosa

Imkoniyati cheklangan bolalaruchun masofaviy ta’limni tashkil etish qulay hamda samaralidir. Bilim olish xohishida bo’lgan nogironligi mavjud bolalar uchun ham ko’plab imkoniyatlar mavjud. Shu jumladan masofaviy ta’lim ham bunday o’quvchilar uchun ko’plab qulayliklar keltiradi. Ayniqsa harakatlanish imkoniyati cheklangan bolalar uchun juda qulay, ya’ni bola bilim olishi uchun vaqt va makon muammosi bo’lmaydi.

Tarmoq axborot texnologiyalari ta’lim sohasida yangi istiqbollarni ochadi. Imkoniyati cheklangan bolalar uchun axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish nafaqat davr talabi, balki hayotiy zaruratga aylanib bormoqda. Bu esa ta’limni sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish imkonini beradi. Masofaviy ta’lim XXI asr ta’lim tizimi deb aytishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Zaguzina N. N. Burmakina N. V. «Primenenie distansionnix texnologiy v obuchenii detey s ogranichennimi vozmojnostyami zdorov'ya» Uchebnometodicheskoe posobie BBK 74.50-279 Kemerovo, 2013. – 159 s.

MASOFAVIY TALIMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARINING ISTIQBOLLI ASOSLARI

Kodirov Akbar Shuxratovich
Shahrisabz Davlat Pedagogika institutining AKT o'qituvchisi, Shahrisabz, O'zbekiston
Nomozova Muborak To'lqin qizi
Shahrisabz Davlat Pedagogika institutining 2-bosqich talabasi, Shahrisabz, O'zbekiston

ANNOTATSIYA: Hozirgi vaqtda turli xil o'qitish usullari va zamonaviy ta'lim texnologiyalari kompyuter texnologiyalaridan foydalanishga asoslangan. Ta'li olishda axborot texnologiyalari orqali masofaviy ta'lim tizimidan keng qamrovli foydalanish (yosh, joy va maxsus sharoit talab etmasdan) yo'lga qo'yiladi. Ta'li oluvchilar o'rtasida axborot almashinuvining yangi texnik vositalarining paydo bo'lishi va rivojlanishi ta'lim jarayoni talabaning asosiy mashg'ulotini to'xtatmasdan va yashash joyini o'zgartirmagan holda ta'lim olishi uchun shart-sharoit yaratdi. Bugungi kunda "elektron ta'lim" atamasi "masofaviy ta'lim" atamasi bilan birga qo'llaniladi. Bu degani kengroq tushuncha turli shakllar va AKTga asoslangan ta'lim usullari.

KALIT SO'ZLAR: elektron ta'lim, masofaviy ta'lim, axborot texnologiyalari, raqamli texnologiya, zamonaviy ta'lim texnologiyalari, on-line va off-line, vizual tasvir, elektron qo'llanmalar, nogironlar.

Masofaviy ta'lim texnologiyasi (ta'lim jarayoni) bo'yicha hozirgi bosqich zamonaviy axborot kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llash asosida o'quv jarayonini masofadan turib olib borishni ta'minlovchi ta'lim bo'lib tartib-qoidalarini o'qitish, boshqarish usullari va vositalari majmuidir. Ta'limning barcha shakllarida masofaviy ta'lim texnologiyasining elementlarini to'liq miqyosda joriy etishga tayyorligini belgilovchi muhim elementlar sifatida quyidagilar tan olinishi kerak:

- Keng polosali Internetga ulangan mahalliy tarmoq;
- Elektron hujjat aylanishi tizimlari;
- O'quv qo'llanmalari, test tizimlari, avtorizatsiya va statistik ma'lumotlarga ega elektron o'quv-uslubiy majmualar tizimlari;
- Barcha o'quv fanlari bo'yicha oraliq va yakuniy test tizimlari, test bazalari va amaliy topshiriqlari;
- Elektron simulyatorlar kasbiy faoliyat mutaxassis va virtual laboratoriya ishi;
- Ta'lim jarayonining barcha sub'ektlarining virtual interaktiv o'zaro ta'sirini ta'minlaydigan tizim. [2]

Masofaviy ta'lim tizimining muhim qismi bu mustaqil ta'limdir. An'anaviy mashg'ulotlar quyidagicha amalga oshiriladi: tinglovchi ma'ruzaga keladi, nazariy material oladi, keyin seminarlarda ma'lum amaliy ko'nikmalarni ishlab chiqadi. Masofaviy ta'lim darslik mavzularini mustaqil o'rganish, bajarishdan iborat test topshiriqlari va suhbat yoki videokonferentsiya orqali o'qituvchi bilan maslahatlashish. Bunday trening bilan o'qituvchi va talabalar o'rtasida bevosita, yuzma-yuz aloqa bo'lmaydi.

Masofaviy ta'lim o'z xususiyatlariga ko'ra an'anaviydan shunchalik farq qiladiki, masofaviy ta'lim kurslarini muvaffaqiyatli yaratish va ulardan foydalanish ta'lim maqsadlarini, yangi texnologiyalarning didaktik imkoniyatlarini, ta'lim ma'lumotlarini uzatishni, masofaviy ta'lim texnologiyalariga qo'yiladigan

talablarni chuqur tahlil qilishdan boshlanishi kerak. Masofaviy ta'lim texnologiyalari axborot uzatishning quyidagi usullariga asoslanadi:

1. Elektron darsliklar va ma'lumotnomalar; ma'lumotlarni o'z ichiga oladi va saqlaydi;
2. Internet – har qanday shakldagi ma'lumotlarni (matn, grafik, video, foto, ovoz), seminarlar, munozaralar shaklida ikki tomonlama aloqani uzatadi;

Masofaviy ta'limni amalga oshirish uchun real vaqt rejimida masofaviy aloqa zarur. Bunday aloqani ta'minlash uchun quyidagi vositalar va qurilmalarni o'z ichiga olgan texnik yordam qo'llaniladi:

Masofaviy ta’limda raqamli texnologiyalar tizimi samarali foydalanish maqsadida axborot uzatish tarmog'i (Internet)ning roli katta. Ushbu tarmoq orqali masofaviy ta’limda o'qituvchi va talaba yuzlarining tasvirlarini, taqdim etilgan video ma'lumotlarni (matnlar, jadvallar, rasmlar) va og'zaki ma'lumotlarni uzatishda raqamli texnik vositalar va tarmoqlardan keng foydalaniladi. Real vaqtda (on-line va off-line) ma'lumotni qabul qilish va jo'natish uchun raqamli qurilmalar bilan ishlash imkoni tobora ortadi. Bunday qurilmalar kompyuterlar, planshetlar, mobil telefonlardir va x.k. Texkik vosita orqali o'qituvchi va talaba(lar) o'rtasida vizual tasvir va ovozli aloqani ta'minlashi bu ta’lim oluvchida bilim olishga qiziqishini so’ndirmaydi. Talim oluvchilar bajarilgan ishlarni (uy topshiriqlarini) texnik vositalar xotirasida yoki bulutli texnologiyalar xotirasida saqlashlari mumkin. Bu ta’lim oluvchiga qulaylik tug’diradi.

Axborotni uzatishning zamonaviy vositalarining ishlashi elektr uzatish moslamalari va aloqa vositalarining mavjudligiga bog'liq. Masofaviy ta’limda qo‘llaniladigan axborot texnologiyalarini uch guruhga bo‘lish mumkin:

- Ta'lim ma'lumotlarini taqdim etish texnologiyalari;
- Ta'lim ma'lumotlarini uzatish texnologiyalari;
- O'quv ma'lumotlarini saqlash va qayta ishlash texnologiyalari.

Ular birgalikda masofaviy ta'lim texnologiyalarini shakllantiradilar. Bundan tashqari, amalga oshirishda ta'lim dasturlari mohiyatan o'quv jarayonini ta'minlovchi va uni qo'llab-quvvatlovchi ta'lim axborotini uzatish texnologiyalari alohida ahamiyatga ega. Masofaviy ta'limda foydalanish uchun eng mos bo'lgan ta'lim texnologiyalari quyidagilardan iborat:

- Video ma'ruzalar;
- Multimedia ma'ruzalari va laboratoriya mashg'ulotlari;
- Elektron multimedia darsliklari;
- Kompyuter o'qitish va test tizimlari;
- Simulyatsiya modellari va kompyuter simulyatorlari;
- Telekommunikatsiya vositalaridan foydalangan holda maslahatlar va testlar;
- Video konferentsiya. [3]

Masofaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalangan holda ochiq ta'limning dolzarbligi haqida gapirganda, u yoki bu sabablarga ko'ra klassik model bo'yicha ta'lim ololmaydigan alohida ijtimoiy guruhlarga e'tibor qaratish mumkin emas. Nogironlar kabi masofaviy ta'lim xizmatlariga juda muhtoj bo'lgan ijtimoiy toifani alohida ta'kidlash kerak. Zamonaviy jamiyatda nogironlarning ta’lim tizimidan samarali foydalanishlari muammosi juda dolzarbdir. Afsuski, bugungi kunda ba’zi nogiron kishi o'z qobiliyatlarini to'liq amalga oshira olmayapdi.

Ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalari nogironlarga faqat umumiy va o'rta kasb-hunar ta'limi olish imkonini beradi, klassik shakldagi oliy ta'lim ko'pchilik uchun yopiq, chunki universitetlar nogironlar, harakatchanligi cheklangan va sog'lig'i muammoli odamlar bilan ishlashga moslashtirilmagan. Masofaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish, yuqorida qayd etilgan markazlarda bo'lgani kabi, ixtisoslashtirilgan negizida yaratilgan ta'lim muassasalari va uyda olib borilishi maqsadga muvofiqdir. Bu yerda masofaviy

ta'lim tizimi nafaqat sof ta'lim, balki juda muhim, shuningdek, nogironlarga o'zini jamiyatning to'la huquqli a'zosi sifatida ro'yobga chiqarish imkonini beradigan moslashuvchan rol o'ynaydi. Bundan tashqari, nogironlar uchun masofaviy ta'lim dasturlari, elektron qo'llanmalarni ishlab chiqish va ulardan olingan bilimlarni amaliyotda qo'llash bilan bir qatorda, ularni keyinchalik ish bilan ta'minlash uchun shart-sharoitlarni yaratish kerak. Buning uchun nogironlarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash va moslashtirish tizimi ko'p ishlaydigan mamlakatlarning tajribalariga o'rganishimiz va ularni o'zimizda qo'llashimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Okolesov O.P. Masofaviy o'qitish uchun elektron kursni yaratishga tizimli yondashuv // Pedagogika. -1999 yil. -Yo'q 6. -C. 50-56.

[2] Polat E.S.Petrov A.E. Masofaviy ta'lim: bu nima bo'lishi kerak? // Pedagogika. - 1999. -№7. -BILAN. 29-34.

[3] Pidkasisty P.I. Tyschenko O.B. Masofaviy ta'lim tizimida kompyuter texnologiyalari // Pedagogika. -2000. -№5. -BILAN. 7-12.

MASOFAVIY TA'LIMNING ELEKTRON-MODULLI DIDAKTIK TA'MINOTI

Mardonov Shukurullo Qo'ldoshevich
O'zbekiston Pedagogika fanlari ilmiy-tadqiot instituti
Tillarni intensiv o'qitish texnologiyalari bo'limi boshlig'i,
Pedagogika fanlari doktori, professor
shmardonov@mail.ru

Jabborova Onaxon Mannapovna
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Boshlang'ich ta'lim metodikasi kafedrasi mudiri
Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori
o.jabborova@mail.ru

Annotatsiya: maqolada raqamli texnologiya asoslaridan biri masofaviy ta'limning elektron-modulli didaktik ta'minoti asoslari to'g'risida fikr yuritilgan va metodik tavsiyalar taqdim qilingan.

Kalit so'zlar: ta'lim, pedagogika, masofaviy ta'lim, elektron-modul, didaktika, ta'minot, tajriba.

Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida ta'lim tizimini takomillashtirish, uning sifat ko'rsatkichlariga erishish va ta'lim berish asoslarini yangilash vazifalari qo'yilgan [1]. Bu jarayonda ta'limning turli shakllarini joriy etish muhim ahamiyatga egadir. Shu jihatdan masofaviy ta'limning elektron-modulli didaktik ta'minotini ishlab chiqish metodikasi bo'yicha tushunchalarga ega bo'lish zaruriyat hisoblanadi. Bu o'rinda ana shu masalaning tahliliga e'tiboringizni tortamiz.

Masofaviy ta'lim xususiyatlari. Mamlakatimiz ta'lim tizimida 2020 yildan boshlab COVID-19 pandemiyasi ta'siri sababli ta'limning masofaviy shaklidan foydalanish amaliyoti yo'lga qo'yildi. Bu borada dastlabki tajribalar yuzaga kelganligini ta'kidlab o'tish lozim. Ayni paytda, oliy pedagogik ta'lim jarayonida bo'lajak o'qituvchilarni masofaviy ta'lim texnologiyasining asoslari bilan tanishtirish dolzarb bo'lib turibdi. Shu jihatdan masofaviy ta'limning quyidagi xususiyatlariga e'tibor bering:

1) masofaviy ta’lim ommaviy ravishda kompyuter, yer sun’iy yo‘ldoshi, televideniya, radio kabi axborot kommunikatsion texnik vositalar asosida amalga oshiriladi;

2) masofaviy ta’lim bilim olish va layoqatni rivojlantirishda ijobiy yondashuvni ta’minlaydi;

3) masofaviy ta’limda ta’lim oluvchiga keng ko‘lamli yo‘nalish berish imkoniyati bor;

4) mamlakatning eng chekka hududlarida istiqomat qiluvchi ta’lim oluvchilarning ehtiyojlarini qondirish imkoniyatlari mavjud;

5) masofaviy ta’limda ta’lim beruvchi tashkil etuvchi, ta’lim oluvchi esa mustaqil o‘zlashtiruvchi vazifalarini bajaradi.

Shu sababli dunyo mamlakatlarida masofaviy ta’lim texnologiyasiga asosiy e’tibor qaratilmoqda [2]. Ko‘pchilik pedagoglar masofaviy ta’limda o‘zlashtirish jarayonini kuzatish imkoniyati cheklangan, deb hisoblaydi. Aslida o‘zlashtirish jarayonini tekshirish uchun tegishli topshiriqlar, vazifalar va ko‘rsatmalar kompyuterli dasturdagi masofaviy ta’lim o‘quv materiallarida aks etishi kerak. Asosiy e’tibor ta’lim oluvchining kerakli mavzular bo‘yicha tushunchaga ega bo‘lishiga qaratiladi. Shu jihatdan pedagogik masofaviy ta’limda asosiy masala ta’lim nazariyasi, tarbiya metodi va o‘qitish texnologiyalarini o‘zlashtirish hisoblanadi. Aynan mana shu masalalarga e’tibor berish masofaviy ta’limning mazmuknini to‘g‘ri tushunish imkonini beradi.

Masofaviy ta’limning elektron-modulli ta’minoti tuzilmasi. Bugungi kunda kompyuter ta’lim dasturiga asoslangan elektron-modulli ta’minotni yaratish muhim hisoblanadi. Chunki umumiy o‘rta ta’lim maktablarida informatika fani vositasida kompyuter texnologiyasiga asoslangan o‘qitish jarayonlari bo‘yicha ko‘nikmalar berilmoqda. Shu jihatdan masofaviy ta’lim elektron-modulining tuzilishi quyidagilarga asoslanadi:

1) muayyan mavzu bo‘yicha o‘quv materiallarining elektron nushasini tayyorlash va ularda asosiy e’tiborni eng muhim ma’lumotlarni ifodalashga qaratish;

2) o‘quv materiallarini o‘zlashtirish bo‘yicha metodik tavsiyalar, topshiriqlar va vazifalarni ifodalash;

3) o‘zlashtirish jarayonini nazorat qiluvchi topshiriqlar, vazifalar va tavsiyalarni aks ettirish.

Ana shu uch komponentdan iborat tuzilma asosida elektron-modulli o‘quv materiallari tayyorlanadi va kompyuterning maxsus dasturida joylashtiriladi. Mazkur o‘quv materiallarini o‘zlashtirish muddati, topshiriqlarni bajarish vaqti va uni baholash mezonlari alohida ko‘rsatiladi. Buning natijasida ta’lim oluvchi istalgan vaqtda mavzuni o‘zlashtirish, topshiriqlarni bajarish va baholash nazoratidan o‘tish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Masofaviy ta’limning muhim jihati shundaki, asosiy e’tibor amaliy o‘zlashtirish jarayoniga qaratiladi. Shuningdek, shahar hududlarida istiqomat qilayotgan mohir pedagoglarning individual tajribalarini ommalashtirish va ulardan foydalanish imkoniyatlarini beradi. Ayni paytda, masofaviy ta’limda o‘qitish jarayoni ustuvor bo‘lishini ta’kidlab o‘tish lozim. Shu sababli masofaviy ta’limning o‘qitish jarayonida ta’lim beruvchi ta’lim oluvchining tarbiya ko‘nikmalarini shakllantirishga e’tibor berishi maqsadga muvofiq bo‘ladi [3]. Buning uchun ta’lim beruvchi turli savollar yoki suhbatlar vositasida ta’lim oluvchining tarbiya ko‘nikmalarini tarkib toptirishga e’tibor berishi kutilgan samarani beradi.

Elektron-didaktik ta’minotni tayyorlashda quyidagi ta’moyillarga asoslanish shart:

1) ilmiylik;

2) tushunarlilik;

3) ko‘rgazmalilik;

4) tizimlilik;

5) ketma-ketlilik;

6) variativlik.

Misol uchun, varitivlik tamoyili asosida o‘quv materiallarining bir necha variantlarini taqdim etish mumkin. Bu bilan ta’lim oluvchiga o‘quv materiallarini tanlash huquqi beriladi.

Elektron-o‘quv modulining turlari. Kompyuyetli dastur asosida tayyorlanadigan elektron-o‘quv moduli bir necha turlarda tayyorlanishi mumkin. Ayni paytda, bugungi kunda quyidagi uch tur keng amalda ekanligini eslatib o‘tish joiz:

1) informatsion shakldagi nazariy elektron o‘quv moduli;

2) amaliy shakldagi elektron o‘quv moduli;

3) nazorat shaklidagi elektron o‘quv moduli.

Nazariy shaklidagi elektron o‘quv modulida muayyan fanning barcha masalalari qamrab olinadi va kompyuter dasturi imkoniyatlariga asosan o‘quv materiallari keng ko‘lamda tayyorlanadi.

Amaliy shakldagi elektron o‘quv modulida o‘zlashtirilgan materiallarni topshiriqlar vositasida mustahkamlash materiallari aks etadi. Buning uchun ta’lim beruvchi turli variantdagi topshiriqlarni ta’lim oluvchiga taqdim etishi kerak bo‘ladi.

Nazorat shaklidagi elektron o‘quv modulida murakkab savollar majmuasi o‘z aksini topadi. Ular vositasida o‘zlashtirish jarayoni chuqurlashtiriladi va ta’lim oluvchini faollashtiriladi.

E’tibor berilsa, masofaviy ta’limning elektron-modulli didaktik ta’minoti muhim xususiyatlar va imkoniyatlarga egaligi bilan diqqatni tortadi. Shu sababli oliy pedagogik ta’lim muassasalarida quyidagilarni tashkil etish maqsadga muvofiq bo‘ladi:

1) majburiy pedagogik o‘quv fanlarida masofaviy ta’lim bo‘yicha bo‘lajak o‘qituvchilarning bilim va ko‘nikmalarini shakllantirishga e’tibor berish;

2) “Masofaviy ta’limning elektron-modulli ta’minoti” maxsus kursini tashkil qilish;

3) “Talabalar Akademiyasi” tuzilmasi mashg‘ulotlarida masofaviy ta’limning elektron-modulli ta’minotini yaratish bo‘yicha talabalarni yo‘naltirish.

Bunday yondashuv bo‘lajak o‘qituvchilarni masofaviy ta’lim asoslari va uning elektron-modulli ta’minoti bo‘yicha ko‘nikmasini kutilgan darajada tarkib toptirish imkonini beradi.

Shunday qilib oliy pedagogik ta’lim jarayonida masofaviy ta’limning elektron-modulli ta’minoti asoslarini chuqur o‘zlashtirish taqozo etiladi. Chunki kelgusida masofaviy ta’limdan keng foydalanish ehtimoli mavjud.

Adabiyotlar:

1. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. // www.ziyonet.uz

2. Mardonov Sh.Q. Pedagogika fanidan o‘qitishning elektron-modulli didaktik ta’minotini ishlab chiqish texnologiyasi. – Chirchiq, 2021

3. Jabborova O., Saparbayeva D. Boshlang‘ich ta’limda mustaqil ta’limni tashkil etish metodikasi. – Chirchiq, 2023

MASOFAVIY TA’LIMNING ISTIQBOLLI TEXNOLOGIYALARI

Radjabov Baxtiyor Sharipovich[1]

Mirjamolova Moxira Abdug’affor qizi[2]

1.“MO’M va geometriyasi professori

2.Chirchiq davlat pedagogika universiteti magistranti

Annotasiya: Maqolada davlat o'qituvchilari uchun masofaviy ta'lim masalalari, usullari, ahamiyati,masofaviy ta'lim tizimini tashkil etish muammolari, masofaviy ta'lim modellari va ularning

turlari. Bundan tashqari, zamonaviy ta'lim texnologiyalarini qo'llashning afzalliklari ta'kidlangan va fikr-mulohazalar bildirilgan davlat uchun masofaviy ta'limda videodarslar va multimedia dasturlarini qo'llashning samarali usullari haqida berilgan.

Kalit so'zlar: Masofaviy ta'lim, Tarmoqdan ayrilish, onlayn bilim, multimedia dasturlarini

Bugungi kunda taraqqiyot juda tez rivojlanmoqda va o‘zgarmoqda. Deyarli har daqiqada sayyoramizning turli burchaklarida o‘zgarishlar, yangilanishlar va kutilmagan voqea hodisalar sodir bo‘lmoqda. Har bir kunimiz kuchli yangilik oqimi ostida kechmoqda. Axborot oqimi bizni har joyda, uyda, ishxona va hattoki ta’tilda ham ta’qib etadi. Inson axborot ta’siridan holi normal faoliyat yurita olmaydi. Hayotni anglash, uni o‘rganish axborotlarni yig‘ish va o‘zlashtirish orqali kechadi. Insonning bilimlilik darajasi ham ma’lum davr ichida shaxs tomonidan o‘zlashtirilgan axborotlarning ko‘p yoki ozligi bilan belgilanadi. Shuning uchun zamonaviy bilimlar sari keng yo‘l ochish ta’limotni takomillashtirishda yangi axborot texnologiyalardan unumli foydalanish bugungi kunning talabiga aylandi, desak mubolag’a bo‘lmaydi. Vaholanki, ta'lim tizimida sezilarli o‘zgarishlar ro‘y bermoqda. Ta’lim tizimida masofadan o‘qitish uslubi shakllari qo‘llanilmoqda. Masofaviy ta’lim uslubi bu sirtqi o‘qishning yangi shakli va mustaqil o‘qishdir. Bu insonning mustaqil fikrlash, holatni baholash, xulosa va bashorat qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Masofadan turib yoki odatdagidek sinfxonalarida ta’lim olish - bu ko‘plab abituriyentlarni qiynayotgan savol. Ko‘pincha o‘quvchilar masofaviy ta’lim olishni tanlashdan qo‘rqishadi, chunki ular ushbu ta’lim usulining ijobiy va salbiy tomonlariga aniqlik kiritmaydilar. Agar siz shu tartibda bilim olishni xohlasangiz, masofaviy bilim olishning afzalliklari va kamchiliklarini tushunib olishingiz lozim.

Masofaviy ta’lim olishning afzalliklari va kamchiliklari: Siz o‘qish bilan bir qatorda ish bilan ham shug’ullanishingiz mumkin. Aslida masofaviy o‘qishni tanlagan abiturentlarning asosiy qismi bu o‘z ishidan voz kechishni istamaydigan, ammo bilim olishni xohlaydiganlardir. Onlayn ta’limda siz dam olish kunlarida, ishdan qaytganingizda hatto yarim kechada o‘qishingiz mumkin;

Mablag‘ingiz tejaladi. Har qanday dastur uchun masofaviy ta’lim darajasi o‘quv markazlaridagi oddiy to‘lovdan ko‘ra ancha arzonroq bo‘lishi mumkin. Iqtisodiy jihatdan maqbul variantlarni qidirayotgan o‘quvchilar uchun onlayn ta’lim eng to‘g’ri yo‘l;

Vaqtingizni tejang! O‘quv markazlariga borish va qaytish vaqtida transport kutish uchun ketadigan vaqtingizni tejashingiz mumkin. Onlayn ta’limda siz istagan hududda ma’lumot olasiz;

Agar talaba o‘zini intiluvchan hisoblasa, masofaviy ta’limning eng katta foydasi shundaki, ayrim darslar guruh bo‘lib o‘tiladi. Guruhda ba’zi o‘quvchilar tezroq, ayrimlari esa sekin tushunadilar. Bu jihatdan masofaviy ta’lim olish usuli samaraliroq;

Kamchiliklari: Chalg‘ish ehtimoli yuqori. Yuzma-yuz muloqot qilish uchun o‘qituvchilar va kutilayotgan topshiriqlar haqida doimiy ravishda eslatuvchi kursdoshlar yo‘q. Agar talaba masofaviy o‘qitish kursini muvaffaqiyatli yakunlamoqchi bo‘lsa, o‘zini g’ayratli va diqqatli qilishi kerak;

Tarmoqdan ayrilish. Onlayn bilim olishning eng katta dushmani bu internet provayderlarining sekin ishlashi yoki aloqa uzilib qolishi. Bu vaziyatda talabaning ta’lim olishga bo‘lgan intilishi so‘nishi yoki asabiylashishiga olib keladi.

Siz qay bir yo‘sinda ta’lim olishingizdan qatiy nazar, bularning bari siz mukammal bilim olishingingizga ko‘maklashadi.[1]

Masofaviy o‘qitishdagi shaxsiy yo‘naltirilgan yondoshuv Internet taqdim etayotgan ajoyib imkoniyatlarga suyangan holda o‘quv jarayonining ta’lim darajasini sezilarli oshiradi. Masofaviy o‘qitish jarayonini shunday pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish lozimki, talabalarning quyidagi imkoniyatlari shakllansin: aniq ilmiy yoki amaliy muammolarni yechishga tadbiq eta oladigan zaruriy

fundamental bilimlarni olish; bilish faoliyati jarayonida kelib chiqqan muammolarni do‘stlar bilan hal etish; qo‘yilgan masalalarni yechish uchun zarur bo‘lgan qo‘shimcha axborot manbalari bilan ishlash; barcha mavjud muammolarni bartaraf etish, egallangan bilimlarni amaliyotda qo‘llash; Internet texnologiyalardan foydalangan holda mustaqil kuzatishlar olib borish; o‘z bilim darajalarni, erishilgan yutuqlarini baholash imkoniga ega bo‘lish, o‘z faoliyatini to‘g‘rilay olish.

Masofaviy ta’limning asosiy texnologiyalariga quyidagilarni kiritish mumkin: INTERAKTIV texnologiyalar:

1. internet masofaviy ta’lim portali;
2. video va audio konferensiyalar;
3. elekron pochta orqali ta’lim;
4. internet orqali mustakil ta’lim olish;
5. uzoqdan boshqarish tizimlari;
6. onlayn simulyator va o‘quv dasturlari;
7. test topshirish tizimlari.

INTERAKTIV bo‘lmagan texnologiyalar:

1. video, audio va bosmaga chiqarilgan materiallar;
2. televizion va radio ko‘rsatuvlar;
3. disklarda joylashgan dasturlar [2]

Adabiyotlar

1. “MASOFAVIY TA’LIM TEXNOLOGIYASI” fanidan o’quv uslubiy qo’llanma Qo‘chqorova S.S. – NDPI, “Informatika o‘qitish metodikasi” kafedrasi katta o‘qituvchisi Norbekov A.O. - NDPI, “Informatika o‘qitish metodikasi” kafedrasi o‘qituvchisi

O‘QUVCHILAR TABIIY-ILMIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHDA MASOFAVIY TA’LIMDAN FOYDALANISH METODIKASI

Ochilov Fariddun Izatulloyevich,
Chirchiq davlat pedagogika universiteti, Chirchiq, O‘zbekiston.

Masofaviy ta’lim – axborot kommunikatsiya texnologiyasi vositasida amalga oshiriladigan pedagogik jarayonda o‘ziga xos bilim va ko‘nikma berish shakllaridan biri bo‘lib, qo‘yilgan maqsad va vazifalarni tezkor ravishda amalga oshirish imkoniyatlarini beradi [1; 256-b.]. Ushbu masalada mamlakatimizning umumiy o‘rta ta’lim maktablari o‘quvchilarini tabiiy-ilmiy tafakkurini rivojlantirishda masofaviy ta’lim imkoniyatlaridan foydalanish metodikasini ishlab chiqish dolzarb bo‘lib turibdi. Bizning yondashuvimizga ko‘ra, bunday metodikani ishlab chiqishda quyidagilarga e’tibor berish kutilgan samarani beradi:

a) o‘quvchilarga tabiiy fanlar bo‘yicha tushunchalarni berish tavsifi;
b) o‘quvchilarga tabiiy fanlardan taqdim etiladigan o‘quv materiallarni tanlash omillari;
v) o‘quvchilarga tabiiy fanlar bo‘yicha bilim va ko‘nikmalarni berish vositalari.

O‘quvchilarga tabiiy fanlar bo‘yicha tushunchalarni berish tavsifini belgilab olish muhim masalalardan biridir. Bunda tabiiy fanlar bo‘yicha tushunchalar mazmunini, hajmini va ularni o‘zlashtirish ko‘lamini belgilash muhim ahamiyatga egadir. Shu ma’noda 1-4 sinflarda tabiiy fanlarning asosiy tushunchalarini o‘quvchilarga tushuntirish, 5-9 sinflarda tabiiy fanlar asoslari bo‘yicha to‘liq bilim berish va 10-11

sinflarda o‘quvchilarni tabiiy fanlar bo‘yicha o‘zlashtirgan bilim va ko‘nikmalaridan foydalanishga o‘rgatish metodikasiga tayanish kutilgan samarani beradi. Bunday yondashuv o‘quvchilarning yosh, jismoniy va aqliy imkoniyatlariga ham mos ekanligini ta’kidlab o‘tish lozim. Shu tariqa umumiy o‘rta ta’lim maktablari o‘quvchilarida tadrijiy ravishda tabiiy fanlar asoslari bo‘yicha taassurot, tasavvur va idrok tarkib toptiriladi. Aynan mana shu ko‘nikmalar tabiiy-ilmiy tafakkurning muhim asoslari ekanligini eslatib o‘tish joiz. Bu borada misol uchun, pedagog olimlar tabiiy fanlar aro taqdim etiladigan tushunchalarning o‘zaro aloqadorligini quyidagicha nazorat qilib borishni tavsiya etishadi: [2; c. 60]

Dastlabki ilmiy tushunchalar	Tabiiy o‘quv fanlari					
	Tabiat-shunoslik	Atrofimizdagi olam	Geogra-fiya	Biolo-giya	Zoolo-giya	Astro-nomiya
Notirik tabiat	+	+	+	+	+	+
Tirik tabiat	+	+	+	+	+	+
Fasllar	+	+	+	+	+	+
Atrof muhit	+	+	+	+	+	+
Vaqt va uning o‘zgarishi	+	+	+	+	+	+
Tabiiy o‘zgarish	+	+	+	+	+	+
Hududiy tabiat o‘zgarishlari	+	+	+	+	+	+
Tuproq	+	+	+	+	+	+
O‘simliklar dunyosi	+	+	+	+	+	+
Hayvonot olami	+	+	+	+	+	+

Bunda “+” belgisi o‘quvchilarning tabiiy fanlar asoslarini o‘zlashtirishlarini bildiradi. Shu jihatdan bunday kuzatuvni amalga oshirish o‘quvchilarning tabiiy fanlar bo‘yicha o‘zlashtirish darajasini belgilab borish va kuzatish imkonini beradi.

O‘quvchilar tabiiy-ilmiy tafakkurini rivojlantirishning masofaviy ta’lim amaliyotida kompyuter o‘quv-texnik vositasiga asosan ishlab chiqilgan texnologik metodika asosida o‘qitish jarayonini amalga oshirish kutilgan samarani beradi. Shu o‘rinda e’tiboringizni biz tomonimizdan ishlab chiqilgan quyidagi “TIT” nomli kompyuterli texnologiyaning tuzilishiga tortamiz.

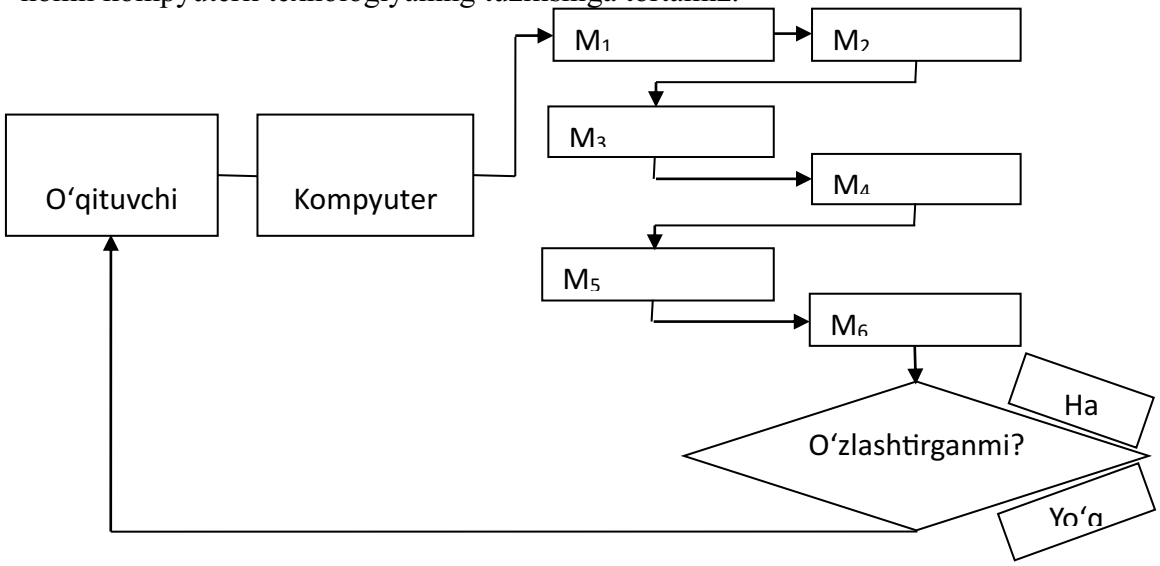

Tabiiy-ilmiy tafakkur (TIT) kompyuterli texnologik metodikaning qurilmasi.

Mazkur texnologik metodikaning tavsifi quyidagicha: M_1 – bu blokda tabiiy va ilmiy bilimlar majmui joylashtirilgan; M_2 – mazkur blokda tabiiy fanlar bo‘yicha laboratoriya mashg‘ulotlari mavzulari kiritilgan; M_3 – ushbu blokda tabiiy fanlar bo‘yicha to‘garaklar va ularda ishlab chiqiladigan ishlanmalar to‘g‘risida ma’lumotlar joylashtirilgan; M_4 – bu blokda tabiiy va ilmiy bilimlarni kuchaytiruvchi qo‘shimcha ma’lumotlar, tasvirlar va multimediali vositalar kiritilgan; M_5 – ushbu blokda tabiiy-ilmiy tafakkurni rivojlantirishga asos bo‘luvchi kitoblar, ilmiy tadqiqotlar va maqolalar ro‘yxati joylashtirilgan; M_6 – mazkur blokda tabiiy-ilmiy tafakkur rivojlanganlik darajasini aniqlovchi testlar majmui kiritilgan.

Ushbu texnologik metodikaning quyidagi imkoniyatlari mavjud:

1) o‘qituvchi masofadan turib o‘quvchilarning tabiiy-ilmiy tafakkurini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo‘ladi;

2) eng chekka hududlarda istiqomat qiladigan o‘quvchilar ham vertual muloqot vositasida o‘qituvchi mashg‘ulotlarida ishtirok etadi va ularning tabiiy-ilmiy tafakkurining rivojlanish ko‘rsatkichlari ijobiy tomonga o‘zgaradi;

3) oliy pedagogik ta’lim muassasalarida faoliyat yuritayotgan professor-o‘qituvchilarning o‘quvchilar tabiiy-ilmiy tafakkurini rivojlantirishga yo‘naltirilgan mashg‘ulotlarini muntazam tashkil qilib borish yuzaga keladi;

4) o‘quvchilar bunday mashg‘ulotlarni o‘zlari istagan vaqtda o‘zlashtirish imkoniyatlariga ega bo‘ladi;

5) buning natijasida o‘quvchilarning tabiiy-ilmiy tafakkurini rivojlantirish bo‘yicha o‘ziga xos masofaviy texnologik metodikaga ega bo‘linadi.

Kompyuter o‘quv-texnik vositasiga asosan ishlab chiqilgan mazkur texnologik metodika o‘quvchilarni qiziqtirish xususiyatiga ega, chunki o‘quvchilar kompyuter vositasida taqdim etilgan ma’lumotlarni o‘zlashtirishga qiziqishadi. Shu sababli biz tomonimizdan ishlab chiqilgan ushbu texnologik metodikadan tabiiy fanlar o‘qituvchilarining va bo‘lajak o‘qituvchilarning foydalanishi kutilgan samarani beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Pedagogika. Ensiklopediya. II jild / tuzuvchilar: jamoa. – Toshkent. “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti. 2015. – B. 376

2. Пакулова В.М., Кузнецова В.И. Методика преподавания природоведения. – М.: “Просвешение”. 1990. – С. 192

MASOFAVIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH (XALQ DOSTONLARI MISOLIDA)

Tojixon Sabitova
CHDPU Gumanitar fanlar fakulteti
o'zbek adabiyotshunosligi kafedrasi
filologiya fsnlari nomzodi, dotsent
sabitovatadjikhon0805@gmail.com

Xalq og`zaki ijodi har doim xalqning badiiy tarixi, milliy, ma`rifiy va ma`naviy qadriyatlarining sarchashmasi bo`lib kelgan. Shuning uchun ham mamlakatimiz istiqlolga erishganidan so`ng og`zaki ijodiyotga bo`lgan e`tibor davlat siyosati darajasiga chiqdi va yangi O`zbekistonda yangicha bir mazmun kashf etmoqda. Biz o`z tariximiz, ma`naviy, milliy m`rosimiz, ayniqsa, juda ko`p dostonlarimiz, og`zaki

ijodiyotimiz bilan xaqli ravishda faxrlanamiz. Bizning bu ulkan asarlarimiz jahon madaniyati hazinasida o`zining munosib o`rniga ega.

Demak, dostonlarimizda fe`l-atvori shakllangan, mustaqil fikrlash qobiliyatiga ega bo`lgan inson bilan yuzma-yuz kelamiz. Xalq og`zaki ijodidagi har bir janr, xususan, dostonlar bevosita shuningdek, bilvosita yosh barkamol avlodni tarbiyalash maqsadini amalga oshiradi. Xalq dostonlari va og`zaki ijodiyotning boshqa janrlaridagi asarlar an`anasi asosida tarbiyalangan shaxs odamlar bilan yaxshi munosabatda bo`lishni, o`z jonajon Vatanini sevishni o`zidan kattalarni hurmat qilishni, kichiklarga mehr berishni, himmatli olijanob bo`lishni qalbida singdirgan bo`ladi. Ana shuning uchun ham biz xalq pedagogokasining asosiy omillaridan biri sifatida o`rganamiz va imkon qadar yoshlarga yetkazishga, bu xalq og`zaki ijodiyotiga, ayniqsa dostonlarga nisbatan qiziqish uyg`otishga harakat qilamiz.

Ushbu maqolada bir nechta interfaol metodlar: "Barcha omillarni hisobga ol!" metodi, multimediya, " Tushunchalar asosida matn tuzish", "SWOT-TAHLIL" usuli va "Klaster" usuli bo‘yicha talabalar tushunchasini mustahkamlashni "Orzigul" dostoni misolida ko‘rib chiqiladi.

“BARCHA OMILLARNI HISOBGA OL!” METODI

BOHO (BARCHA OMILLARNI HISOBGA OL) – bu shaxs e’tiborini muayyan omillarga qaratishga xizmat qiluvchi metod sanalib, uni qo‘llashdan ko‘zlangan maqsad shaxs ongini rivojlantirish, tasavvurini kengaytirish, tafakkurini boyitishdir.

Metod qanchalik aniq maqsad asosida qo‘llanilsa, uning samaradorligi shuncha yuqori bo‘ladi. Agar talaba u yoki bu fikrni ochiq aytishga tortinsa, u holda metodni qo‘llash hech qanday samara bermaydi.

“Folklorda badiiy tasvriy vositalarni o’rgatishda faol metodlardan foydalanish”ni o‘rganishda metoddan foydalanishda quyidagi savollarga javob topgan holda mavzuni samarali o‘zlashtirish imkonini beradigan omillarning ro‘yxatini tuzib olish maqsadga muvofiqdir:

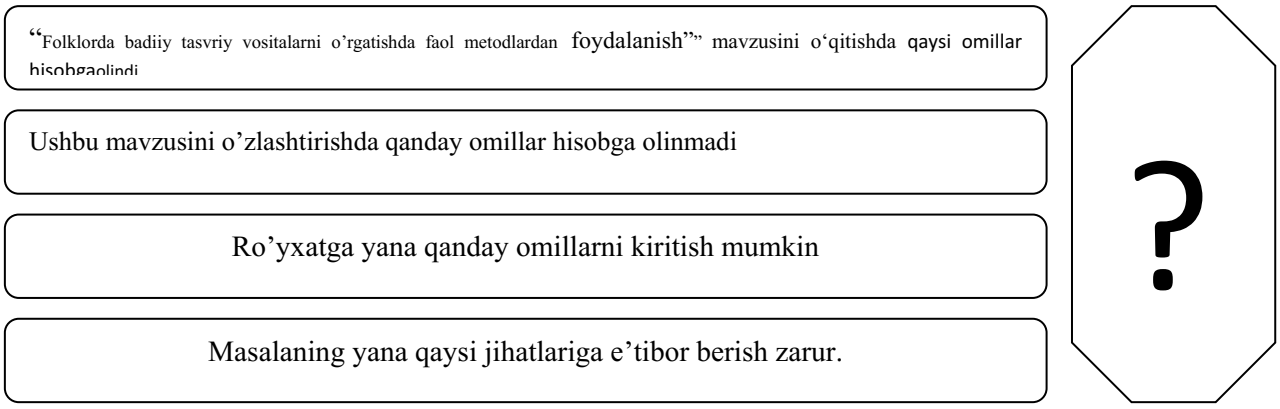

“Folklorda badiiy tasvriy vositalarni o’rgatishda faol metodlardan foydalanish”modulini o‘rganishda videoyozuvli multimedia vositalarining o‘rni kattadir.[1]

“Videoyozuvli multimedia vositalarining” – ta’lim oluvchilar dostonchilik an’anasi haqida o`z ko`zlari bilan ko`rgan holda tasavvurga ega bo`ladilar.

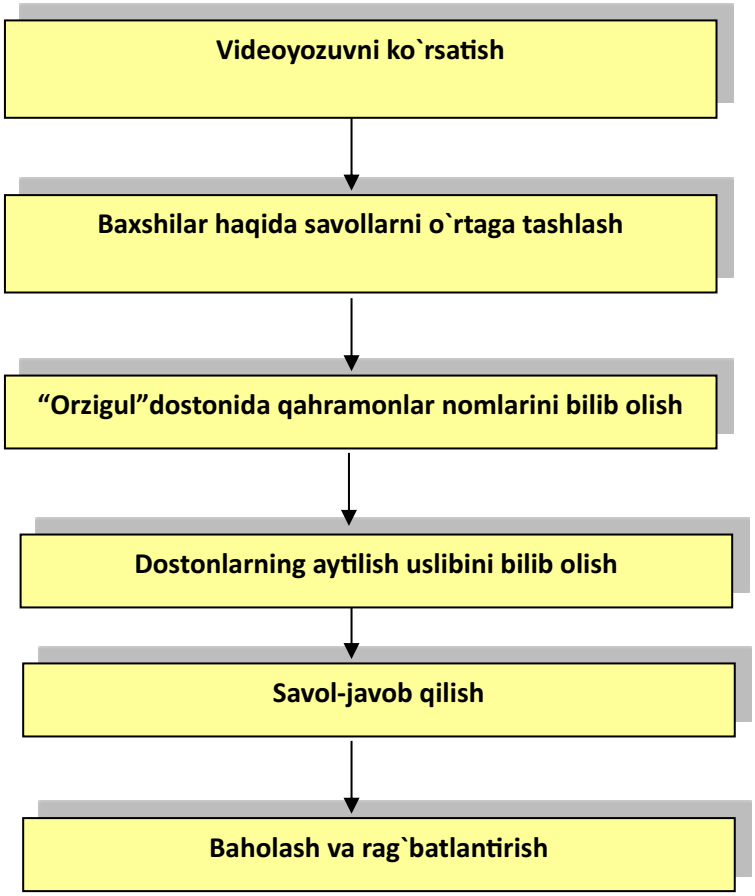

Bu har bir ta’lim oluvchining ko‘z aloqasini o‘rnatib turishiga yordam beradi.

“Folklorda badiiy tasvriy vositalarni o’rgatishda faol metodlardan foydalanish” mavzusini o‘rganishda quyidagicha savollar taqdim etilishi mumkin:

O`zbek xalq dostonchilik an’anasining o‘ziga xos jihatlarini ayting.

O`zbek xalq dostonchilik an’anasining yetuk baxshilari kimlar?

“Orzigul”dostonini yoritib bering.

Dostondabi badiiy tasviriy vositalarni yoritib bering.

Xalq dostonlari haqida ma’lumot bering.

“Tushunchalar asosida matn tuzish” metodi bilish-izlanish turidagi mustaqil ishlar sirasiga kirib, bu ish turli xil mantiqiy amallarni talab etadi: tahlil qilish va umumlashtirish, dalil va hodisalarni qiyoslash, ulardagi mushtaraklik va farqli tomonlarni aniqlash, asosiy va ikkinchi darajali belgilarni ajratish, sabab-oqibat aloqalarini ochib berish va hakozo. Odatda talabalar noma’lum hodisalar, yangi materiallarga duch keladilar, yangi bilimlarni egallash va o‘quv muammosini hal qilish yo‘llarini izlab topishni talab etadigan muammoli vaziyat paydo bo‘ladi.

1) Xalq dostonlari, mif, ertaklar, qahramonlik qo‘shiqlari, lirika, epos.

2) Baxshilar, jirovlar, oqinlar, dostonchilar, sannovchilar, yuzboshilar.

Shundan keyin “SWOT-TAHLIL” usuli asosida topshiriq bajariladi (Talabalarga oq qog‘ozga yozish topshirilgan vaqtda o‘qituvchi doskaga SWOT jadvalini chizadi)

S – (strength)	• кучли томонлари
W – (weakness)	• заиф, кучсиз томонлари
O – (opportunity)	• имкониятлари
T – (threat)	• тўсиқлар

“SWOT – universal tahlil” – qahramonlarning dostonlar syujetida tutgan o‘rni va badiiy funksiyasini baholash, qahramonlar xarakterining umumiy va farqli jihatlarini tavsiflash, hayotiy muammolar yechimi yuzasidan mustaqil qarorlar qabul qilish malakalarini takomillashtirishda kutilgan natijalarni kafolatlashi bilan ahamiyatlidir. Ayniqsa, obrazlarning kuchli jihatlari (strengths), zaif tomonlari (weaknesses), imkoniyatlari (opportunities) va ularga tahdid soluvchi xavf-xatarlar (threats)ni aniqlash va tahlil qilish kompetensiyalarini takomillashtirishda texnologiya imkoniyatlari katta ahamiyat kasb etadi.

“Klaster” usuli bo‘yicha talabalar tushunchasini mustahkamlash

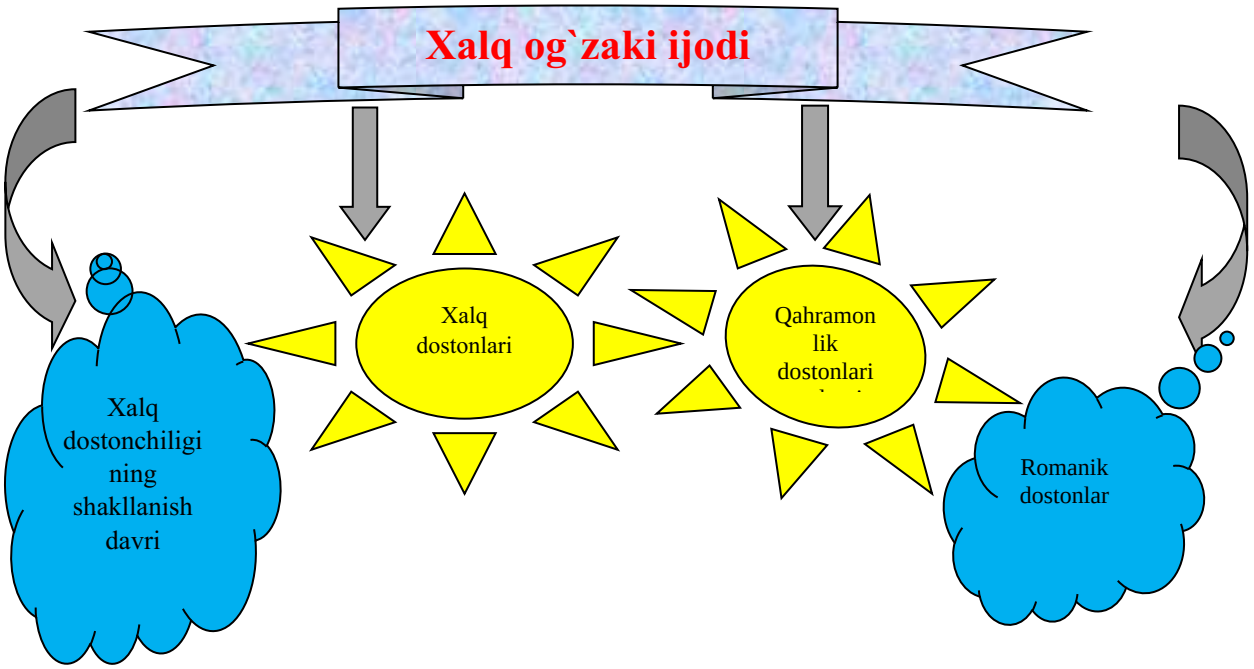

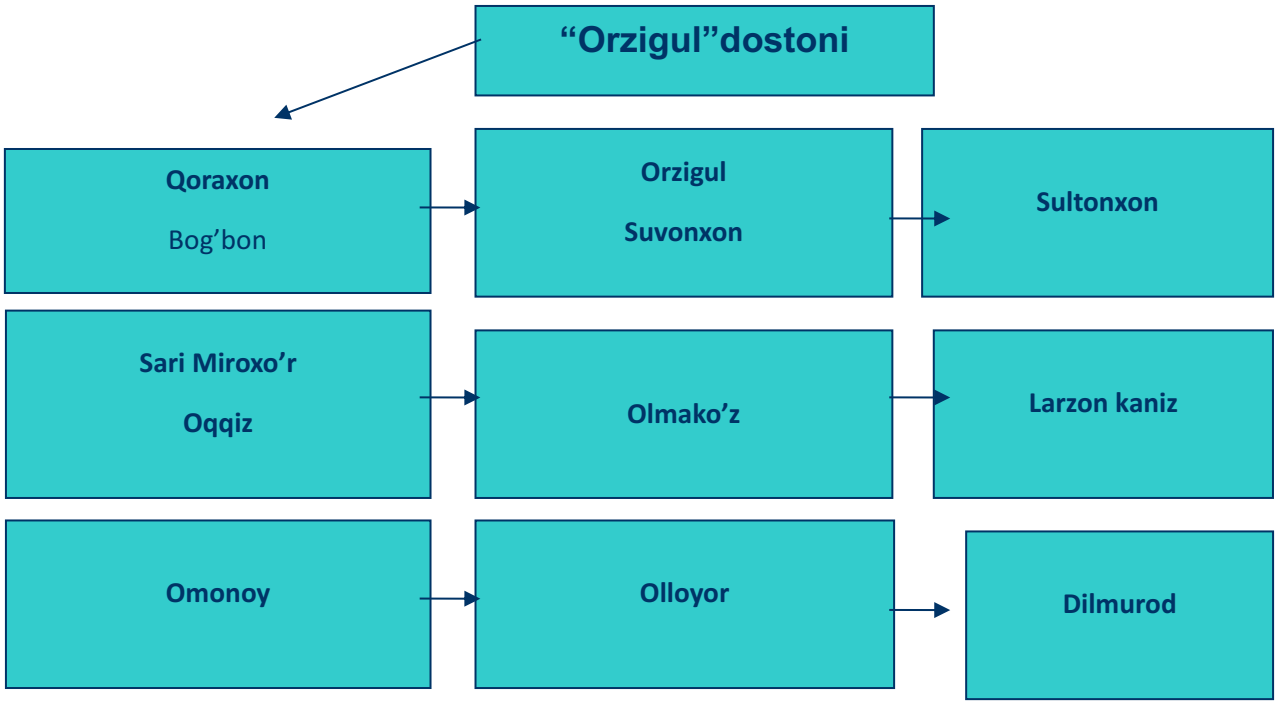

Mazkur texnologiya muayyan muammolar yoki loyihalarni tashkillashtirish, vaziyatni tahlil qilish va baholash vositasi bo‘lib, o‘quvchida tizimli fikrlash, solishtirish, qiyoslash va tahlil ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Umuman “O`zbek xalq dostonchilik an’anasi”ni o‘rganishda xilma-xil zamonaviy multimedia vositalaridan foydalanish ta’lim sifatini oshirish bilan birgalikda talabani mavzuni tez va oson esida qolishiga yordam beradi.

Adabiyotlar.

1. Sabitova T. O'zbek xalq dostonlarining nazariy asoslari va badiiyati, Firdavs shoh, 2022, 132b
2. Madayev O., Jo'rayev M.,Sabitova T., Muxitdiova N. O'zbek folklori, Zebo print, 2022.

PROSPECTIVE TECHNOLOGIES OF DISTANCE EDUCATION

Sobirova Maxliyo G'ayrat qizi
Chirchik State Pedagogical University

Annotation: In this thesis, there are thoughts and opinions about the promising technologies of distance education. The landscape of education has undergone a significant transformation in recent years, with technology playing a pivotal role in shaping the future of learning. Distance education technologies have emerged as a powerful force, breaking down the barriers of traditional classrooms and offering innovative ways for learners to access quality education**.**

Key words: distance education, electronic school programs, Internet, curriculum, facilities, modern technologies, educational directions.

Online learning platforms have become the cornerstone of distance education. These platforms, such as Coursera, edX, and Udacity, offer a wide range of courses from universities and institutions around the

world. Learners can access lectures, quizzes, and assignments remotely, allowing for flexibility in learning schedules. These platforms also provide interactive features such as discussion forums and peer-to-peer learning, fostering a sense of community among learners.

VR and AR technologies have the potential to create immersive learning experiences. VR can simulate real-world environments, enabling students to explore historical landmarks, conduct virtual science experiments, or even travel to outer space, all from the comfort of their homes. AR, on the other hand, overlays digital information onto the real world, enhancing learning materials and making them more interactive. These technologies cater to various learning styles and enhance engagement, making complex subjects more accessible and enjoyable.

AI and machine learning algorithms are transforming the way education is personalized for individual learners. Intelligent tutoring systems analyze students' learning patterns and adapt the content and pace according to their needs. AI-driven chatbots provide instant support, answering students' queries and offering guidance. These technologies not only enhance the learning experience but also provide valuable data to educators, enabling them to make data-driven decisions to improve teaching methods.

The ubiquity of smartphones has paved the way for mobile learning, allowing learners to access educational content anytime, anywhere. Mobile apps offer bite-sized lessons, interactive quizzes, and video lectures, catering to the on-the-go lifestyle of modern learners. Mobile learning ensures that education is not bound by physical locations, making it accessible to individuals in remote areas and those with busy schedules.

Gamification incorporates game elements, such as challenges, rewards, and leaderboards, into the learning process. This approach enhances engagement and motivation, transforming learning into a fun and interactive experience. Educational games teach critical thinking, problem-solving, and collaboration skills while keeping learners entertained. Gamified platforms encourage healthy competition, making the learning journey more enjoyable and rewarding.

Blockchain technology is revolutionizing the way academic credentials are verified and stored. Blockchain-based systems provide secure, tamper-proof records of students' achievements, eliminating the risk of credential fraud. This technology ensures the authenticity of certificates and degrees, making distance education qualifications more credible and trustworthy. Employers can easily verify applicants' qualifications, promoting trust in online education credentials.

Collaborative tools and social media platforms facilitate communication and collaboration among learners and educators. Discussion forums, online group projects, and collaborative documents enable students to work together, fostering a sense of community and enhancing teamwork skills. Social media platforms create virtual learning communities where students can share resources, discuss topics, and support one another, creating a supportive online learning environment.

Conclusion: Distance education technologies have ushered in a new era of learning, making education more accessible, interactive, and personalized. Online learning platforms, VR, AR, AI, mobile learning, gamification, blockchain technology, and collaborative tools have transformed traditional education paradigms, breaking down geographical barriers and offering diverse learning opportunities. As these technologies continue to evolve, the future of education holds the promise of limitless possibilities, providing learners with the tools they need to thrive in the digital age. Embracing these technologies will not only enhance the educational experience but also pave the way for a more inclusive and innovative global learning community.

REFERENCES:

1. M. Aripov, M. Muhammadiyev. Informatics, information technologies.T.: TDYuI, 2004.

RAQAMLI RESURSLAR ASOSIDA ADABIYOT DARSLARINI O‘QITISH USULLARI

Abdullayeva Maftuna Odiljon qizi
Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti o‘qituvchisi
Email: maftunaabdullayeva784@gmail.com

Annotatsiya: maqolada raqamli resurslar asosida adabiyot darslarini o‘qitish usullari, virtual darslar, mobil ilovalar, online ma’lumotlar bazasi, interaktiv dars platformalari haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli resurs, raqamli transformatsiyasi, audio va video fayllar, interaktiv dars materiallari, virtual darslar, online ma’lumotlar bazasi, interaktiv dars platformalari, mobil ilovalar.

Bugungi kunda ta’lim tizimi har qanday mamlakatda innovatsion kadrlar bazasini maqsadli shakllantirishning eng istiqbolli yo‘nalishlaridan biridir. Raqamli transformatsiya jarayonini amalga oshirish ta’lim tizimi uchun faqatgina raqamli tranfformatsiyaga kompleks yondashuv bilan hal qilish mumkin bo‘lgan yangi muammolarni keltirib chiqaradi. Bu maqsadga erishish, ayniqsa, bulutli hisoblash, yuqori tezlikdagi internet, aqlli raqamli vositalarning keng joriy etilishi, sun’iy intelekt usullarini qo‘llash va virtual texnologiyalarni keng joriy etish bilan bog‘liq holda muhim ahamiyat kasb etadi.

A.Yu. Uvarov o‘z “tadqiqotlarida ta’limning raqamli transformatsiyasi mazmuni “sinergetik” yangilanish bilan birga olib borilishi kerak, bu esa ta’lim sifatini tubdan yaxshilashga olib keladi” deb qayd etadi. Uning fikriga qo‘shilmaslik mumkin emas, chunki, agar ta’lim tizimi raqamli jamiyat talablari va imkoniyatlariga javob bersa, ta’limning raqamli o‘zgarishi jamiyatni raqamli iqtisodiyotga olib keladi[5]. Asosiy savodxonlik (o‘qish, yozish va hisoblash qobiliyatlari) bilan bir qatorda, o‘qimishli odam hamkorlik qilish, nostandart vazifalarni yaratish va muammolarni hal qila olishi, qat’iyatlilik, qiziquvchanlik tashabbuskorlik va hokazolarga muhtoj[8]. Jahon iqtisodiy forumi materiallarida raqamli iqtisodiyotda har bir inson ushbu kompetentsiyalarga ega bo‘lishi kerakligi ta’kidlanadi[3].

Raqamli resurslar asosida adabiyot darslarini o‘qitish usullari, texnologik imkoniyatlardan foydalanish adabiyotning o‘qitish va o‘rganish jarayonini yanada samarali va qulaylashtirishga yo‘l ochadi. Bu usullarni quyidagilarni kiritish mumkin:

1. Interaktiv dars materiallari: raqamli platformalarda tuzilgan interaktiv dars materiallari o‘quvchilar uchun qiziqarli va o‘rganishni yanada qulaylashtiradi. Bu materiallar bilimlarni grafiklarda, animatsiyalarda yoki videolar orqali vizual ko‘rinishda ta’minlaydi.

Raqamli resurslar, adabiyot darslarini o‘qitish usullarida interaktiv dars materiallarining foydalanilishi uchun qulay imkoniyatlar yaratadi. Bu usul o‘quvchilar uchun qiziqarli va samarali o‘rganish jarayonini ta’minlaydi.

Interaktiv dars materiallari, adabiyotning turli xil ko‘rinishlarini o‘rganishga mo‘ljallangan bo‘lib, matnlar, audio va video fayllar, testlar va boshqa tajribalar bilan bog‘liq bo‘ladi. Bu materiallarga internet orqali kirib olish mumkin bo‘ladi yoki kompyuterga yuklab olish orqali ham foydalanish mumkin.

Interaktiv dars materiallari quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

1) digital kitoblar: o‘quvchilar uchun elektron kitoblar hamda maktab kutubxonalarida mavjud adabiy esselarni elektron variantlari.

2) audio va video fayllar: o‘quvchilar matnni tinglash va tarjima qilish imkonini beruvchi audio kitoblar yoki audiodarslardan foydalanishi mumkin. Shuningdek, video darslar esa murakkab mavzularni tushuntirishda keng qo‘llaniladigan usul hisoblanadi.

3) testlar va savollar: interaktiv test savollari orqali o‘quvchilarning adabiyot bilimlarini mustahkamlash imkoniyati yaratiladi. Bu testlarda bir nechta variantlar beriladi va o‘quvchi javobini tanlashi talab qilinadi.

4) o‘yin va qo‘shiqlar: adabiyotga oid o‘yinlar va qo‘shiqlar o‘quvchilar uchun qiziqarli va samarali usuldir. Bu usul orqali o‘quvchilar adabiyotni ko‘plab joylarda ishlab chiqish, o‘z faoliyatini mustahkamlash va adabiy matnlarni yodlash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

5) interaktiv dars platformalari: internet asosida faoliyat yuritadigan platformalar, adabiyot dars materiallarini bir joyda to‘plash va o‘quvchilar uchun qulaylik yaratish maqsadida ishlatiladi. Bu platformalar orqali o‘quvchilar dars materiallariga kirib borilganligi, vazifalarni bajarilganligi va natijalarni baholangani haqidagi ma’lumotlarga ega bo‘ladi.

Raqamli resurslar asosida adabiyot darslarini interaktiv materiallar bilan o‘qitish usuli, o‘quvchilarning motivatsiya darajasini yuksalishi, ularga qiziqishni tashkil etishi va bilimga oid xususiyatlarini rivojlantirishi mumkin bo‘ladi. Bu usul o‘quvchilarning o‘zlashtirilishi va samarali o‘rganish jarayonini ta’minlaydi.

2. Virtual darslar: video-konferensiyalar orqali adabiyot o‘qituvchisi va o‘quvchilar bir-biriga uzluksiz bog‘lanishi mumkin bo‘ladi. Bu usul orqali adabiyotning nazariy asoslari, amaliy mashg‘ulotlar va savollar yoki javoblar haqidagi muloqotlar tomosha qilinadi.

Virtual darslar mehnatni tezlashtiradi. Odatdagilargina virtual darslar uzluksiz bir tarzda amalga oshiriladi. Darslarda ishtirok etishdan oldin o‘quvchilar materiallarni ko‘rishi mumkin bo‘ladi va har doim yangi ma’lumotlarga ega bo‘ladi.

Bundan tashqari, virtual darslar bilimni yanada kengaytirish imkoniyatini beradi. Internet orqali o‘quvchilar qulaylik bilan o‘zlarining xohlagan fanlarini o‘rganishlari mumkin. Bu ularga qiziqishlari bo‘lgan va ularga kerak bo‘lgan malaka va bilimlarni oshirishga imkoniyat yaratadi.

Virtual darslar global tarzda o‘quvchi va o‘qituvchilar orasidagi aloqalarni kuchaytiradi. O‘zbekistonning bitta shahridagi bir o‘quvchi Amerikadagi bir o‘qituvchidan dars ololmaydi, lekin virtual darslar orqali bu imkoniyat mavjud bo‘ladi.

3. Online ma’lumotlar bazasi: raqamli resurslar orqali online ma’lumotlar bazasiga kirib, adabiy turlar, mualliflar, shoirlik qoidalariga oid ma’lumotlarni izlash va topish imkonini beradi.

Online ma’lumotlar bazasi, internet orqali erkinlikka ega bo‘lgan ma’lumotlarni o‘z ichiga olgan va ularga biznes, ilm-fan, tibbiyot va boshqa sohalarda yordam beradigan elektronik dasturlar to‘plami. Bu bazalar, elektron kitoblar, malakalar, axborotnoma va boshqa ma’lumotlarga kirish imkonini beradi.

Online ma’lumotlar bazasi, foydalanuvchilariga istalgan vaqtda va istalgan joyda bilimlarni oshirish imkonini beradi. Ular bilim olish uchun kitoblarga kirish talab qilmaydi. Bu bazalar internet orqali erkinlikka ega bo‘lgan ma’lumot manbalari sifatida ham ishlab chiqilishi mumkin.

O‘zbek tilidagi online ma’lumotlar bazalari shu paytgacha keng tarqalganligi uchun o‘zbek tili sohasidagi ilmiy asarlar, adabiyotlar va boshqa axborotlarning katta sonini jamlashgan. Bunday bazalar o‘zbek tili sohasida tadqiqotchilar uchun qulay manba sifatida xizmat qiladi. Buning yanada rivojlanishi va kengayishi kuzatib borilmoqda.

4. Test va savollar: o‘quvchi uchun testlar tuzib, adabiyotning tushunchalarini va bilimlarini sinash uchun ishlatiladi. O‘quvchilar testlarni to‘g‘ri yechish orqali o‘zlarining xatolarini aniqlashlari va ularni mustahkamlashlari mumkin.

5. Online hamkorlik: adabiyot o‘qituvchilari va o‘quvchilar, jamoaviy interaktivlik platformalarda, bloglarda birgalikda ishlay oladilar. Bu usul orqali ular o‘z fikrlarini almashtirishi, izlanishlarini taqdim etishi va boshqa muhim savollarga javob berishi mumkin.

6. Mobil ilovalar: raqamli resurslar asosida tuzilgan mobil ilovalar orqali adabiyot darslariga elektron qurilmalar orqali kirish imkoniyati beriladi. Bu ilovalar dars materiallariga kirishni eng samarali usuli.

Bu usullar adabiyot darslarini yanada samarali va qulaylashtirishga yordam beradi. Raqamli resurslardan foydalanib o‘rganuvchilar tarixiy asosli adabiy asarlarni ko‘rib chiqishi, talaffuz vositalari bilan ishlashlari va qo‘shimcha ma’lumotlarga elektron qurilmalar orqali erishishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 06.10.2020 yildagi PQ-4851-son

2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining axborot texnologiyalari sohasida ta’lim tizimini yanada takomillashtirish, ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish va ularni it-industriya bilan integratsiya qilish chora-tadbirlari to‘g‘risida qarori.

3. Каракозов С.Д., Уваров А.Ю. Успешная информатизация – трансформация учебного процесса в цифровой образовательной среде // Проблемы современного образования. 2016.№ 2. С. 7–19.

4. Nurmuxamad Duisenov. AKT va Internet texnologiyalaridan foydalanishni o‘rganish. - Toshkent: O‘zMU nashriyoti, 2021-y.

5. Петрова Н.П., Бондарева Г.А. Цифровизация и цифровые технологии в образовании // Мир науки, культуры, образования. 2019. № 5 (78). С. 353–355.

6. Qamarov M.S. Raqamli texnologiyalarini o‘rta ta’lim tizimidagi rivojlanishi va yangi texnogiyalarni dars jarayonlari bilan integratsiyallashuvi. “Science and Education” Scientific Journal / Impact Factor 3.848 May 2023 / Volume 4 Issue 5, 1173-b.

7. The pedagogy of Ihe Massive Oen Online Course: the UK view. Sian Bayne and Jen Ross, the University of Edinburgh. The Higher Education A cad emy 2013. 6.

8. Уваров А.Ю. Образование в мире цифровых технологий: на пути к цифровой трансформации. М.: ГУ-ВШЭ, 2018. 168 с.

9. Yo‘ldoshev Q. Yangilangan pedagogik tafakkur va umumta’lim maktablarida adabiyot o‘qitishning ilmiy-metodik asoslari. Ped.fan.dok. dis.–T., 1997.-306 b.

BO‘LAJAK TARJIMON-O‘QITUVCHILARNI TAYYORLASHDA KLASTER TIZIMINING O‘RNI

Baxtiyorova Sevara Elyor qizi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Xorijiy til va adabiyot ta’lim yo‘nalishi 3 bosqich talabasi
baxtiyorovasevinch234@gmail.com

***Annotatsiya*:** maqolada bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarni tayyorlashda klaster tizimining o‘rni to‘g‘risida fikr yuritilgan.

***Tayanch tushunchalar*: t**a’lim, tarjimon-o‘qituvchi, klaster, tizim, yondashuv, mezon, tajriba, ko‘nikma.

“Insonga e’tibor va sifatli ta’lim yili” davlat dasturining ijrosi jarayonida bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarni zamonaviy talablar asosida tayyorlash muhim o‘rin tutadi [1]. Buning uchun o‘qitishning zamonaviy shakllaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Bu o‘rinda e’tiboringizni bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarni tayyorlashning klaster tizimi tahliliga tortamiz.

Klaster tizimi mazmuni. Mamlakatimizda Chirchiq davlat pedagogika universitetining tashabbusi bilan o‘qitishning klaster tizimi tarkib topdi [2]. Bunga qadar klaster maxsus metod hisoblanar edi. Shu jihatdan *klaster tizimi* deganda o‘qitish jarayoniga ta’lim beruvchi, ta’lim oluvchi, ta’lim manfaatdorlari va ishlab chiqarish jarayoni vakillarining birgalikdagi ishtiroki nazarda tutiladi. Shu sababli keyingi paytlarda mamlakatimizda klaster tizimi bo‘yicha ilmiy va metodik tadqiqotlarni amalga oshirish ishlariga alohida e’tibor berilmoqda.

Klaster tizimi vositasida o‘qitish jarayonini amalga oshirish eng avvalo amaliy ko‘nikmalarni tarkib toptirishga asosiy e’tibor qaratiladi. Chunki klaster tizimi ishtirokchilari asosiy amaliyotchi mutaxassislar hisoblanadi. Shu jihatdan o‘qitishning klaster tizimini amaliyotdan nazariyaga shaklida tushunish muhim ahamiyatga ega. Bu borada to‘plangan tajribalarni ommalashtirish dolzarb bo‘lib turibdi.

Xorijiy mamlakatlardan Rossiya, Germaniya va Fransiya oliy pedagogik ta’lim muassasalarida klaster tizimidan foydalanish bo‘yicha o‘ziga xos tajriba mavjud [3]. Unga ko‘ra, oliy pedagogik ta’lim jarayonida amaliyotchi mutaxassislar o‘qitish jarayonida faol ishtirok etadi va o‘zlarining tajribasini taqdim qiladi. Buning natijasida bo‘lajak mutaxassislarning klaster tizimi bo‘yicha nazariy va metodik ko‘nikmalari kutilgan darajada shakllanadi. Bunday tajribadan milliy pedagogik jarayon talabalariga mos ravishda foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Klaster tizimi asosida ta’lim jarayonini tashkil qilish. Oliy pedagogik ta’lim muassasalarida klaster tizimi asosida ta’lim jarayonini tashkil qilish uchun fanlarni aniq, tabiiy va gumanitar tarkiblarga bo‘lish maqadga muvofiq bo‘ladi. Buning uchun oliy pedagogik ta’lim muassasalari mohir amaliy mutaxassislarning ma’lumotlar bankiga ega bo‘lishi taqozo etiladi. Bunda hududlardagi oliy pedagogik ta’lim muassasalarining imkoniyatlaridan oqilona foydalanish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Klaster tizimi asosida o‘qitish jarayonini tashkil qilish uchun quyidagi ishlarni amalga oshirish kutilgan samarani beradi:

7) o‘quv fanlarini turkumlashtirish va ularning o‘quv materiallarini amaliyotga yo‘naltirilgan holda tayyorlash;

8) o‘quv jarayoniga amaliyotchi mutaxassislar, psixologlar va ta’limdan manfaatdor ishlab chiqish vakillarining ishtirokini ta’minlash;

9) o‘quv jarayonini amaliyotdan nazariyaga tamoyili asosida amalga oshirish;

10) o‘quv jarayonida talabalarning faolligini tashkil etish;

11) o‘quv materiallarining elektron vriantlarini tayyorlash va ularni talabalarning kompyuter yoki mobil aloqa vositasiga joylashtirish;

12) o‘quv jarayonini amaliy monitoring qilib borish.

Bunday yondashuv bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarni amaliy tayyorlash imkoniyatlarini beradi.

Kezi kelganda ta’kidlash lozimki, klaster tizimi asosida bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarni tayyorlash bo‘yicha xorijiy tajribalardan foydalanish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Masalan, Rossiya Federatsiyasi oliy pedagogik ta’lim muassasalarida bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilari elchixonalarda amaliyot o‘tashi tajribasi mavjud. Bu amaliyot ularning nutqiy ko‘nikmasi, o‘zgalar bilan munosabat kompetensiyasi va mustaqil faoliyat malakasini tarkib toptirishda muhim o‘rin tutadi. Shu sababli bunday tajribalardan mamlakatimiz oliy pedagogik ta’lim muassasalarida foydalanish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Chunki bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarning eng avvalo nutqiy ko‘nikmasi va mustaqil faoliyat kompetensiyasini tarkib toptirish muhim amaliy ahamiyatga ega. Bunda klaster tizimining imkoniyatlaridan foydalanish muhim o‘rin tutadi. Bizning yondashuvimizga ko‘ra, klaster tizimi bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarni tayyorlashda keng

imkoniyatlarni berishi bilan oliy pedagogik ta’lim jarayonini kuchaytiradi, o‘qitishning amaliy xususiyatlarini yuksaltiradi va eng asosiysi talabalarning faolligini tarkib toptiradi.

Klaster tizimining ahamiyati. Bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarni tayyorlashda klaster tizimi amaliyotga yo‘naltirilganligi bilan muhim o‘rin tutadi. Shu sababli mamlakatimiz oliy pedagogik ta’lim tizimida amal qilayotgan 4+2 tizimi imkoniyatlaridan foydalanish muhimdir. Bunda haftalik amaliyot davrida bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarning faoliyatini tashkil etish uchun ularning turli tashkilotlarda amaliyot o‘tashiga e’tibor berish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Shu jihatdan bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarni tayyorlashda klaster tizimining quyidagi amaliy ahamiyatlarini ta’kidlab o‘tish joiz:

5) bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarni amaliy faoliyatga tayyorlash;

6) ingliz tili o‘qituvchilarining tarjimonlik ko‘nikmasini amaliy rivojlantirish;

7) bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarda mustaqil faoliyatga tayyorgarlik ko‘nikmasini tarkib toptirishga erishish;

8) bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarni izlanish, oqilona munosabat va mustaqil harakat ko‘nikmalarini kutilgan darajada tarkib toptirish.

Bunday imkoniyatlar bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarni tayyorlashda klaster tizimining ahamiyatini belgilaydi. Klaster tizimini tashkil etishda asosiy e’tibor quyidagilarga qaratilishi maqsadga muvofiq bo‘ladi:

a) mohir ingliz tili o‘qituvchilarini jalb etish;

b) tarjimon mutiaxassislar imkoniyatlaridan foydalanish;

v) talabalarning oliy pedagogik ta’lim muassasasida ingliz tilida so‘zlashuvini tashkil qilish;

g) tarjimonlik ko‘nikmasiga ega talabalarning amaliyotini elchixonalarda tashkil etish;

d) “Talabalar Akademiyasi” tuzilmasi mashg‘ulotlarida klaster ishtirokchilari vositasida bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarining nutqiy malakasini amaliy rivojlantirish.

Mazkur tadbirlar bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarni klaster tizimi asosida tayyorlash jarayonini kuchaytiradi. Ayniqsa, ta’lim jarayoni qiziqarli, taassurotlarga boy va talabalarning faolligi asosida o‘tilishiga erishiladi.

Shunday qilib klaster tizimi asosida tarjimon-o‘qituvchilarni tayyorlash innovatsion xususiyatga ega texnolgiya ekanligini idrok etish taqozo etiladi. Buning uchun klaster tizimi asosida tarjimon-o‘qituvchilarni tayyorlash metodikasini ishlab chiqish zaruriyat ekanligini eslatib o‘tish lozim.

Adabiyotlar:

4. “Insonga e’tibor va sifatli ta’lim yili” davlat dasturi . // www. ziyonet.uz

5. Muxamedov G., Xodjamqulov U. Innovasion pedagogik ta’lim klasteri: ta’rif, tasnif, tavsif. – Chirchiq, 2021

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNI TAYYORLASHDA RAQAMLI TA’LIMNING YANGICHA SHAKLI

Jabborova Onaxon Mannapovna
Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Boshlang‘ich ta’lim metodikasi kafedrasi mudiri
Saparbayeva Dinoraxon Turg‘unboy qizi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 3 bosqich talabasi

Annotatsiya: maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlashda raqamli ta’limning mobil aloqa vositasi shakli asoslari tahlil qilingan.

Kalit so’zlar: pedagogika, raqamlashtirish, ta’lim, mobil aloqa, vosita, yondashuv, yangi shakl, ko‘nikma, tajriba.

“Insonga e’tibor va sifatli ta’lim yili” davlat dasturida mamlakatimiz ta’lim tizimida o‘qitishning yangi shakllarini joriy etib borish va uning natijalari bo‘yicha monitoring yuritish vazifalari yuritilgan [1]. Shu jihatdan “Raqamli pedagogika” imkoniyatlaridan foydalangan holda bo‘lajak o‘qituvchilarni tayyorlashda ta’limning yangi shakllarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish dolzarb bo‘lib turibdi. Bu o‘rinda ana shunday yangi shakllardan birining tahliliga e’tiboringizni tortamiz.

Mobil aloqa vositasi ta’lim shakli. Raqamli pedagogik ta’lim axborot-kommunikatsion texnik vositalarga asoslanishi va raqamli texnologiyalarga tayanishi bilan keng imkoniyatga ega. Shu jihatdan mobil aloqa vositasiga asoslangan raqamli ta’lim shaklini ishlab chiqish muhim ahamiyatga egadir. Chunki bo‘lajak o‘qituvchilar butun kechayu kunduz davomida mobil aloqa vositasi bilan munosabatda bo‘lishadi. Bu vositasida Internet global jahon tarmog‘i orqali tarqatilayotgan har xil ma’lumotlarga ega bo‘ladi. Shu sababli mazkur aloqa vositasiga tayangan raqamli pedagogik ta’lim shaklini ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir.

Raqamli pedagogik ta’limning mobil aloqa vositasi shakli – bu o‘quv materiallari joylashtirilgan maxsus portalga ega o‘qitish jarayonidir. Bunda quyidagilarni amalga oshirish muhim hisoblanadi:

1) majburiy va tanlov fanlari o‘quv materiallarining elektron shaklini mobil aloqasi vositasida maxsus sayt orqali joylashtirish;

2) o‘quv materiallarida nazariy bilining ixchamligi va topshiriqlar va vazifalarning ko‘p bo‘lishini ta’minlash;

3) o‘qituvchi tomonidan muayyan mavzu bo‘yicha topshiriq berish va uning natijasini baholash blokini joriy etish;

4) bo‘lajak o‘qituvchilarning berilgan topshiriqlar va vazifalarni o‘zlari ma’qul ko‘rgan vaqt rejimi asosida bajarish imkoniyatlariga ega bo‘lishi.

Raqamli pedagogik ta’limning bu shaklida professor-o‘qituvchi o‘zining shaxsiy mobil aloqa vositasi orqali ta’lim jarayonini tashkil qiladi, kuzatadi va uning natijalarini baholaydi. Shu jihatdan xorijlik pedagog olimlarning “Raqamli pedagogika”da pedagogning ham o‘z vazifalariga ega ekanligi to‘g‘risidagi fikrini unutmaslik lozim [2].

Mobil aloqa vositasi ta’lim shaklini tashkil etish. Oliy pedagogik ta’lim muassasalarida raqamli pedagogik ta’limning mobil aloqa vositasi shaklini tashkil etish imkoniyatlari mavjudligini eslatib o‘tish joiz. Buning uchun quyidagilarni amalga oshirish taqozo etiladi:

1) o‘quv adabiyotlarining materiallarini mobil aloqa vositasi imkoniyatlariga mos holda tayyorlash;

2) oliy pedagogik ta’lim muassasalarining bosh portalida mobil aloqa vositasi ta’lim shaklini tashkil qilish va nazorat qilish ta’minotini yo‘lga qo‘yish;

3) yaratiladigan yangi avlod o‘quv adabiyotlarining mobil aloqa vositasi ta’lim shakli variantlarini ham ishlab chiqish;

4) professor-o‘qituvchilarning mobil aloqa vositasi ta’lim shakli bo‘yicha faolligini oshirish;

5) bo‘lajak o‘qituvchilarning mobil aloqa vositasi ta’lim shakli bo‘yicha ko‘nikmalarini tarkib toptirish va ularni kelgusida ushbu ta’lim shaklidan oqilona foydalanishga tayyorlash.

Bunday yondashuv bo‘lajak o‘qituvchilarni raqamli pedagogik ta’lim imkoniyatlaridan foydalangan holda professionallikni oshirish imkonini beradi.

Mobil aloqa vositasi ta’lim shaklining samaradorligi. Xorijiy mamlakatlarning shunday tajribasi mavjudki, unga ko‘ra, ta’lim oluvchilarning qiziqishlari va ehtiyojlaridan kelib chiqib ta’lim tashkil qilinadi. Shu ma’noda raqamli pedagogik ta’limning ishlab chiqilishi lozim bo‘lgan mobil aloqa vositasi bo‘lajak o‘qituvchilarning ehtiyoji va qiziqishlarini qoniqtirishi bilan muhim ahamiyatga ega. Bu o‘rinda ushbu yangi ta’lim shaklining quyidagi samaralarni berishini ta’kidlab o‘tish lozim:

1) bo‘lajak o‘qituvchilar mobil aloqa vositasi imkoniyatlaridan ta’lim va tarbiya jarayonida foydalanish ko‘nikmasini egallaydi;

2) ta’limning yangi shakliga ega bo‘lish imkoniyatlari paydo bo‘ladi;

3) mobil aloqa vositasidan ta’lim jarayonida foydalanishning tajriba va metodikalari shakllanadi;

4) mobil aloqa vositasi ta’lim shaklining imkoniyatlari asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy bilim va ko‘nikmalarini yangi ma’lumotlar bilan boyitib borish imkoniyatiga ega bo‘linadi;

5) ta’lim jarayonida raqamli texnolgiyalardan foydalanishning pedagogik madaniyati shakllanadi.

Bunday yondashuv raqamli pedagogik ta’limning imkoniyatlaridan foydalangan holda bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy tayyorlashda yangiliklar, yondashuvlar va vositalar ko‘lamini kengaytiradi.

E’tibor berilsa, raqamli pedagogik ta’limning mobil aloqa vositasi shakli o‘zining samaradorligi bilan ahamiyatga egadir. Shu sababli bu o‘rinda ana shu yangi ta’lim shaklini idrok etish va u bo‘yicha metodik ishlanmalarni yaratish dolzarb bo‘lib turganligini eslatib o‘tish joiz.

Kezi kelganda ta’kidlash lozimki, idrok etilayotgan raqamli pedagogik ta’limning mobil aloqa vositasi shakli keng imkoniyatlarni beradi. Sh jihatdan bu yangi ta’lim shaklining quyidagi imkoniyatlarini eslatib o‘tish joiz:

a) bu yangi ta’lim shakli raqamli texnologiya va pedagogik faoliyatni o‘zaro bog‘laydi;

b) bu ta’lim shakli ta’lim oluvchilar faoliyatini o‘zgartiradi va ularning mustaqil ta’lim olish ko‘nikmasini tarkib toptiradi;

v) mazkur ta’lim shaklida pedagog tashkil qiluvchi va ta’lim oluvchi esa tashkil etilgan o‘quv jarayoni vositasida texnik vositalarga asoslangan o‘zlashtirish vazifasini bajaradi;

g) ushbu ta’lim shakli an’anaviy va noan’anaviy ta’lim tajribalaridan uyg‘un foydalangan holda ta’lim berishning mazmunini chuqurlashtiradi.

Mazkur masalalarni idrok etish va ular bo‘yicha oliy pedagogik ta’lim jarayonida bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy ko‘nikmalarini tarkib toptirish muhim ahamiyatga egadir. Shu ma’noda *raqamli pedagogika* – bu o‘qitishning raqamli texnologiyalariga asoslangan o‘qitish va faoliyatga tayyorlash ta’lim shaklidir, uning turli shakllaridan foydalanish bilan bo‘lajak o‘qituvchilarni mustaqil pedagogik faoliyatga tayyorlash kutilgan samarani beradi.

Shunday qilib raqamli pedagogik ta’limning mobil aloqa vositasi shakli bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy tayyorlashda keng imkoniyatlarni beradi. Buning uchun quyidagilarni amalga oshirish dolzarb ekanligini eslatib o‘tish joiz:

1) raqamli pedagogik ta’limning mobil aloqa vositasi ta’lim shakli asoslarini ishlab chiqish;

2) mobil aloqa vositasi ta’lim shaklidan foydalanish metodikasini yaratish;

3) iqtidorli talabalarni mobil aloqa vositasi ta’lim shakli variantlarini yaratishga jalb qilish;

4) mobil aloqa vositasi ta’lim shaklida ta’lim beruvchi va ta’lim oluvchilarning vazifalari bo‘yicha reglamentni belgilab qo‘yish.

Bunday yondashuv yangi ta’lim shaklidan oqilona foydalanish tajribasini tarkib toptiradi. Shu jihatdan bizning maqsadimiz axborot-kommunikatsion texnik vositalardan ta’limni amalga oshirish jarayonida pedagogik qonuniyatlar asosida foydalanish mexanizmlarini ishlab chiqishdan iborat[3].

Adabiyotlar:

1. “Insonga e’tibor va sifatli ta’lim yili” davlat dasturi . // www. Ziyonet.uz
2. Golubinskaya A., Demarova V. Sifrovaya pedagogika. Uchebnaya posobiya. – Nijniy Novgorod, 2021
3. Jabborova O. Individual yondashuv texnologiyasi asosida boshlang‘ich ta’lim menejerlarini tayyorlash metodikasi. – Chirchiq, 2023
4.

BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA “RAQAMLI PEDAGOGIKA” IMKONIYATLARI

Jabborova Onaxon Mannapovna
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Boshlang‘ich ta’lim metodikasi kafedrasi mudiri,
Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya: maqolada boshlang‘ich ta’limda “Raqamli pedagogika” imkoniyatlari va uning ahamiyati to‘g‘risida fikr yuritilgan, bu masala bo‘yicha metodik tavsiyalar taqdim etilgan.

Tayanch tushnchalar: pedagogika, boshlang‘ich, ta’lim, raqamli pedagogika, yondashuv, muammo, bilim, tajriba.

Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasida 2026 yilga qadar sifatli ta’lim ko‘rsatkichlarini rivojlantirish va ta’lim jarayoniga yangicha yondashuvlarni joriy etib borish vazifalari qo‘yilgan [1]. Shu jihatdan bu borada *boshlang‘ich ta’limni* yangicha yondashuvlar va texnologiyalar asosida rivojlantirib borish ham dolzarb bo‘lib turibdi. Buning uchun zamonaviy yondashuvlarga asoslangan yangi yo‘nalishlardagi tadqiqotlar ko‘lamini yuzaga keltirish taqozo etiladi. “Raqamli pedagogika” ana shunday zamonaviy fan asoslaridan biri bo‘lib, uning imkoniyatlaridan boshlang‘ich ta’lim jarayonini rivojlantirishda foydalanish va mazkur ta’lim bosqichida sifat ko‘rsatkichlari samaradorligiga erishish bugungi kundagi eng muhim vazifalardan hisoblanadi. Mazkur o‘rinda boshlang‘ich ta’limni rivojlantirishda “Raqamli pedagogika” imkoniyatlaridan foydalanish masalasi tahliliga e’tiboringizni tortamiz.

“Raqamli pedagogika” hozirgi zamon Pedagogika fanining muhim tarkibiy qismlaridan biri bo‘lib, u axborot-kommunikatsion va texnik vositalarga asosan ta’lim jarayonini amalga oshirishga asoslanadi [2]. Shu jihatdan mazkur pedagogikaning boshlang‘ich ta’limni rivojlantirishdagi eng asosiy imkoniyatlari biz tomonimizdan quyidagicha idrok etiladi:

1. ***Boshlang‘ich ta’lim o‘quv adabiyotlarini raqamlashtirish***. Boshlang‘ich ta’lim o‘quv adabiyotlari bugungi kunda zamonaviy talablar, milliy tajriba va xorijiy mamlakatlarning tajribalarini uyg‘unlashtirgan holda ishlab chiqilib, amaliyotga joriy etilmoqda. Shu jihatdan oliy pedagogik ta’lim muassasalarida yaratilayotgan boshlang‘ich ta’limga oid yangi avlod o‘quv adabiyotlarini maxsus kompyuterli dastur asosida raqamlashtirish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Buning uchun elektron-modulli didaktik ta’minotga asoslanish muhim va kutilgan samarani beradi [3]. Shu ma’noda oliy pedagogik ta’lim muassasalarida boshlang‘ich ta’limga oid yaratilayotgan yangi alod o‘quv adabiyotlarini maxsus kompyuterli dasturda joylashtirish uchun quyidagilarga amal qilish kutilgan samarani beradi:

1) oliy pedagogik ta’lim jarayonining boshlang‘ich ta’limga oid eng asosiy o‘quv adabiyotlarining elektron variantlarini yaratish va ulardan masofadan turib foydalanish metodikasini joriy qilish;

2) elektron o‘quv adabiyotlaridan foydalanishning raqamlashtirilgan, ya’ni matn, topshiriqlar, savollar, ko‘rsatmalar va tavsiyalarni maxsus raqamlar asosida ifodalash, chunki bu hol o‘quv adabiyotlaridan foydalanishning qulayligiga va osonligini kengaytiradi;

3) oliy pedagogik ta’lim muassasalarining professor-o‘qituvchilarining individual portallarini tashkil etish va ularda mazkur mutaxassislarning boshlang‘ich ta’lim fanlari kesimida ilmiy, o‘quv va metodik ishlanmalarini joylashtirib borish, ulardan masofadan turib va mustaqil ta’lim vositasida foydalanish bo‘yicha raqamli imkoniyatlarni belgilab qo‘yish;

4) oliy pedagogik ta’lim muassasalariga biriktirilgan umumiy o‘rta ta’lim maktablarining boshlang‘ich ta’lim bosqichlarini qo‘shimcha o‘quv adabiyotlari bilan raqamli texnologiyalar talabalari asosida ta’minlab borishni joriy etish.

Bu ishlarni amalga oshirish “Raqamli pedagogika” imkoniyatlari vositasida boshlang‘ich ta’lim jarayonini kutilgan darajada rivojlantirish imkonini beradi.

2. ***“Raqamli pedagogika” asoslari bo‘yicha kompetensiyalarni tarkib toptirish***. “Raqamli pedagogika” nisbatan yangi fan sifatida tarkib topganligi sababli talabalar va amaliy faoliyatdagi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining mazkur fan asoslari bo‘yicha kompetensiyalarini tarkib toptirish taqozo etiladi. Kuzatishlar shuni ko‘rsatadiki, faol bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari Internet jahon axborot tarmog‘i vositasida mazkur fan asoslari bo‘yicha umumiy tushunchalarni o‘zlashtirgan. Shu sababli “Raqamli pedagogika” asoslari bo‘yicha talabalr va amaliy faoliyatdagi boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini tarkib toptirish uchun quyidagilarni amalga oshirish dolzarb bo‘lib turganligini ta’kidlab o‘tish lozim.

1) oliy pedagogik ta’lim jarayonida pedagogik (majburiy mataxassislik) fanlarini “Raqamli pedagogika” asoslari bo‘yicha mavzular bilan boyitish va ularni o‘qitish vositasida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining raqamli pedagogika bo‘yicha kasbiy kompetensiyalarini tarkib toptirish;

2) oliy pedagogik ta’lim muassasalarida “Raqamli pedagogika” maxsus kursini tashkil etish vositasida bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining mazkur fanning nazariyasi, metodologiyasi va texnologiyalari bilan qurollantirish;

3) Abdulla Avloniy nomidagi Pedagoglarni yangi metodikalarga o‘rgatish milliy tadqiqot institutida “Raqamli pedagogika” maxsus kurs tashkil etish bilan amaliy faoliyatdagi boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini an’anaviy va masofaviy malaka oshirish kurslari shaklida mazkur pedagogika kompetensiyalari bilan qurollantirish;

4) iqtidorli talabalarni “Talabalar Akademiyasi” tuzilmasi mashg‘ulotlari vositasida “Raqamli pedagogika” asoslarini amaliy o‘rganishga jalb etish.

Bunday yondashuv mamlakatimiz pedagoglarining “Raqamli pedagogika” asoslari bo‘yicha kompetensiyalarini kutilgan darajada shakllantirish imkonini beradi. Bu bilan boshlang‘ich ta’limning sifat ko‘rsatkichlarga erishish ko‘lami kengayadi [4].

3. ***Ilmiy-tadqiqot ishlarini yo‘lga qo‘yish***. “Raqamli pedagogika” mamlakatimiz ta’lim jarayoniga joriy etilayotganligi mazkur fan asoslari bo‘yicha ilmiy, nazariy, fundamental va amaliy tadqiqotchilikni yo‘lga qo‘yishni taqozo etadi. Bizningcha, mazkur masalada quyidagi yo‘nalishlar bo‘yicha ilmiy-tadqiqot ishlarini yo‘lga qo‘yish kutilgan samarani beradi:

1) fanning nazariy asoslari, tarixi va manbalari yo‘nalishi ilmiy-tadqiqotchiligi;

2) fanning didaktik, metodologik va texnologiya asoslari yo‘nalishi ilmiy-tadqiqotchiligi;

3) fan bo‘yicha xorijiy mamlakatlarning tajribalari yo‘nalishi ilmiy-tadqiqotchiligi;
4) fanni o‘qitish metodikasi va texnologiyalari yo‘nalishi ilmiy-tadqiqotchiligi.

Mazkur yo‘nalishlarda fan bo‘yicha ilmiy-tadqiqot ishlarini yo‘lga qo‘yish dolzarb bo‘lib turganligini eslatib o‘tish lozim.

“Raqamli pedagogika” fanining mamlakatimizdagi hozirgi xolati boshlang‘ich bosqichdadir. Shu sababli bizning yondashuvimizga ko‘ra, mazkur fanning imkoniyatlaridan boshlang‘ich ta’lim jarayonini rivojlantirishda foydalanish uchun ta’kidlab o‘tilgan yo‘nalishlarda ilmiy va amaliy ishlarni amalga oshirish dolzaob bo‘lib turibdi.

Shunday qilib boshlang‘ich ta’lim jarayonining sifatli ko‘rsatkichlarini yuksaltirishda “Raqamli pedagogika” imkoniyatlaridan foydalanishning nazariy, metodologik va texnologik asoslarini ishlab chiqish taqozo etiladi.

Adabiyotlar:

1. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. // www.ziyonet.uz
2. Djurayev R. va boshq. Pedagogik atamalar lug‘ati. – Toshkent, 2008
3. Mardonov Sh.Q. Pedagogika fanidan o‘qitishning elektron-modulli didaktik ta’minotini ishlab chiqish texnologiyasi. – Toshkent, 2021
4. Jabborova O. Individual yondashuv texnologiyasi asosida boshlang‘ich ta’lim menejerlarini tayyorlash metodikasi. – Chirchiq, 2023

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA AXLOQIY MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING RAQAMLI TEXNOLOGIK ZARURIYATI

Mamatova Aziza Maxamatdjonovna
CHDPU mustaqil izlanuvchisi

Annotatsiya: maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy madaniyatni shakllantirishning raqamli texnologik zaruriyati masalasi to‘g‘risida fikr yuritilgan.

Tayanch tushunchalar: ta’lim, o‘quvchi, axloqiy madaniyat, raqamlashtirish, texnologiya, ko‘nikma, bilim.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 11 sentyabrdagi PF-158-son Farmoni bilan tasdiqlangan “O‘zbekiston-2030” strategiyasi”da maktab ta’limini, jumladan, boshlang‘ich ta’lim bosqichini sifat ko‘rsatkichlari darajasida rivojlantirish vazifasi qo‘yilgan [1]. Shu sababli boshlang‘ich ta’limda sifat ko‘rsatkichlariga erishish uchun o‘quvchilarning tarbiyalanganlik darajasini rivojlantirish taqozo etiladi. Bu o‘rinda e’tiboringizni boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining *ahloqiy madaniyati*ni shakllantirishning raqamli texnologik zaruriyati masalasi tahliliga tortamiz.

Axloqiy madaniyat mazmuni. Pedagogik adabiyotlarda axloqiy madaniyatning o‘ziga xos mazmuni, asoslari va xususiyatlari tahlil qilib o‘tilgan. Shu jihatdan axloqiy madaniyatning eng muhim asoslarini quyidagilar tashkil etadi:

1) ijtimoiy ongli bo‘lish;
2) insoniy fazilatlarga ega bo‘lish;
3) ijtimoiy faol bo‘lish[2].

Bunda ijtimoiy ongli bo‘lish o‘ziga xos dunyoqarash, fikr va harakatlar majmuini egallashdir. Shu ma’noda *boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ijtimoiy ongliligini* hozirgi zamon jamiyatimiz ehtiyojlari va

talablari asosida ularning dunyoqarashini to‘g‘ri shakllantirish, mustaqil va ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini tarkib toptirish hamda xatti-harakatlarda axloq me’yorlariga rioya qilishga tayyorlash tashkil qiladi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari maktab ta’limiga qadar maktabgacha ta’lim muassasalari, oila va maktabga tayyorlov kurslari vositasida muayyan ijtimoiy ongga ega bo‘ladi. Ayni paytda, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining axloq me’yorlarga asoslangan ijtimoiy ongini tarkib toptirish, tizimlashtirish va boyitish boshlang‘ich ta’lim jarayonida amalga oshiriladi. Chunki aynan boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilar ijtimoiy onglilikning asosi bo‘lgan bilim olamiga olib kiriladi[3].

Axloqiy madaniyatning muhim negizlaridan biri bu shaxsning insoniy fazilatlarga ega bo‘lishidir. Shu jihatdan *boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida* ezgulik, o‘zaro yordam, o‘zgalarni hurmat qilish, axloq qoidalariga rioya etish va faollik kabi eng insoniy fazilatlarni shakllantirish bilan ularda axloqiy madaniyatning mazkur muhim asosini tarkib toptirishga erishiladi. Buning asosiy sababi shundaki, mamlakatimizda barcha bolalar hozircha maktabgacha ta’lim bilan to‘liq qamrab olingani yo‘q va bolalar oilalarda axloqiy fazilatlarni o‘zlashtirish jarayonini o‘tamoqda. Innovatsion rivojlanish sharoitida oilalarning turli-tumanligi, ularning har xil maqsad va muddaolarga egaligi hamda oilada iqtisodiy farovonlikning birlamchi darajaga qo‘yilayotganligi bolalarda ijtimoiy fazilatlarga ega bo‘lgan axloqiy sifatlarning shakllanishi turlicha kechmoqda. Shu sababli boshlang‘ich tarbiya jarayonida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining axloq sifatlariga asoslangan ijtimoiy fazilatlari tarkib toptiriladi.

Ijtimoiy faol bo‘lish barcha jamiyatlarda jamiyat ehtiyoji va pedagogik muammolardan biri bo‘lib kelgan. Shu jihatdan bugungi kunda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida *axloqiy madaniyatning asoslaridan biri* bo‘lgan ijtimoiy faol bo‘lish fazilatlarini shakllantirish uchun ularda tashabbuskorlik, mustaqillik, ta’limiy va tarbiyaviy faollik, o‘ziga ishonch kabi axloqiy fazilatlarni shakllantirish muhim hisoblanadi. Mazkur fazilatlar va sifatlar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining axloqiy madaniyati negizlaridan birini tashkil etib, ular ta’lim, tarbiya va sinfdan hamda maktabdan tashqari tadbirlar vositasida tarkib toptiriladi. Shu sababli mazkur masalalarni pedagogik tahlil qilish dolzarb bo‘lib turganligini eslatib o‘tish joiz.

Bularning barchasi axloqiy madaniyat mazmunini tashkil etadi va uning boshlang‘ich sinf o‘quvchilari imkoniyatlariga mos shaklda shakllantirish muhim pedagogik muammolardan biridir.

Axloqiy madaniyatni shakllantirishning raqamli texnologik asoslari. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida bugungi kun ehtiyojidagi axloqiy madaniyatni shakllantirish uchun turli pedagogik shakllar, metodlar va texnologiyalarga asoslanish dolzarb bo‘lib turibdi. Shu jihatdan boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy madaniyatni shakllantirishning *raqamli texnologiyasi asoslarini* belgilab olish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Mazkur masalada bizning yondashuvimiz quyidagicha:

1) boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy madaniyat asoslarini shakllantirishning raqamli texnologik mexanizmlarini ishlab chiqish;

2) boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida raqamli texnologiya asosida axloqiy madaniyatni shakllantirish metodikasini yaratish;

3) boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida raqamli texnologiya asosida axloqiy madaniyatning shakllanganlik darajasini baholash mezonlarini tarkib toptirish.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida raqamli texnologiya asosida axloqiy madaniyat asoslarini shakllantirish uchun uning bir necha mexanizmlari bo‘yicha ilmiy-metodik ishlarni amalga oshirish taqozo etiladi. Bunday *ilmiy-metodik ishlarning asosiylari* bizningcha, quyidagilardan iborat:

a) boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy mdaniyatni shakllantirishning kompyuterli dasturini ishlab chiqish;

b) mazkur dastur asosida tayyorlangan materiallarni kompyuter, planshet, mobil aloqa vositasi kabi o‘quv-texnik vositalariga joylashtirish;

v) ushbu raqamli materiallar asosida boshlang‘ich ta’lim va tarbiya jarayonida o‘quvchilarning axloqiy madaniyatini shakllantirishni yo‘lga qo‘yish.

Bunday yondashuv boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy madaniyat asoslarini raqamli texnologik mexanizmlar asosida tezkor shakllantirish imkonini beradi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida raqamli texnologiya asosida axloqiy madaniyatni shakllantirish *metodikasini yaratish* ham dolzarb bo‘lib turibdi. Bizningcha, bunday metodikaning asoslarini quyidagilar tashkil etishi maqsadga muvofiq bo‘ladi:

a) ta’lim jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalangan holda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy madaniyatni shakllantirish;

b) tarbiya jarayonida ushbu texnologiyadan foydalangan holda axloqiy madaniyatni shakllantirish;

v) tajribali mutaxassislarning yordami asosida raqamli texnologiyaga binoan masofadan turib boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining axloqiy madaniyatini shakllantirish ijtimoiy yordamini yo‘lga qo‘yish.

Mazkur masalalar bo‘yicha oliy pedagogik ta’lim jarayonida amalga oshirilishi lozim bo‘lgan maxsus tadqiqotlaga ehtiyoj borligini eslatib o‘tish joiz.

Raqamli texnologiya asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy madaniyatning shakllanganlik darajasini *baholash mezonlarini* ishlab chiqish ham dolzarb bo‘lib turibdi. Bu borada quyidagi mezonlarga asoslanish bizning yondashuvimizga ko‘ra, kutilgan samarani beradi.

a) kompyuterli dastur asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy madaniyatni shakllanganlik darajasini o‘rganuvchi ilova dasturini yaratish;

b) mazkur kompyuterli dastur asosida har chorakda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy madaniyatning shakllanganlik darajasini o‘rganib borish;

v) o‘rganish natijalari asosida o‘quvchilarda axloqiy madaniyatni shakllantirishning yangi tadbirlari ko‘lamini taqdim etish.

Ushbu yondashuv raqamli texnologiya asosida boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy madaniyatning shakllanganlik darajasini o‘rganish va baholashda eng muhim mezonlar hisoblanadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida axloqiy madaniyatni shakllantirishda raqamli texnologiyaning ahamiyati. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida kompyuter, planshet, mobil aloqa vositasi kabi o‘quv-texnik vositalarga asosan axloqiy madaniyatni shakllantirish raqamli texnologiyadan foydalanishning ahamiyatini belgilaydi. Shu jihatdan bu borada quyidagilarga erishish idrok etiladi:

1) o‘quvchilarning axborot-kommunikatsion vositalariga bo‘lgan qiziqishlaridan foydalanib ularning axloqiy madaniyatini kutilgan darajada shakllantirshga erishish;

2) mamlakatimizning chekka hududlarida istiqomat qilayotgan boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining axloqiy madaniyatini raqamli texnologiya asosida masofadan turib shakllantirish xizmatiga erishish;

3) raqamli texnologiyalar asosida o‘quvchilarning axloqiy madaniyat ko‘nikma va malakalarini takomillashtirish imkoniyatlariga ega bo‘lish.

E’tibor berilsa, bunday amaliy imkoniyat va natijalarni aynan raqamli texnologiyalar taqdim etadi. Shu sababli mazkur raqamli texnologik asoslarga e’tibor berish va uning imkoniyatlaridan oqilona foydalanish muhim ahamiyatga egadir.

Shunday qilib boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining axloqiy madaniyatini shakllantirishda raqamli texnologik asoslar bugungi ehtiyojlar va talablarni yuzaga chiqaruvchi muhim omillar sifatida namoyon bo‘ladi. Mazkur masala pedagogik tadqiq etilishi va ilmiy-metodik asoslarning ishlab chiqilishi dolzarb bo‘lib turganligini ta’kidlab o‘tish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 11 sentyabrdagi PF-158-son “O‘zbekiston-2030” strategiyasi to‘g‘risida”ga Farmoni.// www. Ziyonet.uz.
2. Hasanboyev J. va boshq. Pedagogika fanidan izohli lug‘at. – Toshkent, 2009
3. Jabborova O., Umarova Z. Boshlang‘ich ta’lim diagnostikasi. – Toshkent, 2023

“RAQAMLI PEDAGOGIKA” FANINING NAZARIY MASALALARI

Mardonov Shukurullo Qo‘ldoshevich
O‘zbekiston Pedagogika fanlari ilmiy-tadqiot instituti
Tillarni intensiv o‘qitish texnologiyalari bo‘limi boshlig‘i,
Pedagogika fanlari doktori, professor

Jabborova Onaxon Mannapovna
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Boshlang‘ich ta’lim metodikasi kafedrasi mudiri
Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori

Annotatsiya: maqolada “Raqamli pedagogika” fani nazariy masalalarining muhim jihatlari to‘g‘risida fikr yuritilgan va individual yondashuvlar bayon qilingan.

Tayanch tushunchalar: pedagogika, raqamlashtirish, nazariya, ta’lim, yondashuv, muammo, yechim, tajriba.

Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasida belgilangan sifatli ta’limga erishish vazifalarining ijrosida hozirgi zamon ta’lim jarayoni mazmuni va uni o‘qitish asoslarini takomillashtirish, bu jarayonda innovatsion yondashuvlarga asoslanish muhim ahamiyatga ega [1]. Shu jihatdan bugungi kunda mamlakatimiz ta’lim jarayoniga Pedagogika fanining yangi tarkiblari sifatida yuzaga kelayotgan fanlarni joriy etish tendensiyasi kuzatilmoqda. Bu jarayonda yangi tarkib topayotgan va ta’lim sifatini oshirishga yo‘naltirilgan fanlar bo‘yicha muhim tadqiqot ishlarini amalga oshirish dolzarb bo‘lib turibdi. Mazkur o‘rinda e’tiboringizni ana shunday fanlardan biri “Raqamli pedagogika” fani bo‘lib, uning nazariy masalalari bo‘yicha tahlillarga e’tiboringizni tortamiz.

“Raqamli pedagogika” fani holati. Xorijiy mamlakatlar, jumladan, Rossiya Federatsiyasida XXI asrning boshlaridan boshlab kompyuter kabi axborot kommunikatsion texnologiyalarga asoslangan ishlanmalar, ulardan foydalanish metodikasi va innovatsion texnologiyalarning majmui raqamli pedagogika atamasi nomi bilan yuritila boshlandi [2]. Shu jihatdan “Raqamli pedagogika” fani deganda axborot-kommunikatsion texnologiyalarga asoslangan ta’lim, tarbiya va kasbiy yo‘nlatirish texnologiyalarining majmuini tushunish nazarda tutiladi. Ayni paytda bizning yondashuvimizga ko‘ra, “Raqamli pedagogika” fani o‘zining nazariyasi, didaktikasi va metodologiyasiga ega bo‘lgan yangi fanlardan biri sifatida qabul qilinishi maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Mamlakatimizda “Raqamli pedagogika” fanining nazariy holati dastlabki bosqichda ekanligini ta’kidlab o‘tish lozim. Unga ko‘ra, kompyuter kabi axborot-kommunikatsion texnologiyalarga asosan ishlab chiqilgan o‘qitish texnologiyalaridan foydalanish bo‘yicha ta’lim beruvchilarda tushuncha, yondashuv va individual munosabatlar tarkib topgan. Shu sababli ta’lim tizimida mazkur fanning asoslari bo‘lgan nazariy qatlam tarkib topa boshladi. Bunda pedagoglar, informatika mutaxassislari, texnik vositalar bo‘yicha mutaxassislar kabilarning uyg‘un faoliyati tarkib topganlagini eslatib o‘tish joiz. Shu

ma’noda “Raqamli pedagogika” fani imkoniyatlaridan ta’lim jarayonida, ilmiy-tadqiqotlar himoyalarida, taqdimotlarda va tarbiyaviy tadbirlarda oqilona foydalanish tajribasi yuzaga keldi. Buning natijasida ushbu fanning hozirgi holati uning nazariy masalalari bo‘yicha tasavvurni berishi mumkinligini eslatib o‘tish joiz.

“Raqamli pedagogika” fani nazariyasi asoslari. Mazkur fanning nazariy asoslarini ishlab chiqish uchun Pedagogika hamda Axborot-kommunikatsion texnologiyalari fanlarining asoslari, qonuniyatlari va metodologiyasiga uyg‘un asoslanish maqsadga muvofiq bo‘ladi [3]. Shu jihatdan bu borada bizning yondashuvimiz quyidagicha:

1) fan nazariyasi pedagogik bilim va texnologik ko‘nikmaning uyg‘unligi, manbalarning bog‘liqligi hamda maqsad-muddaolarning vobastaligiga asoslanishi;

2) fan nazariyasining asosiy manbalarini pedagogik tadqiqotlar va kompyuter, gadjet kabi axborot-kommnikatsion vositalariga asoslangan texnologiyalar mazmuni tashkil qilishi;

3) fan nazariyasining me’yoriy asoslari ta’limga oid me’yoriy-huquqiy hujjatlar va texnik havfsizlik qoidalari talablarining uyg‘unligi;

4) fan nazariyasining didaktikasida axborot-kommunikatsion vositalarga asoslangan texnologiyalardan foydalanishning ta’limiy nazariyasi, o‘qitish vositalari va metodologiyasi birligi mavjudligi;

5) fan nazariyasining metodologiyasida tezkorlik, ijodiylik, mustaqillik, samaradorlik kabi metodlarning ustuvor ekanligi muhim o‘rin tutadi.

Bunday yondashuv asosida mazkur fanning eng muhim nazariy asoslarini belgilab olish va ularni ishlab chiqish imkoniyatiga ega bo‘linadi.

Kezi kelganda ta’kidlash lozimki, xorijlik pedagog olimlar, jumladan, Rossiya Federatsiyasi pedagoglari “Raqamli pedagogika” fani asoslarida sifatli ta’limga erishish omillarini ko‘radi. Shu sababli mamlakatimizda sifatli ta’limga erishish vazifalari ijrosi jarayonida raqamli pedagogika imkoniyatlari ham tanlanayotganligi muhim ahamiyatga egadir.

“Raqamli pedagogika” fani nazariyasining istiqbolli yo‘nalishlari. Mazkur innovatsion fan asoslarini ishlab chiqishda milliy pedagogik tajribamiz va xorijiy mamlakatlarning an’analarini uyg‘un qabul qilish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Shu jihatdan mazkur masalada bizning yondashuvlarimiz quyidagilardan iborat:

1) Fanning nazariy asoslarini fundamental, ilmiy va amaliy jihatdan tadqiq etishda uning ta’limga sifatiga yo‘naltirilgan vazifalariga asosiy e’tiborni qaratish;

2) fanning nazariy masalalarini istiqbolli o‘rganishda uning texnik imkoniyatlar texnologiyalarga keng asoslanishini hisobga olish;

3) fan nazariy masalalarining istiqbolli tadqiqotlarida texnik vositalar va texnologiyalardan tanqidiy foydalanish metodikasini ishlab chiqish;

4) raqamli o‘qitishning muammolarini o‘rganish va tadqiq etish;

5) mazkur fan bo‘yicha pedagogik va texnologik kompetensiyalarga ega bo‘lgan o‘qituvchilarni tayyorlashning asoslarini tadqiq etish.

Bunday istiqbolldi tadqiqot yo‘nalishlari “Raqamli pedagogika” fanining nazariy asoslarini yaratishda muhim ahamiyatga ega.

“Raqamli pedagogika” fanining nazariy masalalarini tadqiq etish, amaliy tavsiyalarni ishlab chiqish va maqbul metodlarni yaratish muhimdir. Kezi kelganda ta’kidlash lozimki, raqamli pedagogika asoslaridan bugungi kunda asosan kompyuter axborot-kommunikatsion vositasiga tayangan holda ishlab chiqilgan texnologiyalardan foydalanilayotganligi ustuvor darajada ko‘zga tashlanadi. Ayni paytda,

rossiyalik pedagog olim I.V.Sergeyeva to‘g‘ri ta’kidlaganidek, “raqamli pedagogika mashg‘ulotlari onlayn mashg‘ulotlar emas”. Buning ma’nosi shuki, “Raqamli pedagogika” fani mashg‘ulotlarida ta’lim beruvchi va ta’lim oluvchi axborot-kommunikatsion vositalar orqali bevosita muloqotda bo‘ladi. Shuningdek, mazkur fanning mashg‘ulotlari ko‘p hollarda ta’lim oluvchilarning mustaqil ishlashiga asoslanishini eslatib o‘tish joiz. Misol uchun, ta’lim oluvchi ta’lim beruvchi tomonidan berilgan topshiriqni o‘z vaqti va imkoniyati doirasida bajarib, maxsus portal orqali uzatadi. Ta’lim beruvchi topshiriqning bajarilishini axborot-kommunikatsion texnologiyalar dasturlari asosida baholaydi. Shu sababli keyingi paytlarda butun dunyoda raqamli pedagogika ta’limisha bo‘lgan qiziqish ortib bormoqda.

Bizning yondashuvimizga ko‘ra, “Raqamli pedagogika” fanining nazariy masalalari bo‘yicha ilmiy va metodik jihatdan keng ko‘lamli tadqiqot ishlarini yo‘lga qo‘yish dolzarb bo‘lib turibdi. Chunki bu masalani hal etish ushbu fan bo‘yicha mavjud muammolar yechimini topish va uning istiqbolli yo‘nalishlarini belgilash imkonini beradi. Shu jihatdan *nazariy tadqiqotlar raqamli pedagogika ta’limining eng muhim istiqbolli yo‘nalishlaridan biridir.*

Shunday qilib mamlakatimizda raqamli pedagogika ta’limini amalga oshirish va uning vositasida sifatli ta’limga maqsadli erishish uchun “Raqamli pedagogika” fani nazariyasini ishlab chiqish muhim ahamiyatga egadir.

Adabiyotlar:

1. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. // www.ziyonet.uz
2. Sergeyeva I.V. Sifrovoy pedagog v onlayn obrazovanii. Nauchnыye trudы instituta neprerыvnogo professionalnogo obrazovaniya. 2016; № 6 (6): 117 -122
3. Mardonov Sh.Q. Pedagogika fanidan o‘qitishning elektron-modulli didaktik ta’minotini ishlab chiqish texnologiyasi. – Toshkent, 2021
4. Jabborova O., Umarova Z., Boboxodjayeva L. Boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi, innovatsiya va integratsiyasi. – Toshkent, 2021

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA BOSHLANG’ICH SINF O’QUVCHILARINING IJODIY KO’NIKMASINI SHAKLLANTIRISH.

Sayliyeva Mashkura Muxtor qizi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Boshlang’ich ta’lim metodikasi o’qituvchisi

Annotatsiya:maqolada boshlang’ich sinf o’quvchilarning ijodiy ko’nikmasini raqamli texnologiyalar asosida shakllantirish to’g’risida fikr yuriltilgan.

Kalit so’zlar: ta’lim,boshlang’ich, sinf, o’quvchi,ijodkorlik, ko’nikma, bilim, yondashuv, tajriba.

Yangi O’zbekiston taraqqiyot strategiyasida sifatli ta’lim ko’rsatkichlariga erishish masalasi qo’yilgan.[1]. Shu sababli boshlang’ich ta’lim jarayonini yangi yondashuvlar asosida rivojlantirish dolzarb bo’lib turibdi.Bu o’rinda e’tiboringizni raqamli texnologiyalar asosida boshlang’ich sinf o’quvchilarining ijodiy ko’nikmasini shakllantirish masalasi tahliliga tortamiz.

Ijodiy ko’nikma mazmuni. O’quvchilarning ijodiy ko’nikmasini shakllantirish bugungi kunda muhim masala hisoblanadi. “Ijodiy ko’nikma”-bu o’quvchilarda yangilik yaratish,yangicha fikrlash va yangilikka intilish tuyg’ularini shakllantirishdir[2]. Shu jihatdan ijodiy ko’nikma quyidagi mazmunga ega bo’ladi:

a) boshlang’ich sinf o’quvchilarida yangilik yaratish qiziqishini uyg’otish;
b) boshlang’ich sinf o’quvchilarining tug’ma ijodiy layoqatini rivojlantirish;
c) boshlang’ich sinf o’quvchilarini ijodiy tafakkurini tarkib toptirish.

Boshlang’ich sinf o’quvchilarida yangilikka intilish tabbiy xususiyat hisoblanadi. Shu sababli o’quv fanlarini o’qirtish jarayonida va tarbiyaviy tadbirlarda boshlang’ich sinf o’quvchilarini yangillikka intilish tuyg’usini rivojlantirishga qaratilgan motivatsiyalarini amalga oshirish maqsadga muvofiq bo’ladi. Buning uchun har bir o’quvchiga imkon qadar alohida munosobatda bo’lish kerak.[3].

Abu Ali Ibn Sino “Najot”asarida har bir bolada layoqatlar va qobilyatlar tug’ma bo’lishini asoslab ko’rsatgan.Uning bu yondashuvi jahon Pedagogikasida tan olingan.[4].Shu ma’noda boshlang’ich sinf o’quvchilarida ijodkorlik layoqati tug’ma hisoblanadi.Boshlang’ich ta’lim jarayonida mana shu tug’ma layoqatni rivojlantishiga qaratilgan tadbirlarni amalga oshirish muhimdir.

Kezi kelganda ta’kidlash lozimki,boshlang’ich sinf o’quvchilarida she’r yodlash,biror narsa yozish,rasm chizish,kuylash,matematik masalalarni yechishga qiziqish kabi tug’ma ijodiy layoqatlar mavjud bo’ladi.Shu sababli bunday tug’ma layoqatlarni maqsadli rivojlantirish dolzarb hisoblanadi.

Ijodiy layoqat rivojlanishi natijasida boshlang’ich sinf o’quvchilarida ijodiy tafakkur paydo bo’ladi.Ijodiy tafakkur-bu o’quvchining shaxsiy faolligi,aqliy imkoniyatlari va mustaqil fikrlash ko’nikmalari majmuidir.Ijodiy tafakkur boshlang’ich sinf o’quvchilarida tabbiy va motivatsion ta’sirlar vositasida shakllantirilishi maqsadga muvofiq bo’ladi.

Bizning kuzatishimizga ko’ra,ta’lim oluvchilarning aynan boshlang’ich ta’lim bosqichida ijodiy ko’nikmaning rivojlantirilishi kutilgan samarani beradi shuning uchun o’quvchilarning qiziqishi va layoqat darajasini hisobga olish muhim ahamiyatga ega.Aynan boshlang’ich ta’lim bosqichida o’quchilarning ijodiy xususiyatlari yaqqol namoyon bo’ladi.Ta’limning keyingi bosqichlarida ijodiy layoqatning o’zgarib borishi kuzatiladi.Shu sababli boshlang’ich ta’limda o’quvchilarning ijodiy layoqatini rivojlantirishga e’tibor berish muhim ahamiyatga ega.

Ijodiy ko’nikmani rivojlantirsh asoslari. Boshlang’ich sinf o’quvchilaridan ijod ko’nikmani rivojlantirish uchun axborot-komunikkatsion vositalariga asoslangan texnologiyalarga tayanish kutilgan samarani beradi. Shu sababli boshlang’ich sinf o’quvchilarining ijodiy ko’nikmasini rivojlantish bo’yicha kompyuterli texnologiyani ishlab chiqish dolzarb hisoblanadi. Bizning yondashuvimizga ko’ra, bunday texnologiyani ishlab chiqishda quyidagilarga asoslanish kutilgan samarani beradi:

1) maxsus kompyuterli dastur asosida boshlang’ich sinf o’quvchilarining ijodiy ko’nikmasini rivojlantirishga oid o’quv materilarini tayyorlash;

2) tayyorlangan o’quv materiallarini o’quv fanlari kesimida joylashtirish;

3) yangi avlod darsliklarida boshlang’ich sinf o’quvchilarning ijodiy ko’nikmasini rivojlantirishga yo’naltirilgan topshiriqlarni aks ettirish;

4) har bir o’quvchini o’qituvchilarga biriktirib qo’yish.

Bunday yondashuv boshlang’ich sinf o’quvchilarning ijodiy ko’nikmasini maqsadli rivojlantirish imkoniyatlarini beradi.

Boshlang’ich sinf o’quvchilarning ijodiy layoqatini rivojlantirish uchun eng avvalo quyidagilarga ahamiyat berish kerak:

1. har hir o’quvchining qiziqish darajasini aniqlash va layoqatini tashxis qilish;
2. aniqlash ma’lumotlari asosida o’quvchilarni kichik guruhlarga bo’lish;
3. o’qituvchilarga kichik guruhlarni biriktirish;
4. o’quvchilar kichik guruhlari uchun maxsus mashg’ulotlar tashkil qilish;
5. o’quvchilarga ijodiy layoqat xususiyatlarga mos qo’shimcha adabiyotlarni tavsiya etish;

hududlardagi mahoratli mutaxasislarning maxus amaliy mashg’ulotlarini tashikil etish;

har bir o’quvchining ijodiy ko’nikmasini rivojlantirish jarayonini sinf rahabari tomonidan kuzatib borilishini yo’lga qo’yish.

Bunday yondashuv boshlang’ich sinf o’quvchilarining ijodiy ko’nikmasini shakllantirishda asos bo’ladi.

Boshlang’ich sinf o’quvchilarining ijodiy ko’nikmasini rivojlantirishda o’quv fanlarini turkumlashtirib o’qitish muhim ahamiyatga ega.Shu sababli bugungi kunda amalda bo’lgan o’quv fanlarini turkumlashtirishning quyidagi tizimiga asoslanish maqsadga muvofiq bo’ladi:

a) aniq fanlar turkumi;
b) tabbiy fanlar turkumi;
c) gumanitar fanlar turkumi;

Boshlang’ich sinf o’quvchilarining matematik taffakuri va mantiqiy fikrlash ijodiy ko’nikmasi aniq fanlar turkumini o’qitish vositasida rivojlantirish.Buning uchun o’quvchilarning kichik guruhlari uchun maxsus qo’shimcha mashg’ulotlar tashkil etilishi muhimdir.

Tabbiy fanlar o’qitish vositasida boshlang’ich sinf o’quvchilarining tabbiy-ilmiy va mustaqil fiklash layoqati bo’yicha ijodiy ko’nikmasini rivojlantirish amalga oshiriladi.Bunda tabbiy fanlar to’garaklari imkoniyatlaridan foydalanish kutilgan samarani beradi.

Boshlang’ich sinf o’quvchilarining ijodkorlik va badiiy tafakkur layoqatini rivojlantish asosida gumanitar fanlar o’qitish jarayoniga tayaniladi va bu bilan ularning ijodiy ko’nikmasini rivojlantirish tarkib topadi.Bunda gumanitar fanlar bo’yicha maktab hisobidagi soatlar asosida qo’shimcha mashg’ulotlarni tashkil qilish maqsadga muvofiq boladi.

Ijodiy ko’nikmani shakllantirishning ahamiyati. Boshlang’ich sinf o’quvchilarining ijodiy ko’nikmasini shakllantirish amaliy ahamiyatga ega. Bu ahamiyatning asosiylari quyidagilardan iborat:

boshlang’ich sinf o’quvchilarini ta’limning keyingi bosqichiga yoki turlariga munosib tayyorlash;

boshlang’ich sinf o’quvchilarida ijodiy ko’nikmani shakllantirish bilan ularda bilim olishga qiziqishni rivojlantirish;

boshlang’ich sinf o’quvchilarni mustaqil shaxs sifatida voyaga yetkazishga erishish.

Shu sababli boshlang’ich ta’limda o’quvchilarning ijodiy ko’nikmasini shakllantirish dolzarb hisoblanadi. Bu borada milliy pedagogik tajribaga tayanish muhim ahamiyatga ega.

Shunday qilib raqamli texnologiya asosida boshlang’ich sinf o’quvchilarining ijodiy ko’nikmasini rivojlantirish asoslari muhim xususiyatlarga egaligi bilan diqqatni tortadi.Bu borada maxsus ilmiy tadqiqotlar va ishlanmalar yaratish dolzarb bo’lib turibdi.

Adabiyotlar.

1. Yangi O’zbekiston taraqiyyot strategoyasi.//www.ziyonet.uz.

RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA TA’LIM TRANSFORMATSIYASI

Gulmira Rifovna Tojiboyeva
(Chirchiq, O’zbekiston)
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
gulmiratojiboyeva096@gmail.com

Annotatsiya: maqolada raqamlashtirish sharoitida ta'lim sohasidagi mavjud tendentsiyalar tahlili keltirilgan. Hozirgi zamonaviy iqtisodiy va texnologik sharoitlarda asosiy kompetensiyalarni

o‘zlashtirishga yangi zamonaviy yondashuvlar talab etilmoqda. Bu esa barcha darajadagi yuqori sifatli ta’lim tizimini barpo etish, jumladan, iqtidorli yoshlarni qo‘llab-quvvatlash, raqamli iqtisodiyotning yangi talablariga javob beradigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash imkoniyatlarini kengaytiradi.

Kalit so‘zlar: raqamlashtirish, ta’lim,transformatsiya, onlayn masofaviy ta’lim, sanoat inqilobi axborot-kommunikatsiya texnologiyalari

Ta’limni raqamlashtirish va onlayn masofaviy ta’lim bir xil narsa emasligi ilmiy manba va matbuotda ko‘p bora ta’kidlangan. "Raqamlilashtirish" tushunchasi ancha kengroqdir. Bu masofadan turib ham, to‘g‘ridan-to‘g‘ri maktab yoki universitetda ham elektron ta’lim uchun turli dasturlar, ilovalar va boshqa raqamli resurslardan foydalanishni bildiradi (masalan, kompyuter yoki planshetda sinfda ba’zi topshiriqlar bajarilganda).

Bundan tashqari, raqamlashtirish nafaqat ta'lim, balki tashkiliy jarayonlarga ham ta'sir qiladi. Misol uchun, xuddi shu elektron gazeta va jurnallar, shuningdek, o‘qituvchiga qo‘ng‘iroq qilish yoki shaxsan maktabga kelish o‘rniga elektron pochta orqali yozish imkoniyati - bu raqamlashtirish.

Ta'limni raqamlashtirish ayniqsa korona pandemiyasi boshlanishi bilan yaqqol namoyon bo‘ldi. Maktablar va universitetlar Internetga o‘tishga majbur bo‘ldi va bu barchaga – o‘quvchilar va ularning ota-onalariga, o‘qituvchilariga, talabalar va universitet professorlariga ta’sir qildi[1].

Aslida, raqamli jarayonlar ancha oldin boshlangan. Ta’limda raqamli axborot vositalaridan foydalanish global hodisadir. Ushbu hodisaning ko‘lami raqamli ta'lim texnologiyalari bozori (EdTech deb ataladi) hajmida aks etadi, Jahon iqtisodiy forumi 2025 yilga borib 342 milliard dollarga etadi. O‘tgan yili birgina Coursera platformasida 100 million talaba onlayn tahsil oldi.

O‘zbekistonda ta’limni raqamlashtirish bir necha bosqichlarni bosib o‘tdi. Har birida bu atama turli jarayonlarni anglatishini kuzatishimiz mumkin:

90-yillarning o‘rtalarida raqamlashtirishning birinchi to‘lqini kompyuter savodxonligini rivojlantirishga qaratilgan bo‘lib, maktablar va universitetlarda birinchi kompyuter sinflarining paydo bo‘lishini o‘z ichiga oladi.

Ikkinchi bosqichda, 2000-yillarning o‘rtalaridan boshlab, ular o‘quv jarayoniga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish haqida gapira boshladilar - raqamli qurilmalar va formatlar nafaqat informatika darslarida qo‘llanila boshlandi.

Uchinchi – zamonaviy bosqichda, taxminan, 2019-yildan boshlab, biz raqamli transformatsiya – ta’limning barcha jarayonlarida raqamli texnologiyalardan foydalanish haqida bormoqda.

Ta'limning raqamli transformatsiyasi jarayonida hamma narsa yangilanadi:

rejalashtirilgan ta'lim natijalari va ta'lim mazmuni - zero, insonlar hayotda raqamli kompetensiyalarga qanchalik ko‘p ehtiyoj sezsa bo‘ladi (masalan, davlat organlari bilan deyarli barcha o‘zaro aloqalar endilikda elektron “Yagona darcha” orqali, banklar bilan esa raqamli ilovalar orqali amalga oshiriladi; ko‘pchilikning ishi endi raqamli texnologiyalarsiz tasavvur qilish mumkin emas). Bu esa maktabda bolalarni raqamli texnologiyalardan to‘g‘ri foydalanishga o‘rgatish muhimligini anglatadi;

pedagogik usullar va o‘qitish texnologiyalari, chunki raqamli muhitdagi darslar an'anaviy sinf sinflaridan ko‘p jihatdan farq qiladi (hatto raqamli didaktika tushunchasi paydo bo‘ldi);

ta'lim ishlarini tashkil etish, uning uchun vositalar (texnik vositalar) va bu jarayonni boshqarish.

Keling, butun dunyoda ta'limga yondashuvlarni bunday keng ko‘lamli qayta loyihalash nima uchun zarur bo‘lib qolganini, shuningdek, uning ijobiy va salbiy tomonlarini aniqlashga harakat qilaylik.

Nima uchun raqamli texnologiyalar ta'limga joriy etilmoqda

Ko‘pgina ekspertlar bizning asrimizda ta'limni raqamlashtirishsiz amalga oshirib bo‘lmaydi degan fikrga qo‘shiladilar. Raqamli Internet muhiti hayotimizning ajralmas qismiga aylanib, ko‘plab jarayonlarni osonlashtirgani uchun.

Biz boshqa dunyoda yashashni boshladik! Raqamli endi kelajak emas, balki muqarrar haqiqat va unga alternativa yo‘q, shuning uchun universitetlarni qayta qurish va raqamli etuklikka erishish kerak. Ta'limning kunduzgi formati o‘zgartirilmoqda, talaba va o‘qituvchi o‘rtasidagi masofaviy aloqaning ba'zi elementlari abadiy qoladi.

Muntazam jarayonlarni avtomatlashtirishga, sinf darslari va uy vazifalarini diversifikatsiya qilishga yordam beruvchi raqamli yechimlar va vositalar. Boshqacha qilib aytganda, raqamli vositalardan foydalanish moda masalasi emas, balki shoshilinch zaruratdir.

XV asrda matbaa ixtirosi ta’lim sohasiga ta’sir qilganidek (bundan oldin qo‘lda yozilgan kitoblarning qimmatligi tufayli jonli ma’ruzalar bilim olish va tarqatishning eng keng tarqalgan usuli edi), ta’lim va raqamli texnologiyalar ham o‘zgarmoqda. Va o‘sha paytda yangi imkoniyatlar va yangi vositalar paydo bo‘lishi haqida bo‘lgani kabi, hozir ham shunday.

Bir paytlar odamlar faqat qo‘lda yozishgan, keyin yozuv mashinkalari, keyin matnli dasturlarga ega kompyuterlar paydo bo‘ldi. Bir vaqtlar uzoq masofada joylashgan boshqa odam bilan faqat harflar orqali biror narsani muhokama qilish mumkin edi, keyin telegraf va telefon paydo bo‘ldi, keyin esa ko‘p imkoniyatlarga ega Internet.

Bularning barchasi asosan sanoat inqiloblari konsepsiyasiga mos keladi. Birinchi sanoat inqilobi bug‘ dvigatelining ixtiro qilinishi bilan sodir bo‘ldi, bu ishlab chiqarishni mexanizatsiyalash va temir yo‘l transportini rivojlantirishga turtki bo‘ldi, bu esa o‘z navbatida 18-asr oxirida zavod va fabrikalarning tez o‘sishiga olib keldi.

19-asr oxiri va 20-asr boshlarida **ikkinchi sanoat inqilobi**ning texnik sababi elektr energiyasi va ichki yonuv dvigatelining ixtirosi edi. Yangi ishlab chiqarish texnologiyalari paydo bo‘ldi, telegraf va telefon, avtomobillar, chekka hududlardagi odamlar tezda xabar almashish imkoniyatiga ega bo‘ldilar, shaharlar o‘rtasidagi harakat tezlashdi.

Nihoyat, raqamli texnologiyalar paydo bo‘lgan va elektronika, telekommunikatsiya va shaxsiy kompyuterlarning tarqalishi boshlangan yigirmanchi asrning ikkinchi yarmi odatda **uchinchi sanoat inqilobi** deb ataladi[2].

Internetning rivojlanishi yangi sanoat inqilobining boshlanishi - to‘rtinchisi deb ishoniladi. Sun’iy intellekt, neyron tarmoqlar, kengaytirilgan reallik, narsalar interneti va boshqalarga asoslangan texnologiyalar rivojlanishi kutilmoqda.

Bu inqiloblarning barchasi u yoki bu darajada ta’lim jarayonlariga ta’sir qildi. Agar sodir bo‘lgan texnologik o‘zgarishlarga qaramay, maktab va universitetlarda darslar hali ham kerosin lampalari ostida o‘tkazilsa va talabalar siyohga botirilgan qalam bilan yozishsa, juda g‘alati bo‘lar edi. Xuddi shunday, endi raqamli texnologiyalar imkoniyatlaridan voz kechish ham g‘ayritabiiy bo‘lar edi.

Maktab va universitet qanchalik konservativ bo‘lmasin, jamiyatga mos kelishi kerak. Maktab bitiruvchisi va ayniqsa, universitet bitiruvchisi zamonaviy dunyoda hayotga tayyor bo‘lishi kerak, chunki raqamli texnologiyalar endi hayot va faoliyatning barcha sohalarida mustahkam o‘rnashib oldi[3].

Boshqa tomondan, boshlang‘ich maktabda (va hatto bolalar bog‘chasida) o‘quvchilar allaqachon raqamli texnologiyalar bilan tanish. “Raqamli aborigen” va oldingi avlodlar o‘rtasidagi farqlar, umuman olganda, juda bo‘rttirilgan bo‘lsa ham (masalan, butun dunyo bo‘ylab universitet talabalari hali ham elektron kitoblardan ko‘ra qog‘oz kitoblarni afzal ko‘rishadi), haqiqat shundaki, har bir yangi avlod tobora

koʻproq raqamli muhit bilimiga singib bormoqda. Ta'lim tizimlari esa allaqachon talabalarning kundalik odatlariga moslashishi kerak, zero bu odatlarning aksariyati raqamli.

Ammo ta’limni raqamlashtirish elektron vositalar butun ta’lim muhitini, ayniqsa, oʻqituvchilarni almashtiradi, degani emas. Tadqiqot natijalari bunga qarshi dalolat beradi - oʻrganish oflayn va qisman onlayn rejimda oʻtkaziladigan formatlar, qoida tariqasida, toʻliq masofaviy ta'limdan ham, zamonaviy raqamli vositalardan butunlay voz kechishdan koʻra samaraliroqdir. Amaliyot shuni koʻrsatadiki, sifatli ta'lim doimo oʻqituvchi va kursdoshlar bilan oʻzaro munosabatlarning jonli tajribasini oʻz ichiga oladi - ham hech qanday fikr-mulohazasiz onlayn kurs va zerikarli ma'ruzadan keyin hech kim savol bermaydi.

Raqamlashtirish ta’limda qanday foyda keltirishi mumkin?

Bugungi kunda ta’limda raqamli texnologiyalarning samaradorligi kamida quyidagi asosiy yoʻnalishlarda tasdiqlangan:

Boshqa barcha sohalarda boʻlgani kabi ta’lim sohasida ham raqamlashtirish tashkiliy vazifalarni soddalashtiradi. Maktabning elektron kundaligida ma'lumotlarni yozib olish va uzatish (masalan, oʻqituvchidan talabaning ota-onasiga va aksincha) qulayroqdir va universitetlar uchun zamonaviy vositalar minglab talabalarning har biri uchun individual jadval yaratishga imkon beradi (shuningdek, uning shaxsiy tanlovini ham hisobga oling).

Raqamlashtirish maktab oʻquvchilari va talabalar uchun ta’limni yanada qulay qiladi. Shunday qilib, gibrid oʻqitish imkoniyatlari, ba'zi talabalar oʻqituvchi bilan sinfda boʻlsa va ba'zilari uydan masofadan bogʻlanganda, maktab oʻquvchilari va talabalarga jismoniy jihatdan qatnasha olmaganlarida (masalan, kasallik tufayli) darslarni qoldirmaslikka imkon beradi. Raqamli texnologiyalar odatiy sinf formati bilan bir qatorda qoʻllanilganda aralash ta’lim imkoniyati oʻrganishni individuallashtirishga yordam beradi: koʻproq qobiliyatli oʻquvchilarga murakkabroq mavzular va mashgʻulotlar beriladi, zaif oʻquvchilarga esa ular uchun eng qiyin mavzular ustida ishlashga yordam beradi. . Toʻliq onlayn dasturlar bilan siz jismoniy jihatdan istalgan joydan oʻrganishingiz va imtihon topshirishingiz mumkin.

Onlayn odatdagi formatga qaraganda ancha kengroq ta'lim mazmuniga kirish imkonini beradi. Dunyoning yetakchi universitetlarining ommaviy kurslarini oʻtkazadigan yirik onlayn platformalar (Coursera va boshqa shunga oʻxshash loyihalar) dunyoning istalgan burchagidan kelgan odamga, masalan, Garvard yoki Moskva davlat universitetidan ma'ruzalarni tinglash imkonini beradi. Bunday platformalar paydo boʻlgunga qadar faqat tegishli universitetlar talabalari bunday imkoniyatga ega edi, lekin hamma ham u yerga oʻqishga kirish imkoniga ega emas. Hozirgi kunda turli universitetlar oʻz dasturlariga boshqa yetakchi universitetlarning tayyor ma'ruza kurslarini kiritishlari mumkin[4].

Internetdagi ta'lim mazmunining xilma-xilligi onlayn kurslar bilan tugamaydi. Mavzu noaniq boʻlib qolsa, maktab oʻquvchilari uchun ham, talabalar uchun ham boshqa oʻqituvchining tushuntirishini koʻrish yoki oʻqish, shuningdek, turli mashqlar, masala va misollar yordamida bilimlarni mashq qilish foydalidir. Raqamli echimlar har bir talaba uchun alohida koʻplab yangi, takrorlanmaydigan vazifalarni yaratishga imkon beradi[5].

Virtual muhit xavfsiz muhitda haqiqiy hayot koʻnikmalarini mashq qilish imkonini beradi. Agar biror narsani darhol "hayotdagidek" qilish xavfli, imkonsiz yoki juda qimmat boʻlsa (masalan, siz darhol shifokor talabasini haqiqiy bemor bilan operatsiya stoliga qoʻya olmaysiz va siz darhol talaba uchuvchini qoʻyolmaysiz. haqiqiy samolyot boshqaruvida), keyin VR texnologiyalari kelishiga yordam beradi.

Raqamli muhitda oʻrganish ma'lumotlarni toʻplash va keyinchalik ta'lim jarayonini yaxshilash uchun ularni tahlil qilish imkonini beradi. Oʻrganish analitikasi nafaqat keng koʻlamli ta'lim tizimlarida boshqaruv vositasi, balki bir nechta sinflar bilan ishlaydigan oʻqituvchi uchun ham foydali boʻlishi mumkin. Maxsus onlayn test oʻqituvchilarga oʻz sinfidagi qiyinchiliklarini yoki aksincha, ilgari

ko‘rmagan muvaffaqiyatlarini ko‘rishga imkon berganiga misollar mavjud. Bu ma'noda texnologiya xolisdir. Va, masalan, oliy ta'limda, katta ma'lumotlar talabalarni haydab chiqarish ehtimolini baholashga yordam beradi va hozirgi abituriyentlarning kelajakda qanday o‘qishini bashorat qiladi.

Muxtasar qilib aytganda, raqamlashtirish o‘qituvchi va u bilan jonli muloqotda bo‘lgan an'anaviy ta'lim formatini almashtirmaydi. Bu, bir tomondan, an'anaviy formatga muqobil bo‘lsa, ikkinchi tomondan, uni qo‘llab-quvvatlash, yangi qulay vositalar.

Foydalangan manbalar:

1. Тожибоева Гулмира Рифовна. (2022). ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ. Всемирный журнал научных исследований , 2 (1), 94–99. Получено с

2. Тожибоева Г. Р., Нигметова Х. ПРЕЕМСТВЕННОСТЬ ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ //Conferencea. – 2022. – С. 14-16.

3. Tojiboeva, G. R. "Shaxsga yo’naltirilgan yondashuv asosida kasbiy kompetentlikni rivojlantirish masalalari." Таълимни ташкил этишнинг педагогик-психологик жиҳатлари 1.1 (2022): 186-191.

PEDAGOGIK KONFLIKTLARNI BARTARAF ETISHDA “RAQAMLI PEDAGOGIKA”NING IMKONIYATLARI

Umarova Zuxra Abduraxmanovna
CHDPU dotsent v.b.,
Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya: maqolada ta’lim jarayonida pedagogik konfliktlarni bartaraf etishda “Raqamli pedagogika” imkoniyatlaridan foydalanish to‘g‘risida fikr yuritilgan.

Tayanch tushunchalar: pedagogika, konflikt, ta’lim, raqamlashtirish, imkoniyat, yondashuv, ko‘nikma.

Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasida 2026 yilga qadar mamlakatimizda sifqatli ta’lim ko‘rsatkichlariga erishish vazifalari qo‘yilgan [1]. Ta’lim sifatiga erishish uchun bu jarayondagi muammolarni aniqlash va o‘z vaqtida hal etib borish muhim o‘rin tutadi. Shu jihatdan pedagogik konfliktlarni bartaraf etish ta’lim sifatiga erishishning muhim omillaridan biridir [2]. Bu o‘rinda e’tiboringizni raqamli pedagogik ta’limning pedagogik konfliktlarni bartaraf etishdagi imkoniyatlari masalalasi tahliliga tortamiz.

Pedagogik konfliktlar xususiyatlari. Ta’lim jarayonida o‘qituvchi va o‘quvchi, o‘quvchilararo va o‘quvchi hamda ota-onalar o‘rtasida muddatli kelishmovchiliklar yoki o‘zaro tushunmovchiliklar muntazam ro‘y berib turadi. Ana shu holat pedagogik konfliktlar sifatida qabul qilinadi. Shu jihatdan pedagogik konfliktlarning quyidagi xususiyatlarini idrok etish taqoza etiladi:

1) ta’lim jarayoni “tirik organizm” bo‘lganligi uchun pedagogik konfliktlar tabiiy hodisa hisoblanadi;

2) pedagogik konfliktlar ta’lim jarayoniga nafaqat salbiy, ba’zan maxsus tadbirlarni amalga oshirish zaruriyatini paydo qilishi bilan ijobiy xususiyatga ega bo‘ladi;

3) ta’lim jarayonida ro‘y beradigan pedagogik konfliktlar muddatli, uni hal etish mumkinligi va keskinlikdan xoli komponentlarga asoslanadi;

4) pedagogik konfliktlarni turli vositalar yordamida hal etish imkoniyati mavjud.

Pedagogik konfliktlarga xos bo‘lgan bu xususiyatlar ularni hal etish jarayonida turli shakllar va vositalarga asoslanishini taqoza etadi. Shu jihatdan raqamli pedagogik ta’limga asoslangan “Raqamli pedagogika” imkoniyatlaridan foydalangan holda ta’lim jarayonidagi pedagogik konfliktlarni bartaraf etish muhim ahamiyatga egadir.

“Raqamli pedagogika”ning pedagogik konfliktlarni hal etishdagi o‘rni. Raqamli pedagogik ta’lim jarayonida ta’lim beruvchilar va ta’lim oluvchilar keng imkoniyatlarga ega bo‘lishadi. Chunki kompyuter kabi axborot-kommunikasion texnik vositalarga asoslangan ta’lim ta’lim oluvchilarning qiziqish va layoqatlarini ro‘yobga chiqarishga ustuvor darajada ahamiyat beradi[3]. Shu jihatdan “Raqamli pedagogika”ning pedagogik konfliktlarni hal etishdagi quyidagi imkoniyatlarini ta’kidlab o‘tish joiz:

1) raqamli pedagogik ta’lim axborot-kommunikasion texnik vositalarga tayanganligi uchun uning ta’lim muammolarini hal etishdagi virtual imkoniyati mavjud;

2) raqamli texnologiyaga asoslangan ta’lim jarayonida ta’lim oluvchilar asosan mustaqvil ishlanganligi uchun pedagogik konfliktogenlar ko‘lami kamayadi;

3) raqamli pedagogik ta’lim ta’lim oluvchilarni o‘ziga jalb etuvchanligi bilan ularda o‘zining o‘zligini anglash va mustaqillikka intilish ko‘nikmalarini tarkib toptiradi, bunday ko‘nikmalar pedagogik konfliktlarning paydo bo‘lishiga ta’sir ko‘rsatadi;

4) ta’lim oluvchilarning ta’lim beruvchilarga nisbatan munosabatlarida ishonchlilik paydo bo‘lishi raqamli pedagogik ta’limning keng imkoniyati bo‘lib, u pedagogik konfliktogenlarni bartaraf etadi;

5) raqamli pedagogik ta’lim o‘zgalardan yordam olish xususiyatiga ega va shu sababli ta’lim oluvchilar o‘zaro munosabatlarda ijobiylikka amal qilishga intiladi.

“Raqamli pedagogika”ning bunday imkoniyatlaridan foydalangan holda pedagogik konfliktlarni bartaraf etish muhim ahamiyatga ega. Shuni alohida ta’kidlash lozimki, raqamlai pedagogik ta’lim ta’lim oluvchiga erkinlik berish xususiyati bilan pedagogik konfliktlarni bartaraf etishda ta’lim oluvchining o‘zini faollashtirishga asoslanadi. Buning ma’nosi shuki, konfliktga kirishgan ta’lim oluvchilarning o‘zlari uni bartaraf etish tashabbuskori bo‘ladi.

“Raqamli pedagogika” imkoniyatlaridan foydalanishni tashkil qilish. Ta’lim jarayonida yuzaga keladigan pel\dagogik konfliktlarni bartaraf etishda raqamli pedagogik ta’lim imkoniyatlaridan foydalanish metodikasini ishlab chiqish dolzarb bo‘lib turibdi. Buning uchun quyidagilarning amalga oshirilishi maqsadga muvofiq bo‘ladi:

1) kompyuterli dasturga asoslangan pedagogik konfliktlarni bartaraf etish metodikasini ishlab chiqish;

2) masofadan turib pedagogik konfliktlarni bartaraf etishning kompyuterli texnologiyasini yaratish va joriy etish;

3) oliy pedagogik ta’limning mutaxassislik va tanlov fanlarini pedagogik konfliktlarni “Raqamli pedagogika” imkoniyatlaridan foydalangan holda bartaraf etish mavzusi va o‘quv materiallari bilan boyitish;

4) oliy pedagogik ta’lim jarayonida bo‘lajak o‘qituvchilarni raqamli pedagogik ta’lim metodlari asosida pedagogik konfliktlarni bartaraf etish bilan qurollantirish;

5) oliy pedagogik ta’lim muassasalarining “Talabalar akademiyasi” tuzilmasida pedagogik konfliktlarni raqamli pedagogik ta’lim imkoniyatlaridan foydalanib bartaraf etish bo‘yicha treninglar o‘tkazish.

Bunday yondashuv ta’lim jarayonida pedagogik konfliktlarni “Raqamli pedagogika” imkoniyatlaridan foydaloangan holda metodik jihatdan to‘ri bartaraf etish imkoniyatlarini beradi.

“Raqamli pedagogika” nisbatan nazariy, metodik va amaliy jihatdan yangi fan sifatida tarkib topayotgan hodisadir. Shu sababli bu jarayonda pedagogik konfliktlar muammosi bo‘yicha ham yondashuvlarning ifodalanishi maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Kezi kelganda ta’kidlash lozimki, “Raqamli pedagogika” metodologiyasi asosida pedagogik konfliktlar kabi ta’lim muammolarini o‘rganib borish muhim ahamiyatga egadir. Shu sababli bu borada o‘ziga xos yondashuvlar va metodlarni ishlab chiqish dolzarb bo‘lib turganligini eslatib o‘tish lozim.

Shunday qilib “Raqamli pedagogika” imkoniyatlaridan foydalangan holda pedagogik konfliktlarni bartaraf etish o‘ziga xos yangi yo‘nalishlardan biridir. Mazkur yangi yo‘nalish bo‘yicha ilmiy, metodik va amaliy ishlanmalarni yaratish taqoza etiladi hamda bu “Raqamli pedagogika”ning *istiqbolli yo‘nalishlaridan* biridir.

Adabiyotlar:

1. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. // www.ziyonet.uz.
2. Golubinyakaya A., Demireva V. Sifrovaya pedagogika. – Nijniy Novgorod, 2021
3. Umarova Z. Boshlang‘ich sinflarda pedagolgshik konflimktlarni bartaraf etish. – Toshkent, 2021

BO‘LAJAK INGLIZ TILI O‘QITUVCHILARINI TAYYORLASHDA RAQAMLI PEDAGOGIK TA’LIMNING AHAMIYATI

Usmonova Qumriniso Saidaliyevna
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Boshlang‘ich ta’lim metodikasi kafedrasi o‘qituvchisi
Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori
Baxtiyorova Sevara Elyor qizi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Xorijiy til va adabiyot ta’lim yo‘nalishi 4 bosqich talabasi

Annotatsiya: maqolada bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarini tayyorlashda raqamli pedagogik ta’limning ahamiyati to‘g‘risida fikr yuritilgan.

Tayanch tushunchalar: bo‘lajak o‘qituvchi, ingliz tili, tayyorlash jarayoni, raqamli ta’lim, pedagogik yondashuv, kasbiy ko‘nikma.

“Insonga e’tibor va sifatli ta’lim yili” davlat dasturida bo‘lajak o‘qituvchilarni bugungi kun talablari asosida tayyorlash va ularning kasbiy kompetensiyalarini sifatli tarkib toptirish vazifalari qo‘yilgan [1]. Shu sababli oliy pedagogik ta’lim muassasalari o‘quv jarayonida ta’limning noan’anaviy va innovasion shakllaridan oqilona foydalanish hamda ular vositasida bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini talab darajasida shakllantirish ishlari amalga oshirilmoqda. Mazkur masalada bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarini tayyorlashda ham innovatsion ta’lim shakllariga asoslanilayotganligini ta’kidlab o‘tish joiz. Bu o‘rinda e’tiboringizni *bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarini* tayyorlashda raqamli pedagogik ta’limning ahamiyati masalalari tahliliga tortamiz.

Raqamli pedagogik ta’lim mazmuni. Yevropa mamlakatlari ta’lim tajribasini o‘rganish shuni ko‘rsatadiki, oliy ma’lumotli pedagoglarni tayyorlashda raqamli pedagogik ta’limdan keng foydalanilmoqda [2]. Bunda raqamli pedagogika mazmuni deganda quyidagi qoidaga asoslanilayotganligini eslatib o‘tish joiz: “raqamli pedagogik ta’lim – bu raqamli texnologiyalarga

(kompyuterlar, gajjetlar, davlat dasturlari va x.k.)” asoslangan pedagogik jarayondir. Shu jihatdan raqamli pedagogik ta’lim ana shu texnik vositalarga asoslangan texnologiyalar asosida o‘qitish jarayonini amalga oshiradi.

Raqamli pedagogik ta’lim imkoniyatlarining asosiylari quyidagilardan iborat:

1) o‘qitish jarayoniga raqamli texnologiyalar imkoniyatlaridan keng foydalanish (o‘quv-texnik vositalarga asoslanish);

2) o‘quv–texnik vositalaridan tanqidiy foydalanish (raqamli texnologiyalarga asoslangan o‘qitish majmualaridan tanqidiy foydalanish);

3) ta’lim oluvchining mustaqil o‘qish faoliyatining ustuvor qo‘yilishi (uning o‘quv-texnik vositasi orqali berilgan topshiriq bo‘yicha ma’lumotlarni mustaqil o‘zlashtirish asosida bajarishi);

4) ta’lim oluvchilarda mustaqil o‘qish ko‘nikmalarining ustuvor darajada tarkib topishi.

Raqamli pedagogik ta’limning bunday imkoniyatlari undan oliy pedagogik ta’lim jarayonida ingliz tili o‘qituvchilarini tayyorlashda unumli foydalanishni taqozo etadi.

Ingliz tili o‘qituvchilarini tayyorlashda raqamla pedagogik ta’lim imkoniyatlari. Oliy pedagogik ta’lim jarayonida bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarini tayyorlash uchun raqamla pedagogik ta’lim imkoniyatlaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega. Buning uchun bizning yondashuvimizga ko‘ra, quyidagilarni yo‘lga qo‘yish maqsadga muvofiq bo‘ladi:

1) ingliz tili ta’limi bo‘yicha majburiy va tanlov o‘quv fanlarining o‘quv materiallarini maxsus kompyuterli dastur asosida talabalarga taqdim etish va bunday materiallarni mobil aloqa vositasiga joylashtirish imkoniyatlarini yaratish;

2) ingliz tili ta’limini amalga oshiruvchi professor-o‘qituvchilarning individual raqamli pedagogik ta’lim texnologiyalarini yaratish va ulardan talabalarning o‘z imkoniyatlari darajasida foydalanish mexanizmlarini yo‘lga qo‘yish;

3) raqamli pedagogik ta’limning ingliz tilini o‘rgatish bo‘yicha xorijiy mamlakatlarda yaratilgan metodikalardan foydalanish uchun axborot-resurs markazlarida ma’lumotlar bazasini yaratish;

4) bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining raqamli pedagogik ta’lim asosida istalgan vaqtida kasbiy kompetensiyalarini o‘zlashtirishi uchun oliy pedagogik ta’lim muassasalarining axborot-resurs markazlarining “Ingliz tili” maxsus saytini tashkil etish;

5) raqamli pedagogik texnologiyalar asosida bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarini tayyorldashning ustoz-shogird, masofaviy va mustaqidl noan’anaviy ta’lim shakllrini foydalanishni me’yorlashtirish va uning reglamentini belgilab qo‘yish;

6) raqamli pedagogik ta’lim asosida bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarini tayyorlashning milliy tajribalariga tayangan holda talabalarni ko‘proq mustaqil ta’lim vositasida kasbiy kompetensiyalarini o‘zlashtirishiga erishish.

Bunday yondashuv raqamli pedagogik ta’lim vositasida bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonini chuqurlashtiradi va takomillashtiradi. Bunda asosiy maqsad bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining kasbiy kompetensiyalarini talab darajasida shakllantirishdan iboratdir.

Raqamli pedagogik ta’lim vositasida bo‘shlajak ingliz tili o‘qituvchilarida tarkib toptiriladigan kasbiy kompetensiyalar. Kompyuter, gadjet va texnologik ta’minot dasturlari kabilarga asoslangan raqamli pedagogik ta’lim bo‘lajak o‘qituvchilarni muhim kasbiy kompetensiyalar bilan qurollantirishini ta’kidlab o‘tish lozim. Bu borada mamlakatimiz va xorijlik pedagog olimlar quyidagi kompetensiyalarning bo‘lajak o‘qituvchilarda tezkor tarkib topishini alohida ta’kidlashadi:

1) o‘quv-texnik vositalardan malakali foydalanish kompetensiyasi;

2) o‘qitish texnoloiyalaridan tanqidiy foydalanish texnologiyasi;

3) o‘qitish texnologiyalariga ijodiy yondashish kompetensiyasi;
4) o‘zi ustida ishlash kompetensiyasi;
5) vaqt omilidan oqilona foydalanish kompetensiyasi;
6) individual o‘qitish metodikasini kashf etish texnologiyasi;
7) loyihalar, taqdimotlar, vodeo va audio fayllar, turli multimediyali o‘qitish jihozlarini mohirona tayyorlash kompetensiyasi;
8) o‘quv adabiyotlari materiallarini qayta ishlay olish kompetensiyasi;
9) har bir ta’lim oluvchi bilan individual ishlay olish kompetensiyasi.

Bu kompetensiyalar majmui hozirgi zamon ingliz tili o‘qituvchilari uchun dolzarb bo‘lib turganligini eslatib o‘tish joiz. Shu sababli mamlakatimiz oliy pedagogik ta’lim muassasalarida raqamli pedagogik ta’lim imkoniyatlaridan foydalanish ko‘lamini kengaytirish talabalarning mustaqil faoliyatini kuchaytirishga xizmat qiladi [3].

Kezi kelganda shuni ta’kidlab o‘tish lozimki, bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarini tayyorlashda raqamli pedagogik ta’lim imkoniyatlaridan foydalanish uchun quyidagilarni amalga oshirish dolzarb bo‘lib turibdi:

a) raqamli pedagogik ta’lim resurslaridan foydlanish metodikasini ishlab chiqish;

b) ingliz tilini o‘rgatish bo‘yicha o‘quv materiallarini talabalar tomonidan istalgan vaqtda mobil aloqa vositasi yoki gadjet kabi texnik imkoniyatlarga joylab olish texnologiyasini yo‘lga qo‘yish;

v) raqamli pedagogik ta’lim asosida ingliz tilini o‘zlashtirish bo‘yicha bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini baholash mezonlarini belgilab qo‘yish;

g) ingliz tili ta’limi bo‘yicha majburiy va o‘quv fanlarida foydalanilayotgan raqamli pedagogik ta’lim texnologiyalarini yagonalashgan vositalar asosida o‘zlashtirish mexanizmlarini amaliyotga joriy etish.

Bunday yondashuv bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarini tayyorlashda raqamli pedagogik ta’lim imkoniyatlaridan asosli foydalanish uchun vositalar majmuini taqdim etadi.

Shunday qilib bo‘lajak *ingliz tili o‘qituvchilarini tayyorlashda raqamli pedagogik ta’lim metodikasini ishlab chiqish* “Raqamli pedagogika” fanining bugungi kundagi eng muhim yo‘nalishlaridan biri ekanligini idrok etish taqozo etiladi. Bu masalada oliy pedagogik ta’lim muassasalarining imkoniyatlari keng ekanligini eslatib o‘tish joiz.

Adabiyotlar:

1. “Insonga e’tibor va sifatli ta’lim yili” davlat dasturi. // www. ziyonet.uz
2. Шпитцер М. Антимозг: цифровые технологии и мозг. – Москва: АСТ, 2012
3. Jabborova O., Baxtiyorova S.E. Bo‘lajak ingliz tili pedagoglarini xalqaro ta’lim dasturlari bilan tanishtirish yo‘nalishlari. Муғаллим ҳем узликсиз билимлендириў, 2023/ 1/3-son. 44-47 b.

RAQAMLI PEDAGOGIK TA’LIM ASOSIDA BO‘LAJAK TARJIMON-O‘QITUVCHILARNING “XXI ASR MALAKASI” BO‘YICHA KASBIY KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH

Yusupova Muhabbat Anatolyevna
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Ingliz tili va adabiyoti kafedrasi mudiri
Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent
Baxtiyorova Sevinch Elyor qizi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Xorijiy til va adabiyot ta’lim yo’nalishi 3 bosqich talabasi

Annotatsiya: maqolada raqamli pedagogik ta’lim asosida bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarning “XXI asr malakasi” bo‘yicha kasbiy kompetensiyasini shakllantirish masalasida fikr yuritilgan.

Tayanch tushunchalar: raqamli pedagogika, ta’lim jarayoni, tarjimon-o‘qituvchi, kasbiy bilim va ko‘nikma, kasbiy kompetensiya.

Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasida belgilangan sifatli ta’lim ko‘rsatkichlariga erishish vazifalari ijrosi jarayonida bo‘lajak ingliz tili bo‘yicha tarjimon-o‘qituvchilarni tayyorlash ham muhim o‘rin tutadi [1]. Shu sababli bu masalada pedagogik ta’lining eng muhim va zamonaviy shakllaridan foydalanish dolzarb hisoblanadi. Raqamli pedagogik ta’lim ana shunday zamonaviy va bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirishda keng imkoniyatlarni beruvchi yangi ta’lim shakllaridan biridir. Bu o‘rinda e’tiboringizni bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarning zamonaviy kasbiy kompetensiyasini shakllantirishda raqamli pedagogik ta’limning imkoniyatlari tahliliga tortamiz.

Muammoning qo‘yilishi. Bugungi kunda oliy pedagogik ta’lim jarayonida ingliz tili bo‘yicha bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini talab darajasida shakllantirish ishlari amalga oshirilmoqda. Chunki xorijiy til o‘qituvchisi kelgusi faoliyatida pedagog va tarjimon sifatida amaliy amaliyotda bo‘lishi hozirgi zamon rivojlanishning ehtiyojlaridan biri hisoblanadi. Shu sababli oliy pedagogik ta’lim jarayonida bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini bugungi kun talablari asosida shakllantirish dolzarb bo‘lib turibdi. Bunda ayniqsa mazkur toifa mutaxassislarning “XXI asr malakasi” bo‘yicha kasbiy kompetensiyasini tarkib toptirish muhim ahamiyatga ega. Bu kompetensiyalar majmui pedagog kadrlarning bugungi kun talablari asosida faoliyat yuritishida asos bo‘ladi.

2015 yili Butunjahon iqtisodiy forumi “Yangi ta’lim ehtiyoji: texnologiyalar imkoniyatlaridan foydalanish” tavsiyalarini qabul qildi va unda XXI asr malakasi tizimini taqdim etdi [2]. Butundunyo mamlakatlari ta’lim tizimida mazkur malakalar bo‘yicha mutaxassislarni tayyorlash ishlari amalga oshirilmoqda. Bu malakalarning asosi quyidagilardan iborat:

1) chuqur savodxonlik (xorijiy tilni bilish, hisobni bilish, ilmiylik, kompyuter bilan ishlashni bilish, moliyaviy barqarorlikni bilish, fuqarolik va madaniy ko‘nikmali bo‘lish);
2) kompetensiyalik (tanqidiy fikrlash, ijodiylik, komunikativlik, hamkorlik);
3) ahloqli bo‘lish (insonparvarlik, tashabbuskorlik, qat’iyatlik, moslashuvchanlik, yetakchilik, ijtimoiylik).

Ushbu XXI asr malakasi bo‘yicha bo‘lajak tarjimon o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini shalklantirishda raqamli pedagogik ta’limning ahamiyati muhimdir.

Muammoning yechimi. Mamlakatimiz oliy pedagogik ta'lim muassasalari raqamli pedagogik ta'limni amalga oshirish bo'yicha o'ziga xos sharoitlar, imkoniyatlar va vositalarga ega. Shu sababli raqamli pedagogik ta'lim asosida bo'lajak tarjimon-o'qituvchilarning "XXI asr malakasi"ga asoslangan kasbiy kompetensiyasini shakllantirish imkoniyatlari mavjud. Bu masalada bizningcha, quyidagicha yondashish kutilgan samarani beradi:

1. *Chuqur savodxonlik bilan qurollantirish*. Bunda raqamli pedagogik ta'limning quyidagi shakllaridan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi:

a) kompyuterli dastur asosida texnologiyalarga tayangan kasbiy bilimlarni berish;

b) masofaviy ta'lim shakli asosida kasbiy bilim berish;

v) maxsus kurs vositasida kasbiy bilim berish (bunda o'quv materiallari elektron shaklda taqdim etiladi).

2. *Kompetensiyani shakllantirish*. Bunda raqamli pedagogik ta'limning quyidagi metodlariga asoslanish maqsadga muvofiq bo'ladi [3]:

a) muammoli metod (muayyan muammo bo'yicha o'qituvchi uni muhokama qilish uchun vaziyat yaratadi va bo'lajak tarjimon-o'qituvchi uning yechimi bo'yicha ma'lumotlarni izlaydi hamda tahlil qiladi);

b) loyiha metodi (bunda o'qituvchi muayyan bilimni egallash uchun loyiha tuzish topshirig'ini beradi va bo'lajak tarjimon-o'qituvchilar loyihani ishlab chiqadi, ular tomonidan ishlab chiqilgan loyihani baholashda ijodiy va tanqidiy fikrlash darajasiga asoslaniladi);

v) topshiriq metodi (bunda o'qituvchi muayyan mavzu bo'yicha topshiriq beradi, bo'lajak tarjimon-o'qituvchilar berilgan topshiriqning yechimi bo'yicha ma'lumotlarni turli texnologik ishlanmalardan topadi va muammoning yechimini beradi, o'qituvchi uni baholashda muammoning yechimi bo'yicha taqdim etilgan video, tasviriy va multimediyali vositalarning to'g'ri qo'llanilganligiga asoslaniladi);

g) hodisa metodi (bunda o'qituvchi ta'limga oid muayyan hodisa bo'yicha tahlilni amalga oshirish topshirig'ini beradi, bo'lajak tarjimon-o'qituvchilar turli ma'lumotlar asosida shu hodisaning jamiyatda ijobiy yoki salbiy o'rin tutishi bo'yicha taqdimot o'tkazishadi, uni baholashda taqdimotda qo'llanilgan raqamli texnologiyalarga asoslaniladi).

Mazkur metodlar asosida tarjimon-o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish kutilgan samarani beradi.

Kutilayotgan natija. Raqamli pedagogik ta'lim asosida bo'lajak tarjimon-pedagoglarning "XXI asr malakasi" asosida kasbiy kompetensiyasini shakllantirishning samaradorligi muhim ahamiyatga egadir. Shu sababli uni aniqlashda quyidagilarga asoslanish maqsadga muvofiq bo'ladi:

a) bo'lajak tarjimon-o'qituvchilarda tanqidiy fikrlash, ijodiylik, kommunikativlik va hamkorlik ko'nikmalarining shakllanganlik darajasi;

b) bo'lajak tarjimon-o'qituvchilarda o'zlarining kasbiy tili bo'yicha grammatik, nutqiy va tajribaviy ko'nikmalarning shakllanganlik darajasi;

v) bo'lajak tarjimon-o'qituvchilarning kasbiy faoliyatga tayyorlik darajasi.

Mazkur mezonlar asosida bo'lajak tarjimon-o'qituvchilarning "XXI asr malaka"si bo'yicha kasbiy kompetensiyasi shakllanganligi aniqlanadi va baholanadi. Buning natijasida mazkur toifa mutaxassislarni tayyorlashda dunyo miqyosida amal qilinayotgan tizimga moslashish tarkib topadi.

Bo'lajak tarjimon-o'qituvchilarning "XXI asr malakasi"ga asoslangan kasbiy kompetensiyaga ega bo'lishi quyidagi ehtiyojlar bilan bog'liqdir:

1) jamiyatimizning innovasion rivojlanib borayotganligi va bunda shaxsning faolligiga ehtiyojning yuqori ekanligi;

2) mamlakatimiz ta’lim jarayoniga xalqaro ta’lim dasturlarining joriy etilayotganligi;

3) yosh avlodga kamida ikki xorijiy tilni o‘rgatish va ularni til madaniyati nuqtai nazaridan faollashtirib borish zaruriyati;

4) tarjimon-o‘qituvchilarning faoliyatida zamonaviy talabining ortib borayotganligi.

Shu sababli oliy pedagogik ta’lim jarayonida raqamli pedagogik ta’limning imkoniyatlaridan foydalangan holda zamonaviy pedagog kadrlarni tayyorlash ehtiyoji idrok etilmoqda.

Shunday qilib bo‘lajak tarjimon-o‘qituvchilarning “XXI asr malakasi” bo‘yicha kasbiy kompetensiyalarni shakllantirishda raqamli pedagogik ta’limning imkoniyatlari kengdir. Bu masala bo‘yicha raqamli texnologiyalarga asoslangan mazkur ta’limning turli shakllaridan foydalanish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Adabiyotlar:

1. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. // www.ziyonet.uz
2. Robertson S.A. The teaching of English in schools which study no foreign language. The journal of education. 1907.
3. World economic forum. New vision for education: Unlocking the potential of technology. Vancouver, BC: British Columbia teachers federation, 2015

BOSHLANG‘ICH TA’LIM YO‘NALISHI TALABALARIDA RAQAMLI TA’LIM ORQALI EKOPEDAGOGIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANISHIDA Eko-STEAM YONDASHUVNING IMKONIYATLARI

Kuchkinov Abdumalik Yuldashovich,
pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
Chirchiq davlat pedagogika universiteti “Boshlang‘ich ta’lim metodikasi” kafedrasi dotsenti,

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabalarida raqamli ta’lim orqali yeko-pedagogik kompetentligini rivojlantirishda yeko-steam yondashuvidan foydalanish imkoniyatlari va ijodiy qobiliyatlarni namoyon qilish, mustaqil ta’lim orqali fanlararo ekologik madaniyatini shakllantirish haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: Boshlang‘ich, ta’lim, talabal, Eko-STEAM, raqamli ta’lim, ekopedagogika, kompetentlik, rivojlanish, yondashuv, integratsiya, imkoniyatlar.

Kirish. Yangi O‘zbekistonda zamonaviy ta’lim muassasalaridagi integratsiyalashgan ta’lim, o‘quvchining bilim faoliyati va mustaqillik fikrlash hamda o‘quv amaliyotida yo‘naltirish ta’lim sifatida yangi natijalarga erishishga yordam beradi. Atrof-muhitni muhofaza qilish konsepsiyasida belgilab berilgan atrof-muhitni muhofaza qilish konsepsiyasi yangi O‘zbekistonning ekologik ta’lim-tarbiyasida “Yangi O‘zbekistonni barpo ekologik tarbiyalashda atrof muhitni muhofaza qilish konsepsiyasida belgilangan «Aholining ekologik madaniyatini oshirish, atrof muhitni muhofaza qilish sohasida davlat organlari faoliyatining oshkoralik darajasini oshirish va fuqarolik jamiyatining rolini kuchaytirish”[1]. Shu munosabat bilan O‘zbekistonda iqlim o‘zgarishi bo‘yicha Parij kelishuvini amalga oshirish bo‘yicha Milliy harakatlar rejasi, 2019-2030, 2030-yillarda “yashil” iqtisodiyotga o‘tish bo‘yicha strategiyalar, yangi davlat boshqaruvini shakllantirish bo‘yicha Milliy harakatlar rejasi ishlab chiqildi va qabul qilindi. tizimi Barqaror rivojlanish sohasida ekologik ofatlarning oldini olish kabi ulkan maqsadlarni amalga oshirishda o‘quvchilariga ekologik ta’lim berish texnologiyasini taqdim etish. Zamonaviy jamiyat iqlim

o‘zgarishi, atrof-muhitning ifloslanishi va tabiiy resurslardan barqaror foydalanish kabi bir qator global ekologik muammolarga duch kelmoqda. Bu muammolarni bartaraf yetish har bir insondan faol ishtirok va mas’uliyatni talab qiladi. Bunday sharoitda ekologik ta’lim ta’lim tizimining tobora muhim tarkibiy qismiga aylanib bormoqda. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoev BMT Bosh Assambleyasi 78-sessiyasida Hozirgi vaqtda dunyoda keskin ekologik vaziyat kuzatilib, sayyoramiz miqyosida uchta inqiroz, ya’ni iqlim o‘zgarishi, bioxilma-xillik yo‘qolishi va atrof-muhit ifloslanishi kuchayib borayotganini qayd etib, Markaziy Osiyo iqlim o‘zgarishlari oldida eng zaif mintaqalardan biriga aylanayotganini ko‘rsatib o‘tdi.

Biroq, ekologiya va barqaror rivojlanishni o‘qitishning an’anaviy usullari o‘quvchilarni jalb qilish va rag‘batlantirish imkoniyatlarini cheklashi mumkin. Bunday vaziyatda raqamli texnologiyalardan foydalanish qiziqarli va interaktiv ta’limning samarali vositasiga aylanadi.

Ekologik ta’limni ilmiy, texnik va ijodiy vositalardan (STEAM - fan, texnologiya, muhandislik, san’at va matematika) foydalanish bilan birlashtirgan Eko-steam yondashuvi o‘quvchilarning ekologik-pedagogik kompetensiyasini rivojlantirish uchun yangi paradigmani taklif qiladi. Raqamli vositalar, jumladan dasturiy ta’minot, ilovalar va virtual platformalar atrof-muhit muammolarini o‘rganish uchun keng ko‘lamli interfaol o‘quv materiallari va vositalaridan foydalanish imkonini beradi.

Maqsad, raqamli ta’lim orqali boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabalarning ekologik-pedagogik kompetensiyasini rivojlantirishda eko-steam yondashuvining imkoniyatlarini ko‘rib chiqishdir. Dasturiy ta’minot mahsulotlari va ilovalari misollari ko‘rib chiqiladi, ularning afzalliklari va potensiallari talabalarni atrof-muhit muammolarini o‘rganish va mas’uliyatli ekologik amaliyotni rivojlantirishga o‘rgatish va rag‘batlantirish uchun. Bundan tashqari, talabalar o‘rtasida hamkorlik va tajriba almashish imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi, bu esa kuchli ekologik pedagogik hamjamiyatni yaratishga xizmat qiladi.

Boshlang‘ich ta’lim o‘quvchilari o‘rtasida raqamli ta’limdan foydalangan holda yekologik-pedagogik kompetentligini rivojlantirishda yeko-steam yondashuvining maqsadlari qo‘ydagilar:

1. Zamonaviy jamiyat duch kelayotgan dolzarb yekologik muammolar va muammolar haqida talabalarning xabardorligini oshirish.

2. O‘quvchilarda yekologik muammolar o‘rtasidagi bog‘liqlikni, shuningdek, ularning sabab va oqibatlarini ko‘rish imkonini beruvchi tizimli fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish.

3. Atrof-muhit va tabiiy resurslarga ongli va mas’uliyatli munosabatni rivojlantirish.

4. Talabalarga atrof-muhit muammolarini baholash va ongli qarorlar qabul qilish imkonini beradigan tanqidiy fikrlash va atrof-muhit ma’lumotlarini tahlil qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish.

5. Ijodiy va innovatsion fikrlashni rag‘batlantirish, talabalarga barqaror rivojlanish uchun g‘oyalarni ishlab chiqish va yechimlarni ishlab chiqishga imkon berish.

Yeko-steam yondashuvi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida yekologik va pedagogik kompetentligini rivojlantirishga hissa qo‘shadigan yekologik va rag‘batlantiruvchi ta’lim yelementlarini, shuningdek texnologiyani birlashtiradi. Raqamli ta’lim ushbu jarayonda faol va amaliy o‘rganish uchun interfaol vositalar va resurslardan foydalanish imkonini beruvchi muhim rol o‘ynaydi.

Adabiyotlar tahlili, (Literature review) boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabalari raqamli ta’lim orqali ekopedagogik kompetentligini rivojlantirishda eko-steam yondashuvining imkoniyatlarini aks yettiruvchi tegishli ilmiy ishlar va nashrlar tahlil qilindi.

Jumladan, Ye.A.Shishkova, Ye.D.Kornevalarining “O‘quv jarayonida raqamli ekologik ta’limni amalga oshirish imkoniyatlari” maqolasida talabalarning ekologik-pedagogik kompetentligini rivojlantirishda qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan raqamli vositalar va texnologiyalarni ko‘rib chiqadilar. Mualliflar o‘rganish uchun interaktiv ta’lim platformalari, virtual reallik, shuningdek, turli ilovalar va o‘yinlardan foydalanishga e’tibor berishadi. Shuningdek, ular o‘quvchilarga olgan bilim va

ko‘nikmalarini amaliyotda qo‘llash imkonini beruvchi loyiha asosidagi mashg‘ulotlardan foydalanishni muhim deb biladilar.

D.V.Poputnikova “Bo‘lajak o‘qituvchilarning raqamli ta’lim orqali ekologik-pedagogik kompetensiyasini rivojlantirish” maqolasida boshlang‘ich ta’limda o‘quvchilarni o‘qitish jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanishning dolzarbligini ko‘rib chiqadi. Muallifning ta’kidlashicha, raqamli ta’lim ekologik-pedagogik kompetensiyani rivojlantirish uchun samarali shart-sharoitlarni yaratish, jumladan, ekologik muammolarni chuqur o‘rganish, virtual yekskursiyalardan foydalanish va ekologik vaziyatlarni modellashtirish imkonini beradi.

A.S.Ivanova “Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining ekologik-pedagogik kompetentligini rivojlantirish uchun axborot-kommunikatsiya texnologiyalari” maqolasida o‘quvchilarning ekologik-pedagogik kompetentligini rivojlantirishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining (AKT) rolini ko‘rib chiqadi. Muallif talabalarga ekologik tamoyillar va muammolarni o‘rgatish uchun interaktiv onlayn platformalar, veb-saytlar va ilovalardan foydalanish imkoniyatlariga ye’tibor qaratadi. Shuningdek, u o‘quvchilarning ekologik bilim va ko‘nikmalarini baholashda Aktdan foydalanishni o‘rganadi. Konstruktorlarning tarkibi statik va dinamik modellarni qurish uchun ulanishning har xil turlari va tamoyillaridan foydalangan holda strukturaviy elementlarni o‘z ichiga oladi[5,6,7,8].

Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabalarning raqamli o‘qitish orqali ekologik-pedagogik kompetentligini rivojlantirishda eko-steam yondashuvidan foydalanish bir qator afzalliklarga ega. Tadqiqot metodologiyasi adabiyotlarni ko‘rib chiqish, maqsad va vazifalarni aniqlash, ma’lumotlarni to‘plash, tahlil qilish va sharhlash va yakuniy xulosalarni o‘z ichiga oladi. Bu boshlang‘ich ta’lim o‘quvchilari o‘rtasida raqamli ta’lim orqali yeko-pedagogik kompetentligini rivojlantirishda yeko-steam yondashuvining imkoniyatlari bo‘yicha tizimli va ishonchli tadqiqot natijalarini olish imkonini beradi.

Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi talabalarning ekologik-pedagogik kompetentligini rivojlantirishda eko-steam yondashuvidan foydalanish nafaqat o‘rganish, balki o‘quvchilarni ekologik muammolarni hal qilishga jalb yetishning samarali usuli bo‘lib chiqadi. Eko-steam yondashuvida ishtirok yetish (ekologik, dizayn va texnik, o‘quv va ilmiy loyihalar) boshlang‘ich ta’lim talabalariga raqamli ta’lim orqali ekopedagogik kompetentligini rivojlantirish imkoniyatini beradi. Eko-steam yondashuvi ekologik va ilmiy jihatlarni texnik ko‘nikmalar bilan birlashtirib, talabalarga ekologik muammolar va innovatsion texnologiyalar bilan bog‘liq amaliy loyihalarda ishtirok etish uchun noyob imkoniyatni taqdim etadi.

Raqamli ta’lim talabalarning ekopedagogik kompetensiyasini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi, turli xil axborot resurslaridan, shu jumladan yelektron darsliklar, video materiallar, onlayn kurslar va vebinarlardan foydalanishni ta’minlaydi. Talabalar ekologik muammolarni o‘rganish, raqamli texnologiyalardan foydalangan holda ekologik loyihalarni loyihalash va amalga oshirish imkoniyatiga ega.

Eko-steam yondashuvi talabalarning multimedia ko‘nikmalarini, texnik fikrlashni, jamoaviy ish va muammoli fikrlashni rivojlantiradi, ularning ekopedagogik kompetensiyasining o‘sishiga hissa qo‘shadi. Raqamli o‘quv muhiti talabalarga loyihalar ustida birgalikda ishlash, fikr almashish va ekologiya va raqamli texnologiyalar sohasidagi mutaxassislarning fikr-mulohazalarini olish imkonini beradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, raqamli ta’lim orqali Eko-steam yondashuvidan foydalanish talabalarni ekologik muammolarni o‘rganishga va innovatsion yechimlarni ishlab chiqishga faol jalb qilishga yordam beradi. Shu bilan birga, raqamli ta’lim orqali ekologik pedagogik kompetentligini rivojlantirish talabalarning texnologiya va atrof-muhit o‘rtasidagi munosabatlar haqidagi tushunchalarini yaxshilaydi, ularning mas’uliyatini va barqaror rivojlanish muhimligini anglashni rivojlantiradi. Shunday

qilib, raqamli ta’lim orqali eko-pedagogik kompetentligini rivojlantirishda Eko-steam yondashuvi boshlang‘ich ta’lim o‘quvchilariga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi, ularning kasbiy mahoratini rivojlantirishga, ekologik muammolardan xabardor bo‘lishga va muhim ijtimoiy harakatda ishtirok etishga yordam beradi.

Natijada, raqamli ta’lim orqali ekopedagogik kompetentligini rivojlantirishda eko-steam yondashuvidan foydalanish o‘quv jarayonining samaradorligini oshirishi va boshlang‘ich ta’lim o‘quvchilarini kelajakda ekologik muammolarni hal qilishga tayyorlashi mumkin. Siz, ekopdagogik kompetentlikni rivojlanishida eko-steam yondashuvning imkoniyatlari bilan tanishtingiz. Bu model talabalarni ekologik tushunchalar va tajribalar asosida ish qilishga imkon beradi va ularning qobiliyatini rivojlantiradi. Ekopedagogik uslubga asoslangan o‘quv jarayonlarida ekologik g‘oyalar, omil va ko‘nikmalar bilan amaliyotga aylantirilishi ta’mindadir. Eko-steam yondashuv orqali talabalar ekologik muammolar bilan bog‘liq ilmiy jarayonlarga tayyorgarliklarini oshirish va jamiyatga yordam berishga intilishadi. Bunda ular maxsus ekologik tushunchalar va muammolar asosida amaliyotni o‘rganishlari mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «2030-yilgacha bo‘lgan davrda O‘zbekiston Respublikasining atrof-muhitni muhofaza qilish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5863-son **farmoni** Toshkent, 2019-yil 30-oktyabr.

2. Kuchkinov AY Boshlangich sinf oquvchilarini tabiatni ezozlash ruhida tarbiyalash //Oqituvchilar uchun metodik qollanma–T.:, “Fan va texnologiya. - 2012. - T. 88.

3. Kuchkinov A. Yu. Technologies of Interdisciplinary Approach in the Development of Eco–Steam Educational Competencies of Future Teachers. https://journals.researchparks.org/index.php/IJIE

4. Yuldashovich K. A., Kholi Y. A MODEL FOR THE FORMATION OF PRIMARY EDUCATION STUDENTS’CAREFUL ATTITUDE TO NATURE IN EXTRA-CURRICULUM ACTIVITIES //European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2022. – T. 2. – №. 11. – S. 68-74.

5. Yuldashovich K. A. STEAM INTEGRATED EDUCATIONAL TEChNOLOGY IN ENHANCING ECO-LEARNING EFFECTIVENESS //European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2022. – T. 2. – №. 11. – S. 01-05.

MASOFAVIY TA’LIM JARAYONIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Sayidova Muxtaram Xamidullayevna
Chirchiq davlat pedagogika universitetining oqituvchisi

Annotatsiya: Maqolada raqamli texnologiyalarni qo‘llashning samarali ta’lim turi bo‘lgan masafaviy ta’lim va masofaviy ta’lim laboratoriyalari to‘g‘risida fikrlar berilgan.

Kalit so‘zlar: Masofaviy ta’lim, masofaviy ta’lim laboratoriyalari, interaktiv dialog masofaviy tizimi, aurdino laboratoriyasi.

Raqamli texnologiyalarining kirib kelishi bir necha asrlar davomida o‘zgarmay kelgan holatlarni o‘zgartirib yubordi. Bu odatdagi xat yozishmalari elektron pochta bilan, kutubxonalar esa web-saytlar bilan almashinishida namoyon bo‘ldi. Endilikda esa ta’lim tizimida ta’lim olishning an’anaviy shakllari o‘rniga masofaviy ta’lim elementlari kirib keldi. Zamonaviy axborot va kommunikatsiya texnologiyalari

vositalarini ta’lim jarayoniga kirib kelishi an’anaviy o‘qitish usullariga qo‘shimcha ravishda yangi o‘qitish shakli – masofaviy o‘qitish yaratilishiga omil bo‘ldi.

Masofaviy ta’limda talaba va o‘qituvchi fazoviy bir-biridan ajralgan holda o‘zaro maxsus yaratilgan o‘quv kurslari, nazorat shakllari, elektron aloqa va internetning boshqa texnologiyalari yordamida doimiy muloqotda bo‘ladilar. Raqamli texnologiyasini qo‘llashga asoslangan masofaviy o‘qitish jahon axborot ta’lim tarmog‘iga kirish imkonini beradi, integratsiya va o‘zaro aloqa tamoyiliga ega bo‘lgan muhim bir turkum yangi funksiyalarni bajaradi. Masofaviy o‘qitish barcha ta’lim olish istagi bo‘lganlarga o‘z malakasini uzluksiz oshirish imkonini yaratadi. Bunday o‘qitish jarayonida talaba interaktiv rejimda mustaqil o‘quv-uslubiy materiallarni o‘zlashtiradi, nazoratdan o‘tadi, o‘qituvchining bevosita rahbarligida nazorat ishlarini bajaradi va guruhdagi boshqa «vertikal o‘quv guruhi» talabalari bilan muloqotda bo‘ladi.

Ma’lum sabablarga ko‘ra, ta’lim muassasalarining kunduzgi bo‘limlarida tahsil olish imkoniyati bo‘lmagan, masalan, sog‘lig‘i taqoza etmaydigan, mutaxassisligini o‘zgartirish niyati bo‘lgan yoki yoshi katta, malakasini oshirish niyati bo‘lgan kishilar uchun masofaviy o‘qitish qulay o‘qitish shakli hisoblanadi.

Masofaviy o‘qitishda turli xil axborot va kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalaniladi, ya’ni har bir texnologiya maqsad va masala mohiyatiga bog‘liq. Masalan, an’anaviy bosma usuliga asoslangan o‘qitish vositalari (o‘quv qo‘llanma, darsliklar) talabalarni yangi material bilan tanishtirishga asoslansa, interaktiv audio va video konferensiyalar ma’lum vaqt orasida o‘zaro muloqotda bo‘lishga, elektron pochta to‘g‘ri va teskari aloqa o‘rnatishga, ya’ni xabarlarni jo‘natish va qabul qilishga mo‘ljallangan. Oldindan tasmaga muhrlangan videoma’ruzalar talabalarga ma’ruzalarni tinglash va ko‘rish imkonini bersa, faksimal aloqa, xabarlar, topshiriqlarni tarmoq orqali tezkor almashinish talabalarga o‘zaro teskari aloqa orqali o‘qitish imkonini beradi.

Masofaviy ishlarning masofaviy rejimda bajarilishi pedagogik eksperimentning masofadan boshqarish tizimi tomonidan umumiy telekommunikatsiya tarmoqlari (internet, universitetning mahalliy tarmog‘i) orqali ta’minlanadi.

Laboratoriya ishlariga kirish uchun maxsus dasturiy ta’minot ishlab chiqilgan bo‘lib, uning yordamida foydalanuvchi internet yoki mahalliy tarmoq orqali serverga ulanadi, o‘rganilayotgan sxemadan eksperimental o‘rnatishni va belgilangan maydonga o‘lchash asboblarini o‘rnatish, signal parametrlarini sozlash, so‘rovlarni shakllantirish, natijalarni o‘lchash, qayta ishlash va taqdim etish ishlarini amalga oshiradi [1].

Masofaviy laboratoriyalar ma’lum talablarni hisobga olgan holda ishlab chiqilishi va ishlatilishi kerak:

1) masofaviy laboratoriya ishi ko‘p foydalanuvchi rejimida mavjud bo‘lishi kerak, ya’ni bir xil o‘rnatish bir nechta talabalar tomonidan ma’lum bir jadval bo‘yicha ishlatilishi mumkin;

2) masofaviy uskunalar va laboratoriya stendlari boshqa laboratoriyalarga qo‘shilish uchun texnologik qobiliyatga ega bo‘lishi kerak, ya’ni bir xil mahalliy o‘rnatilgan qurilmalar turli masofaviy ishlar va laboratoriyalarda mavjud bo‘lishi mumkin;

3) masofaviy laboratoriya stendlari 24/7 rejimida bo‘lishi kerak, ya’ni talaba o‘zi uchun qulay vaqtda o‘quv vazifalarini bajarishi mumkin.

Interaktiv dialog masofaviy tizimi (INDUS) internet orqali uzoq obyektlarni boshqarish uchun universitetda ishlab chiqilgan. U eksperimental o‘rnatishni kompyuter (SAP-ATSP platalari) va ilgari keng qo‘llanilgan xalqaro standartlar (masalan, KAMAK) bilan bog‘lash qurilmalaridagi mahalliy ishlanmalarga qaratilgan. Tizim uni qo‘llab-quvvatlash uchun LabVIEW kabi qimmat litsenziyalangan

dasturiy ta’minot muhitini talab qilmaydi va mijozni masofadan boshqarish pulti bilan aloqa qilish uchun HTTP protokolidan foydalanadi.

Shu bilan birga, ma’lumotlarni uzatish funksiyalarini ajratish, veb-server va mijoz kompyuteri o‘rtasida turli xil ishlash rejimlarini o‘rnatish va natijalarni qayta ishlash mavjud bo‘lib, bu tarmoq orqali uzatiladigan ma’lumotlarni minimallashtiradi va vazifalarni tezroq bajaradi. Formalangan tamoyillar tufayli internetga ulangan dasturiy ta’minot va apparat komplekslarini yaratish ilova qilingan dasturiy muhit bilan qimmat import qilingan uskunalarni sotib olishdan ancha arzon.

INDUS tizimida kompyuterlar va DOS va derazalar ostida ishlaydigan turli xil tizim komponentlarini ulash uchun ishlatiladigan dasturiy vositalar Pascal, Delphi, Java, HTML tillarida yozilgan va ulardan foydalanish qulayligini oshirish va eksperimental o‘rnatishni tarmoqni avtomatlashtirish narxini minimallashtirish uchun mavjud mahalliy uskunalarga osongina moslashtirilishi mumkin. Fayllarni turli xil grafik formatlarga aylantirish va o‘lchov natijalarini tasavvur qilish uchun maxsus ishlab chiqilgan dasturiy ta’minot kutubxonalari va mavjud dasturiy muhitlarning standart vositalaridan foydalanish mumkin [2]. Amaliy dasturiy ta’minot ustaxonaning turli tarkibiy qismlariga funksional xizmat ko‘rsatadigan bir qator quyi tizimlarni o‘z ichiga oladi.

Chirchiq davlat pedagogika universitetida mikrokontrollerlarning periferik qurilmalarni boshqarish imkoniyatlarini o‘rganish uchun masofaviy laboratoriya qurilmasi joriy etildi. Ushbu sozlash yordamida talabalar Arduino UNO kontrolleri va kirish chiqish qurilmalari o‘rtasida raqamli va analog signallarni almashish uchun mikrokontroller dasturlash texnologiyalarini o‘zlashtiradilar. Qurilmalarning ishlashini kuzatish veb-kamera yordamida amalga oshiriladi.

Laboratoriya stendi yordamida hal qilingan vazifa ATmega328 mikrokontrollerlarini masofadan o‘rganish, ya’ni: mikrokontroller dasturlash asoslarini masofadan o‘rganish; laboratoriya stendida joylashgan kirish–chiqish moslamalarini masofadan boshqarish; mikrokontroller dasturlash natijalarini masofadan vizual kuzatish.

Buning uchun kalitlarning axborot ledlari qo‘shimcha ravishda raqamli va analog ma’lumotlarni kirish chiqish elementlari bo‘lgan elektron platani o‘z ichiga olgan laboratoriya stendiga kiritiladi; servo dvigatel tomonidan boshqariladigan o‘zgaruvchan qarshilik; laboratoriya stendini masofadan kuzatish uchun veb-kamera; shaxsiy kompyuterga ulangan va masofadan boshqarish pultini ta’minlaydigan ikkita Arduino UNO kontrolleri, laboratoriya stendini masofadan boshqarish.

Masofaviy rejimdagi laboratoriya stendi yordamida talabalar mikrokontrollerni dasturlash va boshqarish bo‘yicha quyidagi laboratoriya ishlarini bajarishlari mumkin [3]:

- ma’lumotlarning raqamli chiqishi (led va mikroelektromotorni boshqarish);
- axborotni raqamli kiritish (kalit holatini aniqlash);
- ma’lumotlarning analog chiqishi, raqamli-analog konversiya (ledlarning yorqinligini va mikroelektromotorning aylanish tezligini o‘zgartirish);
- axborotni analog kiritish, analog-raqamli konversiya (potensiometr milining holatini aniqlash);
- yetti segmentli indikatorni boshqarish.

Shunday qilib, mikrokontrollerlarni masofadan o‘rganish uchun laboratoriya stendi mikrokontroller dasturlash texnologiyalarini masofadan o‘zlashtirishga, boshqaruv moslamalari va ko‘rsatkichlarining ishlashini tahlil qilishga imkon beradi. Talabalarning mustaqil ishini tashkil etishning ushbu shakli o‘quv jarayoni samaradorligini oshirishni ta’minlaydi, mikrokontrollerlarni dasturlash asoslarini o‘zlashtirish vaqtini sezilarli darajada qisqartiradi.

Raqamli texnologiyalarni o‘rganayotganda talabalar raqamli boshqaruv mashinalari bilan ishlashga juda qiziqishadi. Bunday mashinalardan loyiha faoliyatida ayniqsa samarali foydalanish

mumkin. Masofaviy interaktiv laboratoriya ishlarining texnologiyalari, shuningdek, raqamli boshqaruvga ega mashinalarni masofadan boshqarish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Евдокимов, Ю.К. Дистанционные автоматизированные учебные лаборатории и технологии дистанционного учебного эксперимента в техническом вузе / Ю.К. Евдокимов, А.Ю. Кирсанов, А.Ш. Салахова // Открытое образование. – 2009. – № 5. – С. 101-116.
2. Зимин, А.М. Автоматизированный лабораторный практикум с удаленным доступом в техническом университете / А.М. Зимин // Информационные технологии. – 2002. – № 2. – С. 39-43.
3. Китайгородский, М.Д. Дистанционное программирование Arduino [Электронный ресурс]: учебно-методическое пособие : текстовое учебное электронное издание на компакт-диске / М.Д. Китайгородский, И.Н. Смольянинов. – Сыктывкар: Изд-во СГУ им. Питирима Сорокина, 2016. – 1 опт.компакт-диск (CD-ROM).

UZLUKSIZ TA’LIM MAZMUNINING FAN TARMOQLARI BILAN UYG‘UNLASHISHIDA TEXNOLOGIK XARITALARINING O‘RNI

Muxammadiyev Qaxramon Sodiqovich
Chirchiq davlat pedagogika universitetining katta oqituvchisi

Annotatsiya: Uzluksiz ta’limni fan tarmoqlariga uyg‘unlashtirish texnologiyalariga oid olib borilgan ilmiy izlanishlarimiz uning quyidagi chora-tadbirlar amalga oshirilishi orqali ijobiy natijalarga erishishi mumkin.

Kalit so’zlar: Uzluksiz, texnologiya, tarmoq, predmet, uyg‘unlashtirish texnologiya, pedagogika, tarbiya, ta’lim..

Uzluksiz ta’limni fan tarmoqlari bilan uyg‘unlashtirish bilan o‘quv predmeti, dasturi, rejasi va adabiyotlariga aniq yo‘nalish berish mas’uliyatini bir-biri bilan bog‘lash dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Zero, o‘quvchining ilm-fan va amaliyotga uyg‘unlashish texnologiyalarini faqat o‘quv predmetlari yechish lozim. Chunki o‘quvchilarning hayotiy qarashlarini pedagog kadrning yakka o‘zi to‘la shaklllantira olmasligini amaliyot allaqachon isbotlagan. Yosh avlodning mavjud narsalar xususida o‘z xulosasiga kelishini to‘liq ta’minlash, tashkil etilayotgan dars jarayonlarining asosiy maqsadi ekanini ta’lim muassasalari faoliyatidan payqasa bo‘ladi. Shuning uchun o‘quv adabiyotlari o‘quvchilar faoliyatiga mos ravishda va sifatli yozilishi o‘ta muhim.

Uzluksiz ta’limni fan tarmoqlariga uyg‘unlashtirish texnologiyalariga oid olib borilgan ilmiy izlanishlarimiz uning quyidagi chora-tadbirlar amalga oshirilishi orqali ijobiy natijalarga erishishi mumkinligini isbotladi. Ular,

a) o‘quv predmetlarining turli xil asossiz nomlanishini bartaraf etish va bu maqsadda o‘quv fanlarining o‘qitilishida alohidalik bilan umummilliylikni ta’minlash;

b) ma’lum kasb-hunarlarni egallash uchun bosh yetakchi “o‘qish” (o‘quvchining ichki imkoniyati) tushunchasi ekanligini darsliklarda keng va siftli ifodalanishiga erishish;

c) kasb-hunar o‘rgatish uchun shakllantirilgan tarqatma va didaktik

materiallar mazmunidan kelib chiqib, harbir kasb hunar uchun alohida o‘qish jarayonini shakllantirish va nihoyat,

d) o‘qishga moyillikni kuchaytiradigan kasb-hunar haqida qiziqarli axborot jamg‘armasini shakllantirishdan iborat.

Takror bo‘lsa-da, yana bir bor, o‘quvchi-yoshlarning sobiq hunar-texnika ta’lim muassasalariga ommaviy jalb etilishi yoki soxta shiorlar ketidan quvish boshqa dolzarb sohalarni o‘qib o‘zlashtirishga to‘sqinlik qilganligini, hatto o‘zining keng dunyoqarashi, savodxolik salohiyati tufayli moddiy farovonlikka erishish yo‘lini topishga ham yo‘l berilmaganligi, o‘zi egallayotgan kasb-hunar to‘g‘risida bilim hosil qilish mumkin bo‘lgan o‘quv fanlarini o‘qish nazarda tutilmaganligini yana bir marotaba ayrim foydali holat deb o‘ylaymiz. Darhaqiqat, yangi taraqqiyot bosqichida fan tarmog‘iga uyg‘unlashish jarayonida konkret ta’lim yo‘nalishidagi mutaxassis yoki biror zamonaviy kasb-hunar egasi bo‘lishni maqsad qilib olgan shaxsni kamol toptirish ishlarini amaliyotda ko‘rish puxta o‘ylangan islohotni taqozo etmoqda. Qolaversa, o‘quvchi-yoshlarni zamonaviy ishlab chiqarish sohalariga tayyorlash ishlari ta’lim muassasalarini tashkil etishdan oldin o‘ylab ko‘rilishi, kasb hunar o‘rgatish jarayonini tubdan yangicha mazmunda shakllantirish lozim.

Ma’lumki, fanga uyg‘unlashish jarayonida o‘quvchilarni amaliy ko‘nikma va malakalar talab etadiigan sohalarga yo‘naltirish, ularda mavjud salohiyatni izlash va uni topishga intilish bilan bog‘liq. Bu ilmiy-tadqiqot sohiblari zimmmasiga muhim vazifa yuklaydi. Zero, fan tarmoqlariga uyg‘unlashtirishdagi faoliyatdan asosiysi – o‘quvchi-yoshlarni nazariy bilim, amaliy ko‘nikma va malakalar talab etadigan sohalarga yo‘naltirilishi dolzarbligicha qolmoqda. Fanga uyg‘unlashish jarayonini izchil va mukammmal tashkil etish uning zamonaviy shakl va yo‘llarini ochib berish, dars jarayonini tshkil etish metadalogiyasini yangicha tushuntirishda muayyan atamalardan foydalanishdan boshlanadi.

O‘quvchida nazariy bilim, amaliy ko‘nikma va malakalar shaklllanishini ta’minlash hamda uzluksiz ta’lim mazmunini fan tarmoqlari bilan uyg‘unlashtirishda muhim o‘rin tutadigan kategoriyalar sirasiga pedagogika, ta’lim, tarbiya, ma’lumot, mantiq kabi, shuningdek, ularni to‘g‘ri talqin etish, uyg‘unlashtirish texnologiyasi tushunilishiga aniqlik kiritish maqsadini quyidagicha izohlashni lozim topdik. Jumladan,

Pedagogika – shaxsni shakllantirishda muayyan maqsad sari qaratilgan tizimning faoliyat hamda ta’lim-tarbiya berish mazmunining shakli va metodlari haqidagi fan.

Tarbiya – o‘quvchi-yoshlar ongini muayyan jamiyatning maqsad va vazifalariga muvoffiq ravishda tarkib toptirish, shaklllantirish va yo‘naltirish jarayoni, shaxning ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy-ma’naviy hayotda faol ishtirok etishga qaratilgan barcha ta’sirlar majmui. U ta’lim bilan uzviy bog‘liq va u orqali ta’lim vositasida yuzaga chiqadi.

Ta’lim – bilim berish, amaliy ko ‘nikma va malakalar hosil qilish jarayoni, shaxsni hayotga, faoliyatga tayyorlashning asosiy vositasi. Ta’lim jarayonida ma’lumot olinadi va tarbiya beriladi. Ta’lim mazmuni, mohiyati va salohiyati jamiyatning moddiy hamda madaniy taraqqiyoti darajasi bilan uzviylik asosida belgilanadi.

Ma’lumot – pedagogika fani nuqtai nazaridan shaxsning nazariy bilimi, amaliy ko‘nikma va malakalari majmui. Ma’lumot inson dunyoqarashining shaklllanishi shaxsning har tomonlama kamolga yetishishi, bilimi va ijodiy qobilyatining negizi bo‘lib, u davlat namunasidagi hujjat bilan tastiqlanadi.

Holbuki, bugun uzkuksiz ta’lim jarayoniga fan tarmoqlarini uyg‘unlashtirish jarayonining tub maqsadi bo‘lgan malakali mutaxassis kadrlarni shakllantirish, sohta va noaniq tushunchalarga barham berish vaqti keldi. Aynan shu, afsuski besamar, amaliy asossiz qarashlarning tadqiqot obyekti sifatida dars

jarayoniga to‘g‘ridan to‘g‘ri kirib kelishi, ijobiy natijalarning dars jarayoni va uning amaliyoti hisoblangan o‘qishga kirib kelishini chegaralaydi, fan bilan uyg‘unlashish texnologiyalarini nechog‘lik mukammal shakllanishiga qaramasdan yo‘qqa chiqaradi.

Logika (mantiq) muhokama yuritishning qonun-qoidalari, uslublari, usullari, shakllari haqidagi fanligi aytilgan. “Logika” tushunchasining bir mecha ma’nolari bor. An’anaviy qo‘llanishiga ko‘ra, logikaning uch tomoni mavjud: birinchisi – ontologik, substansial jihatdagi tomoni ham bo‘lib, u obyektiv dunyodagi narsa va hodisalar o‘rtasidagi o‘zaro zarur aloqani o‘rganadi; ikkinchisi – bu gnoseologik tomoni bo‘lib, “bilimlar logikasi” tarzida tushunchalar o‘rtasidagi zarur aloqani ifoda etadi; uchunchisi esa sof logik tomonda iborat (isbotlash va rad etish logikasi) bo‘lib, muhokama yuritishda (xulosa chiqarish) hukmlarning o‘zaro bog‘liqligini tadqiq etadi. Logikanig dastlabki ikki tomoni falsafa, qolaversa dialektik logikaga mansub bo‘lsa, uchunchi tomoni logikaning o‘zini, ya’ni formal logikani tashkil etadi.

“Etika” tushunchasiga kelsak, manbalarda u (xulq, odob) – ijtimoiy ong shakli, inson hayotining eng muhim tomonlaridan biri hisoblangan ahloq, odob masalalarini o‘rganuvchi falsafa fanlari tarmoqlaridan biri hisoblangan. Mazmunan to‘g‘ri shakllantirilgan haqiqiy dars jarayoni, uning tashkil etilish tartib-qoidalari nuqtai nazari bilan qaraganimizda, dars jarayonida etika fani ilmiy xulosalari amaliy samaradorligining yakunida yetakchi soha sifatida o‘zini nomoyon etadi. Xususan, belgilangan talablarga muvoffiq tashkil etilgan uzluksiz ta’lim mazmunini fan tarmoqlari bilan uyg‘unlashtirishga oid tadqiqot ishlarida etikaviy prinsiplar yuqori baholanadi. Etika bilan bog‘liq yana shunim qo‘shimcha qilish kerakki, u uyg‘unlashtirish jarayonida dars o‘tish va uni amaliyotda qo‘llash natijasida erishiladigan ma’naviy-moddiy manfaatdorlik bilan bog‘liq. Negaki, uyg‘unlashtirish jarayonidagi sinfning – dars o‘tish talablari asosida sigfatli mutaxassis bo‘lib shakllanishi, shuning barobarida erishilgan moddiy manfaatdorlikdan foydalanish qachon ijodiy talqin etilsa, shunda haqiqiy ma’rifat va ma’naviyat o‘z ta’sir doirasini jiddiy tarzda kengaytiradi.

O‘quvchilar o‘rtasida, ta’lim muassasalari faoliyatining o‘zgarishi ma’naviyat va ma’rifatning ma’suliyatli ahamiyati ortishi natijasida, uyg‘unlashtirishdagi g‘oyaviy sohtaliklar barham topadi. Shunday ekan, dars jarayonining o‘ziga xos jihatlarini belgilab olish va uyg‘unlashtirish jarayonida ulardan foydalanib, dars mazmunini yanada boyitish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh. Buyuk kelajagimizni mard va olijanobnxalqimiz bilan birga quramiz. – Toshkent: “O‘zbekiston”, NMIU, 2017. – 488 b.
2. Kaykovus. Qobusnoma. – Toshkent: Istiqlol, 1994. – 173 b.
3. Mahmudov N. Tilimizning tilla sandig ‘i. – Toshkent, 2009
4. Pedagogika nazariyasi va tarixi 1-qism. Pedagogika nazariyasi. Prof. M.X.Toxtaxodjaebaning umumiy tahriri ostida. – Toshkent, 2006.
5. Рубинштейн, С.Л. Избранные философско-психологические труды: Основы онтологии, логики и психологии / С.Л. Рубинштейн. - М.: Наука, - 463 с.
6. Сазонова, З.С. Интеграция образования, науки, производства /З.С. Сазонова // Высшее образование в России. 2006. № 10. - С. 23-31.

BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA RAQAMLI PEDAGOGIKA ORQALI BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING EKOLOGIK KOMPETENTLIGINI STEAM YONDASHUV ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH

Tilavova Sayora Bekmuratovna
tilavovasayora@gmail.com
Chirchiq davlat pedagogika universiteti “Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi” kafedrasi o‘qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada* Steam yondashuvi (fan, texnologiya, muhandislik, san’at va matematika) asosida raqamli texnologiyalardan foydalangan holda boshlang‘ich ta’limda bo‘lajak o‘qituvchilarning ekologik kompetentligini yaxshilashga bag‘ishlangan. *STEAM ta’limida fanlararo* ekologik madaniyatini shakllantirish haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: Boshlang‘ich ta’lim, raqamli, texnologiya, ekologiya, kompetentlik, Steam ta’lim, takomillashtirish.

Bunday sharoitda ekologik ta’lim ta’lim tizimining tobora muhim tarkibiy qismiga aylanib bormoqda. Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoev BMT Bosh Assambleyasi 78-sessiyasida Hozirgi vaqtda dunyoda keskin ekologik vaziyat kuzatilib, sayyoramiz miqyosida uchta inqiroz, ya’ni iqlim o‘zgarishi, bioxilma-xillik yo‘qolishi va atrof-muhit ifloslanishi kuchayib borayotganini qayd etib, Markaziy Osiyo iqlim o‘zgarishlari oldida eng zaif mintaqalardan biriga aylanayotganini ko‘rsatib o‘tdi [7]. Bo‘lajak o‘qituvchilarning ekologik kompetentligini takomillashtirish atrof-muhitga ongli munosabatni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi va ekologik barqarorlikni ta’minlashga yordam beradi. Hozirgi vaqtda raqamli texnologiyalar bizga o‘quv muhiti va ekologik jihatdan tegishli amaliyotni birlashtirish uchun noyob imkoniyatlarni taqdim etadi. Ta’lim muhitida keng e’tirof etilgan ushbu yondashuvlardan biri steam deb ataladi.

STEM (fan, texnologiya, muhandislik, san’at va matematika) yondashuvi turli ilmiy va texnologik fanlarni san’at va matematika bilan birlashtirib, o‘quv fanlariga ijodiy va hal qiluvchi yondashuvni olib keladi. Steam ta’limi g‘oyalarining tug‘ilishi va rivojlanishiga turtki bo‘lgan birinchi yirik ta’lim faylasuflaridan R.Dekart, G. Yakman [3] o‘z nashrlarida ta’kidlagani va o‘zlarining fan metodologiyasiga oid “barcha fanlar bir-biriga shunchalik bog‘langanki, ularni bir vaqtning o‘zida o‘rganish ularni boshqalardan ajratishdan ko‘ra osonroqdir. Demak, har kim narsaning haqiqatini jiddiy tekshirmoqchi bo‘lsa, u alohida fanni tanlamasligi kerak: axir, ularning barchasi bir-biriga bog‘langan va bir-biriga bog‘liqdir”. Raqamli texnologiyalar ushbu maqsadlarga erishishda kuchli vositaga aylanmoqda. Ular o‘quvchilarga boshqalar bilan o‘zaro munosabatlarning yangi shakllarini taklif qilishadi.

STEAM yondashuviga asoslangan boshlang‘ich ta’limda raqamli texnologiyalar yordamida bo‘lajak o‘qituvchilarning ekologik kompetentligini yaxshilash orqali erishish mumkin bo‘lgan, kutilayotgan natijalarga quyidagilar kirishi mumkin:

Atrof-muhit muammolari bo‘yicha bilimlarni oshirib borish bilan bo‘lajak o‘qituvchilar iqlim o‘zgarishi, bioxilma-xillikni yo‘qotish va atrof-muhitning ifloslanishi kabi ekologik muammolarni yaxshiroq tushunishadi. Natijada ular bolalarga ekologik muammolarni yanada samarali o‘rgatish va ularga kerakli bilimlarni berish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Tadqiqot ko‘nikmalarini rivojlantirish natijasida, raqamli texnologiyalar kelajakdagi o‘qituvchilarga ekologiya sohasida tadqiqotlar olib borish va zamonaviy vositalar va ma’lumotlar

bazalaridan foydalangan holda haqiqiy muammolarni hal qilish imkonini beradi. Bu ularning tanqidiy fikrlash, ma'lumotlarni tahlil qilish va qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Samarali hamkorlik olib borish bilan bir qatorda, raqamli texnologiyalar kelajakdagi o'qituvchilarga turli sohalardagi hamkasblari va mutaxassislari bilan hamkorlik qilish, bilim va tajriba almashish, ekologiya bo'yicha qo'shma loyihalar yaratish imkonini beradi. Bu professional tarmoqni rivojlantirishga hissa qo'shadi va o'quv jarayonini boyitadi.

STEAM ta'limiga ekologik yondashuvni kuchaytirish boshlang'ich ta'limda steam dan foydalanish kelajakdagi o'qituvchilarga ekologik ta'limni birlashtirishga yordam beradi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili Steam yondashuvi fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematikani birlashtiradi va u boshlang'ich ta'limda ekologik ta'lim uchun samarali xizmat qiladi. Kelajakdagi professor-o'qituvchilarning ekologik malakasini oshirish uchun qo'llanilishi mumkin bo'lgan turli xil raqamli vositalar va texnologiyalar haqida so'z yuritilishi mumkin. Bunga interaktiv dasturlar, o'quv dasturlari, sensorlar, virtual haqiqat va geoaxborot tizimlaridan foydalanish kiradi. steam yondashuvi va raqamli texnologiyalarga asoslangan ekologik ta'lim tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish, hamkorlik va aloqa kabi asosiy ko'nikmalarni rivojlantirishga qanday hissa qo'shadi. Mavzuga oid adabiyotlar tahlilini urganishda ekologik ta'limning keng steam kontekstiga qo'shilishi o'quvchilarning o'quv materialiga bo'lgan motivatsiyasi va qiziqishini oshirish va bo'lajak o'qituvchilarning ekologik kompetentligini steam yondashuv asosida takomillashtirishga oid maqolalar, jurnallar tahlil etiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Steam yondashuvi asosida boshlang'ich ta'limda raqamli texnologiyalardan foydalangan holda bo'lajak o'qituvchilarning ekologik kompetentligini oshirish metodologiyasi quyidagi bosqichlarni o'z ichiga olishi mumkin:

- Ekologik ta'limni o'quv dasturiga kiritish: o'quv dasturiga o'quvchilarning yoshi va qobiliyatiga mos keladigan ekologik mavzular va tushunchalar

Atrof-muhitni muhofaza qilish, barqaror rivojlanish va resurslarni tejash masalalariga alohida e'tibor berish zarur

- Raqamli resurslardan foydalanish: interaktiv dasturlar, veb-saytlar, ta'lim dasturlari va simulyatsiyalar kabi raqamli resurslarning keng doirasidan foydalaning. Ushbu manbalar o'quvchilarga ekologik muammolarni o'rganish va ko'nikmalarni rivojlantirishga imkon beradigan o'quv materiallari, o'yinlar, vizualizatsiya va interaktiv vazifalarni taqdim etishi mumkin.

- Virtual sayohatlar va vizualizatsiya: o'quvchilarga turli xil ekotizimlar, energiya tizimlari va tabiat hodisalarini o'rganishga imkon berish uchun virtual sayohatlar va vizualizatsiyadan foydalaning. Buni virtual haqiqat, veb-kameralar yoki o'quvchilarga virtual muhitda atrofdagi dunyo bilan o'zaro aloqada bo'lishga imkon beradigan maxsus dasturlar yordamida amalga oshirish mumkin.

-. Hamkorlik va tajriba almashish: o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasidagi hamkorlikni rag'batlantirish, shuningdek, boshqa maktablar va atrof-muhit bo'yicha mutaxassislar bilan tajriba almashish imkoniyatlarini yaratish. Raqamli texnologiyalar Internet yoki videokonferensiyalar orqali aloqa o'rnatish va fikr almashish, tadqiqot va resurslarni osonlashtiradi.

- Uzluksiz malaka oshirish: o'qituvchilarga kasbiy ta'lim ,ekologik ta'lim va raqamli texnologiyalar sohasida rivojlanishiga yordam beradigan manbalardan foydalanish imkoniyatini beradi. Bu veb-seminarlar, onlayn kurslar yoki konferensiyalarni o'z ichiga olishi mumkin, bu yerda ular hamkasblari bilan bilim almashishlari va o'z amaliyotlari uchun yangi g'oyalarni olishlari mumkin.

Ushbu texnika va yondashuvlar bo'lajak o'qituvchilarga boshlang'ich ta'limda raqamli texnologiyalar yordamida ekologik kompetensiyani rivojlantirishga yordam beradi.

Tahlil va natijalar. Steam yondashuvi asosida boshlang‘ich ta’limda raqamli texnologiyalardan foydalanish borasida bo‘lajak o‘qituvchilarning ekologik kompetentligi amalga oshirish natijsida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Xalq ta’limini boshqarish tizimini takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Zamonaviy maktab” Davlat dasturini tasdiqlash to‘g‘risida”[2] gi farmoni natijasida, ekologik jihatdan toza materiallar va energiyaning muqobil manbalaridan foydalangan holda ishlab chiqilgan namunaviy loyihalar asosida zamonaviy maktablar qurish; maktablarni, shu jumladan, o‘quv sinflari ichini yangi qulay mebellar, zamonaviy o‘quv va laboratoriya jithozlari, darsliklar va o‘quv uslubiy materiallar, komp’yuter va mul’timedia texnikasi, videokuzatuv tizimlari bilan jihozlash; o‘quv rejalari va dasturlarini optimallashtirish, innovatsion, shu jumladan, masofaviy pedagogik usullardan keng foydalanish, ushbu jarayonning samaradorligini butunlay oshirishni nazarda tutadi. Steam yondashuvi o‘qituvchilarga ekologiya, barqaror rivojlanish va resurslarni tejash sohasidagi bilimlarini kengaytirishga yordam beradi.

Ular yaxshi ma’lumotga ega va bilimdon bo‘lishlari uchun ta’lim resurslari, tegishli tadqiqotlar va eng yaxshi amaliyotlardan foydalanishlari mumkin:

- raqamli vositalar o‘qituvchilarga interaktiv va samarali usullar orqali ta’lim berish uchun yangi imkoniyatlar yaratadi

- raqamli texnologiyalar tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish, hamkorlik va muloqot kabi ko‘nikma va malakalarni rivojlantirish orqali o‘quvchilarni faol va amaliy o‘rganishga jalb qilishi mumkin. Shuningdek, ular haqiqiy ekologik muammolarni o‘rganish, ma’lumotlarni to‘plash va tahlil qilish, yechimlarni ishlab chiqish imkoniyatlarini taqdim etadi.

- raqamli texnologiyalar va steam yondashuvi o‘quv jarayonini o‘quvchilar uchun yanada jozibali va qiziqarli qilishi mumkin. O‘yin elementlari, vizual effektlar va interfaol vazifalardan foydalanish ta’lim motivatsiyasiga hissa qo‘shishi va ekologiya ko‘rsatkichlarni yaxshilaydi.

- atrof-muhitga ijobiy munosabatni shakllantirish: raqamli vositalar o‘qituvchilarga amaliy vaziyatlar va simulyatsiyalarni yaratishga imkon beradi, shu jumladan o‘quvchilar atrof-muhit bilan mohirona munosabatda bo‘lishadi. Konstruktorlarning tarkibi statik va dinamik modellarni qurish uchun ulanishning har xil turlari va tamoyillaridan foydalangan holda strukturaviy elementlarni o‘z ichiga oladi[4,5,6].

Xulosa va takliflar. Steam yondashuviga (fan, texnologiya, muhandislik, san’at, matematika) asoslanib, boshlang‘ich ta’limda raqamli texnologiyalardan foydalanish kelajakdagi o‘qituvchilarning ekologik kompetentligini yaxshilashga yordam beradi.

Ekologiya bo‘yicha maxsus modullar yoki darslarni yaratish o‘quvchilarga atrof-muhit muammolari sharoitida fan, texnologiya, muhandislik, san’at va matematika o‘rtasidagi bog‘liqlikni tushunishga yordam beradi. Zamonaviy ta’limda raqamli texnologiyalar muhim rol o‘ynaydi. Bo‘lajak o‘qituvchilar ekologiyani o‘qitish uchun raqamli manbalar, ilovalar va vositalardan muvaffaqiyatli foydalanish uchun raqamli savodxonlik ko‘nikmalarini rivojlantirishlari kerak. O‘qituvchilar haqiqiy ekologik muammolarni so‘rashlari, guruh loyihalarini o‘tkazishlari va o‘quvchilar o‘rtasida o‘zaro ta’sir va fikr almashishni osonlashtirishlari mumkin. O‘quvchilarni o‘qitishdan tashqari, ekologik kompetensiya va raqamli texnologiyalardan foydalanish sohasida o‘qituvchilarni doimiy ravishda tayyorlash uchun imkoniyatlar yaratish muhimdir. Ekologik ongni rivojlantirish va raqamli vositalarni o‘zlashtirishga qaratilgan seminarlar, kurslar va vebinarlar o‘qituvchilarga ushbu sohada yanada malakali bo‘lishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «2030-yilgacha bo‘lgan davrda O‘zbekiston Respublikasining atrof-muhitni muhofaza qilish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5863-son **farmoni** Toshkent, 2019-yil 30-oktyabr.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ-5538-сон фармони, 05.09.2018 йил.

[3]. Yakman, G. STEAM Education: an overview of creating a model of integrative education [Electronic resource] / G. Yakman // STEAM Education. – Mode of access: https://steamedu.com/research/. – Date of access: 12.05.2019.

4. Kuchkinov A. Yu. Technologies of Interdisciplinary Approach in the Development of Eco–Steam Educational Competencies of Future Teachers. https://journals.researchparks.org/index.php/IJIE

5. Yuldashovich K. A., Kholi y. a model for the formation of primary education students’careful attitude to nature in extra-curriculum activities //European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2022. – T. 2. – №. 11. – S. 68-74.

6. Yuldashovich K. A. Steam integrated educational technology in enhancing eco-learning effectiveness //European International Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2022. – T. 2. – №. 11. – S. 01-05.

7. https://president.uz/uz/lists/view/6679

UMUMIY O‘RTA TA’LIMDA MOBIL ILOVALARDAN FOYDALANIB MATEMATIKANI O‘QITISH METODIKASI

Arifova Muxlisa Uktamovna

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti o‘qituvchisi

Biz dunyoda matematika sohasida bo’layotgan ilmiy yangiliklarga munosib hissa qo’shish uchun yetarli ilmiy salohiyatga egamiz. Shuning uchun O’zbekistonda matematika fanini rivojlantirib, jahon standartlari darajasida saqlash bizning asosiy maqsadlarimizdan biridir.

O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 7 maydagi “Matematika sohasidagi ta’lim sifatini oshirish va ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish chora-tadbirlari to’g’risida”gi qarori yurtimizda matematika taraqqiyoti uchun mustahkam zamin hozirlaydigan muhim hujjat bo’ldi, deb bemalol ayta olamiz.

Mobil ta’lim o‘quv jarayonini joy va vaqtdan qati’y nazar, tashkil etish uchun ham alohida, ham boshqa axborot-kommunikatsiya texnologiyalari bilan birgalikda mobil texnologiyalardan foydalanishni nazarda tutadi. Ta’lim turli shakllarda bo‘lishi mumkin: mobil qurilmalar yordamida o‘quvchilar ta’lim resurslariga kirishlari, boshqa foydalanuvchilar bilan bog‘lanishlari, sinfda va sinfdan tashqari ishlarni yaratishlari mumkin.

Bugungi kunda mobil qurilmalardan (ayniqsa, mobil telefonlar, keyinchalik planshet kompyuterlar) ham o‘quvchilar, ham o‘qituvchilar tomonidan foydali ma’lumotlar olish, o‘quv jarayonini takomillashtirish va yangi ilg’or usullar yordamida boshqarish uchun keng foydalanilmoqda. Mobil ta’lim – “Ta’lim hamma uchun” tamoyilini amalga oshirishning noyob imkoniyatidir.

Mobil texnologiya o‘quv natijalarini baholash jarayonini tezlashtirish hamda o‘quvchilar va o‘qituvchilarga taraqqiyotni tezroq kuzatish imkonini beradigan bir qancha loyihalarda namoyish etilgan. Ushbu loyihalardan biri Nokia Life xizmatining ishga tushirilishi bo‘lib, uning doirasida foydalanuvchilar axborot va ta’lim resurslaridan foydalanish imkoniyatiga ega bo‘ldilar. Ilgari o‘quvchilar o‘z bilimlarini baholashga asoslangan tavsiyalarni uzoq vaqt kutishlari kerak edi. Endi mobil qurilmalarning interaktiv imkoniyatlari tufayli javobni deyarli bir zumda olishlari mumkin. Bu o‘quvchilarga ta’lim muammolarini tezda aniqlash va asosiy tushunchalarni ko‘rib chiqish imkoniyatini beradi. Smartfonlar va asosiy mobil

qurilmalar uchun mavjud matematik ilovalarning ba’zilari o‘quvchi bajara olmagan muammolarni qanday hal qilishni bosqichma-bosqich ko‘rsatib beradi.

Matematika darslarida mobil qurilmalar ko‘pincha o‘quv ma’lumotlarini o‘z ichiga olgan tovush, matn, video va grafik fayllarni ijro etish vositasi sifatida ishlaydi. Matnli hujjatlar, taqdimotlar, elektron jadvallar, audio va video pleyerlar kabi ilovalardagi fayllarni ko‘rsatishga qodir bo‘lgan mobil qurilmalar platformalari uchun maxsus dasturlardan foydalanishni taqozo etadi. Mobil texnologiyalarni o‘quv jarayoniga moslashtirish haqida tabiiy savol tug‘iladi. O‘qituvchiga mobil ilovalar va ularning xizmatlarni tanlash va foydalanish, o‘quvchilarning ta’lim natijalarini hisobga olgan holda o‘qitish shakllari va usullarini tanlash va sozlash qobiliyati kerak.

Matematika darslarida mobil ilovalar va xizmatlardan foydalanish tajribasini tavsiflovchi nashrlar tobora ko‘payib bormoqda. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, o‘qituvchi tayyor mobil ilovalardan foydalanadi, lekin ular har doim ham o‘quv jarayonida hal qilinishi kerak bo‘lgan barcha vazifalarni qamrab olishga imkon bermaydi. Masalan, joriy nazoratni tashkil qilishda o‘qituvchi mobil ilova yoki xizmatni tanlashi, uning imkoniyatlarini o‘rganishi va didaktik materialni mustaqil ishlab chiqishi kerak. Ta’lim jarayonida nazorat muhim rol o‘ynaydi, bu o‘quv materialini o‘rganayotgan o‘quvchilarning bilimlarini tekshirish va baholash, ko‘nikma va malakalarni o‘zlashtirishdan iborat.

Ushbu maqsadlar uchun V.V.Datsuk 1-6-sinflarda matematikadan dars berishga qaratilgan **Matific** mobil ilovasini ko‘rib chiqadi. Ushbu mobil ilovada o‘quvchi bonuslar oladigan darajalardan o‘tadigan o‘yinlarni o‘z ichiga oladi. **Matific** o‘yinining tuzilishi 1-6-sinflarda matematikani o‘qitish bo‘yicha o‘quv dasturiga to‘liq mos keladi.

Geometrik masalalarni samarali yechish uchun tekislikda geometrik figuralarni to‘g‘ri tasvirlay bilish kerak. O‘zining maqolasida A.A.Bondar GeoGebra mobil ilovasi yordamida nuqtalarning joylashuvini topish muammolarini ko‘rib chiqadi. Ushbu ilovada chizmalar yaratish va yangi qiziqarli geometrik faktlarni kashf qilish imkonini beruvchi buyruqlar to‘plami mavjud.

Beshinchi sinf misolida matematika darslarini “Flipped classroom” modelidan foydalangan holda loyihalashda A.G.Bormotova va R.F.Mamaligalar dars davomida foydalaniladigan vizual materiallar va amaliy vazifalarni joylashtirish vositasi sifatida **Google** xizmatlaridan foydalanishni taklif qilishdi. Masalan, **Google diski** ba’zi o‘quv materiallarini saqlash joyi sifatida ishlatiladi.

Hozirgi vaqtda o‘quv jarayonidagi muammolarni hal qilish uchun foydalaniladigan mobil ilovalarlarning keng doirasi mavjud. Lekin shu bilan birga, adabiyotlarni va ilmiy tadqiqot ishlarini tahlil qilish jarayonida shunday xulosaga kelish mumkinki, o‘quvchilarning sinf va sinfdan tashqari mashg‘ulotlarida mustaqil ishlarni tashkil etish bilan bog‘liq amaliy tadqiqotlar mavjud emas.

Shunday qilib, umumiy o‘rta ta’lim maktabining matematika darslarida mustaqil ishlarni tashkil etish uchun mobil ilovalar imkoniyatlarini o‘rganish bugungu kundagi dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Раскина И.И., Курганова Н.А. Основные способы применения мобильныхустройств на уроках математики и информатики // Информатика в школе.- 2019. - №6 (149). - С. 48-50.

2. Стариченко Б.Е. Педагогический подход к оценке результативности использования ИКТ в решении образовательных задач // Педагогическое образование в России. 2018. № 8. С. 153-162.

3. Рекомендации по политике в области мобильного обучения // Институт ЮНЕСКО по информационным технологиям в образовании URL: https://iite.unesco.org/pics/publications/ru/files/3214738.pdf (датаобращения: 19.04.2020).

O‘ZBEKISTONDA MILLATLARARO TOTUVLIK VA DINIY BAG‘RIKENGLIKNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYaTLARI

Badalova Barno
Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Annotatsiya: Maqola millatlararo totuvlik haqida, milliy go’yamiz, diniy bag’rikenglik haqida gap borgan.

Kalit so‘zlar: chidamlilik, bardoshlik, toqatlilik, o‘zgacha qarashlar va xarakatlarga hurmat bilan munosabatda bo‘lish, muruvvatlilik, kechirimlilik, mexribonlik, xamdardlik.

Bugungi kunda xavfsizlik masalalari butun dunèda eng dolzarb masala bo‘lib qolmoqda. Yil sayin davlatlar tomonidan mudofaa tizimi va xarbiy sohaga ajratilaètgan xarajatlarining oshib borishi fikrimizni tasdiqlaydi. Biroq, faqatgina zamonaviy qurol-yarog‘ga ega bo‘lishning o‘zigina xavfsizlikni ta’minlamaydi. Chunki , guvoh bo‘lib turganimizdek, zamonaviy buzg‘unchi kuchlar jang qilmay, balki to‘satdan qo‘poruvchilik amaliètlarini qo‘llash, xarbiy emas , balki tinch, aholini nishonga olish kabi qabih usullardan foydalanadi. Bunda esa, milliy va diniy nizolarni keltirib chiqarish asosiy maqsad hisoblanadi.

XX asrning ikkinchi yarmida davlat huquqiy, etno xududiy va etnodemografik zaminda 300 dan ortiq katta-kichik nizolar qayd qilingani ham ushbu fikrning o‘rinli ekanini tasdiqlaydi.

Millatlar mavjud ekan, ular o‘rtasida o‘zaro munosabatlar xam bo‘ladi. Shunday ekan, bugun globallashu- vining bu jaraènga o‘tkazaètgan salbiy ta’sirining oldini olish haqida bosh qotirish va samarali mexanizmlarni topish o‘z mustaqilligini, erkini, o‘ziga xosligini qadrlashga qodir bo‘lgan barcha millatlar oldida turgan eng dolzarb vazifa xisoblanadi.

Mamlakatizmida ham millatlararo totuvlikni ta’minlash orqali tinchlik va hamjixatlikni mustaxkamlab borish g‘oyasi davlatimiz birinchi rahbarlarining doimiy diqqat markazida bo‘lib qelgan.

Prezidentimiz Shavkat Mirzièev keyinchalik barcha nutq va ma’ruzalarida tinchlikni ta’minlash, millatlar va dinlararo totuvlik muhitini qo‘llab-quvvatlash, din niqobidagi ekstremizm va terrorizmga qarshi aèvsiz kurash masalalarini asosiy tamoyil sifatida olg‘a surib kelmokda.

Prezidentimiz tashabbusi bilan ―2017-2021 yillarda O‘zbekistan Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Xarakatlar strategiyasi‖ ishlab chiqildi. Strategiyada beshinchi yo‘nalish sifatida «Xavfsilik, millatlararo totuvlik va diniy bag‘rikenglikni ta’minlash hamda chuqur o‘ylangan, o‘zaro manfaatli va amaliy tashqi sièsat sohasidagi ustuvor yo‘nalishlar» [1[belgilandi. Bu ham yurtimizda fuqarolarimiz xavfsizligi, millatlar va diniy bag‘rikenglikka berilaètgan ulkan e’tibordan dalolat beradi.

―Bag‘rikenglik‖ tushunchasi ilmiy faoliyat va ijtimoiy haètning turli sohalari, jumladan, sièsat va sièsatshunoslik, sotsiologiya, falsafa, ilohièt, ijtimoiy ahloq, qièsiy dinshunoslik kabi fanlar doirasida keng istifoda etiladi. Lotincha «tolerare» ya’ni «chidamoq», «sabr qilmoq» ma’nosini anglatkan ―tolerantlik‖ so‘zi, asosan biror narsani, o‘zgacha fikr èki qarashni. O‘z shaxsiy tushunchalaridan qat’iy nazar.

Imkon qadar bag‘rikenglik va chidam bilan qabul qilishni anglatadi. Hususan, ushbu tushuncha deyarli barcha tillarda bir xil èki bir-birini to‘ldiruvchi ma’no kasb etib, ―chidamlilik‖, ―bardoshlik‖, ―toqatlilik‖, o‘zgacha qarashlar va xarakatlarga hurmat bilan munosabatda bo‘lish‖, ―muruvvatlilik‖, ―kechirimlilik‖, ―mexribonlik‖, ―xamdardlik‖ kabi ma’nolarga ega.

Taraqqiètning asosiy omillaridan biri bo‘lgan bag‘rikenglik borasida 1995 yil 16 noyabrda BMT tizimida Fan, ta’lim va madaniyat sohasida ihtisoslashgan tashkilot (YuNESKO) bosh konferensiyasining 28-sessiyasida ―Bag‘rikenglik tamoyillari Deklaratsiyasi‖ qabul qilindi. Deklaratsiyada irqi, jinsi, kelib chiqishi, tili, dinidan qat’i nazar, bag‘rikenglikni tag‘rib etish, inson huquq va erkinliklariga hurmat bilan qarash kabi majburiyatlar belgilab qo‘yilgan.

1998 yil 6 noyabrda Toshkentda o‘tkazilgan YuNESKO Ijroiya Kengashining 155- sessiyasida ―Tinchlik madaniyati va YuNESKOning a’zo davlatlaridagi faoliyati‖ deklaratsiyasi qabul qilindi.

YuNESKOning ―Tinchlik madaniyati‖ konsepsiyasi BMT tomonidan ma’qullanib, 2000 yil ―Xalqaro tinchlik madaniyati yili‖, 2001 yil esa ―Xalqaro madaniyatlaro muloqot yili‖ deb elon qilindi.

O‘zbekiston dièrida qadimdan turli sivilizatsiya vakillari, madaniy qatlamlar, xilmaxil e’tiqod va dunèqarashlar ènma-èn yashab kelgan. Bu yerda yashovchi xalq boshqa joydan ko‘chib kelgan kelib, o‘rnashib qolgan emas. Bu zamin – ota-bobolarimiz yashab o‘tgan azaliy va muqaddas makondir. Bu zamin – Sharq va G‘arbning, Shimol va Janubning, qadim o‘tmish va buyuk kelajakning tutashgan joyi, Markaziy Osièning yuragi, insoniyat tafakkuri, fan va madaniyatining eng ko‘hna ochoqlaridan biri. 3000 ming yillik tariximiz shundan guvoxlik bermoqdaki oliy janoblik va insonparvarlik, millitlararo totuvlikka intilish xalqimizning eng yuksak fazilatlaridan hisoblanadi. Bu boradagi an’analar avloddan-avlodga o‘tib kelmoqda.

―Bundan 100 yil avval mamlakatimiz xududida 70 yaqin millat vakillari istiqomad qilgan. 1926 yilda yurtimizda 90 millat va ellat yashagan bo‘lsa, 1959 yilda ularning soni 113 taga, 1979 yilda 123, 1989 yildan to xozirgi kunga qadar esa 130 taga yetdi‖

O‘zbekiston televideniyasi orqali qator xorijiy tillardagi ko‘rsatuvlarning muntazam ravishda namoyish qilinishi va maxsus radio eshittirishlarning turli tillarda efirga uzatilaètgani xam diqqatga sazovor. Bugungi kunda, 12 (o‘zbek, qoraqalpoq, qozoq, qirgiz, tojik, ozarbayjon, rus, tatar, boshkird, koreys, uyg‘ur) tillarida teleradio eshittirishlar efirga chiqmoqda. Bundan ko‘rinadiki, O‘zbekistonning millatlararo sièsati insoniylikka, demokratiyaga qarshi bo‘lgan sièsatning xar qanday ko‘rinishlarini to‘liq va mutloq rad etishga asoslangan.

Ko‘rinib turganidek, millatlararo munosabatlarni tug‘ri yo‘lga qo‘yish borasida O‘zbekiston o‘ziga xos tajriba orttirdi. Bunda faqat milliy o‘zlikni anglash, milliy g‘urur va iftixor tuyg‘usini tarbiyalash, millatlarning tili, madaniyati, urf-odatlarini asras-avaylash bilan cheklanmaslik, balki mamlakatdagi barcha millatlarning umumiy birdamligiga, erishish tamoyiliga amal qilindi. Birinchi Prezidentimiz Islom Karimov tashabbusi bilan qurilgan bu sièsat:

ko‘p millatlilikni yaratuvchilik qudratiga ega bo‘lgan omil sifatida tan olish;

fuqarolarning jinsi, irqi, millati, tili, dini, e’tiqodi, shahsi, ijtimoiy kelib chiqishi va mavqeidan qat’i nazar, fuqarolarning mamlakat sièsiy va ijtimoiy haètidagi teng xuquqli ishtirokini kafolatlash;

milliy til, urf-odat, va an’analar xurmat qilinishini ta’minlash va ularning rivojlanishi uchun qulay shart-sharoit yaratish;

ijtimoiy haèt, sièsiy institutlar, mafkura va fikrlar xilma-xilligi asosida rivojlanishini ta’minlash;

fuqarolarning konstitutsiyaviy xuquq va erkinliklariga qarshi qaratilgan milliy, irqiy, diniy adovat va nizoni targ‘ib qiluvchi faoliyatiga yo‘l qo‘ymaslik;

-millatlar va elatlar xukuk va erkinliklarini muxofaza qilishga doir xalqaro qoidalar ustuvorligini tan olib, kabi tamoyillarga, tayangan holda izchil amalga oshirilmoqda.

Shuni unutmaslik kerakki, qaerda miilatlararo totuvlik g‘oyasining axamiyati anglab yetilmasa, jamiyat xaètida turli ziddiyatlar, muammolar vujudga keladi, ular tinchlik va barqarorlikka xavf soladi.

Bugungi kunda jahonning ayrim mintaqalarida sodir bo‘laètgan milliy nizolar shundan dalolat berib turibdi.

Millatlararo totuvlik g‘oyasini amalga oshirishga g‘ov bo‘ladigan eng xatarli to‘siq - tajovuzkor millatchilik va shovinizmdir. Bunday illat, zararli g‘oya tuzog‘iga tushib qolgan jamiyat tabiiy ravishda xalokatga yuz tutadi. Bunga uzoq va yaqin tarihdan ko‘plab misollar keltirish mumkin. Birgina fashizm g‘oyasi XX asrda insoniyat boshiga avvalgi barcha asrlardagidan ko‘ra ko‘proq kulfat, ofat-balolar èg‘dirib, oxir-oqibatda o‘zi xam xalokatga uchradi. Lekin xanuzgacha fashizm, shovinizm, irqchilik g‘oyalarini tiriltirib, millatlararo totuvlik, xamjixatlik g‘oyasiga qarshi «salib yurishi» uyushtirishga urinaètgan kuchlar borligi barchamizni xushèr tortirishi lozim.

Adabiyotlar:

1. —2017-2021 yillarda O‘zbekistan Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Xarakatlar strategiyasi. T. —Ma’naviyat‖ 2017 B 210.
2. Yunesko xalqaro me’èriy hujjatlari. Konvesiyalar, bitimlar, protokollar, tavsiyanomalar, deklaratsiyalar. (To‘
3. Husniddinov bag‘rikenglik va jamiyat taraqqièti. – Toshkent: —Akademiya‖, 2005. – 116-17 b;
4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qoshidagi diniy ishlar qo‘mitasining joriy arxivi. 1991 – 2015 yillaridagi hisobotidan.
5. Boboxadjaev M. Respublika Uzbekistan: Ocherki mejnatsionalnix i mejkonfesionalnix otnosheniy, vneshnoekonomicheskix svyazey. – Toshkent: —Sharq‖, 1996. – S. 35.

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING IJODKORLIK QOBILIYATLARINI SHAKLLANTIRISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Xamidov Jamshid Abdisamiyevich
Chirchiq davlat pedagogika universitetining katta o‘qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada boshlang‘ich sinfga qadam qo‘ygan o‘quchilarni ijodiy faoliyatini shakllantirishning pedagogik xususiyatlari, va ijodiy faoliyat bilan o‘zaro aloqadorlik tuzilmasi tarkibi yoritilgan.

Kalit so‘zlar: Boshlang‘ich, o‘quchilar, ijodiy faoliyat, aloqadorlik, qobiliyat, muxit, qarama-qarshiliklar.

Ta’limning dastlabki kunlaridanoq kichik yoshdagi maktab o‘quvchisining rivojlanishini harakatga keltiradigan turli ziddiyatlar hamda qarama-qarshiliklar vujudga keladi. Ana shular zamirida boladagi ruhiy kamolotning darajasi va ijobiy xislatlar bilan talablar o‘rtasidagi qarama-qarshiliklar yotadi. O‘qituvchilar tomonidan beriladigan vazifalarning ortib borishi boshlang‘ich sinf o‘quvchisining ruhiy jihatdan to‘xtovsiz rivojlanishini taqozo etadi va shu rivojlanish tizimining uzluksiz harakati natijasida insonning kamoloti amalga oshadi.

Ta’lim mazmuniga, bilimni egallashga qiziqish o‘quvchining o‘z aqliy mehnati natijasidan qanoatlanish his-tuyg‘usi bilan uzviy bog‘liqdir. Bu his – tuyg‘u o‘qituvchining rag‘batlantirishi bilan namoyon bo‘ladi va o‘quvchida ko‘proq ishlash mayli, istagi, ehtiyojini shakllantiradi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchisida paydo bo‘lgan faxrlanish, o‘z kuchiga ishonish hislari bilimlarni o‘zlashtirish va malakalarni

mustahkamlash uchun xizmat qiladi. O‘z navbatida o‘qituvchi tomonidan o‘quvchilarni rag‘batlantirish va jazolash meyorida bo‘lsagina, ularning tarbiyaviy ta’siri ortadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining muhim xususiyatlaridan biri ulardagi o‘qituvchi shaxsiga ishonch hissi va yuksak ehtiromdir. Shuning uchun ham o‘qituvchining o‘quvchiga tarbiyaviy ta’sir ko‘rsatish imkoniyati juda kattadir. Boshlang‘ich sinf o‘quvchisi o‘qituvchini aql-idrok sohibi, ziyrak, sezgir, mehribon, hatto donishmand inson deb biladi. O‘qituvchi siymosida o‘zining ezgu niyati, orzu istagi, ajoyib his-tuyg‘ularini ruyobga chiqaruvchi mu’tabar shaxsni ko‘radi. O‘qituvchining obrusi oldida ota-onalar, oilaning boshqa a’zolari, qarindosh-urug‘lar, tanish – bilishlarning nufuzi keskin pasayadi. Shu sababli bolalar o‘qituvchisining har bir so‘zini qonun sifatida qabul qiladilar.

To‘g‘ri tashkil etilgan o‘qish faoliyati boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining aql – idrogi, sezgirligi, kuzatuvchanligi, o‘quvliligi, esda saqlab qolish, esga tushurish imkoniyatlarini rivojlantirishi uchun muhim shart-sharoitlar yaratadi hamda o‘quvchilarda o‘qish, yozish, hisoblash malakalarini shakllantiradi. Boshlang‘ich sinfga qadam qo‘ygan har bir kichik yoshdagi o‘quvchi qaytarilmas dunyo, u o‘z sifatlariga ega va uning individual psixologik xususiyatlari majmui yotadi. O‘quvchi shaxsining individual xususiyatlariga uning xarakteri, irodaviy sifatlari, xissiyotlari va qobiliyatlari kiradi. Pedagogik faoliyatda individual psixologik xususiyatlarning ahamiyati katta bo‘lib, ular bizning jamiyatdagi o‘rnimiz, obro‘ – e’tiborimiz, ishdagi va o‘zimizdagi yutuqlarimiz, inson sifatidagi qiyofamizni, kim ekanligimizni kerak bo‘lsa o‘zligimizni belgilaydi.

Ta’lim-tarbiya jarayonida individual xususiyatlarga e’tibor berilsa kafolatlangan natijaga erishishimiz mumkin bo‘ladi. Aks holda texnologiyamiz samarasiz bo‘ladi. Individuallikning eng muhim psixologik xususiyati bu qobiliyatdir.

Qobiliyat bu **–** inson ruhiyatining individual xususiyati bo‘lib, u barcha ruhiy jarayonlar va holatlarning yig‘indisi hisoblanadi. U turli jarayonlarda faoliyat muvaffaqiyatini ta’minlaydi. Shaxsdagi qobiliyatlar tug‘ma va orttirilgan bo‘lib, bular bir – biri bilan chambarchas bog‘liqdir.

Tug‘ma qobiliyatlar **–** nasliy ota-onadan genetik tarzda o‘tadi. Tug‘ma alomatlari bor individual sifatlari layoqat deb yuritiladi.

Orttirilgan qobiliyatlar – bolani o‘rab turgan muhit, muloqat uslublari, so‘zlashish madaniyati kabi qobiliyatning shakllanishi uchun zarur bo‘lgan shart – sharoitlar maxsuli hisoblanadi.

Boshlang‘ich sinf texnologik ta’limda ijodkorlik qobiliyati va uning ijodiy faoliyat bilan o‘zaro aloqadorlik tuzilmasi tarkibini quyidagilarga bo‘lish mumkin.

1. Ta’lim maqsadi (motivsiyali) kichik yoshdagi o‘quvchi faoliyatiga shaxs sifatida munosabatda bo‘lish. Bunda kichik yoshdagi o‘quvchilarning qiziqishlari, maqsadlari, intilish ehtiyojlarini hisobga olish lozim.
2. Ta’lim mazmuniga ko‘ra kichik yoshdagi o‘quvchilarning bilimlari, malaka va ko‘nikmalari hamda qobiliyatlarini hisobga olish.
3. Tashkiliy qismda kichik yoshdagi o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va malakalarini egallashda tashkiliy-metodik faoliyatni amalga oshirish.
4. O‘z faoliyatini baholash - o‘z tasavvurida o‘z-o‘zini, o‘z ijodiy faoliyati va uning natijalarini baholash orqali o‘z imkoniyatlarini aniqlash.

Yuqorida keltirilgan fikrlarga tayanib, boshlang‘ich sinf texnologiya darslarida o‘quvchilarning ijodkorlik qobiliyatlarini shakllantirish tuzilmasini quyidagicha tasvirlash mumkin.

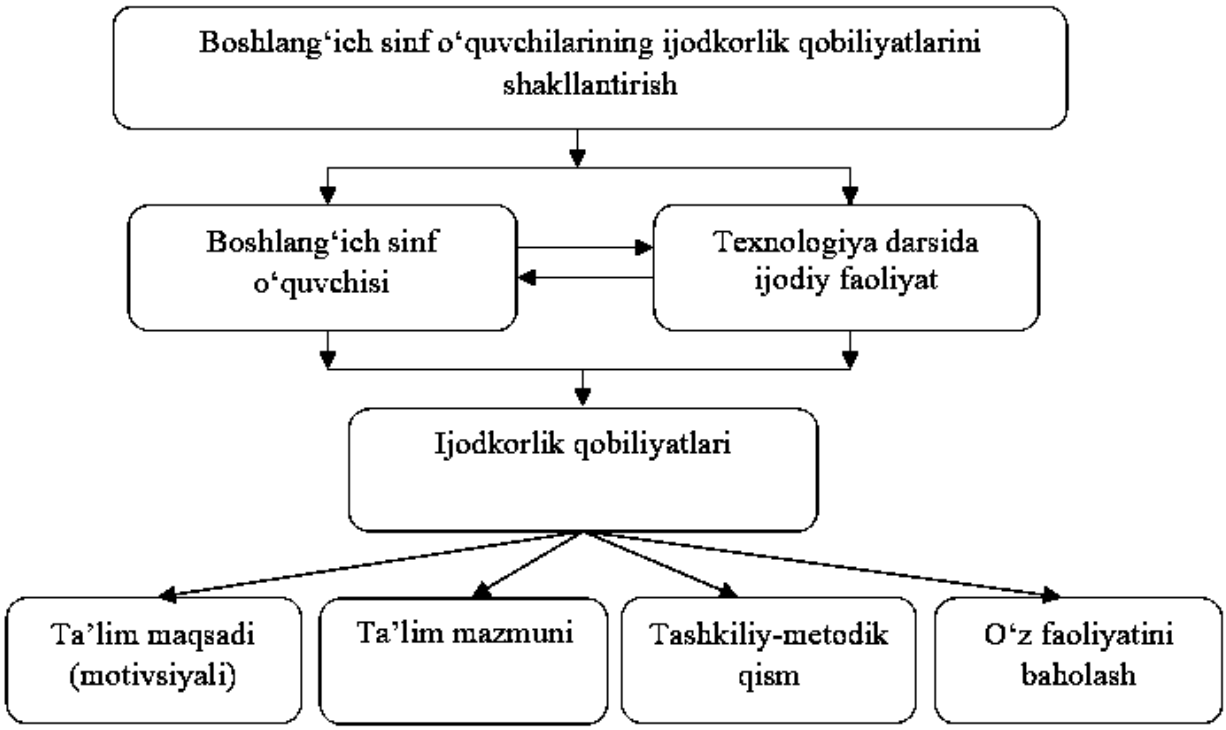

Demak, ta’lim-tarbiya jarayonida boshlang‘ich sinf o‘quvchisining ijodkorlik qobiliyatini shakllantirishga dasturlarda ifodalangan ta’lim mazmunini saralashni taqozo etadi. Chunki, hozirgi davrda umumiy o‘rta ta’lim dasturi va darsliklari o‘quvchining ijodkorlik qobiliyatini shakllantirishga doir talabga javob bermaydi. Vaholanki, amaliy fanlar ayniqsa texnologiya darslari o‘quvchilar ongiga ta’sir etadi hamda ularda ijodiy faoliyatni rivojlantirishga turtki beradi. Kichik yoshdagi o‘quvchilarning ijodkorlik qobiliyatlari tinimsiz va uzluksiz mehnat natijasi sifatida namoyon bo‘ladi. Bu esa o‘z navbatida o‘qitish va tarbiya jarayonida ijodiy ta’lim mazmuni (o‘quv-biluv, tashkiliy, pedagogik hamkorlik kabi pedagogik texnologiyalar) asosida shaxsga yo‘naltiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar royxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 30 sentabrdagi “Xalq ta’limi tizimidagi maktabdan tashqari ta’lim samaradorligini tubdan oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4467-sonli qarori.

2. Tolipov O‘.Q. Oliy pedagogik ta’lim tizimida umummehnat va kasbiy ko‘nikma va malakalarni rivojlantirishning pedagogik texnologiyalari: Ped. fan. dokt. diss. – Toshkent: 2004. – 314 b.

3. Барканова О.В. “Методики диагностики одаренности и креативности: психологический практикум”**.** – Вип. 3. – Краснояр. гос. пед. ун-т им. В.П.Астафера. – Красноярск, 2011.

4. Хамидов Ж.А. “О некоторых формах, методах трудового воспитания младших школьников”.// Academic research in educational sciences scientific journal. Volume 1, Issue 3, 2020

5. Xamidov J.A. “O‘quvchilarni kreativ tadqiqotchilik va kasbiy ko‘nikmalarini tanqidiy fikrlash orqali rivojlantirish”.// «Mug‘allim həm үzliksiz bilimlendirio‘» jurnali №1/1, 2022.

TEXNOLOGIK TA’LIM TALABALARINI KASBIY KOMPETENTLIGINI TAKOMILLASHTIRISHGA AKSEOLOGIK YONDASHUV

Xalmuxamedova Maxbuba Aslanovna
Chirchiq davlat pedagogika universitetining katta oqituvchisi

Annotatsiya: Maqolada texnologik ta’lim talabalarini kasbiy kompetentligini takomillashtirishga akseologik yondashuv masalalari yoritilgan

Kalit so’zlar: akseologiya, qadriyatlar, ijtimoiy faoliyat, mutafakkir, olimu-ulamolar, sivilizatsiya

Texnologik ta’lim talabalarini kasbiy kompetentligini takomillashtirishga akseologik yondashuv orqali ham erishmog‘imiz mumkin. Bunda akseologiya nima va uni kasbiy kompetentlik va naqshbandiya tariqatiga nima aloqasi bor degan savollarga javob berishimiz kerak.

Qadriyatlar falsafasining tarixi uzoq bo‘lsada, bu to‘g‘ridagi fan aksiologiya o‘tgan asrning o‘rtalarida shakllandi, Bu atama ilmiy bilimlar sohasiga o‘tgan asrning ikkinchi yarmida nemis aksiologi E.Gartman va fransuz olimi P.Lapi tomonidan kiritilgan. Aksiologiyani qadriyatlar to‘g‘risidagi fan yoki to‘g‘ridan-to‘g‘ri qadriyatshunoslik, deb atash mumkin. Har bir fanga o‘z nomini bergan asosiy tushunchalar bo‘lgani kabi qadriyat tushunchasi ham qadriyatshunoslik atamasi uchun shunday asos rolini bajaradi. G‘arbda bu atama grekcha “axio” (qadriyat) va “logos ”(fan, ta’limot) tushunchalariga asoslanadi.[1]

Sobiq Sho‘rolar davrida aksiologiya fan sifatida tan olinmagan va hattoki Stalin tomonidan taqiqlangan edi. Sovet ittifoqining asosiy shiori bo‘lmish kommunizm qurish g‘oyasi qadriyatlarni eskilik sarqiti sifatida ko‘rib uni porloq kelajak qurishga to‘sqinlik qiluvchi omil deb hisoblashga olib keldi va buning natijasida ushbu sohada hech qanday tadqiqotlar olib borilmadi.

Mustaqilligimizning ilk yillarida halqimiz ongida juda katta ma’naviy bo‘shliq hosil bo‘ldi. Bu kommunistik g‘oyalarning tanazzulga yuz tutganligi va uning o‘rnida hosil bo‘lgan katta bo‘shliqni to‘ldirish va shu asosda halqning kommunistik g‘oyalarini qadriyatlar bilan almashtirish zaruratini tug‘dirdi.

Mustaqillik qadriyatlarimizga qaytishni taqozo etdi. Birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov tomonidan halqimizning ma’naviyatini qadriyatlar orqali oshirishga katta ahamiyat berildi. Negaki inson o’tmishini bilmas ekan unda rivojlanish va komillik sari intilish tuyg‘ulari yuzaga kelmaydi. Ushbu omillar aksiologiya fanini yurtimizda rivojlanishiga va bu mavzuda juda ko‘p tadqiqotlar olib borilishiga olib keldi.

Qadriyatlar tizimida millat, unga xos belgilar, jihatlar, xususiyatlar, ularning vujudga kelish jarayonlariga muayyan darajada ta’sir ko‘rsatgan xudud va u bilan bog‘lik tuyg‘ular, millatning o‘tmishi, tarixi, madaniyati, u yaratgan madaniy

boyliklar va ma’naviy meros bilan bog‘lik qadriyatlar ham muhim o‘rinni egallaydi. Bu qadriyatlar biror millat kishilari uchun umumiy bo‘lib hisoblanadi. Ular alohida shaxs qadriyatlarini umuminsoniy qadriyatlar bilan bog‘lovchi xalqalardan biridir. Muayyan kishi yoki shaxs umuminsoniy qadriyatlarni anglashda, faoliyatini ushbu qadriyatlar mezoniga moslashtirishda milliy qadriyatlarni hisobga oladi, ular bilan bog‘liq jihatlarni xam nazarda tutadi.

Xorazmiy, Forobiy, Beruniy, Ibn-Sino, Ulugbek kabi mutafakkirlar, Al-Buxoriy, at-Termiziy, Najmiddin Kubro, Axmad Yassaviy, Bahouddin Nakshband kabi ilohiyot ilmining zabardast allomalari,

Lutfiy, Navoiy, Bobur, Bedil, Mashrab kabi zotlarning kamolotida nafaqat islom, balki sivilizatsiyamiz madaniyati va qadriyatlarining ta'siri beqiyos.

Jamiyat rivojining muayyan davriga aksiologik nuqtai nazaridan qarash shu davrning ijtimoiy tuzilishiga biror bir umumiy qadriyatlar tizimi mos kelishini va u ijtimoiy voqealar bilan bog'liq tarzda namoyon bo'lishini ko'rsatadi, Umuminsoniy, milliy, diniy, sinfiy, shaxsiy va boshqa qadriyat shakllari ushbu tizimda muayyan o'rinni egallaydilar. Ular orasidagi farq, tafovut va munosabatlarga ko'ra ushbu tizimdaga umumiy o'zgarishlarga bog'lik bo'ladi. Hozirgi davrga kelib olim va mutaxassislar har kanday jamiyat qadriyatlar majmuasining o'ziga xos, tegishli tizimni yaratishini aloxida ta'kidlamoqdalar.

Har bir millat o'z qadriyatlarini asrab-avaylab kelajak avlodga qoldirish uchun ma'suldir. Bunga yashab turgan jamiyat, uning har bir fuqarosi birdek javobgar bo'lmog'i lozim. Dunyodagi ba'zi rivojlangan davlatlarni misol qilsak, masalan Yaponiya shu darajada fan va texnologiyasi rivojlanishiga qaramasdan azaliy qadriyatlarini saqlab kelmoqda. Bunga yana ko'p davlatlarni misol qilishiimiz mumkin. Bunga sabab u yoki bu davlatni rivojlangan yoki qoloqligi emas, balki ma'naviy darajasi yuqoriligida. Insonlar ongidagi ma'naviy bo'shliq ularda ajdodlar merosi, madaniy yodgorliklar, urf-odatlar, millat tarixi haqidagi fikrlarga joy qoldirmaydi.

Millatning o'z qadriyatlarini o'rganishi, tahlil qilishi va keng ommaga yoyishi tarixiy rivojlanish jarayonida o'tmishdan kelajakka tomon harakatini tahlil kilishga imkon yaratadi.

Milliy qadriyatlar:

-kishilarning tabiiy, tarixiy va ijtimoiy birligini ta'minlaydigan etnik makonda shakllanadi, rang-barang tarzda, turli shakllarda namoyon bo'ladi, kishilarning ongiga, hayot tarziga o'ziga xos tarzda tasir qiladi;

-kishilarning o'zaro munosabatlarida, ijtimoiy faoliyatlarida ko'zga tashlananib turadi hamda ana shu munosabat, faoliyat, maqsad,ehtiyoj va intilishlar uchun ma'naviy asos bo'ladi;

- moddiy, ma'naviy, iqtisodiy, siyosiy va boshqa sohalarda muayyan natija sifatida yuzaga kelishlari, kishilar uchun zaruriyat sifatida o'ziga xos ahamiyat kasb etishlari, ularga foyda keltirishlari ham mumkin;

- ijtimoiy rivojlanish jarayonida o'zgarib, takomillashib rang-barang jihatlar avloddan-avlodga o'tadi, meros qoladi.

Buyuk allomalarimiz, millatimizning fahri bo'lgan olimu-ulamolarimizning hayot yo'llarini o'rganadigan bo'lsak ularning ma'naviy kamoloti, ilm olishga bo'lgan fidoiyligini, tanlagan sohalariga bor vujudlari bilan o'zlarini baxshida etganligini ko'rishimiz mumkin. Zero ularning ko'pchiligi dunyoviy bilimlardan oldin diniy bilimlarni egallaganlar. Masalan dunyoga mashhur Abu Ali Ibn Sino 10 yoshida Qur'oni Karimni yoddan bilgan va matematika, falsafa, tibbiyotga oid asarlar bilan birga juda ko'p diniy asarlar yozganlar. Nega endi hozir biz diniy bilimlar: shariat, tariqat haqidagi bilimlarni o'rganishni va ularni talabalarga yetkazishni lozim topmaymiz?

Hozirgi kunda dunyoning juda ko'pgina mamlakatalarida Naqshbandiya tariqati chuqur o'rganib kelinmoqda. Lekin afsuski bizning mamlakatimizda o'zimizning yurtimizdan chiqqan shunday ulug' avliyo haqidagi ma'lumotlarga juda kam insonlar egadirlar. Buning sababi ushbu ma'lumotlar keng jamoatchilikka va uning bir bo'lagi bo'lmish bo'lg'usi pedagoglarga o'rgatilmayotganidir. Chunki bir oddiy inson olgan bilim ungagina tegishli bo'ladi, lekin o'qituvchining bilimidan yuzlab va minglab o'quvchilar bahramand bo'ladilar. Kelajak avlodni tarbiyalash eng avvalo bo'lg'usi pedagog ya'ni talabani tarbiyalashdan boshlanadi. Talaba oliy o'quv yurtida kasbiy bilimlarini egallash bilan bir qatorda ma'naviyatini oshirishi lozim, bu esa dunyoviy bilimlar bilan birga diniy bilimlarni ham egallashni taqozo etadi.

Talabalarning kasbiy kompetentligini shakllantirishda ularga qadriyatlar orqali yondashuv o‘quv jarayonini yaxlit ifodalash va uni to‘liq tasavvur etish imkonini beradi. U ta’limiy, pedagogik, ijtimoiy faoliyat qirralarini ochishda qulaylik tug‘diradi. Jumladan naqshbandiya tariqatida

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Kiyom Nazarov “Qadriyatlar falsafasi” (Aksiologiya) T-2004.c-4

2. Naqshbandiya tariqati vositasida texnologik ta’lim yo‘nalishi talabalarining kasbiy kompetentligini takomillashtirish Monografiya. – T.: «MALIK PRINT CO», 2022. UDK: 373: 159.9 KBK: 74.00

MUNDARIJA

Azimova U.O. XORIJIY TILLARNI O‘QITISHDA RAQAMLI TEXNOLOGILARNING O‘RNI	3
Davlatova Munisa Aminovna IMKONIYATI CHEKLANGAN O’QUVCHILARGA MATEMATIKA FANINI INTEGRATSIYA ORQALI O’RGATISH YO’LLARI	4
G‘aniyev Ilhom Do‘stnazarovich Nishonov Sardor Ixtiyor o‘g‘li C++ DASTURLASH TILIDAN FOYDALANIB MATEMATIKA FANINI O‘QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH	7
G‘aniyev Ilhom Do‘stnazarovich TARMOQ TEXNOLOGIYALARI KURSINI O‘QITISHNI TAKOMILLASHTIRISH	9
Каримова Мохира Гулбаев Н.А. ИНГЛИЗ ТИЛИ ФАНИНИ ЎТИШ ЖАРАЁНИНИ БОШҚАРИШДА АХБОРОТ - КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИНГ АҲАМИЯТИ	11
Quchqarova Dilnovoz Shaymaxammat qizi TALABALARNING FAZOVIY TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISHDA GEOGEBRA MATEMATIK PAKETINI QO’LLASH TEXNOLOGIYASI (AYLANISH JISMLARI MISOLIDA).	12
Matupayeva Shohsanam Zaripboy qizi INKLYUZIV TA’LIM SHAROITIDA MATEMATIKA O’QITISHNING ZAMONAVIY USULLARI	16
Murodova E'tibor G'ayrat qizi INNOVATIVE APPROACHES TO TEACHING FOREIGN LANGUAGES	18
Rizayeva Sanobar Davlataliyevna Mirzaliyeva Muazzam Ismoil qizi MACROMEDIA FLASH MUHITIDA ELEKTRON DARSLIK YARATISH	20
Ruzmetova Mamlakat Azadovna TA’LIM JARAYONIDA AXBOROT KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARNING O‘RNI	22
Islomov S.M. Dolliyeva D.A. SKALYAR VA VEKTOR KO’PAYTMALARGA OID MISOLLARNI YECHISHNING BIR NECHA USULLARI	24
Sa’dullayeva Mahfuza Husenovna RAQAMLI TARIX MUKAMMAL XOTIRA ASOSI SIFATIDA	26
Samadova Svetlana Jontoshevna EMERGING USES OF TECHNOLOGY IN LANGUAGE TEACHING AND LEARNING	27
Sattarov Shavkat Yuldashevich AutoCAD GRAFIK DASTURI YORDAMIDA MODEL YASASH ORQALI TALABALARNING FAZOVIY TASAVVURINI OSHIRISHGA OID METODIK TAVSIYALAR	30
F.A.Israilova ZAMONAVIY TA'LIMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING O'RNI VA ROLLARI	33
Yo’ldoshev Shohruhbek Zokirjon o’g’li TA'LIMDA AXBOROT XAVFSIZLIGINING HOZIRGI HOLATI	36
Shuxratova Zebo Shavkat qizi Sadullayeva Nilufar Azimovna INGLIZ MEDIA MATNLARIDA FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING IFODA ETILISHI NEW YORK TIMES GAZETASIDAGI FRAZEOLOGIZMLAR MISOLIDA	38
Kabulova Zulfiya Xojanayevna THE LINGUA- CULTUROLOGICAL ASPECT OF TERMINOLOGY	40
Abduraxmanov A.G. MATEMATIKANI O’QITISHDA AXBOROT TEXNALOGIYALARINING AHAMIYATI	43
Гульмира Джуманиязовна Арсланова ИННОВАЦИОННЫЕ ФОРМЫ И МЕТОДЫ РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОСТИ У МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ НА УРОКАХ «РУССКОГО ЯЗЫКА И ЧИТАТЕЛЬСКОЙ ГРАМОТНОСТИ»	45
Р.Ғ.Тўхтасинова Д.З.Гулбоева ИНГЛИЗ ТИЛИ ДАРСЛАРИДА МЕДИАСАВОДХОНЛИКНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ	48
Закия Ахмедовна Наримбетова Сытина Наталья Владимировна «ОБЩИЕ ВОПРОСЫ МЕТОДИКИ ОБУЧЕНИЯ РЕШЕНИЮ ЗАДАЧ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ»	50
Шокаримова Камола Абдуллаевна Жапакова Тумарис Галым кизи ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРЕПОДАВАНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА В ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВУЗАХ	53
Kayumova G.A. GRAMMATICAL POSSIBILITIES OF CONNECTION IN THE COGNITIVE FORMATION OF ARTISTIC TEXT	57
Куралов Юлдаш Абдуллаевич ТАЪЛИМДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ	59
Мамиров Мансуржон МУСИҚА ТАЪЛИМИДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРГА БЎЛГАН ЭҲТИЁЖ	64
Н.А.Гулбаев А.Ш.Курбанова “ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ” ФАНИНИ ЎҚИТИШДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ЎРНИ	65
М.Х.Нурматова Н.Х.Сулаймонова ИНГЛИЗ ТИЛИ ЎҚИТУВЧИСИ КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ ОШИРИШДА РАҚАМЛИ ТЕХНОЛОГИЛАРНИНГ ЎРНИ	67
Раъно Улугбек кизи Зарипова	69

Арслон Комилович Нафасов ОБЩЕСТВО ИНФОРМАЦИИ И ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ	
Менгнаров Х.Э. НЕКОТОРЫЕ ОСНОВЫ МОДЕЛИРОВАНИИ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ	71
Achilova Emina Sa'dulloyevna O'QISH SAVODXONLIGIDA RAQAMLI MA'LUMOTLAR BILAN ISHLASHNING AHAMIYATI	72
Boymurodov Adxam Ajatayeva S.S INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI FANIDA MACROMEDIA FLASH DASTURINI FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI	74
Dzhabbarova Feruza Odilovna USE OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS	76
Ergasheva F.T. BO`LAJAK BOSHLANG'ICH SINF O'QITUVCHILARINING RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH KOMPETENTLIGINI SHAKLLANTIRISHNING ASOSIY KOMPONENTLARI	78
Eshonqulova Sarvinoz Yashinovna MULTIMEDIA AND DIGITAL TECHNOLOGIES IN TEACHING ENGLISH LANGUAGE AND LITERATURE	80
G.G'oyibnazarova KOMPYUTER TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANIB GEOMETRIYA FANINI O'QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH	84
Hamrakulova Orasta Alisher qizi DEVELOPMENT OF INFORMATION COMMUNICATION CULTURE IN ENGLISH CLASSES	85
Ismoilov Azamat Arslanboevich TA'LIM JARAYONIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH ISTIQBOLLARI	89
Jabborova Onaxon Mannapovna Saparbayeva Dinoraxon Turg'unboy qizi, BOSHLANG'ICH TA'LIMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING AHAMIYATI	91
Jabborova Onaxon Mannapovna RAQAMLI TEXNOLOGIYANING MUSTAQIL TA'LIM SHAKLI	93
Karimova Fotima Kamoliddin kizi THE IMPORTANCE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN LEARNING A FOREIGN LANGUAGE	96
Mo'minova X.R. KOMPLEKS O'ZGARUVCHILI FUNKSIYALAR NAZARIYASI FANINI O'QITISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	97
Saitkulova Nazokat Rahmonovna AXBOROT TEXNOLOGIYALARI VA ULARNING TA`LIM JARAYONIDAGI AHAMIYATI	99
O'ktamov Madadjon PEDAGOGIKA OLIY TA'LIM MUASSASALARI TALABALARINING INFORMATIKADAN AXBOROT-TEXNOLOGIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI	101
Panjiyeva Gulhayo Nuriddin qizi TA'LIM TIZIMLARIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI JORIY QILISH	105
Quljonov Nodir Jonadil o'g'li Abdig'afforov Humoyun Shovxidin o'g'li FINLANDIYA METODLARI ASOSIDA MATEMATIKA FANINI O'QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH USULLARI	107
Quzmanova G.B MAKTAB UMUMIY FANLARINI O'QITISHDA RAQAMLI TEXNALOGIYALARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	110
Radjabov B.Sh. Azimqulov S. N. ANALITIK GEOMETRIYA FANIDAN "IKKINCHI TARTIBLI SIRTLAR" MAVZUSINI O'RGANISHDA MAPLE DASTURI IMKONIYATLARIDAN FOYDALANISH	112
Tadjibayeva Rayxonaxon Muhammadjon qizi TEXNOLOGIYA FANLARINI O'QITISHDA INTERFAOL KOGNITIV TA'LIM TEXNOLOGIYALARINI QO'LLASH	115
Razokova N.K. MATEMATIKA FANINING RAQAMLI TEXNOLOGIYALARGA BO'LGAN EHTIYOJI	118
Rustamova Sh.A. Xasanova.M.F. TALABALARNING MUSTAQIL ISHLARINI TASHKIL ETISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARINING AHAMIYATI	120
Shoyimov Sanjarbek Saidmurod o'g'li TARIX FANIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH YOXUD RAQAMLI TARIX	122
G'aniyev I.D. TA'LIM TIZIMIDA TARMOQ TEXNOLOGIYALARI KURSINI O'QITISHNING SAMARALI USULLARI.	125
Xalmetova Muhabbat Xudaynazarovna ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARIDA INNOVATSION TA'LIM TEXNOLOGIYALARINI QO'LLASH.	127
Xo'shboqova Shahnoza BO'LAJAK O'QITUVCHLARDA KASBIY KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISH.	129
Xudayberdiyev E.N. TALABALARNI YADRO FIZIKASI YO'NALISHIDA ILMIY-TADQIQOT FAOLIYATIGA TAYYORLASH IMKONIYATLARI	133
Rasulova R.B. ADABIY TA'LIMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH ISTIQBOLLARI	134
Aktamov Feruz Sanaqulovich TA'LIM TIZIMIDA RAQAMLI TEXNALOGIYALARNING TADBIQ ETISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI	140
A'zamova Gulshanoy Mirzoxidjon qizi O'QITISHDA MULTIMEDIALI ELEKTRON O'QUV QO'LLANMALARDAN FOYDALANISHNING AFZALLIKLARI	143
Radjabov B.Sh. Baratova E.A. ANIQ FANLARNI O'QITISHDA INTELLEKTUAL KOMPYUTER TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH METODIKASI	145
Bozorova O'g'iloy Hikmat qizi	147

BURISH METODI BILAN MASALALAR YECHISH	
Bozorova O‘g‘iloy hikmat qizi HARAKATNING ASOSIY TURLARIDAN BIRI BURISH	148
Ergashov N.I. TA’LIM JARAYONLARIDA VIDEO DARSLARNI QO‘LLASH VA ULARNI YARATISHDA SUN’IY INTELLEKT VA NEYRON TARMOQLARDAN FOYDALANISH	150
Eshmetova Sabohat Dusimbatovna OLIY TA’LIM MUASSASALARI TALABALARIGA KOSHINING INTEGRAL FORMULASI MAVZUSINI TUSHUNTIRISH METODIKASI	152
Galina Nikolaevna Krivosheyeva EFL TEACHING IN THE DIGITAL AGE: ONLINE RESOURCES AND PLATFORMS	154
Kudratbek Makhmudov THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE FORMATION OF INTERCULTURAL COMMUNICATIVE COMPETENCE	157
Murtozaqulov Z.M. TRIGONOMETRIK TENGLAMALARNI YECHISHNING BA’ZI BIR USULLARI	162
Murtozaqulov Z.M. LOGARIFM VA UNING XOSSALARI. BA’ZI BIR LOGARIFMIK TENGLAMA VA TENGSIZLIKLARNI YECHISH	166
Omonov A.A. Akhatkulov S.A. SOME MECHANISMS FOR IMPROVING EDUCATIONAL ACTIVITIES BASED ON ADAPTIVE LEARNING USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE	177
Quzmanova G.B RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ORQALI GEOMETRIYA FANINI O’QITISHNING USUL VA VOSITALARI	179
Rajabov O.T ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN EDUCATION	181
Raxmanova N.A. Roxmanov B.X O’QUVCHILARGA SUN’IY INTELLEKT HAQIDA ILMIY INSHO YOZDIRISH TEXNOLOGIYASI	185
Zuparova Saodat Sharipovna AXBOROT TEXNOLOGIYALARI VOSITALARINING HOZIRGI KUNDAGI O‘RNI	188
Юлдашева Гулшад Тилеуовна Ашурова Муяссар Иброхим қизи “ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ ЖАРАЁНИДА ИНФОРМАТИКА ВА АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ БОСҚИЧЛАРИ.	190
Юлдашева. Г.Т. РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У УЧАЩИХСЯ В КУРСЕ ИНФОРМАТИКИ	193
Раупова М.Х. Хаитматова Б.Э. ДВА РАЗНЫХ СПОСОБА РЕШЕНИЯ СИСТЕМЫ ЛИНЕЙНЫХ УРАВНЕНИЙ, ИХ ПРЕИМУЩЕСТВА И НЕДОСТАТКИ	202
Раупова М.Х. Панжиева Г. Хасанова М. ПРОБЛЕМЫ КУЛЬТУРНО-ДОСУГОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ЦИФРОВОМ ОБЩЕСТВЕ	207
Esonturdiyev M.N KOMPYUTER GRAFIKASI FANIDA TASVIRLARNI KODLASHTIRISH ZARURIYATI	208
Саттаров А.Р. МОБИЛ ЎҚИТИШ ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИНГ ДИДАКТИК ИМКОНИЯТЛАРИНИ ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИ ЎҚУВ ЖАРАЁНИДА ҚЎЛЛАШ.	209
Baisov Axmad Sabijonovich EDUCATING FOREIGN LANGUAGES THROUGH MULTIMEDIA	211
Baratov Fayzullo Shukurovich TA’LIMDA FANLARARO YONDASHUVLARNING INTEGRATSIYALASHUVI G‘OYAVIY-SIYOSIY TA’LIMNING YUKSALISHIGA XIZMAT QILISHI.	213
Baxtiyorova Sevara Elyor qizi BO‘LAJAK INGLIZ TILI O‘QITUVCHILARINI TAYYORLASHDA HAFTALIK PEDAGOGIK AMALIYOT RAQAMLI TEXNOLOGIYASINING O‘RNI	216
Baxtiyorova Sevinch Elyor qizi BO‘LAJAK TARJIMON-O‘QITUVCHILARNI TAYYORLASHDA KLASTER TIZIMINING O‘RNI	218
Sultanov Turdali Muxtaraliyevich Turginbaeva Sabina Marat qizi INDIVIDUAL YONDASHUV ASOSIDA BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA MANTIQIY FIKRLASH QOBILIYATLARINI SHAKLLANTIRISH MEXANIZMLARI	220
Djuraeva Yulduz Abdullaevna PRINCIPLES OF USING ELECTRONIC LEARNING COURSES IN THE PROCESS OF LEARNING A FOREIGN LANGUAGE IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	224
Firyuza Orazovna Orazova PROMOTING CROSS-CULTURAL COMMUNICATION IN EFL CLASSES	230
Xaldarchayeva Gauhar Serikbayevna USING NEW TECHNOLOGY AS AN ASSISTANT FOR THE TEACHING PROCESS	233
Inomjonov Naimjon Xalmetova Muhabbat Axmedov Bekjan KASBIY FAOLIYATIDA AXBOROT-KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIKNI OSHIRISH USULLARI	236
Abduraimov Jur’atbek G’ofurovich O’QITUVCHILARNING ELEKTRON VA INTERNET RESURSLARIDAN FOYDALANISH TAYYORGARLIGINI TA’MINLASHNING KONSEPTUAL MODELI	240
Kamolov E.R	241

BIOTEXNOLOGIK JARAYONLARNI BOSHQARISH SISTEMASINING ALGORITMIK STRUKTURASINI ISHLAB CHIQISH	
Khonsaidova Maktuba MODERN TEACHING TOOLS AS A MEANS OF STUDENT DEVELOPMENT	243
Mamatova Aziza Maxamatdjonovna, BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA AXLOQIY MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING RAQAMLI TIZIMI	245
Jo’rayev Firdavs Umed o’g’li Xasanova Raxila XXX KRIPTROGRAFIYA SOHASINING KELIB CHIQISHI	248
Quranboyeva Muxarram Shavkat qizi O'QUVCHILARNING AXBOROTLAR BILAN ISHLASH KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA QO’LLANILADIGAM VOSITALAR	249
Jo’rayev Firdavs Umed o’g’li Xasanova Raxila MEXANIK MASHINALARGACHA BO`LGAN DAVR	251
Камаладин Куронбоевич Матякубов Юсупов Мухторбек Рохимович ТЕХНОЛОГИК ТАЪЛИМНИНГ “STEM” БИЛАН АЛОҚАДОРЛИГИ	252
B.Sh.Radjabov MATEMATIK TIZIMIDAN FOYDALANISHNI SAMARALI RIVOJLANAYOTGAN YO‘NALISHLAR	255
Namozov Shahrosul THE SIGNIFICANCE OF DIGITAL ITEMS IN TEACHING	257
O`rishov A.N. TALABALARNI MUSTAQIL IZLANISHLI FAOLIYATGA TAYYORLASH METODIKASI	259
Qobilov T.A TALABALARNING AXBOROTLASHGAN TA’LIM MUHITIDA MUSTAQIL ISH FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISH METODIKASINING O‘ZIGA XOS JIHATLARI	261
Raupova M.Kh. PRINCIPLES OF IMPLEMENTING A COMPETITIVE STRATEGY IN THE DIGITAL ECONOMY OF UZBEKISTAN DURING THE DEVELOPMENT PERIOD	263
Rustamova Sh.A. Ubaydilloyeva M.U OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA O’QUV JARAYONINI TASHKIL ETISHDA FLIPPED CLASSROOM TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH	266
Rustamova Sh.A TALABALARNING MUSTAQIL O’QUV FAOLIYATLARINI TAKOMILLASHTIRISHDA MAXSUS TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH	268
Исломов С. М. ОРГАНИЗАЦИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СРЕДСТВАМИ СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ.	271
Tenelbayev R. THE ROLE OF NEW DIGITALS IN TEACHING PROCESS	272
Rizayev Odiljon Baxtiyor o’g’li WI-FI QAMROVINI UZAYTIRISH MUAMMOLARI VA YECHIMLARI	275
Tolibayeva Q.Q TA’LIM JARAYONIDA SMART TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH	278
Usmonova R.B NAZORAT ISHLARINI TASHKIL ETISHDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING O‘RNI	280
Жолдасов Ихтиёр Суюндикович ЎҚУВ ЖАРАЁНИГА ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ЖОРИЙ ЭТИШНИНГ ПЕДАГОГИК ШАРТЛАРИ	283
Илмуродова Феруза Шокировна ДАВЛАТ ИНСТИТУТЛАРИНИ РАҚАМЛАШТИРИШ ИНСОН ФАРОВОНЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ИСТИҚБОЛЛАРИ	286
Maxkamova Madina Ulfatjonovna PEDAGOGIKA OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA INFORMARIKA O’QITUVCHISI KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHNING USLUBIY TIZIMI	288
Yuldasheva Gulshad Tileuovna Muxammadieva Bashorat Islomboevna TALIM JARAYONIDA TALABALARNING KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING MAZMUNLI TUZILMASI	290
Yuldasheva Gulshad Tileuovna Ziyayeva Muhayyo Ibrohimjon qizi TALIM JARAYONIDA TALABALARNING KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	292
Yuldasheva Gulshad Tileuovna Abduqaxxorov Muxriddin Qaxramon o’g’li KLASTERLI YONDOSHUV ASOSIDA TALABALARNING KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY ASOSLARI	295
Niyozov S.R AN’ANAVIY VA RAQAMLI TA’LIMDA PEDAGOGIK DIZAYN VA UNING XAVFSIZLIGI	306
Umarova Zuxra Abduraxmanovna UMUMIY O‘RTA TA’LIM MAKTABLARIDA PEDAGOGIK KONFLIKTLARNING TURLARI VA ULARNING RAQAMLI TIZIMI	311
Umarova Zuxra Abduraxmanovna UMUMIY O‘RTA TA’LIM MAKTABLARIDA PEDAGOGIK KONFLIKTLARNING TURLARI VA ULARNI RAQAMLASHTIRISH TIZIMI	314
Юсубалиев А СОРТИРОВКА ХЛОПКА-СЫРЦА ДЛЯ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ХЛОПЧАТОБУМАЖНОЙ ТКАНИ	317
Sh.Sh.Allamova	320

D.A.Abduhayotova O'QUV JARAYONINI ARALASH TA'LIMNING FLIPPED CLASSROOM VA STATION ROTATION MODELI ORQALI TASHKIL ETISH METODIKASI	
Atamuradova Dilshoda Ravshanqulovna TALABALARNING MUSTAQIL ISHLARINI TASHKIL ETISHDA MASOFAVIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH	323
Abduraimov Jur'atbek G'ofurovich Aziza Rayimova Rizoqul qizi TA'LIM JARAYONIDA MASOFAVIY TA'LIM PLATFORMALARIDAN FOYDALANISHNI TASHKIL ETISH	324
Abduraimov Jur'atbek G'ofurovich, Hilola Abduhalilova Muhiddin qizi IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALARNI MASOFAVIY O'QITISH	326
Mardonov Shukurullo Qo'ldoshevich Jabborova Onaxon Mannapovna MASOFAVIY TA'LIMNING ELEKTRON-MODULLI DIDAKTIK TA'MINOTI	331
Radjabov Baxtiyor Sharipovich Mirjamolova Moxira Abdug'affor qizi MASOFAVIY TA'LIMNING ISTIQBOLLI TEXNOLOGIYALARI	333
Ochilov Fariddun Izatulloyevich O'QUVCHILAR TABIIY-ILMIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHDA MASOFAVIY TA'LIMDAN FOYDALANISH METODIKASI	335
Tojixon Sabitova MASOFAVIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH (XALQ DOSTONLARI MISOLIDA)	337
Sobirova Maxliyo G'ayrat qizi PROSPECTIVE TECHNOLOGIES OF DISTANCE EDUCATION	341
Abdullayeva Maftuna Odiljon qizi RAQAMLI RESURSLAR ASOSIDA ADABIYOT DARSLARINI O'QITISH USULLARI	343
Baxtiyorova Sevinch Elyor qizi BO'LAJAK TARJIMON-O'QITUVCHILARNI TAYYORLASHDA KLASTER TIZIMINING O'RNI	345
Jabborova Onaxon Mannapovna Saparbayeva Dinoraxon Turg'unboy qizi BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI TAYYORLASHDA RAQAMLI TA'LIMNING YANGICHA SHAKLI	347
Jabborova Onaxon Mannapovna BOSHLANG'ICH TA'LIMDA "RAQAMLI PEDAGOGIKA" IMKONIYATLARI	350
Mamatova Aziza Maxamatdjonovna BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA AXLOQIY MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING RAQAMLI TEXNOLOGIK ZARURIYATI	352
Mardonov Shukurullo Qo'ldoshevich Jabborova Onaxon Mannapovna "RAQAMLI PEDAGOGIKA" FANINING NAZARIY MASALALARI	355
Sayliyeva Mashkura Muxtor qizi RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING IJODIY KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH.	357
Gulmira Rifovna Tojiboyeva RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA TA'LIM TRANSFORMATSIYASI	359
Umarova Zuxra Abduraxmanovna PEDAGOGIK KONFLIKTLARNI BARTARAF ETISHDA "RAQAMLI PEDAGOGIKA"NING IMKONIYATLARI	363
Usmonova Qumriniso Saidaliyevna Baxtiyorova Sevara Elyor qizi BO'LAJAK INGLIZ TILI O'QITUVCHILARINI TAYYORLASHDA RAQAMLI PEDAGOGIK TA'LIMNING AHAMIYATI	365
Yusupova Muhabbat Anatolyevna Baxtiyorova Sevinch Elyor qizi RAQAMLI PEDAGOGIK TA'LIM ASOSIDA BO'LAJAK TARJIMONO'QITUVCHILARNING "XXI ASR MALAKASI" BO'YICHA KASBIY KOMPETENSIYASINI SHAKLLANTIRISH	368
Kuchkinov Abdumalik Yuldashovich, BOSHLANG'ICH TA'LIM YO'NALISHI TALABALARIDA RAQAMLI TA'LIM ORQALI EKOPEDAGOGIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANISHIDA Eko-STEAM YONDASHUVNING IMKONIYATLARI	370
Sayidova Muxtaram Xamidullayevna MASOFAVIY TA'LIM JARAYONIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH	373
Muxammadiyev Qaxramon Sodiqovich UZLUKSIZ TA'LIM MAZMUNINING FAN TARMOQLARI BILAN UYG'UNLASHISHIDA TEXNOLOGIK XARITALARINING O'RNI	376
Tilavova Sayora Bekmuratovna BOSHLANG'ICH TA'LIMDA RAQAMLI PEDAGOGIKA ORQALI BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING EKOLOGIK KOMPETENTLIGINI STEAM YONDASHUV ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH	379
Arifova Muxlisa Uktamovna UMUMIY O'RTA TA'LIMDA MOBIL ILOVALARDAN FOYDALANIB MATEMATIKANI O'QITISH METODIKASI	382
Badalova Barno O'ZBEKISTONDA MILLATLARARO TOTUVLIK VA DINIY BAG'RIKENGLIKNING O'ZIGA XOS XUSUSIYaTLARI	384
Xamidov Jamshid Abdisamiyevich BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING IJODKORLIK QOBILIYATLARINI SHAKLLANTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	386
Xalmuxamedova Maxbuba Aslanovna TEXNOLOGIK TA'LIM TALABALARINI KASBIY KOMPETENTLIGINI TAKOMILLASHTIRISHGA AKSEOLOGIK YONDASHUV	389